

John Carter Brown.

A6c

Cas

NOVVS ORBIS:

Hoc eſt,

AVIGATIO-
ES ILLVSTRIO-
RES, ADMIRANDÆ ET
CELEBRIORES,

Fortiſsimorum Heroum,

CHRISTOPHORI COLVMBI,
VINCENTII PINZONI,
AMERICI VESPVTII.
PETRI MARTYRIS,
FERDINANDI CORTESII,
NICOLAI HERBORNII,

VIBVS NOVI ORBIS
MERICÆ REGNORVM ET PRO-
ciarum ſitus, Religionis & Principatuum ſtatus
liarumque rerum quæ iis in regionibus occur-
runt, maxime memorabilium explicatio
& hiſtoria continetur.

ACCESSIT

CASPARIS VARRERII
De OPHYRA regione
TRACTATVS SINGVLARIS.

Opus iucundiſſima & frugiferæ maxime lectionis.

AMSTELRODAMI,
Apud IOANNEM IANSONIVM, 1623.

Joh. Georg Schmidt. Baireuth 1828.

Ornatiſſimis, Prudentiſſimiſque viris

IN

COLLEGIO THALASSIARCHICO VRBIS ROTEROD.

Dominis ſuis.

ORNATISSIMI VIRI,

NEmo eſt, qui non ſummopere admiretur verba illa, quæ in *Medea Senecæ*, in fine Actus ſecundi leguntur,

——Venient annis
Sæcula ſeris, quibus Oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Tiphyſque novos

Detegat orbes, nec ſit terris
Vltima Thule.

Admirandus etiam ille *Plato in Timæo*, meminit, *Atlantica inſulæ, Lybia & Aſia longè majoris, quæ varios habuerit Reges, quorum vis omnis in unum collecta, varias regiones, & quicquid intra columnas Herculis continebatur invaſit*. Hanc inſulam dicit, *ingenti terræ motu, jugique diei unius ac noctis illuvione, vaſto gurgite merſam, atque ita innavigabile pelagus illud, propter abſorptæ inſulæ limum relictum fuiſſe*. Hæc Ægygtij Sacerdotis verba, expendenda ijs puto, qui quærunt, qua ratione magna aliqua pars orbis, tam diu incognita eſſe potuerit?

Quanquam verò ſciam, haud noſtrum eſſe lites iſtas Geographorum de *Atlantide* inſula, quænam illa ſit, componere: hoc tamen auſim dicere, optare me, ut hoc ſit graviſſimum in Geographia peccatum, verba iſta chori apud *Senecam*, aut ſi quis alius illius Tragoediæ autor eſt, & Sacerdotis illius Ægyptij orationem de *Atlantide*, *Americæ* applicare.

Quicquid ſit, veriſimillimum eſt, Avorum noſtrorum memoria, ea contigiſſe, in quibus non incommodè vaticinium illud, quod extat apud Senecam, dici poſſit eſſe impletum

Narratio

Narratio de inventione vaſtarum illarum Regionũ ante multos annos in folio bis excuſa eſt, ſed nunc exemplaria illa, cum tineis & blattis pugnant. Quare cum nullus dubitem, multos optare, recudi exemplaria illarum navigationum, maximè forma minore, ut in via ſit pro comite, & in vidulo commodè portari poſſit, prælo hæc ſubjeci, quæ ſpero lectu non minus jucunda, quàm utilia fore.

C. Plinius Sec. in Naturali Hiſtoriæ lib. XIX. de lino agens, miratur, *herbam eſſe quæ Ægyptum admoveat Italiæ : in tantum ut Galerius, à freto Siciliæ Alexandriam ſeptima die pervenerit, Babilias ſexta.* Poſtea invehitur in temeritatem hominum, qui lino ad vela texendi uſi ſunt. *Audax* (inquit) *vita, ſcelerũ plena, aliquid ſeri, ut ventos procellaſq́; recipiat, & parum eſſe ſolis fluctibus vehi.* Maledicit etiam autori velorum, *cui non ſatis fuit, hominem in terra mori, niſi & periret inſepultus.* Miratur *ſeri hominis manu, meti ejuſdem hominis ingenio, quod ventos in mari optet.* Procemium poſtea claudit, hoc epiphonemate:

Præterea ut ſciamus faviſſe pœnas, nihil gignitur facilius, utque ſentiamus nolente id fieri natura, urit agrum, deterioremque etiam terram facit.

Cap.1. de uſu lini agens; *Eadem* inquit *& plagis materia: neque enim minores cunctis animalibus in ſidias, quàm nobiſmet ipſis lino tendimus.*

Scilicet, degeneres canum, & qui non cogitant, mortem ubique æquè vicinam eſſe, ſed alicubi propiorem videri,

Audax nimium, qui freta primus
Rate tam fragili perfida rupit,
Terraſque ſuas poſt terga videns,
Animam levibus credidit auris,
Dubioque ſecans æquora curſu,
Potuit tenui fidere ligno,
Inter vitæ mortiſque vias
Nimium gracili limite ducto.

Quantò rectius expendiſſet, cum *non omnis ferat omnia tellus*, ſummâ Dei providentiâ factũ eſſe, ut mari, ac fluminibus, ac rivis, ope humana inde deductis, omnes partes orbis commodius ac velocius, (addo etiam ſumptu longe minori, quàm celerrimo equorum curſu, & inæquali curruum jactatione,) adiri poſſint, atque eò importari, rurſuſque inde exportari merces, quæ non tantum uſui ſunt abſolutè neceſſaria, ſed etiam honeſtæ inſerviant delectationi.

Vtinam vero intra has metas ſe contineret genus

genus humanum, & non ad damnabilem luxum auro, aromatibus, atque ſimilibus Dei donis abuteretur, nec Baali, & Mundo ijs inſerviret, quibus glorificare Deum debebat. Vtinam illos populos, quorum ad ſe opes homines transferunt, ſtuderent ad veram Dei cognitionem adducere, atque *Chriſtum*, in quo omnes Theſauri ſunt, illis revelarent prædicatione pura verbi divini, & exemplo inculpatæ vitæ, facem ijs præferrent. Ita fieret ut naſſâ ſuâ, non tantum opes aliarum gentium, ſed & Animas hominum piſcarentur, gratiſſimum Deo præſtãtes obſequium, qui per *Apoſtolum* ſuum *Iacobum* nos docuit, *Eum qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, ſalvaturum animam ejus à morte, & operturum multitudinem peccatorum*, & per *Danielem Prophetam* cap. XII. dicit: *qui ad juſtitiam erudiunt multos, coruſcaturos, quaſi ſtellas in perpetuas æternitates.*

Ad ipſos quos recudimus ſcriptores venio. Prima narratio eſt *Chriſtophori Columbi* Liguris hominis ingenij curioſi, qui indignè ferens, præoccupatam ab alijs gloriam inventione *Fortunatarum & Heſperidum*, hoc egit apud Ferdinandum Hiſpaniæ Regem, ut ſibi quoque liceret Novas terras quærere; ſed ob-

ſtantibus ei invidis, poſt aliquot annos demum, quinque naves impetravit, quibus è Gadibus ſolvens, cum non ſatis maturè ex voto nautarum, terræ apparerent, penè illorum ſeditione oppreſſus eſt; qua ſedata *Guadalupiam*, *Hiſpaniolam*, & alia loca primus detexit. Lætus hoc ſucceſſu, in Hiſpaniam redijt, & quadruplo majorem claſſem impetravit, qua expeditione feliciter ſuccedente, invidia, (quæ ſemper magnis obſtetit auſis & magna conantibus plurimum obfuit) ſecundò ei facta eſt, ut cauſam pro ſe dicere coactus ſit: poſtquam dixiſſet, judicibus in Conſilium miſſis, album tulit calculum. Mortuo (Anno M. D. VI. corpore ejus Hiſpalim delato & in Eccleſia Carthuſianorũ humato,) ſtatua à Genuenſibus ei decreta eſt. Laudandum hoc in *Columbo*, quod bene feciſſe contentus, ſciens, quod *ipſa ſibi virtus pretium*, contempſerit rumores non vulgi tantum, ſed aliorum, qui non parum gloriam illius ibant imminutam. Benzo lib. I. cap. 5. narrat, cum Hiſpani quidam proceres, in convivio multum de *Columbi* gloria delibarent, dicentes, cuilibet fuiſſe hoc præſtitu facile, quod ipſe feciſſet, nec eſſe cauſam cur Itali hoc nomine criſtas tollerent, *Columbus* renidens,

ſumto

ſumto ovo, dixit, quis veſtrum hoc mihi re-
ctum deſtituet in caput? quod cum fruſtra
ſinguli conati eſſent, ille leviter in apice teſta
contuſa, pronum illud ſtatuit, cũq. convivæ
cachinnarentur, pronam rem eſſe clamantes,
excepit ille: Me præeunte, facile fuit vobis
hoc imitari, abſque quo fuiſſet, nunquam
hoc præſtitiſſetis. Talis, inquit, inventio
fuit novi orbis, in quo inventis facile erit
aliquid ſuperaddere.

Ita mores hominum ſunt, inventa contemnere, neque expendere, quantæ molis fuerit, tot vincere obſtacula, quibus non remotis, ſcientiæ rerum inventarum æternis jacerent in tenebris. Credo tamen invidiæ vitandæ cauſa, nullam ab eo inſulam de nomine aut cognomine ſuo fuiſſe appellatam. Eat hic contemtus vanæ gloriæ in Annales, & facto *Columbi* quiſque diſcat *Gloriam eſſe Crocodilum*, & umbræ inſtar, inſequentẽ fugere, & fugientem ſequi.

Secunda eſt *Vincentij Pinzoni*, paulò pòſt ſecuta, quæ cum breviſſima ſit, facilius legi quam à me in epitomen contrahi poſſet. lector in ea videbit, etiam ex paucis folijs, multam hauriri poſſe ſcientiam.

Tertia eſt *Americi Veſputij Florentini*, qui

Anno M. CCCCXCVII ultra æquinoctialem vela ſaciens, magnum terræ continentis tractum, nominavit de ſuo nomine *Americam*. Quatuor illius Navigationes omnigena ſcientia & prudentia diligentem lectorem mactabunt.

Quarta eſt *Petri Martyris Mediolanenſis*, protonotarij tandẽ Apoſtolici, conſiliarij Regij, & Caroli V. ſenatoris. Scripſit varia, *De orbe novo Decades* III. inſcriptas olim hoc Titulo: *Decades Oceanicæ*, quibus adjuncti ſunt *lib.* III. *de Legatione Babylonica*. Poſtea ſtudio *Richardi Hakluyti Oxonienſis Angli*, octo prodiere hujus ſcriptoris *Decades*, inſcriptæ Illuſtri viro *Gualtero Rhaleg* &c. Ita autem verſatus eſt in hac materia, ut ad imitationem Naſonis de eo quidam cecinerit:

Heſperios quis noſceret Indos, Martyris æternum ſi latuiſſet opus. Laudat Venales qui vult extrudere merces, Martyris ſcripta præcone nou egent.

Præmiſſa autem eſt Martyris Epiſtola *Franciſci Corteſij* Narrationibus, ut ſuppleat defectum narrationis primæ, quæ ſimile argumentum continebat. Tres autem cum viderim harum Narrationum editiones, nulla tamẽ integra erat. an prorſus perierit, an verò

linguà

linguâ tantum Latinâ non extet, de eo pronuncio, *mihi non liquere*.

Fuit hic *Corteſius Nobilis Hiſpanus*, Anno M.CCCCCXVIII undecim navium claſſe D.L. militibus inſtructa hãc navigationẽ inſtituit. Hic eſt, qui *Mexicanam* urbem obſidione cinxit, & tertio menſe, ea potitus eſt.

Laborabat hic *Corteſius* auri *ſacra fame*, quã ſe expleturum ſperabat urbe capta, ſed egregie ei Barbara hæc gens illuſit: nam deſperata urbis tutela, omne aurum argentumque ex publico privatoque collatum, in lacum, in quo urbs ſita eſt, demerſerat. Itaque *Corteſius* tanquam larus hians, ſpe ſua fruſtratus, fame dira magis magiſquè efferatus, quolibet ſuppliciorum genere contra Indos graſſatus eſt, & *Moteſumam* Regẽ ſtrangulari juſſit, quanquam alij lapide à ſuis percuſſum fuiſſe, tradant.

Volumẽ *Corteſi*, de rebus Indicis conſcriptum, Pater ipſius idiomate Hiſpanico (teſte Petro Martyre cap.x. Decad.VIII.) Typographis tradidit. An hoc ſit illud ipſum, quod recudimus, an aliud, de hoc ampliãdũ cẽſeo.

Poſt hæc ſequitur *Nicolai Herbon* epitome, de Indis convertẽdis. Autor hic Gallus fuit, ordinis Minorum, & illorum (ut vocant) com-

commiſſarius per Galliam.

Inter alia, vult mores illorum, qui mittuntur ad Indos convertendos, eſſe ſine avaritia exemplo diſcipulorum *Chriſti*, qui *noluit ſuos portare æs in zonis*. Invehitur etiã in eos, qui eò commigrant, ut aurum argentum & precioſos lapides corradant, colligant, ditioreſque egrediantur, quàm ſint ingreſſi. Utinam hoc conſilium omnes ſecuti fuiſſent: non ita ſorderet nomẽ *Chriſtianorum* apud Indos, quorũ aliqui Chriſtianos, fuga ſibi elapſos, maſſis auri ſparſis, tanquam piſces, eſcâ quadam capere conati ſunt.

Claudit agmen *Tractatus Varrerij* de Ophyra Regione. Exiſtimat ille in Aſia (in qua ſententia etiam Marius Niger fuit) Ophyram Regionem ſitam fuiſſe. *Abrahamus* Corteſius Africæ regionem eſſe putat. At *Arias Montanus, Guil.* P*oſtellus*, *&* *Geropius Becanus*, P*eru* veram *Ophyram* eſſe, non conjiciunt, ſed meo judicio evincunt.

Verba ex 2. P*aralepom*. Cap. 3. *verſ*. 5. ſubjicio ex interpretatione Ariæ Montani:

Et texit domum lapide precioſo ad gloriam, & aurum (erat) *aurum parvaim.*

Idem *Arias Mont*. in præfat. libri, quem inſcripſit P*haleg*, ſive de gentium ſedibus ait,

hoc

hoc nomen P*arvaim ijs qui vel tantum Ebraicè ſciunt legere, clarè demonſtrare, duas olim Regiones Peru dictas, unum quidem, quæ eodem vocabulo hodierno etiam die*, Peru *dicitur; alteram verò quæ Nova Hiſpania à navigantibns eſt appellata. Vulgatns autem Interpres, vel ob ignotam ſibi Regiovem, vel potius in ejus, quod illa Regii exhibebat, auri laudem. cum in Ebræo eſſet* , & aurum illud Peru & Peru : *(nam* Peru *in numero duali facit* Par*vaim) ille inquam convertit*, & aurum erat probatiſſimum.

Hæc ille *Lutherus* quoque & aliquot alii Bibliorum interpretes , retinentes vocem P*arvaim* integram , quomodo in Ebræo legitur , clare affirmat , P*arvaim* fuiſſe P*eruviam.*

Iohannes Geropius Becanus in Niloſcopio, ex *Diodoro Siculo & Platone*, multa habet obſervatione digniſſima.

Michael quoque Neander in ſua orbis terræ Deſcriptione, parte prima, *credibile eſſe dicit, navigationem ad novum orbem , veteribus intermiſſam fuiſſe, vel regum civitatumque interdictis, vel ob Romani Imperij inclinationem, cum totus orbis noſter bellis, direptionibus & vaſtationibus Gothorum, Vandalorum, Hunnorum, Longobardorum, exterarum gentium & Barbaricarum, arderet, &*

Turci-

Turcici Imperij incrementum omnes vires & cogitationes Europæ in ſe converteret. Hæc ibi.

Quare *Varrerius* ita audiendus eſt, ut ſervetur altera auris integra à *Varrerio diſſentientibuſque*. Hæc ſunt viri ornatiſſimi, quæ de his Narrationibus dicenda habui.

Uſus autem hujus generis ſcriptorum multiplex eſt. nam præter honeſtam voluptatem, quæ ex lectione Hiſtoriarum capitur, pars prudentiæ eſt, noſſe ritus & mores variarum gentium. De Ulyſſe ſpeculo viri prudentis Horatius lib. 1. Epiſtolarum ſcribit, quod *multorum providus urbeis Et mores hominum inſpexit:* quod cum ille fecerit magno incommodo, & periculo ſuo alij faciant, ex his & ſimilibus ſcriptis, hoc commodi percipitur, quod illarum in lectione liceat.

Neptunum procul è terra ſpectare furentem. Inveniunt quoque in his ſcriptis phyſici non pauca, quæ alibi naturam rerum ſcrutanti non eſſent obvia.

Et cum de miſera idololatria harum gentium, crebra hic fiat mentio; non tantum diſcimus quantæ ſint tenebræ noſtrę, ſed etiam ad gratiarum actionem ſtimulamur, pro hoc beneficio; quod nos, qui eramus populus ſedens in tenebris & in regione mortis, ſine

Deo,

Deo, ſine ſpe ſalutis, lucem viderimus magnam, quod beneficium tam multis non eſt collatum, judicio quidem Dei non injuſto, ſed tamem admirabili, & in timore Dei pijs mentibus ſæpe expendendo.

Hanc editionem autem vobis inſcribere VIRI ORNATISSMI viſum eſt, non tantum ut grati civis præſtarē officium, verùm etiam, quia jucundum, non aliis modo, ſed vobis imprimis fore putavi, ſi in hac urbe, *magni illius Eraſmi patria*, non *Neptuni* tantum, ſed *Palladis quoque* ſtudia coli cerneretis; quibus ego cum faveam, alijs ſtudijs conſecratus, ideoque pararium (quem vos noſtis) in alloquio quo favorem veſtrum capto, advocare coactus ſim, vos multo magis ijs velle mihi perſuaſi, hæc vobis offerens, cum animo vobis omni officio & pietate dedito, & æternùm veſtro.

VALETE VIRI ORNATISSIMI, Deus ſtudia veſtra omnia ad nominis ſui gloriam ſecundet.

Roterodami. XV. Cal. Octobris. Anno Chriſti 1616.

Veſter omni obſequio,

IOHANNES LEONARDI BEREWOUT.

NAVIGATIO CHRISTOPHORI COLVMBI, QVA MVLTAS REGIONES hactenus orbi incognitas invenit, inventasq;ue Hiſpaniæ rex coli iuſſit & frequentari.

Quomodo rex Hiſpaniarum dedit liburnicas duas Christophoro Columbo.

CAPVT I.

ITAQVE Chriſtophorus natione Italicus, patria Genuenſis, gente Columbe, vir erat procera ſtatura, colore ad rubedinē inclinato, facie oblonga. Is quum diutius in regia regis Hiſpaniarum invictiſſimi diverſatus fuiſſet, animū induxit, ut hactenus inacceſſas orbis partes perquam diligenter peragraret. Petijt propterea rurſus & iterum inſtantiſſime à rege memorato, ut voto ſuo tam pio non deeſſet, futurum ſibi & toti Hiſpaniæ decus præclarum adſeverabat, ſi ſua opera & impenſa novas inacceſſaſque regiones nactus eſſet: & ad id opus navigandi ultro ſe offerebat, nam pollicebatur plures poſſe nanciſci in occidente inſulas, quæ adusum, imò ad delitias mortalium minime forent ineptæ, & in primis in eis inſulis, quæ cōterminæ ſunt Indiæ, inveniri poſſe arbitrabatur baccas, id eſt, uniones, lapideſq;

pretioſos fore omne genus, nec non aromata omnifariam, auriq́ue plurimum. Hæc meditantem rex & regina identidem deriſere, utpote cogitantem inania, & penſi nullius, vertebaturq́ue hic ſermo propè in fabellam. Tandem peractis annis VIII. inſiſtente adhuc Columbo, cœpit rex his ſermonibus aures præſtare attentiores, decrevitque poſt multa experiri viri ingenium, propterea in effectum huius celebris inſtituti, iuſſit liburnicam unam & celoces duas omni genere annonæ armamentorumq́ue communiri: quibus expeditis, prima Septembris luce M.CCCCXCII. ſolvit ab Hiſpanis litoribus, & diu optatum iter aggreſſus eſt.

De inſulis cõpertis à Columbo viro acerrimo.

CAPVT II.

ITaque ſolvit à Gadibuſiter faciens verſus inſulas Fortunatas, quas nunc Hiſpani appellant Canarias, ob id quod canibus maxime abundent: antiqui vero Fortunatas dicebant. Hæ enim abſunt à Gadibus milliaribus MCC. prout ipſi computant ſuas leucas, dantes unicuique leucæ. M.IIII. Fortunatas propterea eas dixere ob aëris miram têperiem, cœliq́ue clementiam, ſunt in clymate per Syenem verſus meridiem: eas incolunt ferinæ gentes, quibus nulla eſt religio, nullius Dei timor, nulla verecũdia, utpote quæ nudi incedunt uſquequaque: eò Columbus conceſſit aquæ non nihil ſumpturus, ut vel inibi

Canariæ

Fortunatæ

inibi ſocij prius parumper conquieſcerent, quàm atrocioribus aſſueſcerent laboribus: nam qui ſulcant maria incomperta, his neceſſe eſt propè labores innumeros exantlare. Solvens igitur illinc arabat maria,& per dies XXXIII. totidemq̃ue noctes navigans verſus occidentem, nihil telluris unquam apparuit: tandem è ſpecula quiſpiam iuſulas quaſdam conſpicatus eſt: propius accedẽtes videre inſulas ſex, quarũ duæ erant vaſtiſſimæ, eiſq̃ue nomina indidit,alteramHiſpanam,Ioannam alteram nuncupavit.

De magnis inſulis.

CAPVT III.

IOannam non ſatis compertum habuere utrum eſſet inſula vel ne: dum tamen eius latera legunt, audivere innumeros avium concẽtus, & in primis luſciniarum,quæ denſiſſimis nemoribus inerrabant, menſe Novembri. Inibi etiam conſpexere limpidiſſima flumina, eademq̃ue ad potandum ſuaviſſima,portus magnos celebreſq̃ue.Et quum vento Choro navigarent, provecti ſunt magis ſecus inſulæ litora, nuſquam tamen ad calcem pervenere. Quum igitur progreſſi fuiſſent ferè milliaria DCCC. & nullum terminum adhuc comperiſſent, credidere continentem eſſe : propterea decrevere gradum referre, impellente pelagi ſævitia : nam malus,id eſt,arbor navis nutare incipiebat.Convertit itaque navim ad orientem, & mox

devenere ad eam inſulam, quæ dicitur Hiſpana: & quum ſumme appeterēt terram explorare quæ ad Aquilonem vergebat, & iam ipſis terræ appropinquantibus, condicto ratis maxima in ſcopulum quendam colliſa eſt, adeò ut iam dehiſceret: verum ſummergi nequivit ob planciem ſaxi: mox accurrunt cum cymbis viri celocis alterius, & ſocios è faucibus Neptuni eripuere ferè moribundos. Quum terram appuliſſent, conſpecti ſunt ab incolis ejus inſulæ, qui protinus effuſe fugerunt in nemora denſiſſima, non aliter quàm ſi fugacem leporem conſectaretur canis, genus inauditum: noſtri tamen veſtigia perſequuntur fugientium & mulierem quandam corripuere, quam quum ad naves reduxiſſent, vino & obſonijs prope diſtentam, & eleganter veſtitam miſſam faciunt: nam ipſi nudi incedunt, & humaniores ignorant delicias.

De ſitu & moribus Hiſpanæ inſulæ.

CAPVT IV.

QVamprimum igitur hæc mulier devenit ad ſuos ſatura & propè farta, cultuque inſolito veſtita decentiſſime, alij hac liberalitate adducti, mox certatim, catervatimque ad litus concurrunt, ratigenus eſſe divinum: nam deſiliebant in pelagus ſecum ferentes aurum, quod cum ollis teſtaceis, vaſiſque vitreis permutabant, pro minima quaque re etiam deſpica bili aurum dabant. exempli

exempli gratia, ſi quis dediſſet fruſtū ſpeculi confracti, protinus aurum conſequebatur. Contracta igitur amicitia, vigentibusque commercijs, noſtri cœpere diligentius eorum vitam & mores explorare, compereque protinus eos regem habere: propterea petentes mediterranea, hoc eſt interiora inſulæ à rege eorum perquam honorifice ſunt excepti: quum vero adveſperaviſſet, e dito ſigno de more ſalutandæ virginis, noſtri genua plicabant, quos emulabantur Barbari itidē agentes: ubi noſtri & crucē ſervatoris trophæum venerabantur, eam & ipſi condicto colebant: hi etiam ubi videre navim peſſundatam, certatim confluebant cum cymbis ſuis advehētes noſtros, & ab undabūdi maris faucibus eripientes. Cymbas hujuſmodi appellant canoas: quæ ex ſola cava arbore factas, non quidem ferro, ſed cote præacuta excavant: habent etiam longiores naves, id eſt, liburnicas, octuaginta remorum, capaces. Ferro carent omni, propterea noſtri admirabantur, quonam modo quirent domos conſtruere, quas conſpiciebant miro modo extructas, necnon alia arte fabrefactas faberrime: verum cote, ut diximus, pro ferro utuntur. Acceperunt etiam referentibus amicis, non longe ab ea inſula eſſe quoſdam populos, qui carnibus veſcebantur humanis. Idcirco ubi nos videre, crediderunt Antropophagos eſſe, ideo effuſiſſime fugerunt. Canibalos appellant ferinos populos, qui in cibatu homines habeant gratiſſimos Hos noſtri preterierant, eos ad meridiem relinquentes. Canibali.

De Canibalorum moribus.

CAPVT V.

IGitur hi populi mœſtiſſime conquerebantur nobis de efferatis illorum moribus, nam ajebant eos in ſe non aliter ſævire, quam tigrim vel leonem quempiam in manſuefacta animalia: horreſco referens. Impuberes, ſi qui corripiuntur, exectis teſtibus, ſaginant uti nos gallos gallinaceos, ut lautius eis veſcantur. Puberes vero mox contrucidant,quibus exenteratis, ilia comedunt recentia, membrorumque partes extremas, cætera ſaliunt, adſervantque ut nos inſitia & farcimina omnis generis: nam inſitia fiunt ex ſanguine aprino vel bubulo,aut ex carnibus teſſellatim conciſis, alij apexabo appellant,haud dubie eſt genus farciminis.Mulieribus haud veſcuntur, verum eas ad prolem, veluti nos gallinas ad ova ſervant: ſi qua eſt anus,ea mancipij vicem gerit. Propterea hæ inſulæ, quas jam ſubegimus, ubi audiunt adventare hos efferatiores immanesque populos,actutum dant terga,licet ſagittis utantur, non ſunt tamen tantarum virium, ut compeſcere eos queant, nam pauci complures fundunt, utputa centum decem profligant Canibali, nuſquam cominus congrediuntur, fuga tantum ſibi conſulunt. Nos nequivimus aliter intelligere, quos deos colant alios, quam ſolem & lunam,cœlumque. Mores vero aliarum inſularum idcirco non referimus, quoniam ob anguſtiam temporis

& interpretum penuriam de eis nihil comperti habuimus.

De moribus illorum qui Hiſpanam inſulam colunt.

CAPVT VI.

HVjus inſulæ cultores loco panis utuntur radicibus quibuſdam, quæ ſunt (ſi magnitudinem formamque ſpectes) inſtar napi, ſaporem habent, quem molles recentesque caſtaneæ, ages vocant. aurum apud eos eſt in pretio, id enim auribus appenſum ferunt. ſuis non emigrant finibus, nec ut alij ultro citroque commeantes commercia exercent. cœpimus eos percunctari ſignis, ubi eruerent aurum, intelleximus ab eis legi in harenis fluminis cujuſdam, quod ex editiſſimis derivatur montibus. Id enim labore eximio colligunt, funduntque in fruſta, & demum in bracteas, id eſt, laminas. Verum ubi nos eramus non naſcitur, aliunde advehitur, ut circumvecti inſulam re ipſa cognovimus: quoniam poſtquam illinc ſolvimus, devenimus ad quoddam flumen, quo profecti ſumus ſumendæ aquæ gratia, & ibi auriferas conſpeximus harenas, ibi quadrupedia, non niſi cuniculos vidimus: ſerpentes vero immenſæ vaſtitatis, numeroſioresque, quos fert inſula, ſed innoxios conſpeximus: nec non ſylveſtres turtures, anates noſtris proceriores, anſeresque oloribus candidiores, verum capite tantum rubeo erant: & ibi

pſitaci complures, alij coloris praſini, fulvi alij, alij vero Indis non abſimiles, id eſt, torq; miniato. Tulere ex his igitur ſexaginta verſicolores, conjecturamque ex his alitibus fecimus non longe Indiam abeſſe: verum huic ſententiæ non aſtipulabatur ſphæræ ratio, & in primis philoſophus in illo de Cœlo & mundo, Senecaque, & alij compluſculi coſmographiæ haud expertes, qui adſeverant Hiſpanias non multum ab India abeſſe, maritimo præſertim itinere. Hæc igitur inſula ſuapte natura gignit maſticem, aloë, & alia his non diſſimilia, & in primis grana quædam rubea, quæ pipere ſunt acriora: cynamomumque, & zinziber noſtri tulere.

De viris quos Columbus gratia explerandæ inſulæ dimiſit.

CAPUT VII.

IGitur Columbus de compertis terris ſatis ac ſuper lætus, utpote qui videbatur nouū comperiſſe mundum. Quum vero primum ver iam appeteret, decrevit patriam repetere ſuam, dimiſſis apud regem viris triginta octo, qui perquam diligenter ſciſcitari & explorare deberent locorum ſitus, ac regionis mores, frugumque ac arborum naturam. Rex enim appellatur Guancianillo, cum quo inijt fœdus maximum, commendavitque illi ſuos arctiſſime, adeò ut intuitus eos

pio obtutu, coram Columbo illacrimari cœperit, miſeratus conditionem remanentium. Tandem Columbus juſſit vela ventis dare Hiſpaniam verſus, ſecum ducens ex inſulanis viros decem, non alia magis de cauſa, quàm ut eorum linguam aliquando diſcerent, quoniam id conſequi haud difficulter poterant: nam caracteribus noſtris ſuum idioma ſcribi probè poteſt: cœlum appellant Turci, domum boa: aurum cauni: virum probum toyno: nihil, maxani dicunt. Reliqua vero nomina æque ac nos noſtra proferunt.

Quomodo Columbus fuit dictus Admirans mare.

CAPVT VIII.

REx itaque & regina Hiſpaniarum nihil magis gerebant in votis, imò ſupra vota, quam ut almam Chriſti fidem indies augerent, auctamque colerent, & cultam ſummopere venerarentur: propterea id eximie obſervabant, ut hæ gentes quæ hactenus nomen Chriſtianum ignoraverant, tandem aliquando ope & induſtria ſua, ſcirent unam eſſe Chriſti fidem, extra quam nulla eſt ſalus, nec redemptio. Inque hujus rei ſpecimen decrevere ſummis honoribus Columbum proſequi, nihilque prætermittere, quod ad cultum & decus eius ſpectaret. Igitur vultu ſereno eum excipiunt, condecorantque innumeris titulis: & quod apud Hiſpanos eximius ducitur honos, in conſeſſum

ipſum recipiunt : volvereque ut deinceps non Columbus, ſed Admirans oceanum appellaretur : & ut licuit colligere ex Admirantis ſermonibus, ſperabat propediem fidẽ noſtram magna incrementa habituram, ſi hæ inſulæ ad fidem reducerentur: in commercijs vero & alijs mortalium emolumentis, quibus plerunque omnes inhiant, nullam propè ſpem collocaverat. Itaque ſereniſſimi reges jubent ut protinus Liburnicæ XVII. expediantur, quæ arcem in prora habeant, id eſt ſpeculam, unde eminus ſpeculantur : celoces vero duodecim abſque ſpecula, inque eis hominum mille ducenti, qui omni genere armorum communirentur. Fabrosque lignarios, id eſt, carpentarios, artificesque ferè omnium generum ære annuo conduxit, qui claſſem ſequerentur: equites etiam quoſdam centuriavit, ut nihil claſſi deeſſet, quod ad validam expeditionem ſpectaret. Columbus vero ſues & boves ſexus utriuſque in claſſem introduxit, triticumque & ordeum, ac legumina propè omne genus corrogavit in navibus, tum ut vitam in navi diutius protraheret, tum vel maxime ut inibi terræ mandaret ſemina : tulit etiam arborum taleas quas ibi plantaret : quoniam id genus illic haudquaquam arbores viſuntur : nam præter pinum & palmas nullas habent arbores nobis cognitas, & hæ mira ubertate creſcunt, adoleſcuntque in tantam altitudinẽ, ut non facile referri poſſit ob maximam ſoli ubertatem. Sunt enim illorum fructus prope innumerabiles, verum nobis incomperti, ajuntque ſub

ſole

ſole feraciorem tellurem minime eſſe. Inſtituit etiam noſter Columbus ſecum ferre inſtrumenta omnis generis ferrea, quæ conducerent urbi condendæ: ut in nova regione novas urbes conderent, quæ forent ſuorum tutiſſima receptacula: multique inſuper regis clientes, contubernaleſque ultronei ſe obtulerunt hujus navigationis ſocios, deſiderio comparandæ gloriæ, provocati geſtis Columbi præclaris. Igitur prima Septembris ſolvere ex Cades ventis proſpere flantibus, & prima Octobris applicuere inſulam Canariam, eam, inquam, quæ Ferrum dicitur. Quarta vero Octobris vela fecere verſus meridiem, nihilque comperti de eorum navigatione uſque ad hyemale æquinoctium habuimus, At vigeſimo tertio Martij, rege & regina diſcumbentibus, mox affuit veredarius quidam, qui renunciavit celoces duodecim applicuiſſe Gades: ſucceſſum autem navigationis ulterioris quinta Aprilis luce M. D. IIII. germanus frater altricis primogeniti regis miſſus ab Admirante ad regem pervenit, cunctaque retulit quæ in ſequentibus adnotabuntur.

Quomodo Admirans adivit Canibalorum inſulas.

CAPUT IX.

ITaque prima Octobris Admirans Columbus ſolvit à Canarijs flante Affrico, ad lævam iter faciens, meridiem verſus adnavigavit

gavit xxi. diebus priuſquam tellurem conſpexerit aliquam. Tandem devenit ad Canibalorum inſulas ſæpe dictas, & primo conſpectu videre noſtri inſulam vaſtiſſimam, adeò arboribus condenſam, ut vix diſcerni poſſet, utrum ſylva foret vel ne: & quoniam is dies erat dominicus, Dominicam eam nuncupaverunt: & ubi cognovere incultam eſſe, minime viſum eſt illic gradum ſiſtere, ſed ultra progreſſi ſunt. In his igitur viginti & uno diebus ſua ſententia ſulcarunt maria per leucas fere mille trecentas & viginti. Nam per id tempus Aquilonem ventum proſperum ſemper habuerant: deinde ſolventes ab dicta inſula, brevi pervenere ad aliam inſulam omni genere arborum refertiſſimam, quæ inenarrabilem ſuavitatis odorem fragrabat: nonnulli allecti amœnitate loci, in terram deſcendentes, nihil animatum ibi conſpexere, præter lacertas inauditæ magnitudinis: eam Crucem appellarunt, primoque loco de cultis poſt inſulas Canarias cõſpecta eſt: & hæc erat Canibalorum inſula, ut re ipſa demum cognovere, id adfirmitantibus interpretibus Hiſpanæ inſulæ, quos ſecum ducebant. Circumvecti itaque inſulam, caſas humiles compluſculas compererunt: nam vicatim degunt xx. vel ad ſummam xxx. domus ſimul continenterque diſpoſitæ in orbem ambientes plateam quandam, cujus diameter erat orbicularis: domus erãt ligneæ amphitheatri inſtar. Hunc moré conſtruendi ædes ſervant, erigunt complures eminentiſſimas arbores in orbem, inque eis trabes figunt,

Crucis inſularium mores.

figunt, quibus arbores inhærent, fitque ut his fulcimentis minime ruant. Imbrices vero, quum domum cooperiunt, ita conſtituunt,ut formam tentorij efficiant, ſurgitque in modum pyramidis, id eſt, in acutum. Demum has ſic diſpoſitas arbores intexunt palmarum ſolijs, & quarundam aliarum arborum, ut & ventos & imbres tutius arceant: introrſus vero trabes texunt funibus bombicinis, & radice quadam ſparto minime abſimili : cubilia habent eminentiſſima, quæ fœno & bombice ſternunt: porticus habent maximas,ubi ſaccara collocant. Et ibi etiam conſpeximus duas ſtatuas ex ligno fabrefactas, quas duo angues immenſæ vaſtitatis ſuſtentabant, eas credimus eſſe eorum idola: verum compertum habuimus ſtatuas hujuſmodi ſolum ornatus cauſa erectas fuiſſe,quoniam hi ſolem & planetas tantummodo adorant. Eò igitur ubi noſtri applicuere, mox viri & mulieres effuſe fugerunt, deſerentes eorum domos: ubi vincti erant impuberes compluſculi, quos ad ſaginam adſervabant: necnon anus complures, quæ mancipiorum obibant officia,protinus ad nos concèderunt, At noſtri ingreſſi eorum domos, animadverterunt illic vaſa eſſe fictilia omne genus, quæ nos Samia appellamus, in quibus elixabant carnes humanas, pſitacis, anſeribus, & anatibus ſimul admixtis:alias autem verubus impoſitas torrebãt,ſelectis oſſibus,& brachijs humanis, quibus pro ferro utebantur, ut ſagittis adfigerẽt ſuis: ferro enim prorſus carẽt. Vidimus etiã ibi impuberis caput nuperrime abſciſum.

abſciſum, ſanguine adhuc defluente, hoc erat trabi in fixum. Hæc inſula quatuor ingentiſſimis irrigatur fluminibus, Guadalupeam appellavimus, quoniam non eſt abſimilis monti illi ſanctæ Mariæ, quem Guadalupum Hiſpani vocitant, incolæ vero Grachanam: fert hæc inſula pſitacos faſianis multo maiores, nec alis ſimiles, nam alas habent verſicolores, cætera rubei: tãtaque pſitacorum apud eos copia, ut apud nos cicadarũ: & licet eorum nemora ſint pſitacis referta, eos tamen ſaginant, quos habent in cibatu gratiſsimos: mulieres vero quæ confugerant ad noſtros, Admirans noſtro ritu exornari iuſſit, & compluſculis donari muneribus, mandans ut protinus eas ad Canibalos mitterent: quoniam hæ probe noverant quo fugiſſent Canibali. Itaque mulieres ad Canibalos profectæ ſunt: quo factum eſt, ut mox Canibali ad noſtros accurrerint pellecti muneribus, quibus donatæ mulieres fuerant, autumantes itidem conſequi poſſe. Vbi vero coram fuere, ſive timore, ſive ſcelerum conſcientia, mutuo ſeſe reſpicientes, illico terga dedere, proxima petentes nemora: at noſtri qui inerrabant inſulæ explorabundi, cymbas eorum omnes confregere. Et illinc ſolventes adivere ſocios ſuos, quos dimiſerant in Hiſpana inſula primo itinere: & dum eunt utrinque, complures præteriere inſulas: ab ea parte vero, quæ reſpicit Aquilonem, apparuit inſula, cuius inquilini noſtros interpretes, quos ab inſula Hiſpana duxerat Admirans, intelligebant, necnon

Guadalupea

eos

eos quos vendicaveramus à ſævitia Canibalorum, dicebant vocari Matiniam, adfirmantes eam cultam eſſe à ſolis fœminis, quæ ſtatis anni temporibus coibant cum Canibalis, ut ſolebant olim Amazones: prolem partiebantur, mares dabant parentibus, fœminas vero fovebant ipſæ: aiunt etiam has fœminas ſpecus habere altiſſimos, quò ſe recipiunt ubi extra ſtata tempora quiſpiam eò conceſſerit, & ibi ſe tutantur ſagittis propulſantes hoſtē, ſi forte fortuna exploraverit aliqui aditum: propterea noſtri per id tempus propius accedere nequiverunt, præternavigantes inſulam ad milliaria ferè quinquaginta. Invenimus aliam inſulam, quam interpretes ajebant eſſe apprime cultā, habitatoribusque frequentiſſimā, & inter alia habere in numeras fruges, & propè omnia quibus vita humana carere nequit: & quoniam montes habent præaltos, eam montem appellavimus Ferratum: at noſtri interpretes, & hi quos adſervaveramus ab atrocitate Canibalorum, adfirmabant Canibalos aliquando longa metiri itinera ſupra mille milliaria, ut carnibus veſcantur humanis. Poſtridie illius diei nacti ſumus aliam inſulam, quæ quoniam erat obrotunda, Admirans eam nuncupavit ſanctam Mariam rotōdam. Supra iſtam comperimus aliam, cui divi Martini nomen indidit: verum in neutra iſtarum ſtationem fecimus. Perendie vero aliam invenimus, quam ajebant longitudine eſſe milliarium C L. à parte, videlicet, occidentali in orientale latus: refebant mira de ea interpretes, quòd videlicet, foret ſumme

ferax,

ferax, & pulcherrima, hanc poſtremo appellarunt ſanctam Mariam antiquam Poſt eam comperit ferè innumerabiles inſulas, verum longe à prædicta, milliaria propè c c c c. Interque eas quædam cæteris præſtabat magnitudine, quæ dicebatur ab incolis Ay Ay, noſtri vero nuncuparunt Sanctam crucem: eò appulimus, ut aquam hauriremus : at Admirans emiſit triginta viros, qui explorarent diligenter inſulam, qui mox quatuor Canibalos cum totidē fœminis invenerunt, quæ mulieres viſis noſtris, complicatis manibus elevatiſque auxilium petere videbantur: quibus liberatis, viri in nemora dilapſi ſunt. Biduo itaque illic agens Admirans, triginta viros in inſidijs collocavit, qui corriperent Canibalos, ſi qui apparuiſſent. Qui vero ſtabant in litore, viderunt cymbam, caneam ipſi appellant, homines octo, & totidem mulieres venentem. Vbi igitur Admirans claſſicum cecinit, unà omnes ruunt in Barbaros, qui ſtrenue ſagittis pulſare noſtros conabantur, nec prius quivere ſe clypeis tegere, quàm Hiſpanus à fœminis ſagitta ictus occubuit, alter vero male acceptus eſt. Hiſpani tamen ubi cōperere ſagittas veneno illitas eſſe, decreverunt propius manus conſerere, & vi remorum in eos contendere: quod ut fecere, protinus Barbarorum navim peſſum dedere. Præminebat enim ibi mulier quædam veluti regina, cujus dicto parebant omnes: hæc natum habebat ſecum torvi aſpectus atrociſque, qui facie non regem ſed prædonem, aut furem quempiam ſæviſſimum præſentabat.

Submerſa itaque navi, non deſinebāt nando noſtros onerare ſagittis, elevatis tantum ſupra aquam brachijs, quæ res viſa eſt monſtrifica. Dum itaque natant ſagittantque, ad ſaxum quoddam deveniunt, ubi tandem à noſtris ſunt expugnati, occiſis nonnullis, & regulo gravatim ſaucio vulnere duplici: hos ad Admirantem trahunt reluctantes, qui conſpectum tanti viri minime paventes ferociam nuſquam exuerunt, ſpumas efferveſcētes non aliter quàm leo ubi in caſſes devenit tunc rugitus edit majores atrocioreſque, ſævitque magis: adeoq; efferebātur, ut nullus eſſet inibi tā intrepidus qui ferocientes viros non formidaret. Progreſſus itaq; Admirans Affrico flante aliquando, nonnunquam ſpirante Favonio, pervenit ad quandam pelagi vaſtitatem, ubi propè innumeræ erant inſulæ multijugæque: nam aliquæ frequentioribus obumbrabātur nemoribus, aliæ vero ſumma apricitate amœnitatem non mediocrem præ ſe ferebant, nonnullæ autem ſqualebāt ſaxis, humò jeiuna aridaque, & præuſtis implicitæ montibus: aliæ etiā intra cautes colorē coccineum continebant, aliæ violaceum, albicantē aliæ: perinde ut multi rati fuerint eas eſſe minas gemmarū, aut loca metallorū corruſcantibus plurifariam coloribus. Eò itaq; nō conceſſere ſæviēte pelago, nā verebātur ob ſcopulorum frequentiam, ne naves colliſæ ſaxis, dehiſcerent protinus ſubmergerenturque, in aliud tempus rem differentes. Nequivere etiam inſulas percenſere, ob eorum implicitam frequentiam: tamē nonnullæ celoces,

quæ altiore fundo haud egebant, mediocri contentæ alveo propius acceſſere, & ſupra XLVII. inſulas numerarunt, locumque Archipelagus nuncuparunt ob inſularum frequentiam. Dum itaque relictis inſulis in altum provehunt, in medio ferè itinere aliam nacti ſunt inſulam, quæ dicebatur Buchema, ubi complures erant illorum qui atrociſſimas Canibalorum manus evaſerant: hi nobis retulere inſulam cultam eſſe eximie, cultoresque mitiores, & uſquequaque Canibalis infenſos: inque ea nemora complura, quæ apros fovent ingentiſſimos: hi naves non habent, quibus ſulcare poſſint maria, & Canibalos adire: verum ubi Canibali eò contenderint, congrediuntur attrociter, propulſantque eos: quos ſi ceperint male accipiunt, par pari referentes: nam erutis luminibus, eos in fruſta minutatim concidunt, & ignibus torrent, & pro vindicta devorant, alioquin humanis non veſcuntur carnibus. Hæc nobis referebant noſtri interpretes, quos ex Hiſpana inſula adduxeramus. At noſtri parum illic immorati, præteriere inſulam, niſi quod ab ea parte quæ occidētem reſpicit in terram deſcenderunt, ut aquæ nonihil haurient, ubi eminentem pulchramque domum invenerunt, & cum ea duodecim minores domos omni habitatore deſertas, ibique nulla erant habitantium recentia veſtigia: cauſam propterea ignorabant, quur deſertæ forent, ni forte habeant illarum habitationum ſtata tempora, dum candens ſydus fervet nimium, abeunt in mitiora loca, reverſuri quum conducibile

ducibile arbitrabuntur: vel forte metu Canibalorum litora deſerunt, tantiſper donec abeunt, utcunque fuerit inſula: unicum habet regem, cui perquam reverenter adſtant, obediuntque mirum in modum, Chiaſichium appellant eorum regem: latus hujus inſulæ quod meridiem contuetur, longitudine ducentorum milliarium patet: ea nocte duæ fœminæ, & totidem adoleſcentes, quos aſſerveramus de manibus Canibalorum, ubi è conſpectu ſuæ patriæ fuerunt, in mare ſeſe projecerunt, & nando ad ſolum patrium devenerunt nobis neſcientibus. Chiaſichius

Quomodo Admirans ſuos reperit vitam exuiſſe.

CAPVT X.

TAndem aliquando Admirans pervenit cum tota claſſe ad Hiſpaniam inſulam, quæ abeſt à Canibalis leucis ferè CCCC. Verum omine inauſpicato infeliciquè: nam hi quos loco præſidij inibi reliquerat, vitam exuerant omnes. In hac inſula eſt regio, quæ dicitur Xaynana, unde Admirans primo itinere profecturus in Hiſpaniam, quaſi loco obſidum decem viros abduxerat: ex his ob cœli mutationem, ſeptem occubuerant, unus vero eorum qui ſuperfuerat, ubi ſuam patriam claſſis applicuit, Therema dicitur, ſponte à nobis emiſſus eſt: reliqui vero nando clanculum aufugerunt. Quæ res parum Admirantem movit, qui modo ſuos compe-

riſſet vivos, reliqua nihil pendebat : verum
Canea. ubi paululum eſt progreſſus, canea quædam
apparuit, genus eſt liburnicæ longioris capax
ingentium remorum : hæc regis fratrē vehebat, ejuſque præfecto apprime abiens ſuos
commendaverat, cumque eò fœdus magnum
inierat. Is igitur regis Guancenarilli frater
alio tantum viro comitatus, ad Admirantem
contendit, & nomine regis imagines aureas
duas dono Admiranti dedit. Poſt hæc cœpit
Hiſpanorū miſerabiles caſus exponere: verū
vix id intelligere quivimus, noſtris interpretibus non ſatis ejus linguam callentibus. His
auditis progreditur Admirans, quoad devenit ad Ligneū oppidū, quod Hiſpani ſibi pro
potiori tutela condiderant : id totum cōperit
demolitum combuſtumq;, nec alia ſuperant
veſtigia, præter pallidum cinerē : quæ res nos
omnes dolore incredibili affecit : non tamen
nobis facile perſuaſū iri poterat, quin aliqui
ſupervivereńt: propterea ut hujus rei eſſemus
certiores, Admirans juſſit tormenta quædam
exonerari ut reboatu edito, ſi qui deliteſcerēt
è noſtris mox excitarentur, ſcirentque nos
adventaviſſe: verum operam luſimus, quoniā
nullus uſquā comparuit, cunctis fato functis.
Tunc Admirans nuncios miſit ad regēGuancenarillum ſciſcitatum de ſuis, queſtus graviter de occubitu ſuorum. Hæc noſtri retulerunt, quantum colligere potuerunt ex regis
reſponſo, complures, videlicet, in ea inſula
reges eſſe illo potentiores, qui ægre ferebant
Hiſpanos ſubegiſſe inſulas : propterea contenderant ad ligneum oppidum, ubi Hiſpani
degebant,

degebant, eoque expugnato contrucidaverāt viros, & oppidum combuſſerant, ipſumque ferenté noſtris ſuppetias ictum ſagitta fuiſſe, inque ejus rei fidem brachium facijs circumvolutum oſtentaviſſe, nec propterea ad Admirantem iviſſe, quoniam conſauciatus vulnere non contemnēdo fuerat. His acceptis nulla fide adhibita, poſtridie Marchionē quendam cognomine Sibilium, rurſus ad regem mittit, qui perquam diligenter rem ſciſcitetur, perpendatque an ſint vera quæ ex rege allata fuerant. Is igitur eò conceſſit, & remotis faſcijs comperit regem falſa loquutū, nullius cicatricis apparente veſtigio: verum procumbentem nactus eſt virum ſimulantem ægritudinē, hujus cubili conjugebātur cōcubinarum cubila octo. Tūc devenimus in eam opinionē, ut non difficulter crederemus noſtros aſtu & inſidijs ejus occubuiſſe: tamen Marchio finxit fidē præſtare regi, hortatuſq; eſt virum, ut in craſtinum Admirantē viſeret. Poſtera itaque die ad Admirantē rex cōtēdit, à quo eſt honorificētiſſime exceptus, & veluti miſeraretur noſtrorū erumnas gemebundus indoluit. At ubi conſpicatus eſt mulierem quandām, quæ noſtro auxilio erepta fuerat à Canibalis, eam adfatus eſt ſua lingua longiore ſubſellio, nobis haudquaquam intelligentibus, illi plurimum applaudens, hæc dicebatur Catharina. Tandem poſt multa illinc abivit, & amicitiā fœduſq; rurſus pollicebatur: non defuere tamen è noſtris qui ſuggererēt Admiranti, ut virū corriperet, & correptū cædis noſtrorum pœnas luere cogeret. Admirans vero, ut erat vir multi penſi, rē accuratius

penſitatiuſque expendebat, loci & temporis rationem habens: non enim ſibi per id tempus conducere arbitrabatur, ut incolarum animos ad iracundiam provocaret. Poſtridie vero illius diei quo illinc rex ſolvit, ejus germanus claſſem viſit, & mulieres ſubornavit, ut ſequens effectus comprobavit. Itaque nocte ſubſequente Catharina cum ſeptem alijs in mare deſilijt, ut ſuperato pelago ad regem contenderet: noſtri tamen, ubi fraus apparuit, conſequuti natantes mulieres, tres tantum ceperunt: at Catharina cum tribus alijs ad regem pervenit, qui ſuſceptis mulieribus in interiora inſulæ dilapſus eſt: quo facto nobis rex aperuit ſe noſtros contrucidaviſſe.

De vindicta occiſorum.

CAPVT XI.

ADmirans igitur cognita proditione, decrevit hominem perſequi uſque ad regni interiora. Miſit itaque tercentum viros, qui Marchionem infenſi conſectarentur. Hi ergo dum hominem explorabundi quærunt, devenere ad oſtium cujuſdam ſignati fluminis, ubi perquam celebris erat portus, quem Regalem appellarunt: nam ubi ingreſſus eſt, adeò flumen ſe ſinuat, obliquatque efficiens multiplices receſſus, & flexus innumeros, ut alter Mæandrus videantur, nec licet ſis ingreſſus, cognoſcere queas an ſis intra vel extra, quanquam in oſtio adeò

pateat,

pateat, ut ſit trium liburnicarum capax: ex adverſa fluminis parte mons viſitur conſpicuus, qui impendio viret, & præclaris exornatur nemoribus. Ibi pſitaci complures, & avitia ferè omne genus exaudiuntur ſuaviſſime alterneque concinētia. Hunc portum interfluunt fluuij duo, & dum altius progredimur, nacti ſumus eminentiſſimas quaſdam ædes, quas credidimus regis eſſe ejus, quem perſequebamur. Idcirco eò contendimus citato gradu, & ecce occurrunt nobis viri propè centum, qui habiliſſima habent corpora, quique arcus & ſagittas ferentes, torvo uultu ibant ad nos, ſubinde vociferantes ſe minime eſſe Canibales, ſed Taynos, id eſt, nobiles, ac patricios: nos vero ſigno pacis edito propius acceſſimus, & quum mutuo colloquio frueremur, protinus fœdus & amicitiam nobiſcum iniere, nec de cætero pavētes, ad nos veluti ad ſuos confidentiſſime ibant, hos munere multiplici donavimus. At noſtri dum illic agerent, domum menſi ſunt, quæ diametrum habebat XXXIII. paſſuum, erat inſtar amphitheatri obrotunda, huic circunquaque adjacebant triginta aliæ minores ædes, in contignationibus pro trabibus harundinibus verſicoloribus utebantur, mira arte textis complicatiſque. Hos patricijs noſtri percunctati ſunt de rege Marchione, quem adſeverarunt petijſſe mōtes. Hujus rei decrevere Admirantem certiorem reddere, & in primis conflatæ neceſſitudinis cum viris patricijs. Verum Admirans flagrans perniciali odio in Marchionem

ad diverſas inſulæ partes exploratores expediverat, qui regem ſi quo modo poſſent corriperent: nam præ cæteris quos miſerat, erant duo ſtrenui iuvenes, Horeda, videlicet, & Gormalanus animo invicto, alius alia loca petens, propè omnem regionem inter ſe partiti ſunt explorandam. Hi ergo dum varias regiones peragrarent, devenere ad quædam ſpectatiſſima flumina, quorum alia ab una parte montis defluebant, nonnulla vero ab altera derivabantur. Is mons eminentiſſime attollebatur, qui aurifero ſabulo conſpergebatur, & inde aurum effodiunt incolæ hoc modo: nam actis ſiniſtris brachijs in præcordia montis egerunt aurum, egeſtumq; dextra excipiunt manu, dabantque noſtris: adſeverabant etiam vidiſſe grana compluſcula zecare, quæ allata fuere regi Hiſpaniarum, nam granum unum pondus erat unciarum novem, hoc videre complures viri.

De flumine aurifero, & alijs rebus repertis.

CAPVT XII.

HIs viſis noſtri condicto ad Admirantē rediere, ut non recederent à præſcripto: nam Admirans juſſerat, ut nil aliud agerent, quàm explorare regiones novas, & mox referre earum ſitus & qualitates, nec ipſi pergerent eò inconſulto exercere commercia, pro quanto vitam caripenderent ſuam: accepere etiam ab incolis non longe eſſe in montibus regem quendam, quē Gazichium Canobam, ſua lingua appellant, id eſt, dominum domus auri:

Gazichius. Canoba.

auri: nam boa domus interpretatur, canum aurum,& Gazichius rex. In hoc etiam flumine invenere abſolutiſſimos piſces, aquamque haud inſuavem. Marchio Sibilius refert apud Canibales populos in menſe Decembri eſſe æquinoctium, quod ratio ſphæræ nõ patitur: addebat etiam inibi aves eodẽ menſe fœtificare: quum tamẽ ab eo ſciſcitaremur, quantũ eis polus elevaretur ab oriente, retulit Septẽtrionẽ non videri, ſed mergi ſub arctico polo, & tranſcendiſſe cuſtodes. Verum ut ingenue fatear, nemo inde venit, cui indubia fides adhiberi poſſit, quoniã ferè omnes expertes erãt literarum, & in primis ſyderalis ſcientiæ.

De oppido ab Admirante condito.

CAPVT XIII.

IGitur is Admirans claſſis præfectus in ſuam & gentis Hiſpanæ memoriã, decrevit urbẽ erigere: cooptato itaq; loco, qui Locifrõ dicitur, nõ lõge à portu, & ut bono omine ſuccederent cuncta, auſpicatus eſt à divinis: nam primo loco eccleſiam dedicavit, cæteraque abſoluiſſet, ni tempus appetijſſet patriæ repetendæ, vel ſaltem prout abiẽs pollicitus fuerat regi, ipſum de omnibus certiorem facere quamprimum. Expeditis ergo duodecim celocibus, regẽ protinus de cõpertis rebus cõmone fecit. Quũ igitur Admirãs in inſula Hiſpana adhuc ageret, alij appellãt hujuſmodi inſulã Offirã, quã nonnulli eã eſſe adſeverãt, cujus commeminit ſacra vetus hiſtoria libro

Locifron.

Hiſpana.

Regum tertio,quæ patet latitudine graduum quinque auſtralium,id eſt,milliaria C C C L X, his polus elevatur X X V I I. gradibus: in meridie autẽ, prout referebat, X X I I. longitudine vero, id eſt, ab oriente in occidentem, patet milliaria D.C C C L X X X. & inſula ſi forma conſideretur, folium balani, id eſt, arboris nucis caſtaneæ ſimillime refert. Statuit propterea Admirans in colle cujuſdam montis hujus inſulæ urbem condere, in umbilico inſulæ ab ea parte, quæ Aquilonem reſpicit,quoniam inibi viſebatur mons alius, qui frequens eſt nemoribus & lapidibus eſperatur, necnon calce ſcatet plurima, eam Medi appellant Iſſabellam: ad radices vero montis planicies eſt perquam aprica, longitudine patens milliaria L X. & lata X I I. alicubi, perangusta tamen alibi milliaria V I. hanc interluunt complura flumina, quorum celebrius ferè præterluit urbem ad jactum arcus. Hæc igitur flumina adeò ubertim irrigant regionem, ut eam feraciſſimam ferè omnium rerum, quæ terra parens mittit, effecerint: nam in harena eorum fluminum jacta ſemina protinus germinant: fecimus hujus rei periculum. jecimus enim ſemina multijugarum herbarum, videlicet, lactucarum,naſturtiorum, braſſicæ,& buglosſæ, quæ omnia ſextodecimo die germinavere: at pepones,cucumeres,cucurbitæ,trigeſimo ſeptimo die ad maturitatem pervenere: nec,ut ingenue fatear,meliora his comedi unquam. Hæc noverat Admirans etiam relatu eorum, qui ſecum diverſabantur, qui & ipſum certiorem

Iſſabella,

tiorem

tiorem fecere rerum multarum, & in primis provinciæ cujuſdam aurifera : propterea miſit illuc è ſuis triginta viros: regio Cipagora dicitur, auro ſcatet : ubi vero rediere viri triginta, retulerunt multa miratu digna, præſertim adſeverabant ab eò monte quatuor derivari flumina, unum ad orientem proficiſcebatur, aliud verſus occidentem contendebat, alterum in Septentrionem, in Auſtrum alterum citatiſſime fluebant. Inſula quadripartitur, pars quæ vergit in Orientem dicitur Suma, quæ occidentem reſpicit Atribuinea, quæ Aquilonem Lachem, quæ poſtremo meridiem contuetur Naiba dicta eſt ab omnibus.

Quomodo Admirans adivit auri minas.

CAPVT XIV.

VT revertar unde ſum digreſſus, Admirās urbem condidit muro præcinctam, & duodecimo Martij illinc ſolvit, ducēs ſecum pedites circiter quater centum, ac equites nonnullos, pleno gradu contendens eò ubi acceperat minas auri eſſe uberrimas meridiē verſus. Igitur ſuperatis eminentiſſimis mōtibus vallibuſque, ac trajectis fluminibus limpidiſſimis, tādē in eam devenit provinciā, ubi auſpicatur Cimbaga regio, in cujus patētiſſima planitie decurſus quidā aquarū viſuntur, quarum harenæ intermiſcentur auro. Igitur Admirans ingreſſus mediterranea inſulæ ad milliaria ferè LXXII. tantundem diſtans ab

urbe quã condiderat, pervenit ad ripas cujuſdam ingentiſſimi fluminis, ubi collis impedio attollitur, eminetq; admodum, & ibi arcem erigere decrevit, quò tutius arcana regionis ſcrutari quiret, huic divi Thomæ nomen inditum eſt. Dum itaq; arcem ædificat, ad eum undique catervatim homines regionis ejus confluebant, accepturi mercimonia: quorum voto. Admirans ſatisfaciens, ab eis aliquid auri petebat qui brevi ad eum rurſus redeuntes, plurimũ auri cõportarunt. Nec id ſilentio involuam, granũ allatum fuiſſe auri, quod põdere onziã excedebat, quæ res effecit, ut grani magnitudinẽ admiraremur, ſupra omnẽ credulitatẽ, quũ præſertim adjeciſſent, ſe adhuc proceriora grana allaturos, quæ ajebant ferre aliam regionẽ, quæ illinc itinere mediæ diei aberat, eaque grana inculta in harenis jacere adſeverabant, vim auri incolis neſcientibus: alij etiam tulere fruſtula auri dragmarũ decẽ, majoraque inveniri rurſum adfirmantes. Illò igitur miſit Admirans è ſuis complures, qui minas auri diligentiſſime explorarent, referrẽtq; protinus: qui euntes plura compererũt, quàm intellexerant, quamq; unquam autumaſſent. Inter alia admiratu non indigna nemora habẽt, quæ omnium aromatum genere ubertim abundãt: verum ea haud legunt, niſi ubi permutant cum conterminis quæpiã: alij vero cum quibus commercia exercẽt ſua, vaſa ferũt Samia, catinoſq; ligneos, pelues, malluvia, & id genus cõplura, quibus qui dant aromata prorſus carẽt. Invenerũt in mẽſe Martij uvas præmaturas, verùm agreſtes. Hæc regio

Onzia.

licet

licet rupibus & ſaxis aſperetur, ea tamẽ viridantes gignit arbores: tota in colorẽ praſinũ inclinat, imbres excipit frequentiore. Ideo inibi multa flumina de curſuſq; auriferi, nam quum imbres derivantur à montibus, ſecum auri copiam maximam trahunt ad plana arua patenteſq; campos, quos interluunt, ut præfecimus, innumera flumina, eadẽq; amœniſſima, decurſu haud rapido citatoq;, ſed ſegni ac placido. Hæc loca habitant gentes ignavæ, & ferè penſi nullius: ea gens otiatur plurimum, imò ignavia torpet, algoris admodum impatiens, & quum nemora habeant bombice referta, eo tamen uti neſciunt.

De mirabilibus compertis ab Admirante.

CAPVT XV.

EXploratis his locis, ut præfecimus, Admirans redijt ad arcem Iſſabellam, ubi nonnullos è ſuis dimiſerat: ipſe vero cum liburnicis tribus profectus eſt peregre, novas etiã quærens regiones, & in primis eas quas jam eminus conſpicati fuerant: nam continentem credidit eſſe, licet compertum habuerit inſulam eſſe, quæ milliaribus LXX. abeſt ab ea inſula quam appellarunt Hiſpanã, regio Cuba dicitur. Ea præterita iter direximus ad meridiẽ, & inde cœpimus ad occidentẽ nonnihil flectere: verùm quãto magis progrediebamur, tãto plus litora extẽdi videbãtur, terris ſẽper fugientibus: ſinuabãt enim ſe litora ad meridiẽ ſemper, receſſu & ambage multiplici, adeò

ut

ut quum crederemus contendere in occidentem, ad meridiem tamen indies ferebamur, terris ducentibus, ac multijugis finibus: tandem Admirans devenit ad inſulam, quam inquilini appellant Iamicam: hanc ajunt appellari ab coſmographis Lamiam majoré, quæ magnitudine Trinacriam ſuperat: unicum in umbilico montem habet, qui ſenſim leniterque ſurgit, ab omni regionis latere paulatim creſcens, ut vix conſcendere credas, ut in acclivis ſolet, donec deveneris in medium, tunc ſeſe attollit vertice eminentiſſimo, & tarditatem qua uſus fuerat ſurgendo, eminentia compenſat: hæc inſula æque ferax eſt ac ulla in maritimis aut mediterraneis, frequens habitatore, eodemque acerrimo ad quæque ſubeunda: nam in commercijs acri eſt ingenio, adeò ut non difficulter circumadjacentes populos excedat dexteritate. Eò ubi appulit Admirans ſuos in terram exponere contendebat, verùm reluctabantur illi, ac pugnatum eſt identidem ſuccumbentibus inſulanis, non ſine hominum ſtrage, tamen diſcordias pax eſt conſequuta. Relictâ Iamica flante Zephyro, ſeptem diebus nec interpolatis, per latus Cubæ navigavimus, intantumque ſumus progreſſi, ut crediderimus vel ipſam Cherſoneſum auream, quæ eſt in ipſo oriente, attigiſſe: adeò igitur provecti eramus in altum, petentes varias orbis partes, ut ferè totum univerſum orbem metiti fuerimus, & ex viginti quatuor ſolis horis, ſaltem vigeſimam & alteram comperimus: licet perpeſſi ſimus innumera mala, nomina

Lamia.

nomina tamen D. C C C. inſulis indidimus, & ſupra ter mille præterivimus, ubi multa erant memoratu digna, præternavigans latera Cubæ. Et paulo ſupra quam incœperit navigare, nactus eſt Admirans portum naviũ capacem complurium, ibi ſuos cœpit emittere: qui quum terram applicuiſſent, tantum mapalia invenere, eaque vidua omni habitatore: verùm ibidem conſpexere in verubus piſces quos ad ignem aſſabant piſcatores: at noſtri piſcibus veſci toſtis haud dubitarunt rejectis ſerpentibus: qui viſis Chriſtianis, mox delapſi ſunt in montes, & inde ſpeculabantur quid ſibi vellent noſtri: à quibus provocati, piſcatores paulatim cœperunt timorem exuere, annuentibus noſtris, ne paverent. Quidam igitur audaculus in inferiorem rupem deſilivit, propius accedẽs, quem compellare cœpit quidam oriundus ex inſula Hiſpana, qui à teneris in Hiſpania apud Admirantem altus & educatus fuerat, cujus lingua parum ab eorum idiomate differt. Hunc itaque percunctatus eſt, quur fugerent, & quænam gens eſſet, quóve nomine regio appellaretur: contracta igitur neceſſitudine, viribusque animi reaſſumptis, dixit eos piſcatores eſſe, qui eò piſcatum conceſſerant rege jubente, qui alij regi cœnam parabat pontificiam opiparamque: addidit etiam pergratum habuiſſe plurimum, quòd ſerpentes minime comediſſent, quandoquidem hi, ut affirmabant, regi veluti delicatiores epulæ adſervabantur: quibus auditis Admirans, eos miſſos fecit: nam jam habebat ſatis com-

pertum

pertum regionis mores: propterea iter ſuum verſus occidentem perſequebatur, & dum regionem percurrit ad occidentē, eam nactus eſt feraciſſimam, refertamque habitatioribus domeſticis: qui mox cōſpectis noſtris ad litus deſcendebant panes ferētes, quibus ipſi utuntur, tulere etiam cucurbitas plenas aqua, noſque veluti amicos hoſpites invitabant cordate: nos vero paulo ultra progreſſi, vidimus innumeras inſulas, quæ primo conſpectu cultæ videbantur eximie, virentibus plenæ arboribus, & in primis ab ea parte quæ continentem reſpicit: dum latera percurrunt, devenere ad oſtium fluminis cujuſdam, cujus latices adeò fervent, ut in eis diutius manum immergere nequeas ferveſcentibus aquis: rurſus progredientes comperere piſcatores quoſdam, qui in cymbis, id eſt, in cava arbore piſcabantur, qui piſcem rudentibus adligaverant navi, eumque poſt ſe trahebant: ejus forma eſt nobis incognita, & niſi gradiuſculum caput haberet, inſtar anguillæ formaretur, capite geſtat pelliculam quandam, quæ ſimilitudinē habet crumenæ alicujus: quum vero piſces vel teſtudines emerſerint ſupra aquam, mox is piſcis ſolutus dimittitur ad eos, qui telo acriore ac omni volucre ocyor, condicto vibrat pellem, quam diximus marſupium referre aliquod, piſces corripit, ac retinet ſua pelle implicitos, nec prius prędam dimittit, quam aerem ſenſerit, cujus eſt impatiens admodum: tunc vincto rurſus piſce, prædam legunt: nam nobis adſtantibus cepere calandras IIII. prægrandes, quibus nos

Mira piſcādi ratio.

nos donarunt amice, eaſque in cibatu ſuaviſſimo habuimus. His viſis, percunctati ſumus piſcatores an latus hujuſmodi longius adhuc protenderetur, & quantũ in occidentẽ extenderetur. Reſpondêre latus hujuſmodi finem habere nullum. Illinc igitur ſoluentes, progrediebantur à latere ſemper, litus percurrentes: hi inter navigandum innumeras gentes conſpexere. Non longe vero à terra hujuſmodi quæ nunquam terminatur, viſitur inſula, ibi mortalium vidêre neminem, nam ſi qui erant in ea, fuga pernici ſibi conſuluerant. At canum inibi copia ingẽs conſpecta eſt minime latrantium, licet torvo eſſent aſpectu. Anſeres etiam anateſq; inſulæ inerrabant multiplices. Præternavigantes itaque latera, Cubæ devenimus ad quaſdam anguſtias, ubi gurgites ac brevia propè erant infinita: & ibi mare undabundũ ſpumas efferveſcebat indignabundum admodum: ſævitq; mare hoc modo itinere milliarium XL. aquis albicantibus, non aliter quam ſi polline conſperſum fuiſſet. Superatis his gurgitibus, provecti ad milliaria octoginta, eminentiorẽ comperimus montem, & tunc lixas emiſimus, qui aquam ferrent lignaque. Eò etiam conceſſit arquita quidam, qui quum inerraret inſulæ, & in nemus condenſum perveniſſet, arboreſque admiraretur; huic mox à tergo affuit vir grandiuſculus, toga indutus alba : ſagittarius credidit primo conſpectu religioſnm quendam fuiſſe, quem in claſſe habebant. verum ubi compertum habuit alium eſſe, actutum alij duo

viri ejuſdem habitus & ſtaturæ apparvere, poſtque eos ſnpra triginta alios vidit quibus conſpectis, mox fugam cepit: at illi, ſequebantur, manibus annuentes ne paveret, néve fugeret. Sagittarius vero quam citius quivit claſſem repetijt, cuncta quæ viderat denarrans Admiranti præfecto, qui ubi hæc accepit, protinus emiſit multos, qui tenentes varia itinera, propè totam inſulam exploraverunt. Erant ibi arbores multijugæ, aliæ ferebant aromata, violas aliæ. Percurrentes itaque Cubæ latera, varias nationes nacti ſunt, quorum linguam etiam incolę Hiſpanę inſulæ, qui Admirantem ultro ſequebantur, minime callebant: & dum progredimur, magis ac magis ſe ſinuabāt litora, modo Notho, modo Affrico flantibus, quibus ipſi impulſi aliquando ferebamur prope in ſiccum, adeò mare inſulis eſt implicitum compluribus, naves ferè peſſundabantur nimia onuſtæ aqua, quam & madidum cœlum, & refluxus pelagi conrogaverant: quare operæpretium fuit referre gradum, & domum redire eodem itinere quo venerant: neque quempiam pavebant, quin potius ſperabant ubique & amice & honorifice recipi: quandoquidem neminem læſerant dum irent, verum ferè omnibus morem geſſerant.

Quomodo Admirans inſulas reddidit veſtigales.

CAPVT XVI.

QVum itaque redijſſet ad Hiſpanam inſulam, ubi abiens complures Hiſpanos patricios

patricios loco præſidij dimiſerat, comperit Margaritum virū ſtrenuum illinc abiviſſe, qui prope iratus patriciorum magna concomitatus caterva patriam repetebat: quæ ubi comperta habuit, hominem illico inducunt, ut & ipſe patriam reviſat, ratus ne delatus regi, principis indignationem incurreret: domum tamen contendebat ſub velamento conſequendæ annonæ, & renovandi præſidij, licet, ut præfecimus, alia ſubeſſet cauſſa: non prius tamen abivit, quàm ſibi reges aliquos reconciliaverit, qui ſuccenſuerant Hiſpanis ob prædas, & latrocinia illata ab eis, abſente Admirante: verùm coram ipſis regibus, quorum conſpectum, ut par fuerat, minime erubuerant. Primo loco igitur ſibi reconciliavit regem. Guarionenſium, & cum eo neceſſitudinem contraxit arctiſſimam, deſponſata ſorore uni ex inſulanis, quem prius inter ſuos adnumeraverat, & habito interprete, citato gradu contendit ad id oppidum quod condiderat, nomenque divi Thomæ indiderat. Hoc itaque reperit à rege quodam obſideri, & parum adfuit quin deditionem fecerit, quoniam jam triginta diebus continuis obſidebatur nemine auxiliante. Liberato itaque ab obſidione oppido, regem cepit, qui bellum non provocatus intulerat, applicueratque animum, ut pergeret reliquos profligare reges: verùm ubi intellexit incolas ob caritatem annonæ fame laborare, quæ jam innumeros conſumpſerat populos, cauſa famis hujus rejiciebatur in Chriſtianos, qui eruerant ferè omnes radices, quibus ipſi

panem conficiebant Barbari. Statuit itaque Admirans regredi. hæc meditantẽ præfectum mox commeatus regis Guarionexij largiter juvere: nam regio ejus nondum famem paſſa fuerat. Revocato igitur ab incœpto itinere præfecto, ut tutius regio coleretur ab Hiſpanis, decrevit arcem erigere alteram, non longe à ſancto Thoma oppido in monte eminentiſſimo, arcem de nomine Conceptionis nuncupavit. Vbi vero incolæ compertum habuere hæſiſſe cordi Chriſtianis, ut regione diutius potirentur, legatos vndequaque mittunt, qui præfectum orent exorentq;, ut ſuos frenet, nec ut ab eis ea patiantur, quæ vix ab hoſtibus expectaſſent: nam, ut ajebant, ſub prætextu quærendi auri, mala innumera inferebant, & ferè totam devaſtabant regionẽ: adiecereque ad hæc legati, ſe malle pendere vectigal, quàm his aſſiduo vexari incurſionibus, & quiete frui poſſe nulla. Convenit itaq; inter eos, ut regi Chriſtiano vectigal ſoluerẽt hac lege, ut incolæ montium Cibanorum ſingulo trimeſtri (tres lunas appellant ipſi) auri quædam pondera ad urbem ipſam convehèrent : qui vero aurum non haberent, penderent aromata & cotonum.

De regibus qui ob malefacta Hiſpanorum deſcivere á Chriſtianis.

CAPVT XVII.

IGitur dicti reges fame compulſi polliciti fuerant vectigal ſoluere Hiſpanis, quoniam deſi-

deficientibus radicibus, quæ illis loco ſiliginis ac tritici ſuccedut, panem ſufficere nequibant, niſi intolerabili labore ferè nemora omnia peragrarent: tamen nonnulli fidem datam ſeruarunt inconcuſſam præſcripto tépore, & ubi ſolidum præſtare non poterant, excuſabant pauperiem, promittentes ſe duplum ſoluturos, quum ad melioré fortunam deveniſſent, nam victu deducto, vix habebãt quod ſoluerent. Sub idem ferè tempus qui aurum è terra egèrunt, invenerunt auri granum pondere unciarum viginti, in regno non procul diſtante à litore maris. Itaque loco miraculi granum hujuſmodi allatum eſt Hiſpaniarum regibus invictiſſimis, idque complures vidêre Sunt ibi etiam nemora quæ ferunt complura miratu non indigna, & in primis lignum ibi viſitur, quod appellãt ſandalium Verùm ea argutulus aliquis fortè illi intempeſtive objiciet, quur celoces onuſtas eo ligno in Hiſpanias miſerit, & non auro? quum illius relatu compertum habeant inſulas hujuſmodi auro ſcatere plurimo. Quæ objecta non difficulter diluere poteſt hoc reſponſo, quòd licet ea regio videatur abundare auro, ſi noſtris conferatur, non tamẽ tanta eſt copia ejus, ut onerari poſſint naves, quum præſertim illud non ſine magnis laboribus ervi poſſet è corde terræ, languentibus etiam viris, quos ſecum ductitabat, qui otio & laſciviæ vacabant, adeò ut quæque deformarent tanto parta ſudore, deſidiæ ac voluptati ſuprà quàm poſſim ſcribere addicti: quippe qui vel ipſum præfectum moribus

contrarium perniciali odio perſequebantur. effeceruntque ſuis moribus, ut Barbari, qui ſuapte natura exleges ſunt & infrenes, magis ac magis efferarentur, proſilirentque degenerantes ab omni probata vita, perinde ut uſque in hanc diem expenſæ ſuperent lucra: tamen hoc anno qui milleſimus & quingenteſimus primus eſt, bimeſtri legerunt ſupra duodecim mille libras auri, libra vero penſatur uncijs octo. Lucrati ſunt etiam alia complura, quorum mentio fiet in ſequentibus, ſuperis faventibus. Et ne digrediamur à propoſito, id noveritis, eo anno tantam vim ventorum ruiſſe, ut illic arbores prope eradicaverit omnes, eaſque in ſublime jaciebat, ut viderentur cœlum ipſum contingere: invertit etiam tres liburnicas Columbi, quæ erant in portu, adeoque mare inundavit, ut ſupra menſuram brachij totam irrigaverit inſulam. Hujus igitur diluvij cauſam barbari rejiciebant in Chriſtianos ob piacula & ſcelera, quæ patraverant, quique interturbaverant eorum quietem: adijciebantq; neminem eſſe tam longævum, qui meminiſſet tantæ tempeſtatis, quæ nec ſimilem viſa eſt, nec habere ſequentem. Itaque Admirans, ubi portum applicuit, protinus juſſit fabris lignarijs, quos optimos ſecum habebat, ut celoces duas fabricarent.

De arce extructa apud minam auri.

CAPVT XVIII.

INterea Bartholomæum germanum ſuum, quem jam iuſulis præfecerat, cum nonnullis expeditis copijs ad effodiendum aurum miſit: nam hi quos ſecum trahebat milites, eruendi aurum metallorumque probe noverant artes. Diſtant hi montes unde egeritur aurum, ab Iſſabella inſula leucis ferè LX. interque alia eos monuit, ut diligentius loca explorarent. Igitur dictus Bartholomæus profectus eſt imperator: ſive, ut ajunt, ipſi Andelantadus, comperitque vaſtiſſimas foveas, ac ſpecus altiſſimos, eoſdemque vetuſtiſſimos: unde adſeverant Salomonem ſuos theſauros eruiſſe, ut eſt in divina veterique hiſtoria: artifices qui aurifodinas erant exploraturi, cœperunt terram egerere, & jam ſuperficiem telluris eruerant, quum mox compertum habuerunt aurifodinam hujuſmodi protendi nimium ultra milliara XVI. in eaque tantum auri effodi poſſe rati ſunt, ut quilibet artificum ſingulo die uncias tres eruere non difficulter poſſet. Cujus rei illico Bartholomæus certiorem fecit Admirantem: qui ubi hæc accepit, decrevit rurſus in Hiſpaniam redire: verum prius non abivit, quàm inſulæ fratrem ſuum præfecerit, & illinc ſolvit ingrediente Martio. M.CCCCXCV patriam repetens. Interea Bartholomæus ut monitis fratris audiret, arcem condidit, quam appellavit Auream: quoniam dum

conderent eam,inventa eſt harena auro mixta: trimeſtri abſoluit opus: cœperat varia inſtrumēta auri eruendi fabricare, verum fame graſſante nequivit perficere. Solvit igitur inde,dimiſſo præſidio virorum decem,qui arcem cuſtodirent,proviſo ne fame laborarent, dimiſſo cane ſagace,qui cuniculos venaretur. Itaq; illinc abiens, devenit ad inſulam Conceptionis eo menſe, quo Guarionexius & Nanicantexius vectigal pendere tenebantur: & tributis exactis ab his duobus regibus,proviſoque de annona, quæ ſufficeret itineri pro ſe ſuiſque, qui c c c c. erant, ventis vela dedit Hiſpaniam verſus.

De commeatibus miſſis à rege Hiſpaniarum, deque ejus præcepto.

CAPVT XIX.

IGitur circiter initium menſis Iulij celoces tres onuſtæ ferè omni genere commeatuū applicuerunt inſulas,ubi noſtri fame laborabant: vehebant enim vinum, oleum,carnes aprugnas, bubulaſq; ſalitas, necnon inſitia, & farcimina,& id genus alia complura,quę mox partiti ſunt ſingulis, ut unuſquiſque ſuam haberet portionem.Erogatis igitur commeatibus, regia promunt mandata, videlicet, regem jubere ut eas inſulas colant,quæ meridiē reſpiciunt,ubi aurum egeritur,omneſq; inſulæ accolas & reges, quorum inſidijs noſtri occubuerant, in Hiſpaniam tranſmittant. Quare ut regio obſequerentur mandato,

mox corripuere c c c. viros, regeſq; eorum, & in Hiſpaniam miſere : deinde colere cœperunt eam inſulæ partē, quæ reſpicit meridiem, & ibi in colle eminentiſſimo arcē conſtruunt, non longe à portu celeberrmo, arcē appellant divi Dominici, quoniam die dominico eò pervenerunt: portum prædictum interluit eximium flumen,quod innumeris piſcibus ſcatet, quodque navigantes vehit placido alveo, prope ipſam arcem ad duodecimum lapidem. In arce vero Iſſabellæ valetudinarij milites cauſarijq; dimiſſi ſunt,necnon fabri lignarij nonnulli, qui celoces duas fabricarent : cæteri vero contenderunt ad arcem divi Dominici : qua erecta, illi præfecit viros viginti. Et ſolvens illinc, verſus occidentem profectus eſt.

Quomodo Columbus comperit ſuos perjiſſe.

CAPVT XX.

IGitur inter navigandum devenit ad flumen Naybæ, quod ab memorata abeſt inſula milliaria ferè centum & viginti, derivaturque ab montibus Cibanis, qui meridiē reſpiciunt. Flumine trajecto, nonnullos præmiſit exploratum regiones quaſdam verſus Auſtrum, ubi ingentiſſima ſandalij nemora conſpiciebātur. Exciderūt itaque hujuſmodi ſandalij ſtruē maximā,eāq; depoſuerunt apud quoſdā tamdiu, donec redirent, & ſuis liburnicis aſportarent. Dum igitur præfectus latus dextrum percurreret, non longe ab

Nayba flumine, invenerunt regem quendam præpotentem, qui illis populis bellum inferebat, ubi prædicta nemora viſebantur, decreveratque prius à bello haud deſiſtere, quàm ſuæ feciſſet ditionis. Hujus vero regis regnum eſt in cornu cujuſdam inſulæ ad occidentẽ, Saragna dicitur, & diſtat à Nayba flumine leucis triginta: regio aſperatur montibus, regique huic circumadjacentes reges tributa pendunt parentque, ut principi ſupremo. At præfectus noſter alloquutus eſt regem hujuſmodi, perſuaſitque ut ſponte vectigalis fieret, à quo non difficulter impetravit, ut annis ſingulis tributa pendens, cotonum & canabim mitteret, & alia nonnulla, quibus ea regio abundat: aurum vero ibi non naſcitur. Itaque rebus pacatis compoſitiſque, concordes unà regem adeunt, à quo honorificentiſſime excepti ſunt, effuſa omni plebe, quæ illis occurrit hilaris admodum & jucunda. Inter cætera hoc genus ludicri in gratiam præfecti actum eſt. Primo adventu occurrerunt adoleſcentulæ triginta, quæ tantummodo pudorem cooperuerant panno cotoneo ſuo more, cætera nudæ: hunc morem ſervant pediſſequæ coſmetæ: at heræ nudæ prorſus incedunt. Igitur prædictæ ramos olivarum manibus geſtabant, & ubi appropinquabant præfecto, in ſignum fœderis paciſque, illi ramos porrigebant: capillos vero promiſerant per humeros, vittata fronte ambulantes: colos ijs erat cyaneus, id eſt, nigricans viridis: verùm pulcherrimæ ſunt, ſi omnem corporis habitudinem ſpectaveris,

quod

quod profecto his erat habiliſſimum ſymmetricumque. Poſtquam vero his jocis exceptus eſt, diſpoſitis lectis diſcubitorijs, cœna paratur opipera. Demum itur cubitum apparatu ſane regio. Poſtridie vero eunt in domum quandam patentē, quæ theatrum referebat, & ibi ludicra exercuere compluſcula, ut ſunt tripudia & alia id genus. Poſt hæc duæ hominum acies comparuere, hinc & hinc atrox prælium committentes: nam adeò acerrime digladiabantur, ut hoſtes viderentur, & utrinque ceciderunt multi: pluresque occubuiſſent, niſi rex annuiſſet, ut temperarent à manibus. Arma erant tela, arcus, & ſagittæ.

Quomodo reges qui deſciverant rurſus ſuccumbunt.

CAPVT XXI.

ILlinc itaque tertio die ſolvit, & rurſus Iſſabellam inſulam viſit, ubi comperit ſuos vita functos: nam ferè ducenti occubuerant varijs affecti ægritudinibus: quæ res adeò Columbum mœſticia ac dolore affecit, ut propè de expeditione deſperaverit: & id in primis hominem angebat, quod videlicet liburnicæ Hiſpanæ vehentes annonam apparebant nullæ, & jampridem caritate commeatuum premebantur: tandem decrevere ægros partiri per loca mari adjacentia, inter Iſſabellam & ſanctum Dominicum, ſecus iter, quod inter Auſtrum & Aquilonem

viſitur,

viſitur, & ibi cœperunt cōdere nova oppida, & primo longe ab Iſſabella, milliaria ferè XXXVI. arcem Spei conſtruunt. Poſt eam ad milliaria propè XXIIII. arcem erigunt divæ Catharinæ. Ab ea vero ad milliaria ferè XX. arcem condunt divi Iacobi. Poſt hanc autem ædificant arcem Conceptionis. Interq́; eam & divi Dominici erecta eſt alia, quam Bonum annum nuncupaverunt de nomine Fundini regis. Collocatis itaq; ægris in memoratis arcibus, ipſe ad oppidum divi Dominici contēdit, & illic è regis vectigalibus accipit tributa. Dumq́; diutius inibi immoratur, Hiſpanis vitam ducentibus per mille latrocinia, ac rapinas, complures reges deſcivere, conſpiraruntq́; ferè omnes in Hiſpanos & quum quadam die conveniſſent, paraturi expeditionem in noſtros, Guarionexium præficiunt exercitui, qui numerum quindecim millium hominum excedebat. Verum præfectus noſter, ubi de hac re certior factus eſt, mox eos diligētia & ſolicitudine prævenit, cœpitque ad unum omnes profligare, veluti manum tumultuariam, non tamen ſine magno ſudore ac labore, ac magnis periculis, utpote qui cum Barbaris præliabamur. Monet Admirans, ut his omiſſis ad eum redeamus.

De novis inſulis, & gente multiplici compertis ab Admirante Columbo.

CAPVT XXII.

ADmirans itaq; Columbus die XXVIII. Maij, M.CCCCXCVIII. ſolvit à Barameda

oppido

oppido non longe à Cades cum liburnicis octo onuſtis iter agens verſus inſulas Fortunatas,prout conſueverat. Verùm pet id tempus viſum eſt conducere plurimũ, ſi illàc iter faceret ob nonnullos piratas, qui tunc mare infeſtabant. Illinc vero ad Mederæ inſulas contẽdit, & ibi claſſem partitus eſt bifariam: nam quinq; naves ad inſulam, quæ dicitur Hiſpana,direxit, reliquas vero ſecum retinẽs, verſus meridiẽ pergit, deſtinans animo velle lineam æquinoctialem tandem aliquando ſuperare, & inde ad occidentẽ vergere, ut ferè omnia ſcrutaretur,ea in primis,quæ Chriſtianis fuere hactenus inacceſſa incognitaq;. Is enim erat vir alto animo celſoq;, nec niſi magnifica aggrediebatur, & tandem pervenit ad Caput viride. Indeq; ſoluens flante Auſtro maria ſulcabat, & quum in altum provectus eſſet ad milliaria ferè CCCCLXXX.in quandam devenit regionem, ubi adeò ſol torrebat omnia, ut propè ipſa claſſis conflagraret, viriq́ue omnes æſtu magno quaſi animam exhalabãt: nam impellente calore dolia complura crepuere, effuſumq́; eſt vinum oleumq́ue ſimul, quum id eis uſu eveniſſet in exortu caniculæ, quo conflagrant propè omnia In his itaque caloribus per octo dies verſati ſunt, non ſine vitæ diſcrimine: pœnituit eos ſæpenumero has partes adiviſſe. Tranſactis autem octo diebus, flante vento Favonio, iter vertunt ad occidentem, rati clementius cœlum nanciſci poſſe, & accepto in puppi vento, citatiſſime contendunt, indies clementius cœlum ſalubrioremq́ue aërem nacti: nam tertia die

poſtque

poſtquam illinc abiverant, compererunt tantam temperiem aeris,ut ſi priori conferatur, hæc ſit prorſus felix & fauſta. Vltima vero Iulij è ſpecula eminentiori noſtrum quiſpiam eminus tellurem conſpexit, id eſt, montes editiſſimos: quæ res tanto nos aſperſit gaudio, ut propè geſtiremus, exiliremuſque: quandoquidem uſque ad id tempus nos noſtræ vitæ tædebat plurimum: nam deficiebant commeatus ferè omnes, calore dolia crepuerant, & vitam propè deſponderamus, ut uſuvenit alquando à morte parum diſtantibus: tandem aliquando ſuperis faventibus, terrę appropinquamus, verùm non appulimus ob brevia quędam, quę mare procelloſum reddunt, faciuntque ne ad litus tuto accedas, tamen cognovere terram cultam eſſe, & habitari frequentiſſime: nam ē claſſe conſpectabant locorum amœnitatem, prata pręſertim virentia, inque eis innumeros flores, qui ſuavitatem fragrabant inenarrabilem, ut vel ad ipſam claſſem mirus odor pervenerit. Illinc ſolventes ad xx. milliaria portum nanciſcuntur abſque flumine, alioquin optimum: propterea inibi haud immorati, ultra progrediuntur, & mox alium comperiunt portum ſtationemq; peropportunam: eò itaque proficiſcuntur ocyſſime, ut aquę nonnihil haurirent: portum appellant Charanæ, Cuſpidem accolæ: prope portum nullæ erant domus, verum animalium complurium innumera veſtigia. Poſtridie vero eminus conſpeximus caneam citatiſſime adventantem, id eſt, apud eos cymbę genus: in

in eaque XXIIII. juvenes ſagittis propè onuſti, geſtantes clypeos, pudore tantum cooperto, cętera nudi: nam pudibunda inumbraverāt bombycino panno, capillumque admodum promiſſum habebant. Hos ubi Admirans conſpexit, nutu & ſignis quomodocumque quibat, invitat provocatque ad mutua colloquia. Illi vero quanto magis accerſebantur, tanto minus nobis fidebant, veriti ſemper ne fraus ſubeſſet quępiam. Paulatim diſcedentes à conſpectu noſtro, & ſubinde poſt terga reſpicientes, demirabantur ritus noſtros, formam corporum hactenus eis inviſam incompertamque. Videns itaque Admirans minime allicere poſſe hos viros nutibus neque inclamationibus, decrevit eorum feritatem lenire melodia aut concentu aliquo. Mandat propterea exiſtentibus in ſpecula eminentiore, ut muſicam multijugam excitent, choraules, videlicet, & tibicines, ac id genus alios moneant, ut concentum efficiant non mediocrem, quo allecti barbari propius accedant. Hi vero ubi audivere conſtrepentes tibias, rati ſunt belli ſignum eſſe, veluti ſi ad arma conclamatum foret, expediunt arcus ſagittaſque bello ſe præparantes: & quoniam mirum in modum fidunt ſuæ pernicitati, condicto deſerta majore canea, cymbam minorem ingrediuntur, ut fuga ſibi conſulerent vi remorum adjuti: tamen tantum eis appropinquavimus, ut quidam è noſtris jecerit in eorum cymbam prætextam & birretum: quo facto convenit inter eos, ut litus appellentes mutuo fruerentur

rentur colloquio. Dum igitur præfectus it ad Admirantem, impetraturus commeatum egrediendi claſſem, illi rati rurſus ne ſibi imponeretur, effuſiſſime fugerunt. Igitur nihil aliud de populis hujuſmodi comperti habuimus. Et poſt hæc illinc abivimus, & non longe provecti, devenimus ad profluentem quendam adeò rapidiſſimum, ut Admirans, qui à puero aſſuevit mari, confeſſus ſit ingenue ſe non tantundem paviſſe, formidaviſſeque: nam derivabatur is profluens ab oriente, petens occidentem gradu citatiſſimo. Eo itaque propè ſuperato, paulum progeſſi, devenimus ad quoddam oſtium, quod videbatur ad portum quempiam navigantes admittere, eoque proficiſcebatur profluens, interque oſtium & alium profluentem ſinus eſt ad potandum ſuaviſſimus, unde aquæ plurimum hauſimus: poſt quem ajunt ſemper aquas ſuas ad leucas viginti ſex inveniſſe, & quanto magis appropinquabant occidenti, tanto plus ubertatis ſuavitatiſque aquarum nacti ſunt. Deinde deveniunt ad montes quoſdam eminentiſſimos, & eò accedentes vidêre prædia culta admodum: verùm hominibus domibuſque vacabat regio, & ab alio latere montis occidentem verſus viſitur planicies maxima, exploratumque habuere regionem nuncupari Pariam, eſſeque pergrandem, nec raro habitatore. Inibi igitur pilotas accipiunt itineris duces quatuor, quorum una die ferè prætervecti ſunt inſulam, cujus amœnitate allecti terræ magis apropinquant, & inſulam explorantes invenerunt frequentiorem hominum

minum numerum quàm unquam alibi nacti fuiſſent, & in primis reges qui Cachi dicuntur, quique continuo ad Admirantem legatos mittunt, ſe ſuaque ultro offerentes, enixe deprecantes eum, ut continentem attingens, frui ſuis bonis pro arbitratu non dedignetur: verùm Admirans his minime aſſenſus eſt. Illi verò ut hominem ſibi demererentur, poſtridie innumeras cymbas exornari jubent, quibus patricij primoreſque vecti faſtu non mediocri ad Admirantem contenderent, torquibus aureis bacciſque, ac armillis decentiſſime honeſtati inſignitique. Hos noſtri incipiunt percunctari amice, unde tantum auri eruerint, & ubi margaritas legant: at illi illico reſpondent nutu, uniones reperiri in harenis maris ſibi contermini: ſignificantes rurſus nutibus vim maximam baccarum inveniri ibi: verùm vix eſſe apud eos in pretio, utpote qui ferè nihili eas pendunt. Has igitur tantas opes ſubinde oſtentantes noſtris offerebant, modo nonnihil illic commorarentur. Verum quoniam triticũ claſſis fathiſcere incipiebat, viſum eſt conducibilius, ſi hæc mercimonia in aliud tẽpus dilata forent: mittunt tamen è ſuis nonnullos, qui terrã perquã diligenter explorẽt, mores ac ritus accolarum, necnon ſitum regionis. Profecti ſunt itaque eò è noſtris quidam, qui ab eis honorificentiſſime ſunt excepti, & quidem honorificentius quam unquam autumaſſent: nam ad eos ſalutatum accurrebant accolæ certatim catervatimque, non ſecus quàm ſi viſum irent numen Cachi.

quodpiam: eos itaque primo duo patricij excipiunt pater & filius, ſuoque more conſalutant, & mox conſalutatos ad domum inſtar theatri factam ducunt. Ante eam autem platea conſpicitur grãdis admodum, & eò allatæ ſunt ſellæ complures, fabrefactæ ex ligno nigricante,& quidem fabertime. Conſederunt ergo omnes, & illico erupit adoleſcentum caterva, ferens fructus omne genus uberrimos nobis prorſus incognitos. Poſthæc œnophori ſubſequuntur vina electiſſima propinantes, quum fulua, tum etiam rubicantia: neque id vinum expreſſum uvis aut racemis erat, verùm ex fructibus bacciſque multijugis eiſdemque ſuaviſſimis: vitem non habent viniferam. Vbi itaque commeſſati ſunt apud ſenem, in nati juvenis mox divertunt ædes, ubi complures viſebantur mulieres adoleſcentulæ formoſæque admodum, quæ bombicino panno verſicolori coopertis tantum pudibundis, cætera ſunt nudæ, & hæ hominum conventus refugiunt, ſolitariam vitam degentes. Hos igitur viros cœpere noſtri percunctari, unde tantum auri eruerent: At hi quibus pro ſermone nutus erat, innuebant id è montibus quibuſdam egeſtum eſſe, nec tutò nos eò per id tẽpus proficiſci poſſe: quandoquidem prout colligere potuimus ex eorum nutibus, aut ibi ſunt fera quædam animalia, aut anthropophagi Canibali, qui montes obſervant infenſi: id nobis permoleſtum fuit, nam alter alterum haud intelligebat.

De reditu Admirantis ad inſulam Hiſpanam.

CAPVT XXIII.

ITaque noſtri illic immorati ſunt ferè uſq; ad meridiem, tempus non colloquijs, ſed nutibus terentes: tandem valedicto eis illinc abeunt non indonati, nam propè quiſque illorum donatus fuit baccarum torque non contemnendo. Hos igitur Admirans ſalvos excipit in claſſem, velaque ventis dedit ocyſſime: nam triticum, ut præfecimus, non patiebatur moras ulteriores: hærebat tamen cordi eò rurſus redire. Progredientes igitur indies minus profunditatis comperiunt, adeò ut vix mare capax eſſet liburnicarum aquis deficientibus: propterea viſum eſt expedire plurimum, ſi præmitteretur celox quæpiam, quæ contis vada exploraret, & ſubſequenti claſſi iter præpararet. Dum ergo diebus compluſculis cunctantur, pavideque maria ſulcant hujuſmodi, rati eſſe inſulam ſecus quam adnavigabant, ut demum eam circumvecti Aquilone flante, vergerent ad Hiſpanam inſulam: Igitur inter navigandum deveniunt ad quoddam flumen, cujus altitudo menſuram triginta cubitorum excedebat: latitudo autem prope immenſa credebatur, adeò ut ſupra leucas x x. pateret : inter meridiem & occidentem decurrit, licet adeò ſinuet, ut ad meridiem inclinare magis videatur : mare illic implicatur herbis, perinde ut vix ſulcari queat navibus fluitantibus ſeminibus herbarum inſtar lēticularum. Ibi refert Admirans

cœlum eſſe uſquequaque clemens ſaluberrimumq́ue, & ferè toto anno pars noctibus dies eſſe, ut ſit ſub ipſo æquatore: ubi itaque animadvertit ſinum eſſe implicitum, & vix exitum habere, præſertim verſus Aquilonẽ, ut ad inſulam Hiſpanã remearet, naves vertẽdo, facit ut prora puppim conſequatur, ordine præpoſtero, eà igitur agens, quà ingreſſus fuerat: & herbas frequentiores tandẽ evaſit, dirigens greſſus ad Aquilonẽ: non deſunt qui affirment eam tellurẽ continentẽ Indiæ eſſe: utcunque fuerit, id Admirantem latuit, qui terræ exitum nuſquam nactus eſt: propterea gradu relato, favẽtibus ſuperis, verſus Aquilonem navigans, tandem aliquando ad inſulam Hiſpanam devenit vigeſimo octavo Auguſti, M. CCCCXCVIII. prout inſtituerat.

De diſcordijs repertis in inſula Hiſpana.

CAPVT XXIV.

VBi igitur Admirans appulit inſulam Hiſpanam, nactus eſt ferè cuncta confuſa, & in primis comperit Orlandum quendã alumnum ſuum deſciviſſe, qui aſylum improbis omnibus aperuerat. Hunc igitur Admirans totis conatibus nixus eſt ſibi reconciliare: verùm is nedum reconciliari voluit, ſed & regi ſereniſſimo graviter de Admirante conqueſtus eſt literis quibuſdam, hujus ferè tenoris: Noverit V. regia M. nos jampridem paſſos fuiſſe ab Admirante. Bartholo-

tholomæoque fratribus, quæ ab impijſſimis hoſtibus nuſquam expectaviſſet quiſpiam, nam præter illud quòd ſunt omnibus ſceleribus addicti, vacantque omni honeſtate. Id plus etiam habent, quod viri truculentiſſimi, pro re quaque minima veluti vitæ neciſque noſtræ poteſtatem habentes, in homines ſæviunt atrociſſime, & nullus eſt innocentiæ tutus locus, eis eſt impune occidiſſe hominem: viri ſunt & injuſti, & arrogantes, invidique plurimum, & ambiunt ſupra modum quæ ſibi haudquaquam conveniunt. Propterea rex ſereniſſime, quum in nos graſſarentur veluti in pecudes, ab eis deſcivimus, quoniam nimium ſunt ſanguinis humani appetentes, & veſtrum imperium ſubvertere contendunt, nihil relinquentes intentatum, ut inſula potiri queant aliquando: & hoc erit vobis non obſcurum argumentum, quod ubi effodiendum eſt aurum, emendumve, neminem ad aurifodinas admittunt præter ſuos complices & alumnos, quos habent ſuorum ſcelerum conſiliarios. At Admirans in hanc ferè ſententiam regi ſcribit: Rex ſereniſſime, ne vos horum virorum ſceleſtorum impura natura leteat, vobis teſtatiſſimum fiet, hos hic jura omnia divina pariter & humana contempſiſſe: vitam nanque agunt impuriſſimam, per cedes, ſtupra, ac rapinas ſe exercentes: qui veriti ne horum interdum pœnas luerent, deſciverunt ab imperio regio, voluptati, deſidiæ, ac libidini ſupra quam ſcribere poſſim, dediti: qui ubi laxiori otio proſiliunt, corpora exercent inter

humanas cædes: nam voluptas apud eos ducitur maxima, hominem patibulo ſuſpendere. Interea dum maledictis & probris mutuo contendunt, rex quidam, quem appellant Cigianorum, deſciverat ab Chriſtianis, quique exercitum ſex millia hominum ſecum trahebat, præter ſagittas & arcus inermem: nam nudi incedunt, etiam exeuntes ad bella, corpora vero notis compluribus inurunt, compunguntque ſtigmatibus à vertice uſque ad pedum plantas. Hunc igitur poſt varias interturbationes veluti tumultuariam manum fudit, ac protinus ſubegit, ſubactumque reddidit vectigalem.

Quomodo Admirans falſo delatus regi miſſus eſt in Hiſpaniam vinctus veluti captiuus quiſpiam.

CAPVT XXV.

INterea reges Hiſpaniarum ex utriuſque literis certiores facti ſunt controverſiæ & velitationis ſuorum, qui inſulas præſidij cauſa incolebant. Igitur ægreferentes quæ referebantur utrinque, quum præſertim in tanta auri copia nihil adhuc emolumēti ſuſceptum eſſet, graſſantibus inter ſe ſuis: decreverunt his quamprimum occurrere: propterea virum ſtrenuum dictis inſulis præficiunt, qui eò contendens nemine excepto, animadverteret in reos quoſcunque, aut in Hiſpaniam mitteret puniendos. Profectus eſt igitur gubernator, à rege accepta perſona,

& ubi delatoribus aures præbuit, mox ab invidis Admirantis ſubornatus, Admirantem & germanum vinctos in compedibus ad reges miſit: qui ubi Gades applicuere ſoluti ſunt, & ultro ſeſe conſpectui regio præſentarunt, inque regum regia ſplendidiſſima uſque in diem præſentē non inhonori degunt.

De inſulis inacceſſis, & varijs moribus.

CAPVT XXVI.

POſtquam Admirans eo infelicitatis devenit, ut regum indignationem incurriſſe videretur, complures è ſuis alumnis, qui ſulcandi maris probe noverant artes, decreverunt inter ſe irrevocabili propoſito, ut ſeſe fortunæ committentes, orbis partes adirent hactenus inacceſſas: & mœſtiſſime valedicto Admiranti, impetratoque ab eo commeatu, ſua impenſa liburnicas quaſdam expediunt: alij alias petentes orbis partes, ea lege, ut nemo eorum ad quinquaginta leucas illis locis appropinquaret ubi Admirans fuiſſet. Igitur Petrus Alonſus dictus Niger, celocem communivit ſuis impenſis, decernens ad meridiem contendere. Dum itaque adnavigat, pervenit ad id loci qui dicitur Parias, cujus in ſuperioribus commeminimus, ubi baccas margaritaſque multiplices Admirans invenit: & ut à præſcripto regio non diſcederet, locum præterivit, nuſquam appropinquans ad leucas L. Illinc itaque ſolvens, devenit ad provinciam, quæ Curtana dicitur, ubi portus Petrus. Alonſus.

viſitur non abſimilis illi qui Cades appellatur. Ingreſſus igitur portum, vidit vicum non mediocrē, domorum forte LXXX. & propius accedens, nactus eſt viros quinquaginta nudos, qui eum locum minime accolebant, verùm illinc ad tertium lapidem oppidum habebant, cum quibus cœpit commercia exercere, complura permutans: nam pro mercibus quibuſdam, ut ſunt acus, & ſonalia, licet nonnihil reluctati fuerint, unionum uncias quindecim conſequuti ſunt: hos enim appēſos collo habebant. Poſtridie illinc ſolvit, & ad vicum minorem redijt: quò cum devenit, omnis populus effuſus illi obviam profectus eſt, rogans enixe, ut continentem attingens ſecum moram longiuſculam traheret. verùm Petrus Alonſus, ubi conſpexit tātam hominum frequētiam, nam ſupra triginta tres viros celox minime vehebat, timuit ne ſibi male ſuccederet cum gente barbara, propterea nutu & ſignis innuebat accolis, ut ſi quæ emere vellēt eò contenderēt, ſe haudquaquam deſcenſurum adfirmabat: quare his viſis accolæ lembis quibuſdam vecti ad celocem contendunt onuſti unionibus & baccis, qui cœpere cum noſtris mercimonia exercere, & pro nonnullis viliſſimis mercibus dederunt libras ferè quinquaginta unionum. Poſtquam autem Alonſus Niger compertum habuit gentem hujuſmodi minime feram eſſe: nam per XX. propè dies illic immoratus, quum eam comperit nihil feritatis habere, ſtatuit in terram deſcendere, & huic genti fidere humaniori. Igitur ubi

terram tenuit, adeò honorifice exceptus eſt, ut id vix referre queam : domos habent ligneas, & pro imbrice palmarum folia habent, his tegunt omnia : in cibatu oſtreas habent gratiſſimas, & illorum complures legunt uniones, apros, lepores, columbos, turtures affatim habent : mulieres vero anſeres ſaginant & anates, ut noſtræ. In eorum nemoribus viſuntur pavones innumeri, à noſtris nihil abſimiles, ſi pennas ſpectes : mares pavi vix differunt à fœminis, faſianis regio ſcatet : accolæ ſagittandi ſunt peritiſſimi, quamcumque rem pro ſcopo poſuerint, nuſquam aberrant. Ibi igitur Alonſus cum ſocijs lautiſſime multis diebus vixit fruſtum panis pro clavis ferreis quatuor conſequebantur : pro uno clavo faſianos, columbos & turtures emebant : loco pecuniæ corollas vitreas dabamus & acus : percunctabamur quandoque eos, quur tanti facerent corollas hujuſmodi, id eſt, ſerta vitrea, & acus : reſpondebant quòd eis compurgant dentes, evelluntque ſentes è pedibus, quoniam nudi uſquequaque incedunt, propterea magnifaciunt acus, & in primis magni pendunt ſonalia : ubi vero introrſus provecti ſunt, conſpexere condenſiſſima nemora, varijque quadrupedum mugitus reboarunt, adeò ut cœlum ipſum intonuiſſe videretur. tamen rati ſunt ea animalia minime fera eſſe, argumento quòd accolæ intrepide nudi nemora luſtrant, ſolis arcubus & ſagittis communiti : pro arbitratu apros in promptu ſemper habent, mitiora armenta

habent nulla, ut ſunt boves, capræ, & pecora, viri non ſunt abſimiles illis, qui inſulam incolunt Hiſpanam, capillum nigrum promittunt, illumque quaſi more Theutonico calamiſtratum ferunt: ut autem dentes habeant albicantes, herbam quandam aſſiduo eſitant ruminantque tritam expuunt, moxque abluunt latice: eorum mulieres colunt curantque rem domeſticam, at viri venatu exercent corpora, tripudijs ac ferè ludicris omnibus uſquequaque inſiſtentes: vaſa Samia habent complura, quæ aliunde eò comportantur: figlinas tabernas ipſi neſciunt, nundinas habent & emporia, eoque confluunt ferè contermini finitimiq; omnes, varias multijugaſque ferentes merces, prout cujuſque ſolum gignit: pecunia eis haud eſt in uſu, cuncta venduntur emunturque permutatione rerum, non ſignata pecunia: aves manſuefactas, & cicurata animalia circunferunt ludicri cauſa, eaque exornāt torquibus unionum baccarumve, necnon auri, ut apud nos mos eſt colla canum torque quapiam condecorare. Ea regio non fert aurum, importatur aliunde, idque conſequuntur ſuarum mercium permutationibus, & excuduntur Germanorum nummi aurei, quos Rhenenſes vocant. Viri loco fœmoralium utre utuntur: itidem mulieres agunt. verum hæ perraro exeunt, domi ſe continentes: cœperunt noſtri viros hujuſmodi percunctari, an longe ab ea regione eſſent maria, an forte regio in immenſum protenderetur. Reſponderunt ſe id neſcire, verum credidere
noſtri

noſtri eam regionem non inſulam ſed continentem, quandoquidem adeò ſcatet omni genere animalium, ut non ſit abſonum credere continentem potius eſſe quàm inſulam: quum præſertim per id latus verſus occidentem navigaverint ad milliaria propè mille, nec tamen terminus repertus eſt quiſpiam. Demùm ſciſcitabamur ab eis, undè tantum auri haberent: pro reſponſo habuimus, id erui in regione quæ dicitur Canchiete, quæ abeſt ab eis itinere ſex dierum occidentem verſus.

DE

DE GENTIBVS VARIIS, LOCISQVE innumeris ab Alonſo repertis.

CAPVT I.

EO igitur Alonſus Niger proficiſci decrevit, & tandem prima Novembris M. D. Canchietem regionem applicuit, quem ut videre accolæ, mox exuto timore, commercij cauſa honorifice exceperunt, ferentes quicquid auri per id tempus habebant: parum quidem tulerunt, verum obryzum, defecatumque. Regio abundat pſitacis, temperieque eſt incredibili: nam menſe Novembri multus ibi algor, & rurſus in æſtate nullus æſtus, torret plagam hujuſmodi, tẽperata eſt regio admodum: id hominum genus ſyncerum eſt, & ſimultatis nullius, fidunt cunctis, lædunt neminem. Ibant ad nos vecti lembis & cymbis ſuo more fabrefactis intrepide, noctu præſertim, non aliter quam ſi proprias ædes frequentarent: id habent tamen quod zelotypia plurimum laborant: quum nos adeunt, mulieres domi dimittunt: bombyce ſcatet regio, quippe qui ſuapte natura gignitur, colente nemine, eo ſubligacula conficiunt, quibus occulunt inguina. Tandem illinc ſolvere & progredientes itinere dierum

dierum decem, nacti ſunt regionem amœniſſimam, ubi erant complura oppida, flumina, viridaria, adeò ut ſpectatiorem nuſquam locum viderim: eò igitur ubi accedere voluimus, mox apparuere ferè duo millia hominum, qui ſuo more arcus & ſagittas geſtabant loricaſque, litus perquam diligenter obſervantes: hos cœpimus nutibus, ſignis, & inclamationibus ad amicitiam & fœdera provocare, verùm nuſquam adduci quiverunt, ut nobiſcum inirent fœdus, videbantur magnam ruſticitatem, imò ferocitatem quandam præ ſe ferre: quamobrem credidimus ſylveſtres eſſe, corpora tamen habent habiliſſima ſymmetricaque, colore ad nigritudinem inclinato, in univerſum macilenta. Quare Alonſus Niger jam repertis contentus, ſtatuit referre gradum, & patriam verſus eà rurſus tranſire quà venerat.

Quomodo Alonſus patriam repetijt onuſtus baccis & margaritis, & quomodo congreſſus eſt cum Canibalis.

CAPVT II.

IGitur relato gradu Alonſus adnavigans devenit in eam regionem quæ Ciniana dicitur, ubi innumeri ſunt uniones, & illic immorati ſunt xx. dies, ut feſſa foverent corpora: & priuſquam eò deveniſſent, non longè à regione obviarunt caneæ,

caneæ, id eſt, cymbæ XVIII. Canibalorum, quos anthropophagos jam diximus: qui ubi noſtros eminus conſpexere, continuo celocem ambiunt; arcus & ſagittas intrepide expedientes: at noſtri tormenta exonerant; & veluti manum tumultuariam protinus fundunt: qui quum terga dediſſent, à noſtris haud deſerti cymbam amiſere: qui vero in cymba erant, præcipites ſeſe in pelagus dederunt; & nando ferè omnes evaſerunt: unum tamen ex illis corripuere, qui adeò ſæviebat in homines ut in promptu viros tres ligatos haberet quos illico comederet. His itaque ſolutis, illis cuſtodiendum, Canibalum dedimus, qui non immemores cædis ſuorum, virum atrociſſimum mox aggrediuntur pugnis ſcipionibuſque: quibus confectus parum abfuit, quin animam efflaverit: nam is ſocios contrucidaverat ſuos, & poſtridie eos quos libertate donavimus, trucidaturus erat. Poſt hæc percunctamur eos de Canibalorum moribus, hi nobis reſpondent ejus conſuetudinis eſſe ac feritatis, ut humanum ſanguinem plus nimio appetentes, peragrent circumadjacentes regiones, & ubi terræ appropinquaverint, mox aggerem palis & id genus lignis complutibus extruunt, quo ſe tutantur tantiſper, donec regionem devaſtaverint: homines corripientes. Regio baccis abundat plurimum. In funere primorum hunc morem ſervant: Patricius ubi vitam exuit, in carpento quodam collocatur, & igne ſubdito ſenſim veluti in ſuffitu corpus cōſumitur, guttatim diſtillante

liquore

liquore humano, donec ſola ſuperſit cum oſſibus cutis, & eam recondunt veluti rem ſacram: & is eſt vita functi non mediocris honos. Itaque his acceptis illinc per XIII. menſes ſoluerunt, patriam repetentes, ferè onuſti unionibus plurifariam: nam vehebant complura, & in primis baccarum omne genus, libras XCVI. Libram vero unciæ octo efficiunt. Emerant enim hujuſmodi margaritas perquam vili pretio. Navigando tandem in Gallitiam diebus XVI. devenimus, & ibi Mangonibus, quorum ingenium eſt & uniones & gemmas ad amuſſim cognoſcere, margaritas hujuſcemodi oſtendimus viſu quidem pulcherrimas, verùm eorum ſententia pretij perquam mediocris.

DE

DE NAVIGATIONE PINZONI SOCII
Admirantis, & de rebus per eum repertis.

CAPVT I.

VINCENTIANVS dictus Pinzonus, necnon Aries ejus germanus ſocij olim Columbi in primæva navigatione, anni videlicet, M.CCCCXCIX. ſua impenſa celoces quatuor expediunt, cõmuniuntque omni genere commeatuum, & tandem ſuperis faventibus, à Palos oppido ſolvunt XVIII. Novembris verſus inſulas Canarias, quas Fortunatas appellamus, & ut ipſi hactenus inacceſſa adirent, & inde honorem, decus & emolumentum aliquando conſequerentur. Relictis igitur inſulis Fortunatis, ad Caput viride deveniunt Apeliote flante: quo vento navigarunt ad leucas propè CCC. & in ea navigatione tantum progreſſi ſunt, ut Aquilonem jam non cernerent: & ubi id ſydus, quo duce utebantur, evanuit ab eorum oculis, mox atrox ſequuta eſt tempeſtas, ventus videlicet validus cum imbre grandine mixto: tamen Apeliote vento adhuc vehebantur, non ſine magno diſcrimine ad leucas CCXL. proceſſerunt: & tandem aliquando XX. Ianuarij eminus conſpexere tellurem: cui quanto magis appropin-

pinquabant,tanto minus profunditatis inveniebant,deficientibus ſubinde aquis, propterea contis vada explorantes, nacti ſunt profunditatem non excedere ſedecim cubitorum: tandem in terram deſcendunt,& quum ibi biduo immorati fuiſſent, nemo uſquam apparuit. Paulò igitur progreſſi noctu quum luna pernox eſſet, conſpicati ſunt à longe micantia arma, exercitumque non mediocrem. Eò igitur è noſtris triginta profecti ſunt,quibus præfectus juſſit, ne hoſtẽ laceſſerent: & quum comperiſſent armatorũ aciem eſſe,gradum referunt, rem in craſtinum differentes,ne à præſcripto præfecti recederent. Poſtridie itaque prima luce triginta viri rurſus eò contendunt:qui ubi à Barbaris conſpecti ſunt, mox excitarunt triginta duos viros torvi atrociſque aſpectus, qui eis occurrerunt ſagittis & arcubus ſuo more armati: hos noſtri cœperunt nutibus & inclamationibus ſibi velle conciliare: at illi ſæviebant magis, ferociam incredibilem præ ſe ferentes,nec unquam adduci quiverunt,ut fœdera pacis nobiſcum inirent. Quare noſtri his viſis, claſſem repetunt, poſtero die Barbaris congreſſuri. Verum illi nocte intempeſta caſtra deſeruere. Luſitani vero rati ſunt vagos hujuſmodi populos, nec alias habere ſtationes quàm Aegyptij populi habeant, Tartarique, qui errabundi per orbem, nec mapalia nec domos habent, niſi quas quævis dies obtulerit: apud omnes advenæ eò pergunt quocunque voluptas trahit,modo huc,modo illuc: uxores & natos ſuppellectilemque

ſecum trahunt: eorum veſtigia è noſtris complures perſequuti ſunt, & ut ex pedum veſtigijs animadverterunt, proceriores ſunt noſtris: nam planta pedis duplo majus veſtigium impreſſerat, quàm procerus quiſque apud nos figeret. Progreſſi itaque ultra, deveniunt ad flumen quoddam magnum quidem, verum noſtræ claſſis minime capax, propterea cymbas expediunt, quæ terræ appropinquantes regionẽ exactius explorarẽt. His igitur jam terram tenentibus, mox occurrunt populi innumeri inermes, idemque nudi, qui nutibus & ſignis noſtram appetere amicitiam videbantur: noſtri tamen utpote morum eorum expertes, non intrepide accedebant: viſum eſt itaque hoc modo populorum ritus experiri, ſi quo modo adduci poſſent ad exercenda commercia. Igitur unus è noſtris jecit in conſertam Barbarorum turbam ſonaglium: at illi in noſtros fruſtum auri, quo facto Hiſpanus audaculus accurrit, ut aurum projectum acciperet: at illi condicto hominem corripiunt mira pernicitate, noſtri vero relicta claſſe, ſocio ſuppetias ferunt, & mox ingens prælium confertum eſt, eoque diſcriminis noſtri pervenere, ut vix eis pedem referre licuerit, urgentibus Barbaris: nec profuit eis habuiſſe longiores haſtas, enſeſque: quandoquidem id genus vulnerum & denique mortem contemnentes, ruebant in eos veluti atrociſſimæ feræ, urinantes, id eſt, aquis immerſi, adhuc claſſem infeſtabant, effeceruntq; ſua feritate, ut noſtri male accepti celocem amiſerint, occiſo illius

illius navis præfecto : noſtri autem mœſtiſſime id ferentes, illinc amiſſa celoce ſolverunt, & ad Aquilonem contenderunt, eo modo ſe ſinuante litore.

Quomodo Pinzonus mare potu ſuave invenit, & de inſulis varijs.

CAPVT II.

PRogreſſi igitur ad leucas ferè XL. nacti ſunt pelagus potu haud inſuave : & dum cauſſam ſuavitatis inſolitam quærunt, deveniunt ad quoddam oſtium ingentis fluminis, quod in mare vaſtiſſimo impetu exonerat: contra autem oſtium inſulæ viſuntur complures cultæ admodum ac conſpicabiles, verum ibi nihil compererunt, quod ad eorum ſpectaret commercia : mancipia tantum triginta ſex emerunt, quoniam nihil compertum eſt ibi, quod expectationi illorum faceret ſatis, eis præſertim qui avide lucris inhiabant : regioni nomen Chiana marina Tambala : ejus accolæ referebant introrſus eſſe aurifodinas complures. Poſtquam illinc abivimus, non longe à flumine itinere per paucorum dierum, rurſus Septentrio apparuit ferè ſub ipſo horizonte, qui noſtrum viſum terminat. Peractis itaque leucis quinquaginta, ea computatione ad eam regionem deveniunt, quæ Payra dicitur, & inde ad oſtium quod appellãt Draconis, quodq; ejuſdem eſt regionis, quò aliquando profectus

eſt Admirans, iter faciens per quaſdam inſulas, quæ ſunt è regione Payræ provinciæ propè innumerabiles: ibi ſunt nemora ſandalij, quo onerant negotiatores ſuas liburnicas, comportantq; alio. Inter has inſulas, quarum meminimus, cõplures ſunt incultæ deſertæq; Canibalorum metu: propterea ingens domorum ruina conſpiciebatur: videre etiamnum plurimos homines, qui viſis noſtris mox dilapſi ſunt in editiſſimos montes. Ea regio fert arbores, quæ gignunt caſiam electiſſimam. Nos vero rati his mercimonijs ineſſe lucrum ingens, multum caſiæ in Hiſpaniam comportavimus: verùm phyſici aſſeverabant, eam quidem optimam eſſe, ſi opportuno tempore legiſſent. Ibi videas arbores tantæ proceritatis ac magnitudinis, ut ſi ſex homines reſtim ducerent, nec amplecti quirent arborem unam. Conſpexere etiamnum ibi animal quadrupes, prodigioſum quidem: nam pars anterior vulpem, poſterior vero ſimiam præſentabat, niſi quod pedes effingit humanos: aures autem habet noctuæ, & infra conſuetam alvum aliam habet inſtar crumenæ, in qua deliteſcunt catuli ejus tantiſper, donec tutò prodiere queant, & abſque parentis tutela cibatum quærere: nec unquam exeunt crumenam, niſi quum ſugunt. Portentoſum hoc animal cum catulis tribus Sibiliam delatum eſt, & ex Sibilia Illiberim, id eſt Granatam, in gratiam regum, qui novis ſemper rebus oblectantur. Catuli licet in itinere perierint, conſpecti ſunt tamen à compluribus, qui huic rei aſtipulantur. Is itaque

Monſtroſum animal.

Vincen-

Vincentinus affirmat adnavigaſſe ſecus litus Payræ ferè leucas D C. nec ambigit quin continens exiſtat. Illinc ergo ſolventes ad inſulam Hiſpanam devenerunt vigeſima tertia Iunij, M. D. & inde ajunt rurſus maria ſulcaſſe occidentem verſus ſupra C C C. leucas : & quum deveniſſent ad quandam provinciam, atrox tempeſtas adorta eſt eos, effecitque ut protinus duæ celoces peſſum ierint : altera vero crepuit : at altera ſalutem ſocijs præbuit, non tamen ſine ingenti diſcrimine. Sæviebat profectò ſupra modum tempeſtas : verùm ad id accedebat, quod ſocij laboribus innumeris feſſi, vix ſui potentes erant. Poſiti igitur inter ſalutem ambiguam & metum, eminus navim conſpiciunt, quæ ventis proſperis vecta, perquam celeriter maria ſulcabat : & quoniam perpauci ſupererant, ſibi nimium metuentes, ac vitam prorſus deſpondentes, in eam devenerant opinionem, ut ſe mutuo occiderent : propterea in terram deſcendunt, rati omnino ſe atrocia ſubituros. Hæc meditantibus non defuit ſupernum auxilium : nam pacatis ventis mari reddita eſt tranquillitas : propterea conſpecta navi, in qua homines ſolum XVIII. ſuperſtites erant, reſumunt animos, & in Hiſpaniam redire parant. Vtraque igitur navis vela ventis dedit, patriam repetens, quò deventum eſt ultima Septembris. Poſt hos vero complures alij navigarunt meridiem verſus, iter agentes per Payram regionem, itinere milliarium quin-

quies mille, nec unquam terminum nacti ſunt: ideo arbitrantur continentem, non inſulam: unde nuperrime allata ſunt complura, ut ſunt caſia, aurum, baccæ, piper, cinamomum, herbæ, arbores, animalia multijuga, & alia compluſcula, quæ apud nos minime viſuntur.

AMERICI

Americi Vespvtii NAVIGATIONES Quatuor.

Illuſtrſſimo Renato Hieruſalem & Siciliæ regi,duci Lothoringiæ ac Barñ. Americus Veſputius humilem reverentiam,& debitã recommendationem.

FIERI poteſt Illuſtriſſime Rex, ut tua majeſtas mea iſta temeritate ducatur in Admirationem, propterea quod haſce literas tam prolixas ad te ſcribere non ſubverear, quum tamen ſciam te continuo in arduis conſilijs & crebris reipublicæ negotijs occupatiſſimum. Atque exiſtimabor forte non modo præſumptuoſus, ſed etiam otioſus,id mihi muneris vendicans, ut res ſtatui tuo minus convenientes, non delectabili, ſed Barbaro prorſus ſtylo, veluti amuſus ab humanitatis cultu alienus, ad Fernandum Caſtiliæ regẽ nominatim ſcriptas, ad te quoque mittam. Sed ea quam in tuas virtutes habeo confidentia, & comperta ſequentium rerum, neque ab antiquis neque neotericis ſcriptarum veritas me coram t. M. fortaſſis excuſabunt. Movit me inprimis ad ſcribendum præſentium lator Benevenutus, M. t. humilis famulus, & amicus meus

non pœnitendus : qui dum me Liſbonæ reperiret, precatus eſt ut t. M rerum per me quatuor profectionibus in diverſis plagis mundi viſarum, participem facere vellem. Peregi enim bis binas navigationes ad novas terras inveniendas, quarum duas ex mandato Fernandi inclyti regis Caſtiliæ per magnum oceani ſinum occidentem verſus feci: alteras duas juſſu Manuelis Luſitaniæ regis ad auſtrum. Itaque me ad id negotij accinxi, ſperans quod t. M. me de clientulorum numero non excludet, ubi recordabitur, quòd olim mutuam habuerimus inter nos amicitiam tempore iuventutis noſtræ, quum grãmaticæ rudimenta imbibentes ſub probata vita & doctrina venerabilis & religioſi fratris de S.Marco Fra. Georgij Anthonij Veſputij avunculi mei pariter militaremus. Cujus avunculi veſtigia utinam ſequi potuiſſẽ, alius profecto, ut & ipſe Petrarcha ait, eſſem quam ſum. Vtcumque tamen ſit, non me pudet eſſe qui ſum. Semper enim in ipſa virtute & rebus ſtudioſis ſummam habui delectationem. Quòd ſi tibi hæ narrationes omnino non placuerint, dicam ſicut Plinius ad Mecœnatem ſcribit: Olim facetijs meis delectari ſolebas. Et licet M. t. ſine fine in reipublicæ negotijs occupata ſit, nihilominus tantum temporis quandoque ſuffuraberis, ut has res quamvis ridiculas, quæ tamen ſua novitate juvabunt, perlegere poſſis. Habebis enim hiſce meis literis poſt curarum fomenta & meditamenta negotiorum, non modicam delectationem, ſicut & ipſe fœniculus prius ſum-

ſumptis eſculentis, odorem dare, & meliorem digeſtionem facere aſſuevit. Enimvero ſi plus æquo prolixus fuero, veniam peto, vale Inclytiſſime rex, ſciat t. M. quòd ad has ipſas regiones mercandi cauſa primum venerim. Dumque per quadriennij revolutionem in eis rebus negotioſus eſſem, & varias fortunæ mutationes animadverterem, atque viderem quo pacto caduca & tranſitoria bona hominem ad tempus in rotæ ſummo tenerent, & deinde ipſum præcipitaret ad imum, qui ſe poſſidere multa dicere poterat, conſtitui mecum varijs talium rerum caſibus exantlatis iſtiuſmodi negotia dimittere, & meorum laborum finem in res laudabiliores ac plus ſtabiles ponere. Ita diſpoſui me ad varias mundi partes contemplandas, & diverſas res mirabiles vendendas. Adquam rem ſe & tempus & locus opportune obtulit. Ipſe enim Caſtiliæ rex Fernandus tunc quatuor parabat naves ad terras novas occidentem verſus diſcooperiendas, cujus celſitudo me ad talia inveſtiganda in ipſam ſocietatem elegit. Et ſoluimus XX. die Maij, MCCCCXCVII. de portu Caliciæ, iter noſtrum per magnum oceani ſinum capientes, in qua profectione decem & octo conſummavimus menſes, multas invenientes terras firmas, & inſulas penè innumerabiles ut plurimum habitatas, quarum majores noſtri mentionem nullam fecerunt: unde & ipſos antiquos talium non habuiſſe notitiam credimus. Et niſi memoria me fallat, memini me in aliquo

E 5 legere,

legere, quod mare vacuum, & ſine hominibus eſſe tenuerint. Cujus opinionis ipſe Dantes poëta noſter fuit, ubi duo de vigeſimo capite de Inferis loquens, Vliſſis mortem confingit. Quæ autem mirabilia viderim, in ſequentium proceſſu tua majeſtas intelliget.

AMERICI VESPVTII
NAVIGATIO PRIMA.

ANNO domini, M. CCCCXCVII. vigeſimo menſis Maij die, nos cum quatuor conſervantiæ navibus Calicium exeuntes portum, ad inſulas olim Fortunatas; nunc vero magnam Canariam dictas, in fine occidentis habitati poſitas in tertio climate, ſuper quo extra horizontem earum ſe XXVII. gradibus cum duobus tertijs, Septentrionalis elevat polus, diſtanteſque ab hac civitate Liſbona, in qua conſcriptum extitit hoccine præſens opuſculum. CCLXXX. leucis, vento inter Meridiem & Lebeccium ſpirante, curſu primo pertigimus. Vbi nobis de lignis, aqua cæteriſque neceſſarijs providendo, conſumptis octo ferè diebus, nos, facta in primis ad Deum oratione, elevatis dehinc & vento traditis velis, navigationem noſtram per Ponentem incipientes, ſumpta una Lebeccij quarta, tali navigio tranſcurrimus, ut viginti ſeptem vix elapſi diebus, terræ cuidam applicaremus, quam firmam fore exiſtimavimus.

Diſtat-

Diſtatque Canaria magna ab inſulis mille vel circiter leucis, extra id quod in zona torrida habitatum eſt. Quod ex eo nobis conſtitit, quòd Septentrionalem polum extra hujuſcemodi telluris horizontem X V I. gradibus ſe elevare, magiſque occidentalem L X X V. quàm magnæ Canariæ inſulas gradibus exiſtere conſpeximus, prout inſtrumenta omnia monſtrabant. Quo in loco, jactis de prora ancoris, claſſem noſtram, leucà à litore cum media diſtantem, reſtare coëgimus, nonnullis ſolutis phaſelis armis & gente ſtipatis, cum quibus ipſum uſque ad litus attigimus. Quò quàm primum pervenimus, gentem nudam ſecundum litus euntem innumeram percepimus, unde non parvo affecti fuimus gaudio: omnes enim qui nudi incedere conſpiciebantur, videbantur quoque propter nos ſtupefacti vehementer eſſe, ex eo, ut arbitror, quod veſtitos, alteriuſque effigiei quàm ipſi forent, nos eſſe intuiti ſunt. Hi poſtquam nos adveniſſe cognoverunt, omnes in propinquum montem quendam aufugerunt, à quo tunc nec nutibus, nec ſignis pacis & amicitiæ ullis, ut ad nos accederent, allici potuerunt. Irruente vero interea nocte, nos claſſem noſtram male tuto in loco, ubi nulla marinas adverſus procellas tuta reſidentia foret, conſidere timentes: convenimus unà, ut hinc mane facto diſcederemus, exquireremuſque portum quempiam, ubi noſtras ſtatione in tuta collocaremus naves. Quâ deliberatione arrepta, nos vento ſecundum collem ſpiranti traditis velis, poſtquam viſu

terram

terram ipſam ſequendo, atque ipſo plagæ in litore gentes continue percipiendo, duos integros navigavimus dies, locum navibus ſatis aptum comperimus. In quo media tantum leuca diſtantes ab arida conſtitimus, vidimuſque tunc inibi innumerabilem gentium turbam, quam nos cominus inſpicere & alloqui deſiderantes, ipſamet die litori cum cymbis & naviculis noſtris appropiavimus, necnon & tunc in terram exivimus, ordine pulchro XL. circiter viri, hujuſcemodi gente ſe tamen à nobis & conſortio noſtro penitus alienam præbente, ita ut nullis eam modis ad colloquium communicationemúe noſtram allicere valuerimus, præter illos paucos quos multos poſt labores ob hoc ſuſceptos, tandẽ attraximus ad nos, dando eis nolas, ſpecula, crateres cryſtallinos, aliaq́ue ſimilia levia: qui tum ſecuri de nobis effecti, conciliatum nobiſcum, necnon de pace & amicitia tractatum venerunt. Subeunte autem interim nocte, nos ab illis noſmet expedientes, relictis eis, noſtras ingreſſi ſumus ad naves. Poſtea vero ſubſequentis ſummo diluculo diei, infinitam in litore virorum & mulierum parvulos ſuos ſecum vectantium gentem rurſum conſpeximus, cognovimuſque multitudinem illam ſupellectilem ſuam ſecum deferre totam, qualem infra ſuo loco dicetur. Quorum complures quamprimum terræ appropiavimus, ſemet in æquor projicientes, quum maximi natatores exiſtant, quantus eſt baliſtæ jactus, nobis venerunt natantes obviam: ſuſceperunt nos humaniter, atque

ea

ea ſecuritate & confidentiâ ſeipſos inter nos commiſcuerunt, ac ſi nobiſcum diutius antea conſueviſſent, & pariter frequentius practicaviſſent. Pro qua re tunc haud parum oblectati fuimus. De quorum moribus, quales eos habere vidimus, hic quandoquidem ſe commoditas offert, interdum etiam interſerimus.

DE MORIBVS AC EORVM VIVENDI MODIS.

QVantum ad vitam eorumque mores, omnes tam mares quàm fœminæ nudi penitus incedunt, tectis non aliter verendis, quàm quum exutero prodierunt. Hi mediocris exiſtentes ſtaturæ multum bene proportionati ſunt, quorum caro ad rufedinem, veluti leonum pili vergit: qui ſi veſtimentis operti mearent, albi credo tanquam nos extarent. Nullos habent in corpore pilos præter quàm crines, quos proceros nigreſcenteſque gerunt, & præſertim fœminæ, quæ propterea ſunt tali longo nigroque crine decoræ. Vultu non multum ſpecioſi ſunt, quoniam latas facies Tartarijs adſimilatas habent: nullos ſibi ſinunt in ſupercilijs, occulorumue palpebris, ac corpore toto, crinibus demptis, excreſcere villos, ob id quod habitos in corpore pilos quid beſtiale brutaleque reputant. Omnes tam viri quàm mulieres, ſive meando,

meando, ſive currendo leves admodum atque veloces exiſtunt, quoniam, ut frequenter experti fuimus, ipſæ etiam mulieres unam aut duas percurrere leucas, nihil putant, & in hoc nos Chriſticolas multum præcellunt. Mirabiliter ac ultra quàm ſit credibile natant, multo quoque melius fœminæ quàm maſculi, quod frequenti experimento didicimus, quum ipſas etiã fœminas omni prorſus ſuſtentamine deficientes, duas in æquore leucas pernatare perſpeximus. Arma eorum arcus ſunt & ſagittæ, quas multum ſubtiliter fabricare norunt. Ferro metalliſque alijs carent: ſed pro ferro beſtearum piſciumúe dentibus ſuas ſagittas armant, quas etiam, ut fortiores exiſtant, unamquamq; ſæpe præurunt. Sagittarij ſunt certiſſimi, ita ut quicquid voluerint, jaculis ſuis feriant, nonnulliſque in locis mulieres quoque optimæ ſagittatrices extant, Alia etiam arma habent veluti lanceas præacutaſúe ſudes, necnon & clavas, capita mirifice laborata habentes. Pugnare potiſſimum aſſueti ſunt adverſus ſuos alienigenæ linguæ confines, contra quos nullis parcendo, niſi ut eos ad acriora tormenta reſervent, multum crudeliter dimicant. Et quum in prælium properant, ſuas ſecum uxores, non belligeraturas, ſed eorum poſt eos neceſſaria perlaturas ducunt, ob id quod ſola ex eis mulier tergo ſibi plus imponere poſſit, & deinde XX. vel XL. leucis ſubvehere, pro ut ipſi ſæpe vidimus, quàm vir, etiam validus, à terra levare queat. Nulla belli capita, nulloſúe præfectos habent, qui-

nimo

nimo quum eorum quilibet ex ſe dominus extet, nullo ſervato ordine meant. Nulla regnandi dominiumúe ſuum extendendi, aut alterius inordinatæ cupiditatis gratia pugnant: ſed veterem ſolùm ob inimicitiam in illis ab antiquo inſitam, cujus quidem inimicitiæ cauſam interrogati, nullam aliam indicant, niſi ut ſuorum mortes vendicent anteceſſorum. Hæc gens ſua in libertate vivens, nullique obediens, nec regem nec dominum habet. Ad prælium autem ſe potiſſimum animant & accingunt, quum eorum hoſtes ex eis quempiam aut captivum detinent aut interemerunt. Tunc enim ejuſdem captivi interemptiúe conſanguineus ſenior quiſquam exurgens, exit cito in plateas & vicos paſſim clamitans, invitanſque omnes, & ſuadens ut cum eo in prælium conſanguinei ſui necem vindicaturi properent: qui omnes compaſſione moti, mox ad pugnam ſe accingunt, atque repente in ſuos amicos irruunt. Nulla juara, nullamúe juſtitiam ſervant, malefactores ſuos nequaquam puniunt, quinimo nec parentes ipſi parvulos ſuos edocent aut corripiunt. Mirabiliter eos inter ſeſe conqueſtionari nonnunquam vidimus. Simplices in loquela ſe oſtentant, verum callidi multum atque aſtuti ſunt. Perraro & ſubmiſſa voce loquuntur, eiſdem quibus utimur accentibus utentes. Suas ut plurimum voces inter dentes & labra formantes, alijs utuntur vocabulis quàm nos. Horum plurimæ ſunt idiomatum varietates, quoniam à centenario leucarum in

cen-

centenarium diverſitatem linguarum ſe mutuo nullatenus intelligentium reperimus. Comeſſandi modum valde Barbarum retinent, nec quidem notatis manducant horis, ſed ſive nocte ſive die, quoties edendi libido ſuadet. Solo manducantes accumbunt, & nulla mantilia, nullaúe gauſapa, quum lineamentis panniſque alijs careant, habent. Epulas ſuas atque cibaria in vaſcula terrea quæ ipſimet confingunt, aut in medias cucurbitarum teſtas ponunt. In retiaculis quibuſdam magnis ex bombice factis & in aëre ſuſpenſis dormitant: qui modus quamvis inſolitus & aſperior fortaſſis videri queat, ego nihilominus talem dormitandi modum ſuavem plurimum judico. Etenim quum in eiſdem eorum retiaculis mihi plerumque dormitaſſe contigerit, in illis mihimetipſi melius quàm in tapetibus, quæ habebamus, eſſe perſenſi. Corpore valde mundi ſunt & expoliti, ex eo quod ſeipſos frequentiſſime lavant. Et quum egeſtum ire, quod ſalva dixerim reverentia, coacti ſunt, omni conamine nituntur, ut à nemine perſpici poſſint: qui quidem in hoc quantum honeſti ſunt, tantum in dimittenda urina ſe immundos inverecundoſque tam mares quàm fœminæ prebent: quum ſiquidem illos nobiſcum loquentes, & coram poſitos ſuam impudiciſſime urinam ſæpius eminxiſſe perſpeximus. Nullam legem, nullum legitimum thori fœdus in ſuis connubijs obſervant, quinimmo quotquot mulieres quiſquam concupiſcit, tot habere, & dein illas quandocunque volet,

abſque

abſque hoc quòd id pro iniuria aut opprobrio habeant, repudiare poteſt. Et in hac re utique tam viri quàm mulieres eadem libertate fruuntur. Zeloſi parum, libidinoſi verò plurimum extant, magiſque fœminæ quàm maſculi, quarum artificia ut inſatiabili ſuæ ſatiſfaciãt libidini. hic honeſtatis gratia ſubticẽda cenſuimus. Eæ ipſe in generandis parvulis fœcundæ admodum ſunt, neque dum gravidæ effectæ ſunt, pœnas aut labores evitant. Leviſſimo minimoque dolore pariunt, ita ut in craſtinum alacres ſanatæque ubique ambulent: præſertimq; poſt partum in flumẽ quodpiam ſeſe ablutum vadunt, tumq; ſanæ mundatæq; inde, veluti piſces apparent. Crudelitati autem ac odio maligno adeò deditæ ſunt, ut ſi illas ſui forſitan exacerbaverint viri, ſubito certum quoddam efficiant maleficium, cum quo præ ingẽti ira proprios fœtus in proprijs uteris necant, abortiuntque deinde, cujus rei occaſione infiniti eorum parvuli pereunt. Venuſto & eleganti proportione compacto corpore ſunt, ita ut in illis quicquam deforme nullo inſpici modo poſſit. Et quamvis diſnude ambulent inter fœminas, tamen earum pudibunda ſic honeſte repoſita ſunt, ut nullatenus videri queant: præterquam regiuncula illa anterior, quam verecundiore vocabulo pectuſculum imum vocamus, quod & in illis utiq; non aliter quàm honeſte natura ipſa videndum reliquit. Sed & hoc nec quidem curant, quoniam, ut paucis expediam, non magis in ſuorum viſione pudendorum moventur, quàm

nos in oris noſtri aut vultus oſtentatione. Admirandam pervalderem ducerent, mulierem in eis mamillas, pupaſve laxas, aut ventrem rugatum ob nimium partum habentẽ, quum omnes æque integræ ac ſolidæ poſt partum ſemper appareant, ac ſi nunquam peperiſſent. Hæ quidem ſe noſtri cupientiſſimas eſſe monſtrabant. Neminem in hac gente legem aliquam obſervare vidimus, nec quidem Iudæi aut Mauri nuncupare ſolide queunt, quum ipſis gentilibus ac paganis multo deteriores ſint. Etenim non perſenſimus quòd ſacrificia ulla faciant, aut quòd loca orationiſúe domos aliquas habeant. Horum vitam, quæ omnino voluptuoſa eſt, Epicuream exiſtimo. Illorum habitationes ſingulis ipſis ſunt communes, ipſæque illorum domus campanarum inſtar conſtructæ ſunt, firmiter ex magnis arboribus ſolidatæ, palmarum foliis deſuper contectæ, & adverſus ventos & tempeſtates tutiſſimæ, nonnulliſq; in locis tam magnæ, ut in illarum unica ſexcentas eſſe perſonas invenerimus. Inter quas octo populoſiſſimas eſſe comperimus, ſic ut in eis eſſent habitarētq; pariter animarum decem millia. Octennio quolibet aut ſeptennio, ſuas ſedes habitationeſúe tranſferunt: qui ejus rei cauſam interrogati, naturale reſponſum dederunt, dicentes quòd phœbi vehementis æſtus occaſione hoc facerent, ob id quod ex illorum longiore in eodem loco reſidentia aër infectus corruptuſque redderetur: quæ res in eorum corporibus varias cauſaret ægritudines, quæ quidem

eorum

eorum ratio non male ſumpta nobis viſa eſt. Eorum divitiæ ſunt, variorum colorum avium plumæ, aut in modum lapillorum illorum, quos vulgariter Pater noſter vocitamus, laminæ ſive calculi, quos ex piſcium oſſibus, lapilliſúe viridibus aut candidis faciũt, & hos ornatus gratia ſibi ad genas, labia vel aures ſuſpendunt. Alia quoque ſimilia futilia & levia pro divitijs habent, quæ nos omnino parvi pendebamus. Commutationibus aut mercimonijs in vendendo aut emendo nullis utuntur, quibus ſatis eſt, quod natura ſponte ſua propinat: aurum, uniones, jocalia, cæteraque ſimilia, quæ in hac Europa pro divitijs habemus, nihil extimant, imò penitus ſpernunt, nec habere curant. In dando ſic naturaliter liberaliſſimi ſunt, ut nihil quod ab eis expetatur abnegent. Et quemadmodum in dando liberales ſunt, ſic in petendo & accipiendo cupidiſſimi, poſtquam ſe cuiquam amicos exhibuerint. Maximum potiſſimumque amicitiæ ſuæ ſignum in hoc perhibent, quod tam uxores quàm filias proprias amicis ſuis pro libito habendas offerunt: in qua re parens uterque ſe longe honoratum iri exiſtimat, quum natam ejus, & ſi virginem, ad concubitum ſuum quiſpiam dignatur & abducit, & in hoc ſuam inter ſe amicitiam potiſſimum conciliant Varijs in eorum deceſſu multiq; modis exequijs utuntur. Porrò ſuos nonnulli defunctos in humo cum aqua ſepeliunt, & inhumant illis ad caput victualia ponentes, quibus eos poſſe veſci & alimentari putant: nullum deinde

propter eos alium planctum, aut alias cæri-
monias efficientes. Alijs quibuſdam in loci
barbariſſimo atque inhumaniſſimo ſepeliẽd
utuntur modo. Quippe quum eorum quem-
piam mortis momento proximum autumant
illum ejus propinquiores in ſylvam ingen-
tem quandam deferunt, ubi eum in bombi-
ceis retiaculis illis, in quibus dormitant, im-
poſitum & recubantem ad duas arbores i
aëra ſuſpendunt, ac poſtmodum ductis circ
eum ſic ſuſpenſum una tota die choreis
irruente interim nocte, ei aquam, victumqu
alium, ex quo quatuor aut circiter dies vive-
re queat, ad caput apponunt: & deinde, ſi
inibi ſolo pendente relicto, ad ſuas habitatio-
nes redeunt: quibus ita peractis, ſi idem æ-
grotus poſtea manducet & bibat, ac inde ad
convaleſcentiam ſanitatemque redeat, & ad
habitationem propriam remeet, illum ejus
affines ac propinqui cum maximis ſuſcipiunt
cærimonijs. At perpauci ſunt qui tam grande
prætereant periculum, quum eos ibidẽ nemo
poſtea viſitet. Qui ſi tunc inibi forſitan dece-
dunt, nullam aliam habẽt poſtea ſepulturam.
Alios quoq; cõplures barbaros habent ritus,
quos evitandæ prolixitatis hic omittimus
gratia. Diverſis varijſq; medicaminibus in
ſuis morbis & ægritudinibus utuntur, quæ
ſic à noſtris diſcrepant & diſconveniunt, ut
mirarentur haud parum qualiter inde quis
evadere poſſet. Nempe, ut frequenti didici-
mus experientia, quum eorum quempiam
febricitare contigerit, hora qua febris eum
aſperius inquietat, ipſum in fringentiſſiman

aquam

quam immergunt & balneant,poſtmodum-
ue per duas horas circa ignem validum, do-
ec plurimum caleſcat,currere & recurre co-
unt, & poſtremo ad dormiendum deferunt,
uo quidem medicaměto complures eorum
anitati reſtitui vidimus.Diætis etiam,quibus
ribus quatuorve diebus abſq; cibo & potu
erſiſtunt,frequentiſſimis utuntur. Sangui-
iem quoq; ſibi perſæpe comminuunt non in
rachijs, ſalua ala, ſed in lumbis & tibiarum
ulpis,Seipſos etiam ad vomitum cum certis
erbis quas in ore deferunt medicaminis
ratia plerumque provocant, & multis alijs
emedijs antidotiſque utuntur,quæ longum
dinumerare foret. Multo ſanguine,multo-
que flegmatico humore abundant, cibario-
um ſuorum occaſione, quæ ex radicibus,
ructibus, herbis, varijſque piſcibus faciunt.
Omni farris granorumque aliorum ſemine
carent. Communis verò eorum paſtus,
ſive victus, arborea quædam radix eſt, quam
in farinam ſatis bonam comminuunt, &
hanc radicem quidam eorum jucha, alij
chambi, alij vero igname vocitant : alijs
carnibus, præterquam hominum perraro
veſcuntur, in quibus quidem hominum car-
nibus vorandis ſic inhumani ſunt & imman-
ſueti, ut in hoc omnem feralem, omnemve
beſtialem modum ſuperent : omnes enim
hoſtes ſuos quos aut perimunt, aut captos
detinět tam viros quàm fœminas indiſtincte
cum ea feritate deglutiunt, ut nihil ferum,
nihilve brutum magis dici vel inſpici queat:
quos quidem ſic efferos immaneſque fore,

varijs in locis mihi frequentius contingit aſpexiſſe, mirantibus illis quòd inimicos noſtros ſicquoque nequaquam manducaremus. Et hoc pro certo majeſtas veſtra regia teneat : Eorum conſuetudines, quas plurimas habent,ſic barbaræ ſunt,ut hic nunc ſufficienter ſatis enarrari non valeant. Et quoniam in meis hiſce bis geminis navigationibus, tam varia diverſaque, ac tam à noſtris rebus & modis differentia perſpexi, idcirco libellum quempiam, quem Quatuor diætas, ſive Quatuor navigationes appello, conſcribere paravi, conſcripſique, in quo majorum rerum à me viſarum partem diſtinctè ſatis, juxta ingenioli mei tenuitatem collegi, veruntamen non adhuc publicavi. In illo vero quoniam omnia particulariter magis ac ſingillatim tangentur, idcirco univerſalia hic ſolummodo proſequens, ad navigationem noſtram priorem perficiendam, à qua paulisper digreſſus fueram, jam redeo. IN HOC navigij noſtri primordio notabilis commoditatis res non vidimus, idcirco, ut opinor, quod eorum linguam non capiebamus, præterquam nonnullam auri denotantiam,quod nonnulla indicia in tellure illa eſſe monſtrabant. Hæcce verò tellus quod ad ſui ſitum poſitionemque tam bona eſt, ut vix dari melior queat. Concordavimus autem, ut illam derelinquentes, longius navigationem produceremus. Qua unanimitate ſuſcepta, nos dehinc aridam ipſam collateraliter ſemper ſectantes, necnon gyros multos, ſcalaſque plures circumeuntes, & interim cum multis

varijſq;

varijſque locorum illorum incolis conferentiam habentes, tandem certos poſt aliquot dies portui cuidam applicuimus in quo nos grandi à periculo altitono ſpiritui complacuit eripere. Hujus enim modi portū quamprimum introgreſſi fuimus, populationem unam eorum, hoc eſt, pagum, aut villam ſuper aquas, ut Venetiæ, poſitam comperimus, in qua ingentes xx. ædes aut circiter erant, in modum companarum, ut prætactum eſt, effectæ, atque ſuper ligneis vallis ſolidis & fortibus firmiter fundatæ, præ quarum porticibus levaticij pontes porrecti erant, per quos ab altera ad alteram tanquam per compactiſſimam ſtratam tranſitus erat. Igitur hujuſmodi populationis incolæ quamprimum nos intuiti ſunt, magno propter nos timore affecti ſunt: quam ob rem ſuos confeſtim pontes omnes contra nos elevaverunt, & ſeſe deinde in ſuis domibus abdiderunt. Quam rem proſpectantibus nobis, & haud parum Admirantibus, ecce duodecim eorum lintres vel circiter ſingulas ex ſolo arboris caudice cavatas, quo navium genere utuntur, ad nos interim per æquor adventare conſpeximus, quorum naucleri effigiem noſtram habitumque mirantes, ac ſeſe circum nos undique circumferentes, nos eminus aſpiciebant, Quos nos quoque ex adverſo proſpicientes, plurima eis amicitiæ ſigna dedimus, quibus eos, ut ad nos intrepidi accederent exhortabamur, quod tamen efficere contempſerunt. Quam rem nobis percipientibus mox ad eos remigare ince-

 pimus,

pimus, qui nequaquam nos præſtolati ſunt, quinimmo omnes confeſtim in terram fugerunt, datis nobis interim ſingis, ut illos paulisper expectaremus, ipſi enim extēplo reverſuri forent. Tumq; in montē quendam properaverunt, à quo eductis bis octo juvēculis, & in lintribus ſuis præfatis unà ſecū aſſumptis, mox verſus nos regreſſi ſunt. Et poſt hæc ex juvenculis ipſis quatuor in ſingulis naviū noſtrarum poſuerunt, quem faciēdi modum nos haud parum admirati tunc fuimus, prout veſtra ſatis perpendere poteſt majeſtas. Cæterumque cum lintribus ſuis præmiſſis inter nos naveſq; noſtras commixti ſunt, & nobiſcum ſic pacifice loquuti ſunt, ut illos amicos noſtros fideliſſimos eſſe reputaremus. Interea verò ecce quoq; ex domibus eorum præmemoratis gens non modica per mare natitans adventare cœpit, quibus ita advenientibus & navibus noſtris jam appropinquare incipientibus, nec tamen proinde mali quicquam adhuc ſuſpicaremur, rurſum ad earundē domorum eorum fores, vetulas nonnullas conſpeximus, quæ immaniter vociferantes, & cœlum magnis clamoribus implentes, ſibimet in magnæ anxietatis indiciū proprios evellebant capillos: quæ res magnam mali ſuſpicionē nobis tunc attulit. Tumq; ſubito factum eſt, ut juvenculæ illæ quas in noſtris impoſuerunt navibus, mox in mare proſilirēt, ac illi qui in lintribus erant, ſeſe à nobis elongantes mox contra nos arcus ſuos intenderent, noſq; duriſſime ſagittarent. Qui vero à domibus per mare natantes adveniebant,

ſingu-

ſingulis latentes in undis lanceas ferebant, ex quibus eorum proditionem cognovimus. Et tum non ſolum noſmet magnanimiter defendere, verumetiam illos graviter offendere incepimus. Ita ut plures eorum faſelos cum ſtrage eorum non parva perfregerimus, & penitus in ponto ſubmerſerimus: propter quod reliquis faſelis ſuis cum damno eorum maximo relictis, per mare natantes omnes in terram fugerunt, interemptis ex eis viginti vel circiter, vulneratis verò pluribus: & ex noſtris quinque duntaxat læſis, qui omnes ex Dei gratia incolumitati reſtituti ſunt. Comprehendimus autem & tunc ex prætactis juvenculis duas, & viros tres, ac dehinc domos eorum viſitavimus, & in illas introivimus: verùm in eis quicquam, niſi vetulas duas & ægrotantem virum unicum, non invenimus: quas quidem eorum domos igni ſuccendere non voluimus, ob id quod conſcientiæ ſcrupulum hoc ipſum eſſe formidabamus. Poſt hæc autem ad naves noſtras cum prætactis captivis quinque remeavimus, & eoſdem captivos, præterquam juvenculas ipſas in compedibus ferreis alligavimus. Eædem vero juvẽculæ, captivorumq; virorum unus ſupervenienti nocte à nobis ſubtiliſſime evaſerunt. His itaque peractis, ſequenti die concordavimus, ut relicto portu illo, longius ſecundùm collem procederemus, percurſiſque LXXX. ferè leucis, gentem aliam quandam comperimus, lingua & converſatione penitus à priore diverſam, Convenimuſque ut

claſſem inibi noſtram ancoraremus, & deinde in terram ipſam cum naviculis noſtris accederemus. Vidimus autem tunc ad litus in plaga gentium turbam IIII. millia perſonarum vel circiter exiſtere, qui quum nos appropinquare perſenſerunt, nequaquam nos præſtolati ſunt, quinimmo cunctis quæ habebant relictis, omnes in ſylvas & nemora diffugerunt. Tum vero in terram proſilientes, & viam unam in ſylvas tendentẽ, quantus eſt baliſtæ jactus perambulantes, mox tentoria plura invenimus, quæ ibidem ad piſcandum gens illa tetenderat, & in illis copioſos ad decoquendas epulas ſuas ignes accenderat, ac profecto beſtias ac plures variarum ſpecierum piſces jam aſſabat. Vidimus autem inibi certum aſſari animal, quod erat, demptis alis quibus carebat, ſerpenti ſimillimum, tamque brutum ac ſylveſtre apparebat, ut ejus non modicum miraremur feritatem. Nobis vero per eadem tentoria longius progredientibus, plurimos hujuſcemodi ſerpentes vivos invenimus, qui ligatis pedibus, ora quoque funibus ligata, ne eadem aperire poſſent habebant; prout de canibus aut feris alijs, ne mordere queant effici ſolet. Aſpectum tam ferum eadem præ ſe ferunt animalia, ut nos illa venenoſa putantes nullatenus auderemus contingere. Capreolis in magnitudine, brachio vero cum medio in longitudine æqualia ſunt. Pedes longos materialeſque multum ac fortibus ungulis armatos, necnon & diſcolorem pellem diverſiſſimam habent, roſtrumque ac faciem veri

ſerpentis

ſerpentis geſtant, à quorum naribus uſque ad extremam caudam ſeta quædam per tergum ſic protenditur, ut animalia illa veros ſerpentes eſſe judicaremus, & nihilominus eis gens præfata veſcitur. Panem ſuum gens eadem ex piſcibus quos in mari piſcantur efficiunt. Primùm enim piſciculos ipſos in ferventi aqua aliquantiſper excoquunt. Deinde vero contundunt & compiſtant & in panes conglutinant, quos ſuper prunas inſuper torrent, & tandem inde poſtea manducant: hos quidem panes probantes quam bonos eſſe reperimus. Alia quoque quàm multa eſculenta cibariaque tam in fructibus quàm in varijs radicibus retinent, quæ longum enumerare foret. Quum autem à ſylvis ad quas aufugerant non redirent, nihil de rebus eorum, ut amplius de nobis ſecuri fierent, auferre voluimus, quinimmo in eiſdem eorum tentorijs permulta de reculis noſtris, in locis quæ perpendere poſſent, derelinquentes ad naves noſtras ſub noctem repedavimus. Sequenti vero die quum exoriri titan inciperet, infinitam in litore gentem exiſtere percepimus, ad quos in terram tunc acceſſimus. Et quamvis ſe noſtri timidos oſtenderent, ſeipſos tamen inter nos permiſcuerunt, & nobiſcum practicare ac converſari cum ſecuritate cœperunt, amicos noſtros ſe plurimum fore perſimulantes, inſinuanteſque illic habitationes eorum non eſſe, verum quod piſcandi gratia advenerant: & idcirco rogitantes, ut ad eorum pagos cum eis accederemus, ipſi etenim nos tanquam

amicos

amicos recipere vellent : & hanc quidem de nobis conceperāt amicitiam, captivorum illorum duorum, quos tenebamus occaſione, qui eorum inimici erant. Viſa autem eorum magna rogandi importunitate, concordavimus XXIII. ex nobis cum illis in bono apparatu, cum ſtabili mente, ſi cogeret neceſſitas, om̃nes ſtrenue mori. Quum itaque nobiſcum per tres extitiſſent dies, & tres cum eis per plagam terramq; illam exceſſiſſemus leucas, ad pagum unum novē dumtaxat domorum venimus, ubi cum tot tamq; Barbaris cærimonijs ab eis ſuſcepti fuimus, ut ſcribere penna non valeat, utpote cum choreis, & canticis, ac planctibus hilaritate & lætitia mixtis, necnon cum ferculis cibarijsque multis. Et ibidem nocte illa requievimus, ubi proprias uxores ſuas nobis cum omni prodigalitate obtulerunt : quæ quidem nos ſic importune ſolicitabant, ut vix eiſdem reſiſtere ſufficeremus. Poſtquam autem illic nocte una cum media die perſtitimus, ingens admirabiliſque populus abſque cunctatione ſtuporeque ad nos inſpiciendos advenit, quorum ſeniores nos quoque rogabant, ut ſecum ad alios eorum pagos, qui longius in terra erant, commearemus, quod & quidem eis annuimus. Hic dictu facile non eſt, quantos ipſi nobis impenderunt honores. Fuimus autem apud quammultas eorum populationes, per integros novem dies cum ipſis euntes, ob quod nobis noſtri qui in navibus remanſerant, retulerunt ſocij ſe idcirco plerumque in anxietate timoreque non minimo

mo extitiſſe. Nobis autem bis novem leucis aut circiter in eorum terra exiſtentibus, ad naves noſtras repedare propoſuimus. Et quidem noſtro in regreſſu tam copioſa ex eis virorum ac mulierum multitudo accurrit, qui nos uſque ad mare proſequuti ſunt, ut hoc ipſum mirabile foret. Quumque noſtri quempiam ex itinere fatigatum iri contingeret, ipſi nos ſublevabant, & in ſuis retiaculis, in quibus dormitant, ſtudioſiſſime ſubvehebant. In tranſitu quoque fluminum, quæ apud eos plurima ſunt & maxima, ſic nos cum ſuis artificijs ſecure tranſmittebant, ut nulla uſquam pericula pertimeſceremus. Plurimi etiam eorum eos comitabantur rerum ſuarum onuſti, quas nobis dederant, in retiaculis illis quibus dormiunt vectâtes plumaria, videlicet, præditia, necnon arcus multos ſagittasque multas ac infinitos diverſorum colorum pſitacos. Alij quoque complures ſupellectilem ſuam totam ferentes, animalia etiam ſua ſecum ducebant. Et quiddam admirabile dicam, quod is ſe fortunatum felicemque putabat, qui in tranſmeandis aquis nos in collo dorſove ſuo tranſvectare poterat. Quamprimum autem ad mare pertigimus, & faſelos noſtros conſcendere voluimus, in ipſo faſelorum noſtrorum aſcenſu, tanta ipſorum nos comitantium & nobiſcum aſcendere concertantium, ac naves noſtras videre concupiſcentium preſſura fuit, ut noſtri idem faſeli penè præ pondere ſubmergerentur. In ipſis autem noſtris eiſdem faſelis

recepi-

recepimus ex eis nobiſcum quotquot potui-
mus, ac eos ad naves noſtras uſque perduxi-
mus. Tanti etiam illorum per mare natan-
tes, & unà nos concomitantes advenerunt
ut tot adventare moleſtiuſcule ferremus:
quum ſiquidem plures quàm mille in noſtra
naves, licet nudi & inermes introiviſſen
apparatum artificiumque noſtrum, necno
& navium ipſarum magnitudinem miran
tes. Aſt tunc quiddam riſu dignum acc
dit: nam quum machinarum tormentorum
que bellicorum noſtrorum quædam exone
rare concuperemus, & propter hoc impoſit
igne, machinæ ipſæ horridiſſimæ tonuiſſen
pars illorum maxima, audito hujuſcemo
tonitruo, ſeſe in mare natitans præcipitavi
veluti ſolitæ ſunt ranæ in ripa ſidentes : qu
ſi fortaſſis tumultoſum quicquam audiun
ſeſe in profundum luti latitaturæ imme
gunt, quemadmodum & gens illa tunc fece
runt, illique eorum qui ad naves aufugeran
ſic tunc perterriti fuerunt, ut nos facti noſt
noſmet reprehenderemus. Verum illos mo
ſecuros eſſe fecimus, nec amplius ſtupido
eſſe permiſimus, inſinuantes eis quod cur
talibus armis hoſtes noſtros perimeremu
Poſtquam autem illos illa tota die in navibu
noſtris feſtive tractavimus, ipſos à nobis abi
turos eſſe monuimus, quoniam ſequenti no
cte nos abhinc abſcedere cupiebamus. Qu
audito, ipſi cum ſumma amicitia benevo
lentiaque mox à nobis egreſſi ſunt. In ha
gente eorumque terra quammultos eoru
ritus vidi cognovique, in quibus hic diutiu
immo

nmorari non cupio. Quum poſtea noſſe
eſtra queat majeſtas, qualiter in quavis na-
igationum harum mearum magis Admi-
ında annotatuque digniora conſcripſerim,
: in libellum unum ſtylo geographico col-
:gerim, quem libellum Quatuor diætas in-
tulavi, & in quo ſingula particulariter &
ıinutim notavi : ſed hactenus à me non
miſi, ob id quòd illum adhuc reviſere colla-
.onareque mihi neceſſe eſt. Terra illa gente
ıulta populoſa eſt, ac multis diverſiſque
nimalibus & noſtris pauciſſime ſimilibus
ndique denſiſſima : demptis leonibus, urſis,
ervis, ſuibus, cepreoliſque, & damis, quæ &
uidem deformitatem quandam à noſtris re-
ıнent: equis, ac mulis, aſiniſque, & canibus,
c omni minuto pecore, ut ſunt oves & ſimi-
a, necnon & vaccinis armentis penitus ca-
ent : veruntamen alijs quamplurimis vario-
um generum animalibus, quæ non facile
ixerim abundantes ſunt, ſed tamen omnia
ylveſtria ſunt, quibus in ſuis agendis mini-
ne utuntur. Quid plura? Hi tot tantiſq;
iverſorum modorum ac colorum penna-
umque alitibus fœcundi ſunt, ut id ſit viſu
narratuque mirabile. regio ſiquidem illa
nultum amœna fructiferaque eſt ſylvis ac
ıemoribus maximis plena, quæ omni tem-
ore virent, nec eorum unquam folia fluunt:
fructus etiam innumerabiles & noſtris om-
ino diſſimiles habent. Hæcce tellus in
orrida zona ſita eſt directe ſub paralelo, qui
ancri tropicum deſcribit, unde polus hori-
zontis ejuſdem ſe viginti tribus gradibus
elevat

elevat in fine climatis ſecundi. Nobis au-
tem inibi exiſtentibus nos contemplatum
populus multus advenit, effigiem albedi-
nemq́ue noſtram mirantes: quibus unde ve-
niremus ſciſcitantibus, è cœlo inviſenda
terræ gratia nos deſcendiſſe reſpondimus
quod & utique ipſi credebant: in hac tellur
baptiſteria fonteſve ſacros plures inſtitui
mus: in quibus eorum infiniti ſeipſos bapti
zari fecerunt, ſe eorum lingua charabi, ho
eſt, magnæ ſapientiæ viros vocantes. E
provincia ipſa Parias ab ipſis nuncupata eſt
Poſtea autem portum illum terramq́ue dere
linquentes, ac ſecundum collem tranſnavi
gantes, & terram ipſam viſu ſemper ſequen
tes, DCCCLX. leucas à portu illo percurri
mus, facientes gyros circuituſq́ue interim
multos, & cum gentibus multis converſante
practicanteſq́ue: ubi in pleriſque locis au
rum, ſed non in grandi copia, eminus quum
nobis terras illas reperire, & ſi in eis aurum
foret, tunc ſufficeret cognoſcere. Et qui
tunc tredecim jam menſibus in navigation
noſtra perſtiteramus, & navalia noſtra, appa
ratuſq́ue noſtri, toti penè conſumpti erant
hominesq́ue labore perfracti: communem
inter nos de reſtaurandis naviculis noſtris
quæ aquam undique recipiebant, & repe
tunda Hiſpania inivimus concordiam: in
qua dum perſiſteremus unanimitate, prop
portũ unum eramus totius orbis optimum
in quem cum navibus noſtris introeuntes
gentem ibidem infinitam invenimus, qua
nos cum magna ſuſcepit amicitia: in terra
autem

utem illa naviculam unam cum reliquis
aviculis noſtris ac dolijs novam fabricavi-
nus, ipſaſque machinas noſtras ac tormenta
ellica, quæ in aquis undiq; penè perierant,
n terram ſuſcepimus, noſtrasq; naves ab eis
xoneravimus, & poſt hæc in terrã traximus,
x refecimus correximusq;, & penitus repa-
avimus. In qua re ejuſdem telluris incolæ,
on parvum nobis adiuvamen exhibuere,
uin immo nobis de ſuis victualibus ex affe-
tu largiti ſponte ſua fuere, propter quod ini-
i perpauca de noſtris conſumpſimus: quam
uidem rem ingenti pro beneplacito duxi-
nus, quum ſatis tenuia tunc teneremus, cum
uibus Hiſpaniam noſtram non niſi indigẽ-
es repetere potuiſſemus. In portu autem illo
xxxii. diebus perſtitimus, frequentius ad
opulationes eorum cum eis euntes, ubi ſin-
uli nobis non parvum exhibebant hono-
em. Nobis autem portum eundem exire, &
avigationem noſtram reflectere concupiſ-
centibus, conqueſti ſunt illi gentem quan-
dam valde ferocem, & eis infeſtam exiſtere,
qui certo anni tempore per viam maris in
ipſam eorum terram per inſidias ingreſſi,
nunc proditorie, nunc per vim quam multos
eorum interimerent, manducarentque dein-
de: alios verò in ſuam terram ſuasque do-
mos captivatos ducerent, contra quos ipſi
ſe vix defendere poſſent, nobis inſinuantes
gentem illam quandam inhabitare inſu-
lam, quæ in mari leucis centum aut cir-
citer erat. Quam rem ipſi nobis cum tanto
affectu ac querimonia commemoraverunt,

ut eis ex condolentia magna crederemus, promitteremuſque, ut de tantis eos vindicaremus injurijs : propter quod illi lætantes non parum effecti, ſeſe nobiſcum venturos ſponte ſua propria obtulerunt, quod plures ob cauſas acceptare recuſavimus, demptis ſeptem, quos data conditione recepimus, ut ſoli in ſuis lintribus in propria remearent quoniam reducendorum eorum curam ſuſcipere nequaquam intendebamus, cui conditioni ipſi quàm gratanter acquieverunt. Et ita illos amicos noſtros plurimum effectos derelinquentes, ab eis abſceſſimus. Reſtauratis autem reparatiſq; navalibus noſtris, ſeptem per gyrum maris, vento inter Græcum & Levantem nos ducente, navigavimus dies. Poſt quos plurimis obviavimus inſulis, quarum quidem aliæ habitatæ, aliæ vero deſertæ erant. Harum igitur uni tandem appropinquantes, & naves noſtras inibi ſiſtere facientes, vidimus ibidem quammaximum gentis acervum, qui inſulam illam Ity nuncuparent, quibus proſpectis, & naviculis phaſeliſque noſtris viris validis, & machinis tribus, ſtipatis, terræ eidem vicinius appropinquantes, quadringentos viros cum mulieribus quammultis juxta litus eſſe conſpeximus : qui, ut de prioribus habitum eſt, omnes nudi meantes, corpore ſtrenuo erant, necnon bellicoſi plurimum, validique apparebant, quum ſiquidem omnes armis ſuis, arcubus, videlicet, & ſagittis, lanceiſq; armati eſſent, quorum quoque complures parmas etiam, quadratave ſcuta gerebant, quibus ſic

oppor-

opportune ſeſe præmuniebant, ut eos in ja-
culandis ſagittis ſuis in aliquo non impedi-
rent. Quumque in phaſelis noſtris terræ
pſi quantus eſt ſagittæ volatus appropiaſſe-
mus, omnes citius in mare proſilierunt, &
nfinitis emiſſis ſagittis ſeſe contra nos ſtre-
nue, ne in terram deſcendere poſſemus, de-
fendere occeperunt. Omnes verò per cor-
pus diverſis coloribus depicti, & varijs vo-
lucrum pennis ornati erant: quos hi qui no-
biſcum venerant aſpicientes, illos ad prælian-
dum paratos eſſe, quotieſcunque ſic picti, aut
avium plumis ornati ſunt, nobis inſinua-
verunt. Intantum autem introitum terræ
nobis impedierunt, ut ſaxivomas machinas
noſtras in eos coacti fuerimus emittere, qua-
rum audito tumultu, impetuque viſo, nec-
non ex eis pleriſque in terram mortuis deci-
diſſe proſpectis, omnes in terram ſeſe rece-
perunt. Tumque facto inter nos conſilio
XLII. de nobis in terram poſt eos concor-
davimus exilire, & adverſus eos magno ani-
mo pugnare, quod & quidem fecimus. Nam
tum adverſum illos in terram cum armis no-
ſtris proſilivimus, contraq; illi ſic ſeſe nobis
oppoſuerunt, ut duabus fermè horis conti-
nuum invicem geſſerimus prælium, præter id
quod de eis magnam faceremus victoriam,
demptis eorum perpaucis, quos baliſtarij co-
lubrinarijque noſtri, ſuis interemerunt telis,
quod idcirco ita effectum eſt, quia ſeipſos à
nobis ac lanceis enſibuſque noſtris ſubtiliter
ſubtrahebant. Veruntamen tanta demum
in eos incurrimus violentia, ut illos cum
G 2 gladijs

gladijs mucronibuſque noſtris cominus at-
tingeremus. Quos quidem quum perſen
ſiſſent, omnes in fugam per ſylvas & nemor
converſi ſunt, ac nos campi victores, inter
fectis ex eis vulneratiſque plurimis, deſerve
runt. Hos autem pro die illa longiore fug
nequaquam inſequi voluimus, ob id quo
fatigati nimium tunc eſſemus: quin potius a
naves noſtras cum tanta ſeptem illorum qu
nobiſcum venerant, remeavimus lætitia, u
tantum in ſe gaudium vix ipſi ſuſcipere poſ
ſent. Sequenti autem adventante die vidimu
per inſulam ipſam, copioſam gentium ap
propinquare catervam, cornibus inſtrumen
tiſque alijs, quibus in bellis utuntur, bucci
nantem: qui & quoque depicti omnes, a
varijs volucrum plumis ornati erant, ita u
tueri mirabile foret: quibus perceptis, e
inito rurſum inter nos deliberavimus conſi
lio, ut ſi gens hæc nobis inimicitias pararet
noſmet omnes in unum congregaremus, vi
deremuſque mutuo ſemper, ac interim ſata
geremus, ut amicos nobis illos efficeremus
quibus amicitiam noſtram non recipienti
bus, illos quaſi hoſtes tractaremus, ac quot
quot ex eis comprehendere valeremus, ſer
vos noſtros ac mancipia perpetua faceremus
& tunc armatiores ut potuimus, circa plagan
ipſam in gyrum nos collegimus. Illi verò
ut puto, præ machinarum noſtrarum ſtupore
nos in terram tunc minime prohibuerunt
exilire. Exivimus igitur in eos in terram
quadrifariam diviſi LVII. viri ſinguli decu-
rionem ſuum ſequentes, & cum eis longum
manual

ıanuale geſſimus prælium. Verumtamen
oſt diuturnam pugnam, plurimumq́ue cer-
ımen, necnon interemptos ex eis multos,
mnes in fugam coegimus, & aduſque popu-
ıtionem eorum unà proſequuti fuimus: ubi
omprehenſis ex eis x x v. captivis, eandem
orum populationem igni combuſſimus, &
nſuper ad naves noſtras cum ipſis x x v. cap-
ivis repedavimus, interfectis ex eadem gen-
e vulneratiſq́ue plurimis, Ex noſtris autem
nterempto duntaxat uno, ſed vulneratis
x x i i. qui omnes ex dei adiutorio ſanita-
em recuperaverunt. Cæterùm autem re-
urſu in patriam per nos deliberato ordina-
oq́ue, viri ſeptem illi, qui nobiſcum illuc
venerant, quorum quinque in præmiſſo bel-
lo vulnerati extiterant, phaſelo uno in in-
ſula illa arrepto, cum captivis ſeptem, quos
illis tribuimus, tres, videlicet, viros, & qua-
tuor mulieres in terram ſuam cum gaudio
magno, magna virium noſtrarum admira-
tione regreſſi ſunt. Noſq́ue Hiſpaniæ viam
ſequentes, Calicium tandem repetivimus
portum, cum c c x x i i. captivatis perſonis,
decimo quinto Octobris die. Anno domini
M.CCCCXCVIII. Vbi lætiſſime ſuſcep-
ti fuimus, ac ibi eoſdem captivos noſtros
vendidimus. Et hæc ſunt quæ in hac navi-
gatione noſtra priore, notatu digniora con-
ſpeximus.

AMERICI VESPVTII
NAVIGATIO SECVNDA.

QVantum ad ſecundariæ navigationis curſum, & ea quæ in illa memoratu digna conſpexi, dicetur in ſequentibus. Eandem igitur inchoantes navigationẽ, Caliciũ exivimus portũ, año domini M. CCCCLXXXXIX undecimo Maij die. Quo exitu facto, nos curſum noſtrum Capiviridis ad inſulas arripientes, necnon ad inſularum magnæ Canariæ viſum tranſabeuntes, in tantum navigavimus, ut inſulæ cuidam, quæ Ignis inſula dicitur, applicaremus: ubi facta nobis de lignis & aqua proviſione, & navigatione noſtra rurſum per Lebeccium ventum incepta. poſt enavigatos XIX. dies, terram quandam novam tandem tenuimus, quamquidem firmam exiſtere cenſuimus, contra illam de qua facta in ſuperioribus mentio eſt, & quæ quidem, terra in zona torrida extra lineam æquinoctialem ad partem Auſtri ſita eſt: ſupra quam meridionalis polus ſe quinque exaltat gradibus extra quodcunque clima, diſtatque eadem terra à prænominatis inſulis, ut per Lebeccium ventum conſtabat, leucis quingentis. In qua terra dies cum noctibus æquales XXVII. Iunij, quum ſol in cancri tropico eſt, exiſtere reperimus. Eandem terram in aquis omnino ſubmerſam, nec non magnis fluminibus perfuſam eſſe invenimus, quæ & quidem ſemet plurimum viridem,

ſem, & proceras altiſſimaſque arbores habentem monſtrabat, unde neminem in illa eſſe tunc percepimus, Tum vero conſtitimus, & claſſem noſtram ancoravimus, ſolutis nonnullis phaſelis, cum quibus in terram ipſam accedere tentavimus. Porro nos aditum in illam quærentes, & circum eam ſæpius gyrantes, ipſam ut prætactum eſt, ſic fluminum undis ubique perfuſam invenimus, ut nuſquam locus eſſet, qui maximis aquis non immadeſceret. Vidimus tamen interim per flumina ipſa ſigna quàm multa, quẽadmodum ipſa eadem tellus inhabitata eſſet & incolis multis fœcunda. At quoniam eadem ſigna conſideraturi, in ipſam deſcendere nequibamus, ad naves noſtras reverti concordavimus, quod & quidem fecimus. Quibus ab hinc exancoratis, poſtea inter Levantem & Seroccum ventum collateraliter ſecundum terram, ſic ſpirante vento, navigavimus pertentantes ſæpius interim, pluribus quàm quadraginta durantibus leucis, ſi in ipſam penetare inſulam valeremus. Qui labor omnis inanis extitit: quum ſiquidem illico in latere maris fluxum, qui à Serocco ad magiſtralem abibat, ſic violentum comperimus, ut idem mare ſe navigabile non præberet. Quibus cognitis inconvenientibus, conſilio facto convenimus, ut navigium noſtrum per mare ad magiſtralem reflecteremus: tumque ſecundùm terram ipſam in tantum navigavimus, ut tandem portui uni applicaremus, qui belliſſimam inſulam, belliſſimumque ſinum quendam in

 ejus

ejus ingreſſu tenebat: ſupra quem nobis navigantibus, ut in illum introire poſſemus, immenſam in inſula ipſa gentium turbam à mari quatuor leucis aut circiter diſtantem vidimus. Cujus rei gratia lætati non parum extitimus. Igitur paratis naviculis noſtris, ut in eadem inſulam valam vaderemus, lintrem quandam, in qua perſonæ complures erant, ex alto mari venire vidimus : propter quod tunc convenimus, ut eis invaſis ipſos comprehenderemus : & tunc illos navigare, & in gyrum, ne evadere poſſent circundare occepimus : quibus ſua quoque vice nitentibus vidimus illos, aura temperata manẽte, remis ſuis omnibus ſurſum erectis, quaſi firmos ac reſiſtentes ſe ſignificare velle : quam rem ſic idcirco illos efficere putavimus, ut inde nos in admirationem converterent. Quum verò ſibi nos cominus appropinquare cognoviſſent, remis ſuis in aquam converſis, terram verſus remigare inceperunt. At tunc nobiſcum carbaſum unam quadraginta quinque dolio tum volatu celerrimam educebamus, quæ tunc tali navigio delata eſt, ut ſubito vnetum ſuper eos obtineret. Quumq; irruendi in illos adveniſſet commoditas, ipſi ſeſe apparatumq; ſuum in phaſelo ſuo ordinate ſpargentes, ſe quoque ad navigandum accinxerunt. Itaque quum eos præterijſſemus, tunc fugere conati ſunt. At nos nonnullis tunc expeditis phaſelis, validis viris ſtipatis, illos tunc comprehendere putantes, mox in eos incurrimus : contra quos bis geminis ferè horis nobis nitentibus, niſi carbaſus noſtra,

quæ

quæ curſu eos præterierat, rurſum ſuper eos everſa fuiſſet, illos penitus amittebamus. Quum verò ipſi ſe eiſdem noſtris phaſelis carbaſoq; undiq; conſtrictos eſſe perſpicerēt, omnes,qui circiter viginti erāt,& à terra duabus ferè leucis diſtabant, in mare ſaltu proſilierunt : quos nos cum phaſelis noſtris tota proſequentes die, nullos ex eis,niſi tantummodo duos, prendere potuimus, alijs omnibus in terram ſalvis abeuntibus. In lintre autem eorem quam deſeruerant, bis gemini juvenes extabant, non de eorum gente geniti, ſed quos in tellure aliena rapuerant, quorum ſingulis ex recenti vulnere virilia abſciderant: quæ res admirantionem non parvam nobis attulit. Hos autem quum in noſtras ſuſcepiſſemus naviculas, nutibus nobis inſinuarunt, quemadmodū illi eos ab ipſis manducandos abducerent : indicantes interim quòd gens hæc tam effera & crudelis, humanarum carnium comeſtrix, Canibali nuncuparetur. Poſtea autem nos ipſam eorum lintrem nobiſcum trahentes, & cum naviculis noſtris curſum terrā eorum verſus arripiētes, parumper interim conſtitimus, & naves noſtras media tantum leuca à plaga illa diſtantes ancoravimus, quum in litore populum plurimum oberrare vidiſſemus, in illam cum ipſis naviculis noſtris ſubito properavimus, ductis nobiſcum duobus illis, quos in lintre à nobis invaſa comprehenderamus. Quamprimum autem terram ipſam pede contigimus : omnis trepidi & ſeipſos abdituri in vicinas nemorum latebras diffugerunt:

Tum verò uno ex illis quos prehenderamus abire permiſſo, & plurimis illi amicitiæ ſignis, necnon nolis, cymbalis, ac ſpeculis pleriſque datis, diximus ei, ne propter nos cæteri qui aufugerant expaveſcerent, quoniam eorum amici eſſe plurimum cupiebamus. Qui abiens juſſa noſtra ſolerter implevit, gente illa tota, quadringentis, videlicet, ferè viris cum fœminis multis à ſylvis ſecum ad nos eductis. Qui inermes ad nos ubi cum naviculis noſtris eramus, omnes venerunt, & cum quibus tunc amicitiam bonam firmavimus, reſtituto quoque eis alio, quem captivum tenebamus, & pariter eorum lintrem, quam invaſeramus per navium noſtrarum ſocios apud quos erat eis reſtitui mandavimus. Porrò hæc eorum linter quæ ex ſolo arboris trunco cavata, & multum ſubtiliter effecta fuerat, longa viginti ſex paſſibus, & lata duobus brachijs erat: hanc quum à nobis recuperaſſent, & tuto in loco fluminis repoſuiſſent, omnes à nobis repente fugerunt, nec nobiſcum amplius converſari voluerunt. Quo tam Barbaro facto comperto, illos malæ fidei, malæque conditionis exiſtere cognovimus. Apud eos aurum duntaxat pauculum, quod ex auribus geſtabant, vidimus. Itaque plaga illa relicta & ſecundum eam navigatis octoginta circiter leucis, ſtationem quandam naviculis tutam reperimus, in quam introëuntes tantas inibi comperimus gentes, ut id admirabile foret. Cum quibus facta amicitia, ivimus deinde cum eis ad complures eorum pagos, ubi multum ſecure

mul-

multumque honeſte ab eis ſuſcepti fuimus, & ab eis interim quingentos uniones unica nola emimus, cum auro modico, quod eis ex gratia contulimus. In hac terra vinum ex fructibus ſementibusque expreſſum, ut ciceram cerviſiamve albam & rubentem bibunt: melius autem ex myrrhæ pomis valde bonis confectum erat: ex quibus cum multis quambonis alijs fructibus guſtui ſapidis, & corpori ſalubribus, abundanter comedimus: propterea quod tempeſtive illuc advenera-mus. Hæc eadem inſula eorum rebus ſupellectilive quammultum abundans eſt, genſque ipſa bonæ converſationis & majoris pacificentiæ eſt, quàm uſquam alibi reperire-mus aliam. In hoc portu decem & ſeptem diebus cum ingenti placito perſtitimus, venientibus quotidie ad nos populis multis, nos effigiemque noſtram & albedinem necnon veſtimēta armaque noſtra, & navium noſtrarum magnitudinem admirantibus. Hi etiam nobis gentem quandam eis infeſtam occidentem verſus exiſtere retulerunt: quæ gens infinitam habebat unionum quantitatem, quodque quos ipſi habebant uniones, eiſdem inimicis ſuis in belligerationibus adverſus eos habitis abſtulerant: nos quoque & quemadmodum illos piſcarentur, & quemadmodum naſcerentur edocentes. Quorum dicta vera profecto eſſe cognovimus, prout & majeſtas veſtra poſthæc amplius intelligere poterit. Relicto autem portu illo, & ſecundùm plagam eandem, in quam continue gentes affluere proſpiciebamus, curſu noſtro

pro-

productо, portum quendam alium reficiendæ unius naviculæ noſtræ gratia, ſubivimus, in quo gentem multam eſſe comperimus, cum quibus nec vi,nec amicitia converſationem obtinere valuimus : illis ſi quandoque in terram cum naviculis noſtris deſcenderemus, ſe contra nos aſpere defendentibus, & ſi quandoque nos ſuſtinere non valerent, in ſylvas aufugientibus, & nos nequaquam expectantibus : quorum tantam barbariem nos cognoſcentes,ab eis hinc diſceſſimus. Tuncque inter navigandum inſulam quandam in mari leucis à terra quindecim diſtantem vidimus, quam ſi in ea populus quiſpiam eſſet inviſere concordavimus. In illam igitur accelerantes, quandam inibi invenimus gentem, quæ omnium beſtialiſſima ſimpliciſſimaque omnium quoque gratioſiſſima benigniſſimaque erat. Cujus quidem gentis ritus & mores ejuſmodi ſunt.

De ejuſdem gentis ritu & moribus.

HI vultu ac geſtu corporis brutales admodum extant ſinguliq, maxillas herba quadam viridi introrſum repletas habebant quam pecudum inſtar uſque ruminabant, ita ut vix quicquam eloqui poſſent : quorum quoque ſinguli ex collo puſillas ſiccataſque cucurbitas duas, alteram herba ipſa quam in ore tenebant, alteram verò farina quadam albida, gypſo minuto ſimili plenam gerebant,habito bacillo quodam, quem in ore ſuo madefactum maſticatumque

ſæpius

ſæpius, in cucurbitam farina repletam mittebant, & deinde cum eo de eadem farina extrahebant, quam ſibi poſt hæc in ore utrinq; ponebant, herbam ipſam, quam in ore geſtabant, eadem farina reſpergitando: & hoc frequentiſſime paulatimque efficiebant. Quam rem nos admirati, illius cauſam ſecretumq;, aut cur ita facerent, ſatis nequivimus comprehendere. Hæcce gens, ut experimento didicimus, ad nos adeò familiariter aduenit, ac ſi nobiſcũ ſæpius antea negotiati fuiſſent, & longævam amicitiam habuiſſent. Nobis autem per plagam ipſam cum eis ambulantibus colloquentibuſque, & interim recentem aquam bibere deſiderantibus, ipſi per ſigna, ſe talibus aquis penitus carere inſinuantes, ultro de herba farinaque quam in ore geſtabant offerebãt: propter quod regionem eandem aquis deficientem, quodque ut ſitim ſublevarent ſuam, herbam ac farinam talem in ore gaſtarent intelleximus. Vnde factum eſt, ut nobis ita meantibus, & circum plagam eandem una die cum inedia illos concomitantibus, vividam aquam nuſquam invenerimus, cognoverimuſque quòd ea quam bibebant aqua, ex rore noctu ſuper certis folijs, auriculis aſini ſimilibus, decidente collecta erat. Quæ quidem folia ejuſmodi rore nocturno tempore ſe implebant: ex quo rore, qui optimus eſt, idem populus bibebat: ſed tamen talibus folijs pleraque eorum loca deficiebant. Hæcce gens victualibus, quæ in terra ſolida ſunt, penitus carent: quinimmo ex piſcibus

quos

quos in mari piſcantur vivunt. Etenim
apud eos, qui magni piſcatores exiſtunt, piſ
cium ingens abundat copia, ex quibus ipſi
plurimos turtures, ac quambonos piſces alio
plures ultro nobis obtuleruut. Eorum uxo
res herba, quam in ore viri ipſi gerebant, nuſ
quam utebantur: verum ſingulæ cucurbitam
unam aqua impletam, ex qua biberent habe
bant. Nullos domorum pagos, nullaqu
tiguria gens hæc habent, præterquam foli
grandia quædam, ſub quibus à ſolis fervore
ſed non ab imbribus ſe protegunt : propte
quod autumabile eſt, quod parum in terr
illa pluitet. Quum auté ad piſcandum mar
adierint, folium unum adeò grande ſecur
quiſque piſcaturus effert, ut illo in terram
defixo, & ad ſolis meatum verſato, ſub illiu
umbra adverſus æſtum totum ſe abſconda
Hæcce in inſula quammulta variorum gene
rum animalia ſunt, quæ omnia aquam lutu
lentam bibunt. Videntes autem quod in e
commodi nihil nanciſceremur, nos relict
illa aliam quandam inſulam tenuimus : i
quam nos ingredientes, & recentem unde bi
beremus aquam inveſtigantes, putantes in
terim ipſam eandem terram à nullis eſſe ha
bitatam, propterea quòd in ea neminem in
ter adveniendum proſpexeramus, dum pe
arenam deambularemus, veſtigia pedum
quammagna nonnulla vidimus, ex quibu
cenſuimus, quod ſi eiſdem pedibus reliqu
membra reſpondebant, homines in eaden
terra grandiſſimi habitabant. Nobis auten
ita per arenam deambulantibus, viam unam
i

n terram deducentem comperimus, ſecundùm quam novem de nobis euntes, inſulam ipſam inviſere paravimus, ob id quòd non quàm ſpatioſam illam, nec quàm multas in ea habitare gentes exiſtimavimus. Pererrata igitur ſecundum eandem viam una ferè leuca, quinque in convalle quadem, quæ populatæ apparebant, vidimus caſas: in quas introëuntes quinque in illis reperimus mulieres, vetulas, videlicet, duas & juvenculas ores: quæ quidem omnes ſic ſtatura proceræ erant, ut inde valde miraremur. Hæ autem protinus ut nos intuitæ ſunt, adeò ſtupefactæ permanſerunt, ut aufugiendi animo penitus deficerent. Tumque vetulæ ipſæ lingua eorum nobiſcum blandiuſcule loquentes, & ſeſe omnes in caſam unam recipientes, permulta nobis de ſuis victualibus obtulerunt. Eædem verò omnes longiſſimo viro ſtatura grandiores erant, & quidem æque grandes ut Franciſcus de Albicio, ſed meliore quàm nos ſumus proportione compactæ. Quibus ita compertis, poſthæc unà convenimus, ut juvenculis ipſis per vim arreptis, eas in Caſtiliam quaſi rem admirandam abduceremus: in qua deliberatione nobis exiſtentibus, ecce triginta ſex, vel circiter viri, multo quàm fœminæ ipſæ, altiores, adeò egregie compoſiti, ut illos inſpicere delectabile foret, caſam ipſam introire occœperunt: propter quos tanta tunc affecti fuimus animi turbatione, ut ſatius apud naviculas noſtras quàm cum tali gente eſſe duxiſſemus. Hi etenim ingentes arcus & ſagittas, necnon & ſudes per-

perticaſque magnas inſtar clavarum fere-bant. Qui ingreſſi loquebantur quoque inter ſe mutuo, ac ſi nos comprehendere vellent. Quo tali periculo percepto, diverſa etiam inter nos tunc fecimus conſilia : unis ut illos in ipſa eadem caſa invaderemus: alijs verò nequaquam, ſed foris potius & in platea, & alijs, ut nuſquam adverſus eos pugnam quæreremus, donec quid agere vellent intelligeremus, aſſeverantibus. Inter quæ conſilia caſam illam ſimulate exivimus, & ad naves noſtras remeare occœpimus: ipſique quantus eſt lapidis jactus, mutuo ſemper loquentes nos inſequuti ſunt, haud minore quàm nos, ut autumo, trepidantes formidine, quum nobis manentibus ipſi quoque eminus manerent, & niſi nobis ambulantibus non ambularent. Quum verò ad naves noſtras pertigiſſemus, & in illas ex ordine introiremus, mox omnes in mare proſilierunt, & quammultas poſt nos ſagittas ſuas jaculati ſunt, ſed tunc eos perpaucum metuebamus : nam tunc machinarum noſtrarum duas in eos, potius ut terrerentur quàm ut interirent, emiſimus. Quarum quidem tumultu percepto, omnes confeſtim in montem unum propinquum fuga abierunt. Et ita ab eis erepti fuimus, diſceſſimuſque pariter. Hi omnes nudi, ut de prioribus habitum eſt, eunt : appellavimuſque inſulam illam Gigantum, ob proceritatem eorum. Nobis autẽ ulterius & à terra paulo diſtantius tranſremigantibus ſæpius interdum cum eis pugnaſſe nobis accidit, ob id quod

quic-

quicquam à tellure ſua ſibi tolli nequaquam permittere vellent. Et utique quidem repetundæ Caſtiliæ propoſitum jam nobis in mentem ſubierat, ob id potiſſimum, quòd uno jam ferè anno in mari perſtiteramus, nec niſi tenuem alimentorum neceſſariorumque aliorum munitionem retinebamus. Quæ quidem adhuc ex vehementibus, quos pertuleramus, ſolis caloribus jam contaminata iniquinataque erant, quum ab exitu noſtro à Campiviridis inſulis uſque tunc continue per torridam navigaſſemus zonam, & tranſverſim per lineam æquinoctialem bis, ut præhabitum eſt. In qua quidem voluntate nobis perſeverantibus, nos à laboribus ſublevare noſtris ſanctifico complacuit ſpiritui: nempe receptum quempiam pro ſurſum novandis navalibus noſtris nobis quærentibus, ad gentem quandam pervenimus, quæ nos cum maxima ſuſcepit amicitia, & quam quidem unionum perlarúmve Orientalium comperimus in numero maximo tenere. Propter quod quadraginta & ſeptem diebus ibi perſtitimus, & centum decem & novem unionum marchas, pretio, ut æſtimabamus, quadraginta non ſuperante ducatos, ab eis comparavimus. Nam nolas, ſpecularia, cryſtallinoſque nonnullos, necnon leviſſima electri folia eis tantum propter ea tradidimus. Nempe quotquot quilibet eorum obtineret uniones, eos pro ſola nola donabat. Didicimus quoque interdum ab eis, quomodo & ubi illos piſcarétur: qui & quidem oſtreolas, in quibus naſ-

cuntur, nobis plures largiti ſunt. Et parite nonnullas mercati fuimus: ubi in quibuſdam centum & triginta uniones, in quibuſdã ver non totidem reperiebantur. Noveritq; majeſtas veſtra, quòd niſi permaturi ſint, & à conchilijs in quibus gignuntur, per ſeſe exci dant, omnino perfecti non ſunt. Quinim in brevi, ut ſæpius ipſe expertus ſum, emarceſcunt, & in nihil redacti ſunt. Quum ver maturi fuerint, in oſtrea ipſa inter carnes præter id quod ipſis carnibus hæreant, ſeparant: & hujuſcemodi optimi ſunt. Effluxis igitur quadraginta & ſeptem diebus, nec non gente illa, quam nobis plurimum amicam effeceramus, relicta, hinc ab eis exceſſimus, ob plurimarum rerum noſtrarum indigentiam, venimuſque ad Antigliæ inſulam, quam paucis nuper ab annis Chriſtophorus Columbus diſcooperuit, in qua reculas noſtras ac navalia reficiendo, menſibus duobus & diebus totidem permanſimus, plures interdum Chriſticolarum inibi converſantium contumelias perpetiendo, quas, prolixus ne nimium fiam, hic omitto. Eandem verò inſulam vigeſima ſecunda Iulij deſerentes, percurſa unius menſis cum medio navigatione, Calícium tandem portum octavo menſis Septembris ſubivimus: ubi cum honore profectuque ſuſcepti fuimus. Et ſic per dei placitum finem noſtra cepit ſecunda navigatio.

A ME-

AMERICI VESPVTII
NAVIGATIO TERTIA.

ME in Sibillia exiſtente, & à pœnis atque laboribus, quos inter præmemoratas ertuleram navigationes, pauliſper requieſente, deſiderantéque poſt hæc in perlarum erram remeare, fortuna fatigationum meaum nequaquam adhuc ſatura, ſereniſſimo lli domino Emanueli Portugalliæ regi miſit n cor, neſcio ut quid, ut deſtinato nuncio iteras regales ſuas ad me tranſmitteret, quibus plurimum rogabat ut ad eum apud Liſbonam celerius me transferrem: ipſe etenim nirabilia mihi plurima faceret. Super qua e nondum tunc deliberavi: quinimo ei per eundemmet nuncium me minus bene diſpoſitum, & tunc male habere ſignificavi. Verum ſi quandoque reconvaleſcerem, & majeſtati ejus regiæ meum forſan complaceret obſequium, omnia quæcunque vellet ex animo perficerem. Qui rex percipiens, quod me ad ſe tunc traducere nequirem, Iulianum Bartholomæum Iocundum, qui tunc in Liſbona erat, rurſum ad me deſtinavit cum commiſſione, ut omnibus modis me ad eundem regem ſecum perduceret. Propter cujus Iuliani adventum & preces coactus tunc fui ad regem ipſum meare: quod qui me noverant omnes, malum eſſe judicarunt. Et ita à Caſtilia, ubi honor mihi non modicus exhibitus extiterat, ac rex ipſe Caſtiliæ exiſti-

mationem de me bonam conceperat, profe
ctus ſum: & quod deterius fuit, hoſpite ir
ſalutato, ac mox coram ipſo rege domin
Emanuele meipſum obtuli. Qui rex de ac
ventu meo non parvam viſus eſt concepiſ
lætitiam, plurimum me interdum rogitan
ut unà cum tribus eis conſervantiæ navibu
quæ ad exeundum, & ad novarum terraru
inquiſitionem præparatæ erant, proficiſſi ve
lem: & ita, quia regum preces præcepta ſun
ad ejus votum conſenſi.

Tempus profectionis tertiæ.

IGitur ab hoc Liſbonæ portu cum tribu
conſervantiæ navibus die Maij decim
M. D. I. abeuntes, curſum noſtrum verſu
magnæ Canariæ inſulas arripuimus, ſecun
dum quas & ad earum proſpectum inſtante
enavigantes, idem navigium noſtrum collate
raliter ſecundùm Aphricam occidentem ver-
ſus ſequuti fuimus. Vbi piſcium quorun-
dam, quos Phargi nuncupant, multitudinem
maximam in æquore prendidimus, tribus in-
ibi diebus moram facientes. Exinde autem
ad partem illam Aethiopiæ, quæ Beſilicca di-
citur, devenimus: quæ quidem ſub torrida
zona poſita eſt, & ſuperquam quatuorde-
cim gradibus ſe ſeptentrionalis erigit polus
in climate primo: ubi diebus undecim no-
bis de lignis & aqua proviſionem parantes
reſtitimus, propter id quod Auſtrum ver-
ſus per Atlanticum pelagus navigandi mihi
ineſſet

eſſet affectus. Itaque portum Æthiopiæ il-
m poſt hæc relinquentes, tunc per Lebec-
um vẽtum in tantum navigavimus,ut ſexa-
nta & ſeptem infra dies inſulæ cuidam ap-
icuerimus, quæ inſula ſeptingentis à portu
›dem leucis ad Lebeccij partem diſtaret. In
uibus quidem diebus pejus perpeſſi tempus
iimus, quàm unquam in mari quiſpiam an-
:a pertulerit,propter ventorum nimborúm-
e impetus, qui quamplurimum nobis intu-
:re gravamina, ex eo quòd navigium no-
rum lineæ præſertim æquinoctiali conti-
ue junctum fuit. Inibique in menſe Iunio
yems extat, ac dies noctibus æquales ſunt,
tque ipſæ umbræ noſtræ continue verſus
neridiem erant. Tandem verò omninotanti
ılacuit novam unam nobis oſtendere pla-
;am, decima ſeptima, ſcilicet, Auguſti, juxta
quam, leuca ſepoſiti ab eadem cum media,
eſtitimus, & poſtea aſſumptis cymbis non-
nullis in ipſam viſuri ſi inhabitata eſſet, pro-
fecti fuimus. Quam & quidem incolas plu-
:imos habitare reperimus, qui beſtijs pravio-
res erant, quemadmodum majeſtas regia ve-
ſtra poſt hæc intelliget. In hoc verò in-
troitus noſtri principio gentem non percepi-
mus aliquam, quamvis oram ipſam per ſigna
plurima, quæ vidimus, populo multo reple-
tam eſſe intellexerimus. De qua quidem ora
pro ipſo ſereniſsimo Caſtiliæ rege poſſeſſo-
rium cepimus, invenimuſque illam multum
amœnam ac viridem eſſe, & apparentiæ
bonæ. Eſt autem extra lineam æquino-
ctialem Auſtrum verſus quinque gradibus:

&ita eadem die, ad naves noſtras repedavi
mus. Quia verò lignorum & aquæ penu
riam patiebamur, concordavimus iterum i
terram altera die reverti,ut nobis de neceſſa
rijs provideremus: in qua quidem nobis ex
tantibus, vidimus ſtantes in unius mont
cacumine gentes, quæ deorſum deſcender
non auderent, erantque nudi omnes,necno
conſimilis effigiei coloriſque, ut de ſuperio
ribus habitum eſt. Nobis autem ſatager
tibus,ut nobiſcum converſatum accederen
non ſic ſecuros eos efficere valuimus, ut d
nobis adhuc non diffiderent. Quorum ob
ſtinatione proterviaque cognita, ad nave
ſub noctem remeavimus, relictis in terra
videntibus illis, nolis ſpeculiſque nonnul
lis, ac rebus alijs. Quumque nos in mar
eminus eſſe proſpicerent, omnes de ipſ
monte propter reculas quas reliqueramu
deſcenderunt, plurima inter ſe admirationi
ſigna facientes. Nec tunc de aliquo, niſ
de aqua nobis providimus. Craſtino auten
effecto mane, vidimus è navibus genten
eandem numero quàm antea majorẽ, paſſin
per terram ignes fumoſque facientem: und
nos exſtimantes, quòd nos per hoc ad ſe in-
vitarent, ivimus ad eos in terram, ubi tunc
populum plurimum adveniſſe conſpeximus
qui tamen à nobis longe ſeipſos tenebant,
ſigna facientes interim nonnulla, ut cum eis
interius in inſulam vaderemus. Propter
quod factum eſt, ut ex Chriſticolis noſtris
duo protinus ad hoc parati, periculo ad tales
eundi ſemetipſos exponerent,ut quales gen-

tes

s ipſi forent, aut ſi quas divitias ſpecieſvé
omaticas ullas haberent,ipſi cognoſcerent.
uapropter in tantum navium prætorem
gitaverunt, ut eis quod poſtulabant an-
ueret. Tum verò illi ad hoc ſeſe accin-
entes, necnon pleraſque de rebus ſuis mi-
utis ſecum ſumentes, ut inde agentibus
iſdem mercarentur alias, abierunt à nobis,
ata conditione, ut ad nos poſt quinque dies
d ſummum remeare ſoliciti eſſent: nos ete-
im illos tamdiu expectaremus. Et ita tunc
ter ſuum in terram arripuerunt, atque nos
d naves noſtras regreſſum cepimus, ubi
xpectando eos diebus octo perſtitimus: in
uibus diebus gens permulta nova dietim
ere ad plagam ipſam adveniebat, ſed nuſ-
uam nobiſcum colloqui voluerunt. Sep-
ima igitur adventante die nos in terram ip-
ſam iterum tendentes, gentem illam mulie-
res ſuas omnes ſecum adduxiſſe reperimus.
Quàm verò primum illuc pervenimus, mox
ex eiſdem uxoribus ſuis ad colloquendum
nobiſcum quamplures miſerunt, fœminis
tamen eiſdem non ſatis de nobis confidenti-
bus. Quod quidem nos attendentes, con-
cordavimus ut juvenem unum è nobis, qui
validus agiliſque nimium eſſet, ad eas quo-
que tranſmitteremus: & tunc ut minus fœ-
minæ eædem metuerent, in naviculas noſtras
introivimus. Quo egreſſo juvene, quum
ſeipſum inter illas immiſcuiſſet, ac illæ om-
nes circumſtantes contingerent palparentq;
eum, & propter eum non parum admiraren-
tur: ecce interea de monte fœmina una val-

lum magnum manu geſtans advenit: qui
poſtquam ubi juvenis ipſe erat appropiavit
tali eum valli ſui ictu à tergo percuſſit, ut ſu
bito mortuus in terram concideret: quem
confeſtim mulieres aliæ corripientes, illum
in montem à pedibus pertraxerunt, viriqu
ipſi qui in monte erant, ad litus cum arcu
bus & ſagittis advenientes, ac ſagittas ſuas in
nos conjicientes, tali gentem noſtram affe
cerunt ſtupore, ob id quod naviculæ illæ in
quibus erant, harenam navigando radebant
nec celeriter aufugere tunc poterant, ut ſu
mendorum armorum ſuorum memoriam
nemo tunc haberet: & ita complures con
tra nos ſagittas ſuas ejaculabantur. Tun
verò in eos quatuor machinarum noſtra
rum fulmina, licet neminem attingentia
emiſimus. Quo audito tonitruo, omnes
curſim in montem fugerunt, ubi mulieres
ipſæ erant, quæ juvenem noſtrum quem tru-
cidaverunt, nobis videntibus in fruſta ſeca-
bant, necnon fruſta ipſa nobis oſtentantes,
ad ingentem quem ſuccenderant ignem tor-
rebant, & deinde poſt hæc manducabant.
Viri quoque ipſi ſigna nobis ſimiliter facien-
tes, geminos Chriſticolas noſtros alios ſe pa-
riter peremiſſe mãducaſſeq; inſinuabant: qui-
bus, qui & utique vera loquebantur, in hoc
ipſo credidimus. Cujus nos improperij ve-
hementius piguit, quum immanitatem quam
in mortuum exercebant, oculis intueremur
ipſi proprijs. Quamobrem plures quàm qua-
draginta de nobis in animo ſtabiliveramus,
ut omnes pariter terram ipſam impetu pe-
tentes,

entes, tam immane factum, tamque beſtia-
em ferociam vindicatum vaderemus. Sed
oc ipſum nobis Navipraetor non permiſit:
c ita tam magnam ac tam gravem injuriam
aſſi, cum malevolo animo, & grandi appro-
rio noſtro, efficiente hoc Navipraeceptore
oſtro, impunitis illis abſceſſimus. Poſt-
uam autem terram illam reliquimus, mox
nter Levantem & Seroccum ventum, ſe-
undum quos ſe continet terra, navigare
ccepimus, plurimos ambitus, plurimoſque
yros interdum ſectantes: quibus duranti-
us gentes non vidimus, quae nobiſcum
racticare, aut ad nos appropinquare vo-
uerint. In tantum vero navigavimus, ut
ellurem unam novam, quae ſecundum Le-
eccium ſe porrigeret, invenerimus. In
ua quum campum unum circuiviſſemus,
ui ſancti Vincentij campo nomen indidi-
nus, ſecundum Lebeccium ventum poſt haec
navigare occoepimus: diſtatque idem ſancti
Vincentij campus à priore terra illa, ubi
Chriſticolae noſtri extiterunt interempti,
centum quinquaginta leucis ad partem le-
vantis: qui & quidem campus octo gradibus
extra lineam aequinoctialem verſus Auſtrum
eſt. Quum igitur ita vagantes iremus, qua-
dam die copioſam gentium multitudinem,
nos naviumque noſtrarum vaſtitatem mi-
rantium, in terra una alia eſſe conſpexi-
mus, apud quos tuto in loco mox reſti-
timus, & deinde in terram ipſam ad eos
ex naviculis noſtris deſcendimus: quos qui-
dem mitioris eſſe conditionis quàm priores

reperimus : nam etſi in edomandis illis diu elaboravimus, amicos tamē noſtros eos tandem effecimus : cum quibus negotiando practicandoq́ue varie quinque manſimus diebus, ubi cannas, fiſtulas virides, plurimum groſſas, & etiam nonnullas in arborum cacuminibus ſiccas invenimus. Concordavimus autem, ut ex eadem gente duos, qui nos eorum linguam edocerent, inde traduceremus. Quamobrem tres ex eis, ut in Portugalliam venirent, nos ultro comitati ſunt. Et quoniam me omnia proſequi ac deſcribere piget dignetur veſtra noſſe majeſtas, quòd nos portum illum linquentes, per Lebeccium ventum, & in viſu terræ ſemper tanſcurrimus plures continue faciendo ſcalas pluresq́ue ambitus, ac interdum cum multis populis loquendo, donec tandē verſus auſtrum extra Capricorni tropicum fuimus. Vbi ſuper horizonta illum meridionalis polus triginta duobus ſeſe extollebat gradibus, atque minorem jam perdideramus urſam, ipſaq́ue major urſa multum in fima videbatur, ferè in fine horizontis ſe oſtentans, & tunc per ſtellas alterius meridionalis poli noſmetipſos dirigebamus, quæ multo plures, multoq́; majores ac lucidiores, quàm noſtri poli ſtellæ exiſtunt : propter quod plurimarum illarum figuras confinxi, & præſertim earum quæ prioris ac majoris magnitudinis erant, unà cum declinatione diametrorum, quas circa polum auſtri efficiunt, & unà cum denotatione earundem diametrorum, & ſemidiametrorum earum, prout in meis quatuor

diætis,

diætis, ſive navigationibus inſpici facile poterit. Hocce verò navigio noſtro, à campo ſancti Auguſtini incepto, ſeptingentas percurrimus laucas, videlicet, verſus Ponentem centum, & verſus Lebeccium ſexingentas: quas quidem dum peragraremus, ſi quis quæ vidimus enumerare vellet, non totidem ei papyreæ chartæ ſufficerent. Nec quidem interdum magni commodi res invenimus, demptis infinitis caſiæ arboribus, & pariter plurimis, quæ laminas certas producunt, cum quibus & miranda alia permulta vidimus, quæ faſtidioſa recenſitu forent. Et in hac quidem peragratione decem ferè menſibus extitimus. In qua cognito quod mineralia nulla reperiebamus, convenimus unà, ut ab inde ſurgentes aliò per mare evagaremur. Quo inito inter nos conſilio, mox edictum fuit, ac in omnẽ cœtum noſtrum vulgatum, ut quicquid in tali navigatione præcipiendum cenſerem, idipſum integriter fieret. Propter quod confeſtim edixi, mandavique ubique, ut de lignis & aqua pro ſex menſibus munitionem omnes ſibi pararent: Nam per navium magiſtros nos cum navibus noſtris adhuc tantundem navigare poſſe judicatum eſt. Qua quidem, quam edixeram, facta proviſione, nos oram illam linquentes, & inde navigationem noſtram per Seroccum ventum initiantes, Februarij decima tertia, videlicet, quum ſol æquinoctio jam appropinquaret, & ad hoc Septentrionis hemiſphærium noſtrum vergeret, in tantam pervagati fuimus, ut meridianum polum ſuper

hori-

horizonta illum quinquaginta duobus gra
dibus ſublimatum invenerimus, ita ut ne
minoris urſæ: nec majoris ſtellæ amodo in
ſpici valerent. Nam tunc à portu illo,
quo per Seroccum abieramus, quingenti
leucis longe jam facti eramus, tertia, videli
cet Aprilis. Qua die tempeſtas ac procella i
mari tam vehemens exorta eſt,ut vela noſtr
omnia colligere, & cum ſolo nudoque mal
remigare compelleremur, perflante vehe
mentiſſime Lebeccio, ac mari intumeſcent
& aëre turbulentiſſimo extante. Propte
quem turbinis violentiſſimum impetum no
ſtrates omnes non modico affecti fuerun
ſtupore. Noctes quoque tunc inibi quam
maximæ erant. Etenim Aprilis ſeptima, ſo
le circa Arietis finem extante, ipſæ eæden
noctes horarum quindecim repertæ ſunt
hyemſque etiam tunc inibi erat, ut veſtra ſa
tis perpendere poteſt majeſtas. Nobis auten
ſub hac navigantibus turbulentia, terran
unam Aprilis ſecunda vidimus, penes quan
viginti circiter leucas navigantes appropia
vimus: verum illam omnimodo brutalem &
extraneam eſſe comperimus, in qua quiden
nec portum quempiam, nec gentes aliqua
fore conſpeximus, ob id, ut arbitror, quod
tam aſperum in ea frigus algeret, ut tan
acerbum vix quiſquam perpeti poſſet. Por-
rò in tanto periculo, in tantaque tempeſta-
tis importunitate noſmet tum reperimus, u
vix alteri alteros prægrandi turbine nos vi-
deremus. Quamobrem demum cum na-
vium prætore pariter concordavimus, u
conna

connavitis noſtris omnibus, terram illam linquendi, ſeque ab ea elongandi, & in Portugalliã remeandi ſigna faceremus. Quod conſilium ſanum quidem & utile fuit, quum ſi inibi nocte ſolum adhuc illa perſtitiſſemus, diſperditi omnes eramus: nempe quum hunc abijſſemus, tam grandis die ſequenti tempeſtas in mari excitata eſt, ut penitus obrui perdite metueremus. Propter quod plurima peregrinationum vota, necnon alias quamplures cæremonias, prout nautis mos eſſe ſolet, tunc fecimus. Sub quo tempeſtatis infortunio quinque navigavimus diebus, demiſſis omnino velis. In quibus quidem quinque diebus ducentas & quinquaginta in mari penetravimus leucas, lineæ interdum æquinoctiali, necnon mari & auræ temperatiori ſemper appropinquando, per quod nos à præmiſſis eripere periculis altiſſimo Deo placuit. Eratque huiuſcemodi noſtra navigatio ad tranſmontanum ventum & Grecum, ob id quòd ad Æthiopiæ latus pertingere cupiebamus, à quo per maris Atlantici fauces eundo, mille tercentum diſtabamus leucis. Ad illam autem per ſummi tonantis gratiam Maij bis quinta pertigimus die. Vbi in plaga una ad latus Auſtri, quæ Serraliona dicitur, quindecim diebus nos ipſos refrigerando fuimus. Et poſt hęc curſum noſtrum verſus inſulas Lyazori dictas arripuimus: quę quidem inſulę à Serraliona ipſa ſeptingentis & quinquaginta leucis diſtabant, ad quas ſub Iulij finem pervenimus, & pariter quindecim

inibi

inibi nos reficiendo perſtitimus diebus. Poſ
quos inde exivimus, & ad Liſbonæ noſtrā
recurſum nos accinximus, à qua ad occiden
tis partem tercentum ſepoſiti leucis eramus
& cujus tandem deinde portum M. D. II. cur
proſpera ſalvatione & cunctipotentis nut
rurſum ſubivimus cum duabus duntax
navibus, ob id quod tertiam in Serralion
quoniam amplius navigare non poſſet, igr
combuſſeramus. In hac autem noſtra terti
curſa navigatione, ſexdecim circiter menſ
permanſimus : è quibus undecim abſqu
tranſmontaneæ ſtellæ, necnon & major
urſæ minoriſve aſpectu navigavimus, qu
tempore noſmetipſos per aliam meridional
poli ſtellam regebamus : quæ ſuperius com
memorata ſunt, quæ in eadem noſtra terti
facta navigatione, relatu magis digna cor
ſpexi.

AMERICI VESPVTII

NAVIGATIO QVARTA.

RELIQVM autem eſt, ut quæ in quart
navigatione noſtra proſpexerim ediſſe
ram. Quia verò jam quæ longa narration
fathiſco, & quoque hæc eadem noſtra nav
gatio ad ſperatam à nobis finem minime pe
ducta eſt, ob adverſitatem infortuniumv
quoddam, quod in maris Atlantici nob
accidit ſinu: idcirco brevior fiam. Igitur e
Liſbonæ portu cum ſex conſervantiæ nav

bu

us exivimus, cùm propoſitio, inſulam unam
erſus horizontem poſitam inviſendi, quæ
Melcha dicitur, & divitiarum multarum fa-
noſa, necnon navium omnium, ſive à Gan-
etico, ſive ab Indico mari venientium, re-
eptus ſive ſtatio eſt, quemadmodum Calicia
eceptus ſive hoſpitale omnium navigan-
ium eſt, qui ab oriente in occidentem, &
converſo vagantur, prout de hoc ipſo per
alicuthiæ viam fama eſt. Quæ quidem
nſula Melcha plus ad occidentem, Calicu-
hia verò ipſa plus ad meridiem reſpicit.
uod idcirco cognovimus, quia ipſa in a-
pectu triginta trium graduum poli antarcti-
ſita eſt. Decima ergo Maij die, M. D. III.
obis unde ſupra egredientibus, curſum no-
rum ad inſulas Virides nuncupatas, primo
reximus: ubi rerum neceſſariarum muni-
ina, necnon & plura diverſorum modo-
m refrigeramina ſumentes, duodecim in-
rdum inibi diebus ceſſantes, per ventum
roccum poſt hæc enavigare occœpimus,
ium Navidominus noſter tanquam præ-
mptuoſus capitoſuſq; præter neceſſitatem,
omnium noſtrum unanimitatem, ſed ſo-
m ut ſeſe noſtri & ſex navium præpoſitum
tentaret, juſſit ut in Serralionam Auſtralē
ethiopiæ terram tenderemus. Ad quam
bis acclerantibus, & illam tandem in con-
ectu habentibus, tam immanis & acerba
borta tempeſtas eſt, ac ventus contrarius,
fortuna adverſa invaluit, ut in ipſam, quā
ſtris ipſi videbamus oculis, per quadri-
ium applicare non valuerimus: quinimo
coacti

coacti fuerimus, ut illa relicta ad prioren
navigationem noſtram regrederemur: quan
doquidem nos per Sudueſtium, qui ventu
eſt inter meridiem & Lebeccium, reaſſu
mentes tercentum per illam arctitudine
navigavimus leucas. Vnde factum eſt, u
nobis extra lineam æquinoctialem tribu
penè gradibus jam tunc exiſtentibus; ter
quędam à qua duodecim diſtabamus leuci
apparuerit: quæ apparitio non parva nos e
fecit admiratione. Terra etenim illa, inſu
in medio mari multum alta & admirabil
erat, quę leucis duabus longior, & una dil
tatior non exiſtebat: in qua quidem ter
nunquam quiſquam hominum aut fuera
aut habitaverat: & nihilominus nobis in
feliciſſima fuit. In illa enim per ſtolidu
conſilium ſuum & regimen, præfectus n
vium noſter navem ſuam perdidit: nem
illa à ſcopulo quodam eliſa; & inde propt
hoc in rimas diverſa, ſancti Laurentij noc
quæ Auguſti decima eſt, in mari penit
ſubmerſa extitit, nihil inde ſalvo manen
demptis tantummodo nautis: eratque nav
eadem doliorum trecentorum, in qua n
ſtræ totius turbę totalis potentia erat. Qui
autem omnes circa illam ſatageremus, u
forte ipſam è periculo ſubtrahere valerem
dedit mihi in mandatis idem navium præ
ctus, ut cum navicula una receptum que
piam bonum, ubi puppes noſtras ſecure o
nes recipere poſſemus, apud inſulam ea
dem inventum pergerem; nolens tamen i
idem præfectus, ut navem meam, quæ n

em nautis meis ſtipata, & in navis pericli-
antis adjutorio intenta foret, mecum tunc
raducerem, ſed ſolum ut edixerat portum
nium inquiſitum irem, & in illo navem
neam ipſam mihi reſtitueret. Qua juſſione
ecepta, ego ut mandaverat, ſumpta mecum
autarum meorum medietate, in inſulam
pſam, à qua quatuor diſtabamus leucis, pro-
erans, pulcherrimum inibi portum, ubi
laſſem noſtram omnem tute ſatis ſuſcipere
oſſemus inveni. Quo comperto, octo ibi-
em diebus eundem navium præfectum cum
eliqua turba expectando perſtiti. Qui quum
on advenirent, moleſte non parum pertuli:
tque qui mecum erant ſic obſtupeſcebant,
t nullo conſolari modo vellent. Nobis au-
em in hac exiſtentibus anguſtia, ipſa octa-
a die puppim unam per æquor adventare
onſpeximus, cui ut nos percipere poſſent,
nox obviam ivimus, confidentes ſperan-
eſq; unà quod ad meliorem portum quem-
iam nos ſecum ducerent. Quibus dum nos
ppropinquaſſemus, & viciſſim nos reſalu-
aſſemus, retulerunt illi nobis, ejuſdem præ-
ecti noſtri navem in mari penitus, demptis
autis, perditam extitiſſe. Quæ nuncia, ut
ontemplari veſtra poteſt majeſtas, me non
arva affecerunt moleſtia, quum à Liſbona,
d quam reverti habebam, mille longe exi-
ſtens leucis, in longo remotoque mari me
eſſe ſentirem: nihilominus tamen fortunæ
noſmet ſubjicientes ulterius proceſſimus, re-
verſique in primis fuimus ad memoratam
nſulam, ubi nobis de lignis & aqua in con-

ſervantię meæ navi providimus. Erat ver
eadem inſula penitus inhoſpitata inhabita
taque multa aqua vivida & ſuavi in illa ſca
turiente, cum infinitis arboribus innumeri
que volucribus marinis & terreſtribus, qu
adeò ſimplices erant, ut ſeſe manu compr
hendi intrepide permitterent. Propter quo
tot tunc prendidimus, ut naviculam una
ex illis adimpleverimus. In ea autem nul
alia invenimus animalia, pręterquam mur
quammaximos, & lacertas bifurcam cauda
habentes, cum nonnullis ſerpentibus, qu
etiam in ea vidimus. Igitur parata nobis in
bi proviſione, ſub vento inter meridiem
Lebeccium ducente perreximus, ob
quod à rege mandatum acceperamus,
qualicunque non obſtante periculo, præc
dentis navigationis viam inſequeremur. I
cepto ergo hujuſcemodi navigio, portu
tandem unum invenimus, quem Omniu
ſanctorũ abbatiam nuncupavimus, ad quer
proſperam annuente nobis auram altiſſim
infrà XVII. pertigimus dies: diſtatque ide
portus tercentum à præfata inſula leucis:
quo quidem portu nec præfectum noſtrur
nec quenquam de turba alium reperimu
etſi tamen in illo mènſibus duobus & diebu
quatuor expectaverimus: quibus effluxi
viſo quòd illuc nemo veniret, conſervant
noſtra tunc & ego concordavimus, ut ſecu
dum latus longius progrederemur. percu
ſis itaque ducentis ſexaginta leucis, portu
cuidam alij applicuimus, in quo caſtellu
unum erigere propoſuimus: quod & qu
de

lem profecto fecimus, relictis in illo viginti
quatuor Christicolis nobiſcum exiſtentibus,
qui ex præfecti noſtri puppe perdita collecti
uerant. Porrò in eodem portu præfatum
onſtruendo caſtellum, & breſilico puppes
noſtras onuſtas efficiendo, quinque perſtiti-
nus menſibus, ob id quòd præ nautarum
perpaucitaté, & plurimorum apparatuum
néceſſitate, longius progredi non valebamus.
Quibus ſuperioribus ita peractis, concorda-
imus poſt hęc in Portugalliam reverti: quā
em per Gręcum tranſmontanumq; ventum
eceſſe nobis erat efficere. Relictis igitur in
aſtello pręfato Chriſticolis viginti quatuor,
c cum illis duodecim machinis, ac alijs plu-
ibus armis unà cum proviſione pro ſex mē-
ibus ſufficiente, necnon pacata nobiſcum
elluris illius gente, de qua hic minima fit mē
io, licet infinitos inibi tunc viderimus, &
um illis practicaverimus. Nam quadraginta
erè leucas cum triginta ex eis in inſulam
pſam penetravimus. Vbi interdum plurima
erſpeximus, quę nunc ſubticeſcens, libello
neo quatuor navigationum reſervo. Eſtque
adem terra extra lineam æquinoctialem ad
artem auſtri octodecim gradibus, & extra
Liſbonę meridianum ad occidentis partem
riginta quinq; prout inſtrumēta noſtra mō-
trabant. Nos navigationē noſtram per Nor-
nordenſium, qui inter Græcum tranſmonta-
numque ventus eſt, cum animi propoſito ad
hanc Liſbonæ civitatem proficiſcendi ini-
iantes, tandem poſt multos labores, mul-
aque pericula in hunc ejuſdem Liſbonæ

portum infra LXXVII. dies XXVIII. Iuni
M.D.IV. cum Dei laude introivimus. Vbi honorifice multum, & ultra quàm ſit credibil feſtive ſuſcepti fuimus, ob id quòd ipſa tot civitas nos in mari diſperditos eſſe exiſtima bat, quemadmodum reliqui omnes de turb noſtra per præfecti noſtri navium ſtultar præſumptionem extiterant. Quo ſuperbiar modo juſtus omnium cenſor Deus comper ſat. Et ita nunc apud Liſ bonam ipſam ſubſ ſto, ignorans quid de me ſereniſſimus ipſ rex deinceps efficere cogitet, qui à tantis la boribus meis jam ex nunc requieſcere plur mum peroptarem. Hunc nuncium majeſta veſtræ plurimum quoque interdum con mendans,

AMERICVS VESPVTIVS

in Liſbona.

P

PETRVS MARTYR
ꝺE INSVLIS NVPER REPERTIS, ET DE MORIBVS incolarum earundem.

EX mearum decadum libellis in vulgus emiſſis colligere licet, fugitivos quoſdam ad vicina Darienis appulſos noſtrorum libellos admirantes dixiſſe, terras ſe aliquando incoluiſſe, quarum habi- dariẹnes flu:
atores inſtrumentis uterentur ejuſcemodi, .c politice legibus parentes viverent, atriaq; .c templa lapidibus conſtructa magnifice, ꞁlateas etiam, ſtrataſque vias ordine comꝺoſito, ubi negotientur, haberent. Eas nunc erras noſtri reperere: qui autores fuerint, quomodo res proceſſerit, attente audiat quiſquis peregrinarum regionum conditiones & ꝺopuli mores ſcire deſiderat. De inſula Cuꝺa, quam Fernandinam placuit appellari, Hiſpaniolæ occidentali proxima. Septentrionalis tamen adeo, ut Cancri tropicus mediam ſecet Cubam, Hiſpaniola verò à tropico diſtet ad æquatorem gradus aliquot, pauca tetigimus hactenus. In hac inſula ſex iam ſunt oppida erecta: primarium à divo Iacobo Hiſpaniarum patrono nomen ſumit. Nativum eſt ibi aurum, & montanum, & fluviale: auro ſuffodiendo invigilatur. Quo anno libelli mei portas clauſerunt, tres Hiſ-

pani ex antiquioribus Cubę civibus, Fran-
ciſcus Fernandes Cordubenſis: Lupus O-
cho, Caicedus & Chriſtophorus Morantes
novas quęrere terras inſtituunt. Eſt inquie-
tus & ſemper magna moliens Hiſpanorum
animus: tria inſtruunt ejus generis navigia
quæ appellat Hiſpanus Caravellas, proprij
impenſis, habita à gubernatore Dieco Valeſ
quem navigandi poteſtate ex angulo Cubæ
occidentali, qui ſancti Antonij nomen adep-
tus eſt, altum capiunt cum centum & decem
viris. Eſt hic angulus ad reficiendas naves, a
aquationi, ac lignationi aptiſſimus: cœlo tã-
tum & aqua contenti ſex adnavigant inter
Zephyrum & Auſtrum dies ac dimidium
quo tempore ſex tantum & ſexaginta ſ
milliaria percurriſſe arbitrantur. Staban
autem in ancoris ubicunque ſol cadens illo
deprehendebat, ne per ignotum pelagus er-
rantes, ſcopulis illiderentur, aut arenoſi
vadis impliciti mergerentur. In inſulam in-
cidunt ingentem, nomine Iucatanam, cu-
jus initium incolæ Eccampi vocant. Op-
pidum in litore ſitum adeunt, magnum a-
deo, ut Cayrum illud noſtri dixerint, hoſpi-
taliter ab incolis noſtri ſuſcipiuntur: ingreſſi
ſumma ſunt repleti admiratione, turritas
domos, templa magnifica, vias ordine ſtra-
tas ac plateas, ac nundinaria ibi agi commer-
cia reperiunt: lapideæ ſunt domus, aut ex
lateribus & calce, arte & induſtria con-
fectæ: ad prima domorum impluvia, & pri-
mas habitationes per duodecim aut decem
gradus aſcenditur, non tegulis tantum, ſed
culmis

In Cuba oppida exercitata.

Iucatana Inſ.

ulmis aut herbarum fruticibus coopertæ
unt. Mutuis ſe muneribus afficiunt, bullas
ureas & ex auro fabrefacta monilia perpul-
hre formata barbari noſtris, noſtri autem
lis ſericeas ac laneas veſtes, vitreos etiam
lculos, & auricalchea tintinnabula, mu-
era illis grata, quia peregrina, ſunt impar-
ti. Specula floccifaciebant noſtra, quia illi
cidiora ex quibuſdam lapillis aſſequuntur.
eſtita eſt hęc gens non lana, quia pecudes
on habent, gonſapio mille modis & varijs
icato coloribus. Fœminæ à cingulo ad ta-
m induuntur, velaminibuſque diverſis ca-
ut & pectora tegunt, & pudice cavent, ne
es aut crus illis viſatur. Templa frequen-
nt, ad quæ primarij vias ex proprijs domus
ernunt: idolorum culturæ indulgent, ſunt
cutiti: ſumma fide negotiantur, permutā-
o tamen ſine pecunijs: crines ornant. Vnde
l habuerint interrogati per interpretes, di-
unt aliqui, tranſijſſe aliquando virum quen-
am formoſiſſimum per eos tractus, qui eis id
ſigne in ſui memoriam reliquerit. Alij, ob-
ſſe lucidiorem ſole hominem in eo opifi-
o, certi nil habetur. Aliquot ibi dies com-
iorati jam videbantur incolis eſſe moleſti:
ullius enim hoſpitis eſt grata mora longa:
ommeatum capiunt, rectà tendunt ad occi-
entem per provinciam Comi & Maiam di-
as ab accolis: præterlapſi ſunt, aquā tantum
ligna ex itinere capiētes: barbari litorales
oſtras admirabantur naves mari innatātes,
l quas viſendas & fœminæ permixtę viris
ī infātibus paſſim prodibāt. Nā ex mari non

 ſine

ſine ſtupore illorum ædificia,ſed precipue té-
pla litoribus proxima, in modum arcium e-
recta proſpectabant. Iacere tandem ancoras
Cāpechium, placuit ad milliaria centum, decem in pro-
vincia, cui nomen Campechium, cujus op-
pidum eſt domorum trium millium, amic
ſe invicem complectuntur, nauticam noſtro-
rum artem, navigiorum magnitudinem, ve-
la, ampluſtra, reſque cæteras barbari attonit
admirabantur. Vbi excuſſorum tormento-
rum tonitrua, fumoſum ac ſulphureum c
doremque ignitum ſenſerunt, à Deo mitt
fulmina arbitrabantur. In atrio regulus no-
ſtros benigne magnificeque hoſpitatus eſ
Poſt ſumptas more illorum epulas in quibu
pavones habent & altilia, volucres etiar
montanas & nemorales, ac aquatiles, perdi
ces, coturnices, turtures, anates, & anſere
cuniculos: ultra hec lupos, leones, tigres vul
pes, & quadrupedes agreſtes, ut apros, cer
vos & lepores. Ducti ſunt noſtri cum regi
comitatu ad latum compitum in oppidi la-
tere ſitum, oſtendunt noſtris quadratun
quatuor graduum erectum marmoreum, par-
tim ex tenaci bitumine, partim ex lapilli
pulpium, cui hominis inherebat ſimulacrun
ſuperſculptum, adhærentibus illi duobu
quadrupedibus ignotis, qui marmorei ho-
minis uterum, uti canes rabidi videbantur
velle dilacerare. Serpens bitumine ac lapil-
lis compacta, pedum longa ſeptem & xl. ut
bos magnus marmoreum leonem vorans
recenti cruore irrorata ſimulacro aſtabat:
proximi ſolo affixi erant tres tigni, quos tres
ali

ij lapidibus ſuffulti tranſverſabant. In eo
co reos puniunt,in cujus rei argumentum,
ratas viderunt innumeras cruore illitas &
onfractas ſagittas, & mortuorum oſſa in vi-
num cortem conjecta. Domus & hic ſunt
calce & lapidibus ædificatæ. Regulo La-
ari nomen indiderunt, quia Lazari die ter-
im ceperunt. Abeunt ad millia inde, ad
ccidentem ſemper, quindecim. Provin-
am captant nomine Aquanil, cujus oppi-
um Moſco dicitur, regulus Capoton, ulti-
na acuta. Hoſtiliter inſpectat noſtros hic
egulus, inſidias noſtris ſtruit, petentibus a-
uam, trans collem proximum fontes eſſe
nnuunt, quà iter erat per anguſtas ſemitas.
x mutatis in fronte coloribus, & arcuum &
elorum geſtamine, fraudem ſenſere, tende-
e ulterius noſtri recuſant. Palantes & im-
aratos adoriuntur noſtros barbari, mille
mplius, ſternunt fugientes noſtros, cœnoſo
n littore (erat enim ibi mare cœnoſum) im-
licantur, duos & viginti ſagittis tranſverbe-
atos perimunt, reliquos majori ex parte vul-
nerant. Tribus & triginta, inquiunt, claſſis
pſum prætorem Franciſcũ Fernandem vul-
neribus percuſſum, Ferè nullus evaſit inco-
lumis. Si ad monſtratos colles proceſſiſſent,
perempti fuiſſent ad unum. Mœſti ergo re-
deunt qui ſuperfuere ad Fernandinam inſu-
lam unde venerant, ac cum fletu & gemiti-
bus ob relictos & præſentes vulneratos à ſo-
cijs recipiuntur. His intellectis Cubæ Fer-
nandinæ gubernator Diecus Velaſquem,
quatuor Caravallarum claſſem inſtruit cum

hominibus circiter trecentis. Huic claſſiculæ præfecit nepotem ſuum Ioannem Griſaluam, additis ſubprętoribus Alfonſo Avila, Franciſco Montegio, & commendatario Petro Alvarado, nauclero autem eodem Antonio Alamino prioris claſſiculæ rectore. Ide iter capiunt, ſed Auſtralius aliquãto ad millia forte ſeptuaginta, turrim ex alto vident terram minime. Ea turri duce, inſulam apprehendunt nomine Cozumellam, qua ſuaves ſe olfeciſſe odores ſpatio trium milliarium vento inde perflante, inquiunt. Ambitu reperiunt eſſe milliariorum quinque ac quadraginta: plana eſt, gleba fortunatiſſima: aurum habet, ſed peregrinum aliunde allatum: melle abundat & fruticibus ac hortenſibus, volucribus etiam & quadrupedibus. Eſt horum incolarum, ut brevibus abſolvam, ea œconomia & politia, quæ de Iucatana: domus, templa, vię, commercia, virorum ac fœminarum geſtamina ex goſipino, non laneo vel ſerico: domus lapideæ, culmo contectę, ubi ſit lapidum penuria: ſed ubi ſit lapicidinarum copia, laminis lapideis conteguntur, marmoreos poſtes in pleriſque, veluti apud nos pleræque domus habent. Turres ibi vetuſtas dirutarum veſtigia redolentes repererunt, unam præ cæteris graduum octodecim, ut ad illuſtria templa conſcenditur. Noſtras ſunt admirati naves, & nauticam artem, voluerunt hoſpites primo impetu, benigne eos tandem admiſerunt: turrim conſcendunt duce primario, quem ſacerdotem credunt: vexillum

in

cacumine ſiſtunt, regi Caſtellæ imperium
djudicant, Sanctæ crucis nomen inſulæ aſ-
gnant, quia ad nonas Maij Sanctę crucis
ſto ſunt inſulam ingreſſi. Cozumellam ve-
,inquiunt, appellari à regulo Cozumellao,
ijus majores ipſe jactat fuiſſe hujus inſulæ
abitatores. Cameras in turri reperere, ſta-
iis tum marmoreis, tum fictilibus urſorum
mulacris inſtructas, quos uniſono cantu
ato invocant, ſuavibus adolent odoribus,
bi penates eos colunt: res ibi divina cele-
rata eſt, ſunt recutiti. Regulus hic elegan-
er ex goſipino velamine indutus, pedis
nius digitos abſciſſos habebat: natanti
iſcis vorax, qui Tuberon dicitur, uno
orſu digitos raptaverat, laute copioſeque
oſtros aluit. Poſt triduum abeunt ad occi-
entem ſemper, vident procul montes, Iu-
atana erat inſula quæ à Cozumella quinque
antum millibus paſſuum diſtat. Iucatanæ
atus meridionale capiunt, putato continen-
i proximum circumeunt, illam nequeunt
niverſam, ob frequentes ſcopulos, & ob are-
oſa vada. Ad jam notum latus boreale A-
aminus nauclerus naves reducit. Ad idem
ppidum Campechium & Lazarum regu-
um, ad quem priores ſuperiori anno profi-
iſcuntur, placide ſuſcepti ad oppidum invi-
tantur: invitaſſe pœnituit: ad lapidis jactum
ab oppido noſtros ſiſtere jubent: accolę abire
imperant, aquandi petunt copiam priuſ-
quam diſcedant noſtri, puteum à tergo reli-
ctum monſtrant: licere inde aquam hauri-
re, aliunde minime inquiunt: pernoctatum
eſt in

eſt in vicino putei campo diffidunt barba armatorum tria circiter millia caſtra loca non longe à noſtris : pars utraque noctei duxit inſomnem : illi noſtrorum eruptic nem in pagum, noſtri barbarorum impetui repentinum veriti, tubarum clangoribus, & tympanorum boatu ſomnolentos excita bant : ubi illuxit, accedunt barbari, appel lant interpretes Cubenſes noſtros, quorur idioma, ſi non idem, conſanguineum tamer face thurea inter utrunque agmen accenſ minantur internecionem, ni prius abire pro peraverint quàm fax extinguatur : noll ſe hoſpites proteſtantur, fax conſumitur devenitur ad manus, perimunt è noſtris u num, quem ſagitta male ſcutatum reperit multi feriuntur : ad tormenta quæ apud puteum erant locata, ſe reducnnt noſtri, ut inde globos jaculentur in barbaros : retrocedunt ad oppidum barbari, milites ferventi animo cupiebant illos perſequi, vetuit Griſalua prætor. Inde procedunt ad Iucatanæ calcem ultimum, ducentorum reperiunt eſſe milliarium, amplius productam ab oriente in occidentem: portum petunt egregium, cui nomen dedere Portus deſideratus. Ad terras deinde transfretant alias, & terram prehendunt Iucatanę vicinam ab occidente: dubitant ſit inſula nec ne, continenti eſſe annexam arbitrantur. Eſt ibi ſinus quem ſuſpicantur ambitum utraque terra, nil certi, Caluacam, aliâs Oloan ab accolis hęc tellus appellatur. Flumen ingens ibi repertum, dat ſuo furore in pelagus potabiles aquas, duo-

rum

um millium ſpatio à prætore Griſalua ap-
ellarunt flumen. Admirati noſtras moles
nari natantes barbari accolæ utranque flu-
ninis ripam ad ſex millia armatorum, ſcutis
ureis, arcubus & ſagittis, enſibus etiam la-
is, & haſtis aduſtis armati obſident, prohi-
ituri deſcenſum & litus tutaturi. Stat ea
octe pars utraque in alis, prima luce ecce
Canoas circiter centum armatis plenas: dixi-
nus alias, Canoas eſſe lembos uniligneos: &
ic ſe Cubenſes interpretes, & hi ſat com-
nodo conveniebant in lingua: pax oblata
er interpretes admittitur, accedit una Ca-
noa, reliquæ ſiſtunt. Canoæ rector quid no-
ſtri quærítent per alienas terras percontatur:
urum cupere reſpondetur, permutatione
amen, non gratuito aut violenter. Redit
Canoa, quid actum ſit regulo referunt
nautæ: accerſitus regulus venit libens: nar-
ratu dignum: cubicularium ad ſe vocat re-
gulus, cubicularia jubet afferre ornamenta,
ut prætorem noſtrum Griſaluam ornet im-
perat, à calceo incipit aureo illum induere,
ocreas, thoracem, & quicquid armorum ex
ferro aut calybe ſolet cataphractus noſter
aliquis prodíturus ad pugnam ſibi ſumere,
univerſum id ex auro miris modis formato
regulus Griſaluę impartitur. Compẽſat Gri-
ſalua ſericeis, laneis ac lineis veſtibus, rebuſ-
que alijs noſtratibus. In hujus Iucatanæ ini-
tio, quando in Cozumellam trajecerunt, in
Canoam piſcatoriam inciderunt: novem
inerant hamis aureis piſcantes incolæ iner-
mes, capiunt omnes nil timentes. Ex illis
unum

unum agnovit hic regulus, ſe tantundem au
ri miſſurum in craſtinum pollicetur ad Gri
ſaluam, quanti ponderis vir ille reperiretur
negavit redemptionem ſocijs invitis prætor
illum retinuit ac diſceſſit, quid ultra facia
recogniturus ad millia cētum circiter, ad ze
phyrum ſemper, ſinum ingentem reperiunt
in quo tres parvæ inſulæ ſitę erant, adeun
grandiorem: proh crudele facinus, proh tru
culentas hominum mentes, ſtomacho clau
dat portas quiſque pius ne perturbetur, pue
ros puellaſque ſuis dijs immolant paſſim, ſun
recutiti, ſimulacra quæ colunt, partim ſun
marmorea quædam, alia fictilia: marmorea
inter imagines exſtat leo pertuſa cervice, in
quam miſerorum ſanguinē projiciunt, ut in-
de fluat in lacunam marmoream. Quibu
cærimonijs miſerorum ſanguinem litent re-
feramus. non jungulis, ſed pectoribus apper-
tis ex infauſta victima cor eruunt, ex cujus
calido crurore idolorum labia illiniunt, reli-
quum fluere patiuntur in lacunam: inde in
apertum, cor & extra comburunt, gratum fu-
mum dijs fore arbitrantur. Ex idolis unum
eſt virile quod inflexo capite lacunam ſan-
guinariam ſuper inſpectat, tanquam accep-
tans ſacrificium hoſtiarum. Torulos bra-
chiorum & fœmorum, ac ſurarum pulpas
edunt, præcipue ſi hoſtem bello victum ſa-
crificaverint. Rivum concreti ſanguinis, ve-
luti ex carnificina exeuntem repererunt. Ex
inſulis vicinis ad id facinoris miſeros tranſ-
portant, capita cadaveraque ibi truncata vi-
derunt innumera, integra etiam pleraque
vela-

velaminibus contecta. Univerſi tractus illi
auro gemmiſque abundant. Pererrans inſu-
lam unus è noſtris in duos ſemiſuffuſos ur-
ceos alabaſtrinos perpulchre laboratos lapil-
lis incidit, diverſorum colorũ plenos. Ajunt
lapillum ſe reperiſſe, qui miſſus eſt ad guber-
natorem, valoris duorum millium Caſtella-
norum auri. Sacrificij hanc inſulam appella-
runt. Extant & in hujus Colluacanæ lateri-
bus aliæ ſitæ inſulæ, in quibus ſolæ mulieres
habitant ſine virorum commercio. Putant
aliqui Amazonico vivere more, qui pruden-
tius rem ponderant, cœnobitas eſſe virgines,
receſſu gaudentes, uti apud nos, & multis in
locis apud veteres Vaſtales, aut Bonæ deę ſa-
rę. Certis anni temporibus trajiciunt ad eas
viri, non coitus cauſa, ſed moti pietate, cam-
pos & hortos illis cõpoſituri, quo cultu queãt
vitã ducere. Fama tamen viget, eſſe alias inſu-
las fœminarũ ſedes, ſed corruptarũ, quę mã-
millam à teneris ſcindũt, quo facilius queant
ſagittariam artem exercere: ad eaſq; trajicere
coitus cauſa viros, nec retinere mares. Fabu-
lam puto. Ad litus ergo Colluacanę terrę ſe
applicãt noſtri, placide negotiantur, aureum
regulus cacabum, armillas, torques, bullas,
multaq; pręterea diverſorũ generũ monilia
noſtris impartitus eſt: noſtri contrà noſtrati-
bus illum alacrem reddũt. Figere hic pedem,
& coloniam deducere cupiebant: prohibuit
Griſalua prætor, deſperatis animis vixerunt
eo tempore commilitones in prætorẽ. Tur-
ritis conſtat ædificijs hæc provincia, oppidis
ampliſſ. quindecim, & alicui viginti millium
domo-

domorum ſe aliquí vidiſſe atteſtantur. Sun non ubique connexæ domus, hortis & corti-bus interſecantibus, multæ diſtant à ſeipſis plateas habent mœnibus circumſeptas, in quibus fora nundinaſque exercent, vias or-dine ſtratas, furnos, fornaceſque, calcem a lateres coctos habent, figulos, lignarioſqu fabros, & artifices; mechanicarumque ar-tium omnium opifices aſſequuntur egregios Potanchanus hic regulus dicitur, regio Pal-maria, ejus oppidum regium ajunt eſſe do-morum quindecim millium. Quando novo hoſpites ſuſcipiunt, qui pacem in illis terri admittunt, in amicitiæ fœdus ſibiipſis cun novacula vel gaudio lapideo ſanguinis pa rumper ex lingua vel manu, aut lacerto, ve alia quavis corporis parte, hoſpite inſpe-ctante eruunt, Sacerdotes vivunt cœlibes & incorrupti. Quid ſit coire nemo intelligit donec nubat. Nephas & morte piandum eſ aliter accidere. In fœminis mira caſtitas. Li-cet unicuique potenti, poſtquã unam duxeri uxorem, habere pellices quotquot voluerit ſed nupta adulterio comprehenſa venditur à marito, primario tamen principi, à quo li-cet mulieris propinquis illam rediinere. Ne-mini non conjugato phas eſt jungi in menſa, vel eadem lance veſci, aut poculo bibere, pa-remque conjugato ſe præbere. Auguſto Septembriq; menſe quinque ac triginta dies abſtinent, non à carnibus modo, quas aſſe-quuntur optimas, ſed neque piſcibus veſcun-tur, aut re aliqua quæ ſanguinem nutriat: hortenſibus ac leguminibus illos dies pera-gunt.

unt. Menſes viginti dierum numero clau-
unt; annum vero mēnſibus viginti: aliquot
i dies lautos egere. Abeunt, litus idem ſe-
uuti, regulum conveniunt alium, cui nomē
edere Ovandus: regulus ubi noſtros aurum
upere intellexit, laminas conflatas attulit
ureas, ſe copiam ejus metalli deſiderare
rætor ſignificavit per interpretes. Poſtero
e aureum hominis ſimulacrum, pigmeum,
bellumque aureum, & artificio vario lar-
um jubet afferri, calculorumq; ſerta, pecto-
lium, & bullarum copiam, & diverſorum
enerum ornamenta & variorum colorum
pillos noſtris eſt impertitus, dapibus quoq;
utiſſimis perſapide conditis ſaturavit. In
ore invitatos properanti curſu, frondenti-
us ramis ex reguli mādato erectis, ilico ſce-
is contegebant, inertes in ramis ferendis fa-
iliares, regulus percutiebat ſceptro, quod
anu geſtabat: ſervi demiſſo vultu quæcunq;
erbera patienter ſuſtinebant. Interrogatus,
binam auri tanta colligeretur copia, proxi-
ios digito monſtravit montes, & flumina ab
lis decurrentia. Sunt hi fluminibus ac lacu-
us adeo aſſueti, ut idem illis ſit natare, quod
erra incedere. Merguntur flumine quando
urum placet colligere, manuſq; arenis effe-
unt plenas, demum de manu in manum cri-
rantes arenam, aurum deligunt. Spatio dua-
um horarum dicunt auro implere cannulam
ligitalem. De ſuffumijs & harum terrarum
doribus dulcia molliaque dici queunt, quæ
rætermittimus, quia magis ad effœminan-
los animos faciunt, quàm ad bonos mores.

Puerum annorum duodecim oblatum à re
gulo recuſavit prætor, puellam admiſit pul
chre ornatam, ſocijs invitis puerum abjeci
Ex lapillis ab hoc regulo habitis, unum ſcri
bunt eſſe valoris duorum millium caſtella
norum auri. Diſcedunt tandem ab hoc re
gulo auro & gemmis onuſti. Griſalua præ
tor uuam è Caravellis ad patruum guberna
torem deſtinat ad Fernandinam cum nunti
& habitibus, auro & gemmis. Litus intere
ſecant reliqui occidentem verſus, una ver
propius ferè litus abradebat, qua Franciſcu
Montegius ſubprætor vehebatur : duæ pe
altum pendebant in proſpectu : admirati ac
colæ, rem novam miraculo aſcribunt. Duo
decem ad Montegium veniunt Canoæ, pe
interpretes colloquuntur, benigne ſe invi
cem ſalutant ; ſupplices orant incolæ ut deſ
cendant, magna pollicentur ſi regulum pa
triæ adierint : precibus eorum negat Mon
tegius ſe poſſe annuere, quia ſocij nimis à ſe
diſtarent, contentos tamen dimiſit, datis
quibuſdam noſtratibus muneribus illis gra-
tis, quia ignota ſunt. Celebre oppidum aliud
adeunt, ad litus ſe applicant unà tres Cara-
vallæ, prohibentur ab accolis deſcendere,
ſcutis, arcubus, plenis pharetris, & ligneis
latis enſibus atque haſtis aduſtis armati, ad
noſtros prodeunt, ſagittas jaculantur emi-
nus illi, tormentorum globulos in barbaros
noſtri. Machinarum ſtrepitum admirati, ac
futore perterriti aufugiunt, pacem optant.
Iam commeatus noſtris deficiebãt, jam quaſ-
ſatæ longis itineribus naves erant. Ad inſu-
lam

am igitur Fernandinam factis & repertis
ıntedictis, contentus Griſalua, ſocij haud-
ıuaquam revertuntur. Nunc divertendum
ſt parumper, & alia navigatio pertractanda.
Hinc ad has progrediemur terras, quas no-
ſtri reperierunt. Dicens idem Velaſquen gu-
bernator eodem ferè tempore, quo claſſem
am quatuor Caravellarum paraverat, aliam
leſtinavit unius Caravellæ tantum, & uno
Bergantino comite, cum viris quinque ac
quadraginta. Violentas hi manus in accolas
xercuerunt. Idolorum ſectatores ſunt & re-
utiti, propterea licere illos trahere ad au-
um ſuffodiendum putaverunt. Sunt litori
ontinentis in modum proximę parvę inſulę
nultę, ubertate ſoli, & fortunatiſſima gleba
eatæ, Guanapan, Guanguan, Quitilla: ex
ına iſtarum tercentum rapiunt utriuſque
exus accolas (huic inſulæ poſuere nomen
Sanctę Marinæ) in Caravellam hos incul-
ant, & ad Fernandinam tendunt, Berganti-
ıum cum ſocijs quinque ac viginti relin-
quunt, qui dent operam venationi hominum
ılteriori. portus quem prehendit Caravella,
Carenas dicitur: diſtat is ab angulo Cubæ
primario divi Iacobi millia ducenta quin-
quaginta. Hæc inſula eſt longiſſima, porrecta
ab oriente in occidentem, quam cancri tro-
picus interſecat. Miſerorum vindictam quę-
rente fortuna, è cuſtodibus in terram deſ-
cendunt quidam, pauci remanent. Nacti
occaſionem recuperandę libertatis inſulares,
raptis noſtrorum telis ruunt in cuſtodes:
perimunt ſex, deſiliunt in mare reliqui: Ca-
K 2 ravella

ravella potiuntur inſulares, regere illã didi
cerant,redeunt in patriam: ſed primo in ean
dem inſulam vicinam deſcendunt, Caravel-
lam exurunt, tela ſecum aſportant, lembi
trajiciunt ad ſuos, relictos noſtros cum Ber
gantino adoriuntur, proſternunt, perimunt
qui evaſere,infelices ad Bergantinum profu
giunt. Arbor eſt litori proxima,crucẽ in eju
arboris cacumine locant, & ſuperiorem ar
boris corticẽ his verbis inſcribunt. Vannui
Aldarieci. Eſt Darien fluvius, in cujus rip
ſitum eſt oppidum putati continentis prima
rium. Re intellecta gubernator, in relictori
auxilium propere mittit naves duas bellato
ribus onuſtas,ſero ſapiunt: res jam acta erat
crucẽ ſequuti litus adeunt: literas legunt ar
bori inſculptas, nõ auſi ſunt fortunã tentare
cum deſperatis egregie armatis præcipue re
cedunt: ex inſula proxima iſti tanquam le-
pores abducunt utriuſque ſexus quingentos
eadem cauſa arbitrati jure merito poſſe i
efficere,quia recutiti.Idem his evenit ad Fer
nandinam applicatis,unam è navibus feroci-
ter aggrediuntur,acriter dimicando,cuſtode
Hiſpanos perimunt quoſdam, cæteri ſeſe in
mare projiciunt, & ad ſociam, quæ proxima
erat, Caravellam adnatant, unà omnes cum
ſuperſtite Caravella raptatam adoriuntur.
Dubia fuit quatuor horarum ſpatio victoria,
pro libertate recuperanda tam viri quàm
fœminæ rabide pugnabant, ne adeptam am-
mitterent prædam, Hiſpani acrius dimica-
bant : vicerunt Hiſpani tandem : quia per-
tractandis eſſent agiliores : in mare ſeſe
pro-

rojiciunt victi barbari, cum lintribus re-
olliguntur, tum ferro perempti in certami-
e, tum aquis ſuffocati circiter centum:
efuere ex Hiſpanis pauci, ad Divi Iacobi
ppidum & aurifodinas trahuntur. Ad aliam
ehinc tendunt è vicinis inſulis, quæ ſunt
bi frequentiores, quàm in noſtro Ionio ſym-
legades, quarum congeriem Archipelagus
ulgus appellat: hoſtiliter ſuſcipiuntur, quot-
uot è navibus deſcenderunt, perempti aut
ercuiſſi ſunt. Putant hanc eſſe inſulam.
oannes quidam Pontius, unius claſſiculæ
ræfectus adivit, & perturbatos reliquit: fu-
atur ab accolis, Floridamq; appellaverunt,
uia reſurrectionis die eam inſulã reperirẽt,
ocat Hiſpanus paſcha floridum reſurrectio-
is diem. Sex & viginti, inquiunt, ſe vidiſſe
nſulas, ſed à colono prius præterlapſas, tan-
uam Hiſpaniæ Cubæq; cuſtodes, in quibus
enientes oceani procellæ illiduntur. Nati-
um in pleriſq; granatum aurum reperiunt,
monilia & iſti varia geſtant: & larvis utuntur,
um ligneis deauratis, tum aureis perpulchre
rnatis. Opifices ſunt ubique argutiſſimi. Ex
arvis unam ſecum attulit Franciſcus Chie-
regattus, ex ea colligere licebit, quali pol-
leant ingenio. Novacularum ſtructuram
mirum eſt videre, ex lapidibus flavis
quibuſdam diaphonis uti cryſtallinis eas
formant, & cum eis radunt haud ſecus
ac ſi ex egregio chalybe factæ eſſent:
ſed quod ſpectatu dignum eſt, quando
obtuſam jam habent ex exercitatione
aciem, non cote, non lapide, neque

 pulvere

pulvere illas acuunt, ſed tantum aqua impoſita temperantur. Sunt & apud hos inſtrumentorum & elegantium rerum mille genera, quæ longum eſſet narrare. Redeamus ergo unde ſumus digreſſi, ad Cozumellam, Iucatanam, ac Collucanam ſive Olloam, tarras dites ac elyſias recenter repertas à quibus diverteram revertor: ubi quanti ſint momenti tractus illi cognitum eſt. Cubę inſulæ habitatores Hiſpani, gubernatore Annunćte, novam claſſem inſtruunt Caravellarum decem, cum viris quingentis, additis, uti levis armaturæ, equis duobus bergantinis, quorum opera utuntur ad vadoſa litora, frequẽtium ſcopulorum diſcrimina tentanda. Equos navibus imponunt, quinque mares, fœmellas vero ſedecim bello aptas. Fernandum Cortheſium, qui tunc erat prætor urbanus, generalem eligunt claſſem gubernatorem & prætorem, ſubprætores, vero Alfonſum Fernandem Portucarerium, Franciſcum Montegium, Alfonſum Avilam, Alveradum comendatarium Spatenſem, Ioannem Velaſquen, Diecum Ordaſſum: ventum ſequuntur eundem, ab angulo Cubæ ultimo ad occidentem. Quamprimum Franciſcus Fernandes Cordubenſis, mox Ioannes Griſalua, ad proſpectum inſulę ſacrificiorum, de qua mentionem fecimus, deveniunt, inſperatus acer turbo captare terram vetuit, verſis illos veſtigijs ad Cozumellam Iucatanæ orientalem fera tempeſtas tranſportavit. Portum habet unicum hæc inſula, cui nomen Sancti Ioannis porta, latine indiderunt,

ſex

x oppidis tantum contenta eſt, & aqua
uteali, aut ciſternali, fluminibus caret &
ontibus, quia plana, quinque tantum ac qua-
raginta mille paſſuum ſpatio ambitur. Au-
igiunt incolæ ad ſylvas nemoroſas, oppida
eſerunt præ timore: vacuas domos ingre-
iuntur noſtri, patrijs fruuntur cibis, domo-
um ornatus variorum colorum, aulæa, ve-
eſque ac lodices, amaccas appellant, ex
onſapio nativo reperiunt. Habent etiam
nnumeros libros. De his cum cæteris ad no-
um Cæſarem noſtrum advectus late dice-
us. Perluſtrant univerſam noſtri milites,
ompoſitis tamen agminibus, nequavis in-
rueret: paucos repererunt accolas, una fœ-
ina comite, per interpretem Cubenſem,
icatanos tres alios abductos à primis Hiſpa-
is, fœminam hortantur, ut abſentes accerſat
egulos. Fœminæ familiares erãt accolæ cum
duƈti, à fœmina vocati per nũtios veniunt
eguli, fidem amicitiæ præſtant, domos pa-
ias alacres repetunt, multa ex raptis ſupel-
ƈtilibus reſtituuntur, idololatras & recuti-
os eſſe reperiunt: pueros puellaſque Cemi-
us immolant. Sunt Cemes noƈturnorum
emurum ſimulacra quæ colunt. Interro-
atus à me Alaminus Nauclerus, Franciſcus
Montegius, & Portucarerius nuntij, qui regi
unera attulerunt unde immolandos ha-
eant, pueros puellaſque: Ab inſulis colla-
eralibus, inquiunt venum ducuntur permu-
atione auri aut aliarum mercium. Nuſquam
nim feralis monetæ dira ſolicitudo in tam
aſto terrarum ſpatio habitatores premit.

Idem ajunt de reliquis nuper invẽtis inſulis
è quibus duas nominant, Deſtam & Seſtam
ubi nudi degunt, puerorum puellarumqu
inopia canibus litant. Canes alunt comeden
dos, uti cuniculos alit gens noſtra, non ſun
latrabiles,roſtro vulpino,quos ad eſum deſti
nant,pullos caſtrant, ad ſobolẽ procreandan
fœminarum copiam,marium numerũ exigu
ſervant, ut de ovibus paſtores noſtri : pigue
ſcunt caſtrat uſq; ad quadrimeſtre mirum i
modum. Ab his ſacris noſtri illos deterrent
nephas eſſe oſtendunt, legem petunt quan
ſequãtur,eſſe deum unicum qui cœlũ creavi
ac terras, bonorum omnium datorẽ, ſub tri-
plici perſona unitum in ſubſtantia,facile per-
ſuadent:Cemes perfringi patiuntur. Beata
virginis imaginẽ depictam à noſtris præbit
in ſacro ſui tẽpli loco ſiſtunt,templum ac eju
pavimenta verrunt & abradunt, crucẽ ob ip-
ſius dei atq; hominis laudẽ,ob ſalutẽ humani
generis ſuper impoſitam recordatione ado-
randam receperunt, in templi cacumine unã
ingentẽ ligneam locant. Conveniunt omnes
deiparæ Virginis cum tremore reverenti fi-
guram ſuppliciter veneraturi. Per interpre-
tes ſignificarunt hi accolæ eſſe in Iucatana
vicina inſula Chriſtianos captivos ſeptem,
qui ad eam,tempeſtatibus raptati, appulerãt:
quinque tantum milliorum ſpatio dirimi-
tur à Iucatana hæc inſula. Quinquaginta
viros cum duabus caravellis prætor Corte-
ſius ad id negotij deſtinat perquiſitores,
Cozumellanos tres ſecum advehunt cum
literis ad Chriſtianos, ſi qui reperiantur:
quàm

quam egregium facinus ſint acturi, ſi aliquem adduxerint, oſtendit, rem ardenter commendat ab illis nanque ſperat lucidiorem ſole ſe tractuum illorum omnium notitiam habiturum. Abeunt bonis avibus, ſex dies eis aſſignantur ad reditum, octo expectarunt: demiſſos in terram Cozumellanos nuntios trucidatos aut detentos ſuſpicati ſunt: illis relictis, redeunt ad Cozumellam noſtri. De diſceſſu ex Cozumella cogitabat jam univerſa claſſis, oppoſita illam vis maris detinuit. Ecce ab occidente Canoam inſpectant venientem ab Iucatana, Chriſtianum unum è captivis advehit, ſeptennio is vitam degerat apud Iucatanos, Hieronymum Aquillarem nomine, virum Aſtigetanum Vandalum: quo gaudio ſe invicem fuerint complexi, caſus loquatur: infelicem ſortem ſuam, & ſociorum unà amiſſorum enarrat, auditur attentis mentibus: nec diſſonum fore arbitror, nec tuæ beatitudini moleſtum, ſi rem, ut accidit, recenſuero. In meis decadibus mentio facta eſt de nobili quodam Aldivia ab Darienſibus miſſo. Sinus Vrabæ in putato continenti habitatoribus, ad Hiſpaniolam. Admiranti Colono, proregi & ſenatui regis (ad quos pertinet putati continentis remedium) ſignatum qua rerum omnium penuria urgerentur: ſiniſtris avibus miſer Aldivia provinciam ſuſcepit: in Iamaicæ inſulæ Hiſpaniolæ Cubæque laterali à meridie proſpectu repentinus vortex in arenoſas detulit ſyrtes. Ea voracia cæcaque vada Hiſpani vocant viperas, &

quadranter viperas, quia ibi multæ nave implicantur, uti viperina cauda lacerti: diſcinditur Caravella, vix Aldiviæ & è ſocij triginta licuit in Caravellæ ſchapham deſcendere: ſine remis, ſine velis miſere raptantur à pelago defluenti: diximus nanque in Decadibus, eſſe ibi maria perpetuo fluxu labentia in occidentem: tredecim erraruni dies inſcij quò tenderent, nil eſui aptum repererunt unquam, ſeptem ex eis conſumpſit fames, fuerunt ipſi marinis piſcibus eſca, in Iucatanam tranſportantur. Superſtites jam inedia deficientes in crudelis reguli poteſtatem inciderunt. Valdiviam prætorem unà & ſocios quoſdam trucidavit, mox immolavit Cemibus, demum cum unitatis amicis comedit. Hoſtes autem, aut appulſos hoſpites hi depaſcunt, de reliquo, à carne humana abſtinent. Hic Hieronymus Aquillaris, & ſocij ſex in tertium diem immolandi ſervabantur, nocte ruptis vinculis truculenti manus tyranni evaſere: ad regulum huic infenſum, ſupplices confugiunt: admittuntur, ſed in ſervitutem. Admirandum auditu eſt de hujus Aquillaris genitrice: ubi rem intellexit, illico inſanivit præ dolore, licet in urbe tantum filium audiverit, in poteſtatem carnes humanas edentium incidiſſe. Hæc ſi quando carnes aſſatas inſpectat, aut verubus affixas, clamoribus domum replet, inquiens: En matrem omnium miſerrimam, en filij mei fruſta. Habita igitur epiſtola prætoris Aquillaris per Cozumellanos nuntios, coram regulo Hero, qui Taxmarus dicitur, quid

Cozu-

ozumellani afferant enarrat; de potentia
gis eorum, qui ad eas partes appulerunt,
que virorum fortitudine, de illorum be-
ficentia in amicos, de ſævitia in detrectan-
s, vel eorum poſtulata reſpuentes, multa
iſſerit: trementem reddidit Taxmarum.
et operam, ne hoſtes ſuam ditionem ingre-
antur, ſervum rogat, ſed pacato veniant
imo. Pollicetur Aquillaris pacem, &, ſi
us fuerit, contra hoſtes auxilium & favo-
m. Aquillarem demittit, treſque illi dat
miliares comites: ita junctim trajiciunt ex
ozumella in Iucatanam, ad flumen, Alami-
nauclero regente, alias repertum tendunt:
uces ejus arenis erant concluſæ, uti de
ylo Ægyptio legitur, flantibus Eteſijs, pro-
erea majoribus non licuit navibus adverſo
umine procedere, quamvis ſit alias hujuſ-
odi navibus aptum ſuſcipiendis. In Ber-
ntinos & navium lintres ducentos viros
littus exponit prætor. Per Aquillarem
ax offertur. Quid ſibi velint percontantur
colæ: Dapes inquit Hieronymus Aquilla-
s, Spatium erat ingens arenoſum ad latus
ppidi, illuc tendant, inſinuant accolę. Eunt,
oſtero die afferunt gallinas octo, earum
ore, quæ ſunt pavonibus neque minores,
eque inſipidiores, ſuffuſci coloris, & tan-
im Maijcij, quantum vix ſufficeret decem
melicis. Eſt autem Maijcium frumenti
ranum quo ipſi panem conficiunt, noſtro
anico non multum diſſimile. Proteſtantur
nà ut inde diſcedant, propere ingens arma-
orum ad noſtros diſcedere renuentes mul-
titudo

titudo concurrit iterum, quid ſibi velint p
alienas terras vagantes interrogat: pacem
cupere, per Aquillarem reſpondent noſtr
& rerum permutatione dapes, aurumqu
ſi aurum poſſident : nolle ſe pacem a
bellum cum eis, reſpondent : abeant it
rum, ni malint uſque ad unum trucidar
nolle abire, noſtri inquiunt, non habit
ciborum copia, quæ alendis militibus pr
ſentibus ſufficiat: craſtinum adferenda ciba
ria ſignant. mentiti ſunt: mane ſequenti n
ſtris, qui caſtra locarant in arena, & fuera
pernoctati, tantundem afferunt epularum, 8
ſui reguli nomine jubent abire. Cupere ſ
oppidum videre, & potiores dapes, noſtri di
cunt. Recuſant illi, & terga vertunt ſubmur
murantes: inedia noſtri urgebantur, victu
quærere coguntur. In terram mittit ſubpræ
tores prætor cum viris centum quinquagin
ta. Per diverſa tendunt ad oppidana rura
è turmis unam, obvij barbari male tracta
bant: non longe aberant ſocij, audito ſtre
pitu, laborantibus ſocijs opem ferunt. Alia
ex parte prætor tormenta in Bergantinos &
ſchaphas locat, ad litus ſe applicat cum reli-
quis militibus, litus tutaturi, & prohibituri
deſcenſum properanti curſu ad pugnam pa-
rati, occurrunt Barbari, ſagittis & jaculis e-
minus noſtros impetunt, feriunt imparatos:
viginti circiter tormenta in hoſtes prætor
exonerat : ſtrage globorum & ſtridore, ac
flammarum eruptione perculſi, perturban-
tur palantes crurum tenus, in aquas ſe proji-
ciunt: & noſtri hoſtes inſequuntur fugientes,
unà

nà cum perterritis oppidum ingrediuntur: ontinuo curſu barbari trajiciunt oppidum, x domos deſerunt. Ad fluminis ripam proentum dicunt eſſe oppidum, quantum non uſim dicere, mille quingentorum paſſuum, it Alaminus nauclerus, & domorum quinq; c viginti millium : ſtringunt alij, ingens tanen fatentur & celebre : hortis interſecanur domus. quæ ſunt egregie lapidibus & alce fabrefactæ, maxima induſtria & archiectorum arte. Ad quarum ſedes habitabiles er decem & duodecim alicubi gradus aſcenlitur,& ſpatijs interjectis ſecantur. Nemini uidē licet vicini murum trabibus onerare, unt domus omnes trium domorum interapedine ſeparatæ, culmis tamen & paleis oopertæ majori ex parte, lapideis laminis leræque. Quadraginta hominum millia arbari profeſſi ſunt eo die pugnæ interfuiſe, victos tamē à paucis ob novum pugnādi enus cum tormentis : & quia prætor in teram equites ſexdecim expoſuerat, qui pugnæ nterfuerunt : à tergo barbaros adorti, turmas findebant celeri curſu , non aliter quàm ſi greges ovium interficerent, perimendo,feriendo à dextris & à ſiniſtris : miraculo perculſi miſeri hæſitabant,neq; exercēdi tela locus dabatur, idē animal arbitrabantur hominē equo annexum,uti de centauris nata eſt fabula. Duos & x x. dies ſunt potiti oppido, laute ſub tecto noſtri, ſubdio barbari eſurientes degunt : neque ſunt auſi noſtros adoriri : munitiorem oppidi partem, veluti arce tuti elegerūt, nocturniſq; freti cuſtodijs ſuſpecti

ſuſpecti ſemper eruptionẽ timentes, ſomn
vacabant. Potanchanum dicitur ab accol
oppidum, & à victoria ibi adepta, Victoria
noſtri appellarunt. Mira etiam de atrioru
ruralium ad delicias in prædijs ædificioru
magnificentia, magnitudine atque eleganti
cum ſolarijs, impluvijs, & tabulatis egreg
more noſtro : ut quatuor Hiſpani rura
quoddam ingreſſi, per horas quatuor in e
vagati fuerint, antequam ipſius exitum c
magnitudinem comperire potuerint. P
interpretes tandem & captos in prælio, reg
lum & ejus primarios accerſunt, ut inerm
& ſupplices veniant : datur opera, parer
dicto, domus quiſque ſuas repetit, pacem ill
præſtant lege propoſita, ut ab horrentib
humanorum corporum cærimonijs erga m
nes & pernicioſos dæmones, quorum ſimul
cra venerantur, abſtinerent, noſtroque De
Chriſto cœli terrarumque ſatori, ex Virgi
munda præſtito, & ad humani generis lev
men crucifixo, dirigant mentis oculos, utqu
regi Hiſpaniæ ſe ſubditos fore profiteantu
Pollicentur utrunque, quantum brevita
temporis paſſa eſt inſtruuntur, reſtitutos no
ſtratibus muneribus contentos reddunt.
cœlo miſſos arbitrantur viros, qui adeò pau
numero auſi ſint contra ingentem multitu
dinem manum conſerere : noſtros & illi qui
buſdam aureis donis affecerunt, ſervas etiar
viginti donarunt. His ita relictis, alias eorun
dem litorum terras quæſituri abeunt, ſinun
repetunt ſub Griſalua repertum ab Alamin
cui nomen dedere Bian ſancti Ioannis : Bia
voca

rocat Hiſpanus ſinum, pacatis animis ve-
iunt accolæ. Ab litore oppidum erat di-
tans milliare, domorum ajunt mille quin-
entarum, ſuper tumulo erectum: ad oppidi
oſpitia invitant noſtros, dimidiam oppidi
artem offerunt, ſi perpetui velint eſſe habi-
atores ſecum: putant, vel potanchamenſium
xẽplo perterritos, ad quos jam forte fama
ervenerat, vel ſub talium virorũ umbra ſpe-
aſſe in vicinos hoſtes favorem & auxilium
abituros. Perpetuis nanque mutuis ſe bel-
s conficiunt imperij cupiditate. Recuſant
ternam ſedem, annuunt temporaneam.
Redeuntes ad litus, noſtros ſequitur popu-
is, ſcenas illis & ramata mapalia ſumma
um diligentia erigunt, & tutiſſimis tegmini-
us à pluvia cooperiunt: caſtra ibi locant, ne
arceſcant ſocij. Prætor Alamino nauclero
t Franciſco Montegio dat negotium, ut
lius terræ occidentem veſtigare intendant,
eſſos interim ipſe recreaturus, & curaturus
ucios. In Potanchano manet ergo prætor
um reliquis, Bergātinos præbet ituris duos,
omines quinquaginta. Ad hunc uſque ſi-
um lenis erat decurſus aquarum: ubi paulo
iferius ad occidentem ad navigarunt, ac ſi
x montibus altis à torrente raperentur, ita
npetus illos æquoris brevi ſpatio ad quin-
uaginta à ſocijs tranſportavit milliaria: in
quarum concurſum incidunt. A læva vaſta
aris planicies ſeſe oſtendit, quæ deſcenden-
bus ad occidentem undis obviabat, uti duo
igentia flumina, quando conveniunt ex ad-
erſo, ita videbantur à meridie venientes
aquæ,

aquæ, tanquam hoſtibus in jus alienum pe-
dem inferentibus, primis poſſeſſoribus velle
obſiſtere. Ex oppoſito terram viderunt longe
à læva & à dextra, minime fluctuabant, inter
eos conflictus vorticibus agitabantur in di-
verſa, qui ferè illos deglutierant ſine ſpe vitæ
diu hæſitarunt, flectunt proras, adverſo tor-
rente unde venerant, luctantur remis veliſ-
que innixi, ſuperare vix poterant impetum
quādo ſeceſſiſſe putarunt ad minus paſſuum
duo millia, una nocte quatuor ſe fuiſſe re-
tractos invenerunt. Vicerunt tandem illud
grave certamen deo favente. Duos & vi-
ginti dies in eo parvo maris ſpatio conſum-
pſerunt, ad ſocios tandem redeunt, rem ape-
riunt, finem eum eſſe terram Colluacanæ,
putatique continentis adjudicarunt. Terram
vero procul viſam à fronte, vel continenti
noſtro annexam, vel Septentrionalibus con-
jungi plagis ad Bachalaos, de quibus late in
decadibus. Reſtat adhuc res hæc in dubio,
detegetur aliquando. Dum Alaminus &
Franciſcus Montegius hæc ſecreta inveſti-
garent à rege provinciæ. qui Multoxumam
dicitur, per unum ex ejus proceribus præ-
dicto imperantem oppido, nomine Quintal-
bitor, multis prætioſis miriſque modis labo-
ratis muneribus aureis argenteiſque, & lapil-
lis ornatis noſtri donantur : ſtatuunt ad
novum Cæſarem noſtrum mittere de colo-
nia deducenda, gubernatore Dieco Velaſ-
quen inconſulto, qui eos cum mandatis mi-
ſerat, ut provincijs peragratis, & redempto
auro, regrederentur. Conſilium ineunt, in
diverſa

liverſa tendunt, errorem fore proponunt
aliqui:pars major ſuffragatur, non eſſe de
gubernatore curandum, quandoquidem res
ad majus tribunal, ad regem ſcilicet deduce-
etur; vicit populus. A Benigno rege com-
neatum capiunt. Ad millia inde duodecim
n gleba fortunatiſſima condendæ cononiæ
ocum aſſignant, generalē eligunt gubernato-
em, prætorē ipſum Cortheſium: non deſunt
qui putēt eo invito. Is magiſtratus alios creat,
d condendæ urbis regimen, Portucarerium
& Montegium, de quibus ſatis: nuntios ad re-
gem mittendos eligunt eodē Alamino nau-
lero duce, quatuor ſponte ſua primarij no-
ſtras viſum terras veniunt, regemque adeo
potentem, ut ejus autoritas jam in infinitum
protendatur: ducuntur & fœminæ duæ, quæ
noſtris more patrio pareant & obſequantur.
Suffuſca gens eſt, auricularum torulos uter-
que ſexus perforat, gemmatoſq; aureos per-
pendiculos circumferunt. Sed viri quicquid
eſt inter inferioris labij marginem extre-
mum, & dentium inferiorum radices pertu-
rant (uti nos auro digitos geſtando circumli-
gamus) in eo labiorum foramine ampliori,
lamina ſubtili retinente interius prodeun-
tem, argenteum Carolenum æquat ejus mo-
culis rotunditas, craſſitudo digitum. Fœdius
me vidiſſe nunquam recordor. Putant ta-
men illi elegantius nihil eſſe ſub orbe lunæ.
Quo exemplo quàm vane ruat gens huma-
na in ſui cæcitatem, quàmque fallamur om-
nes edocemur. Exiſtimat Aethiops nigrum
colorem candido pulchriorem, putat &
L candi-

candidus aliter: detonſus capillato, barbatu
imberbi ſe credit eſſe ſpectabiliorem. Appe
titu ergo urgente, non ratione ſuadente ten
dit gens humana ad ineptias hujuſmodi, re
giturque ſuo ſenſu quæque provincia, u
inquit divus Hieronymus, vana eligimus,
certis & commodis abhorremus. Vnde ha
beant aurum ſatis dictum eſt, ſed unde ar
gentum noſtri ſunt admirati. Montes altc
oſtendunt, horum cacumina perpetuis cane
ſcunt nivibus, & paucis anni temporibu
verticem oſtendunt, ob nubium aut nebula
rum denſitatem. Plana ergo vel mitia mon
tana, aurum procreare videntur, aſperi vero
montes & gelidæ eorum valles argentum
aurichalcum etiam aſſequuntur. Secure
bellicas nanque ac ligones foſſorios apud ho
inveniunt, ferrum aut chalybem minime
Ad munera ergo regi allata deveniamus, &
à libris ordiamur. Diximus libros haber
gentes has: libros attulerunt unà cum cæteri
muneribus, hi Colluacanæ novi coloni, pro-
curatores, nuntij multos. Scriptibilia ſun
eorum folia ex interiore arborum tenui cor-
tice, ſub libro ſuperiore creato. Rarum ajunt
eſſe, uti videmus, non in ſaliceo aut ulmeo,
ſed uti cernere fas eſt in palmularum eſui ap-
tarum tela dura folia exteriora interſecante,
veluti retia foraminibus & maculis anguſtis
contexta, bitumine tenaci retiacula compin-
gunt. Ad optatam hinc formam mollefacta
convertunt, & extendunt ad libitum, dure-
queque facta liniunt gipſo Putandum eſt autem
eos aliqua gipſo cõſanguinea materia tabel-

las

las vidiſſe. Credendum eſt gipſo in farinam cribrato ſuperfultas, in quibus quicquid venit in mentem, ſcribi poteſt, deinde ſpongia vel panniculo deleri, ut denuo reiteretur. Ex ficuum tabellis fiunt libelli, quos magnarum domorum diſpenſatores per fora ſecum ferunt, ſtiloque metallico merces emptas coaptant, delendas quando jam in computatorios codices traduxerint. Non foliatim libros concinnant, ſed in longum diſtendunt, ad plures cubitos: materias in quadratas reducunt partes, non ſolutas, ſed tenaci bitumine flexibili adeo conjunctas, ut ligneis cõpactæ tabellis, arguti librarij videantur manus ſubijſſe. Quacunque pateat liber apertus, duæ ſeſe facies inſcriptæ offerunt, duæ paginæ apparent, totidem ſub illis latent, niſi protendatur in longum. Sub uno nanque folio multa conjuncta folia conſiſtunt. Sunt characteres à noſtris valde diſſimiles, taxillis, hamis, laqueis, limis, ſtelliſque ac formis ejuſmodi, lineatim exarati noſtro more, Aegyptias ferè formas æmulantur: interlineatim hominum, animaliumque ſpecies, regum præcipue ac procerum depingunt, quare credendum eſt geſta eſſe ibi majorum cujuſque regis conſcripta, quemadmodum noſtra fit tempeſtate. Videmus ſæpenumero eos generalibus hiſtorijs, fabuloſis etiam codicibus, ipſius rei, quæ narratur, ad alliciendos emere cupientium animos, autorum figuras interſerere, arte quoque grata ſuperiores tabulas compingunt, nil differre à noſtris clauſi videtur: legum quoq; & ſacrificiorum

cærimoniarumque ritus, aſtronomicasque annotationes,& computationes quaſdam,ſeminandique rationes & tempora,libris commēdant. Annum ab occaſu heliaco Vergiliarum incipiunt, & menſibus claudunt lunaribus. Menſem autem à luna nominant tona: quum mēſes ſignare intendunt, tonas inquiunt: lunam eorum lingua tona dicunt. Dies autem à ſole, unde tot ſoles quot dies:eorum idiomate ſol tonaticus dicitur, alicubi tamen aliter: ſed nulla ratione moti, annum diſtribuunt in menſes viginti,menſes autem etiam diebus viginti concludunt. Templa quæ frequentant, aureis ornant auleis, & ſupellectilibus gemmeis admixtis, die illuceſcēte thurificant templa, piaſque ſpargunt preces ante rerum initia. Horrendum facinus in ſacrificijs, & iſtorum tractuum habitatores omnes pro victimis pueros puellaſque ſacrificant, eo modo quo ſupra dictum eſt.Quo tempore ſemina jacit in terram, & quando jam ſpicat ſegetes, populos ſervos pretio emptos, ante depaſtos, & prætioſis veſtibus ornatos ſuis Cemibus deſtinat ſacrificandos: per dies viginti immolandos circunducunt,tranſeuntes per vicos oppidani ſuppliciter ſalutāt, veluti inter cœlites propediem annumerandos. Acri alia pietate Cemes venerantur, ſuum proprium ſanguinem offerunt, è lingua, hic è labijs, ille ex auribus, aliqui à pectore vel femore, aut cruribus, multi acutis novaculis vulneratim emungunt ſanguinem, quem manu receptum roratim projectum cœlum verſus, per templi pavimenta conſpergunt,

Tona.

ſpergunt, ita placatos reddi deos arbitrantur. A villa Ricca, id eſt, nova colonia, diſtat milliaria novem oppidum domorum quindecim millium, veteri incolarum nomine Cemobal, nova Sibylia : regulum reperiunt clauſos habentem immolandos ſervos quinque: abductos regulus ſupplex repetit, inquiens perniciem mihi regnoq; huic meo univerſo aſtruitis, ſi ſervos immolandos mihi auferetis. Irati noſtri Cemes ſata omnia à gurgulionibus corrodi, vel grandinibus deturbari, aut ſiccitate conſumi, vel torrentibus imbribus vaſtari permittent ceſſantibus ſacrificijs. Ne deſperati deſciſcerent Cempoalani, minus malum elegerunt, in præſentia rati non eſſe tempus eis invitis prohibere, quin veteres ritus exerceant, ſervos reſtituerunt. Licet illis ſacerdotes gloriam æternam, & perpetuas delitias polliceantur, deorumque familiaritatem poſt hujus ſeculi procelloſos dies: mœſti tamen hæc promiſſa auſcultabant, maluiſſentque liberari. Sacerdotes Quines appellant, ſingulari numero Quin, cœlibes vivunt & incorrupti. Cum timore reverenti ſacerdotes venerantur : hoſtium & in bello captorum oſſa carnibus exeſis in faſciculos ligata, ad Cemium pedes ſuſpendunt, veluti victoriæ trophæa, luctorum titulis ſuperpoſitis. Notandum aliud : Referunt, anniculos jam pueros puellaſque cum pijs cærimonijs, ſacerdotes in templis aqua in crucem cum urceolo capiti ſuperinjecta baptizare videntur, verba non recipiunt, actus & murmura licet animadvertere.

Neque illi, uti Mahumetici aut Iudæi, putant eorum templa violari, ſi alienigenæ legis quiſquam eorum ſacris interſit. De libris, templis, ac ſacrorum ritibus ſatis dictum putamus, ad alia regi allata munera deveniamus. Duas attulerunt molas, uti truſatiles, unam auream, argenteam alteram, ſolidas, tenues tamen : circumferentia ferè pari ſpitanarum octo & viginti ponderis Caſtellanorum, eſt aurea trium millium octingentorum. Diximus caſtellanum eſſe monetam auream, quæ ducatum triente ſuperat. Ejus centrū occupat veluti regis in throno ſedētis cubitalis imago dimidia, ad genu uſq; veſtita, Genij ſimilis, eo vultu quo nocturnos lemures pictores noſtri pingere ſunt ſoliti, campus ramis, floribus effigiatus : eadem eſt argentæ facies. Ferè idem pondus utrunque, metallum purum. Aurea etiam grana rudia, non conflata, in argumĉtum auri nativi, ut ciceres aut lentes attulerunt. Torques quoque aureos duos, quorum alter conſtat catenullis octo, quibus inſerti ſunt rubri lapilli, non pyropi tamen, duo & triginta ſuprà ducentos : virides autem tres & octoaginta ſupra centum, non ſmaragdi tamen. Ejuſdem ſunt exiſtimationis illi, qua hi apud noſtros nobiles. Ab ejus torquis fimbria tintinnabula pendent aures ſeptem & viginti, figuris quatuor gemmeis auro ligatis interſecta. Dependent à ſingulis aurei perpendiculi. Torquis alter eſt quatuor catenularum aurearum, per gyros rubris ornatarum lapillis centum duobus, viridibus autem centum

um ſeptuaginta duobus, ſex & viginti au-
eorum tintinnabulorum eleganter com-
torum. In ipſius torquis medio decem
unt inſertæ magnæ gemmæ auro circumli-
atæ, à quibus centum perpendiculi ſuſpenſi
egregie laborati. Coriaceos cothurnos di-
verſorum colorum afferunt, forte duodecim,
ios auro, argento illos, gemmis alios fultos,
coloribus tum glaucis, tum viridibus, à ſin-
gulis tintinnabula pendent aurea. Tiaras
mitras, varijs gemmis inſutas, glaucis ſap-
phyros æmulantibus refertas portant. De
criſtis, zonis, & flabellis plumeis quid referre
queam non ſentio. Si quid unquam hono-
ris humana ingenia in hujuſmodi artibus
ſunt adepta, principatum jure merito iſta
conſequentur. Aurum gemmaſque non ad-
miror quidem: qua induſtria, quove ſtudio
ſuperet opus, materiā ſtupeo: mille figuras, &
facies mille perſpexi, quas ſcribere nequeo.
Quid oculos hominum ſua pulchritudine
æque poſſit allicere, meo judicio vidi nun-
quam. Notarum nobis volucrum ſunt pen-
næ lucidiſſimæ, uti pavonum aut phaſiano-
rum caudas viſas admirarentur: ita & nos
illorum pennas, quibus & flabella & criſtas
conficiunt, & elegantia ornant cuncta. Glau-
cos, virides, flavoſque ac rubros, ac candidos,
ſuffuſcos etiam colores pennis ineſſe nativos
inſpeximus: auro cuncta illa inſtrumenta
confingunt. Galeas attulere duas gemmis
glaucis coopertas: unam tintinnabulis aureis
fimbriatam, & aureis pluribus laminis, duo-
bus aureis calculis tintinnabula ſuſtinenti-

bus : altera gemmis eiſdem, ſed quinque ac viginti fimbriata eſt tintinnabulis aureis, criſtata viridi volucre conum occupāte,cujus pedes,roſtrum, & oculi,aurea. Singula verò tintinnabula ſinguli ſuſtinent aurei calculi. fuſcinas quatuor tridentes pennatas varijs coloribus intextas,quarum dentes ſunt gemmei,filis aureis colligati.Eodem ordine ſceptrum ingens gemmatum cum duobus aureis tintinnabulis, Aureum etiam brachiale, calceos ex corio cervino, aureo filo conſutos, ſolea candida ſubjecta:ex lucido lapillo ſemiglauco, unà & candido circumſeptum auro ſpeculum, ſphingem, forte lapideum diaphonium auro circumligatum : magni lacerti caput,& cochleas ingētes duas,anates aureas duas, & variarum volucrum ſpecies aureas. Quatuor & piſces cephalos aureos & ex aurichalco virgam : pennis miris modis inſuta omnia. Portarunt bellicas peltas, & ancylia. Scuta quatuor & viginti aurea, & argentea quinque. Mitram plumis varijs contextam, in cujus fronte media lamina inſculpta eſt aurea, effigiata Cemi idolo. Figuram quatuor aliæ ſepiunt in modum crucis aureæ laminæ , variorum animalium, leonum puta, tigrum, & luporum capita, virgis & tabellis formata animalia, ipſorum corijs ſuperinſutis, aurichalceis tintinnabulis ornata, & diverſorum animalium corijs integra, & egregie confecta. Lodices varias goſſapinas, candido, nigro & flavo coloribus intextas, duas auro & gemmis dites, tresque alias pennis & goſſapino intextas
ſcacorum

:acorum ludo,quod argumentum eſt & ſca-
orum fritillos habere eos in uſu. Aliam à
ronte nigro, candido, rubroque coloribus
ntrinſecus raſam ſine varietate. Aliam eo-
em modo intextam, aliorum colorum, rota
igra medium tenente, radiata pennis lucen-
ibus intermixtis: candidas & alias lodices
uas periſtromata, aulæa, & ſagulum patrio
nore viri geſtamen, & textas interiores, &
apitis velamina varia tenuiſſima,& pleraque
lia pulchra viſu magis quàm prætioſa, quæ
rbitror jam plurimorum lectorum ingenij,
uod harum rerum cognitio parũ ſit fructi-
era, tædioſa potius fore, quàm delectabilia
iarratu. Prætermitto & innumeras na-
igantium particulas, de laboribus, egeſtate,
& periculis, & de monſtris, & adverſis mul-
is, quibus interdum non abſque vitæ diſcri-
nine exerciti fuerunt, quæ in ſuis annota-
ionibus quiſque ediſſerit, in noſtroque re-
gio rerum Indicarum ſenatu leguntur, ex
varijs & multis eorum indicibus & privatis
literis hæc pauca collegi. Munerum tamen
latores & Ferdinandus Corteſius, claſſis ip-
ſius præfectus, & condẽdæ Coloniæ novæ in
extremis terris autor, à regio Indico ſenatũ
contra rectum juſtumque feciſſe judicantur,
qui inconſulto Cubæ gubernatore, qui
eos autoritate regia miſerat, provinciam
ſuſceperint ab ejus mandato alienam, qui-
que venerint, licet ad regem, ſe inſalutato.
Per procuratorem fugitivos latrones, &
læſæ majeſtatis reos Cubæ gubernator ap-
pellat, ac in jus vocat. Illi autem ſe majus

multo præſtitiſſe regi obſequium, veniſſequ
ad majus tribunal arguunt. Petit capit
puniantur gubernator. Petunt magiſtratu
iſti, & ſumptorum tot laborum & periculo
rum præmium. Præmium & mulcta differ
tur: ut pars utraque audiatur, ſtatutum &
ſancitum eſt. Iam ad Darienenſes Vrab
ſinus in putato continenti habitatores venia
mus. Darienem diximus eſſe fluvium i
occidentale Vrabæ ſinus cadentem latus. I
hujus ripa Hiſpani coloniam, regulo Cemat
vi armorum pulſo, poſuerunt. Coloniæ no
men ex voto pugnæ tempore promiſſo dixe
re, Sancta Maria antiqua. Ad hos diximu
in calce Decadum fuiſſe miſſos eo anno qu
ſcribere deſijmus, duce Petro Aria Abulenſ
viros mille ducentos, id petente Vaſco Mu
gnoz Balboa, qui primus auſtrale pelagus la
tens adhuc detexerat, & Darienenſibus præ
erat. Appulſo ad Darienem Petro Ari
gubernatore, cum ampla regia poteſtate
diximus fuiſſe deſtinatos per diverſa cum
varijs peditum turmis diverſos centuriones
Brevibus abſolvam, quia horrida omnia, ſua
via nulla: ex quo noſtræ Decades deſierunt
nil aliud actum eſt, niſi perimere ac perimi
trucidare ac trucidari. Ad voluntatem
creaverat rex Vaſcum: nequivit diu ferre
Petri Ariæ imperium: diffiderunt animis:
confuderunt omnia: interceſſit tempus,
Ioannes Caicedus Franciſcanæ religionis
pulpitarius Vaſco promiſit filiam in uxorem
Petri Ariæ. Ars inter rerum duces, qua con-
veniant, nulla reperitur. Diffident multo
acrius,

:rius, & res ad talem caſum deducta eſt, ut ccaſionem nactus in Vaſcum Petrus Aries, :oceſſu per prætores urbanos formato, ju- ılari Vaſcum mandaverit, & unà primarios uinque alios: inquiens Vaſcum ſocioſque efectioni ſtuduiſſe in mari auſtrali, ubi claſ- culã navigiorum quatuor Vaſcus ipſe con- ruxerat, ad auſtralia purati continentis li- ɔra inveſtiganda, dixiſſe Vaſcum commili- ɔnibus trecentis, quos ſecum habet: En quid iri tot laborum & periculorum mecum par- cipes alieno ſemper ſubjecti imperio eri- ıus? Quis ferre poſſit jam hujus guberna- ɔris inſolentiam: litora hæc ſequamur quò ɔrs dederit, & inter tot Elyſias provincias am vaſtæ telluris unam eligamus, in qua ıobis ipſis quod vitæ ſupereſt, liberi jam tan- lem vivere poſſimus. Quis hominum nos eperire poterit, aut repertis vim inferre? Res ad gubernatorem delata eſt: Vaſcum ab Auſtro accerſſit Petrus Aries: paret dicto Vaſ- cus: in catenas conjicitur, negat Vaſcus tale conſilium cogitaſſe: teſtes quæruntur male factorum quæ patraverat: ab initio dicta colliguntur: morte dignus cenſetur: peri- mitur. Ita laboribus & periculis, quæ ſubi- vit innumera miſer Vaſcus, quando majores ſe titulos adepturum ſperabat, finem impo- ſuit. Claſſiculam Petrus Aries ipſe, uxore in Dariene relicta, conſcendit, ſcrutaturus li- tora: nondum an redierit intelligimus: ne- que ipſi deeſt fortuna. Iam alius eſt deſigna- tus gubernator, dictus Lupus Soſa, ex fortu- natis inſulis, ubi extitit prorex, revocatus ab Da-

ab Dariene,quid ſtomachi ſit habiturus ſi r
dierit Petrus Aries,boni judicent : nil unq
gloria dignum ſub eo actum eſt : nimium r
miſſum ab initio fuiſſe hinc arguitur : illi
autem nimis indulgentem,& parum ſeveru
in corrigendis erroribus.De hoc ſatis.Omi
quædam repetamus de flumine ingenti D
baida profundiſſimo, quem noſtri ob latit
dinem ac magnitudinem ejus immenſa
Grandem vocitarunt: qui labitur in ultimu
Vrabæ ſinus angulum, per portas (uti Nil
in Aegyptium mare) ſeptem.Cujus copioſa
deſcriptionẽ reperies in Decadibus noſtri
Quod ejus montana ſint auro ditiſſima,
accolarum quos ſuper ijs rebus accurate i
terrogavimus relatu, dixi. Dabaidæ arcar
ſcrutaturi Vaſcus & prætores alij compoſit
agminibus adverſo flumine cum navibus d
verſarum ſpecierum, quater conſcenderun
quadraginta millia paſſuum primo, mo
quinquaginta, demum octuaginta, ex tran
verſo alias. O ingens facinus, ô noſtram d
teſtandam ignaviam, gens nuda veſtitam
inermis armatam in omni ferè conflictu pr
fligavit ſemper,trucidavit ad unum,aliquan
do vulneribus confecit omnes.Sagittis bell
gerentes venenatis hoſtem laceſſentem im
petunt:& quà viſu hoſtium carnes aſſequun
tur detectas,ictum figunt certiſſimum. Ha
bent & jacula, quæ pugnæ tempore tam cre
bra jaculantur eminus, ut more nubis ſolem
hoſtibus eripiant. Habent & ligneos dure
factos enſes latos, quibus cominus certan
ferociter, ſi ad manus deveniatur, & Vaſcun
ipſum

ſum multis vulneribus confecerunt ali-
ıando. Ita flumen Dabaida propulſantium
colarum rabie exploratum relinquitur.
eſtat ut de Hiſpaniola reliquarum inſula-
m genitrice ac ceu primaria earum, de qui-
ıs narrare inſtituimus, pauca dicamus. Re-
rcitus eſt in ea ſenatus, quinque ſunt additi
dices, qui univerſis illis tractibus leges præ-
ant. Sed propediem in ea colligere au-
m, licet ſit auro prægnans, deſinent, quia
ſſores deerunt: ad exiguum miſeri accolæ
dacti ſunt numerum, quorum opera auro
gendo uſi ſunt. Abſumpti ſunt ab initio
llis acribus, fame multo plures: quo anno
dicem, qua panem nobilium conficiebant,
uerunt, & à maijcio grano ſeminando pa-
 populari abſtinuerunt: reliquos varij
orbi, ignoti hactenus, anno milleſimo
ıingenteſimo decimo octavo, qui tanquam
orboſas pecudes contagioſo halitu eos in-
ſerant, & unà, ne mentiamur, auri cupidi-
s: in quo effodiendo, cribrando ac legendo
ıiſeros poſt jacta ſemina, otioſis ludis ac tri-
ıdijs, & piſcationi, aut parvi cuniculi vena-
oni aſſuetos, inhumane nimis exagitarunt.
ım per regium univerſum ſenatum ſanci-
ım eſt, ut liberi reducantur in populos &
griculturæ generationique indulgeant, Ser-
i autem & aliunde empti, ad id aurifodina-
ım opificium trahantur. De auri mortifera
ıme ſatis dictum. Auditu eſt mirandũ, quan-
ım in hac inſula coaleſcant omnia. Octo &
iginti in ea ſunt torcularia erecta, quibus
ıagna ſaccari copia extorquetur. Saccareas
ajunt

ajunt cannas altiores craſſioreſque in hac in-
ſula creari quàm alibi uſquam reperiantu
ad craſſitudinem lacertalem ajunt & viri
ſtaturæ, ac ſemis altitudinem nutriri, & qu
majus, Valentiæ Hiſpanæ, ubi ingens ſacca
copia quotannis elicitur, ubicunque ſacc
reis cannis invigilatur, quinque vel ſex, a
quando copioſius, ſeptem phialas cann
quæque radix parturit: in Hiſpaniola vigi
ti aut triginta interdum. Quadrupedum e
in ea copia immenſa. Auri rabida ſi
à cultura Hiſpanos hactenus diverti
Triticum augetur in immenſum, ita
centeſimum aliquando reddidiſſe dicatu
ubi cura ſit, in collibus aut montanis jugi
ad Boream præcipue verſis, tritico ſerend
intendere. Coaleſcunt & vites in eiſde
partibus. De arboribus vero caſſiam fiſtula
gignentibus, ex inſulis putato continen
vicinis aſportatis (de quibus mentionem fe
cimus in Decadum libellis) quid dicemu
Tanta eſt jam copia, ut poſt paucos annos l
bram ſimus unciæ loco à pharmacopolis ha
bituri. De ſylvis coccineis, deque reliqu
hujus beatæ inſulæ prærogativis, & natur
in illam porrecta beneficentia, ſatis multa i
Decadibus. Placuit tamen pleraque repetere
quia à grandium negotiorum mole arbitro
ad hujuſcemodi rerum recordationem mul
torum lectorum ingenia divertiſſe: nec labi
detorquent, quæ ſunt ſapida, modo materi
pretioſa pretioſis veſtibus induatur.

FER

FERDINANDI CORTESII

DE INSVLIS NOVITER INVENTIS NARRATIO.

AD

Carolum Quintum Imperatorem.

ARGVMENTVM.

FERDINANDVS Corteſius natione Hiſpanus, Sacræ Cæſareæ & Catholicæ majeſtatis in Iuchutan generalis præfectus,ut magnanimi viri mos eſt, à civitate Cempoal quindecim levis armauræ equitibus, & peditibus quingentis Hiſpanis ad dominum Muteezuma primatem llarum regionum dominum ſubigendum roficiſcitur. In itinere milites quidam Didaco Velazquez ſuadente deficere ſtudēt, n eos de more animadvertit,iter proſequeni hoſtiliter obvij fiunt incolæ è Taſcaltecal, quos fundit,vincit,& Vaſallos Sacræ Cathoicæ Majeſtati facit una cum alia provincia Guaxacingo nomine,illis comitantibus civitatem Churrultecal capit, diripit, imperataq; faciunt.

faciunt. Nunciat Dominus Muteezum
ne ad ejus regionem proficiſcatur. Conſt
tuit Corteſius proficiſci. Tranſcendit mor
tes aſperrimos,nivibus altiſſimis refertos : e
quibus ingens fumeus globus aſcendit viſ
mirabile. Hiſpanis modis varijs obeſſe ſtu
det, & delere Dominus Muteezuma. Tar
dem annuente Muteezuma ad celebrer
civitatem Temixtitan illius regiam profi
ciſcitur in lacu mirabiliter conſtitutam, viſi
prius varijs, & egregijs civitatibus. Obviu
fit Muteezuma omnibus provinciarum prc
ceribus aſſiſtentibus, varia pompa, & cere
monijs introducitur Corteſius : quo intro
ducto Dominus Muteezuma ſe in vaſallun
ſubdit Sacræ Catholicæ Majeſtati, & obe
dientiam exhibet Corteſio, & ſuæ nationi
originem refert. Bergantinos conſtruendo
curat quatuor præfectus Corteſius:quibus, ſ
civitas defectioni ſtuderet,litori milites poſ
ſet exponere. In civitate Temixtitan exi-
ſtenti Corteſio nunciatur, Dominum Mu-
teezuma Qualpopoca cum alijs in Hiſpanos
in civitate Veræ Crucis relictos, concitaſſe
Dominum Muteezuma levi carceris genere
mancipat, & Qualpopoca cum conjuratis
adduci committit, quem adductum publice
comburi jubet. Narrantur à Corteſio mi-
randa Domini Muteezuma palatia ad ejus
habitationes, narrat præterea varias domos
voluptatis cauſa extructas, in quibus varia
animalium volantium, & quadrupedum ge-
nera continentur. Narrat Domini Mutee-
zuma obſequium nullo Chriſtiano principi
com-

mparandum, narrat religioſorum mores, habitum, religionemque, & quibus ex reſidolorum imagines conflent. Sacrificij odum in pueris, aut alijs majoribus ſacriandis, deſcribit Meſchitarum, & religioſam domuum modũ. Convocat Muteezuma oceres omnes eidem Vaſallos, ut Sacræ atholicæ Majeſtati ſe ſubdant jubet, quod equuntur, & Corteſius auri plurimum, & ria alia emblemata ab eis petit, & obtinet, rtum in ea ad naves ſuſcipiendas inveſtit, & invenit in fluvio nomine Panuco. Auodinas inveſtigat, & invenit plures, & dis. Domos Sa. Catho. Majeſta. extruendas bet à Domino Muteezuma, quæ mira arte celeritate conficiuntur. Narrat aurum, gentum, veſtes, vaſa, aliaſque ex plumis ira arte contexta munera à Domino Muezuma Corteſio data, Sacræ Catholicæ Iajeſtati tranſmittenda. Dum ipſe Corſius Sacræ Catholicæ Majeſtatis res dirit, æmulus Didacus Velazquez Pamphilum Iarvaez octingentis peditibus, octuaginta quitibus, & tormentis plurimis ad ea loca ecem & octo navibus malo animo deſtinat, oc Corteſio núnciato, relictis præſidio Hipanis in celebri civitate Temixtitan, trentis peditibus ei obviam proficiſcitur, ut uid velit cognoſcat. Multa hinc inde eveiunt, ut concordia intercedat: quæ cum non uccederet, magnanimus Corteſius Narvaez ggreditur, & capit, & ejus milites ſibi ſocios eddit. In civitate Veræ Crucis exiſtenti Corteſio nunciatur, ab incolis è Culva

M Hiſpanos

Hiſpanos præſidio civitatis Temixtitam im-
poſitos oppugnari. Præfectos cum Hiſpani
ad varia loca tranſmiſſos magna celeritat
convenire jubet, & nullo repugnante cele
brem civitatem ingreditur : quem una cun
Hiſpanis in fortilitio aggreditur innumer
Indorũ multitudo, pluri s fortilitio exeunt
domos comburunt, turrim expugnant, mul
ti ex Hiſpanis interimuntur,& vulnerantur
& ipſe Corteſius vulneratur, à ſuis Dominu
Muteezuma fortuito caſu interficitur. Plu
ries Corteſium colloquijs decipere ſtuden
Indi. Vafer Corteſius intrepidus permanet
annonæ, & commeatuum caritate cum pre
meretur, civitate egredi cum ſocijs & aur
conſtituit : & mira difficultate, & periculo
egreditur, amiſſis Hiſpanis plurimis,& auro
Illum inſequuntur Indi per leucas viginti, &
die noctuque aſſidue eos oppugnant. Deve-
niunt ad provinciam Taſcaltecal, benigne
excipitur à Dominis illius: vulneribus medi-
camina adhibent, ex Hiſpanis moriuntur
plures, aliqui manci permanſere, & ipſe præ-
fectus Corteſius ſiniſtræ manus digitis duo-
bus mutilis, ſanitati priſtinæ nondum reſti-
tutus bellum hoſtibus è Culva, & fœdere
junctis movere conſtituit Corteſius: & inco-
lis è Taſcaltecal, & Churultecal opem fe-
rentibus caſtra movet contra provinciam
Tepeaca, quam viginti dierum ſpatio poti-
tur, ex ea quoſdam, quia humanis veſcuntur
carnibus, ſervituti aſſcribit, potitur provin-
cia Guacachula, & alijs quibuſdam. Bergan-
tinos duodecim conſtruendos curat, quibus
civi-

ivitatibus in lacu conſtitutis obeſſe poſſit, naves duas ad equos, & arma adducenda cum pecunijs ad inſulam Hiſpanam mittit. Videbis præia innumera, & belli eventum ancipitem ac tandem Hiſpana virtus quanta ſit, & quo ingenio polleat Corteſius, lector optime cernes.

ARGVMENTI FINIS.

FERDINANDI CORTESII

IN SECVNDAM DE NOVA MARIS OCEANI HISPANIA NARRATIONEM;

AD

Carolum V. Romanorum Imperatorem, Præfatio.

EA navi quam ſextadecima menſis Iulij, Anno Milleſimo, quingenteſimo decimonono, ex hac nova Majeſtatis veſtræ Hiſpania expedivi, celſidini veſtræ latam, & particularem de omnibus, quæ in his locis poſt meum adventum

geſta ſunt, & ſucceſſere, informationẽ tranſmiſi, quam Alphunſo Fernandez, Puerto Carrero, & Franciſco de Monteio procuratoribus civitatis Veræ Cruci à me nomine Majeſtatis veſtræ à fundament.. conſtructæ, perferendam tradidi. Et poſtea quia occaſionem non ſum nactus, partim defectu navium, & etiam quia in acquirend. & conciliandis his regionibus & provincij maxime eram anxius & occupatus, & quoniam de prædicta navi, & dictis procuratoribus nil ad nos allatum fuerat, ulterius Maſtatem veſtram certiorem non reddidera de his quæ huic patriæ inſunt & geſta fre, quæ tanta & talia ſunt, ut quemadmo m aliàs primis informationibus Majeſtati - ſtræ tranſmiſſis demonſtraveram, meri novi orbis Imperator appellari poſſit. hic fortaſſis Imperialis titulus non min eſt cenſendus, quàm ille Germanorun quem Dei Optimi Maximi auxilio, & clar ſuis virtutibus Catholica Majeſtas veſt impræſentiarum obtinet. Et ſi ſigillati res quæ in illis habentur exprimere aggr derer, nunquam finem imponerem. Ideo forte plenam (prout celſitudo veſtra deſid rat, & ipſe teneor) notitiam non exhibuer illa mihi clementer veniam dare dignabitu quum ad hoc ſcribendi munus inhabilis ſim nec temporis opportunitas adſit. Omnibu tamen ingenij mei viribus operam dabo om nimodam rei veritatem exprimere. Et illu præterea, quod Majeſtatem veſtram ſcir oportere cognovero. Et ſimiliter mihi indul
gea

geat celſitudini veſtræ ſupplico, ſi ad unguem quomodo & quando res geſtæ ſint non recenſuero. Et ſi aliqua civitatum, villarum & ipſorum dominorum nomina prætermiſero, qui audito Majeſtatis veſtræ nomine ſeſe illius ſervitio ſponte obtulerunt, & in ſubditos & vaſallos ſubdidere. Quandoquidem gravi quodam infortunio, quod nobis nuper evenit, ut in hujus noſtri operis progreſſu celſitudini veſtræ latius innoteſcet, ſcripta & monumenta omnia quæ cum harum regionum incolis in unum congeſſeram, varijs cum rebus amiſi.

FERDINANDI CORTESII

DE NOVA MARIS OCEANI HISPANIA,

Narratio ſecunda.

PRIMA relatione, ſereniſſime ac inviċtiſſime Imperator, civitates & villas, quæ regali Majeſtatis veſtræ ſervitio ſe obtulerant, quaſque acquiſitas retinebam, expoſueram. Innuebam præterea mihi relatum eſſe de quodā potenti domino, qui MonteZuma appellabatur, quē iſtius provinciæ incolæ ſecundum eorum

computationem per nonaginta aut centum leucas ab ipſo maris litore & portu, ad quem applicueram abeſſe putabant. Divino fretus auxilio, ac celſitudinis veſtræ nominis celebritate ad quæcunque loca quæ inhabitaret penetrare conſtitueram. Et præterea recolo, me quo ad iſtius magni domini acquiſitionem ultra proprias vires obtuliſſe. fueram enim celſitudini veſtræ ingenue pollicitus, quod illum aut captivum haberem, aut interimerem, aut omnino ſuæ regali coronæ ſubjicerem. Et hac ſententia à civitate Cinpual (quam Hiſpalim appellari placuit) ſextadecima Auguſti profectus ſum quindecim levis armaturæ equitibus, & peditibus quingentis melius ad bellum accinctis & aptioribus quos invenire potui. Et præſidio civitatis Veræ Crucis dimiſi pedites centum & quinquaginta & equites duos, qui fortilitium ſeu arcem ibi conſtruendam modis omnibus curarent, quæ pene jam confecta eſt, & reliqui illam provinciam Cinpual, & montana contermina dictæ civitati pacifica, quibus in locis arbitror eſſe ad quinquaginta millia hominum ad pugnam aptorum, & quinquaginta villas, ac caſtra Majeſtati veſtræ fidelia & ſyncere ſubjecta, quemadmodum hactenus extitere & in præſentiarum exiſtunt, quoniam ad meum adventum ſubjiciebantur domino MonteZuma, & ut mihi retulerant, non diu fuere illi ſubditi. Et quamprimo, & regalis potentiæ Majeſtatis veſtræ fama ad illorum aures devenit, ilico acclamarunt velle eſſe ſubditos Majeſtatis veſtræ,

& amici-

e amicitiam meam deſiderare. Rogantes
inſuper, eos à prælibato domino Monte-
zuma defenderem, qui eos vi, & tyrannide
ſubditos detinuerat, qui liberos ab eis acci-
piebat, ut illosdijs ſuis ſacrificaret. Sunt
quidem fideles celſitudinis veſtræ ſubditi,
eoſque in fide permanſuros arbitror, ut à
præfati domini tirannide liberentur, tum
etiam quoniam à me hactenus bene tuti fue-
re, & maximis ſum eos proſecutus favori-
bus. Et pro majori munimine eorum, qui
in civitate remanebant, aliquos ex primati-
bus cum quibuſdam alijs, qui mihi in itinere
non parum profuere mecum eduxi. Et quo-
niam,ut opinor, in prima relatione Majeſtati
Veſtræ ſignificaveram, aliquos, qui mecum
transfretaverant fuiſſe alumnos, familiares,
& amicos Didaci Velazquez, illi moleſte fe-
rebant, quod talia ad Majeſtatis Veſtræ no-
men, & incrementum, forti animo & felici-
ter exequerer, & ex ipſis quidam voluere à
me deficere, & ab ea patria recedere, & præ-
cipue Hiſpani quatuor quorum nomina ſunt
Ioannes ſcutifer, Didacus Armeno, Condi-
ſalvus Dumbria naucleri,quos pilotos nomi-
nant, & Alphonſus Pennato, qui (ut ipſi ſua
ſponte profeſſi ſunt) conſtituerant parvam
triremem abducere, quam bergantinum ap-
pellant : in ipſo portu exiſtentem cum pane
& carne ſuilla. Et interfecto nauclero cum
eadem proficiſci ad inſulam Fernandinam:
ut Didaco Velazquez ſignificarent me navē
ad Majeſtatem veſtram transmittere, & ad-
monere eum de omnibus quæ ea importa-

 rentur,

rentur,& quà dicta navis iter eſſet factura: ut dictus Didacus Velazquez naves in inſidijs collocaret, quo dictam navem capere poſſet, quemadmodum re ipſa poſtea executus eſt. Etenim quamprimum cognovit navē meam tranſiviſſe, juſſit navem (quam caravelam appellant) ut navem meam apprehenderet, ſubſequi: quod tamen exequi non potuit. Quoniam nimium navis noſtra fuerat progreſſa. Confeſſi ſunt præterea alios ejuſdē eſſe ſententiæ, ut dictum Didacum Velazquez certiorem facerent de antedicta navi. Viſis confeſſionibus dictorum delinquentium, ſecundum juſtitiam, & prout temporis neceſſitas, & Majeſtatis veſtræ ſervitium poſtulabat, punivi: quia præter familiares alumnos & amicos DiDaci Valazquez, alij quoq; provinciam exire admodū deſiderabant, cum viderent dictam patriam tam latam & tot hominibus refertam, paucitatem Hiſpanorum cōſiderantes, idem ſentiebant: ratus ſi ibi naves remanerent, illi qui deſiderio defectionis flagrarent, & qui patriam exire cuperent, faciliime eiſdem exire poſſent, & ipſe pene ſolus remanerem Et propterea ea quæ geſſeram in Dei Optimi Maximi, & Majeſtatis veſtræ ſervitio in his partibus impediri poſſent. Simulavi naves eas ad navigandum non fore idoneas, illaſq; in littus ſubducē las curavi. Quapropter ſpem omnem abjecere migrandi ab illis locis. Et ego iter meum ſecurius peregi, & abſque aliquo timore, quoniam poſtquam diſceſſiſſem à civitate, gens cuſtodiæ à me conſtituta nullo pacto mihi deeſſe poterat.

Tranſactis

Tranſactis decem diebus, poſtquam naves ſubduxeram: cum exiſſem civitatem Veræ Crucis, & perveniſſem ad civitatem Cinpual, quæ abeſt à civitate Veræ Crucis per quatuor leucas, ut inde cœptum iter proſequerer (continet autem leuca quatuor milliaria Italica) ſignificaverunt mihi habitatores civitatis Veræ Crucis, quatuor naves per ea littora vagari, & præfectum, quem in civitate Veræ crucis dimiſeram ad eas ſcapha tranſvectum, & ipſos eidem indicaſſe, qualiter erant naves Franciſci de Garay locum tenentis, & præfecti in inſula de Xamaycan, & veniebant ad novas detegendas provincias. Et eundem meum præfectum eiſdē in navibus commorantibus aperuiſſe, qualiter ego nomine Majeſtatis veſtræ habitandam ſuſceperam illam provinciam, & ædificaveram civitatem diſtantem per unam leucam ab eo loco ubi naves conſtiterant, & quod eo ſecum proficiſci poterant, meque certiorem reddendum de eorum adventu curaret, & ſi aliquibus indigerent, poſſent in ea relevari. Subjunxit idem præfectus, quod eos ſcapha ſua in portum anteiret, quem actu demonſtravit. Et in navibus exiſtētes reſponderunt, dictum portum vidiſſe, quoniam ante eundem progreſſi fuerant, & quod conſilium ejus exequerētur. Cumq; ipſe præfectus ſcapha ad portum iter vertiſſet, naves eam non ſunt ſubſecutæ, nec demonſtratum portum petiere, & ulterius per ea litora vagabantur, & quod ipſi incolę, poſteaquam in portum non venerant, qualis eſſet eorum animus, penitus ignorabant,

& ilico ad eam villam, ubi naves ancoras jeciſſe cognoveram, profecturus diſceſſi, quæ eſt ad tres leucas infra civitatem Veræ Crucis, & cum nullus ex Hiſpanis prænominatis terram cepiſſet, ut eorum voluntatem, & intentionem exploratam haberem, per eadē litora progreſſus ſum. Iamque per leucam aberam ab eiſdem navibus, cum mihi tres ex prædictis navibus ſocij obvij facti ſunt. Primus tanquam publicus notarius, & duo alij tanquam teſtes, ut ſui præfecti nomine mihi monitionem facerent, profecti fuerant, quam inſcriptis attulerant in qua continebatur, quod ipſe me certiorem per eos faciebat, eum ad eam regionem primò adventaſſe, & quod in ea habitare conſtituerat, propterea me commonefaciebat, ut inter me & eundem præfectum terminos ponerem, quoniam ipſe coloniam ſuam collocare volebat per quinque leucas infra villam Nautel, quæ abeſt per duodecim leucas à civitate, quæ in præſentiarum Almeria nuncupatur. Quibus auditis reſponſum dedi, quod eorum præfectus perſonaliter ad me veniret, proficiſcereturque ſuis navibus ad portum Veræ Crucis, ibi colloqueremur, & ex eo tunc cognoſcerem quali eſſet intentione, & ſi forte naves ſuæ aut ipſius milites neceſſitate aliqua premerentur, modis omnibus eiſdem opem ferendam curarem, eo maxime poſtquam ſervitijs Majeſtatis veſtræ innitebantur, & ego nil aliud mente & animo agitarem, niſi ut ſe offerret occaſio, quo celſitudini veſtræ poſſē rem gratam efficere quam eveniſſe putabam, ſi præ-

præfecto ſuo, & illius militibus in Maje-
atis veſtræ ſervitijs exiſtentibus opem tu-
ſſem. Et illi mihi reſponſum dedere, quod
ullo pacto eorum præfectus, aut aliquis co-
nitum terram attingere volebat, aut eo ubi
ſſem convenire. Ipſe dubitans eoſdem
lamna aliqua, poſteaquam ad me venire re-
uſabant loco, ubi conſtiterant intuliſſe, ſe-
uta nocte ſecreto me collocavi ad littus
naris contra locum ubi naves ancoras jece-
ant, ibique delitui uſque ad horam duode-
imam diei ſubſequentis, animo volvens præ-
ectum, aut aliquem ex naucleris terram cap-
urum, ut ab eis ſciſcitari poſſem, quidnam
igerent, quas regiones peragraſſent (& ſi quid
damni locis intuliſſent) certiorem Majeſta-
tem veſtram facere poſſem. Nunquam ta-
men ipſe, aut comitum aliquis deſcendit, &
poſteaquam nullus deſcendebat, mandavi
tribus illis, qui ad me cum monitione ante-
dicta advenerant, ut ornamenta ſua exue-
rent, illiſque tres ex meis commilitonibus
induendos curavi, qui propere ad proximum
littus profecti exiſtentibus in navibus accla-
marunt, quibus viſis ilico ſcapha duodecim
qui in navibus erāt viri baliſtis & pixidibus
fulciti (Sunt autem pixides parvæ manuales
bombardæ, quas vulgus ſclopetos vocat)
litori applicuêre. Hiſpani verò, qui ad eos
acclamaverant, à littore ſeceſſere, & non
aliter quam ſi umbra indigerent ad dumeta
ibi proxima ex induſtria profecti ſunt, & hoc
pacto è ſcapha quatuor proſiliere, duo bali-
ſtis, & reliqui pixidibus armati, qui circum-
ſepti

ſepti à commilitonibus,quos in litore inſidi
collocaveram capti omnes fuerunt. Vnus e
captivis nauclerus præfectum, quem præpo
ſueram civitati Veræ Crucis,interemiſſet ad
jecto pixidi ſuo igni, niſi ignis fomento de
fuiſſet, qui in ſcapha remanſerant ad nave
retroceſſere, quæ antequam ſcapha ad ea
adventaſſet, jam ventis vela dederant ante
quam ab illis qui in ſchapha erant, aliqui
cognoſcerent, ab eiſdem quatuor qui captiv
apud me remanſerunt intellexi, qualiter per
venerant ad fluvium quendam infra per tri
ginta leucas infra Almeriam, & incolæ pla
cide,& libēti animo eos ſuſceperant, & duce
pecunia omnia neceſſaria eiſdem fuerant
elargiti,& viderant aliquid auri,quod incolæ
ad eos attulere in modica tamen quantitate,
nam tantum aliarum rerum permutatione
ad tria pondera auri receperant & ad littus
non pervenerant, ſed penes conſpexerant
quaſdā colonias in ripa fluminis conſtitutas,
erant enim tam prope,ut facillime è navibus
conſpici poſſent.Nullum ibi lapideum extat
ædificium,ſed domus omnes ex palea & limo
habent alta manu fabricata, quæ omnia po-
ſtea clarius & latius accepi ab illo magno do-
mino MonteZuma,& quibuſdam alijs, quos
ipſe ſecum retinebat ex dicta patria,& ab In-
do, qui vehebatur eiſdem navibus, dicti flu-
minis accola, quem etiam ipſe captivum de-
tinueram, & eundem Indum cum nuncijs
dicti domini magni MonteZuma ad domi-
num illius fluminis, qui Panuco nuncupa-
tur, deſtinavi ut eum alloquerentur, & ad
ſervi-

ervitium & devotionem Majeſtatis veſtræ
llicerent. Et ipſe Panuco oratorem ad me
eſtinavit unum ex ſuis proceribus. (&
prout dicunt) dominum unius coloniæ,
qui me ſuo nomine donavit veſtibus qui-
buſdam emblematibus & pennis varijs.
Nunciavitque præterea illum cum univerſa
pſius patria admodum deſiderare ſubeſſe
veſtræ Majeſtati,& meam cupere amicitiam,
go quoque bona quæ ex Hiſpanijs attule-
am,eidem ſum impartitus, ex quibus pluri-
num voluptatis accepit, & adeo quod quan-
lo naves Franciſci de Garai, quarum ſupe-
ius memini, reverſę ſunt ad illa loca, mihi
llico nunciandum curavit, dictas naves à
pręlibato flumine quinque dierum ſpacio
bеſſe, & quod eidem indicarem an illi, qui
vehebantur illis navibus, eſſent à mea pa-
ria,quoniam ipſe omnia neceſſaria imparti-
etur, & navibus jam fœminas quaſdam, &
gallinas importari fecerat.

Per provinciam Cinpual tribus continuis
diebus progreſſus ſum ſereniſſime ac poten-
iſſime domine, omnibus in locis bene acce-
ptus. Quarta vero luce provinciam aliam in-
greſſus fui Sienchimalen nuncupatam, in
qua eſt oppidum munitiſſimum tuto, & ar-
duo loco ſitum, eſt enim ad latus aſperrimi
montis, & ad illud ingreſſus non patet niſi
locum in graduum ſimilitudinem: quem
i pedites & ipſi difficillime, ſi incolę lo-
c tueri velint, tranſire poſſunt. In plani-
ciunt plurimę villę, & pagi uſque ad
quentas, trecentas, ducentas, & centum
habi-

habitationes, & loca hæc ſubſunt Domino MonteZuma. Illi me grato exceperunt animo, & neceſſaria ad proſequendum cœptumiter contribuere: indicâruntque eos optime ſcire, quòd ad eorum dominum MonteZuma inviſendum proficiſcebamur, & pro comperto haberem illum ſyncere mihi amicum, ipſumq; eiſdem mandaſſe, ut me quàm gratiſſime reciperent: ego autem eiſdem de omnibus nobis conceſſis ſatiſfeci, gratiaſque immortales egi de eorum grato in nos animo, & impenſis officijs. Expoſui prætereà eiſdẽ, quòd ad aures Majeſtatis veſtræ illius fama pervenerat, & propterea Majeſtas veſtra mihi ſerioſe injunxerat, ut illum Majeſtatis veſtræ nomine inviſerem: illucque illius videndi gratia tantum proficiſcebar, & ſic montis cacumen tranſgreſſus ſum, quod eſt in fine iſtius provinciæ: & illud vocamus cacumen dei nominis; illud enim primo in iſtis partibus tranſivimus, quod eſt tam arduum & excelſum ut par ſibi in Hiſpanijs, quo ad difficultatẽ tranſeundi, inveniri poſſe minime cogitem, illud tamẽn tuto tranſivi, & in ipſius cacuminis deſcenſu ſunt aliæ villæ caſtro cuidam, quod Teyxnacan appellatur ſubjectæ, quarum incolæ nos quoq; benigne excepere non minus, quàm illi ex Sienchimalen, declararuntque bonum domini ſ MonteZuma in nos animum, & alia em multa, quæ nobis alij ſuperius aperant, ipſe pariformiter omnibus integrè ſatiſci.

Frigore homines aliqui moriuntur.

Et inde digreſſus trium dierum ſpacio loca ſine domibus, & inculta emenſimus,

propter

& propter ſterilitatem, defectum aquarum &
intenſa frigora, deus cordium ſcrutator teſtis
eſt, quæ, quanta, & qualia, & præſertim ſiti,
fameque perpeſſi fuerimus, & præcipue ex
maximo grandinis, & aquarum turbine, qui
in illa inhabitata regione nos intercepit, quo
urgente ratus ſum multos ex noſtris frigore
perituros. Mortui tamen ſunt plures Indi,
quos nobiſcum ex inſula Fernandina duxeramus
pannis, & veſtibus obſiti, poſt eos in
ſolitudine peractos dies aliud excelſum mõtis
cacumen, non adeò tamen arduum; ut
primum extiterat, pertranſivimus, in cujus
vertice turris modicæ magnitudinis erat
pene columnis lapideis ſimilis, quibus apud
nos in trivijs, & locis alijs ſacroſanctæ imagines
venerandæ imponuntur; in qua deos
ſuos collocarant. Circundabant turrim prædictã
plurima inciſa ligna in ſtrue congeſta,
& forte ultra mille currus, & ab eventu appellavimus
lignorum verticem. In deſcenſu
autem ipſius verticis eſt vallis multum habitata
inter duos aſperrimos montes cõſtituta,
& prout conjicere potuimus, habitatores
ſatis pauperes erant: & per duas leucas per
loca ſemper habitata progreſſus deveni in
planiorem regionem: in qua nobis viſum eſt
dominum illius provinciæ reſidere debere,
ibi enim melius ædificatæ domus exiſtebant,
quàm aliquo in loco ubi fueramus, omnes
erant ex quadratis lapidibus & noviter conſtructæ,
illis enim decoræ multæ magnæ, &
ſumptuoſæ aulæ & optime fabrefactæ, beneque
ordinatæ inerant habitationes. Vallis
hæc,

hęc,& colonię nominantur Cartaney,earum dominus & habitatores lęto vultu me recepere, & commode ſunt hoſpitati. Poſteaquam illum allocutus ſum veſtrę Majeſtatis nomine, & ei mei advèntus ad has regiones cauſas expoſui, ab eo petij an ſubeſſet domino MonteZuma, aut ſi alterius cùjuſlibet factionis exiſteret. Illi maximam attulit admirationem perſcrutatio mea, & reſpondendo dixit: Quis non eſt ſubditus, & ſubjectus domino MonteZuma, innuens quòd ferè univerſo terrarum orbi dominaretur. Tunc eidem vires potentiam, & etiam in varias gentes & nationes ampla Majeſtatis veſtrę imperia abunde recenſui, & plurimos potentiores Dominos MonteZuma, Celſitudinis veſtrę imperio parere, quod ſibi gratum fuit auditu,& ſimiliter Dominum MonteZuma, & reliquos incolas illarum provinciarum facere oportere, eumque ilico, ut ſe in vaſallum veſtrę Majeſtatis ſubderet requiſivi,addendo,quod ſi ſe in veſtrę Celſitudinis vaſallũ ſubderet, eſſet inde plurimum favoris, & honoris conſecuturus. Et ut Majeſtas veſtra dignaretur illum benigne ſuſcipere, petij in ſignum ſubjectionis ab eo aliquid auri Celſitudini veſtrę tranſmittendum. Et replicavit ſe quidem aurum tenere, aliquid tamen ex eo ſe mihi daturum negavit, ſi dominus ſuus MonteZuma eidem non commiſiſſet, & ſi ipſe Dominus eidem mandaret corpus proprium, aurum, & quicquid poſſidebat, impendere paratus exiſtebat,& ne illum exacerbarẽ, & ne ab incœpto,

& inita

finita ſententia deſiſtere cogerer, melius
quàm fieri potuit omnia diſſimulavi, & ipſi
reſponſum dedi, me ſperare dominum Mon-
teZuma propediem eidem mandaturum,
quod aurum & alia quæ obtinebat, & com-
mode dare poſſet nobis impartiri deberet.
Huc mei videndi cauſa venere & duo alij
proceres, qui eadem in valle dominia ſua
obtinebant, alter per quatuor lēucas in de-
ſcenſu, alter vero per duas in aſcenſu ejuſdē
vallis, obtulere torques quoſdam aureos mo-
dici tamen valoris, & momenti, & octo ſer-
vos, ibi fuimus ſpacio quinque dierum. Illis
contētis relictis pervenimus ad reſidentiam
unius ex Dominis ſuperius nominatis per
duas leucas in aſcenſu vallis Yztalmaſtitan,
ejus dominium & colonia continuabatur
aſſiduis conjunctis, & adhærentibus domibus
& ædificijs per quatuor leucas in ripa cujuſ-
dam fluminis, quod ea valle præterlabitur.
In proximo colle reſidet Dominus in opti-
ma & tuta arce, cui ſimilem non eſſet inve-
nire in media parte Hiſpaniarum. Arx eſt
muris validis circumdata antemuralibus, &
foſſis profundiſſimis, & in collis vertice eſt
colonia habitationum ad quinquies mille,
domus apte conſtructæ, aliquantulum ibi
homines ditiores, quam inferius cernebantur,
tur, hic bene fuimus, & ipſe loci dominus ſe
domini MonteZuma vaſallum profeſſus eſt,
hic dies tres conſumpſi, partim ut mili-
tes reficerem à laboribus, quos in tran-
ſeunda inhabitata ſupradicta provincia
perpeſſi fuerant, partim ut expectarem
N quatuor

quatuor ex incolis è Cinpual, qui mecum proficiſcebantur, & eos nuncios jam miſeram ex Catamian ad eam magnam regionẽ quam Taſcaltecal appellant, quam non multum abeſſe affirmabant, quod etiam poſte apparuit, & ſignificarunt mihi, quod incola dictæ regionis erant maxima ſecum junct amicitia, & acerrimi hoſtes domino Monte Zuma, & omnis illa regio erat contermina regioni MonteZuma, & aſſidue duæ illæ provinciæ bella inter ſe nutriebant & putabant quod ipſi maxime lætarentur meo adventu & omnem poſſibilem favorem mihi eſſe præſtituros, ſi dominus MonteZuma aliquit vellet contra me aut machinari, aut obſtare. Illis tamen diebus, quibus fuimus in prælibata valle qui fuerunt octo, nunquã dicti nuncij rediere, quęſivi tunc ab illis primatibus è Cinpual, qui aderant, cur dicti nuncij non redijſſent. Illi reſponderunt, quod forte regio multum aberat, & tam brevi tempore reverti non poterant. Ipſe proſpiciens illorum adventum differri, & incolas è Cinpual mihi omnimodam & tutam dictæ provinciæ amicitiam proponere, illuc profecturus diſceſſi, & in ipſius vallis egreſſu, murus ſectis lapidibus fabricatus exiſtebat, in altitudinẽ hominis cum dimidio, qui incipiebat ab uno montium & ad alium protendebatur, & erat latitudinis viginti pedum, in cujus muri ſummitate gradum conſtituerant ad pedem cum dimidio, in quo dimicantes & lapides ejicientes conſiſtere poſſent, & illius ingreſſus non erat amplior decem paſſuum ſpacio, &

hoc

oc ingreſſu murus duplicabatur ad formam
ntemuralis, & ingreſſus non rectus, ſed in
bliquum ductus, à quibus ſciſcitatus ſum,
quem uſum murus ille ibi foret conſtitu-
s,retulere ea de cauſa fabricatum,quoniam
confinibus illius provinciæ Taſcaltecal
onſtituti erant, quæ Domino MonteZuma
dverſabatur, & illi hoſtes eſſe conſueve-
unt, & incolæ ejuſdem vallis aſſidue illis
ellum inferebant, & me hortati ſunt, poſt-
uam ad videndum MonteZuma eorum do-
ninum proficiſcebar, nullo pacto inimico-
um ſuorum regionem attingerem,quoniam
eſſimi exiſtebant, & forte aliquid mali, &
ncommodi mihi, & meis inferre poſſent, &
li me ſemper per regionem domini Monte-
Zuma deducendum curarent, & in ea ſemper
ptime reciperer, & commode hoſpitaren-
ur. Illi verò è Cinpual, quod nullo pacto
orum conſilijs parerem admonuêre, ſed per
egionem Taſcaltecal proſequi deberem,
uoniam quicquid illi mihi ſuggeſſerant, eo
nimo factitabant, ut ab illius provinciæ
micitia ſegregarer, omneſque illi è Monte-
Zuma erant iniqui, & proditores, & ſi eorum
verbis fidem adhiberem, eò me deducerent,
unde poſtea exire non poſſem. Et quoniam
ego plus fidei adhibebam hominibus è Cin-
pual, quam è MonteZuma, eorum conſilio
adhæſi ſecutus incæptum iter per territorium
Taſcaltecal. Commilitones meos majori
cura & induſtria, quibus fieri potuit con-
ducebam. Et forte fortuna ſeptem comita-
tus equitibus antecedebã quaſi mediæ leucæ

ſpatio, illud animo voluens quod mihi p
ſtea occurrit, ut regionem perluſtrare
quod ſi quid eveniret mihi tempus ad co
gendos, & ad pugnam ordinandos mili
ſuppeditaretur. Poſtquam fueram per leu
quatuor progreſſus, in cujuſdam parvi col
aſcenſu duo ex meis equitibus conſpex
Indos aliquos venientes pinnas capitib
ſuis gerentes (quibus maxime in bello
ornatum utuntur) enſibus & brevibus p
mis fulcitos, qui quamprimum equites vic
runt, dederunt terga fugæ, tunc temporis
eos advolavi, eosque revocandos commiſi,
quod minime timerent ſignificavi, eo pac
ad eos profecti fuimus, erant numero qui
decim, qui ſe ilico conſtipavere, ut nobiſcu
certarent, & vociferare cœperunt innuent
quod illi qui in valle quadam latebant eiſ
ſubvenirent, & adeo nobiſcum viriliter d
certavere, quod duos equos perimerunt
tres vulnerarunt, & duos equites. Iſto interi
prodiere ad quinque millia hominum, & ho
inſtanti advenerant octo ex meis equitibu
prælium inivimus, & aliquando eos retroce
dere coëgimus, donec adventarent Hiſpan
quibus nunciatum miſerã equitẽ ex meis u
properarent, & in eo certamine aliquid dam
ni illis intulimus, quoniam ipſorum interfe-
cimus ad ſexaginta ſine aliqua noſtri jactura
aut incommodo, quamvis viriliter & auda-
cter pugnarent, tamen cum eſſemus equi-
tes, poteramus in eos irruere, & tuto retro-
cedere, audito noſtrorum adventu abjere,
erant enim pauci numero. Poſt eorum
diſceſſum

ſceſſum venerunt ad nos nuncij,qui ſe miſ-
ſos à Dominis illarum provinciarum aſſere-
ant, & cum illis duo ex nuncijs, quos jam
ommemoravi ad provinciam Taſcaltecal
eſtinaſſe,aſſeuerãtes,quod Domini provin-
arum eorum quæ ſucceſſerant, erãt penitus
ſontes : quoniam erant communitates, &
lud ſine illorum conſilio perpetraverant, &
aaxime contriſtabantur , offerentes ſe ad
quos occiſos perſolvendum, & mei amici-
am admodum cupiebant, & ad eos abſque
etu fraudis proficiſcerer, quoniam læto &
rato animo me ſuſciperent. Reſpondi, quòd
lis gratias maximas agebam, volebamq; eo-
ım morem gerere voluntati : ea nocte mihi
z ſocijs neceſſe fuit in campis degere per
eucæ ſpatium,ubi ea evenerant apud torren-
em quendam,tum quoniam tarda erat hora,
um quoniam milites itineris labore preme-
antur, ibi diſpoſitis vigilibus & excubijs tã
quitum quàm peditum, donec illuceſceret
onſtitimus, & inde agmine compoſito (ante
& retro,qui agmen tutarentur collocatis mi-
itibus,& præeuntibus præcurſoribus) diſceſſi,
& orto jam ſole cum ad parvum oppidulum
perveniſſem, alij ſupradicti duo nuncij ex
Taſcaltecal mihi flentes obvij facti ſunt, &
ndicarunt gentes illas ut eos interimerent,
llis vincula injeciſſe, & ea nocte furtim au-
fugerant, nõ per binos lapidis jactus apparuit
multitudo Indorum optime armatorum, &
elato clamore præliari nobiſcum cœpere, ſa-
gittas & jacula in nos projiciendo : ego adhi-
bitis interpretibus quos mecum adducebam,
 aſſiſtente

aſſiſtente notario eos monere cœpi, me ſe
cum pacem deſiderare : quanto plus mone
bam, tanto plus armata manu contra nos in
ſtabant: & viſo quod monitiones non pro
derant, cœpimus nos defendere, & eoſdem
offendere, quantum vires ſuggerebant: & ſ
certando, nos devenimus intra forte centum
millia armatorum bellatorum, qui nos undi
que circundederant. Certavimus acriter e
die uſque ad horam ante ſolis occaſum, qu
eo tunc hoſtes ſe recepere, & ſex bombardi
ſex pixidibus, quadraginta baliſtis, tredeci
equitibus, qui ſupererant, & ſupra nominat
peditibus multum hoſtibus damni, & terro
ris injeci abſque meorum jactura, & detri
mento præter laborem pugnandi, ſitim, &
famem. Et vere apparet, ea die Deum Opti
mum Maximum pro nobis contra hoſtes no
ſtros pugnaſſe: cum in tanta hominum mul
titudine tam ardenti animo, & dexteritat
ad bellum concitata, & tot generibus armo
rum fulcita illæſi permanſerimus, & liber
Ea nocte caſtra poſui ad quandam parvam
turrim in proximi collis vertice conſtituta
quæ dijs ſuis erat dicata. Die illuceſcent
(quoniam ipſe eis bellum inferebam) tor
menta cum ducentis viris in caſtris reliqui
& tredecim equitibus, & Hiſpanis centum
unà cum quadragintis Indis, quos è provin
cia Cinpual eduxeram, ad eorum damna
profectus ſum. Antequam hoſtes ſui colli
gendi copiam haberent, ſex pagos igne con
ſumpſi uſque ad centum habitationes pro
quolibet continentes, & captis forte trecen
ti

is utriuſque ſexus perſonis meos ſoſpites n caſtra reduxi, quamvis uſque ad ea nobiſcum certando inſecuti fuerint. Poſtero autem die ſummo mane forte centum, & quinquaginta millia hominũ caſtra noſtra adorti unt, & tanta erat hoſtium multitudo, ut llis loca omnia operirentur, & tam audacter & ſtrenue adoriebantur caſtra, ut illorum aliqui eadem ingreſſi fuerint, & in eis cum Hiſpanis congrediebantur. In eos irruimus, & ita Deo Optimo Maximo opem ferente effecimus, & quatuor horarum ſpatio caſtra noſtra ita munita reddidimus, ut nobis in eis conſiſtentibus nullo pacto damnum inferre poſſent, quamvis ſæpius in nos irruerint, & ſic nos pugnantes in noctem fere detinuere, qua appropinquante retroceſſere. Secundo die poſtquam ad turrim caſtrametatus fueram, ante lucem magno omnium ſilentio, adeò quod nullus hoſtium reſciverit cum equitibus, centum peditibus, & Indis amicis meis caſtris egreſſus ſum, & diſcurrens ad decem colonias igne conſumpſi, quarum una aſcendebat ad ter mille domos, & cum habitatoribus illius coloniæ tunc nobis pugnandum fuit, quoniam præter eos nullus nobis erat moleſtus, cum reliqui abeſſent: & quia Sanctæ Crucis inſignia præcedebant, & pro catholica fide, & pro Celſitudinis veſtræ regali ſervitio pugnavimus, omnipotens tot vires feliciter ſubminiſtravit, quod abſque noſtro incommodo ex eis multos neci dedimus, & ante meridiem maxima hoſtium multitudine undique affluente adepta jam

victoria in caſtra nos receperamus. Tertia autem luce legati ab eiſdem provinciarum dominis ad nos convenere, aſſerentes velle Majeſtati veſtræ ſubjici, & mihi eſſe amici rogantes inſuper, ut illorum commiſſis erroribus indulgerem, cibariaque & alia ex plumis, quibus illi utuntur, & pennis fabrefacta, quæ apud eos maximi æſtimantur, nobis attulere, illis reſponſum benignum reddidi, commemorans eos minus belle feciſſe, tamen eos in amicos ſuſcipiebam, indulgebamque omnibus, quæ contra me perpetraverant. Quarto die in caſtra noſtra introivere quinquaginta Indi, & prout elicere potui inter incolas omnes maximæ autoritatis, qui afferendorum cibariorum gratia adventaſſe ſimulabant, circumſpiciebantque curioſe noſtrorum caſtrorum ingreſſum egreſſumq; & caſulas quaſdam quibus inhabitabamus. Illi vero è Cempual me ſecreto monuerunt, ut animadverterem, quoniam illi erant animo iniquo, & nulla alia de cauſa in caſtra noſtra pervenerant, niſi exploratum, quibus modis nobis maxime obeſſe poſſent, & pro comperto haberem eos nulla de alia cauſa eo adventaſſe. Ego unum ex ipſis ſecreto capiendum curavi, & adeò ſecreto, quod nullus ſociorum præſenſit, & adhibitis interpretibus illi timorem injeci, ut de his quæ ab eodem peterē vera referret, qui mihi faſſus eſt, quod Sintegal provinciæ illius ſupremus dux, & præfectus maximis hominum copijs poſt collem contra caſtra noſtra latebat, ut futura nocte nos incautos adori-

adoriretur, aſſerebat enim quod jam tribus
diebus nobiſcum periculum certando fece-
rat, nil tamen proficere potuerat, & admo-
dum optabat nobiſcum noctu congredi, ne
equites noſtri tormenta & enſes commilitio-
nibus ſuis terrorem inferrent, & ipſos caſtra
noſtra exploratum deſtinaverat, & loca per
quæ ad nos facilis eſſet ingreſſus, & quo pa-
cto eas caſulas comburere poſſent. Et ilico
alium capiendum curavi ex eiſdem quinqua-
ginta, & eadem quæ à primo audiveram ſe-
cundus quoque narravit & eiſdem verbis, &
poſt quam illi duo erant conformes, alios
quinque & poſtremo reliquos omnes quin-
quaginta capiendos commiſi, & eiſdem ma-
nus amputandas curavi, eoſque ut Domino
ſuo ſignificarent, dimiſi, quod die noctuque
& quandocunque ad nos proficiſceretur, ex-
periretur quales eſſemus futuri. Tutiora ca-
ſtra noſtra reddidimus, & milites in locis ne-
ceſſarijs collocavi, & hac ſententia fuimus,
donec nox ſuperveniret, qua ſecuta hoſtes
jam binis vallibus, ad quas ſe ſecreto perven-
turos putabant, ut nos circundarent & pro-
pius accederent, ut illud quod animo pro-
poſuerant, executioni mandarent, collem
deſcendere cœperunt. Cum jam ad omnia
accinctus & paratus exiſterem, mihi viſum
eſt, ſi eos caſtris noſtris appropinquare per-
mitterem, aliquid incommodi nobis facilli-
me evenire poſſet, quoniam nocte non cer-
nentes milites, qui mecum eſſent, depoſito
timore in nos irruerent, & etiam, quia noſtri
milites Hiſpani plus timoris haberent eos

non videndo,& præterea timui, ne modo aliquo caſulis noſtris ignem injicerent, quod ſi eveniſſet, tanto incommodo nobis fuiſſet, quod nullus noſtrum evadere valuiſſet, conſtitui equitibus ut eos deterrerem,turbaremque, in hoſtes impetum facere, quod ex ſententia ſucceſſit. Nam quam primum nos contra eos equitibus ſine timore aut clamore audacter irruentes audivere, depoſitis armis per montes ſeſe dejecere, & tanta multitudo ſe dejicientium fuit, ut illis plena eſſent omnia circumvicina loca, dimiſerunt etiam cibaria,quæ ſecum attulerant, quibus uti volebant, ſi nocte ea nos non debellaſſent, aut penitus eradicaſſent, & eo pacto tuti remanſimus. His confectis aliquot diebus caſtris nos continuimus,& ea egreſſi non ſumus niſi circum circa, ut quorundam Indorum ingreſſum tueremur, qui nobis prælia levia maximis clamoribus inferebant, & aliquamdiu fuimus in caſtris nõ ſine mœrore. Poſtea vero una noctium acceptis centum peditibus, equeſtribus omnibus,& Indis mihi amicis poſt cuſtodiã primæ vigiliæ caſtris exivi. & poſtquam aberã per ſpacium unius leucæ à noſtris caſtris, quinque equites cum equabus, quibus inſidebant, corruêre, quæ nullo pacto ulterius progredi potuerunt, & eos in caſtra remiſi cohortantibus ſocijs, ut ipſe cum eiſdem reverti deberem,quia illud malo omini aſcribebant, ego vero animo voluens deum præeſſe naturæ iter incœptum proſecutus ſum, & antequam illuceſceret, invaſi duas colonias, in quibus multos interemi,

eas tamen igne concremari non ſum paſſus, ne viſo incendio me adeſſe reliquæ coloniæ, quæ proximæ erant præſagirent. Et poſtquam dies advenerat aliam coloniam adortus ſum adeo latam, quod ut ex inveſtigatione poſtea per me diligenter facta cognitum eſt, in ea erant viginti millia domorum, illi incauti & ad talia imparati, inermes exibant domibus, & fœminæ pueris mixtæ nudæ paſſim per vicos cernebantur, quibus damnum inferre cœperam, videntes quod nullo pacto obſiſtere poterant, aliqui ex primatibus dictæ coloniæ ad me ſupplices venere, rogantes ut ulterius eiſdem damna inferri non paterer, quia volebant Majeſtati veſtræ ſubjici, & eſſe mei amici, & quod optime conſiderabant eos ſui damni fuiſſe autores, quoniam verbis meis fidē non adhibuiſſent. Sed poſthac optime cognoſcerem, eos præceptis meis obtemperatum iri, & eſſent fideles, & vere Majeſtatis veſtræ ſubditi, & depoſitis armis ad quatuor millia hominum mihi præſto fuere, & optima ad quendam fontem cibaria nobis attulere, & ſic eis pacificis relictis in caſtra ſum reverſus. In caſtris exiſtentes maximo timore perculſos offendi, ſuſpicantes aliquid mali nobis eveniſſe, propter dictorum equitum lapſum, qui in caſtra cum equabus ſuis redierant, qui audita victoria, quam Dei clementia nobis conceſſerat, & quod noſtræ amicitiæ fuerant conjunctæ coloniæ, maximo gaudio repleti ſunt. Et ſciat Majeſtas veſtra, quod nullus noſtrum erat, qui non maxime ſibi timeret,
cum

cum tantum in eorum provinciam penetraſſe nos videremus, & in tanta & tali hominum multitudine, & ſine aliqua ſpe ſubſidij, & adeo ut proprijs auribus audiverim, & dicebant in ſuis colloquijs,& publice PetrusCarbonero, quod ego eos illuc deduxeram, unde nunquam exirent, & plus dum colloquerentur milites in caſula quadam, nec me cernerent, auſi ſunt dicere, quod ſi parum prudens exiſterem,& eos unde exire non poſſent, collocare vellem, illuc ſubſequi non deberent, ſed ad naves reverti, & ſi ſecum ire vellem, póſſem, ſin minus, me ibi deſererent, & pluries, ut huic illorum opinioni acquieſcerem inſtitere. Ego eos jubebam bono eſſe animo, & quod recordarentur ſe veſtræ Majeſtatis ſubditos , & quod nunquam Hiſpani alibi animis defecerant, & eramus in ea felicitate, ut acquirere poſſemus Ma. V. majora regna & imperia, quam in univerſo terrarum orbe comperiantur, & quod tales nos præſtare oporteret, quales decet optimos, & Chriſticolas contra infideles pugnantes, & quod in alio ſeculo ſummam fælicitatẽ acquireremus, & in hoc majori potiremur honore & gloria, quam aliqua unquam natio fuerit hactenus conſecuta, conſiderarentq; Deum Opt. Max, cui nil impoſſibile nobis adeſſe, quod luce clarius conſiderare poterant ex victorijs, quas ejus auxilio obtinuerant, quibus tot hoſtium periere, & ex noſtris nullus penitus. Dixi præterea multa in hanc ſententiam, & certe regali Majeſtatis veſtræ favore animis maxime reſipiſcere cœperunt, eoſdem in

meam

meam ſententiam traxi, mihique obedientes reddidi, & ad finem inceptis noſtris imponendum paratos diſpoſui. Poſtera vero die hora decima ad me profectus Sicutengal totius illius provinciæ dux, & præfectus, cum quinquaginta ex primatibus eorum & Magiſcacin, quæ primaria dignitas eſt totius illius provinciæ, & aliorum plurimorum principū & dominorum in ea nomine deprecati ſunt ut eos in celſitudinis veſtræ regale ſervitium reciperem, & meam amicitiam, ſuiſq; præteritis erroribus parcerē, quoniam illi nullam noſtri notitiam, aut conſuetudinem prius habuerant, nec qui eſſemus cognoverāt, modis tamen omnibus tam die quam noctu periculum fecerant, ne alicui ſubjicerentur, nullo enim unquam tempore dicta provincia alicui inſervierat, nec alium externum habuerat, aut habebat in dominum, ſed ab hominum memoria ſemper liberi vixerant, & ſemper ſe defenderant ab illo potenti domino Muteezuma & illius patre & avo, & quamvis illa provincia tota eſſet illi ſubjecta eoſdem tamen ſubjectos nunquā facere poterat, quamvis undique circumdarentur, & nullum à patria exitum obtinerent, & nullum ſalis uſum habebant, quia in ſua provincia non conficiebatur, nec permittebant extra provinciam eos emptum proficiſci, nec utebantur veſtibus bombicinis, eo namque loci non naſcitur ob intenſa frigora & alijs plurimis rebus ad uſum humanum, neceſſarijs carebant, quia undique claudebantur, quæ omnia placide & ex animo patiebantur, ne alicui

ſubjice-

ſubjicerentur, & idem mecum agere omnibus viribus fuerant experti, & aperte videbant, quod omnia quæ experti erant, nec illorum vires eiſdem prodeſſe potuerant, & malebant veſtræ Majeſtati ſubjici, quam crudeliter trucidari, & domos ſuas deſtrui, vaſtarique & conjuges liberoſque abduci, Ego reſpondi, quod ipſi cognoſcere poterant ipſoſmet eorum damnis fomenta præſtitiſſe, & ad eorum provinciam veluti amicam, propitiam & favorabilem venire cogitabam. Quemadmodum illi è Cempoal multoties retulere eos eſſe, & eſſe deſiderare, & propterea præmiſeram nuncios meos, ut eos de meo adventu certiores facerēt, & amicum meum animum in eos demonſtrarent, quemadmodum ex illis è Cempoal gratum eſſe perceperam, me ſine aliqua reſponſione, & ſine metu procedentem fuiſſent aggreſſi, & duos ex equis interemiſſent, & alios vulneraſſent, & poſtquam mecum pugnaverant legatos ſuos ad me deſtinaverant, geſta illa omnia illis inſcijs non ſui voluntate, aut conſilio proceſſiſſe aſſeverantes, & quod communitates quædam illis inconſultis motæ fuerant, & illi eas jam redarguerant, & meam amicitiam deſiderabant, & ipſe crediderам ea ex vero animo profecta, reſponderam per eos propoſita mihi cordi eſſe, & libere ſequenti die tanquam ad amicos hoſpitatum veni apud eoſdem, & qualiter tota ſequenti die me in itinere quoque oppugnaverant, donec nox ſuperveniſſet, aliaq; omnia per eoſdem contra me geſta & perpetrata, recenſebam. Quæ
ne

e Ma. veſtræ ſacras aures obtundam, præ-
ermitto, & concluſive, illi remanſcre ſub-
iti Majeſt. veſtræ, & ſe & bona eorum eidē
Majeſt. veſtræ obtulere: & tales hactenus
nveni, & in futurum me inventurum ſpero,
rout in progreſſu latius Majeſt. veſtræ pa-
ebit. Ea turri & caſtris eiſdem me continui
iebus ſex, cum adhuc illis non confiderem,
ec recedere volui, quamvis pluries ipſi
nixis præcibus afflagitaſſent, ut accederem
d quandam magnam civitatem ubi univerſi
llius provinciæ proceres & domini reſide-
ant, donec omnes illi domini ad caſtra me
ogatum venerint, ut civitatem ingrederer,
x melius neceſſaria in civitate, quàm in ca-
tris ſuppeditarent. Et moleſte ferre dice-
ant poſtquam eorum eram amicus, tam ma-
um fuiſſem ſortitus hoſpitum. Ideò eorum
recibus victus, civitatem ſum ingreſſus, quæ
eucis ſex aberat à dictis caſtris, & turri, qui-
us conſederam. quæ civitas eſt adeo ampla,
x admirabilis, quod quamvis plurima, quæ
ecenſere poſſem prætermittam, tamen illud
dhuc incredibile videatur, quoniam eam
rbitror eſſe ambitu latiorem Granaten ſi
ivitate munitioremque, & tam conſpicuis,
x forte opulentioribus ædificijs, & majori
opulo, quàm erat Granata, eo tempore, quo
i noſtris è Maurorum faucibus erepta eſt, &
nulto abundantior rebus patrijs, ut pane,
vibus, piſcibus, tam ex fluminibus quàm la-
cubus, & his quæ in venationibus capiun-
ur, rebuſque alijs, quibus pro ipſorum victu
ruuntur optimis. Hac in civitate eſt forum,
in

in quo quotidie cernuntur ultra triginta millia hominum ementium, & vendentium, ultra alia plurima parva fora, quæ in civitate reperiuntur. Hoc in foro habentur omnia indumentorum genera venalia, quibus illi uti conſueverunt, ſunt ibi loca diſpoſita ad vendendum aurum, argentum, lapillos, aliaque genera emblematum, & plumarum tam bene comptarum, ut in nullis foris aut plateis univerſi terrarum orbis ornatiores comperiri poſſent, ſunt ibi venationes adeo aptę, ut nullis optimis ex Hiſpanijs cedere debeant, venduntur holera & herbæ medicinales, ligna carboneſque in bona quantitate, habentur balnea, & denique inter eos viget aſpectus cujuſlibet boni ordinis & regulæ, & eſt natio multæ rationis, & talis, quod melior ſibi in Africa non eſſet comparanda. Iſta provincia habet valles, planiciem, ornatas, laboratas & ſeminatas, adeo quod nil à cultura vacat, & ut colligere potui gens iſta ſequitur Venetorum, Ianuenſium, Piſanorumque regimen. Quoniam nullum habent dominum, plurimi ſunt domini, omnes in eadem civitate moram trahentes. Incolæ patriæ ſunt coloni, & iſtis dominis ſubjacēt, & quilibet proprias habet civitates, ſed unus plus alio & pro negocijs emergentibus, & bellis in unum conveniunt omnes, & ſuis rebus conſulunt & conſtituunt. Arbitramur eoſdem ordinem aliquem in adminiſtranda juſticia, & ut mali caſtigentur obtinere, quoniam quidam ex ſuis incolis, uni ex noſtris ſubtraxerat aliquid auri, illud nun-

ciav

avi eorum Magiſcacin, qui eſt major inter
os, illi diligentiam omnem adhibuerunt,
eundem inſequendum curarunt, uſque ad
uandam civitatem quæ adjacet provinciæ
i Churultecal nominatam, illumque re-
axere, & ad manus meas redigére una cum
uro, & dixerunt, ut illum punirem, ego
atias egi, quod eam adhibuiſſent diligen-
am,& reſpondi,quod poſtquam illi erant in
a provincia illum corrigerent ſecundum
orum morem, nollebamque me ingerere ad
uniendos ſuos exiſtens in ſua provincia. Il-
m recepere, & præcone prævio, qui de-
ctum ejus alta voce recenſebat, præfatum
nagnum forum cogebatur circumire, & eo
acto illum ſiſtere juſſere ad molem quan-
am ad inſtar theatri, quæ ſtabat in medio
icti fori. Præco vero dictam molem aſcen-
ens,reiteratò illius delictum, & crimen alta
oce recenſebat, & illius caput ligno in mo-
ũ mallei in ſummitate rotunde fabrefacto,
ercuſſere, donec animam omnibus viden-
ibus redderet. Vidimus præterea plurimos
arcere tentos, quos ajebant ob furta, & alia
er eos commiſſa crimina detineri. In hac
provincia ſecundum computationem, quam
diligenter fieri curavi, ſunt centum & quin-
quaginta millia domorum, una cum alia
parva provincia eidem adhærenti Gnaſin-
cango nuncupata, qui eiſdem legibus & con-
ſuetudine vivunt, ſine domino. Qui &
non minus ſubditi ſunt regali Majeſtatis
veſtræ coronæ, quàm illi provinciæ Taſ-
caltecal.

O Cum

Nuncij Muteezuma ad corteſiũ.

Cum eſſem ſereniſſime & potentiſſime domine in caſtris bella gerens cum incolis iſtius patriæ è Taſcaltecal, quatuor ex potentioribus ſubditis Domini Muteezuma ad me profecti ſunt cum ducentis eis familiaribus, & dixerunt ea de cauſa adventaſſe ut mihi nunciarent, qualiter eorum dominus Majeſtati veſtræ ſubjici deſiderabat, & mecum inire amicitiam, & quid ſibi conſtituere pro annuo cenſu Majeſtati veſtræ perſolvendo deſiderabam, tam in auro, argento, veſtimentis ſericis, & bombicinis, quàm alijs rebus, quibus provincia abundaret, quæ omnia impartiretur, dummodo ejus provinciam non ingrederer, & illud tantummodo deſiderabat, quoniam ſua provincia erat ſterilis, & commeatibus non affluebat, & moleſtè ferret, ſi aliquid incommodi aut penuriæ ſuſtinerem una cum commilitonibus meis. Et eiſdem ad me dedit ad mille pondera auri & totidem veſtes ex bombice quibus illi maxime uti ſolent. Hi mecum degere pro majori parte illius belli, & perbelle videre potuerunt, quantum Hiſpani valeant, & interfuere, dum pacem & fœdus cum illis dominis Taſcaltecal inivimus, & ad quæ domini & univerſi incolæ ſeſe obtulerant veſtræ

Præmia.

Majeſt. ſervitia. Et, prout videbatur, eis hujuſmodi maxime diſplicebant, quia varijs modis me ſecum abducere tentarunt, aſſerentes promiſſa & oblationes, quas illi domini & incolæ fecerant, non fore ex animo, nec ſyncere amicitiam contraxiſſe, & illud, ut liberè ipſis confiderem, oſtenbebãt ut poſtea

tuto

utò mihi incauto inſidiarentur. Incolæ vero Taſcaltecal pluries me admonuerant, ne ſubditis domini Muteezuma aliquo pacto confiderem, quoniam erant verè proditores & omnia fraudulenter agebant, & dominus illorum fraudibus univerſam illam provinciam ditioni ſuæ ſubegerat, & me admonere voluerant, ſicut facere tenentur veri amici, & qui diu cognoverunt Muteezuma. Viſa diſſenſione, & ſimultatibus ambarum partium inde non parum voluptatis ſum conſecutus, quoniam multum ad rem meam ea pertinere cognoſcebam, & facillimè haberem aditum ad illos ſubigēdos, juxta id commune adagium: Ex monte procedit, quod montem comburit. Etiam mente revolvebam illud ſacri Evangelici verbi dictum: Omne regnum in ſe diviſum deſolabitur, modo tamen hos, modo illos ſecretò alloquebar, & gratias unicuique agebam de illorum optimo animo, conſilio, & admonitione, & plus me amare præſentes, & quos alloquebar profitebar, quàm alios qui aberant & de quibus maledicebant. Fuimus in hac celebri civitate dies viginti, & nuncij Muteezuma, quos apud me fuiſſe ſuperius retuli, me hortati ſunt, quod proficiſci deberem ad civitatem Churultecal, quæ aberat per leucas ſex, & cives & incolæ illius erant maxima amicitia conjuncti domino eorum Muteezuma, & ibi ipſius animum facilius comprehendere poſſem, utrum deſideraret, proficiſcerer ad ſuam provinciam, & quod aliquis ipſorum ex ea civitate poſſet ire allocutum

eorum dominum, ſignificatum ea, quæ ego injunxiſſem, & reverti cum reſponſo, & compertum habebant alios nuncios me in ea præſtolari, ut colloqueremur. Eis reſponſum dedi, mihi placere illuc proficiſci, & quodam die, quem eiſdem indixi recederemus. Poſtquam vero domini è Taſcaltecal reſcivere ea, quæ cum prædictis nuncijs egeram, & conſtitueram diſcedere ad illam civitatem, me mœſtitia pleni convenere rogantes, nullo pacto illuc proficiſci deberem, quoniam jam mihi inſidias præparaverant, ut me unà cum commilitonibus neci darent, & ad hoc negotium ipſe Muteezuma, ex provincia dictæ civitati contermina, deſtinaverat ad quinquaginta millia hominum, & conſtiterant per duas leucas à præfata civitate, & ipſi obſidebant iter conſuetum quà proficiſci deberem & novum conſtruxerant, altis foſſis refertum, in quibus præacutæ ſudes fixæ ſolo contegebantur, ut equi in eas præcipitarentur, & eo modo confoderentur, & ex induſtria multos vicos obſtruxerant, & in ſupremis & ſubdialibus domorum pavimentis lapides undique congeſſerant, ut nos civitatem ingreſſos capere poſſent, & deinde de nobis ad libitum diſponere. Et ad detegendam veritatem eo uterer argumento, quod nunquam domini illius civitatis me viſum aut allocutum venerant, cum jam diu veniſſent illi de Guaſancigo, qui plus aberant quàm ipſi: & mitterem eos evocatum, & viderem an venirent. Illis gratias ingentes egi, & ab eis petij mihi ali-

quos

uos concederent, qui eoſdem meo nomine
ogatos haberent, ut ad me proficiſcerentur,
abebam enim quædam, quæ cum illis com-
unicare deſiderabam, commodum Maje-
tatis veſtræ concernentia, eiſdem nuncijs
auſam mei adventus explanavi, ut eam illis
narrarent. Qui nuncij eò ſunt profecti,
& mandata mea expoſuere dominis illius
ivitatis, & ſecum advenerunt tres perſonæ,
aud magnæ exiſtimationis, & retulere, no-
nine dominorum illius civitatis adventaſſe,
& eos non potuiſſe ad me proficiſci aſſere-
ant, quia adverſa detinebantur valetudine:
lliſque intentionem meam ad illos perfe-
endam exponerem. Illi autem ex Taſcalte-
cal mihi ſignificarunt, eos eſſe inter cives
nullius autoritatis, & prædicti cives me irri-
dere videbantur, & eis fidem non adhiberem,
niſi domini civitatis ad me perſonaliter pro-
ficiſcerentur. Eoſdem nuncios audivi & re-
ſpondi, quod tam alti & potentis principis
(qualis eſt Majeſtas veſtra) legatio humilibus
perſonis exponi non debebat, & nedum ipſi
nuncij, ſed & ipſorum domini vix erant tantę
dignitatis, quibus dicta legatio à me explica-
ri deberet, & propterea jubebam, quod trium
dierum ſpacio coram me comparerent veſtrę
Majeſtati obedientiam præſtituri, & in ſub-
ditos ſe ſubjecturi, prævia proteſtatione,
quod ſi ei aſſignato termino non compa-
rerent, caſtra mea in eos moverem, tan-
quam contra Majeſtatis veſtræ rebelles, &
ſubjici recuſantes ditioni Majeſtatis veſtræ,
& ad hanc cauſam niſi mandatum manu

 propria,

propria, & notarij ſubſcriptum, cum lata commiſſione veſtræ Majeſtatis, in eodẽ cauſam mei adventus commemorando, & quod iſtæ provinciæ, & multæ aliæ erant veſtræ Majeſtati ſubjectæ, & illi qui libenti animo vellent ſubjici veſtræ Majeſtati, benè à me haberentur, & eos maximis eram proſecuturus honoribus & favore & econtra rebelles. Sequenti vero die venerunt ad me ferè omnes domini dictæ civitatis ſe excuſantes, quod priùs non venerant, hoc eveniſſe inde affirmabant, quia illi ex provincia in qua morabar, erant eorum hoſtes, & non auſi fuerant eò accedere, quia ſe fore tutos non arbitrabantur, & quod aliquid mihi detuliſſent contra eos, animo arbitrabantur, ſed illis fidem adhibere non deberem, tanquam ab hoſtibus eorum nominis prolata, & quod non ita erat, & ſi ſecum ad eorum civitatem accederem, ibi cognoſcerem prolata per eorum hoſtes eſſe falſa & vera eſſe quæ ipſi proponebant, Et exinde Majeſtati veſtræ ſe ſubjiciebant & permanſuri erant, & quod parerent & omnia quæ Majeſtatis Veſtræ nomine impoſuiſſem, parati erant contribuere, & omnia hæc notarius, interpretibus adhibitis, ſcriptis demandavit, & tunc cum eiſdẽ proficiſci conſtitui, partim ne animo defeciſſe viderer, partim quoniam ibi ſperabam poſſe omnia fœlicius quæ mihi incumbebãt, componere cum Muteezuma, quoniam illa civitas eſt contermina illi provinciæ (ut relatum eſt) ſubjecti enim Muteezuma illic tutò proficiſcebantur, & econtra cum in eo-

rum

um itinere nullum obſtet impedimentum, qua re cognita domini è Taſcaltecal maximè ndoluere, & multoties me multum errare affirmarunt, & poſtquam jam ſe Majeſtati Veſtræ dediderāt, & meam amicitiam inverant mecum ire volebant, & omnibus in rebus quæ evenirent opē ferre,& non obſtante quod multum reluctatus fuerim, & precibus ab ejs contenderim ne venirent, quoniam neceſſitas non impendebat, tamen ad centum millia hominum ad pugnam aptorum me ſubſecuta ſunt & me comitata ſunt per leucas duas à civitate, & ab eo loco maximo rogatu meo, præter ſex millia hominum omnes receſſere & ea nocte caſtra poſui ad quēdam fluvium,qui duabus leucis aberat ab ipſa civitate,partim ut expedirem dictos homines è Taſcaltecal qui mecum venerant,ne aliquid ſcandali tanta multitudo civitati inferret, partim quia nox appropinquabat, & ea hora nolebam civitatem ingredi. Poſtero die omnes cives mihi obviam venere, tubis & timpanis ut me exciperent cum multis alijs perſonis, quæ apud eos religioſæ habentur, veſtibus ſuis ſolitis indutis canendo & pſallendo,ut facere ſolent in ſuis Meſchitis,quas pro eccleſijs tenent, & ea ſolennitate uſque ad ingreſſum civitatis nos perduxere, & in optima domo collocarunt, in qua ego cum univerſis meis ſocijs fui cōmodè hoſpitatus, & ad vota nobis cibaria attulere, levia tamē. Et dum iter faceremus ad civitatem, multa eorum ſignorum quæ nobis aperuerant incolæ ex Taſcaltecal, offendimus, quoniam

iter obſtruſum invenimus, & aliud novite
fabrefactum & ſcrobes altas aliquas in qua
homines decidebant, & vias aliquas in civ
tate obſtruſas, & lapides congeſtos in pavi
mentis ſubdialibus, & iſta nos vegetiores &
vigilantiores reddidere. Ibi inveni nuncio
aliquos à Muteezuma miſſos, ut nuncio
illius qui apud me erant alloquerentur, n
tamen ad me ſe in commiſſis habere dixe
runt, ſed tantum veniſſe, ut ab illis nuncij
intelligerent quid mecum egiſſent aut con
ſtituiſſent, ut ea domino ſuo poſſent nuncia
re, & ſic me allocuti diſceſſere. Et unus ex
primatibus nuncijs Muteezuma qui mecum
erat, cum his profectus eſt. Et his tribus die-
bus quibus ibi moram traxi, mihi minimum
alimentorum contribuerunt, & indies pejus,
& raro me viſum, & allocutum veniebant
Domini & primates civitatis. Et dum ex
hoc aliquid timoris haberemus, interpreti
meo quotidiano (quæ eſt fœmina ex illis
Indis, quam accepi in Putuncham, qui eſt
fluvius Grizaluæ, de qua etiam in prima rela-
tione Majeſtati Veſtræ tranſmiſſa mẽtionem
feci) incola quædam ex Taſcaltecal aperuit,
non longe maximam multitudinem homi-
num ſubjectorum Muteezuma in unum con-
veniſſe. Et quod omnes habitatores civi-
tatis eduxerant uxores, filios, & bona cupie-
bant nos aggredi, omnes interimere, & ſi ſe-
cum vellet abire illam ſoſpitem conſervaret,
quæ omnia retulit illi Hieronymo Agillari,
quem habui in Iucatan, & de quo aliàs Maie-
ſtati Veſtræ mentionem feci, qui poſtea hæc
mihi

nihi expoſuit, & illico incolam quendam llac prætereuntem capiendum curavi, & ab llo ſecreto in loco collocato diligenter per-cunctatus ſum, & ea mihi aperuit quæ fœmi-na ex Churultecal interpreti meo retulerat, & propterea ex præmiſſis & etiam præceden-tibus indicijs quæ prius videramus in itinere, conſtitui melius eſſe illos prævenire, quàm præveniri, & dominos omnes illius civitatis alloquendi gratia convenire curavi, quos, poſteaquam convenere, in magna quadam aula collocavi, & interim juſſi milites eſſe in armis, & ad omnia paratos, quo illico in eam multitudinem Indorum, qui habita-tioni meæ inerant ex proximiori loco irrue-rent. Et ſic evenit, quoniam poſtquam convenerant domini in ea aula, eos vinctos ibidem reliqui, equum aſcendi, & emiſſo pixidis ſono taliter egimus, quod duarum horarum ſpacio ad tria millia hominum neci dedimus. Et ultra Majeſtas Veſtra cogno-ſcat, qualiter contra nos ſe accinxerant. Antequam exirem hoſpitio, omnes ferè vi-cos obſtraxerant, & erant ordinati: & tamen quoniam illos incautos aggreſſi fuimus, facile fuit eos diſſipare, maxime, deficien-tibus eorum ducibus, quos in aula in vincula conjectos detinebam. Ignem quibuſdam tur-ribus & munitis domibus, in quibus ſe tue-bantur injici mandavi, & decertando civita-tem totam peragravi: in hoſpitio tamen optimo relicto præſidio. Et eo pacto quinque horarum ſpacio populum omnem è civitate migrare coëgi: opem ferentibus quater

 mille

mille viris ex Taſcaltecal, & quadringenti è Cempoal. Poſt meum reditum ad hoſpitium eos dominos civitatis, quos in vinculis detinebam, allocutus ſum, & ab illis quærebam, cur me ea proditione interimere curaſſent: reſponderunt cauſam ab ejs non proveniſſe, ſed ab incolis è Culva ſubditis domini Muteezuma, qui eos ad tale facinus ſuaſionibus ſuis impulerant, & dominus Muteezuma per leucam cum dimidia collocaverat ab ea civitate (ut ipſi cogitare poterant) ad quinquaginta millia armatorum, ut illud exequeretur: ſed tamen eos jam cognoſcere ſe fore deceptos, & me rogabant unum, aut duos ex illis ſolutos dimitterem, quoniam illi pollicebantur reducere populum quem ejeceram, & fœminas, liberos, & bona quæ eduxerant, & ut illis parcerem ſupplices rogabant, promittentes, quod in poſterum an nullis ſe decipi permitterent, & volebant eſſe veri & fideles Majeſtatis Veſtræ ſubditi. Et poſtquam fui eorum errores & crimina maxime deteſtatus, & reprehendi, duos ex ejs dimiſi. Sequenti vero die civitas adeo habitata videbatur, & fœminis, & pueris referta, & pacificus populus, non aliter, quàm ſi nil eveniſſet: ſolvique omnes reliquos civitatis dominos, quoniam ſunt polliciti ſe Majeſtati Veſtræ perpetuò inſervituros, Et eo viginti dierum ſpacio, quibus ibi moram traximus, fuit civitas tam pacifica, & videbatur non aliter, quàm ſi nullus fuiſſet interemptus, aut defuiſſet: & fora, & commercia ſua habebant, & exercebant per civitatem, quemadmodum

ıodum prius facere conſueverant,effecique,
uod incolæ è Churultecal & Taſcaltecal
ædere, & amicitia jungerentur, & amici ex
ıimicis efficerentur, quos à paucis annis
ıuneribus ſibi conciliaverat Muteezuma,
t hoſtes reddiderat incolis è Taſcaltecal.
Civitas hæc Churultecal ſita eſt in loco pla-
.o, & intra mœnia habet viginti millia do-
ıorum, & totidem in ſuburbijs, ſunt ſoli
omini, & habent confinia ſeparata, nec ali-
ui parent,nec aliquem cognoſcunt in domi-
ıum aut ſuperiorem, & habent regimen ſi-
nile incolis è Taſcaltecal, gens iſta meliori-
ous utitur ornamentis quam è Taſcaltecal.
Omnes poſt hanc cladem ſunt, & fuerunt fi-
deles ſubjecti Regali Majeſtati Veſtræ, &
ſpero eos in futurum permanſuros.Iſta regio
eſt fœcundiſſima, quoniam latam habet pro-
vinciam & confinia,& loca pro majori parte
irrigua, & civitas hæc ab extra eſt viſu pul-
cherrima quia eſt plena, & turribus maximè
referta, & Majeſtati Veſtræ vera refero,quod
ex alta turri cujuſdã Meſchitæ proſpectans,
recenſui ad quadringentas turritas Meſchi-
tas in dicta civitate. Et ex omnibus provin-
cijs, quas hactenus in his regionibus viderã,
hæc aptior eſt ad Hiſpanorum habitationẽ,
quia in ea habentur paſcua, & aquæ habiles
ad alendas pecudes,quæ alia loca, quæ hacte-
nus peragravimus,non habent, quoniam cæ-
teris in provincijs tanta eſt hominum copia,
quod nulla ſit provinciarum portio, etiam
minima, quæ cultura vacet, & tamen multis
in locis panis defectum patiuntur, ſunt etiam
pau-

pauperes multi, & mendicant ad domos & templa, quemadmodum fieri ſolet in Hiſpanijs, & alibi.

Allocutus ſum illos nuncios Muteezumæ circa proditioné, quam mihi paraverant domini è Churultecal, & qualiter prædicti domini aſſerebãt eveniſſe, & primordia habuiſſe à perſuaſione Muteezuma, & quod hæc proditio non videbatur mihi digna tanto viro qualis ipſorum dominus erat: & hinc mittebat honoratos nuncios ſuam mihi ingerens amicitiam, illinc vero quærebat mihi proditoriè inſidiari viribus alienis, ut ſe à crimine protegere poſſet, & excuſare, ſi res ad vota non ſuccederet, & poſteaquam ipſe promiſſam fidem fregerat, nec pollicitis ſteterat, nec in ore illius veritas comperiebatur, ego quoque ſententiam mutaveram, & ſi prius ad ejus provinciam ipſius videndi & alloquendi tantum gratia, & ut ſecum amicitia & conſuetudine jungerer, nunc eam ut hoſtis ingredi properarem, ejus provinciæ damna omnia, & incommoda, quæ hoſtis afferre poteſt, inferre deſiderans, quo ego maxime dolebam: cupiebam enim libentius eum amicum habere, & illum omnibus in rebus, quas in his partibus geſturus eram, conſulere, & datum mihi ab illo conſilium exequi. Illi vero reſponderunt mecum diu fuiſſe, nec ad aures ſuas perveniſſe talem proditionem, & nullo pacto adduci poterant, ea quæ facta fuerant, fuiſſe ſententia & conſilio domini Muteezuma commiſſa, & à me expoſcebant, ut antequá

con-

:onſtituerē ejus amicitiæ renuntiare, & bel-
um contra eum ſuſcipere, prout aſſerebam,
ptime prius omnia cognoſcerem,& ad veri-
atem eruendam cuncta experirer, & unum
x eis dimitterem, qui proficiſceretur ad do-
ninum ſuum alloquendum, & propediem
everteretur. Sunt ab iſta civitate ad locum
ıbi Muteezuma reſidebat,viginti leucæ.Re-
pondi mihi placere & aliquot ex eis dimiſi,
& ipſi unà cum alio qui prius diſceſſerat,poſt
lies ſex reverſi ſunt, mihique attulere dono
lecem puro auro paropſides,& mille & quin-
gentas veſtes, & commeatum gallinarum, &
Panicacap (quod genus eſt potus, quo utun-
tur) & retulerunt dominum ſuum Mutee-
zuma moleſtè tuliſſe paratas mihi inſidias
per illos è Churultecal, & me certo perſua-
ſum, quod ille huic negotio præſtitiſſet con-
ſilium & favorem, quia ipſe mihi fidē aſtrin-
gebat, ita non procedere, & gentē illam eſſe
ſuam, quæ ubi ſupra conſtiterat, motu ta-
men proprio non ejus mandato conveniſſe,
ſuaſione illorum è Churultecal,quia erant ex
duabus provincijs, quarum altera vocatur
Accancigo, altera vero Yzuchan, quæ ſunt
conterminæ regioni Taſcaltecal, & propter
propinquitatem quoddam fœdus inter ſe
iniverant, ut alter alteri opem ferat, & ea
de cauſa convenerant, non autem ejus man-
dato, & in futurum viderem ipſius operibus,
ſi illa quæ ei nuncianda miſeram, forent
vera vel non. Et denuo me enixe rogabat,
ut ad ſuam provinciam proficiſci non debe-
rem, quia erat ſterilis, & multa pati poſſem
& ubi-

& ubicunque permanerem, mitterem illu quæſitum quæ vellem, ea enim perficeret & adimpleret. Reſpondi iter meum ad illiu provinciam non poſſe evitari, quoniam d ipſo Muteezuma & illius provincia teneba Majeſtati Veſtræ ſigillatim omnia referre. E me credere ea quæ retulerant nuncij, ſimula bam, & propterea quia aliter fieri non pote rat, niſi ut illum inviſerem, quod moleſt nō ferret, & ſi aliud animo volueret malè ſib evenire poſſet, & ægrè ferrem illatum ſib damnum & incommodum. Ille vero poſt quam cognovit me conſtituiſſe ire illum vi ſum, reſpondit, quod fœlix illuc progrederer meque expectaret in illa civitate, in qua im præſentiarum ſe continebat, & ad me deſti navit multos è ſuis, ut me illuc comitarētur quia jam ingreſſus eram ejus provinciam, cu piebant me deducere per ea loca & itinera in quibus inſidias mihi paraſſe putavi, ut no malè mulctarent per ea quæ poſtea evenere quoniam Hiſpani multi, quos ad varia nego tia per eam provinciam deſtinaveram, vider plures pontes & anguſta itinera, per quæ ſ fuiſſemus progeſſi, facillimè executioni in tentionē ſuam mittere potuiſſent. Sed Deu Optimus Maximus qui Majeſtatem Veſtram à teneris annis tutatus eſt, proſpectans no Regali Majeſtatis Veſtræ ſervitio intentos aliud iter demonſtravit, & quamvis eſſe aſperius, tamen non erat tot periculis ſubje ctum, ut illud, quo nos deducere nitebantur quod nobis hoc pacto monſtratum eſt. Ab iſta civitate Churultecal ſunt gemini excelſ

montes

montes, & frigiditatis maximæ, & in fine
měſis Auguſti habetur in illis tantũ nivium,
t in eorum vertice non ſit aliud cernere
ræter nives : & ab eorum altero qui excel-
ior habetur, multoties tam die quàm noɛte
greditur ingens fumeus globus ad inſtar
nagnæ domus, & ſupra illius verticem tolli-
ur uſque ad nubes tam recto tramite & ve-
ociter, ut ſagitta globum illum velocitate
on æquaret, & quamvis maximi, & vehe-
nentes in illorum montium cacuminibus
agentur venti, tamẽ globum illum fumeum
iſſipare aut obliquare non poſſunt. Sed quia
emper optavi de omnibus his in locis exi-
tentibus vera ſigillatim Majeſtati veſtræ re-
erre, quoniam illud proſpiciens viſus ſum
idere miraculum, ut ſecretum perſcrutarer,
lecem ex commilitonibus meis Hiſpanis, &
os quos arbitrabar perſcrutationi hujuſmo-
li idoneos fore, cum aliquibus incolis ejus
rovinciæ illuc perſcrutatum ire juſſi, & illis
eriofe injunxi, ut modis omnibus dictum
nontem aſcenderẽt & ſecretum illius fumi,
unde & qualiter exiret perſcrutarentur, &
uantum ejs poſſibile fuit, ut dictum montẽ
ſcenderent, laborabant, nunquam tamen
llum ſcandere valuerunt, obſtantibus cre-
ris cinerum turbinibus qui à dicto monte
grediuntur, magnis nivibus, & intenſo fri-
ore quod in illis montibus vagabatur : ap-
ropinquaverunt tamen cacumini, & adeo
uod cum eſſẽt ibi, incœpit exire ille fumeus
lobus tanto cum impetu & ſtrepitu, ut
nons videretur corruere, & infecto negotio
reverſi

reverſi ſunt, portantes multum nivis & glacici, vibebatur enim eis rem novam in his partibus tam calidis conſtitutos nos eſſe viſuros, ſecundum ſententiam nauclerorum, quoniam affirmant iſtam provinciam ſitam in vigeſimo gradu, qui eſt in paralello inſula Hiſpanæ, ubi aſſidue verſantur maximi calores : & dum irent quæſitum hoc ſecretũ,offẽderunt quoddam iter, & ab incolis quos ſecum miſerã percunctati ſunt, quorſum illud iter tenderet, ipſi retulere illac iri ad Culva & illud eſſe optimum iter ad Culva, & non illud, per quod nos illi de Culva deducere volebant, & Hiſpani progreſſi ſunt per illud ad fines montium uſque, iter enim eſt in medio dictorum montium : tandẽ patere cœpit planities è Culva, & magna civitas Temixtitan, & lacus qui continentur in ea provincia, quos inferius celſitudini veſtræ referam, & Hiſpani illi quos miſeram ad perſcrutandum ſecretum, cum ſocijs reverſi ſunt exultantes invento bono itinere, & cum ab illis & ab incolis provinciæ factus fuiſſem certior de novo bono adinvento itinere, nuncios ipſius Muteezuma ſum allocutus, eos monendo, quod deducerent me ad eam provinciam per adinventum iter, & non per illud quo ipſi conſtituerant : Reſponderunt, quod erat magis planum & brevius, & cur me per illud non deducerent,dixere cauſam hanc ſubeſſe, quia debebamus tranſire per provinciam Guaſacingo, cujus incolæ erant hoſtes Domino ſuo Muteezuma, & in ea non poteramus invenire commeatum & neceſſaria,
prout

rout per loca domini ſui,ſed poſtquam con-
ſtitueram ire illac, ipſi commeatum aliunde
fferri curarent, & maxima anxietate tranſ-
vimus timentes, ne illi in ſua malitia vel-
ent perſeverare,nobiſque denuo inſidiari,&
uia jam omnibus innotuerat quod illuc
rogredi volebam, non videbatur ad rem
ertinere retrocedere, ne illud timori & pu-
llanimitati aſcriberetur. Et ea die, qua à
Churultecal diſceſſimus, emenſi quatuor
eucas, devenimus ad pagos quoſdam ſub di-
ione civitatis Guaſacingo, ibi ab incolis
ene viſus, méque donarunt quibuſdam
ervis, veſtibus, & parvis fruſtulis auri, quæ
mnia parvi erant momenti, quoniam in
rovincia ſua talia non habentur, qui ſunt
actionis illorum è Taſcaltecal,& circundan-
ur undique provincijs Domini Muteezu-
na, & adeo, quód nullum eſt illis com-
nercium, niſi cum incolis propriæ patriæ,
& ideo miſerè degunt. Sequenti die aſcen-
di faucem inter duos montes ſitam,de quibus
Majeſtati Veſtræ retuli, & in ipſius deſcen-
ſu poſtquam oculis noſtris patebat provin-
cia domini Muteezuma, venimus per quan-
dam illius provinciam, quæ appellatur
Chalco, per duas leucas antequam perveni-
remus ad loca habitata, invenimus opti-
mum hoſpitium noviter extructum ex tig-
nis & palea, in eo me cum ſocijs omnibus
commode collocavi cum omnibus Indis,
quos mecum eduxeram ad quatuor millia
hominum ex iſtis provincijs, videlicet
ex Taſcaltecal, Guaſacingo, Churultecal,

& Cempoal, nobis neceſſaria victui conceſſ
re, & habuimus in omnibus habitationib
ignes multis injectis lignis, quia frigora & a
gores maximi vigebant, duobus enim alti
ſſimis montibus circundabamur, quibus m
xima nivium multitudo inerat. Eò quidai
Muteezuma nomine ad me profecti ſunt, q
videbantur proceres, & inter eos ajebant v
niſſe fratrem ipſius Muteezuma, & quat
mihi attulere mille auri pondera ſui domi
Muteezuma nomine, & me rogatum vol
bant, ad illius civitatem ulterius proficiſcer
di animum exuerem, quia illius provinc
annonæ caritate premebatur, & iter erat a
illam difficile, tota enim erat aquis circum
vallata & ad eam non niſi canois invehi p
teram, eſt autem canoa lembus unilignet
concavus, quibus ad aquas transferend
utuntur (illas incolæ Accaler nominant
aliaque multa difficilia eſſe in itinere com
mentabantur, & illi ſignificarem quid ab e
poſtularem. Quoniam lubens omnia mih
ubicunque locorum exiſterem ab eodem pe
tita proculdubio in ſignum tributi mittend
curaret, & uſque ad mare & quocunque ani
mo meo libuiſſet. Ipſos blande & amic
excepi, eoſque aliquibus quæ ex Hiſpanij
attulerã donavi, quæ maximo in precio apud
eos habebantur, apud illum præſertim quem
fratrem Muteezuma eſſe ajebant, & nomine
domini ſui expoſitæ legationi in hæc verba
reſpondi: Ego, ſi in manu & poteſtate mea
eſſet ab hac provincia receſſus, libentiori ani-
mo quàm ipſe deſiderat, ab his regionibus ut
magna-

agnanimo Domino veſtro morem gererē, ecederem, ſed ſacræ Catholicæ Majeſtatis omini & regis mei præcepta & mandata id e exequi non permittunt. Illius juſſu hanc egionem petij, & inter alia quæ à Catholica Majeſtate magnoque Imperatore mihi in ommiſſis data ſunt, illud fuit imprimis, ut de agnanimo domino veſtro Muteezuma, & lius tam celebri civitate Majeſtatem ſuam ertiorem facerem, cujus celebritas diu ad jus ſacras aures pervenit, illudque vos oraos velim, ut meo nomine domino veſtro uncietis; meum illuc iter æquo gratoque nimo ferat, quandoquidem adventus iſte neus domino veſtro, aut illius provinciæ dānum aliquod, aut incommodum afferre non oteſt, ſed plurimum utilitatis, honoris, & ncrementi. Et poſtquam dominum veſtrum llocutus fuero, ſi mea conſuetudine uti nouerit, ilico pedem referam, ſatis enim mihi ſt illum alloqui, ut inter nos quibus modis acratiſſimi mei potentiſſimique regis negocia in his partibus gubernari queant, conſtituamus, quæ non poſſent per interpoſitas perſonas quamvis idoneas, & quibus maxima fides ſit adhibenda, conſtitui. Et hoc habito reſponſo receſſere. In hoc hoſpitio, de quo ſuperius mentionē habui, cogitarant (prout ex indicijs & præparationibus conjicere potui) ea nocte nobis obeſſe, & aliquod damnum inferre; hoc percepto remedium adinveni. Propterea poſtquam cognoverant, me mutaſſe ſententiam, ſecreto juſſere illos viros, qui in montibus erant abſconditi,

proficiſci ad hoſpitium prædictum, & con
ſpecti à meis vigilibus,& excubijs diſceſſere
Poſtero die inde profectus perveni ad colo
niam quandam, quam Amaqueruca appel
lant, quæ ſubjacet provinciæ Chalco, qu
habet in colonia principali, & villis per dua
leucas circumcirca plus quam tria millia ha
bitationum,& in hac colonia fuimus optim
hoſpitati in pulchra domo ipſius Domini
Multi, qui ex primatibus videbantur, m
viſum & ſalutatum venere, afferentes eorun
Dominum eos ad me deſtinaſſe, ut me ib
expectarent, & de omnibus quibus indige
rem, & mihi & meis providere curarent
Hujus provinciæ dominus mihi largitus e
mille pondera auri, & quadraginta ſervos, 8
duos dies fuimus ibi, commode & uberrim
nobis omnia quibus indigebamus, ſuppedi
taverunt. Poſtero die cum ad me veniſſen
quidam principales, ſignificarunt, quo
dominus Muteezuma me expectabat, diſceſ
& ea nocte fuimus in quadam parva coloni
abinde per leucas quatuor, quæ adhære
maximo lacui, & ferme illius media pars ir
aquas protenditur, à continente vero habe
aſperrimum montem cum rupibus & lapi-
dibus ingentibus, & ibi modis omnibus
conabantur nobis obeſſe, aliter autem quàm
quærebant, evenit : conſtituerant enim
nos noctu incautos offendere, & cum tam
diligens, & vigilantiſſimus diu noctuque
eſſem, cogitationes eorum irritas feci : &
ea nocte vigiles ubique collocavi, & tales,
quod tam ab exploratoribus illis, qui aqua
canonis

anonis vehebantur, quàm ab eis,qui monte
eſcendebant conſpici & videri potuit, an
orum opinionem exequi potuiſſent: manè
aventi ſunt ad viginti exploratores illorum
noſtris interfecti,adeo ut pauci ad dominos
qui eos miſerunt, reverſi ſint. Et cùm nos
emper ad quæcunque paratos & promptos
ernerent,conſtituerunt mutare ſententiam,
& nos tanquam amicos deducere. Sequenti
lie ſummo mane cum diſcedere conſtituiſ-
ſem, præſto fuere duodecim viri ex prima-
ibus, ut poſtea percepi, inter quos majori
fulgebat dignitate juvenis annorum viginti
quinque, quem omnes maxime veneraban-
tur, & adeo quod quando lectica qua vehe-
batur deſcendit, reliqui omnes anteibant
ſaxa & paleas qua ille progreſſurus erat è
medio itineris auferentes. Et poſtquam me
convenere, ſe Domini Muteezuma nomine
veniſſe commemorarunt,ea de cauſa ut mihi
in itinere adeſſent: & domino ſuo condona-
rem,quod ipſe obviam eouſque non venerat,
quoniam adverſa valetudinè detinebatur, &
ejuſdem celebris civitas non multum diſta-
bat, & poſtquam conſtitueram ad illum pro-
ficiſci, ut corã colloqui poſſemus, ut cogno-
ſcerem quali eſſet in Majeſtatem Veſtram
animo. Nihilominus enixis precibus con-
tendebat, ne illuc progrederer, quia ibi
multum penuriæ & laboris eſſem perpeſſu-
rus, multum comminabatur, ibi mihi de
neceſſarijs proviſum iri non poſſe curare,
quemadmodum animo cõceperat: & in mul-
tum inſtitere præfati legati, & tantum ut nil

aliud ſupereſſet, niſi aperte dicerent, ſi illuc proficiſci perſeverarem, obſtare velle. Ego vero illis benignè reſpondi, & mitioribus verbis quibus fieri potuit: aſſerens, quod ex iſto meo adventu nil ſibi incommodi evenire poterat, ſed plurimum utilitatis, & eos quibuſdã quæ mecum adduxeram ex Hiſpanijs donatos dimiſi, & ilico diſceſſi magna comitante caterva. Nam comitabantur me viri qui maximæ videbantur autoritatis, ut poſtea apparuit, & ſemper progrediebamur prope ripam illius magni lacus, & à domo in qua hoſpitatus fueram, vix per leucam profectus, vidi in ipſo lacu parvam civitatem, quæ tantum à nobis aberat quantum continent duo jactus baliſtæ, habentem uſque ad bis mille habitationes in ipſo lacu ſitam, ad quam nullum terrâ patebat iter & etiam multum turritam quantum videre potuimus, & progreſſus leucæ ſpacio ingreſſus fui viam ſtratam manu, & arte fabricatam in ipſo lacu latam quantum equeſtris Hiſpana haſta extẽditur, & eadem ferme per leucam profecti ad civitatem quandam devenimus, qua elegantiorem hactenus non videramus, quamvis eſſet ambitu non amplo. hac exigua in civitate erant domus ornatiſſimæ, & non tantum admirationem afferebant domus benè edificatæ, quantum domorum fundamenta, quæ miro artificio in aquis erant conſtituta, cum (ut relatum eſt) in lacu ipſo ſit ſita civitas, hac in civitate, quæ aſcendit ad duo millia domorum, bellè fuimus & lautè nos excepere, & primates, & dominus illius civitatis

ſum-

ımmoperè expetebāt, ut ea nocte ibi quieſ-
:rem, nuncij vero domini Muteezuma ad-
ıonuerunt, ne illic vellem pernoctare, ſed
er tres leucas progrederer ad civitatem no-
ıine Iztapalapa, quæ ſubjacet uni ex fratri-
ıus domini Muteezuma. Egreſſus vero illius
:ivitatis, ubi pranſi fueramus, cujus nomen
mpræſentiarum non occurrit, eſt per ſimi-
em viam ſtratam manu fabricatam, quæ du-
:it per unam leucam ad continentem uſque,
& mihi civitati appropinquāti obvius factus
:ſt dominus illius cum uno alio magno Do-
mino alterius civitatis, quæ ab illa abeſt per
tres leucas, quam Canaalcan appellant, &
plurimi alij proceres & domini qui me ibi
expectabant, mihique obtulere quater mille
auri pondera, & quaſdam ſericas veſtes, &
perhumanè me ſuſcepere, habet Iztapalapa,
quæ eſt ad latus unius magni lacus aquæ ſal-
ſæ, uſque ad quindecim millia domorum,
quarum major pars eſt in aquis, reliquæ in
continenti. Habet Dominus illius quæ-
dam alta palatia, non tamen adhuc perfecta,
quæ ſunt tam magna & pulchra ſicuti quæli-
bet, quæ in univerſis Hiſpanijs inveniri poſ-
ſent, & dico de magnis & bene conſtructis,
tam ex lapidibus quàm ex tignis, pavimentis,
& omnibus quibuſlibet generibus in pala-
tijs conſtruendis neceſſarijs, & reliquis do-
mus ſupellectilibus, præterquā ligneis linia-
mentis, & figuris ditibuſque alijs parietibus
& ſolaribus apud nos adhiberi ſolitis, quibus
ibi in ſuperioribus à terra habitationibus uti
non ſolent. Inferius vero habent viridaria

voluptuoſa,arboribus,floribuſque odoriferis referta. Piſcinas præterea ſive vivaria optime fabrefacta, habentia lapideos gradus à ſummo ad imum,habet amplum viridarium prope dictum palatium, cui impoſitum eſt proſpectaculum varijs decoris aulis, & deambulationibus. In viridario continetur ſtagnum aquæ dulcis, in quadrangulum ductum eleganterq; lapidibus expolitis conſtructum, & in ipſius ſtagni ambitu ſtat latum deambulatorium pavimento lateribus ſtratum elegantiſſimo, adeo latum, quod quatuor homines juncti facillime & commode deambulare poſſent,& quælibet ipſius pars continet quadringentos paſſus,& totum in circuitu continet mille,& ſexcentos paſſus,pars vero illa deambulatorij proxima viridario eſt arundinibus fabrefacta, poſt illas vero ſunt arbores & variæ odoriferæ herbæ, in ipſo ſtagno plurimi natare videntur cujuſlibet generis piſces & volucres, ut annates, fulicæ, & aliæ plurimæ, ut aliquando ipſum operiant ſtagnum. Sequenti die ab ea civitate decedens mediæ leucæ iter emenſus viam aliam ſtratam medium lacus ſecantem ingreſſus ſum, eademq; duarum leucarum itinere ad illam celebrem civitatem Temixtitan in ipſo medio lacu conſtitutam pervenitur, illa via tantum patet, quantum geminæ Hiſpanæ equeſtres haſtæ extenduntur, qua octo juncti equeſtres tranſire commode poſſunt. Ab utroque dictæ ſtratæ viæ latere ſunt tres civitates, quarum unam Meſicalcingo appellant,quæ ex majori parte jacet in ipſo lacu, & aliæ duæ, quarum

altera

.ltera vocatur Hyciaca, alia vero Huchilo-
ıuhico lateri ipſius lacus hærent, & multæ
lomus dictarum civitatum aquis abluuntur.
?rima ad tria millia,ſecunda ſex millia,& ul-
ima quinq; millia domorum aſcendere di-
:üntur,in quibus optimæ ſunt domus, & tur-
:es, & maxime quibus ipſi domini inhabitãt,
& ſacræ ædes eorum, quas Meſchitas appel-
lant,ubi ſuas fundunt orationes,& deos ſuos
collocant. Ibi maxima ſunt ſalis commertia,
quod ex dicto lacu conficere conſueverunt,
& ſuperficie terræ, quam lacus inundat, &
cum illud ebuluerit, redigunt in maſſas ad
panis formã, & illud tam incolis, quàm alie-
nigenis vendunt.Et per medium leucæ priuſ-
quam quis perveniat ad ipſam celebrẽ civi-
tatem Temixtitan (ubi dictam viam alia ſi-
militer ſtrata ſubintrat, quæ à continẽti pro-
greditur) eſt murus munitiſſimus geminis
turribus circumdatus muro in latitudinem
geminæ hominis ſtaturæ cum antemurali, &
pinnis per totum ambitum,qui murus ambas
præfatas ſtratas vias apprehendit,& dicta ce-
lebris civitas Temixtitan geminas tantum
habet portas,una eſt qua ingrediuntur,altera
qua egrediuntur. Huc proceſſere mei ſalu-
tandi gratia ad mille proceres civitatis præ-
dictæ omnes habitu conſimili & decreto,
ſecundum eorum morem & conſuetudinem,
& cum appropinquabant quilibet eorum
patria utebatur ceremonia, quæ talis eſt:
Eorum quilibet prout erat in ordine dum
me ſalutatum accedebat, manu terrã tange-
bat, & illam poſtea deoſculabatur in ſignum

maximæ reverentiæ, & horam ibi conſumpſimus antequam quilibet ceremoniam perfeciſſet, & non longe à civitate erat ligneus pons, qui in latitudine patebat per paſſus decem, ibi intercipitur via ſtrata, & hic pons eſt ad aquarum fluxum & refluxum, quoniam aquæ paludis illius in modum maritimarum aquarum augentur & imminuuntur, & etiam ad civitatis tutelam, quia trabes illas longas ad libitum imponunt, & abducunt, ex quibus pons ille conſtruitur. Et in hujus pontis ſimilitudinem ſunt multi per univerſam illam celebrem civitatem, ut poſt in progreſſu meæ narrationis latius referam, & poſtquam pontem illum tranſivi, mihi obviam venit ille potens dominus Muteezuma ut me ſuſpiceret, & cum eo ducenti proceres nudis pedibus, & alio ditiori decreto habitu, quàm primi, & bini procedebant in modum proceſſionis, & admodum parietibus domorum hærentes, & via erat ampla, & delectationem afferens, quia recto tramite per ferè leucam procedebat, & adeo recta quod poteramus conſpicere ab initio dictæ viæ uſque ad extremum illius, & ab utroque illius latere ſunt optimæ, & magnæ domus partim ad uſum meſchitarum partim ad habitandum. Et dominus Muteezuma medius progrediebatur inter duos magnos proceres, quorum alter erat ille magnus Dominus de quo ſuperius memini, qui me allocutum venerat lectica invectus. Alter vero ipſius Domini Muteezuma frater, qui dominabatur civitati à qua eodem die diſceſſeram, & hi tres erant

eodem

odem decreto habitu, hoc dempto quod
)ominus Muteezuma habebat calciamenta,
eliqui vero erant nudis pedibus, quamvis
mnes incolæ calciamentis utantur. Alter
dextris alter à ſiniſtris domini Muteezuma
rachia ſuſtinebant. Et appropinquans equo
eſcendi, ut eum amplecterer, quod ne face-
em duo illi proceres, & ne illum attingerem
nanibus innuerunt, & primo Dominus
Muteezuma, & deinde illi duo proceres ante
lictam patriam cerimoniam confecere, qua
erfecta juſſit fratrem, qui prius eum comita-
atur, ut in poſterum mihi aſſiſteret, & ipſe
ltero procere comitatus paululum antei-
at. Et ubi fuerat me allocutus, venere alij
quoque ducenti Domini (de quibus ſupe-
ius) me ſalutatum ſuo ordine, & cerimonia
facta quilibet ad locum unde digrediebatur
reverſus eſt, Et quando allocutus ſum do-
minum Muteezuma, torquem humeris meis
impendentem margaritis, & adamantibus vi-
treis extraxi, illumque domino Muteezuma
inieci, & emenſa aliqua parte itineris, adve-
nit familiaris ejus afferens torques duos in
modum parvi marini cancri elaboratos, pan-
no rubeis limacis contexto involutos, quas
ipſi maximi æſtimant, & à quolibet torque
pendebant octo aurei cancri miræ perfectio-
nis ad latitudinem unius palmi, & illico illos
collo meo injecit, & ſecutus iter unde fuerat
digreſſus abijt, ordine & habitu ante dictis,
donec ad palatium quoddam amplum, & ele-
gans in noſtrum hoſpitium præparatum de-
venimus, & illico me in magnā aulam junctis
manibus

manibus deduxit,quæ erat ante atrium,quod ingreſſi fueramus, meq́; collocavit in ornato diviti ſolio, quod mei collocãdi gratia parari juſſerat, meq́; illũ ibi præſtolari juſſit, & poſt puſillum meis optimis habitis hoſpitijs ad me varijs, & pluribus rebus & ornamentis aureis,argenteis, & rebus ex pennis plumiſq́; eleganter cõfectis,& quinq; millibus veſtium ex bombice præcioſe, varijſque modis laboratis, & contextis profectus eſt, quæ omnia poſtquam mihi impartitus eſt, conſedit altero ſolio non longo intervallo à meo diſtanti, quod ſibi curaverat parari, & in hæc verba locutus eſt : Diu eſt quod ex majorum noſtrorum annalibus, & ſcripturis compertum habemus,quod ipſe,& omnes qui in hac provincia degimus, hinc orjundi non ſumus, ſed alienigenæ, qui ex remotis orbis provincijs huc advenimus. Scimusq́ue nos magno quodam domino Duce cui ſubjecti eramus ad hanc provinciam perveniſſe, qui nobis relictis patriam reviſit, & multo poſt tẽpore ad nos redijt, invenitq́; nos omnes incolas hujus provinciæ in uxores duxiſſe, colonias habitandas ſuſcepiſſe, & liberos præterea procreaſſe, qui enitebatur nos hac provincia abducere,illud recuſavimus, nec eundem in dominum ulterius, & ducem recipere voluimus, & ipſe dominus diſceſſit, & hactenus certe credidimus,quod illius ſucceſſores venturi eſſent ad ſubigendas has provincias,& nos tanquam proprios & veros ſubditos ſuos aſſerturos. Et conſiderantes locum unde vos veniſſe dicitis, & ea quæ prædicatis

atis de magno & potenti Domino & Rege, ui vos huc deſtinavit, vere credimus, quod lle ſit noſter verus Dominus, & eo maxime, uia dicitis, quod diu nos hæc loca habitaſſe ognovit. Ideo vobis proponite, nos vobis mnino parituros, & vos in Dominum illius ice & nomine, quem vos huc miſiſſe aſſeri-is ſuſcepturos, & in hoc vobis non deeri-nus, nec fraudem committemus, & univerſæ provinciæ quæ meæ ſubjacet ditioni ad libi-um imperare poteſtis, quoniam omnes uſſa capeſcent, & poteſtis omnibus quæ poſſidemus pro voluntate uti, eſtis enim in propria provincia, & domo, animo læto eſtote, & quieti vos date, ſcio enim vos la-bores varios paſſos, tam itinere quam aſſi-duis bellis, quæ hactenus vobis ſe obtulere. Non me latet profecto quæ ex Punachanaca hucuſque vobis evenere. Nec dubito quin incolæ ex Churultecal, & Cempoal vobis de me male dixerint, obſecro vos ne ultra ea quæ experientia & proprijs oculis videbitis credatis, præſertim ab hoſtibus meis dicta, ex quibus aliqui mihi ſubjiciebantur, & ad-ventu veſtro à me defecere, & ut à vobis favorem captent illa proferunt. Scio equi-dem, quod ipſi vobis aſſeruerant quod domos aureis parietibus, & aureum ſolium poſſide-bam, & mea omnia ſupellectilia erant aurea, & pariformiter eram deus, & me deum fin-gebam, & alia multa hujuſmodi, domos jam cernitis ipſimet eſſe ex ſaxis, calce & terra. Et his dictis veſtes extulit cor-pus oſtentans, & ait, nonne me videtis ex

carne

carne & oſſibus compactum; mortalem & palpabilem, videtis eos jam fuiſſe mentitos. Habeo equidem aliqua ſuppellectilia, quæ majores mei mihi reliquerunt, omnia quæ habebo veſtra ſint, & de his ad libitũ diſponite, procedam ad alias domos ubi habitare ſoleo, curabo vobis proviſum iri omnibus in rebus, vobis & ſocijs veſtris convenientibus, & nulla adducamini mœſtitia, imo lætamini, quia eſtis in veſtra patria,& domo: Ego paucis reſpondi, & maxime tetigi ea,quæ ad rem pertinere putavi, & potiſſimum ut in animũ eorum infunderem, quod Majeſtas Veſtra illa verè eſſet, quem venturum arbitrabantur, & his peractis diſceſſit & poſt ejus diſceſſum nobis attulere panem,gallinas, fructus varios,& alia ad uſum domeſticum,& hoſpitij facientia,fuimuſque ibi ſex dierum ſpacio bene hoſpitati,& multoties Domini provinciæ illius me allocutum, & ſalutatum veniebant.

Iam Catholice Rex initio hujus meæ narrationis expoſui, quod ego tempore quo à villa veræ Crucis diſceſſi, ut diligenter perquirerem de hoc potenti Domino Muteezuma, ibi dimiſeram centum & quinquaginta Hiſpanos, ut inchoatam à me arcem perficerent, & etiam dimiſeram multas villas, & caſtra circumvicina eidem civitati veræ Crucis Sacræ Majeſtatis veſtræ ditioni ſubjectas, & incolas verè fideles: ſed dum eſſem in civitate Churultecal mihi redditæ ſunt literæ à præfecto, quem ibi conſtitueram meo nomine, quibus ſignificabat, quod Qualpo-

poca

poca dominus civitatis,quæ Almeria appellatur, ſignificaverat dicto præfecto per ſuos nuncios, quod deſiderabat eſſe vaſallus veſtræ Majeſtatis. Et quod eo uſque non præſtiterat eam obedientiam, quam præſtare tenebatur, & ad offerendum ſe cum univerſa ſua provincia non venerat, per hoc ſtetit, quod illi neceſſe erat tranſire provinciam quæ ſibi infenſa erat,& quia timebat in tranſitu lædi, illud mandare executioni non potuerat, & propterea ad eum mittere dignaretur quatuor Hiſpanos, qui ſecum ad dictum præfectum per hoſtiles provincias proficiſcerentur, quoniam illis ducibus confidebat ſe tuto perventurum ad eundem, & hoc pacto obedientiam debitam præſtare poſſet. Qui præfectus illius verbis fidem adhibens, quæ nomine dicti Qualpopoca ſibi nunciabantur, quod veniret ad præſtandum obedientiam, ut alij quoque fecerant, illuc quatuor ex ſuis Hiſpanis deſtinaverat, quos poſtquam fuere domi dicti Qualpopoca ſimulans cauſam necis ſe non præſtare interficiendos curavit, & duos interfecerāt, reliqui vulnerati per montes aufugerant, quo audito ipſe quinquaginta Hiſpanis peditibus, duobus illis equitibus, & decem millibus Indorum amicorum noſtrorum contra civitatem Almeriam hoſtiliter profectus fuerat, & certamen inverat cum incolis Almeriæ, & occiderant ſeptem Hiſpanos, ſed poſtremo dictam civitatem Almeriam expugnaverant, & plures ex incolis neci dederant. Dictos incolas migrare juſſerat, & civitatem igne conſumpſerat, deſtru-

deſtruxeratque. Et cum indi quos ſecum adduxerat, eſſent eorum hoſtes acerrimi, omni in hoc fuerant uſi diligentia. Qualpopoca autem & alij ſibi fœdere juncti, & qui ad id favorem præſtiterant, ſibi fuga ſalutem comparaverant. Ex quibuſdam in prælio captis ſciſcitatus eſt, qui eſſent illi, qui civitati & Qualpopoca opem tuliſſent, & quare id facinus commiſerant, & quid eos impuliſſet ad interficiendum Hiſpanos, quos ille miſerat dicto Qualpopoca. Illi vero reſponderunt fuiſſe illud commiſſum facinus juſſu domini Muteezuma, & quod cæteri quoque proceres, qui civitati opem tulerant, mandato ipſius Muteezuma eo venerant, ut poſtquam diſceſſiſſem à civitate Veræ crucis contra ibi exiſtentes exirent, & eos qui defecerant ab illo, & Majeſtati Veſtræ ſe ſubjecerant, & quod omnem poſſibilem adhiberent diligentiam, ut Hiſpanos interimerent ibi relictos, ut Hiſpani eiſdem opem ferre non poſſent, aut favorem præſtare, & quod propterea ea ſic evenerant.

Muteezuma in Corteſij redigitur poteſtatem.

Peractis diebus ſex poſt meum ingreſſum in celebrē civitatem Temixtitan, cum aliqua ejuſdem vidiſſem quamvis minima ad multa quæ videri poſſunt, præterea conſideratis his quæ in provincia habētur, ratus ſum ad rem, & incrementum ſtatus Majeſtatis Veſtræ, & noſtram tutelam, & munimē admodum pertinere, ſi dictus dominus Muteezuma in meam redigeretur poteſtatem & quod ſua penitus non potiretur libertate, ne gratum in Majeſtati Veſtræ ſerviendo animum eidē mutare

utare contingeret,&eo magis,quia nos Hiſpani ſumus aliquantulum difficiles & importuni,etſi nobis ſuccenſerēt, poſſent damni aliquid & incommodi inferre, & tantum, quod nullus noſtrum tanti nuncius mali eſſet futurus ſuperſtes, partim quia maxime erant potentiæ, partim quia ſi illum apud me retinerem reliquæ provinciæ, quæ eidē ſubjiciebantur, facilius ſe Majeſtati Veſtræ dedidiſſent, ut etiam poſtea accidit. Conſtitui igitur illum domi, quam inhabitabā retinere, ſatis enim eam munitā, &tutam cogitabam. Et mihi cogitanti nedum illum capere contenderem, aliquid ſcandali aut tumultus ſuſcitaretur, animo ſuccurrit facinus illud de quo præfectus, quem dimiſeram in civitate Veræ Crucis, per litteras ſuas me certiorem reddiderat in civitate Almeriæ perpetratum, ut ante dicto capite explanavi, & quemadmodum mihi conſtabat omnia ibi commiſſa juſſu & mandato eveniſſe dicti Domini Muteezuma, itaque collocato præſidio in anguſtijs viarum ad palatium Domini Muteezuma profectus ſum ut alias facere ſolebam, & aliquamdiu cum eo nugatus ſum, & aliqua voluptatē afferentia in medium protulimus, & poſt mihi data aliqua munera aurea & filiā ſuam filiaſque aliorum procerum quibuſdam commilitonibus meis, expoſui eidem ex ordine, quæ in civitate Nautecal ſive Almeria evenerant, & quod Hiſpanos interfecerant. Subjunxi præterea quod Qualpopoca, & reliqui iſta machinati fuerant mandato ejus, non ſua ſponte (ut ipſi affirmabant)

ſed quod Domino ſuo non auſi fuerint no
obtemperare. Sed quia nullo pacto perſua
deri poſſem ea fuiſſe ejus mandato atqu
conſilio geſta, prout Qualpopoca & alij aſſe
rebant, ſed quod illa potius proferebant, ut ſ
excuſarent, ideo mihi conſultum eſſe videri
ut mitteret evocatum dictum Qualpopoc
cum ſibi adjunctis proceribus, ut veritas ap
pareret, & prædicti meritas luerent pœnas
& Majeſtas Veſtra ejus bonum animum i
eandem cognoſceret, ne qua fieret, ut pr
gratiarum actione quam Majeſtas Veſtra ei-
dem agendam committere deberet, è contra-
rio cogeretur aliquid damni & incommodi
eidem inferendum committere, poſtquam à
veritate eſſet alienum, quod dictus Qualpo-
poca & conjuncti proferebant. Et ilico quoſ-
dam ex ſuis præſto eſſe juſſit, quibus ſigillum
tradidit, quod in brachio ex gemmis geſta-
bat, juſſitque ut ad civitatem Almeriam (quę
ſeptuaginta leucis abeſt à celebri civitate
Temixtitan) proficiſcerentur, & dictum
Qualpopoca cum alijs, qui dictos Hiſpanos
interfecerant adducerent, & ſi ſponte venire
nollent, eoſdem vinctos adducerent, & ſi eiſ-
dem obſtarent, quaſdam communitates in
ſui auxilium, quas demonſtravit contermi-
nas dictæ civitati Almeriæ evocarent, eoſque
vi capiendos curarent, & nullo pacto ſine
prælibatis ad eum reverterentur. Qui man-
datis parituri receſſere, quibus viam ingreſſis
Domino Muteezuma gratias egi de exacta
per eum adhibita diligentia in prælibatis ca-
piendis, ea de cauſa, quia cogerer reddere
rationem

ationem Majeſtati veſtræ de omnibus Hi-
panis,qui mecum tranſfretaverant. Ad hoc
rgo ut poſſem reddere veram rationem Ve-
træ Majeſtati, neceſſe erat ut veniret & mo-
aretur in hoſpitio meo, donec veritas elu-
eſceret, & donec ille omni culpa vacuus ap-
pareret, petebamque ab eo ne illud ægrè aut
moleſtè ferret, quia domi meæ non eſſet fu-
turus captivus, ſed omni parte liber, & me
nec in ipſius obſequijs nec dominio quo-
quo pacto interponere conſtitueram, & in
ſua optione erat,quam partem vellet Palatij,
in quo moram tunc temporis trahebam, &
eidem fidem meam pollicebar, quod hac de-
tentione nil tædij, aut moleſtiæ ſibi contin-
gere poſſe dabatur, & ultra ſuum ſervitium,
meorum quoque adhiberetur, & omnibus ad
libitum imperare proculdubio poſſet. Circa
hoc diu fuimus altercati, & quæ hinc inde
prolata fuerint,longum eſſet enumerare. Tã-
dem placere ſibi domum meam mecum acce-
dere profeſſus eſt, mandavitque locum in
meo Palatio ſibi parandum,& exſtruendum,
quo præparato plurimi magni proceres affue-
re, & deductis veſtibus & brachijs eorum
ſubductis nudis pedibus illius lecticam con-
ducebant, non multum ornatam, & maximo
cum ſilẽtio eum flentes lecticæ impoſuerunt,
& progreſſi fuimus ad noſtrum palatium ſine
aliquo tumultu, quamvis poſtea tumultuari
vulgus cœpiſſet: tamen quamprimum ad au-
res Muteezuma illa pervenere, illico omnes
juſſit quieſcre, & ſic omnis populus eo die &
ſemper, dum dominus Muteezuma apud me

detentus fuit, quiete vixit, quia optime hoſpitabatur, & idem ſervitium habebat, quod prius domi ſuæ retinebat, quod fuit magnum & admiratione dignum, ut in futurum referam, & ſocij mei quoque eum, quibus poterant commodis, & obſequijs proſequebantur.

Dum Dominus Muteezuma à me detineretur, qui ad adducendum Qualpopoca, & alios adhærentes, qui Hiſpanos morti dederant, profecti fuerant, rediere adducentes ipſum Qualpopoca cum uno ex ejuſdem filijs, & alios præterea viros, qui dicebantur interfuiſſe neci dictorum Hiſpanorum. Ipſumque Qualpopoca lectica in modum magni domini conduxere, quem poteſtati meæ conceſſere una cum reliquis quem in carcerem cum alijs intrudendum commiſi, & manicis, & compedibus alligari, aquibus, poſtquam ſe Hiſpanos interimiſſe, confeſſi ſunt, ſciſcitatus ſum an ſubeſſent domino Muteezuma præfatus vero Qualpopoca reſpondendo à me petijt, an eſſet alius dominus cui deberet ſubjici, quaſi innuens quod nullus alius erat dominus, cui ſubjici deberet, & erat vaſallus domini Muteezuma, & poſtea ab eiſdem quæſivi, an ea quæ feciſſent, feciſſét ſua ſponte, aut mandato, & conſilio Domini ſui Muteezuma, omnes dixerunt ſua ſponte non mandato ſui domini, quamvis poſtea dum ſententia in eos prolata executioni mandabatur, & comburi debebant, clamaverint unanimes commiſiſſe mandato Domini ſui tale facinus, & ſuo juſſu commiſerant, & hoc

modo

nodo fuerunt publice in platea ſine aliquo tumultu aut ſeditione combuſti. Et eodem die quo combuſti fuere, quia jam confeſſi fuerant dominum Muteezuma fuiſſe autorem prælibati homicidij in Hiſpanos perpetrati, eundem in compedes collocari juſſi, quo ſpectaculo maxime animo conſternatus eſt, quamvis eodem die poſtquam multa ſecum fueram collocutus eidem compedes eximendos ordinaverim, quo facto fuit maxime recreatus, & plurimum voluptatis eſt conſecutus, & deinde aſſidue illi morem gerere quantum in me erat omnibus in rebus ſummopere ſtudui,& præcipue quia publice ubique locorum profitebar tam ipſis incolis, quã Dominis provinciarum, qui ad me confluebant, Majeſtati Veſtræ ſummopere placere quod Dominus Muteezuma regnaret, ut prius regnare ſolebat,hac tamen conditione, ut recognoſceret Majeſtatem Veſtram in ſuperiorem, & Dominum, ut Majeſtas Veſtra recognoſcitur ab alijs omnibus, & quod illi ſubditi rem gratam Majeſtati Veſtræ facerent, ſi in poſterum tenuiſſent illum in dominum, & ſuperiorem quemadmodum faciebant ante adventum meum, & tam bene me ſecum geſſi, & ſatiſfeci, quod pluries illum rogans commiſi, ut domum ſuam proficiſceretur, tamen mihi reſponſum ſemper dederat ſe optime ibi in ea domo apud me commorari,cum nil ſibi omnino deeſſet,non aliter quam ſi domi ſuæ fuiſſet. Nam ſi domi ſuæ eſſet facillime evenire poſſet, quod domini provinciarum capta occaſione

poſſent illum ſollicitare, & inducere ad perpetrandum aliquid contra me contra voluntatem ſuam, quod redundaret in Veſtræ Majeſtatis damnum, cui jam conſtituerat quantum in eo poterat ſemper inſervire, & donec redderet certiores ſuos, quid nam haberet in animo, optime erat ibi, & quamvis aliquid ſuper hac re eidem proponerent, illis reſpondere facillimè poterat, quod ipſe non erat in ſua poteſtate, & hoc pacto ſe excuſare poterat, & pluries à me petijt ut poſſet ire ſpaciatum quod eidem nunquam recuſavi, ut ire poſſet ſpaciatum ad alias domos, quæ voluptatis cauſa ibi conſtructæ erant, & aliquando exivit ſpaciatum civitatē quatuor, aut quinque Hiſpanis comitantibus per duas leucas, & quotieſcunque revertebatur, videbatur lætus & vultu hilari, & cum exibat donabat varias gemmas, & veſtes tam Hiſpanis quàm incolis, quem maxima caterva ſemper comitabatur, & ad minus ad tria millia hominū, & eorum major pars erat procerum, & Dominorum illius provinciæ, & aſſidue convivia opiparè parata, & tripudia celebrare delectabatur, quæ profecto maximis poſtea laudibus ab omnibus merito extolli debebant.

Poſtquam cognovi illum ex corde deſiderare eſſe in regali Veſtræ Majeſtatis ſervitio, rogavi, quo ampliorem relationem Majeſtati Veſtræ tranſmittere poſſem de his, quæ in iſtis locis & provincijs continentur, ut mihi aurifodinas oſtendendas curaret, quæ ſibi placere hilari vultu & verbis demonſtravit, Aurifodinæ.

& eo

& eo inſtanti quoſdam familiares ejus accer-
iri juſſit, & ad quamlibet provinciam in qua
urum extrahebatur, miſit duos ex eis, roga-
itque ut totidem Hiſpanos ſibi in comites
lluc tranſmitterem, qui quo ingenio aurum
liciebatur conſpicerent, quod facile execu-
us ſum, & ad quamlibet provinciam deſti-
avi Hiſpanos duos, qui comitarentur Indos.
Erant autem provinciæ quatuor, quidam ex
llis devenere ad provinciam quandam, quam
Cuzula appellãt, quæ abeſt per leucas octua-
ginta à celebri civitate Temixtitan, cujus
provinciæ incolæ ſubſunt Domino Mutee-
zuma, & ipſi oſtenderunt eiſdem tria lata flu-
mina, & ex omnibus adduxere inditia auri
puriſſimi, quanquam modicum adduxerint,
non enim habebant alia inſtrumenta, ſed ea
tantum, quibus ipſi Indi aurum extrahere ſo-
lebant, & ut Hiſpani retulere, tranſgreſſi
ſunt tres provincias multis pagis, villis, &
ædificijs refertas, ita ut in Hiſpania non re-
periantur meliores. Sunt in illis provincijs
multæ civitates, & coloniæ in magna quanti-
tate, & aſſeruere vidiſſe habitationem quan-
dam cum arce quæ eſt amplior, & magis mu-
nita caſtro Burgenſis civitatis Hiſpaniarum,
& incolæ unius ex his provincijs, quæ Tama-
zulapa nuncupatur, ornatiori habitu & ditio-
ri incedunt incolis provinciarum, quas hacte-
nus viderimus, & ſunt maximæ prudenciæ.
Secundi vero profecti ſunt ad Provintiam,
quæ dicitur Malinaltebeque, quæ etiam abeſt
à dicta magna civitate Temixtitan per leucas
ſeptuaginta, & plus vergit ad littora maris,

&c illi quoque attulere inditia auri ex magn
flumine, qui illac præterlabitur. Tertij ver
aliam provinciam adiere, ubi ſunt gente
quæ differunt idiomate ab incolis proxim
provinciæ Culva, quam Tenis appellant, &
illius provinciæ Dominus nomine Coateli
camat, quia provinciam obtinet in excelſ
montibus dicto Domino Muteezuma no
paret, &etiam, quia illius provinciæ incol
ſunt martiales, & certamen ineunt haſtis v
gintiquinq;, aut aliquando triginta palm
in longitudinē continentibus. Et quoniar
iſti non erant ſubjecti Domino Muteezum
Indi, qui profecti erant cum Hiſpanis, ear
provinciā ingredi non ſunt auſi, ſi prius Do
minum illius de eorum adventu certiorē no
facerent, ab eoq; ſalvum conductum obtine
rent, aſſerentes eos eam ob cauſam adveniſſ
ut ſuas aurifodinas videndi copia eiſdē con
cederetur, & quod meo & Domini Mutee
zuma nomine dignaretur illis eas oſtendere
Coatelicamat reſponſum dedit. Hiſpani e
tuto & libere accederent, & aurifodinas in
ſpicerent, & ea omnia quæ videre cuperent
ſed eos è Culva quos ſciebat miſſos nomin
Muteezuma admonebat, ne provinciam ſu
ingrederentur, quia hoſtium loco ejus habe-
bat. Ancipiti animo fuere aliquamdiu Hi-
ſpani irent ſoli an non: maxime, quia Indi,
quos ſecum adduxerant, eos admonebant, ne
irent: quoniam ideo eos ſolos intromitte-
bat, ut eos facilius interficere poſſet: Invicti
tamen animo Hiſpani ulterius progredi con-
ſtituerunt. Fuerunt bene, & placide ab inco-
lis

is & eorum Domino ſucepti, & eis oſtende-
unt ſeptem aut octo flumina, ex quibus ſe
urum extrahere dicebant. Hiſpani una cum
ndis ex omnibus illis fluminibus aurum ex-
raxere, & inditia prædictorum fluminum
ttulere, & cum eiſdem Hiſpanis dictus Coa-
elicamat miſit ad me nuncios ſuos, quibus
ſe ac provinciam ſuam Regali Majeſtatis ve-
ſtræ ſervitio offerebat, & eiſdem ad me
miſit quædam aurea emblemata, & veſtes,
quibus incolæ illius provinciæ maxime utun-
tur. Vltimi vero acceſſere ad aliam provin-
ciam Tuchitebeque nominatam, quæ eo-
dem directo vergit ad mare per duodecim
leucas à provincia Malinaltebeque, in qua
jam ſuperius dixi inventum fuiſſe aurum,
& incolæ ejuſdem oſtenderunt duo flumina,
ex quibus pariformiter adduxere auri indi-
tia. Et prout ex Hiſpanis, qui ibi fuerant
percipere potui, provincia illa eſt admo-
dum apta ad conſtituendas ibidem habita-
tiones, & ad aurum extrahendum, petij
à Domino Muteezuma, quod in illa pro-
vincia Malinaltebeque, quia illa ad prædicta
magis apta videbatur, conſtrui faceret unam
habitationem pro Majeſtate veſtra & in ea
conſtruenda omnem poſſibilem adhibuit
diligentiam, & talem, quod duorum men-
ſium ſpacio eo in loco jam ſeminaverant
ſexaginta menſuras (quas anegas Hiſpani
vocant) ex quodam ſemine ab eis mayz, nun-
cupato, ex quo panem conficiunt, & decem
menſuras cicerum & cacap, qui eſt fructus
amygdolæ ſimilis, quo fructu in pulverem

redacto vini loco utuntur, & tantæ in ea pro
vincia eſt æſtimationis, ut pecuniarum loc
omnia in foris & ubique neceſſaria, eoden
acquirant. Ibique binas habitationes am
plas ædificari curavit, & in altera ultra habi
tationem appoſuerunt ſtagnum, in quo erã
quingenti anſeres ex induſtria ibi collocati
qui ibi ſunt in maximo præcio, quia eos quo
tannis deplumant, & illorũ plumis, & penni
utuntur, & in dicta habitatione collocarun
ultra mille & quingentas gallinas, & ali
plurima ad domeſticum uſum facientia, &
multotiens Hiſpani, qui eam viderunt, & or
namenta diligenter perpenderunt, putarun
aſcendere dictas habitationes ad viginti mil-
lia Caſtellanorum auri. Similiter petij ab
eodem domino Muteezuma, ut mihi aperi-
ret, ſi in littore illius maris eſſet fluvius ali-
quis, vel ſinus, quos naves illuc applicante
facile ingredi poſſent, & tuto in eiſdem ſiſte-
re, qui retulit ſe penitus ejus rei ignarum.
Quo audito, hoc ſaltem petij, ut mihi maris
illius panno depingi curaret littora, & ſinus,
& flumina in mare confluentia, quo poſtea
poſſem mittere meos Hiſpanos ad perſcru-
tandum, & diligenter inſpiciendum, & ipſe
Muteezuma eligeret in eorum duces incolas
dictæ provinciæ. Quod poſtea re effecit,
quoniam ſequenti die mihi attulere lineo
panno picta omnia maris littora, ſinus & flu-
mina in illud confluentia. Ibi conſpiciebatur
flumen quoddã cæteris magis amplum, prout
ex ea figura colligi poterat, in mare profluẽs,
& videbatur fluere inter geminos montes,
qui

ui appellantur Sanmyn in ſinu quodam,
bi naucleri hactenus putabant, quod divi-
eretur provincia Mazamalco nuncupata.
ixitque quos vellem deſtinare. Et eo pacto
iſi decem Hiſpanos, inter quos aliqui Mari-
ma diſciplina plurimum pollebant, & cum
ucibus, quos dederat Muteezuma, progreſſi
erluſtrarunt omnia illa littora à portu
Chalchilmeca, quem ſanctivan appellant,
bi meis navibus applicueram, quæ per lu-
ratio aſcēdit ad ſeptuaginta leucas & ultra,
t nullum fluvium, aut ſinum adinvenere, in
uem naves poſſent ingredi, quamvis dicta
ittora habeant plura & maxima, & in omni-
us illis fluminibus periculum faciebant ca-
nois inſidentes emiſſa in profundum bolide,
& ſic devenere ad provinciam Quaçalcalco,
qua ſupradictus fluvius præterlabitur, & il-
lius provinciæ dominus qui Tuchintecla
nuncupatur, illos benigne ſuſcepit, & eiſdem
canoas conſignari juſſit, quibus flumen in-
gredi poſſent, & in illius fauce aquæ profun-
ditatem ad duos cum dimidio hominum ſta-
tus invenere etiam eo tempore, quo aquæ
maxime defluxere, & dicto fluvio delati ſunt
per leucas duodecim, & minor profunditas,
quæ dicto ſpacio continebatur, accedit ad
ſextum hominis ſtatum: & quatenus con-
jectura conſequi potuerunt, aſcendit ulterius
per leucas triginta in tali profunditate. In
ipſius fluvij ripa ſunt magnæ & plurimæ co-
loniæ, & univerſa illa provincia eſt in plano
ſita, fertilis, & rebus omnibus quæ tellus ferre
conſuevit, exuberans, & gens quaſi innume-
rabilis.

rabilis. Hujus autem provinciæ incolæ no
ſubjiciuntur domino Muteezuma, imo eju
hoſtes ſunt acerrimi. Quamobrem cum H
ſpani ad illum venere, illis ſignificatum vo
luit, ut illi è Culva nullo modo ad ſuam pro
vinciam proficiſcerentur, quia erant ejus ho
ſtes. Cum illi Hiſpani ad me iſta relatum re
verſi ſunt, ſuos cum illis mihi nuncios quo
dam deſtinavit: quibus ad me quædam aure
dedit, & plura tygridũ coria, & plura ex plu
mis contexta, & veſtimēta: & mihi aſſeruere
quo dominus eorum Tuchintecla diu nom
meum audierat: quoniam illi ex Puchuncã
qui eſt fluvius Griſaluæ, ſunt eidem maxim
juncti amicitia. eundemq; certiorem reddi
derant, quod illac tranſiveram, & cum eiſdem
fueram congreſſus, quia me arenæ hoſpitio
prohibebant, & eorum coloniæ: & quemad-
modum poſtea nos amicitiam iniveramus, &
illi ſe ſubdiderant imperio veſtræ Majeſtatis.
Ideo ille quoque ſe regali Majeſtatis veſtræ
ſervitio cum univerſa ſua provincia offere-
bat, rogabatq;, ut illum in amicum reciperē:
hac tamē conditione, quod incolæ provinciæ
è Culva regionem ſuam nullo pacto ingrede-
rentur, & peterem è rebus, quæ in provincia
illa continentur, quoniam ea omnia quæ ab
eo expeterem, impartiri & exequi paratus
exiſtebat.

Poſtquam mihi renunciatum eſt ab eis Hiſpanis, qui ab illa provincia exploratum venerant, illam ad coloniam ibi conſtituendam aptam & commodam, & ab eiſdem portum adinventum, animo admodum læto

fui,

, quoniam ab eo tempore, quo ad regio-
m hanc applicui, ſollicitus fui de portu
veſtigando in littoribus iſtis, & etiam ut
ope eundem invenire poſſem locum ap-
n ad habitationes faciendas, tamen eouſq;
venire non potueram à littore incipiente
lumine Sancti Antonij, qui eſt proximus
vio Griſaluæ, uſque ad fluvium Panuco,
i eſt in littore inferiori, ubi quidam
ſpani mandato Franciſci de Garay co-
niam ſuam conſtituerant, de quibus
ſthac mentionem faciam, & ut melius
ploratas haberem res illius provinciæ &
rtum antedictum, & incolarum in eis de-
ntium in nos animos, reſque alias ad ibi
bitandum conducentes, alios quoque ex
eis commilitonibus ad ſimilia idoneos
m eiſdem nuncijs, quos Tuchintecla do-
inus illius provinciæ ad me cum muneri-
s deſtinaverat, proficiſci juſſi, deferentes ad
m aliqua munuſcula, & ab dicto Domino
to vultu recepti portum denuo explora-
nt, & periculum fecere, ut allij fecerant, &
venere locum idoneum ad conſtituendas
bitationes, & coloniam deducendam in ea,
de omnibus vera mihi retulere, & dixere
nnia utenſilia ad coloniam conſtituen-
m adeſſe. Et dominum illius provinciæ
axime gaudere, & magno teneri deſide-
o inſerviendi veſtræ Majeſtati. Quibus
verſis cum ea relatione, ilico præfectum
m centum & quinquaginta militibus eo
ſtinavi ad fortilitium ibi conſtruendum, ad
od conſtruendum Dominus provinciæ ſe
obtulerat,

obtulerat,& pariformiter domos omnes,qu bus pro noſtri habitatione egeremus, & qu eidem imponerem. Et ilico ubi colonia locandam conſtitueram,ſex domos ædifica das curavit, eiſdē indicavit eſſe ſibi gratur quod in ſua ſiſterent provincia, & quod ea inhabitandam ſuſcipiebant.

Superioribus narrationis capitulis Pote tiſſime Domine expoſui, quod eo tempo quo ad celebrem civitatem Temixtitan pr ficiſcebar, mihi obviam venerat quidā ma nus & potens Dominus, qui ſe miſſum à d mino Muteezuma profitebatur, & ut poſt perceperam, erat eidem ſanguine junctus, provincia, cui dominabatur erat contermi provinciæ Muteezuma, & ejus provin nuncupatur Aculuacan, & caput provinc eſt civitas lacui ſalſo proxima, & ex ea p lacum ad magnam civitatem Temixtit canois ſunt ſex leucæ, ſi quis autem pedib proficiſceretur, habet decem leucas, ha civitatem Teſcucu appellant, habet in ultra triginta millia domorum. Illius don nus habet ibi miranda palatia & habitati nes. Meſchitas præterea & oratoria mag & optime conſtructa, dominatur etiam du bus alijs civitatibus, altera abeſt à civita Teſcucu ſpacio leucarum trium Acurun altera vero ſpacio leucarum quatuor qu Orumpa appallant. Iſtarum quælibet hab ad quater mille habitationes. Habet pr terea dicta provincia Aculuacan pagos & v las plurimas, eſt ſolum fœcundiſſimum culturam, & tota regio, cui præeſt, ab u lat

:ere eſt contermina provinciæ Churulte-
l, de qua diu meminimus. Hic dominus
›mine Cacamin poſt detentionem perſonę
›mini Muteezuma à me factā tam à Maje-
ıte veſtra,cui ſe ſubdiderat,quàm à domino
.uteezuma defecerat : & quamvis pluries
um monerem, ut regale ſervitium & obe-
entiam Majeſtati Veſtræ exhibere vellet,
onitus tamen & à me & dicto domino
ıuteezuma, nunquam parere voluit. Imo
perbe reſpondendo ajebat,quod ſi quis vel-
t ab eo aliquid,ad provinciam ejus proficiſ-
retur,& ibi experiretur,quanti eſſet & qua-
foret regale ſervitium quod exequi tene-
ıtur.Præparaverat ut audiveram jam maxi-
as copias maxime belligeras, & poſtquam
lum monitionibus adducere non potui do-
inum Muteezuma ſum allocutus, & ab eo
:tij quid nobis agendum in hac re cenſeret,
: ille rebellionis contra nos factæ pœna-
ım expers perſiſteret : reſponſum dedit,
:lle eum vi expugnare. Quod erat difficile
.ctu, quoniam magnus dominus habebatur
: potens, copijs maxime abundans militiæ
›tis,& ſine maximo diſcrimine,& millitum
miſſione eum expugnari poſſe non puta-
at. Sed quia ipſe Muteezuma habebat
ı provincia illius Cacamacin plurimos ex
rimatibus qui cum eo morabantur, & eis
abat ſtipendium, eos conſtituerat alloqui,
t aliquos ex militibus dicti Cacamacin ab-
ucerent, qui poſtquam eis fidem noſtram
ediſſemus, quod ſecuri & tuti eſſent parti-
us noſtris faverent, ſicque illum tuto expu-
gnare

gnare poſſemus. Quod & ita evenit, qui
dictus dominus Muteezuma ita egit cum eis
quod illi induxerunt dictum Cacamacin, u
cum illis conveniret in dicta civitate Teſcu
cu, ipſi quippe tanquam primates darēt ope
ram conſulere rebus ad commodum ſui Do
mini facientibus, & maxime triſtarentur,
ille aliquid faceret unde periclitari, & ad ul
timam internicionem dari poſſet. Sub ho
prætextu in unū convenere in amplo & ele
ganti palatio dicti Cacamacin, quod ęſt i
ipſo lacus littore, & eo modo ædificatū ext
tit, quod ſubtus illud canois patet iter, quo
in lacū exeunt. Ibi præparatas canoas ſecret
collocaverant, eodemq; loci plures viros di
poſuerant, ut ſi forte dictus Cacamacin obſ
ſteret, nec ſe capi permitteret, eundem
capere poſſent. Et cum omnes conveniſſen
illi conjurati primates Cacamacin appre
henderunt, antequam à ſuis audiretur, &
canoæ impoſitum per lacum ad magnar
civitatem deduxerunt, quæ (ut ſuperius dixi
diſtat per leucas ſex, quem adductum lectic
impoſuere, ut tantum dominum decebat, i
lumque mihi exhibuere, cui ilico compede
injiciendos, & bene cuſtodiri mandavi, &
communicato conſilio cum Domino Mutee
zuma, ipſius detenti fratrem nomine Celſ
tudinis veſtræ provinciæ illi præfeci, qu
Cocuzcacim nominabatur, cui ab omnibu
communitatibus, & Dominis dictæ provin
ciæ debitam obedientiam exhibendam mo
dis omnibus curavi, tanquam ſuo Domino
donec aliud per Majeſtatem Veſtram eſſ
co

nſtitutum. Et ita executum eſt, quoniam in
ſterum omnes eidem paruerunt tanquam
omino, ut prius paruerant dictoCacamacin
ille omnia quæ illi Majeſtatis veſtræ no-
ine mandavi, libentiſſime & fideliter fuit
equutus. Poſt aliquot dies tranſactos à
ptivitate dicti Cacamacin, dictus Dominus
uteezuma omnes Dominos provinciarum
rum, & civitatum circumjacentium con-
enire juſſit, & mihi poſtquam convenere
untiavit, ut eo proficiſci deberem, & poſt
eum adventum talia fatus eſt. Chariſſimi
atres & amici, diu optime noſtis vos omnes,
atres veſtros & majores, mihi & anteceſſo-
ibus meis ſubditos extitiſſe, & à me & ab
iſdem optime tentos, & omnibus honori-
us condecoratos fuiſſe, & vos quoque mihi
majoribus meis ea exhibuiſtis, quæ boni &
ideles vaſalli Dominis ſuis præſtare tenen-
ur. Etiam arbitror vos illud ab anteceſſo-
ibus memoria tenere, noſtrum genus ex his
provincijs originem non ducere, ſed è lon-
ginquis provincijs huc advectum. Nam
majores noſtros huc adduxit quidam eorum
Dominus, qui eos in ea dimiſit atque diſceſ-
ſit, & longo poſt tempore redijt, & majores
noſtros colonias his in regionibus poſuiſſe,
& ex incolis uxores duxiſſe, & ex eis liberos
procreaſſe invenit, adeo quod ulterius ſe-
cum progredi noluerunt, nec in Dominum
ſuſcipere. At ille diſcedens promiſit, quod
aut perſonaliter rediret, aut alios ſuo nomine
huc deſtinaret tot copijs, & tali potentia &
poteſtate, ut poſſet eos ad illius ſervitia
R conſtrin-

conſtringere, Scitiſque, quod eum hacten
indies expectavimus. Nunc autem per e
quæ præſens ejus præfectus nobis retulit
rege eo & potenti Domino, quem ſe huc d
ſtinaſſe ait, & à loco unde huc adventa
profitetur, pro comperto habeo, & vos ſin
liter tenere debetis, quod hic vere eſt il
Dominus quem expectabamus, eo maxin
argumento, quia præfectus eis affirmat d
noſtri notitiam illum habuiſſe. Sed poſte
quam noſtri majores ea,quæ tenebantur D
minis ſuis præſtare, non præſtitere, nos
oportet facere : & Dijs noſtris agamus gr
tias, quod illud, quod tam diu expectavim
noſtris temporibus evenerit. Idcirco v
omnes obteſtatos velim, poſtquam illu
quod, expoſui, diu vobis omnibus notu
eſt, quemadmodum me hactenus in Dom
num tenuiſtis, & mihi parviſtis, poſt hac m
ximo & potenti huic regi pareatis, & illu
in omnibus dominum habeatis. Poſtqua
ille veſter dominus naturalis exiſtit. Et illiu
vice hunc ejus præfectum in Dominum ha
bete,colite, & obſervate, & omnia tributa &
obſequia quæ mihi hactenus impendere ſo
liti eſtis, huic ejus præfecto exhibete,quoni
ego pariformiter contribuere, & omnibu
ejus mandatis parere aſtringor, & ulteriu
omnia exequi & præſtare, quæ de jure Do-
mino præſtare tenemini, in quo rem mihi
gratiſſimam facietis. Hæc omnia pluribus
lachrymis & majora imo trahens ſuſpiria
corde, quam quilibet fari poſſet, protulit.
Comitabãtur reliqui omnes proceres lachry-
mas

Muteezuma vaſallus fit Cæſar, Ma,

as Muteezuma ſuis aſſiduis lachrymis, adeo
: paululum immorati ſint antequam re-
ondere poſſent. Et profectò, ſereniſſime
omine, nullus affuit ex Hiſpanis, qui eidem
on plurimum compateretur. Tandem ſe-
itis lachrymis reſponſum dedere, quod illi
in ſubditos dediderant, & eum in Domi-
um habebant & tenebant. Idcirco pollice-
ntur ſe omnia executuros quæ ipſe conſti-
uiſſet, & ea de cauſa, & etiam rationibus per
um deductis læto animo vellent illius juſſa
equi: & deinceps ſe perpetuo ſubdebant
ajeſtati Veſtræ, & ſe in vaſallos offere-
ant, & ibidem eorum quilibet pollicitus eſt
equi ea, quæ regali Majeſtatis Veſtræ no-
ine fuiſſent impoſita, & exhibere omnes
ontributiones & obſequia, quæ antea dicto
omino Muteezuma præſtare ſoliti fuerunt
: reliqua omnia, quæ regali Majeſtatis Ve-
ræ nomine eiſdem præciperentur. Quæ
mnia per aliquos publicos notarios con-
ripta ſunt, & de præmiſſis publicum confe-
it inſtrumentum, cujus copiam petij præſen-
ibus Hiſpanis multis. Poſtquam omnes præ-
ati Domini ſe Majeſtati Veſtræ ſubdiderãt,
llocutus ſum dictum Dominum Muteezu-
na, & ei ſignificavi Majeſtati Veſtræ aliquãta
uri portione pro quibuſdam operibus ſuis
erficiendis opus eſſe. Rogabamque aliquos
ſuis, & ego ſimiliter aliquos è meis Hiſpa-
nis deſtinarem per provincias & habitatio-
nes illorum Dominorum, qui ſe eo die ob-
tulerant, adhortandnm eos & rogandum
quo de ea auri & argenti quantitate quam

ipſi poſſidebant,ultra eorum exigentiam M
jeſtati veſtræ inſervirent, & eo pacto appa
ret, quod illi jam inſervire cœpiſſent,
Majeſtas veſtra latius egregium eorum a
mum in ſerviendo perſpectum haberet.
ſimiliter Dominus Muteezuma de eo, qu
poſſidebat, mihi ipſe impartiretur, quoni
ea omnia Majeſtati Veſtræ mittere con
tueram per nuncios, quos primo cum rel
alijs Majeſtati Veſtræ eam tranſmiſſurus.
ille nihil moratus eodem inſtanti petij
me ſibi Hiſpanos conſignari binos, quo
varias provincias ad negocium hoc exequ
dum deſtinaret. Quarum nomina, quoni
monumenta omnia amiſi, non ſubveniu
Illæ enim provinciæ ſunt plurimæ & div
ſæ, quarum aliquæ per octuaginta &
quæ per centum leucas aberant à dicta ci
tate Temixtitan, cum prædictis autem H
ſpanis ire juſſit quoſdam ex ſuis, quibus pr
cepit, ut ad dictarum provinciarum & ci
tatum Dominos proficiſcerentur & exp
nerent, quod ego unicuique quandam au
ſummam quam ipſe conſtituit imperare
& hoc executum eſt, nam illi omnes Dom
ni, ad quos profecti ſunt,contribuerunt im
peratam ſummam tam emblematum, qua
auri in maſſis & folijs, & aliorum quæ ip
poſſidebant, & fuſo eo quod fundi potu
ex quinta illorum portione, quæ Majeſta
veſtræ debetur. Fuerunt triginta duo milli
& quadringenta pondera auri abſq; ſuppe
lectilibus ex auro, argento, rebus ex plum
factis, parmis, gemmis & alijs pluribus reb
maxim

ximi valoris, quæ omnia Majeſtati Veſtrę
nſignavi & ſepoſui, quæ tranſcendunt va-
em centum millium ducatorum. Erant
eterea talia & tam mira quod varietate
rum & novitate erant inęſtimabilia : Nec
tandum arbitror, quod omnes ex principi-
s tam Chriſticolis quã infidelibus, de qui-
s apud mortales inpræſentiarum mentio
beatur, talia haberi poſſint. Et certe Majeſt.
eſtræ illa, quæ expono, nimia videri non de-
nt, poſtquam ſic ſe habet veritas, quod
rum quæ terra mariq; haberi poſſunt, & de
ibus ipſe cognitionem aliquam habebat,
nulacra ad veram formam tam aurea quam
gentea & ex gemmis, & ex plumis obtine-
at, & in tali excellentia & perfectione, quod
ene viva ſpectantibus videbantur, quorum
ihi nõ modica impertitus eſt pro Majeſtate
eſtra abſq; alijs quę ſibi picta exhibui, quæ
mnia ex auro fingi curavit, ut ſunt imagines
lvatoris crucifixi, emblemata, torques, nu-
iſmata, & alia plura ę noſtris, ad quorum
naginem ſimilia fieri curavit. Acceſſit etiam
ortioni Majeſtatis Veſtræ argenti recepti
ltra centum marcas, quod in varias tam par-
as, quam majores fiendas paropſides diſtri-
ui & ſcutellas, pateras, coclearea, quantum
llis dicere potui. Vltra hæc dictus Mutee-
uma mihi donavit plura ornamenta ex ſuis
uæ talia erant, ut perſpecto quod ex omni
arte erant ex bombice, & abſque ſerico in
oto terrarum orbe talia fieri & texi non
poſſent, nec tot diverſis proprijs coloribus
& laboribus : & inter ea erant aliqua
 veſtium

veſtium genera, ad uſum mulierum, & viro rum mirabilia. Erant præterea apparatu pro lectiſternijs. quibus ex ſerico facti, meri to, comparari non poſſent, erant alij appara tus quibus in eccleſijs & aulis uti poſſumus erant culcitræ lectiſterniorum cooperimen ta, tam ex plumis, quam ex bombice variori colorum, ſimiliter & mirabilium, & alia mul ta, quæ cum talia & tanta ſint, ea Majeſtat Veſtræ exprimere neſcio. Obtulit etiam duo decim zerbatanas. Eſt autẽ zerbatana lignun longum concavum, qua aves parvas inſecta mur, ex illis ſpicula ſeu globulos exiguos ir modum fabarum excreta compactos flatu emittendo, quarum excellentiam etiam ex primere nequeo, quia illæ elegantibus pictu- ris, & coloribus perfectiſſimis conſtabant, ir ejus extremitatibus & medio extabat aurum ad palmi altitudinem mira arte elaboratum, & peram aureis filis contextam, & globulos ſupradictos imponendos, quos aureos ſe mihi daturum pollicitus eſt, impertitus eſt modu- lum ad eoſdem effingendos aureum, & alia multa, quorum infinitus eſt numerus.

Si Majeſtatem veſtram potentiſſime Do- mine de varijs & mirandis rebus iſtius civi- tatis Temixtitan Dominio, & iſtius Domini Muteezuma obſequio certiorem reddere de- berem, ac de ritu & conſuetudine quam obti- nent incolæ, ordine, & regimine tam civitatis quam aliarum quæ ſubjiciebantur dicto Do- mino Muteezuma, longo tempore immorari oporteret, & multos qui eas exponere ſcirẽt, habere neceſſe eſſet in tali genere exercitatos.

Ego

;o non poſſem de mille portionibus mini-
ım recenſere, ſed ut melius potero aliqua
illis quæ vidi exprimam, quæ quamvis in-
lte promantur,tamen erunt tantæ admira-
ɔni, quod vix credi poterunt, nos enim præ-
ntes proprijs oculis intuendo eas vix intel-
ctu percipimus. Sciat tamen Majeſtas Ve-
:a, quod ſi in aliquo deficiam in prædicta-
:m rerum relatione, plus peccabo minuen-
ɔ, quam augendo, tam in his quam in alijs,
ıæ recenſebo Celſitudini veſtræ, quoniam
quum mihi videtur & apparet ea quæ regi
ıeo & Domino recenſere duxi, prævia veri-
ıte nil augendo aut minuendo aut interpo-
endo exponere.

Prius tamen quam res iſtius celebris civi-
ıtis Temixtitan, & reliqua quæ in proximo
ræcedenti capite aſſerui recenſere aggrediar,
iſum eſt ut omnia melius percipi poſſint, ſi-
um provinciæ de Meſſico, ubi dicta magna
ivitas eſt collocata,& ubi illius Domini Mu-
eezuma regia conſiſtit, explicare. Provin-
:ia hæc excelſis & aſperrimis montibus cir-
:umſepta eſt, & in ea planicies eſt in circuitu
ıd ſeptuaginta leucas, cui planiciei inſunt
gemini lacus, qui ferè univerſam occupant,
quia duo illi lacus ambiunt ſpacium quin-
quaginta leucarum, & in altero ex lacubus
eſt aqua dulcis,altero vero qui major eſt aqua
ſalſa. Illa vero planicies ab uno latere ſegre-
gatur colliculis quibuſdã, qui in medio pla-
niciei conſiſtunt. Dicti autem lacus in fine
junguntur in quadam anguſta planicie, quæ
inter dictos colles & excelſos montes conſi-

ſtit, qua anguſtiæ extenduntur per baliſt
jactum, & per ea alter lacuum ingreditu
alium,& ad civitates & colonias quę in dicti
lacubus exiſtunt homines canois invehun
tur, abſque eo quod aliquis terram attinga
Sed quia eſt magnus lacus ſalſus, habet flux
& refluxum ad inſtar maris : quotieſcunqu
aqua dicti lacus excreſcit, aqua ſalſa ingred
tur lacum dulcis aquę,& adeo violenter,ac
ingens & rapidus fluvius ingrederetur :
econtrario,quando decreſcit lacus alius, du
cis ſalſam ingreditur. Et opulenta illa civit
Temixtitân eſt fundata in illa magno ſalſ
lacu & à continenti ad dictam civitatem, qu
eſt iter duarum leucarum, quatuor habe
ingreſſus ſtratis manu fabricatis vijs lati
quantum extenditur lata Hiſpana equeſtri
lancea. Civitas eſt tam ampla quantum e
Hiſpalis aut Corduba. Illius præcipui vic
ampliſſimi & recto tramite procedentes cer
nuntur,& omnes alij quorundam media par
in aquis, media in terris eſt, per quos canoi
invehuntur. Vici quoque omnes haben
ſuos exitus, ut ab uno ad alium aqua per-
meare poſſint. Omnes iſti exitus quorum
aliqui ſunt latiſſimi, habent magnas trabe
optime dolatas, & tales quod quibuſdam in
locis poſſunt per eas tranſire decem juncti
equites. Porro cum conſiderarem, ſi incolæ
vellent in me conſpirare quod commode
id facere poſſent (cum eo in ſinu conſtituta
ſit civitas) ut ſupra dixi,& amovendo pontes
egreſſum & ingreſſum dictæ civitatis facilli-
me nobis eripere poſſent, ſicque nos fame
enecare,

:necare, priuſquã ad continentẽ venire poſ-
emus. civitatem ingreſſus propere Bergan-
inos quatuor erigendos curavi, & tam ce-
eriter perfecti ſunt & tales, ut eiſdẽ ducen-
:os viros cum equis littori exponere poſſem,
quotieſcunque nobis videretur. Habet iſta
preclara civitas plurimas plateas, ubi aſſidue
ſua habent fora & commercia ad vendẽdum
& emendum. Eſt in eadẽ civitate platea,quæ
eſt in duplo major platea Salamaticę civitatis
undiq; porticubus circumdata, ubi quotidie
ultra ſexaginta millia hominum vẽdentium,
ementiumq́; cernuntur, ubi eſt invenire om-
nia genera mercium, quæ in provincijs illis
inveniri poſſint, tam ad eſum quàm ad veſti-
tum facientia. Venduntur res ex auro argen-
toq́ue,plumbo, cupro, aurichalco, lapidibus,
oſſibus, conchilibus, corallis, & ex plumis.
Venditur calx,politi lapides & non politi,la-
teres crudi & cocti, ligna dolata varijs mo-
dis,& non dolata. Eſt vicus in quo vendun-
tur omnia genera avium ad aucupium, ut
gallinæ, perdices, coturnices, anates, turdi,
fulicę,turtures,palumbes, paſſeres, arundini-
bus collo aſtricti, pſitaci, milvi parvi, aſſcio-
nes,tinunculi, accipitres, falcones & aquilæ,
& aliquæ ex iſtis avibus rapina viventibus
cum plumis capite,roſtro & unguibus. Ven-
dunt cuniculos, lepores, cervos, canes ca-
ſtratos parvos, quos ad comedendum edu-
cant. Sunt vici ad herbas vendendas, ſunt
ibi omnes herbæ & radices medicinales quæ
naſcuntur in tota provincia. Sunt Do-
mus pharmaca vendentium tam potabila

quàm ex unguentis & emplaſtris, ſunt barbitonſorum domus, in quibus capita lavantur hominibus & raduntur. Sunt etiam ibi habitationes ubi conveniunt ad bibendum & comedendum pro pecunia. Sunt ibi plurimi bajuli, ut in Hiſpanijs, qui portant onera de domo eorum qui vēdiderunt, ad domum eorum qui emerunt. Sunt plura ligna, carbones, focularia, ſtoræ variæ ad lectiſternia, aliæ ſubtiliores ad ſedilia ornanda, cameras, aulaſque. Sunt omnia olera & præſertim cœpe, porri, allia, naſturtium tam terreſtre quàm aquaticum, caules, acetoſa, carduus. Sunt ibi fructus varij, inter quos ſūt ceraſa, pruna, quæ ſunt ſimillima Hiſpanis. Sunt poma, uva, & alij fructus plurimi, quos producit illa provincia multū ſingulares. Vendunt mel apum, cerā, & mel arundinum ex Mayz, quæ arundines habent tantum mellis & ſunt adeo dulces, ut ſunt illæ ex quibus zaccarum conficitur. Vendunt mella ex arboribus quibuſdam, quas vocant in reliquis inſulis Magnei, & ſunt dulciora muſto decocto. Vendunt etiam vinum inde confectum. Vendunt varia genera fili omnium colorum in ſuis corollis, & eſt ſimilis vico, ubi Grannatæ venduntur res ex ſerico, ſed in majori quantitate. Venduntur ibi colores pro pictoribus & omnia genera, ſicut in Hiſpanijs, & adeo illuſtria, ut meliora fieri non poſſent. Venduntur coria cervina optime aptata cum pilo & ſine, alba & tincta coloribus varijs. Venduntur fictilia multa, & optima vernice ſuffulta. Venduntur dolia maxima & parva

cenophora,

cenophora, ollæ & alia vaſa fictilia, & alia infinita genera vaſculorum, & majori ex parte vernice ſuffultorum. Vendunt multum Mayz tam ſolidum quàm coctum in panem converſum, & de eo habent magna commercia, & in ſolido & in pane, quod eundem retinet ſaporem, quem in reliquis inſulis retinere ſolet. Vendunt Artocreas ex avibus & piſcibus recentibus, & ſalſis, crudis, & coctis. Vendunt ova gallinarum, & anſerum aliarumque avium maxima in copia. Vendunt placentas ex ovis. Et denique vendunt in dictis foris quicquid gignitur & creſcit in illis provincijs, quæ ultra ea quæ expoſui ſunt talia & tam diverſa, quod propter prolixitatem, & quia eorum nomina non teneo, non recenſebo: & genus quodlibet mercium habet vicum proprium nulla data alia mercium commixtione, & in hoc optimum habent ordinem, & omnia venduntur bene computata vel menſurata, non tamen hactenus viſum eſt, quod aliquid pondere vendãt. In hujuſmodi magna platea eſt domus ampla in modum judicij, ubi ſemper morantur decem, aut duodecim perſonæ quæ judicant & conſtituunt omnia quæ in dicta platea eveniunt, & dubia quæ inſurgunt maloſque & delinquentes puniri jubent. Verſantur in dictis plateis aliæ perſonæ, quæ aſſidue diligenter explorant, quid vendatur, & menſuras quibus venduntur bona, inſpectant. In hac civitate ſunt plurimæ Meſchitæ, & domus idolorum pulcherrimis ædificijs, pro parochijs & vicis eorum, & in dignioribus

verſantur

verſantur homines qui pro religioſis more ſuo habentur & continue reſident, pro quibus præter loca ubi idola collocantur, comperiuntur optimæ habitationes, Omnes illi ſui religioſi nigris veſtibus utuntur, nec capillos minuunt, aut pectunt à die ingreſſus religionis, donec exierint. Filij omnes fere primatum civitatis & dominorum provinciæ eo habitu in religionibus verſantur à ſexto & ſeptimo anno, donec eos parentes matrimonio copulare conſtituerint: & hoc frequentius accidit in primogenitis, & eis qui in hæreditate ſuccedunt, quam in cęteris. Morantes in illis locis acceſſum ad mulieres non habent, nec ad eas domos mulieri patet acceſſus, abſtinent à cibis quibuſdam, ſed uno tempore plus alio. Et inter Meſchitas eſt una ſuprema, cujus magnitudinem & illius particulas & res humana lingua exprimere non poſſet, quoniam ejus amplitudo tantum protenditur, ut intra ipſam (quæ altiſſimo & valido muro circundata eſt) poſſit locari civitas quingentarum Domuum. Continentur intus in circuitu circumcirca pulcherrimæ habitationes, quibus inſunt magnę aulæ, & deambulatoria, quibus reſident religioſi ibi collocati: ſunt eo in circuitu quadraginta turres altiſſimæ, & bene conſtructæ, ad quarum penetralia itur per quinquaginta gradus, & minor inter eas eſt tantæ proceritatis, quantæ eſt turris Cathedralis Eccleſiæ Hiſpalenſis, & tam bene conſtructæ videntur, tam expolitis lapidibus quàm ex tignis, ut eis politiores fieri non poſſent, aut

aut fabricari ubique locorum. Omnes enim politi lapides Sacellorum ubi idola collocantur, varijs imaginibus conſtant & tecta & tigna omnia quæ ibi poſita cernuntur, varijs picturis & liniamentis decorata & elaborata conſiſtunt, & varijs monſtris, figuris, & ornamentis picta. Omnes ſupradictæ turres ſunt ſepulturæ Dominorum iſtius provinciæ. Et capellæ in eiſdem conſtructæ quælibet ſuo idolo eſt dicata, cui plus devotionis attribuebant. In hac ampla Meſchita ſunt tres latiſſimæ aulæ, in quibus ſunt plurima idola miræ magnitudinis & altitudinis, varijs figuris & artibus ſculpta, tam in lapidibus quam in tecto. Et dictis aulis inſunt alia parva ſacella anguſtis portis conſtructa, & ſacella ſimiliter nullam continent cœli claritatem, ea ſacella non ingrediuntur niſi religioſi, & illi non omnes, & in illis ſunt imagines & ſtatuæ idolorum, quamvis etiam extra, ut ſuperius dixi, reponantur. Digniores dictorum idolorum ſtatuas & eorum, quibus plus fidei adhibebant, ſuis ſedibus deturbavi, dejecique per gradus. Sacellaque ubi conſtiterant mundare & luſtrare commiſi, ea enim omnia ſanguine ſacrificatorum mortalium aſperſa cernebantur. Ibique glorioſæ protectricis Mariæ & reliquorum ſanctorum imagines collocavi. Quæ omnia Muteezuma & incolæ moleſte tulerunt, & primo mihi ſignificarunt, quod talia committere non deberem, quoniam ſi res divulgaretur per reliquas cõmunitates, & loca, eos mihi facillime rebelles reddere poſſem, quia illis arbitrabantur

omnia

omnia bona temporalia à dictis idolis ſibi exhiberi & concedi, & ſi incolę paterentur, quod ſibi tales contumeliæ inferrentur, ſuccenſerent, nec ulterius quicquam illis exhiberent, & fructus terræ exiccarentur, quare homines fame perire cogerentur. Eos quotidianis adhibitis interpretibus admonui, quod maxime decipiebantur, ſpem in illis idolis collocare, quos proprijs manibus ex immunditijs conflaverant, & eos ſcire oportere, unum eſſe Deum omnium univerſalem Dominum, qui creaverat cœlum & terram, & omnia alia tam viſibilia quam inviſibilia, qui pariformiter illos creaverat, & nos alios omnes, deumq; eſſe ſine principio, & immortalem, & quod illi ſoli credere, eundemque ſolum adorare, nec aliam creaturam, aut rem aliam præter ſolum Deum deberent, reliquaque alia explanavi, quæ tali in re exponere ſcivi, ut illos à ſua idololatria abducere poſſem, & ad cognitionem veri ſummi & omnipotentis Dei inducere. Omnes & potiſſimum Muteezuma, reſponderunt, quod illi jam mihi expoſuerant, ſe non eſſe oriundos ex hac regione, & longa ante tempora majores ſuos ad has provincias adventaſſe, fieri potuiſſe, ut illi ſint aliquo errore ducti in his rebus quæ colebant, cum jam diu patriam ſuam exiſſent. Cęterum ego qui noviſſime veneram, melius recordari poſſem quę ipſi colere & credere deberent, & illis ea impartiri deberem ac eos docere, ipſique ſe paratos offerebant ad ea, quę ipſis tanquam meliora proponerem. Et dictus Muteezuma & alij plures

ex

ex primatibus affuere, dum idola è ſacellis
dejicerem, & dum illa mundarētur, & novas
magines imponerem,& omnes hilari fronte
ut conjicere potui. Illiſque ſerioſe mandavi,
ne impoſterum idolis pueros ſacrificarent, ut
prius ſoliti erant, quia hoc Deo Opt. Max.
admodum diſpliceret.& Veſtra Majeſtas ſuis
ſacris legibus prohiberet & præciperet,quod
quicunque interficit interficiatur.Illico ab ea
ſacrificandi conſuetudine abſtinuerunt,& eo
toto tēpore quo moratus ſum in ea civitate
nuſquam viſum eſt, pueros aliquos interfici
aut idolis immolari. Imagines quibus iſti
fidem adhibent, ſunt majoris proceritatis
ſtatu cujuſlibet maximi hominis. Conficiuntur ex omnibus ſeminibus & leguminibus, quæ ipſi in uſu habent tritis & mixtis
inſimul, illaque interemptorum pro ſacrificijs cordium ſanguine incorporant, quæ pectore adhuc viventium extrahunt, & illo ex corde effuſo ſanguine farinam humectant in tanta quantitate, quæ ſufficere poſſit ad perficiendas magnas illas ſtatuas, & eiſdem perfectis & in ſacellis collocatis plurima mortalium corda offerunt,& ſimiliter eiſdem ſacrificant & eorum faciem ſanguine inde effuſo illiniunt. Et pro qualibet neceſſitate homini incumbenti habent propria idola, more priſcorum gētilium, qui ſua olim venerabantur idola. Ita ut pro captando favore in bello idolum habent, pro ſuarum ſegetum cultura aliud, & deinde pro re qualibet quam quærunt, aut exoptant bonos ſortiri ſucceſſus, præcipuum idolum habent, quod venerētur.

Idolorum confectio.

Hac

Hac celebri in civitate ſunt multæ magnæ &
optimæ Domus, & propterea ſunt tot egre
giæ Domus, quia omnes primarij Domin
illarum provinciarum, & vaſalli Domin
Muteezuma in ea ſuas habent habitatione
& reſident in ea quadam anni parte. Sun
ulterius primi incolæ civitatis ditiſſimi, qu
ſimiliter egregijs potiuntur domibus ultr
ſpecioſas habitationes domus, egregios hor
tulos habent varijs floribus tam in ſuperio
ribus quam in inferioribus habitationibu
Per viam ex quatuor ſtratis,quibus civitaten
ingrediuntur, protenduntur gemini aqu
ductus, quorũ amplitudo eſt ad paſſus duo
altitudo vero ad hominis ſtatum, & uno e
illis invehitur dulcis aqua ſaporis optimi a
craſſitudinem humani corporis, quæ progre
ditur in medium civitatis, ex qua bibunt, &
reliquis in rebus neceſſarijs utuntur : alte
vero alveus vacuus eſt, & dum ab uno ex il
lis immunditias dejicere volunt. in aliun
aquas ducunt,donec mundetur: & quia tran
ſit per pontes propter intervalla,quibus aqu
ſalſa ingreditur, & egreditur, conducun
aquas prædictas dulces per cannales quo
dam in craſſitudinem unius magni bovis,qu
extenduntur quantum trabes dictorum pon
tium, & illa eſt omnibus incolis communi
Conducunt undique aquam venalem canoi
quam hoc pacto è cannalibus accipiunt, ca
noas pontibus ſubjiciunt, in quibus ſtan
homines, & aqua canoas implent,& implen
tibus ſatisfaciunt, & ſimiliter in omnibu
ingreſſibus civitatis,& ubi exonerant canoa

qu

ti locus eſt ad quem major pars commea-
ium, qui apportantur ingrediuntur civita-
m, ſunt paruæ caſulæ, quibus reſident
ıſtodes, qui pro re qualibet ingrediente, aut
lata civitati, certum quid pro vectigali reci-
iunt, & neſcio an Domino Muteezuma
:oveniat, aut præcipuæ civitati, quia ha-
:enus non inveſtigavi, credo tamē eſſe Do-
ıini, quoniam in nundinis aliarum pro-
inciarum, illud vectigal viſum eſt colligi in
nolumentum Dominorum provinciarum.
unt plurimi in omnibus publicis foris iſtius
ivitatis quotidie operarij, & magiſtri cu-
ıſcunque artificij præſtolantes, qui operas
uas conducant. Hujus civitatis incolæ me-
iorem modum habent, & ſunt ſubtiliores
irca victum, & alia domeſtica cæteris alia-
um provinciarum & civitatum, quia Domi-
ıus Muteezuma ſemper in ea verſabatur.
Et omnes provinciarum Domini illius va-
ſalli conveniebant in eadem, propterea
ıabebant meliorem ordinem, & politiam
n omnibus. Et ne longior ſim in rebus
iſtius magnæ civitatis recenſendis, quia tam
cito me non expedirem, ulterius non ſequar,
niſi hoc unum, quod in obſequijs & victu
habent modum in Hiſpanijs obſerva-
tum, & ſimiliter in ſuis ordinationibus
& conſtitutionibus. Et dato, quod hæ
gentes ſint barbaræ, & tam ſegregatę à
cognitione ſummi opificis, & à com-
munione reliquarum nationum, mirabile
eſt videre modum ab eis in omnibus ob-
ſervatum.

Circa obſequia domeſtica ipſius Domi Muteezuma, & res miras, quas ad magnani mitatem ſtatus habebat, eſt aliquid ſcriben dum, & ingenue polliceor Majeſtati Veſtra quod unde incipiam ignoro, nec quomod finem imponere valeam, ut eorum minimar portionem finire poſſim. Quia ut Majeſtat Veſtræ alias retuli, quæ barbari Domini qua lis iſte eſt potentia, aut opulentia major ha eſſe poteſt, qui ſimulacra aurea & argente ex plumis & gemmis & omnibus generibu quæ ſub cœlo ſunt in Dominio poſſidere poſ ſet, & ſimulacra aurea & argentea tam ben effigiata, ut artifex quilibet aptius aptare no poſſet. Ea vero quæ ſunt ex gemmis, hu manum judicium conjicere non poſſet, qu inſtrumento tam perfecte conficiantur. E vero ex plumis talia erant, quod nec in cera nec in rebus ſerici acu pictis mirabilior fieri poſſent. Non valui cognoſcere quantum Dominium dicti Domini Muteezuma extendebatur: ille enim undique à ſua magna civitate mittit nuncios cum ſuis mandati per leucas ducentas, quibus omnes parent quamvis habuiſſet quaſdam provincias ſuis provincijs circumdatas, quibuſcum bella gerebat: & ut comprehendere valui, ejus Dominium erat tam latum quantæ ſunt univerſæ Hiſpaniæ, quia ad ſexaginta leucas ultra Putunchan, qui eſt rivus Griſalvæ, nuncios ſuos miſit ad civitatem nomine Cumatan, ut illi venirent præſtatum obedientiam Majeſtati Veſtræ, quæ diſtabat à magna civitate per ducentas & viginti leucas. Sed uſque

Dominium Muteezuma

ad

d centum & quinquaginta noſtri Hiſpani à
ne viſum ire juſſi ſunt. Omnes fere Domini
tarum provinciarum, & maxime circumvi-
ini reſident in illa civitate pro majori parte
nni, ut ſuperius retuli. Et ut plurimum,
licti Domini habent ſuos filios primogeni-
os ad ſervitia dicti Domini Muteezuma, &
uilibet eorum Dominorum ſuis in locis ha-
ent caſtra, & in eis milites ſuos, & ſuorum
edituum, & obſequiorum collectores &
noderatores, quæ ex omnibus provincijs ſibi
veniunt, & computum habent de omnibus,
uæ quælibet provincia contribuere obliga-
ur. Habent characteres & figuras quaſdam
n papiro quam faciunt, quas ipſi intelligunt.
Et quælibet provincia habebat ſeparatum
obſequium, & contributiones ſecundum
qualitatem ſervitij, ita quod ad manus dicti
Domini Muteezuma perveniebant omnia
genera rerum, quæ in dictis provincijs com-
periri poterant, & eum tam præſentes quam
abſentes metuebant, quo nullos mortalium
Dominos plus timeri crediderim. Habebat
tam in civitate, quam extra, domos plurimas
voluptatis gratia melius conſtructas quam
dici poſſit, & quæ vere erant dignæ magno
principe, & Domino. Habebat in civitate
ad uſum ſuum palatia tam lata & mirabilia,
quod mihi impoſſibile videtur magnitudi-
nem, amplitudinem, & bonitatem illorum
recenſere. Idcirco me non intromittam, ut
aliquid de eis enarrē, ſed tantum hoc unum,
quod in Hiſpanijs non ſunt illis ſimilia. Ha-
bet aliud palatium fere non minus bonum,

quam illud, in quo erat pulcherrimum viri
darium quibuſdam proſpectaculis eidem in
ſidentibus, & marmora, reliquaque orna
menta erant ex jaſpide optime elaborat
Illi palatio inerant habitationes, quibus poſ
ſent hoſpitari duo magni principes cur
eorum obſequio, in hoc palatio erant decer
ſtagna, ubi habebantur omnia genera aviur
aquatilium iſtarum provinciarum, quæ ſun
multa & varia, & omnium altilium, & a
uſum volucrum quæ mari aluntur, eran
ſtagna ſalſæ aquæ, & ad uſum fluminibu
verſantium erant aquæ dulces, quas aqua
quodam conſtituto tempore emittebant
ut ſtagna emundarent, & poſtea ſuis cana
libus ea replebant, & cuilibet ſpeciei Volu-
crum impartiebantur cibum, qui eis era
proprius, ita quod illis quæ piſcibus nu
triuntur piſces dabant, & quæ vermibu
vermes, & quæ Mayz, Mayz, & quæ alij
minoribus ſeminibus, minora ſemina con-
cedebant. Et certa refero Majeſtati ſteſtrę
quod volucribus piſces edentibus ducentę
& quinquaginta libræ quotidie exhibeban-
tur ex illis, qui in dicto ſalſo lacu capieban-
tur, his alendis volucribus dabant operam
trecenti viri, nulli negocio ulterius incum-
bentes. Erant præterea alij ad avibus præ-
ſtanda medicamina præpoſiti, cuilibet ſtagno
proſpectacula imminebant, & deambula-
toria egregia & ſumptuſa, quo dictus Mutee-
zuma ſolatij gratia ſecedere ſolebat. In hujus
palatij particula tenebat homines, pueros,
fœminaſque à nativitate candidos in facie,

corpore,

orpore, capillis, ſupercilijs, & palpebris. Habebat aliam etiam domum ampliſſimam & munitiſſimam, in qua erat latum præriſtillum pavimento ex cruſtis marmoreis egregijs ornatum in modum latruncularię tabulæ, & domus erant profundæ, quaſi ad ſtatum hominis cum dimidio, & ad magnitudinem ſex paſſuum in quadrangulo, & in medio quarumlibet iſtarum habitationum, cernebatur volucris rapina vitam quærens à tinunculo uſque ad aquilam, quotquot, comperiuntur in Hiſpanijs, & plura genera quæ nunquam in Hiſpanijs viſa ſunt, & in quolibet genere magna copia, & in qualibet iſtarum erat lignum, ubi volucres reſidebant, & aliud extra infra rete, & uni inſidebant aves nocturno tempore, cum pluvioſum erat tempus, in altero verò poterant eſſe exeuntes ad ſolem, & aëra, dum aliqua ægritudine laborant, Iſtis omnibus volucribus pro eorum cibo gallinas impartiebantur, & non aliud. In eodem palatio inferius quædam aulę magnę plenę ſunt magnis caveis & grandibus lignis fabrefactę & conjunctę, & in eis, ut plurimum, continebantur leones, tygrides, lupi, vulpes, catti varij. Et omnium horum animalium tam volantium quam quadrupedum erat maxima copia, quibus ad ſaturitatem gallinas apponebant, & ad horum animalium cuſtodiam erant alij trecenti viri. Erat illi alia domus, ubi plurimos viros & fœminas monſtroſos, pumiliones, gibboſos, & adulterinos, & alios maximę deformitatis

viros habebat, & genus quodlibet monſtri ſuas obtinebat ſeparatas habitationes,& prę-erant eorum infirmitatibus electi homines. Reliquas domus voluptatis cauſa cõſtructas in dicta civitate prætermitto, cum & plures ſint & diverſimodæ. Obſequij ſui ordo talis erat. Illuceſcente die,quingenti aut ſexcenti viri principales domum ſuam petebant, qui ſedebant & ſpaciabantur per aulas, & deambulatoria, quæ erant in domo, & ibi morabantur, non tamen ingrediebantur ad ejus conſpectum, & eorum familiares, & illi, qui cum eis aſſociati erant, occupabant duo aut tria palatij impluvia, & vicum maximum, & hi per diem continuum ibi moram trahebant, nec diſcedebant niſi adveniente nocte, & eodem momento, quo diſcumbebat Dominus Muteezuma, ipſi quoque diſcumbebant, & non minus lauta convivia eiſdem apponebantur, quam eorum Domino, & familiaribus ſuis portionem ſuam impartiebantur. Penuariæ cellæ & vinariæ omnibus venientibus patebant, omnibuſque eſurientibus & ſitientibus cibum, potumque impartiebantur. In afferendo eidem cibo talis obſervabatur conſuetudo, trecenti aut plures adoleſcentes epulas innumeras afferunt, & tam in prandio quam cœna, omnia genera rerum comeſtibilium tam ex carne quam piſcibus, fructibus, & oleribus, quæ ea in regione haberi poterant,& ob frigiditatem regionis cuilibet ſcutellæ & paropſidi accenſis prunis prunarium ſuberat, ne epulæ frigiditate deteriores fierent,& epulas eas omnes in

Domeſticũ Muteezuma obſequium.

aula

ıla magna, ubi cibum capere ſolebat, inſi-ıul collocabant, & penè omnis aula ſteris rnata & munda epulis implebatur. Ipſe ero Muteezuma parvo puluino coreaceo ıſidebat egregiè elaborato, tempore quo iſcumbebat, ab eo diſtantes quinque aut ſex ːnes diſcumbebant, quibus ex appoſitis ſibi pulis porrigebat. Aderat unus familiarium, ıui epulas apponebat & amovebat & ab lijs, qui extra erant, cibaria magis Domino ervientia expetebat. Lavabat manus ab ini-io, & in fine prandij aut cœnæ, & ea mappa ıua ſemel manus exiccabat amplius non ute-batur. Similiter & paropſidibus aut ſcutel-lis, quibus ſemel fuerant fercula allata, nefas erat epulas imponi, niſi noviter eſſent fabri-catæ, & de prunarijs ſimilis obſervabatur modus. Quater quotidie veſtiebatur, nun-quam eadem utebatur veſte, quicunque pala-tium ingrediebatur, nudis pedibus illum in-gredi oportebat, & cum vocati coram eo ſe exhibebant, capite & oculis inclinatis ibant, & corpore humillimo, & eum alloquentes vultum non inſpectabant, quod magnæ ve-nerationis & reverentiæ ſignum erat. Id quod in cauſa fuiſſe cognovi, cur quidam il-lius provinciæ Domini aliquos ex Hiſpanis increpabant, eo quod dum me alloqueren-tur, erecti me intuebantur, quod parvæ reve-rẽtiæ & verecundiæ aſcribebant. Cum domo exibat dictus Muteezuma, quod raro evenie-bat, omnes eum aſſociantes, & qui ſibi ob-viam fiebant, eidem vultum avertebant, nec pacto aliquo eum inſpiciebant, & omnes

donec tranſiret, immoti permanebant. Illu
aſſidue præcedebat ſuorum aliquis tres ſu
tiles & rectas geſtants virgas, quod ideo fie
putavi, ut homines monerentur, eum adeſſ
quando vero lectica deſcendebat unam e
illis manu ipſe geſtabat, eamque donec a
conſtitutum locum perveniſſet, retineba
Erant tot & tam variæ ceremoniæ & mod
quos iſte Dominus Muteezuma in ſuo obſe
quio ſervari volebat, quod multo major
indigerem ocio, quam impræſentiarum na
ctus ſum, & tenaciori memoria, ut eas omne
poſſem retinere. Arbitror enim nullu
ex Saladinis aut Dominis infidelibus, de qui
bus cognitionem habemus, tot & tales i
eorum obſequijs retinere ceremonias. Fui i
hac celebri civitate, ut rebus, quas ad Celſi
tudinis Veſtræ ſervitium pertinere cogita-
bam, providerem, conſuleremque, & ut pro-
vinciam pacarem, allicerem que eidem Maje-
ſtati Veſtræ regiones, & habitata loca pluri-
mis maximis civitatibus, villis & caſtris, &
inveſtigarem aurifodinas, intelligeremque
provinciarum ſecreta tam ipſius Domini
Muteezumæ, quàm aliorum, qui ſibi conter-
mini erant, quibuſcum cognitionem habet.
Sunt res tales, & tam admirabiles, quod pene
incredibiles videri debeant, & hæc erant
bono animo ſuo, & incolarum à me facta,
non aliter quam ſi ab initio Celſitudinem
Veſtram in regem verum & proprium Do-
minum cognoviſſent, & non minori animo
à me regali Celſitudinis veſtræ nomine im-
perata exequebantur. Et in quibuſdam
non

on minus Celſitudinis Veſtræ ſervitio utibus fui ibi præpeditus ab octava menſis Novemb. Anni M. D. XIX. uſque ad ingreſſum menſis Maij inſtantis anni. M. D. XX. quo in dicta celebri civitate quiete & tranquille agebam, & Hiſpanos multos fueram partitus varias & plures regiones pacando, & colonias erigendo in iſtis provincijs, maximo detinebar deſiderio, expectabamque novem cum reſponſo relationis, quam ab iſtis regionibus ab initio Majeſtati Veſtræ tranſmiſeram, ut eiſdem impartirer ad Majeſtatem Veſtram, quæ impræſentiarum tranſmitto & omnia illa aurea & emblemata, quę hic habueram pro Celſitudine Veſtra.

Ad me profecti ſunt non nulli incolæ provinciæ iſtius Domini Muteezuma vaſalli. ex eis qui erant contermini maris littori, ſignificantes prope montes Sancti Martini, qui ſunt in littore ante portum, ſeu ſtationem Sancti Iohannis, adventaſſe decem & octo naves, & qui forent, dicebant ignorare, quia eis viſis ilico mihi nunciatum properarant. Et poſt hos venit alius inſulæ Fernandinæ incola, & attulit mihi literas ab uno Hiſpano (quem in ipſo maris littore collocaram, ut ſi forte naves aliquæ illuc adventarent, eiſdem cognitionem mei dare curaret, & illius civitatis quæ prope portum à me habitanda ferat ſuſcepta, ne illis vagari contingeret ignorantibus quibus in locis conſiſterem) qualiter quodam die unica navis ante portum ſancti Iohannis viſa erat, & quantum ejus viſus extendi poterat, diligenter

Aemulus Corteſij Velazques claſſes traſmittit.

diligenter per maris littora proſpexerat, &
nullam aliam in conſpectu viderat, & ea
navim eſſe cogitabat,quam Majeſtati Veſtr
tranſmiſeram, cum tempus ejus reditus ap
propinquaſſet, & ut certior fieret ibi præſto
labatur,donec dicta navis applicaret,vel por
tum ingrederetur, ut ab ea informationem
capere poſſet,& ilico ad me advolaret omni
nunciatum. His literis viſis,duos ex Hiſpa
nis expedivi, ut unus iret una via, alter ver
alia,ne eveniret,quod illi qui forte mitteren
tur à dicta navi obvij illis non fierent, quibu
injunxi nullibi moram traherent, donec ad
dictum portum pervenirent,& cognoſceren
quot naves advenerant, & ex qua patria eſ
ſent, & quid importaretur navibus, & rever
terentur mihi nunciatum. Alium etiam de
ſtinavi ad civitatem veræ Crucis declaratum
ea,quæ audieram de prædictis navibus, & ju
bebam, ipſi quoque inveſtigarent & inventa
referrent, & alium præfecto illi, quem cum
centum & quinquaginta peditibus (ut Ma-
jeſtati Veſtræ ſuperius declaravi) ire juſſeram
ad fundandam coloniam in provincia & por-
tu Quacucalco,cui per meas literas mandavi,
ubicunque locorum nuncius eum oſtende-
ret,ibi conſiſteret, nec ulterius progredere-
tur, donec aliud haberet à me in mandatis,
allatum enim mihi fuiſſe dicebam, naves
quaſdam portui applicuiſſe,qui ut deinde ap-
paruit jam eorum adventum cognoverat,
priuſquã ſibi literæ meæ redderentur.Et poſt
eorum diſceſſum quindecim continui deflu-
xerunt dies, quod nihil penitus auditum eſt,
nec

: reſponſum ab eorum aliquo, ex quo non
rum accepi admirationis. Quibus tran-
ſtis venere alij Indi, vaſalli quoque dicti
omini Muteezuma, qui mihi indicarunt
ctas naves in ipſo portu ancoras jeciſſe, &
od homines ex navibus deſcenderant, &
rum numerum ſecum afferebant, quod
ant octuaginta equites, & octingenti pedi-
s, & decem aut duodecim tormenta. Et
ec omnia picta videbantur in quadam pa-
ia papiro, ut ea oſtenderent dicto Domino
Iuteezuma. Et nunciarunt, quod Hiſpanus
le quem littori præpoſueram, & nuncij alij
uos ego miſeram, erant apud homines qui è
avibus deſcenderant, commiſerantq; dictis
ndis ut exponerent mihi, quod eorum præ-
ectus illos reverti non permittebat. Hoc in-
elle cto, conſtitui mittere preſbyterum, quē
mecum adduxeram, cum meis literis, & literis
udicum, & regentium civitatis verę Crucis,
qui mecum erant in præfata civitate, quæ li-
eræ dirigebantur præfecto, & viris, qui ap-
plicuerant illi portui, nota eis faciendo plu-
ribus omnia, quæ mihi in his partibus evene-
rant, & quod plurimas civitates, villas, &
caſtra ſubegeram, acquiſieramque & eas pa-
cificè ſubditas retinebam regali Celſitudinis
Veſtræ ſervitio, & captum detinebam prima-
rium Dominum harum provinciarum, & me
eſſe in illa celebri civitate, & de ipſius civita-
tis qualitate & auro & emblematibus quæ
pro Majeſtate Veſtra obtinebam, & me jam
miſiſſe Majeſtati Veſtrę relationem iſtarum
provinciarum, rogabamque eos, ut mihi
indica-

indicarent, qui forent, eſſent ne ex regnis &
Dominij Veſtræ Celſitndinis oriundi: & ſcr
berēt, ſi ad has provincias ſuo regali mand
to profecti fuiſſent, aut ad ponendas colo
nias, & morari in eis: vel utrum ulterius pro
greſſuri. aut an vellent reverti: ſi premeren
tur neceſſitate alicujus rei, quod daturus eſ
ſem omnem operam, ut ſublevarentur. S
autem non eſſent è regnis, ſimiliter mih
nunciandum curarent, ſi re aliqua premeren
tur. Offerebam nanque me, ſi poſſem, reme
dium præſtaturum, Sin minus, quod eos Cel
ſitudinis Veſtræ nomine juberem à ſuis pro
vincijs diſcedere, nec in eas deſcenderent, &
ſi aliter feciſſent meis omnibus viribus tan
Hiſpanorum quam incolarum, eos eſſen
aggreſſurus, ipſoſque aut capiendos, aut u
interficerentur diligentiam adhibiturus, tan
quam alienigenæ audentes ingerere ſe regni
& dominijs noſtri regis & Domini. Et poſ
dicti preſbyteri cum prælibatis ad eos literi
diſceſſum, quinta luce ad me profecti ſunt
viginti Hiſpani in dicta civitate Temixtitan
commorantem ex illis, quos in cuſtodia civi-
tatis veræ Crucis dimiſeram, adducentes
Preſbyterum, & ſeculares duos in dicta civi-
tate veræ Crucis inventos, ex quibus co-
gnovi claſſem & viros, qui ad dictum portum
advecti erant, eo Didaci Velazquez man-
dato perveniſſe, qui eſt gubernator inſulæ
Fernandinæ, & locum tenens. Et Dux, &
præfectus illius claſſis, erat quidam Pam-
philus de Narvaez dictæ inſulæ incola, &
ſecum adduxerat equites octuaginta, tor-
menta

ıenta plura, & pedites octingentos, inter
uos retulere octuaginta eſſe pixides geſtan-
:s, & geſtantes baliſtas centum & viginti.
t proficiſcebatur præfectus generalis, &
ocum tenens gubernatoris iſtarum omnium
rovinciarum vice,& nomine præfati Didaci
'elazquez. & illum habere mandatum à
'eſtra Majeſtate, & illum quem in littore
imiſeram, ac nuncios à me miſſos eſſe apud
præfatum Narvaez, qui eos redire non per-
nittebat,qui cognoverat ab eis me in ea pro-
incia coloniam poſuiſſe à dicto portu per
eucas duodecim, & gentes quæ inerant, &
pariformiter quos viros miſeram in provin-
:iam Quacucalco, & ab eo portu abeſſe per
eucas triginta in provincia Tuchitebeque
ıuncupata, & omnia quæ in ſervitio Cel-
ſitudinis Veſtræ in his provincijs geſſeram,
villaſque & civitates quas Celſitudini Ve-
ſtræ acquiſieram & pacatas reddideram, &
celebrem civitatem Temixtitan, aurumque
& emblemata quæ in dictis provincijs ha-
bueramus, & ab eis certior fieri voluit de
omnibus quæ mihi hactenus evenerant,
eoſque deſtinaverat dictus Narvaez ad civi-
tatem Veræ Crucis, ut ſi fieri poſſet eos,
qui in ea morabantur ſuo nomine alloque-
rentur, eiſque ſuaderent, ut illum ſeque-
rentur, & contra me arma ſumerent, ſe-
cumque adduxere ad centum forte epiſtolas,
quæ mittebantur à dicto Narvaez, & ejus
ſocijs commorantibus in dicta civitate, in
quibus continebatur,quod omnibus exponē-
dis nomine ſuo per præfatum presbyterum,
& alios

& alios ejus ſocios fidem indubiam adhibe-
rent, promittens de illis qui eo modo feciſ-
ſent, eum optimam habiturum rationem, &
eos qui non obtemperarent, malè mulctar
minabatur, multaque alia quæ in dictis literi
continebantur. Hæc prælibatus presbyte
& hi qui ſecum venerant expoſuere. Et qua
eodem inſtanti ſupervenit alius Hiſpanus e
eis, quos miſeram in provinciam Quacucal
co, & attulit ad me literas à Iohanne Velaz
ques leone eorum præfecto, eiſdem ſignifica
bat, quod gens illa quæ portui applicuera
erat Pamphilius de Narvaez, qui huc profi
ciſcebatur mandato dicti Didaci Velazque
una cum militibus quos ſecum conduceba
& literas, quas dictus Narvaez cuidam Ind
ad eum præfectum dederat tanquam conſan
guineum dicti Didaci Velazquez, & ſororiun
dicti Narvaez, per eundem ad me deferri cu
ravit, quibus inſcribebatur ex meis nuncij
illum cognoviſſe, dictum præfectum meun
ibi cum illis militibus conſtitiſſe. Suadebatq
ut illico ille cum commilitonibus ad eun-
dem Narvaez proficiſceretur, quod ſi exe-
queretur, ea quæ officij ſui eſſent, & ad qua
teneretur præſtaret. Seque optime ſcire,
quod apud me non volens, ſed vi coactus de-
geret: Qui præfectus tanquam homo devin-
ctus, & obnoxius Majeſtatis Veſtræ ſervitio,
non ſolum ea, quæ à dicto Narvaez in literis
proponebantur, reſpuit, ſed miſſis ad me lite-
ris illico, ut ſe mecum conjungeret cum om-
nibus commilitonibus diſceſſerat, & optima
habita informatione à dicto Presbytero & à
duobus

uobus ſocijs de plurimis, & de his quæ ani-
io conceperant dictus Didacus Velazquez,
: à Narvaez,& qualiter claſſe illa & viris qui
ıvehebantur,contra me moverat,ex eo quia
:lationem & res iſtius provinciæ Catholicæ
Íajeſtati Veſtræ,& non dicto Didaco Velaz-
uez tranſmiſeram, quemadmodum malo
nimo proficiſcebantur, ut me una cum mul-
is quos mecum habebam,quos jam proſcrip-
:rant, neci traderent. Audiveram præterea
centiatum Rodoricum de Figueroa judicē
ræſidentiæ inſulæ novæ,judices & reliquos
Celſitudinis Veſtræ officiales qui in ea reſi-
lent,quam primum ad aures ſuas pervenerat
lictum Didacum Velazquez eam claſſem pa-
arc inſpecto ejus animo quo mittebat, cum
is pateret & conſtaret manifeſtum damnum
& incommodum, quod ex eo eventu Maje-
ſtati Veſtræ redundare poſſet, miſiſſe licen-
iatum Lucam Velaſquez Aylon ex præfatis
udicibus unum cum procuratorio, ad mo-
ıendum & jubendum dicto Didaco Velaz-
quez, quod dictam claſſem nullo modo mit-
:eret : qui eo profectus eſt, & offendit dictum
Didacum Velazquez cum claſſe & viris in
ıngreſſu dictæ inſulæ Fernandinæ, qui ventis
vela dare parabat : eum, & omnes cum dicta
claſſe proficiſcentes, ne venirent admonuit,
quia ex eo Majeſtas Veſtra multum incom-
modi, & damni perpeſſura eſſet, & inſuper
pœnas addidit, quibus non obſtantibus &
omnibus illis, quæ per dictum licentiatum
mandata fuerant, nec monitione, claſſem
abire juſſerat, & dictum licentiatum eſſe in
dicto

dicto portu affirmabat, & cum ea intention
eum claſſe adveniſſe cogitando damnun
quod ex tali itinere reſultaret, avertere poſſ
cum eidẽ & omnibus malus animus, & mens
quibus dicta claſſis ventis vela dediſſet, opti-
me innoteſcerent. Iam dictum preſbyterum
cum meis literis ad Narvaez deſtinavi, qui
bus ſignificabam, me ab eo preſbytero, & al
eis, qui ſecum venerant, certiorem factum
illum præeſſe viris, qui navi ea conduceban-
tur, quare multum lætabar, alioqui mal
quid ſuſpicaturus, cum nuncij quos miſeram
non reverterentur, & me mirari, quod poſte
quam acceperat me in his provincijs Maje-
ſtatis veſtræ ſervitijs inviti, nil literarum ac
me dediſſet, aut nuncium miſiſſet mihi ad-
ventum ſuum ſignificatum (cum certo ſcire
me ejus cognito adventu plurimum lætatum
iri, partim quia olim amicitia juncti fuera-
mus, partim quia arbitrabar eoſdem ad in-
ſerviendum Ma. V. huc adveniſſe, quo nil
jucundius mihi evenire potuiſſet) ſed contra
mitteret ſubornatores, ut factitabat, & ſua-
ſorias literas commilitionibus meis in Maje-
ſtatis V. ſervitio exiſtentibus, ut contra me
arma caperent, & ad eum tranſfugerent, non
aliter quam ſi noſtrorum aliqui eſſent Chri-
ſticolæ, alij vero infideles, aut aliqui Maje-
ſtatis Veſtræ, alij vero minime, rogabamque
ab eo, ut in poſterum ea non uteretur via, ſed
ſui adventus cauſas mihi inſinuaret. Præte-
rea mihi dixiſſe illos, ſe generalẽ præfectum
locum tenentem, gubernatoremque pro Di-
daco Velaſquez nominari, & quod tali ſe
publice

ublice nomine appellari mandaverat in
niverſa illa provincia.Et eum jam conſti-
uiſſe judices & regentes, & juſticiam mini-
rarat, quod erat contra ſervitium, & leges
'eſtræ Majeſtatis, cum iſtæ provincæ eidem
Iajeſtati Veſtræ ſubjicerentur & colerentur
ſuis ſubditis, & in provincijs conſtituti eſ-
:nt jus dicentes, & regimen non debebat uti
tulis iſtis, cum à nullo fuiſſet admiſſus,
uamvis ut ea exerceret haberet mandatum
Veſtra Majeſtate, quæ ſi haberet petebam,
monebam, ut ea mihi & regimini civitatis
'eſtræ veræ Crucis exhiberet, quibus ego &
egimen parati eramus obedire tanquam
nandatis noſtri Regis, & veri Domini, ut o-
ere complerentur, quantum regali ſervitio
Majeſtatis Veſtræ conduceret. Eram enim in
a civitate, & dominum captivum in eadem
letinebam, & in ea congeſſeram maximam
uri quantitatem tam pro Veſtra Celſitudi-
ne, quam his, qui mecum erant, & me ipſo
quod ego dimittere non audebam, timens
quod poſt meum ab ea civitate diſceſſum,
ejus habitatores à me deficerent, & talis civi-
tas, & tanta auri,& emblematum copia amit-
teretur, qua civitate amiſſa omnes illæ pro-
vinciæ deficerent. Et ſimiliter dicto preſ-
bytero dedi literas ad dictum licentiatum
Aylon, quem ut poſtea reſcivi, cum dictus
preſbyter eo pervenit dictus Narvaez cepe-
rat, & captivum cum duabus navibus remi-
ſerat. Eodem die quo dictus preſbyter diſceſ-
ſit,ad me profectus eſt nũcius ex illis qui erãt
in civitate veræ Crucis, quo ſignificarunt
T omnes

omnes incolas provinciarum defeciſſe a
dictum Narvaez, & potiſſimum illos è Cen
poal, & illis fœdere junctos nullum ex inc
lis dictarum provinciarum ulterius velle a
cedere ad dictam civitatem præſtatum obſ
quia tam in arce quam in rebus alijs, qu
antea præſtare ſoliti erant. Aſſerebant eni
Narvaez illis retuliſſe, me malum, & eum
de cauſa adveniſſe, ut me, & commiliton
meos omnes caperet, & nos captivos abd
ceret, & provinciam deſereret, & quod ſecu
adduxerat gentes plurimas, & meæ erant pa
vo numero, & adduxerat equos multos, &
plura tormenta, quam mea eſſent. Et il
ſequi partes victoris volebant, & ulteriu
dicebant ab Indis eiſdem illi innotuiſſe di
ctum Narvaez venturum hoſpitatum i
dicta civitate Cempoal, quia optime ſcieban
quantum aberat à civitate Veræ Crucis, &
arbitrabantur conſiderato malo animo dict
Narvaez in omnes, ab eo loco contra eos ca
ſtra illum moturum, & præſertim cum ſib
indos dictæ civitatis conjunctos retineret, &
propterea ſignificabant ſe civitatem deſertu-
ros, & aſcenſuros montem ad quendam pro-
cerem celſitudinis Veſtræ vaſallum, & nobis
amicum ibique permanſuros, donec nuncia-
rem, quid ſibi agendum eſſet. Et illico con-
ſiderato detrimento magno quod incumbe-
bat, cum dictæ provinciæ deficere cœpiſſent
ex dicti Narvaez ſuaſione, videbatur, quod
ſi me conferrem eo, ubi ille extitiſſet, mul-
tum cohiberentur incolæ me præſentem cer-
nentes, nec contra me arma capere auderent,

& etiam

etiam cogitabam modum invenire, ut
llum quod inceperat, ſopiri poſſet. Inde
lem die diſceſſi, fortilitium Mays plenum
inquens, & in eo centum & quadraginta
mines, aquam, & aliqua tormenta: & cum
iquis, quos ibi habebam (qui erant ſexa-
ita) ſum meum iter proſecutus, comitan-
ius quibuſdam proceribus Domini Mu-
zuma, quem antequam diſcederem pluri-
sſum allocutus, proponendo, quod conſi-
raret ſe eſſe Celſitudinis Veſtræ vaſallum,
nunc erant ſibi agendæ gratiæ à Veſtra
ajeſtate de omnibus, quæ in Majeſtatem
eſtram contulerat obſequijs. Hiſpanos
s, qui remanebant, ſibi admodum com-
endavi, cum auro & emblematibus, quæ
ihi fuerat elargitus pro Celſitudine Veſtra,
ab alijs dari juſſerat, proficiſci enim vole-
m exploratum, qui forent illi, qui ad por-
m noſtrum applicuerant, quia eouſque qui
erant, ignorabam, arbitrabar tamen eos
nprobos, & minime Celſitudinis Veſtræ
bditos. Ille pollicitus eſt proviſum iri
ſdem de omnibus, quæ eſſent eis neceſſaria,
cuſtodiam habiturum de his, quæ ibi di-
nittebam, cum illud Sacræ Majeſtati Veſtræ
ertineret, juſſique ut illi, qui mecum profi-
ſcebantur me per ea itinera deducerent,
uo ab ejus provincijs non exirem, & de
mnibus mihi providendum curarent. Me
uoque enixè rogabat, ſi invenirem homines
os improbos, ut illico nunciarem, collectu-
um enim illico ſe maximas copias, quæ eos
ppugnatum proficiſcerentur, & ad eos à

provincia ejiciendum. At ego illi de omni
gratias egi, & ingenue affirmavi Majeſta
Veſtram propterea aliqua gratitudine
proſecuturam,& multa emblemata, & v
uni ex filijs ſuis, & alijs plurimis Domi
qui ſecum comperiebantur, impartitus
In civitate Churultecal factus eſt mihi
vius Iohannes Velazquez, quem alias p
fectum fuiſſe recenſui, & miſeram ad Q
cucalco, qui ad me cum omnibus comn
tonibus proficiſcebatur, & demptis quil
dam adverſa valetudine detentis, quos
civitatem ire juſſi, cum eo & ejus comm
tonibus, & reliquis cœptum iter proſecu
ſum, & quindecim leucis ultra iſtam civ
tem Churultecal inveni preſbyterum,
unus ex meis ſocijs erat, quem quæſit
miſeram, quinam eſſent illi, qui port
claſſe ingreſſi fuerant: mihique dicti N
vaez literas præſentavit, quibus contine
tur, eum habere quædam mandata, ut
conſignarentur dictæ provinciæ pro Did
Velazquez, & illico ad eum irem illis
temperaturus, & illum jam ædificaſſe ci
tatem, judices & regentes conſtituiſſe.
accepi à dicto preſbytero, qualiter capti
rat dictum licentiatum Aylon, & ſcrib
ſuum & executorem, & impoſitos duab
navibus dimiſerat, illumque donis ſolici
verat, ut aliquibus ex noſtris ſocijs, qu
tranſfugerent ad dictum Narvaez, ſuader
& quod recenſuerat quoſdam Indos, qui
cum venerant, & tam equites quam pec
tes, emiſeratq; omnia tormenta tam in nav
b

s exiſtentia,quam in littore,ut illis timorẽ
:uteret. Conſiderate, inquiens, quomodo
teritis vos à nobis protegere, ſi nobis non
orẽ geſſeritis. Retulit etiam ſe vidiſſe apud
ꝺum Narvaez unum ex Dominis iſtius
ovinciæ vaſallũ Domino Muteezuma, quẽ
æpoſuerat omnibus ſuis provincijs à mon-
ous ad littora ipſius maris, & ſcivit eundem
.ocutum Narvaez nomine dicti Domini
.uteezuma,& illi fuerat impartitus quędam
rea emblemata. Et è converſo dictus Nar-
ez eidẽ varia munuſcula, & etiam ſciverat
m ab eo loco expediviſſe nuncios quoſdam
Dominum Muteezuma, promittendo ſe
um ſoluturum, & hac de cauſa huc adven-
ſſe, ut me caperet una cum meis commili-
nibus, & illico eum diſceſſurum, dimiſſu-
ımq; provincias:nec aurum cupere,ſed tan-
m me capto cum meis commilitonibus
elle reverti, & provincias & earum incolas
bertate donare. Poſtremo percepto ejus
ntentiam eſſe collocare ſe in his regioni-
us propria autoritate nemine eum recipien-
:, meque & commilitonibus meis illum in
ucem, & judicem recipere nolentibus nos
ggredi, & bello expugnare, & ad id fœdus
iiviſſe cum incolis provinciarum, & potiſ-
mum cum dicto Domino Muteezuma per
jus nuncios, & cum manifeſte proſpicerem
amnum & incõmodum, quod Sacræ Maje-
:ati Veſtræ ex præmiſſis emergere potuiſſet,
uamvis mihi recenſerent illum maximam
fferre poteſtatem, & in mandatis habere à
icto Didaco Velazquez, ut me & ex meis
 quoſdam,

quoſdam, quos jam proſcripſerat, ſi in ej
poteſtatem deveniremus, quamprimum l
queo vitam finire cogeret, non recuſavi pr
pius accedere animo volens aliquo mo
ſibi demonſtrare maximum incommodu
& detrimentum, quod Majeſtati Veſtræ i
ferebat, & poſſe eum avertere à malo anin
& cogitatione, incœptum iter ſecutus ſum,
per quindecim leucas antequam ad civitate
Cempoal, in qua dictus Narvaez moram tr
hebat, pervenirem : ad me reverſus eſt i
presbyter, quem milites civitatis veræ Cru
ad me miſiſſe dixi, & cui literas dederam
dictum Narvaez, & licentiatum Aylon al
comitante presbytero, & quodam Andrea
Duero incola inſulæ Fernandinæ, qui etia
cum dicto Narvaez illuc advenerat, qui lo
& vice reſponſionis mearum literarum mi
nomine dicti Narvaez impoſuerunt, ut om
nino ad ſibi parendum proficiſci deberem,
illum in ducem habere, eique provincia
dimittere, aliter enim mihi maximum dam
num evenire poſſet, aſſerentes, dictum Na
vaez maximam habere poteſtatem, & no
minimam, & fere nullam, & ultra Hiſpano
quos adduxerat, incolæ quoque eidem fave
bant. Et ſi conſtituerem illi provincias tra
dere, mihi naves, & commeatum ad libitum
pollicebantur, & me poſſe cum omnibus qu
mecum proficiſci cuperent, & cum omnibu
quæ exportare vellemus, abſque impedimen
to aliquo diſcedere. Et alter ex presbyteri
retulit ita fuiſſe conſtitutum à dicto Didac
Velazquez, ut hoc pactum mecum iniren

Nuncij Narvaez ad Corteſ.

& a

e ad hoc dederat procuratorium dicto Nar-
aez, & illis duobus preſbyteris conjunctim,
t circa hoc parati erant mecum quomodo-
unque vellem paciſci. Reſpondi, me à
Majeſtate Veſtra mandatum velle proſpice-
e, ut deberem dictas provincias tradere, & ſi
uod haberent, mihi & regimini civitatis
eræ Crucis exhiberent, prout eſt ordo &
onſuetudo in Hiſpanijs, eram enim illi pa-
iturus, idque executioni mandaturus, & do-
ec illud non viderem, nulla conditione illis,
uæ dixerant, morem gerere conſtitueram.
ed potius ego, & omnes commilitones mei
ro defenſione provinciarum vitam expo-
ere parati eramus poſteaquam illas acqui-
iveramus pacificas tutoque detinebamus
ro Veſtra Majeſtate, ne proditores, infidoſ-
que noſtro Regi nos exhiberemus. Propo-
uerunt præterea conditiones plures, ut me
n ſuam ſententiam allicerent, nulli tamen
arum volui acquieſcere, niſi prius viſo Cel-
itudinis Veſtræ mandato: quod tamen nun-
quam voluerunt oſtendere. Tandem duo
lli preſbyteri, Andreas de Duero, & ego con-
cordes fuimus, quod dictus Narvaez cum de-
cem viris, & ego totidem comitatus, præmiſſo
ambarum partium ſalvo conductu colloque-
remur, ibique mandata, ſi qua haberet oſten-
deret, & illi reſpondere deberem. Ego vero
miſi ſaluum conductum ſubſignatum, & ſi-
militer ipſe ad me miſit ſuum manu propria
ſubſcriptum, qui ut poſtea apparuit, inſidias
mihi paraverat, ut illo in colloquio me inte-
rimerent: & huic negotio elegerat duos ex

illis decem, quos ſecum ducere conſtituer
reliqui vero cum eis;quos mecum ego addu
cere deberem,pugnarent. Aſſerebant eni
me mortuo,ſe jam negótio finem impoſuiſſ
ut re ipſa fuiſſet, niſi Deus. Opt. Max. qui i
ſimilibus opem ferre ſolet, remedium attu
liſſet. Factus enim fui certior eodē tempor
quo nobis ſaluum conductum attulere ab ei
dem,qui contra me conjuraverant: quod ut
percepi, dicto Narváez nunciavi per mea
literas, me ſuum malum in me animum per
cepiſſe,nolleque me eo, ut inter nos conven
tum fuerat proficiſci, & eo inſtanti ei moni
tionem,& mandatum meo nomine coficien
dum commiſi, quo monebam dictum Nar
vaez, ſi aliqua mandata obtineret, Majeſtat
Veſtra, ea mihi exhiberet, & eouſque no
uſurparet ſibi nomen ducis, & judicis,nec ſ
in re aliqua pertinenti dictis officijs ſub pœ-
na eidem impoſita impediret, & præcipie-
bam dicto mandato omnibus qui cum dicto
Narvaez advenerant, quod nullo modo
eum in ducem haberent, aut eidem parerent
tanquam duci, aut judici. Imo intra cer-
tum ſpacium in mandato aſſignatum coram
me comparere deberent audituri, quid in
Celſitudinis Veſtræ ſervitio acturi eſſent,
præmiſſa proteſtatione, quod ſi ſecus age-
rent contra eoſdem tanquam contra rebelles
procederem, & proditores, infidos, & malos
ſubditos à ſuo Rege deficientes, & illius
provincias uſurpantes, & Dominia,& earum
poſſeſſionem eis dare cupientes, quibus non
ſpectat jus, nec actio competit. Et ſi in
vim

im talis mandati non comparerent, nec il-
ud quod in dicto mandato continebatur,
xequerentur, contra eos procederem ſecun-
lum formam juſtitiæ. Et reſponſum, quod
nihi dictus Narvaez dedit, illud fuit, quod
iotarium, & eum, qui cum meo procuratorio
profectus erat ad indicandum præceptum
neum, carcere mancipavit, una cum quibuſ-
lam indis, quos ſecum habebant, qui deten-
i ſunt, donec eo perveniſſet alius nuncius
neus, quem miſeram ſciſcitatum ubi ſe con-
inerent, coram quibus omnes milites denuo
ecenſuerunt, & minati ſunt eis, & mihi, ſi
provincias eiſdem non traderemus. Et cum
cognoſcerem non poſſe tantum malum, &
ſcandalum evitari, & proſpiciens, quod in-
colæ provinciarum jam tumultuari cœpe-
rant, & indies magis inſurgebant, me Deo
commendans, & depoſito timore damni,
quod evenire poterat, animo voluens mori
in ſervitio noſtri Regis, & ad protegendas
ejus provincias, & ſi eas uſurpare non per-
mitterem, maxima mihi & commilitonibus
meis gloria inde naſci poterat, Mandavi Con-
diſaluo de Sandoval meo magno executori,
ut dictum Narvaez, & eos qui ſe judices et
regentes vocari volebant, capere ſtuderet,
& ei tradidi octuaginta ex meis commilito-
nibus, quibus mandavi, ut illum ſequerentur,
& eos caperent, ego vero cum reliquis cen-
tum ſeptuaginta qui in univerſum erant du-
centi, & quinquaginta ſine tormẽtis, & nullis
comitantibus equitibus, ſed ſolum peditibus
dictum majorem executorem ſubſecutus fui,

ut eidem opem ferrem, ſi dictus Narvaez, & alij nollent ſe capi permittere. Eadem die qua dictus magnus exequutor, & ego ſimul pervenimus ad civitatẽ Cempoal, ubi dictus Narvaez cum ſuis militibus conſtiterat, ille ut audivit adventum noſtrum, octuaginta equitibus, & quingentis peditibus præter eos, quos in hoſpitio dimiſerat, è civitate egreſſus eſt, erat autẽ ejus hoſpitium Miſchita major in illa civitate, quæ erat munitiſſima. Et his comitantibus equitibus, & peditibus advenit per leucã ab eo loco, ubi eram, & ſi adventum meum præſciverat, quem ex indorum relatione intellexerat: ſed cum me non inveniſſet, ratus quod illum deluderent, reverſus eſt ad ſuum hoſpitium, ſemper tamẽ milites ſuos paratos retinens: & quaſi per leucam à dicta civitate duos dimiſit exploratores. Et quia maxime cupiebam ſcandalum evitare, mihi viſum eſt, quod commodius, & minori ſcandalo noctu proficiſcerer, ſi fieri poſſet tam tacite ingreſſurus, quod me non audirent, iremuſque recto tramite ad hoſpitium ipſius Narvaez, quod ego, & commilitones mei optime noveramus, ad ipſum capiendum, quo capto putabã ulterius nullum ſcandalum eventurum, quia reliquos juſtitiæ parituros cenſebam, & præcipue quoniam major eorum pars coacta huc acceſſerat, & vi, quam dictus Didacus Velazquez eis intulerat, & timore ne Didacus Velazquez eiſdẽ ſervos, quos in inſula Fernandina obtinebant, auferret. Et ita ſucceſſit, quia die Pentecoſtes parum poſt medium noctis dictum

hoſpitium

hoſpitium aggreſſus ſum, offendi tamẽ prius exploratores, quos dictus Narvaez in itinere collocaverat, & illi quos præmiſeram, alterum cepere, & alter aufugit, ex quo percepi, quem ordinem obtinerent, & ne explorator, qui fuga captivitatem evitaverat, eo antequam ille perveniret, quantum fieri potuit feſtinavi: tamen tantum feſtinare non evalui, quin ille me per mediæ horę ſpatium pręveniret. Et cum ego adveni, dictus Narvaez & ſocij omnes arma induerant, equoſq; ſuos præparaverant, & multum præparati ducenti viri pro quolibet quadrangulo vigilabant. Verum tam tacite eo devenimus, quod cum nos adeſſe cognovere, & ad arma conclamatum eſt, jam ingreſſus fueram impluvium ſui hoſpitij, in quo omnes hoſpitabantur, & congregati morabantur, & ceperant tres, aut quatuor turres in eo exiſtentes, & reliquas omnes munitas habitationes. In gradibus vero unius ex dictis turribus, quam dictus Narvaez inhabitabat, decem & novem tormenta fuſilis æris collocata erant, nos autem tam veloces in eis aſcenſu fuimus, quod tormentis ignem admovere non potuere, præterquam uni, quod etiam Deo ſic volente globum non emiſit, nec damnum alicui intulit, & ſic turrim prædictam aſcendimus, donec deventum eſt ad habitationem ipſius Narvaez, quã quinquaginta comitatus commilitonibus optime tuebatur, & cum magno executore decertabant, & ſocijs ſuis. Quamvis multoties eos monuiſſet, ut ſeſe captivos Majeſtati Veſtræ dederent, nunquam tamen

annuere

annuere voluerunt, donec turri ignis apponeretur, & igne premente, ſui deditionem fecere. Dum dictus magnus executor operam dabat ut dictum Narvaez capere poſſet, ipſe cum reliquis, qui apud me remanſerant, turris aſcenſum tuebar adverſus eos, qui ei ſuppetias ferebant, & tormenta illa omnia capienda curavi, & me illis adeo munitum reddidi, quod ſine cæde hominum, præterquam duorum, qui tormenti ictu perierant, unius horæ intervallo omnes, quos capere volebam, in mei poteſtatem devenere, & armis conceſſis reliqui omnes mihi, juſticiæq; parêre promiſerunt, & Majeſtati Veſtræ : ſe deceptos hactenus aſſerentes, quia profeſſi erant eouſq; ſe à Celſitudine Veſtra mandatum obtinere, & quod ego una cum provincia defecerim, eſſemque Celſitudinis Veſtræ proditor, plurimaque alia eiſdem expoſuerant: & cognita rei veritate, & malo animo atque intentione, quibus dictus Didacus Velazquez & Narvaez moti fuerant, maxima affecti ſunt voluptate, quod Deus ita fieri permiſiſſet. Et certiorem reddo Majeſtatem Veſtram, ſi deus ſolita ſua miſericordia, & pietate huic negocio manum non appoſuiſſet, & dictus Narvaez fuiſſet victoriam adeptus, majus damnum & incommodum fuiſſet ſecutum, quamdiu fuerit ſecutum inter Hiſpanos, data comparatione. Mandato enim Didaci Velazquez, ut me una cum ſocijs meis multis ſuſpēderet, morem geſſiſſet, ne aliquis ſupereſſet, qui de geſtis per eos notitiam aliquam exhibere poſſet. Quia, ut ab Indis poſtea percepi,

Capitur Narvaez à Cor.

çepi,

cepi,ſi forte eveniſſet, quod dictus Naravaez me caperet (ut ipſe eiſdem aperuerat) quia non poſſet res tanta fieri ſine damno ejus, & ſuorum quin multi ex ſuis & meis commilitonibus perirent, conſtituerant ipſi interim interficere eos,quos in civitate dimiſeram(ut etiam conati ſunt) & deinde omnes in unum convenietes aggredi eos, qui hic ſupereſſent, adeo quod ſuæ provinciæ remanerent liberę, & Hiſpanorum memoria non ſupereſſet. Et Ma. V.dubitare non debet,quod ſi ita feciſſet & eam ſententiam executi fuiſſent, quod viginti annorũ circulo provinciæ, quæ ſubactæ & pacatæ erant, non vincerentur & pacarentur.Per tres dies poſt captivitatem dicti Narvaez cum in dicta civitate tanta multitudo ali non poſſet,& jam pene eſſet deſtructa(quia dictus Narvaez & ejus ſocij eandem deprædati fuerant, incolæ enim aberant, & domus erant ſolæ) expedivi duos præfectos, & cuilibet eorum tradidi trecentos viros, unum deſtinavi ad cœptam coloniam, de qua jam Ma. V. mentionem feci, in portu perficiendam.Alterum ad fluvium illum,in quo naves Franciſci de Garai vidiſſe dicebant,quia eum locum mihi certum habebam,& ducentos ad civitatem veræ Crucis, quo naves omnes quas dictus Narvaez adduxerat, ancoras firmaſſe audiveram, cum reliquis militibus ire juſſi, ut ibi conſulerem rebus, quæ ad commodum V. M. pertinere putarem, & nuncium deſtinavi ad civitatem Temixtitan, quo omnia, quæ mihi evenerant, ſignificabam Hiſpanis, quos ibi dimiſeram, qui

duodecim

duodecim dierum ſpacio reverſus eſt,& mihi attulit literas à præfecto ibidem & militibus quibus me certiorem reddebant, Indos fortilitium acriter oppugnaſſe, & multis locis ignem impoſuiſſe, & cuniculos quoſdam ſubterraneos effodiſſe, eoſque fuiſſe in maximo vitæ diſcrimine & labore, & quod omnes illi fuiſſent interfecti, niſi Dominus Muteezuma eis imperaſſet, ut à dicta oppugnatione deſiſterent. Adhuc tamen eos obſideri quamvis non oppugnarentur, affirmabant, nullumque ex eis per binos paſſus extra fortilitium Indi exire patiebantur, & dum pugnarent maximam commeatuum portionem quam dimiſeram, ipſis ereptam fuiſſe, & combuſſerant eos quatuor Bergantinos, quos conſtruendos curaveram in dicta civitate Temixtitan,& verſabantur in maxima rerũ omnium egeſtate, rogantes ut illis opem ferre feſtinarem. Et viſa eorum neceſſitate & conſiderato, quod ultra interfectos Hiſpanos omne aurum, argentum, & emblemata, quæ ex provincijs habita fuerant amitterentur, amitteretur melior & nobilior civitas, quæ ſi in univerſo noviter adinvento orbe, qua amiſſa omnia quæ hactenus in his provincijs acquiſiveram ammitterentur, cum illa eſſet primaria, cui omnes reliquæ parebant, ſtatim nuncios ſubſequi juſſi qui præfectos ſubſequerentur, qui profecti fuerant cum dictis militibus enumerans eiſdem omnia, quæ ad me ſcripſerant milites Hiſpani ab ea civitate, quod illico ubicunque eos offenderent, pedem referre admonerent breviori itinere

quo

quo fieri poſſet, ad civitatem Taſcaltecal, ut cum militibus, qui mecum erant, & tormentis omnibus quibus potui, & cum ſeptuaginta equitibus me illis conjungerem. Et poſtquam eo advenere, milites omnes perluſtravi erant autem ſeptuaginta equites, & pedites quingenti, & eiſdem comitantibus majori celeritate, qua potui diſceſſi Temixtitan verſus, in eo itinere nullus ex ſubditis Domini Muteezuma mihi obviam veniebat, ut prius facere conſueverant, & provinciæ illæ omnes erant tumultuantes, & Domus penè inhabitatæ. Hac re in ſuſpicionem maximam adducebar Hiſpanos, quos in dicta civitate Temixtitan dimiſeram, jam intereptos, & quod omnis provinciarum multitudo in unum convenerit, expectantes me aliquo in arduo loco, aut anguſtijs quibus mihi facilius obeſſe poſſet, & hac ſuſpicione paratiores meos continui quo fieri potuit, donec perveni ad civitatem Teſnacan, quæ (ut ſuperius aperui) eſt in ipſo lacus littore, & ab incolis quibuſdam quæſivi quid eſſet actum de Hiſpanis, quos in Temixtitan reliqueram, qui eos mihi vivere retulere, eisque injunxi, ut canoan adducerent, volebam enim ea Hiſpanum Temixtitan ire viſum. Et dum eo proficiſceretur unum ex incolis mecum morari oportebat, ex incolis dictæ civitatis unus, qui mihi aliquantulum ex primatibus videbatur, reliqui vero quibuſcum conſuetudinem habebam, non apparebant. Hic igitur quemadmodum à me juſſus fuerat, canoam adducendam curavit, & Hiſpano, quem mittebam

bam adjunxit Indos quoſdam, ipſe vero m
cum remanſit. Et dum dictus Hiſpanus it
rus ad civitatem Temixtitan canoam aſcer
deret, aliam canoam eo tendentem conſp
xit, eamq; ut propius accederet, expectavi
in ea vehebatur ex Hiſpanis unus quos in d
cta civitate dimiſeram, ex quo cognovi H
ſpanos omnes vivere præter quatuor aut ſe
quos Indi interemerant, reliqui vero obſid
bantur, nec eos exire Indi patiebantur è fo
tilitio, & nil ſibi impartiebantur niſi max
ma pecunia, quamvis audito meo advent
mitius cum eis egiſſent, & Muteezuma nih
aliud deſiderare niſi meum adventum, ut ſil
copia daretur ſpaciandi per civitatem, ut an
tea facere ſolitus fuerat, & ſe optime pe
pendere ea, quæ in dicta civitate ſucceſſeran
me jam præſciviſſe, & propterea me iratun
& animo aliquid damni inferendi eo profi
ciſci. Ideo ipſum enixis me precibus rogar
iram deponerem, quia ipſe non minus e
moleſto, & ægro animo tulerat quam ego
met, & nil ex ſuo conſenſu, aut voluntate fa
ctum, & alia multa mihi exponenda commi
ſit, quo me ab ira quam concepiſſe cogitaba
ex commiſſis, averteret, proficiſcererque a
civitatem is, qui ante fueram, quia impræſen-
tiarum non minus executioni mandaren
mandata mea qnam prius, & illis obedirent
Reſpondi, me in illum nullam iram conce-
piſſe, cum optimum ejus animum cognoſce-
rē & eſſe credebam. Et ſequenti die in vigilia
Sancti Ioannis Baptiſtæ diſceſſi, & hoſpitatu
fui per leucas tres à civitate Temixtitan. E

Ingreditur civitatem Temixtitan Corteſius.

alic

lio die poſtquam divinis ſolennijs interfui, :er meum proſecutus ſum,& ferè ante meri- liem civitatem ingreſſus ſum, & vidi homi- ıes non multos in civitate, et portas aliquas n trivijs,quadrivijs amotas,quod mihi mini- ne placuit,ratus tamē ſum ex timore eorum, ıuæ commiſerant feciſſe, & ut cum ibi eſſem llis ſecuritatem impartirer, ego autem recto tinere progreſſus ſum ad fortilitium,in quo, & Meſchita illa majori, quæ fortilitio hære- bat, omnes qui mecum proficiſcebantur, ho- ſpitati ſunt. Illi qui in fortilitio oppugna- bantur eo gaudio & animorum exultatione nos excepere, tanquam eiſdem vitam attuliſ- ſemus, aut de novo donaviſſemus, quam ſe jam amiſiſſe putabant. Eum diem magno gaudio & exultatione tranſegimus nos quie- tem habere ſperantes. Altero vero die poſt miſſarum ſolennia miſerā nuncium ad civi- tatem veræ Crucis nova bona nuncians. Chriſtianos adhuc vivere, & me civitatem ingreſſum, & tuto eſſe in ea, qui nuncius me- diæ horæ intervallo vulneribus plurimis af- fectus redijt clamans, Indos omnes civitatis bello aptos, ut in nos irruerent adventare, & eos pontes civitatis amoviſſe, & poſt eum tanta hominum multitudo undiq; confluens, nos aggreſſa eſt, ut nec vici nec ſubdialia pavimēta prę multitudine apparerēt, & pro- ficiſcebantur majoribus ululatibus, & terri- bilioribus vociferationibus quæ unquam excogitari poſſent. Et tot erant lapides, quos iñ fortilitium fundis injecerāt, ut cœlum la- pides pluere videretur, & tātus erat ſagittarū

V &jacu-

& jaculorum numerus, quod illis omnes pa
rietes & impluvia erant referta, & per ea i
fere non poterat. Ego vero domo egreſſus i
eos irrui, & nobiſcum acriter pugnaverun
& ab uno latere ex præfectis meis unus cur
ducentis viris fortilitio exierat, priuſquar
poſſet pedem referre quatuor ex ſuis truci
dati ſunt,& eundem præfectum, & alios plu
res vulnerarunt,nos vero paucos ex eis inter
ficiebamus, quia illi ſe ultra pontes recipie
bant, & ex ſubdialijs pavimentis lapidibu
nobis maxime oberant,ex quibus expugnavi
mus & combuſſimus aliqua, tamen erant tan
crebra & adeò munita, & tot viris, & lapidi
bus,alijſq; varijs armorum generibus referta
ut potentes non eſſemus ad omnia oppu
gnanda, & tuendum, quod illi obeſſe nobi
non poſſent ad libitum. Fortilitium noſtrum
tam acriter oppugnarunt, ut varijs in loci
ignem appoſuerint, & in uno combuſta eſt
major pars, antequam opem ferre poſſemus,
donec parietum inciſione eum evitaverimus,
& ex violenta parietum ejectione ignis extinctus eſt, & niſi ibi maximum, præſidium collocaſſem, videlicet homines baliſtis,& pixidibus utentes, aliaq; tormenta, eorum profecto repentino adventu nobis obſiſtere non valentibus fortilitium ingreſſi fuiſſent.

Eum diem certando uſque in obſcuram noctem conſumpſimus, nec tamen ea ſecuta tuti fuimus ab eorum vociferationibus & tumultu,donec dies ſupervenit. Ea nocte per eos deſtructa reficienda,& alia multa, quibus fortilitium indigere videbatur, præparanda

curavi,

uravi,& ſtationes aptavi,& in eis milites qui
as tuerentur, & ſequenti luce eſſent pugna-
uri collocavi, & militum vulneribus medi-
amenta ſunt adhibita,qui erant ultra octua-
ginta numero. Luce vero accedente hoſtes
ios acrius, quàm præcedenti die oppugnare
cœperunt, & tanta illorum advenerat multi-
udo, ut illi qui tormentis præerant in illis
rte dirigendis diligentia uti non indigerent,
ſed tantum viſo indorum agmine tormentis
admovere. Et quanquam tormenta illis
multum damni inferrent, quatuordecim
enim in hoſtes utebamur tormentis non
enumeratis pixidibus & baliſtis, ea tamen
omnia tam levia damna tantæ multitudini
inferebāt,ut nil eis obeſſe videremur. Emiſſo
enim tormento, decem aut duodecim inter-
fectis,alij ſuccedebant. Relicto in fortilitio
condecenti præſidio, & quod dimitti pote-
rat, illico exivi, & pontes aliquos occupavi,
& domos quaſdam igne conſumpſi, & plures
illorum interfecimus, qui eas tueri niteban-
tur. Verum tanta illorum erat multitudo,
quod quamvis maximam ſtragem illis intu-
liſſemus,eorum tamen viris parum minui vi-
debantur. Nos enim continuo integro die
certare cogebamur, illi vero per horas, quia
viciſſitudines habebant, & ſemper abunda-
bant. Eodem quoque die vulnera intule-
runt quinquaginta aut ſexaginta Hiſpanis,
quamvis nullus obierit. In noctem uſque
pugnavimus, et laſſi retroceſſimus ad fortili-
tium. Conſiderato maximo damno ab ho-
ſtibus nobis illato, & quod hoſtes nos tuto
 loco

loco conſiſtentes vulnerabant, & interficiebant, & damnum quod illis inferebamus non videbatur cum tanta eorum eſſet multitudo, eam noctem & ſequentem diem in machinis tribus ligneis conficiendis, & conſtruendis conſumpſimus, quarum quælibet intra ſe milites viginti continere poterat, ut eos lapidibus, quos à ſubdialibus pavimentis jaciebant, offendere non poſſent. Aliqui intus exiſtentes pixidibus aut baliſtis, reliqui vero acutis ferreis malleis, ligonibus, & maſſis ferreis ad effodiendas domos, deſtruendoſq; aggeres per eos in vicis poſitos utebantur. Cum machinis conficiendis operam ſedulo impenderemus, hoſtes nihilominus nos oppugnare non deſiſtebant, adeo ut dum nos fortilitio nõ exiremus, illi illud ingredi totis viribus nitebantur, quibus ne ingrederentur maximo cum labore vix reſtitimus. Dictus autem Muteezuma, qui ſemper apud nos remanſerat una cum filio et multis proceribus, qui à principio detenti fuerant, dixit, ut illum ad ſubdialia pavimenta fortilitij deduceremus : alloqui enim conſtituerat duces illius multitudinis & ſperabat ita efficere, quod deſiſterent ab ea oppugnatione. Extrahendum eum commiſi, qui cum perveniſſet ad fornicem, ut ab eo illos alloqueretur, ſui ejus caput lapide percuſſere, & tam violento vulnere eſt affectus, quod trium dierum ſpacio ab humanis exceſſit. Quem extrahendum è fortilitio impoſui duobus Indis, quos captivos detinebam qui illum multitudini apportarunt : quid tamen fuerit

Muteezuma à ſuis vulneratus moritur.

fuerit actum,ignoro.Propterea tamen oppugnatio non ceſſavit, & indies augebatur, & acrior,majorq́ue reddebatur. Eo ipſo die me ad eundem fornicem, ubi Dominum Muteezuma vulnerarant, vocaverunt aſſerentes eo accederem, quia quidam ex illorum ducibus mecum colloqui deſiderabant. Et ita feci, multaq́ue fuimus colloquuti, & interrogavi, cur me oppugnarent, cum nullam cauſam haberent,proſpicerentq́; bona, quæ à me habuerant & quam me ſecum bene geſſiſſem. Reſpondebant, ſi provincia vellem excedere, illico ceſſatura eſſet oppugnatio. Alioqui ratum haberem, aut eos omnes perituros aut nos penitus eradicaturos.Qui,ut poſtea apparuit,eá proferebant, ut fortilitio excederem, & me in egreſſu civitatis intra pontes pro libito interciperent. Reſpondi, eos cogitare non oportere, quod ideo pacem ab eis impetrarem, quia in aliquo timerē, ſed ea tantum cauſa,quia dolebam,& moleſte ferebam à me illis illatum damnum, & quod tam celebrem civitatem deſtruere cogerer, qualis erat illa. Idem præſtabant reſponſum, quod nuſquam ab oppugnatione prædicta deſiſtere vellent, niſi civitatem exiviſſem. Perfectis machinis ſubito exivi, ut ſubdialia quædam pavimenta expugnarem, & pontes, præeuntibus Indis, & poſt eos quatuor tormentis, multiſq́ue alijs baliſtis & parmis utentibus, & plus tribus millibus Indorum, qui mecum advenerant ex provincijs Taſcaltecal, & Hiſpanis inſerviebant. Et poſtquam pervenimus ad pontem, machinas

parietibus applicuimus quorundam pavimentorum, & ſcalas, quas ad aſcenſum attuleramus. Sed tanta multitudo hominum dictum pontem tutabatur, & pavimenta, & tam crebri & ponderoſi erant lapides, qui ab eis vi jaciebantur, quod machinas noſtras diſſiparunt, & Hiſpanum unum interfecerunt, & plures vulnerarunt. Et quamvis acriter pugnatum fuerit, tamen egreſſum aliquem habere non potuimus, certavimus enim à ſummo mane ad meridiē, et maxima repleti mæſticia ad fortilitium devenimus. Quapropter tantum hoſtes animis crevere ut ad portas fortilitij irruerent, & Meſchitam illam magnam occupavere, & ampliorē & editiorem illius turrim forte quingenti viri ex primatibus conſcenderunt, & ſibi commeatum amplum conſtituerunt, ut panis, aquæ, & aliorum eſculentorum, & maximam lapidum copiam : quorum major pars habebat latas haſtas cuſpidibus ex ſilice noſtris amplioribus, & nō minus acutis, & ab ea turri multum officiebant noſtris in fortilitio verſantibus, quod eidem adhærebat. Ea turris bis aut ter ab Hiſpanis fruſtra oppugnata eſt, & ut eam aſcenderent audacter irruerunt. Verum cum eſſet excelſa, & aſcenſu ardua (quæ habebat ultra centum gradus) & ſuperius exiſtentes eſſent lapidibus muniti, multiſque alijs armorum generibus, & animis aucti, quia eiſdē ſubdialia pavimenta occupare non potueramus, nunquam Hiſpanorum aliquis aſcendere cœpit, qui rotatim non deſcenderet, & multis vulnera inferebant.

ant. Tum illi qui hæc ab his geri videbant antum animi accipiebant, ut in fortilitium rruerent ſine timore. Proſpiciens, ſi illi oſſiderent eam turrim, ultra nobis allata ab is indies damna animis augerentur, ut nobis beſſent, fortilitio exivi. Quanqum ſiniſtra nanu parum utilis ob illatum mihi ab eis rimo die vulnus, brachio parma alligata um quibuſdam Hiſpanis, qui me ſubſecuti unt, turri applicui, radicem illius diligenter ircundandam curavi: & illi, qui eam circundabant, non quieſcebant. Imò undique ertamen cum hoſtibus committebant, & ut averent exiſtentibus in turri multi accurrerunt. Nos Hiſpani gradus cepimus aſcendere, & quamvis ipſi aſcenſum maxime tuerentur, tantum tres aut quatuor Hiſpanos è gradibus ejecerunt Saluatoris noſtri auxilio, & beatiſſimæ matris ſuæ Mariæ, cui dicta turris dicata fuerat, & in ea illius imago appoſita, aſcendimus, & in ſuperiori parte turris tam acriter certavimus, quod eos coëgimus è turri proſilire in quoddam deambulatorium, quod circundabat dictam turrim in latitudinem unius hominis ſtatus. Et erant circa eam turrim tria, eidem ſimilia diſtantia inter ſe per hominum ſtatus fere tres, aliqui vero eorum cecidere à ſummitate turris ad radicem ipſius, qui ultra ea, quæ caſu patiebantur, ibi ab Hiſpanis necabantur. Illi vero qui in prælibatis deambulatorijs conſtiterant, tam acriter nobiſcum decertarunt, ut tres conſumpſerimus horas, antequam illos omnes neci daremus, ex quibus nullus ſuperfuit, ſed

omnes trucidati fuere. Et fidem verbis mei adhibeat Sacra Majeſtas Veſtra, tam ardu res fuit hanc turrim expugnare, quod ſi Deu eiſdem vires, & animum non abſtuliſſet, vi ginti ex illis facillime mille Hiſpanis aſcen ſum prohibere potuiſſent, & ſi acriter ad ne cem uſque decertaverint. Turri illi, & reli quis omnibus, quæ in dicta Meſchita conti nebantur, ignem injiciendum curavi, e quibus jam imagines omnes, quas appoſue ramus, ademerant. Aliquid animi amiſer expugnata hac turri, & adeo quod pluribu in locis ſe maxime remiſere, & eo inſtanti re dij ad illud ſubdiale pavimētum, & accerſiv eos duces, qui prius fuerant me allocuti, qu videbantur aliquantulum animo remiſſior ob ea, quæ viderant, qui eodem inſtanti appli cuere. Et eos mihi jam obſiſtere non poſſe demonſtravi, & quod nos ſingulo quoque die eiſdem plurimum damni inferremus, & ex eis plurimi caderent, & eorum celebrem civitatem combureremus, deſtrueremuſque, nec ceſſaturi eſſemus, donec aliquid ex ea & illis aliquid ſupereſſet. Reſponderunt, ſe optime cernere à nobis damnum ingens pati, & multos ex eis perire, tamen eos decreviſſe nos omnino interficere. Et dicebant ut proſpicerem vicos, plateas, & ſubdialia illa pavimenta viris maxime referta, quia computaſſe aſſerebant, ſi ex eis viginti millia caderent, & ex noſtris unus, quod cito nos in nihilum deducerent, aſſerentes nos eſſe paucos numero, illos vero ſine numero, & nobis ſignificabant vias omnes ſtratas eſſe demolitas,

emolitas, quemadmodum reipſa evenerat, uia omnes præter unam erant demolitæ, & ulla ex parte nobis patebat iter, niſi aqua t optime ſcire poſſent nos commeatu non bundare, & aqua, & nos diu obſiſtere non oſſe, quoniam fame periremus, dato quod pſi nos non interficerent. Et vere vera proerebant quia ſi aliam oppugnationem non abuiſſemus præter famem, annonæ commeatuumque caritatem, ſatis erant, ut mori ogeremur. Diu altercati fuimus, & quilibet cauſam ſuam tuebatur. Nocte vero ſecuta egreſſus ſum quibuſdam Hiſpanis comitantibus, & eos incautos offendens vi vicum occupavimus, & in eo igne conſumpſimus ultra trecentas domos: dum ad eum multitudo conflueret, per alium reverſus ſum, & eo pacto combuſſimus plures domos illius vici, & præſertim quædam ſubdialia pavimenta proxima fortilitio noſtro, ex quibus maxime nos offendebant. Et ex geſtis illius noctis aliquid timoris illis incuſſimus, & nocte eadem illas ligneas machinas reficiendas curavi, quas alio die nobis diſſipaverant, ut victoriæ incumberemus, quam omnipotens condonabat. Exivi ad eundem vicum, in quo heſterno die nobis machinas deſtruxerant, ubi non minus acriter, & viriliter obſtiterunt, & tamen cum ageretur de vita, & honore, quia ea erat unica integra ſtrata via, ex illis quæ ducebant in continentẽ, quamvis priuſquã ad eam devenire potuiſſemus, intercederent duo maximi & profundi pontes, & vicus omnis multis &

excelſis parietibus, domibus & turribus mu
nitus, tantum vigoris & animi nobis reful
ſicque certavimus, ut deo auxilium & ope
ferente quatuor ea die ex pontibus occu
paverimus,& ea omnia ſubdialia paviment
domus, & turres, uſque ad ultimam eorum
combuſtæ ſunt, quanquam fecerant noct
antecedenti plures aggeres lateribus crudi
& creta fabricatos in dictis pontibus ob e
quæ ſucceſſerant nocte antecedenti, adeo, u
tormenta, & baliſtæ ſibi obeſſe non poſſent
quos quatuor pontes terra opplevimus, &
crudis illis lateribus & plurimis lapidibus &
tignis combuſtarum domuum : tamen non
potuit fieri tantum ſine periculo, ut mult
Hiſpani non vulnerarentur. Magnam adhibui diligentiam ea nocte in cuſtodiendis illis pontibus, ne denuo nobis eos occuparent. Alio die ſummo mane exivi, & Deus omnipotens eundem bonum ſucceſſum conceſſit, quoniam quamvis multitudo eſſet innumera, quæ alios pontes tueretur, foſſæque & maximi aggeres,quos illi nocte ea erexerant, intercederent, nos eoſdem cepimus & implevimus, & equeſtrium aliqui eos inſecuti ſunt victoriæ inhærentes in continentem uſque. Dum ego aptandos eos pontes, & replendos curarem, venerunt me vocatum ſumma celeritate afferentes indos, qui oppugnaverant fortilitium,concordiam cupere,& pacem, & eos expectare quoſdam eorum Dominos, & duces. Ibi relictis omnibus commilitonibus, & quibuſdam tormentis omni equitatu profectus ſum viſum, quid

nam

am illi proceres cuperent: qui aſſeruere, ſi
is fidem præſtarem eos de perpetratis impu-
es dimittere,ipſi me ulterius non oppugna-
ent, denuoque pontes, & demolitas ſtratas
ias reficiendas curarent,& Majeſtati Veſtræ,
t antea fecerant, inſervirent, & ut eo addu-
endum curarem quendam ex religioſis ſuis
pud me captivum, quem illi veluti genera-
em ſuæ religionis venerantur. Qui adve-
iit,& illos allocutus inter illos & me pactum
ancivit, et illico viſum eſt (ut ipſe aſſerebat)
unciaſſe Ducibus multitudinis in ſtationi-
us collocatis, ut à dicti fortilitij oppugna-
ione abſtinerent,& ab omni alia offenſione,
& eo pacto diſceſſimus. Ingreſſus fortili-
tium prandere cœperam, maxima feſtinatio-
ne mihi allatum eſt, Indos denuo pontes
occupaſſe,quos eo die ab eorum manibus ac-
quiſiveramus, & quoſdã Hiſpanos occidiſſe,
quo nuncio quantum mihi mœroris acceſſe-
rit, Deus teſtis eſt, ratus enim fueram occu-
patis pontibus, cum mihi egreſſus ad conti-
nentem pateret, maximum negocium non
ſupereſſe, majori, qua fieri potuit celeritate
eo equitavi, atque quo potui celerius cum
aliquibus equitibus, qui me ſubſecuti fuerãt,
totum illud iter emenſus ſum, & nullo in
loco moram trahens denuo in medios Indos
irrui, & omnes pontes jam dictos occupavi,
& eos uſque in continentem inſecutus fui.
Et cum mei pedites eſſent ex labore laſſati,
vulneribus affecti & timore perculſi, & præ-
ſens periculum conſpicerent, nullus eorum
me ſubſecutus eſt. Vnde factum eſt, cum
vellem

vellem poſtea pedem referre, pontes jam
Indis occupatos offendi,exemerantque m
tum illius materiei,qua prædictos pontes c
pleveram, et ubique in civitate multitudi
omnia referta videbantur, tam terrâ qua
lacu in canois quæ multitudo tam crebro
nos undiq; tela & lapides immittebat,quod
omnipotens nos miraculoſe non ſervaſſet
eo periculo, evadere non erat poſſibile.
jam publice fama vagabatur inter Hiſpan
qui in civitate remanſerant,me jam vita fu
ctum.Et perveni ad ultimum pontem civit
ti proximum, comperi equites omnes, q
mecum profecti fuerant in eum dilapſos
equum unum cui nullus inſidebat, quē tran
ſire non evalui. Itaque coactus fui ipſe unu
impetum in hoſtes facere, & eo modo tan
tum ſpacij relictum eſt equitibus, ut ponten
ſuperarent. Inveni pontem vacuum & tran
ſilij, magno tamen periculo, quia locus al
utraq; pontis parte ferme ad hominis ſtatum
è quo tranſiliundus erat, & dum è ponte exi-
rem, me, & equum lapidibus & fuſtibus
percuſſere tamen quia armis optimis fulcie-
bamur, ultra dolorem in ipſo ictu paſſum,nil
mali ulterius intulere. Quare victores re-
manſere quatuor occupatis pontibus, & reli-
quis quatuor pontibus bona relicta cuſto-
dia, ad fortilitium profectus ſum, & ligneum
pontem conſtruendum curavi, quem qua-
draginta homines portare commode pote-
rant. Conſiderato magno periculo, in quo
conſtituti eramus, & maximo damno no-
bis quotidie ab Indis illato, & timens ne
cam

m quoque ſtratam viam, quæ ſola ſupe-
rat demolirentur, quemadmodum alias
moliti fuerant, qua demolita fame mori
geremur, & etiam quia multoties à com-
ilitonibus meis monitus fuerã, ut à civita-
diſcederemus, quia eorum major pars erat
ılnerata, & adeo male, quod ulterius cum
ſtibus congredi non poſſent, ea nocte me
orem geſturum eis conſtitui, & accepto
lajeſtatis Veſtræ auro, & emblematibus,
ıæ extrahi poterant, in aula illa quibuſdam
rcinulis officialibus Majeſtatis veſtræ con-
gnavi, quos ego regali Majeſtatis veſtræ
omine conſtitueram, judicibuſque & re-
entibus & alijs, qui aderant, rogavique
s, & monui, ut operam, & favorem præ-
arent ad illa extrahenda, & ad id exhibui
ſdem unam meam equam, cui impoſuere
ım portionem, quam ferre poterat, & Hi-
anos quoſdam tam meos, quam alienos
miliares, ut dictam equam comitarentur
nſtitui, reliquum vero dicti auri officia-
s, judices, regentes, & ego dedi-
us, & partiti fuimus inter Hiſpanos,
t illud extraherent, & relicto fortilitio ma-
nis divitijs tam veſtræ Celſitndinis, quam
liſpanorum, & meis exivimus ſecretiori
odo, quo potuimus, abduximuſque no-
iſcum unum è filijs, & filias dicti Mutee-
uma, & Cacamacin Dominum in Acu-
acan, & ipſius fratrem, quem Dominum ip-
us loco conſtitueram, & aliarum provincia-
ım, & civitatum Dominos, quos captivos
etinebam. Et cum perveniſſem ad pontes
per

Expellitur civitate Temixtitan Corteſius.

per Indos occupatos, in primo jecimus pon-
tem, quem nobiſcum portari feceram ſi-
magno labore, nullus enim nobis reſiſteba
præter vigiles quoſdam, qui in eo ponte co-
ſederant, per eos acclamatum fuit, & ant-
quam pervenire potuiſſem ad ſecundu-
pontem, innumera hoſtium multitudo co-
venerat, & undique nobis obeſſe ſtudeb-
aqua, & terra. Ipſe confeſtim tranſivi cu-
quinque equitibus, & fortè centum pedit-
bus, quibus natando pontes omnes præt-
rivimus, eoſque uſque in continentem occu-
paveram, & peditibus in fronte relictis a
ſecundum pontem redij ad eos, qui extrem-
in agmine conſiſtebant, ubi comperi tar-
acriter decertari, ut exprimi non poſſit dam-
num, quod Indi noſtris inferebant tam Hi-
ſpanis quam Indis ex Churultecal, qui nobiſ-
cum venerant, quos penè omnes conſumpſe-
rant, & etiam interfecerant plures mulieres
quæ Hiſpanis ſerviebant, & Hiſpanos, &
equos, jamque amiſerant omne aurum, em-
blemata, veſtes, aliaque multa, quæ nos extra-
hebamus, ac tormenta omnia. Collegi eos
qui vivi ſupererant, & eos anteire juſſi, ipſe
vero comitatus fortè quinque equitibus, &
ſeptuaginta peditibus, qui mecum permane-
re auſi ſunt, poſt alios remanſi, ſemper cum
hoſtibus certando; donec pervenimus ad
civitatem quandam nomine Caracuba, quæ
continet [illegible] ſtratam viam, ubi
Deu[illegible] [illegible] laboris, & periculi
ſubierim [illegible] [illegible]umque in hoſtes ir-
ruebam [illegible] [illegible]as ſagittis, & fuſti-
bus,

us, & ſaxis undiq́ue percuſſus,quia ab utro-
ue latere erat lacus, & nos exiſtentes in ca-
ois tuto vulnerabant. Illi vero,qui terram
ıpiebant, quamprimum ferebar in illos, ſe
quis committebãt, & eo modo parum dam-
i patiebantur niſi aliqui, qui, cum plurima
ſſet multitudo, unus in alium ceſpitabant,
adebant, & interficiebantur. Et labore &
rumnis eos omnes conduxi uſque dictam
ivitatem, & non vulnerarunt niſi unum
queſtrem, qui mecum proficiſcebatur à ter-
o, & non minori vehementia pugnabatur à
onte, & lateribus, ſed major vis erat in ex-
temo agmine, quia multitudo, quæ erat in
ivitate ſemper recentior ſuccedebat, & cum
eniſſem ad dictam civitatem Catacuba,cum
ies appareret, inveni milites noſtros in una
x plateis illius in globum redactos,qui dice-
ant ſe ignorare quorſum tenderent, quibus
ıjunxi, ut feſtinarent exire civitatem, ante-
uam hoſtes augerentur, & ſubdialia pavi-
ıenta occuparent, quia ex illis plurimum
obis obeſſe poſſent. Illi, qui erant in fronte
ollocati, dixerunt quorſum irent neſcire:
os à tergo collocavi,&ipſe à fronte conſtiti
onec exiremus civitatem,eoq́ue ibi quibuſ-
am cultis campis expectavi, & cum eo per-
enere qui à tergo remanſerant, ſcivi ipſos
ıaximum damnum accepiſſe, interfecerant-
ue aliquos ex Hiſpanis, & Indis, multumq́;
uri in itinere remanſerat, quod hoſtes colli-
ebant. Et ibi certavi cum Indis, donec mei
ræirent quos ſuſtinui, donec noſtri collem
ccuparent, in quo erat turris, & hoſpitium
ſatis

ſatis munitum, quod occuparunt ſine noſtr
damno,quia inde non diſceſſi,nec hoſtes pro
gredi paſſus ſum, donec illi collem aſcendi
ſent. Vbi Deus eſt teſtis, quem laborem ſu
ſtinuerimus, quia jam ex equis, qui numer
viginti quatuor ſupererant, nullus poter
currere,nec eques,qui brachia poſſet extolle
re, nec aliquis ex peditibus non infirmus,qu
poſſet ſe ulterius movere. Ingreſſi illu
hoſpitium, nos in eo munivimus, ibique ob
ſidebamur uſque in noctem, & adeo quo
nec per horam quieſcere poteramus. Et e
hac perturbatione inventum eſt perſcruta
tione facta qui obierant, ex Hiſpanis perijſſ
homines centum & quinquaginta, & equa
equoſque quadraginta ſex, & plus quam du
millia Indorum, & mulierum Indarum, qu
Hiſpanis inſerviebant, inter quos interfecer
filium & filias Domini Muteezuma, & reli
quos, quos nobiſcum captivos ducebamus
Media nocte cogitantes nos à nemine audir
à dicto hoſpitio diſceſſimus tacite in eo igne
plures relinquentes, & nullus inter nos fue
rat, qui ſciret ubi eſſemus, aut quorſum ten
dere deberemus,niſi unus ex regione Taſcal-
tecal, qui aſſerebat ſe nos ducturum in ſuam
regionem, ni iter nobis impediretur. Apud
jam dictum hoſpitium multi collocati erant
vigiles, qui ubi nos audierunt, clamavere ad
colonias circumvicinas, & ab illis vocata
magna Indorum multitudo, nos uſque ad
diem inſecuta eſt, et equites quinque qui
præcurſorum loco anteibant, irruerunt in
quoddam agmen Indorum, quod erat in
itinere

tinere ſibi obvium factum, & aliquos ex eis
nterfecere qui nõ ſervatis ordinibus diſper-
ebantur, arbitrabantur enim plures equites
& pedites ſubſequi. Quia autem undique
ugebantur hoſtes, ex omnibus militibus qui
nter nos erant, magis ſanos elegi, & in agmi-
a conſtitui, collocavique eos à fronte, à
ergo, & utroque latere, vulneratos vero in
nedio ſtare juſſi, & equites partitus ſum, &
o ordine toto eo die progreſſi fuimus undi-
que cerrando, adeo quód ea nocte, & toto die
non emenſi fuimus plus ſpacij trium leuca-
um, & deo ſic concedente vidimus nocte
am accedente turrim quandam & optimum
ioſpitium, ubi nos munivimus, & ea nocte
ab oppugnatione deſtitere, niſi quod ferè
n aurora habuerimus aliquem tumultum.
Quamvis neſciremus quid plus nobis eſſet
metuendum quam timebamus ex multitu-
dine, quæ nos inſequebatur. Sequẽti die pri-
ma ora diei ordine jam Dicto diſceſſi dedu-
cens milites à tergo, & in fronte collocatos
paratos. Ab utroque tamen latere hoſtes nos
inſequebantur vociferantes, & clamantes
per univerſam illam provinciam quæ eſt
maxime habitata. Equeſtres, quamvis eſſe-
mus pauci numero, in eos irruebamus, parum
tamen damni illis inferebamus, quia cum
collis ille eſſet aſper ſeſe in collem recipie-
bant, & ſic ivimus eo die ád latus quorun-
dam lacuum, donec perveniremus ad quan-
dam coloniam, ubi aliquam controverſiam
habere putabamus cum incolis illius. At
quamprimum ad eam pervenimus, illi
X relictis

relictis domibus ad alias colonias profec
ſunt circumvicinas, & ibi eo die, & ſequen
moram traximus,quia tam ſani,quam infirn
erant laſſati, & labore, fame, & ſiti maxim
confecti, & equi non poterant ſe ſuſtiner
& ibi invenimus aliquod Maiz,ex quo come
dimus, & portavimus nobiſcum in itiner
elixum & torrefactum:& poſtero die diſceſſ
ſemper hoſtibus nos inſequentibus, qui no
à tergo & fronte continuo invadebant voci
ferantes, & ſecuti fuimus illud iter, per quo
incola è Taſcaltecal nos deducebat, in qu
fuimus varios labores, & ærumnas paſſi, qui
multoties cogebamur exire, & deviare à re-
cto itinere. Et cum jam adveſperaſceret,
devenimus ad planiciem quandam, in qua
aliquæ parvæ erant habitationes & ea nocte
ibi fuimus hoſpitati ſumma egeſtate & penu-
ria cibariorum, & commeatuum, & alio die
ſummo mane cœpimus nos ad iter dirigere,
& adhuc iter ingreſſi non fueramus, cum ho-
ſtes à tergo nos inſequi cœpere, & levia præ-
lia cum his committendo devenimus ad ma-
gnam coloniam, & ad dextrum latus illius
inſidebant aliqui Indi parvo collis vertice,
nos arbitrantes eos capere poſſe, erant enim
proximi itineri, & etiam ut exploratum ha-
beremus, an eſſent plures, quam apparebant,
illuc quinque equitibus, & peditibus duode-
cim comitatus profectus ſum ambiendo col-
lem jam dictum : poſt quem erat maxima
hominum multitudo, in inſidijs collocata,
quibuſcum tantum certavimus, quod cum
locus, in quo conſtiterāt, eſſet aliquantulum
aſper,

aſper,& ſaxoſus,& gens illa innumera,& nos pauci, neceſſe fuit nos retrocedere ad coloniam, ubi noſtri exiſtebant, & inde diſceſſi male vulneratus geminis lapidum ictibus,& poſt ligata vulnera Hiſpanos è colonia migrare juſſi, quia hoſpitium nobis non videbatur eſſe tutum,& ſic procedendo inſequentibus Indis proceſſimus ad aliam coloniam, quæ ab ante dicta per duas leucas diſtat: & ibi in itinere nos aggreſſi ſunt alij Indi ſine numero, qui nobiſcum adeo certarunt, ut quatuor aut quinque Hiſpanos, & totidem equos vulnerarent, & equum unum interficerent,& quamvis ejus defectus maximo nobis eſſet incommodo, & ejus mortem ægrè tuliſſemus, quia poſt Deum nullam tutelam habebamus, niſi equos, nos tamen maximè refecit,ejus carnes, & corium comedimus, ut ex eo nil ſupereſſet,tāta enim opprimebamur fame, quia poſt noſtrum à magna civitate diſceſſum, nil præter elixum, & torrefactum Maiz comederamus & non ſemper utebamur ad ſaturitatem,herbaſque,quas colligebamus ex campis. Porro conſiderato, quod indies hoſtium copiæ augebantur noſque indies minuebamur, ea nocte curavi vulneratos, & infirmos quos ducebamus, equis inſidere juſſi, alijs vero aduncos ſcipiones brachijs ſubmittēdos,& alia auxilij genera ad iter faciundum fabricāda curavi, quo Hiſpani nulla adverſa valetudine, aut vulneribus affecti, eſſēt liberi ad pugnā. Equidē arbitror à Deo mihi infuſam hanc providentiā,ut ſequēti die evenit,quia cum eo manè à dicto hoſpitio diſceſ-
 ſiſſem,

ſiſſem, nos magna & innumera Indorũ multitudo aggreſſa eſt & tanta à tergo, à frõte, & ab utroq; latere,quod nil ex campis,qui mihi in conſpectu erant,vacuum viderem,qui nobiſcum tam acriter undiq; certamen inivere ut nos ad invicem noſcere non poſſemus,tam juncti, & mixti proficiſcebamur, & profecto credidimus illum ſupremum eſſe diem vitæ, omnium cõſiderata hoſtium multitudine, & levitate, quam ad eis obſiſtẽdum in nobis invenere, cum omnes pene vulnerati eſſemus, atq; exanimati,tamẽ omnipotẽs magnã ſuam miſericordiam nobiſcum demõſtrare dignatus eſt, quia noſtra laſſitudine illorum ferociam confregimus,& ſuperbiã, & ex illis plurimi periere primates, quia tanta eorum erat copia, ut certando, & audiendo impedirẽtur: & hoc labore profecti fuimus magna portione diei, donec omnipotens conceſſerit eum, qui inter hoſtes primus eſſe debebat, interfici,eo enim adempto omnis ceſſavit oppugnatio, & eo modo aliquantulum fuimus quietiores, quãvis ſemper mordendo nos inſecuti fuerint,uſq; ad quandam parvã domum,quæ erat in planicie,ubi ea nocte hoſpitati fuimus ſub dio, unde proſpectabamus quoſdã montes ex provincia illorum è Taſcaltecal, qua ex re non parum voluptatis accepimus, quia cognoſcebamus provinciam, & ſciebamus quorſum tendere deberemus, quamvis pro comperto non haberemus Incolas illius provinciæ fidos nobis amicos, credebamus enim quod cum nos adeo debiles cernerẽt, illi eſſe deberent,qui vitæ noſtræ finem imponerent,

ut

ut priſtina potirentur libertate, quæ ſuſpicio tantum nobis afflictionis attulit, quãtum ſuſtinebamus, quando cũ hoſtibus certavimus. Die ſequenti, cum illuceſceret, cœpimus ingredi per iter planum, quo recto tramite proficiſcebamur ad provinciam Taſcaltecal, per quod pauci ex hoſtibus nos ſubſecuti ſunt, quamvis ibi vicinæ eſſẽt plurimæ & maximæ coloniæ, tamen ex eis parvis colliculis quidã tam à tergo quã longe vociferabãt. Et ſic exivimus eó die, qui fuit dominica VIII. Iulij. Anno. M. D.XX. ex omni provincia Culva, & pervenimus ad loca dictæ provinciæ Taſcaltecal ad cóloniam Gualipan quæ aſcendit ad quatuor millia domorũ, in qua ab Incolis fuimus optime recepti, & refecimus nos aliquãtulum à fame & laſſitudine quã patiebamur, quanquã multa ex eſculentis quę nobis porrigebant, ea duce pecunia concedebãt, aliqui etiam volebãt niſi aurum, & illud darę cogebamur neceſſitate impulſi, qua premebamur. Hic fuimus tribus diebus, quo me viſum venere Magiſcacin, Secutẽgal, & omnes Domini illarum provinciarum, & me ſolari conati ſunt circa ea quæ nobis evenerant, aſſerentes eos ſæpius ſignificaſſe mihi eos è Culva proditores eſſe, mihique ab illis cavere deberem: tamen nunquam fidem adhibere volueram. Sed poſtquam vita evaſeram, deberem lætari, quia mihi opem ferre vellent, dum eis vita ſupereſſet, ut reficerent me à damno, quod illi è Culva mihi intulerant, quia ultra vinculum, quod erant Celſitudinis V. ſubditi, indolebant & triſtabantur morte plurimorũ

 fratrum,

fratrum, & liberorum ſuorum, qui ab eis in mea ſocietate fuerant interempti, varijſque alijs injurijs tranſactis temporibus ab illis eis illatis, & vere animo conciperem eos futuros fidos mihi, & verè amicos. Et quia ego & reliqui omnes ſocij mei eramus vulnerati, proficiſceremur ad civitatem, quæ aberat ab ea colonia per leucas quatuor, ibique quieſceremus, curarentque nobis medicamina adhiberi, ut reficeremur à noſtris laboribus & laſſitudine. Eis gratias egi, & rogationi eorum acquievi, & eis impertitus fui emblemata aliqua ex illis quæ attuleramus, quãvis pauca quibus maxime lętati ſunt, & profectus ſum cum eis ad civitatem, & ſortiti fuimus bonum hoſpitium, & Magiſcacin afferri curavit lectiſternium ex lignis compactum cum aliquibus ornamentis, quibus illi utuntur, in quod omivi, quia nullum nobiſcum attuleramus, & omnia quæ habebat & potuit ad noſtri refectionem impertitus eſt. In hac civitate quidam familiares mei, & alij ex ſocietate mea cum tranſibam iter faciens ad civitatem Temixtitan, quædam dimiſere, quæ fuerunt argentum, veſtes, & alia ornamenta domeſtica & comeſtibilia aliqua, quæ mecum adducere faciebam, quo expeditiores eſſemus in itinere, ſi aliqua nobis evenirent, ut nullo premerentur pondere, niſi veſtium ſuarum & armorum, & eo loci percepi alium familiarem meum à civitate veræ Crucis profectum commeatum, & alia plura ad me perferentem, & cum eo fuiſſe quinque equites, & pedites quadraginta quinque

adverſa

adverſa valetudine oppreſſos, qui ſimiliter adduxerant quædam, quæ ibi remanſerant, & jam convaluerant, & omne argentum, & alia tam mea, quam ſociorum meorum, ſepties mille pondera auri fuſi. Continet autem auri pondus valorem circiter duorum florenorum, quæ ibi reliqueram duabus capſulis, & alia emblemata, & ultra alia quatuordecī millia Caſtellanorum aurea fruſta, quæ habuerat in provincia Teuchitibeque ille præfectus, quem mittebam ad coloniam erigendam in Quacucalco, & in ea ibidē dimiſerat, & alia multa ad valorem ultra triginta millia pondera auri. Sed dicti Indi è Culva illum, cum dictis Hiſpanis interfecerant in itinere, & eis abſtulerant omnia, quæ adducebant, & aliquas ſcripturas, quas congeſſeram cum iſtarum provinciarum Incolis. Et ſimiliter percepi illos interfeciſſe Hiſpanos plures in itinere, qui iter faciebant ad civitatem Temixtitan, arbitrantes me ibi pacifice degere, & itinera eſſe tuta ut prius habere ſolebam. Qua re (vera affero Majeſtati Veſtræ) tantum omnes triſtabamur, & dolebamus, ut plus dolere, & triſtari non poſſemus, quia præter Hiſpanorum amiſſionem, & ea, quæ fuere deperdita, quæ multa fuere, in memoriam ſuggerebat mortem Hiſpanorum, quos interfecerant in magna civitate, & pontibus, & quæ poſtea in itinere ſucceſſerant, & maxime quia ſuſpicionem mihi injecerant, quod eos quoque aggreſſi fuiſſent, qui remanſerant in civitate veræ Crucis, & illi, qui amici noſtri erant audita noſtri profligatione defeciſſent. Mox

igitur expedivi quoſdam nuncios cum qu
buſdam Indis, qui eos conducerent, quib
injunxi ut per communia itinera non pro
ciſcerentur uſque ad dictam civitatem,
brevi mihi indicarent, quæ ibi agebantu
Et altiſſimo placuit, quod Hiſpani incolum
inventi ſunt, & omnes incolas, quos amicit
junctos habebamus pacificos & quietos eſ
quod nuncium attulit maximum levam
noſtræ amiſſioni, & triſtitiæ. Ipſi quoqu
noſtrum ſucceſſum, & profligationem m
leſte tulere. Fui in iſta provincia Taſcalt
cal viginti diebus meis vulneribus medic
mina adhiberi curando, ſiquidem propt
itineris diuturnitatem, & non adhibita me
dicamina inoleverant, & præſertim vulner
capiti illata, & ſimiliter vulneribus ſocio
rum meorum, quorum aliqui mortui ſun
partim vulneribus, partim nimijs perpeſſi
laboribus, & aliqui remanſere manci, &
claudi ob illata magna vulnera, & ad mede
lam comperiebantur pauca medicamina, &
apparatus, ipſe autem remanſi mancus duo
bus digitis in ſiniſtra manu.

Cum ſocij mei viderēt multos jam periiſſe
& eos qui ſupererant debiles, vulneribuſque
confoſſos, timidiores effecti periculis, & la-
boribus, in quibus conſtituti fuerant, ventu-
ra timentes multoties à me petiere, ut ad
civitatem veræ Crucis proficiſcerer, & ibi
nos munitos redderemus, antequam incolæ
provinciarum amici noſtri cernentes profli-
gationem noſtram, & exiguas vires, fœdus
inirent cum hoſtibus noſtris, & occuparent
fauces,

uces, & tranſitus per quos ire debebamus, t nos aggrederentur ab uno latere, & illi è ivitate veræ Crucis ab alio: & cum eſſemus onjuncti, & ibi eſſent naves, eſſemus tutio- es, & melius nos defendere poſſemus, ſi nos ggredi vellent, donec ad inſulas ad evocan- lum ſubſidium mitteremus. Ego autem vi- lens quod ſi incolis, & potiſſimum amicis ti- norem oſtenderem, poſſet eſſe cauſa, quod itius nos defererent, & contra nos inſurge- ent: & memoria tenens, quod ſemper auden- es fortuna juvat, & nos eſſe Chriſticolas, & retus Divina bonitate, & miſericordia, quod x toto non periremus, & amitterentur tot, & tam nobiles provinciæ, quas Majeſtati Veſtræ tam pacifice poſſidebã, & in eo ſtatu, ut eas pacaremus, nec tale ſervitium deſere- rétur, quod fiebat, bellũ continuando, Cujus belli gratia ſequi debebat omnium illarum provinciarum pacatio, ut prius fuerat. Prop- térea montes verſus mare nullo pacto tran- ſire conſtitui, omnibus laboribus, qui nobis evenire poſſent, poſtpoſitis, dixique me à bel- lo hoc non deſtiturum, quia in eo ultra igno- miniam, & dedecus perſonæ meæ & ſocijs meis impingendum, erat res Majeſtati Veſtrę admodum periculoſa, & contra eandem con- ſpirare videbamur. Imo decreveram, qui- buſcunque modis mihi poſſibilibus in hoſtes reverti, eiſque inquantum poſſem obeſſe. Et ſic conſumptis in hac Provincia viginti die- bus, nondum priſtinæ pœnitùs à vulneri- bus reſtitutus ſanitati, ſocijs debilibus, eam exivi provinciam ad aliam, quæ Tepeaca

appellatur, quæ juncta erat fœdere & facti
ne cum incolis è Culva hoſtium noſtroru
in qua perceperam eos decem Hiſpanos i
terfeciſſe, qui veniebant à civitate veræ Cr
cis ad magnam civitatem Temixtitan, p
eam enim rectum eſt ad illam iter, quæ pr
vincia Tepeaca eſt contermina, & confin
habet cum illis è Taſcaltecal, quæ eſt ampli
ſima provincia. In ingreſſu ad dictam pr
vinciam Tepeaca obviæ nobis ad certandu
plurimæ gentes factæ ſunt, ingreſſumq́; pr
hibuerunt, quantum illis fuit poſſibile, inſ
ſtendo locis difficilibus & munitis, & ne i
ſiſtam recenſendo ſigillatim omnia quæ n
bis evenere in bello, maxima enim uter
prolixitate & volumen multum augeren
Facta monitione, ut venirēt ad obediendu
mandatis, quæ nomine Majeſtatis Veſtræ ſib
injungebantur circa pacem, ea cum adimple
re nollent, bella geſſimus cum eiſdem, &
multoties prælia nobiſcum commiſere, au
xilio tamen divino, & regali Majeſtatis Ve
ſtræ fato damna eiſdem ſemper intulimus
multoſque neci dedimus, & omni eo bell
Hiſpanum nullum vulnerarunt aut interfe-
cere. Et quanquam iſta provincia eſt latiſ-
ſima, viginti tamen dierum ſpacio multas
civitates, & colonias eiſdem mihi ſubegeram
pacifice, & quiete, & Domini & primates ea-
rum venerunt oblatum ſe in vaſallos Majeſt.
Veſtræ, & ab illis omnibus multos è Culva
expuli, qui venerant ad eam provinciam, ut
incolarum ejuſdem animos ad bellum gerē-
dum inflammarent, obſtandumque quod vi

nec

: ſponte noſtra conjungerentur amicitia.
leo quod hactenus ſemper impeditus fui
hoc bello, quod adhuc non eſt confectum,
ia adhuc quædam villæ & coloniæ pacan-
: ſuperſunt, quas ſpero brevi divino aſpi-
ıte favore, regali Majeſtatis Veſtræ domi-
o ſubjicere, In quadam iſtius provinciæ
ırtione, ubi interfecere illos decem Hiſpa-
ıs, quoſdam ex incolis ſervituti aſſcripſi, ex
ıibus quinta portio Majeſtatis Veſtræ offi-
ılibus conſignata fuit, quia incolæ in ea
mper fuerunt Martiales & multum rebel-
s, & armorum vi capti fuere, & ultra illud
cinus commiſſum interficiendi Hiſpanos,
deficiendi à Majeſtate Veſtra omnes car-
bus humanis veſcuntur, & quia hoc publi-
: & notoriè patet, aliquid in ſignum verita-
s Majeſtati Veſtræ non tranſmitto, & etiam
ıovit me, ut illos ſervituti aſcriberem, quo
morem aliquem incolis è Culva injicerem,
ınt enim ea in provincia multi his non
iſſimiles, & ſi forte ſeverè in eos non ani-
ıadverteretur, nunquam à malo diſcederēt.
n hoc bello nobis opitulati ſunt incolæ è
'aſcaltecal, Churultecal, & Guaſucingo qui
ıobiſcum amicitiam confirmarunt, & credi-
nus quod ſemper inſervient tanquam fideles
Majeſtatis Veſtræ vaſalli. Cum degeremus
n hac provincia Tepeaca hoc impliciti bel-
o, mihi literæ à civitate Veræ Crucis redditę
unt, quibus me certiorem reddebant duas
Franciſci de Garai ad portum Veræ Crucis
ıaves applicuiſſe profligatas, & ut apparet
jam dictus Frāciſcus de Garai denuo miſerat

ad

ad illud flumen, de quo jam ſuperius men
nem feci Majeſtati Veſtræ, & incolæ il
provinciæ cum eis certaverant, & ex illis
decim aut ſeptemdecim interfecerant & p
res vulneraverant, & ſeptem equos interfe
rant & illi qui evaſerant natando, naves
greſſi fuerant, & ſalutem fuga ſibi compa
verant, & præfectus & illi erant maxime
preſſi, & vulneribus affecti, & locum ten
quem ibi præfeceram, eos benigne exceper
& medicamina eiſdem adhiberi curaverat,
ut melius convaleſcerent, miſerat aliqu
partem Hiſpanorum prædictorum ad que
dam Dominum illius provinciæ vicinum
ctæ civitati, & nobis amicum, ubi optime
providebat. Quod nobis non minus mol
ſtum fuit audire, quam noſtri perpeſſi lab
res. Et forte ea ſibi non eveniſſent, ſi ali
ad me profectus eſſet ut ſuperius retu
Majeſtati Veſtræ, quia cum cognoſcerẽ om
nia quæ ſunt in iſtis provincijs, potuiſſent
me reddi certiores, & ea quæ ſibi evenere no
ſucceſſiſſent. Illius enim fluvij Dominus &
provinciæ qui vocabatur Panuco, ſeſe Maje
ſtati Veſtræ ſubdiderat, & in ſignum obe
dientiæ nuncios ſuos cum muneribus qui
buſdam tranſmiſerat ad civitatem Temixti
tan, ut dixi ſuperius Cel. V. ſcripſi quod
ille præfectus dicti Franciſci de Garai velle
abire & illis modis omnibus faveret, opem
ferret, ut illi cum ſuis navibus poſſent ſe ex-
pedire.

Poſtquam quietam reddideram portio-
nem iſtius provinciæ, quæ adhuc quieta eſt,
& ſub-

ſubjacet regali ſervitio Celſitudinis Ve-
æ, ſui officiales, & ipſe multoties conſu-
mus, quis nam ordo pro iſtius provinciæ
nſervatione eſſet adhibendus. Cum pro-
cerem incolas dictæ provinciæ poſtquam
ſeſe Celſitudini Veſtræ ſubdiderant, ab
dem defeciſſe, & dictos Hiſpanos neci de-
ſe, & etiam quia per eam provinciam eſt
r, & tranſitus omnium commerciorum à
rtubus maritimis ad reliquas provincias in
ntinenti illo ſitas, & ſi dicta provincia ſola
naneret, ſicuti prius, incolæ provinciæ &
ominium è Culva, quod eſt illis contermi-
m, denuo eos inducerent, & perſuade-
nt, ut iterum in nos inſurgerent, & à Maje-
te Veſtra deficerent. Vnde impedimen-
n, & damnum incredibile inſurgeret pro
ela harum provinciarum, & ſervitio Cel-
idinis Veſtræ, & ceſſarent commercia,
xime, quia in toto eo littore non haben-
r niſi duo portus, & hi multum aſperi &
ficiles qui ſunt proximi illi provinciæ, &
ile incolæ ipſius ad eos deſcendere poſ-
nt, Propter ea, & alias multas rationes ad
n facientes nobis viſum eſt ad ſupra dicta
itanda, quod loco magis apto illius pro-
nciæ Tepeaca civitas ædificari deberet, ubi
ncurrerent qualitates, & neceſſaria pro
ius habitatoribus, & ut executioni man-
remus civitatem finium ſecuritatem ap-
llavimus, & conſtitui judices, regentes,
oſque officiales ſicuti fieri ſolitum eſt, &
o majori munimine incolarum hujus civi-
is in eum locum, ubi cœpta eſt ædificari
civitas,

civitas, neceſſaria ad arcem conſtruend
apportari curavi, hac enim in provincia c
tima inveniuntur,& in hoc majori quam p
tero utar diligentia.

Dum hanc relationem ſcriptis mandare
ad me nuncij Domini cujuſdam civita
profecti ſunt, quæ abeſſe dicitur per leu
quindecim ab hac provincia quæ voca
Guacachula,& eſt in fauce unius montis,q
tranſitur ad provinciam nominatã Meſſi
& mihi eorum nomine expoſuere, quo
paucis diebus venerant ad exhibendam ob
dientiam Sacræ Majeſtati Veſtræ debitam,
ſe in ſubditos & Vaſallos ſubdiderant, & e
non arguerem ratus ejus conſenſu fore, qu
me certiorem faciebant plures militum pr
fectos è Culva ea in civitate hoſpitari, &
ea, & per leucam in circuitu erant in arn
viginti & quinque, aut triginta millia hom
num cuſtodientes fauces, & tranſitum,
illac tranſire poſſemus, & etiam, ut prohib
rent incolas dictæ civitatis, & aliarum pr
vinciarum eidem adhærentium, ne Celſit
dini Veſtræ inſervirent, nec mecum amicit
conjungerentur: & aliqui jam adveniſſe
ad Regale Majeſtatis Veſtræ ſervitium, n
illi obſtitiſſent. Et me monebant, ut hu
rei remedium afferrem, qui ultra imped
mentum præſtitum, illis, qui bono erant an
mo, dictæ civitatis incolæ, & circumvici
omnes maximam jacturam patiebantur, cu
innumera eſſet multitudo bello apta, & plu
rimum gravabantur, & ab eis male habeba
tur, & eorum bona, & uxores accipieban

& ali

alia, viderem quid eis faciundum committ-
tem. Subjunxere, ſi eis favorem præſta-
m, ea ipſi exequerentur, & poſtquam eis
ıtias egi de ſua monitione, & oblatione,
; conſignavi equites tredecim, pedites du-
ntos, & triginta millia Indorum nobis
ıicorum, & compoſuerunt ſe eos ducturos
r locum, ubi ad hoſtium aures pervenire
n poſſet. Vbi autem pervenerint prope
vitatem, Dominus & illius incolæ vaſalli
fœdere ſecum juncti, eſſent circumdaturi
oppugnaturi hoſpitia, ubi præfati præfecti
ſpitabãtur, illoſq; aut capturi aut interfe-
ıri, antequam ſui ipſis opẽ ferre poſſent, &
m multitudo compareret, illi Hiſpani jam
greſſi civitatem, certaturi eſſent cum illis,
eo pacto futurum, ut eos debellaremus. Illi
tur diſcedentes tranſiverunt per civitatem
ıurultecal, & per aliquam partem provin-
e Guaſucingo, quæ eſt contermina provin-
e hujus civitatis Guacachula, per quatuor
ıcas ab illa, & in quadam colonia dictæ
ovinciæ Guaſucingo fertur relatum fuiſſe
iſpanis, quod incolæ dictæ provinciæ eſſent
dere juncti illis è Guacachula, & illis è
ılva, & eo prætextu ducerent Hiſpanos ad
m civitatem, ut ſimul omnes Hiſpanos ag-
ederentur, & eos neci traderent. Et cum
n timor inſurgeret, quem illi è Culva in
a provincia, & civitate nobis incuſſere, iſta
latio multum timoris attulit Hiſpanis, &
veſtigarunt ſuamque habuerunt quæſtio-
m, & poſtquam reſcivere, captivarunt om-
s Dominos ex Guaſucingo, qui ſecum
pro-

proficiſcebantur unà cum nuncijs civitat
Guacachula, & eis captis reverſi ſunt ad civ
tatem Churultecal, quæ aberat quatuor ſe
carum ſpacio ab eo loco, & inde ad me miſ
runt omnes captivos cum quibuſdam equit
bus & peditibus una cum habita informati
ne. Et ſcribebant præfecti, quod noſtri m
lites adeo erant effecti timidi, videbaturq
eiſdem bellum illud periculoſum, & poſ
quam advenere quotidianis interpretibu
adhibitis eos ſum allocutus, & habita dil
gentia exacta ad veritatem eruendam viſu
eſt Hiſpanos non bene percepiſſe, eoſqu
illico ſolvi mandavi, & illis blanditus ſu
affirmando me penitùs credere eos fidele
Ma. V. vaſallos, & ipſe volebam proficiſ
ad debellandos illos è Culva, & ne puſillani
mitatem, aut timorem præ me ferre videre
incolis provinciarum tam amicis quam ho
ſtibus, viſum eſt, ut poſtquam bellum eis in
ferre cœperam, ab eo non deſiſterem, & u
timorem, quem Hiſpanis incuſſum cerne
bam, eximerem, conſtitui dimittere negoci
& expeditiones, quibus operam dabam pr
M. V. & ilico celerius quam potui diſceſſ
& eò die perrexi ad civitatem Churultecal
quæ abeſt per leucas octo ab ea civitate, ibiq
Hiſpanos conveni adhuc aſſerentes ſe pro-
ditionem pro comperto habere, eodem die
hoſpitatus ſum in colonia ſubjecta provin-
ciæ Guaſacingo, ubi Domini illi fuerant cap-
tivati, & ſequenti die compoſito ordine cum
nuncijs è Guacachula, & quomodo dictam
civitatem ingredi debebamus, diſceſſi ab illa
per

r horam ante lucem, & pene hora decima
ei, pervenimus prope eam, ad quam profi-
ſcebamur, & per leucam obvij mihi facti
nt, ut me exciperent, nuncij quidam Do-
ſini dictæ civitatis, & nuntiarunt omnem
vitatem jam negotio eſſe accinctam, & ho-
es advẽtum meum non percepiſſe, quoniam
ploratores quoſdam, quos in itinere collo-
verant ex incolis civitatis, captivos fece-
nt, & pariformiter alios, quos præfecti à
ulva turres aſcendere juſſerant, & mœnia
inde per planiciem inſpectarẽt, & ea prop-
r omnis hoſtium multitudo imparata, &
ioſa exiſtebat excubijs collocatis confidẽs,
uod ſine earum ſcitu appropinquare non
oſſem. Idcirco etiam feſtinavi, ut eo per-
enirem antequam adventare nos percipe-
nt, iter enim in planicie faciebamus, & à
vitate nos facilime videre poterant, & ut
pparuit fuimus ab incolis civitatis viſi, qui
rnentes prope civitatem nos eſſe, illico ho-
itia, in quibus erant præfecti hoſtium è
ulva, circumdedere & cœpere certare cum
liquis, qui hoſpitabantur per civitatem, &
m ad jactum baliſtæ ab ea abeſſem, mihi
oviam ducebant quadraginta captivos, ſem-
er tamen civitatem ingredi feſtinavi. Ine-
nt civitati maximæ vociferationes præ-
antium cum hoſtibus per vicos omnes. Du-
e incola civitatis deveni ad hoſpitium, in
uo morabantur præfecti, quod erat circum-
atum à tribus millibus hominum certan-
um & ingredi volentium, qui occupabant
mnia loca alta, & ſubdialia pavimenta.
X Præfecti

Præfecti vero & hi qui cum eis comp
ſunt,acriter & viriliter decertabant ut ing
di non poſſent, quamvis pauci eſſent nu
ro, quia ultra id quod maxime & ſtrenue
gnabant eorum hoſpitium erat munitu
tamen quamprimum illuc pervenimus,in
vimus,& ſecuta nos eſt tanta incolarum di
civitatis multitudo,ut nullo modo poſſen
opem ferre aliquibus è Culva, quo minus
eis non interficerentur, ex eis enim aliqu
vivum capere volebam, ut fierem certior
ſtatu magnæ civitatis, & qui illius Domin
potiretur poſt obitum Domini Muteezun
& alia plura ſcire deſiderabam & non eva
aliquem habere præter unum ſemimortuu
à quo factus fui certior,ut infra exponam.
civitate autem plures ex eis qui in illa hoſ
tabantur interempti ſunt, ſuperſtites ve
cum ingreſſus ſum civitatem,audito meo a
ventu fugerunt eorſum, ubi conſedera
præſidia illorum è Culva, & eos inſecu
multos neci dedimus. Iam autem cito a
ditus eſt tumultus ab his qui in præſidio er
(cum in alto & ædito loco conſiſterent) q
civitati, & planiciei imminebat circumcir
& ferè tam celeriter venere ad civitatem,
opem ferrent ſuis, ſicut illi, qui intus eran
exiverunt : & proficiſcebantur ad trigint
millia hominum in eorum ſubſidium, qu
gens erat ornatior quam aliqua, quam hacte
nus viderimus. Portabant multa emblemat
ex auro,argento,&plumis. Et cum civitas ſi
ampla, igné injicere cœpere per eum locum
per quem ingrediebantur. Quod mihi ab in
col

olis nuntiatum eſt, & ideo cum equitibus
rogreſſus ſum (pedites enim jam erant la-
ore affecti) & irruimus in eos, hoſtes vero
etroceſſere ad difficilem tranſitum, tamen
lum occupavimus, & ſecuti fuimus eos in
ſcenſu lanceis feriendo multos montem ar-
uum aſcendendo, & adeo arduum quod
um devenimus ad montis cacumina, nec
os, nec hoſtium aliquis, ſe movere poterat,
multi ex illis nimio calore oppreſſi morie-
antur, ſine aliquo ſibi illato vulnere, & duo
x equis noſtris ſteterunt, quorum alter mor-
uus eſt. Opem nobis tulere multi Indi ex
micis noſtris, quorum adventu hoſtibus
naximum damnum intulimus, quia cum ho-
tes eſſent laſſitudine oppreſſi, noſtri autem à
uiete recentes, parum obſtiterunt hoſtes,
adeo, quod campus qui prius vivis plenus
ernebatur eis eſſet vacuus, mortuis autem
efertus. Devenimus ad caſulas, & hoſpitia
b eis noviter conſtructa in tribus locis,
uorum quilibet magnæ colonię ſitum occu-
abat, qui præter milites familiaribus pluri-
nis utebantur, & apparatus pro caſtris mul-
os congeſſerant ibidem, quia inter eos erant
lurimi primates, quæ depopulata, & igne
onſumpta fuere per Indos nobis amicos, ex
uibus (vera refero Majeſtati Veſtræ) conve-
erant ad centum millia hominum & ultra,
& hac victoria expulimus omnes hoſtes à
provincia uſque ad quoſdam tranſitus pon-
ium, & difficiles egreſſus, quos illi occupa-
bant. Nos vero reverſi ſumus in civitatem,
ibi ab incolis benigne fuimus recepti, & ibi

quievimus per dies tres, quiete enim age
mus. Interim unius magnæ coloniæ inc
acceſſere ad me oblatum ſe ſervitio Celſ
dinis Veſtræ, quæ colonia eſt ſita in cacu
ne montium illorum per leucas duas à caſ
hoſtium jam dictis, & etiam in ipſius mo
radice, unde alias dixi illum fumeum g
bum exire, quæ colonia nuncupatur Oc
patuio: & aſſeruere Dominum, qui prius
dem dominabatur, ſecutum illos è Culva
tempore, quo per ea loca fuimus. Ratus
non prius moraturos, quam veniremus
ejus coloniam, & jam per multos dies vol
rant meam amicitiam inire, & acceſſiſſ
ad præſtandum obedientiam Majeſtati V
ſtræ, ſed Dominus eorum noluerat, nec p
ſus fuerat, quamvis multoties ab eo petijſſ
nunc autem velle eos Celſitudinis Veſt
ſervitio ſubjici. Ibi remanſiſſe fratre
dicti eorum Domini qui ejus ſemper f
opinionis, & ſententiæ impræſentiaru
ille dicto Dominio potiretur. Pater
æquo animo, & quamvis ille reverteret
conſenſum non præſtarem, ut in Dominu
reciperetur, quia nec illi eum reciperent. R
ſpondi, quod etſi hactenus ſecuti fuiſſent f
ctiones illorum è Culva, defeciſſentque à V
ſtræ Majeſtatis ſervitio, tamen condona
vellem tam bonis quàm perſonis eorum, e
quod ſe excuſatum venientes dixiſſent Do
minum defectionis & elationis ſuæ fuiſſ
autorem. Quamobrem ego nomine Celſitu
dinis Veſtræ præteritis eorum erroribus in
dulgebam illoſq; recipiebam, & admittebam
ac

ejus Regale ſervitium, ea quidem condi-
ıne, ut ſi in futurum in hujuſmodi errores
:iderent, à me graviter punirentur, caſtiga-
ıturque, ſi vero fideles Celſitudinis Veſtræ
ſalli exiſterent, ego regali nomine Maje-
ıtis veſtræ maximo favore & auxilio eos
oſequerer. Et tales quidem futuros ſe
ılliciti ſunt. Iſta civitas Guacachula ſita eſt
planicie ab uno latere magnis, & aſperri-
is verrucis adhærens, ab alio vero latere
ıdique planiciem circumdant duo flumina
:r jactum baliſtæ inter ſe diſtãtia, & eorum
ıodlibet altiſſimos habet anfractus, & pro-
ındos adeo quod obſtantibus dictis anfra-
ibus ad eam ab eo latere pauci ſint ingeſ-
ıs, & qui reperiuntur ſunt difficiles in aſcẽ-
ı, ut vix equitando ſuperari poſſint. Civitas
t circumdata munitiſſimis mœnijs ex poli-
s lapidibus, & calce fabrefactis ad altitudi-
em quatuor hominis ſtatus extra civitatem.
ıtus autem mœnia ferè ſolum æquat, &
bique mœnijs ſupereminet murus altus ad
imidium hominis ſtatum circumquaque,
uo eiſdem præliantes ſe tueri valeant. Ha-
et quatuor ingreſſus tam latos quantum
ques commode ingredi poteſt, & quilibet
ngreſſus habet tres, aut quatuor reflexus in
pſis mœnijs, ubi pars muri aliam ingredi-
ur, eſt ſemper in mœnijs quantitas la-
idum maxima, quibus in certamine utan-
ur. Civitas autem continet ad quinque, aut
ex millia domorum, & ſunt in pagis ſibi
ubjectis totidem, & ultra, eſt maximi ambi-
us, quia in ea habentur multi hortuli, &

fructus varij. Poſtquam per dies tres in
civitate nos quieti dedimus, profecti fuim
ad aliam civitatem nomine Izzuacan, qu
abeſt per leucas quatuor à dicta civitate Gu
cachula. Audieram enim plures ex hoſt
bus è Culva in ea in præſidio contineri,& in
colæ civitatis, & aliorum circumvicinoru
locorum eis ſubditorum maxime faveba
illis è Culva,quia Dominus illius erat oriu
dus è Culva, & affinis Domino Muteezum
Proficiſcebantur mecum tot ex Incolis ill
rum provinciarum Majeſtatis Veſtræ vaſa
lis, quod ferè operiebant campos, quos pr
ſpicere poteramus, & in rei veritate conflu
xerant ultra centum, & viginti millia hom
num. Et devenimus ad jam dictam civita
tem Izzuacan hora fere decima : quæ era
vacua mulieribus,& pueris,& conſederant i
ea quinque, aut ſex millia militum optim
ornatorum, & dum Hiſpani aliquantulun
proceſſiſſent, civitatem tueri incœpere, tam
cito eam deſeruere. Et quia locus ille, pe
quem fuimus ducti ut eam ingrederemur
erat mediocris, & facilis, eos per univerſam
civitatem fuimus inſecuti, & eos ex mœnij
ſe dejicere coëgimus in fluvium, qui ab ali
latere totam dictam civitatem circundat
cujus fluvij pontes omnes confregerant &
dejecerat, & aliquantulum moram traximu
in eos tranſeundo & eos per leucam cum di-
midia, & ultra inſecuti fuimus, & ex eis qu
fuga ſalutem non compararunt, paucos ſu-
perfuiſſe arbitror. In civitatem reverſus miſi
duos ex incolis dictæ civitatis, quos captivos

detine-

:tinebam, ut primates civitatis alloqueren-
ır, nam eorum Dominus hoſtes è Culva
ıerat ſecutus, qui ibi in præſidio collocati
ıerant, ut illis quo in civitatem reverteren-
ır, ſuaderent, & ego Veſtræ Majeſtatis no-
ıine illis pollicebar, quod ſi in poſterum
deles Majeſtatis Veſtræ vaſalli eſſent futuri
me optime haberentur, & poſt eorum di-
:eſſum ad tres dies affuere aliqui ex prima-
bus dictæ civitatis veniam petentes com-
ıiſſorum, excuſantes ſe aliter facere non
ötuiſſe, quoniam domini ſui mandata fue-
ınt executi, pollicebanturque quod poſt-
uam ille diſceſſerat & eos deſeruerat, poſt-
ıac Majeſtati Veſtræ optime & fideliter in-
ervire velle. Ego eis fidem meam ſum polli-
itus, & cõmiſi, ut tuto domum reverterẽtur,
dducerentque uxores ſuas & filios qui erant
n alijs locis & pagis eiuſdem factionis, juſſi-
ue ut alios quoque Incolas illius provinciæ
lloquerentur, ut ad me proficiſcerẽtur, quia
arcerem commiſſis per eos, nec expectarent,
lonec aggrederer eos, quia maximum inde
lamnum eſſent perpeſſuri, quod ego moleſte
errem. Et ita evenit, quoniam poſt duos
lies reverſi ſunt Incolæ ad dictam civitatem
[zzuacan, & omnes circumvicinæ coloniæ
venere oblatum ſervitium ſuum Veſtræ Ma-
jeſt. ſeque in vaſallos. Et provincia illa re-
manſit maximo juncta fœdere Incolis de
Guacachula. Fuit diſſenſio cui pertineret
dominium illius provinciæ in abſentia do-
mini illius, qui diſceſſerat & iverat ad Me-
ſico, & quanquam aliquæ interceſſerant al-

tercationes, & factiones inter filium que-
dam ſpurium dicti Domini naturalis illi
provinciæ, qui fuerat interfectus à Domi
Muteezuma, & impoſuerant eum, qui mo
dominabatur,& collocaverat ei in matrim
nium neptem ſuam, & nepotem dicti nat
ralis Domini filium cujuſdam filiæ legitim
quæ erat juncta matrimonio Domino ci
tatis Guacachula, & procreaverat illum
lium nepotem Domini naturalis de Izzu
cān. Tandem inter eos conventum eſt, ut il
filius Domini Guacachula hæreditate po
retur, qui deſcendebat à legitima linea ve
Domini illius Dominij, & quamvis il
alius eſſet filius, cum eſſet ſpurius non deb
bat ſuccedere in Dominio. Et in mei pra
ſentia obedientiam præſtarunt dicto puer
qui ætatis annorum decem erat. Et quoniar
non erat ætatis adultæ, ut regnare poſſe
conſtituerunt, quod ille ejus patruus ſpuriu
& alij tres primates, unus ex civitate Guaca
chula, & duo ex Izzuacan eſſent gubernato
res provinciæ, puerumque in ſua haberen
poteſtate, donec eſſet ætatis ad regendun
aptæ. Iſta civitas Izzuacan habet ad mille &
quingentas habitationes, & eſt egregie con-
ſtructa in vicis ſuis. Habebat centum domo
ad Meſchitas, & oratoria munitiſſimas cum
ſuis turribus, quæ omnes combuſtæ fuere, eſt
autē ſita in planicie ad radicem unius collis
mediocris, ubi eſt munitum fortilitium ab
una parte, à parte vero alia planiciem verſus
circumdatur profundo fluvio, qui prçterlabi-
tur mœnijs & fluvius anfractu circumdatur,
qui

qui maximæ eſt profunditatis, & anfractui
inſidet parvus murus ad dimidij hominis ſta-
tus altitudinem, in quo erant multi congeſti
lapides. Habet vallem rotundam uberrimam
fructibus, & bombice, nam in ſuperioribus
montibus non naſcitur ob ingentia frigora,
ibi autem eſt calidior tellus, & ea ex cauſa
procedit, quia montibus circumdatur, &
omnis hæc vallis irrigatur plurimis rivulis
bene compoſitis & paratis, hac in civitate
moram traxi, dum ſuæ reſtituerentur pri-
ſtinæ habitationi. Illuc acceſſerunt, ut
offerrent ſe in vaſallos M.V. Dominus unius
civitatis, quæ vocatur Guagucingo, & Do-
minus alterius civitatis, & ſunt per decem
leucas ab iſta civitate Izzuacan, & ſunt con-
terminæ provinciæ Meſſico. Venerunt etiam
ab octo colonijs illius provinciæ Caaſtoaca,
quæ eſt una ex provincijs de quibus in ante-
cedentibus capitulis memini, quam Hiſpani
viderant, quos ad colligēdum aurum ad pro-
vinciam Cucula miſeram, in qua & illa de
Tamacula, quæ eſt ſibi contigua, dixi eſſe
maximas colonias & bene conſtructas, & ex
melioribus politis lapidibus, quam in aliqua
iſtarum partium viderimus hactenus, quæ
provincia Caſtaoceaca abeſt quadraginta
leucis è civitate Izzuacan. Incolæ dictarum
coloniarum obtulerunt ſe ſimiliter in vaſal-
los veſtræ Celſitudinis, & affirmavere qua-
tuor quoque eſſe colonias in dicta provincia
quæ brevi venturæ eſſent, & à me petierunt,
ut illis indulgerem, quod prius non vene-
rant, quia prius non auſi fuerant venire
Y 5 timore

timore illorum è Culva, quia illi nunquam cepiſſent arma contra me, nec aliquorum Hiſpanorum neci interfuiſſent, imo poſt præſtitam obedientiam animo ſemper fuiſſent boni & fideles Celſitudinis Veſtræ vaſalli, tamen non auſi fuiſſent demonſtrare metu eorum è Culva, ut prius dixerant: Adeo quod Sacræ Cæſareæ, & Catholicæ Majeſtati Veſtræ promitto, quod ſi Deo optimo Maximo placuerit, & Celſitudinis Veſtræ fato, brevi acquiremus ea quæ amiſimus, aut partem eorum quia indies veniunt plurimæ provinciæ & civitates oblatum ſe ſervitio Veſtræ Celſitudinis, quæ prius ſubjiciebantur Dominio Domini Muteezuma. Et qui id faciunt, benigne à me recipiuntur, & habentur, & qui renuunt, indies deſtruuntur. Ab eis, qui in civitate Guaçachula capti fuerant, & præcipue ab eo, quem vulneribus affectum me cepiſſe memoravi, res civitatis Temixtitam ſigillatim cognovi, nempe poſt Domini Muteezuma obitum fratrem eius Dominio potitum Dominum civitatis Iztapalapa vocaturque Cuettavacin, de quo jam memini, qui ideo ſucceſſit, quia in pontibus apud civitatem Temixtitan deſideratus fuerat filius primogenitus dicti Domini Muteezuma: duo vero alij, qui vivebant erant dominij incapaces, alterum enim fatuum, alterum paralyticum aſſerebant: propterea fertur fratrem ſuum alterum Dominio potitum, & etiam quia nobis bellum intulerat, & habebatur vir ſtrenuus, martialis, pariter, & ſapiens, & audivi quod ipſi muniebant tam magnam civitatem,

tatem, quam alia loca Dominij ſui, & nova
ultis in locis mœnia conſtruebant, & foſ-
s, & præparabant multa genera armorum,
præſertim longas lanceas, quas picas ap-
ellamus, contra equos, è quibus aliquas vi-
imus, quæ in iſta provincia Tepeaca repertæ
int aliquæ, quibus nobiſcum pugnabant in
lis magnis habitationibus, in quibus hoſpi-
abantur in Guacachula, & ſimiliter inveni-
nus quaſdam ex eis in dictis hoſpitijs. Et
lia pluſima cognovi, quæ ne tædio ſim Cel-
itudini Veſtræ, prætermitto. Mitto ad In-
ulam Hiſpanam naves quatuor, ut illico
cceptis militibus, & equis in noſtrum ſub-
idium revertantur, & alias quatuor, ut in
ndicta Inſula emant equos, arma, baliſtas, &
ulverem ad tormenta, quia iſtis in partibus
nagis indigemus, pedites enim tanta multi-
udine premente parmis brevibus parum
proſunt, habenturque in his partibus tot
munitæ, amplæ, & egregiæ civitates, & for-
tilitia. Scribo præterea Licentiato Rodo-
rico de figueroa, & officialibus Veſtræ Cel-
ſitudinis, qui reſident in dicta Hiſpana in-
ſula, ut huic negotio omnem favorem &
poſſibilem operam exhibeant, cum illud con-
ducat ſervitio Veſtræ Celſitudinis & conſer-
vationi eorum quæ acquiſivimus, & tutelæ
noſtrorum corporum, quia poſtquam vene-
rit dictum ſubſidium, animo inſidet velle re-
verti ad illam magnam civitatem Temixti-
tan, & divino confido auxilio, quod illam
brevi in meam redigam poteſtatem, quemad-
modum prius habebam, & amiſſa recupera-
bimus.

bimus. Interim do operam, ut fabricentu duodecim bergantini,& alię Imphratę nave ad lacum tranſeundum, & modo ſumus i labore clavorum, tabularum, & reliquorur lignorum, quæ omnia terra apportari curabi mus, ut cito conjungi poſſint, ad quos i promptu ſunt vela, pix, ſtuppa, remi, & om nia neceſſaria. Et certiorem Majeſtatem Ve ſtram reddo, quod uſque quo hunc finen fuero conſecutus,non arbitror poſſe quieſc re,& ceſſare, ut perquiram omnes mihi poſſi biles vias poſtpoſitis periculis omnibus & ex penſis,quæ fieri poſſunt.

A duobus diebus redditæ mihi ſunt literę à locum tenente meo in civitate Verę Crucis, ex quibus percepi navim parvam ad portum applicuiſſe cum triginta hominibus connumeratis nautis, & militibus, quæ adventaſſe dicebatur ad perquirendum eos quos Franciſcus de Garai ad has provincias deſtinaverat, de quibus alias Celſitudini Veſtræ retuli, & maximam commeatuum ſe paſſos egeſtatem aſſerebant, & talem quod niſi auxilium ſibi allatum fuiſſet, ad unum omnes fame, & ſiti perijſſent, & ab eis cognovi illos perveniſſe ad portum Panuco, & cum per dies quadraginta in eo moram traxiſſent, aliquem in eo fluvio, & provincia non vidiſſe. Propterea arbitrabantur ex his, quę ſucceſſere, provinciam illam inhabitatam permanſiſſe. Et pariformiter eis narraverant ijdem,quod immediate duę naves dicti Franciſci de Garai eos ſubſequi debebant, cum militibus, & equis, & credebant eos jam ad

inferiora

inferiora littora penetraſſe. Idcirco mihi viſum eſt conducere Celſitudinis V. ſervitio, quod illę naves,& in ea exiſtentes non amitterentur, eo prius monito de geſtis & actis in provincia, quia incolę illius plus damni inferre poſſent. Iuſſi dictam navem alias ire quęſitum, illaſque certiores redderet de his, quæ ſucceſſerant,& venirent ad portum dictæ civitatis Veræ Crucis, ubi pręfectus, quem primo dictus Franciſcus de Garai deſtinaverat, eos pręſtolabatur. Deo Opt. Max. placeat, ut eos antequam in littus deſcendant, inveniant, quia cum incolę provincię jam ad hoc animadvertant, Hiſpani vero non, timeo ne maximam ſubeant calamitatem, & hoc eſſet contra ſervitium omnipotentis dei, & V. celſitudinis, & eſſet plus dictorum canum audaciam augere ut reliquos aggrediantur, qui impoſterum eſſēt illuc profecturi. In proximo ſuperiori capitulo expoſui me percepiſſe poſt mortem Domini Muteezuma conſtitutum in Dominum fratrem ſuum nomine Coretacuacin, qui genera varia armorum congerebat, & magnam civitatem, & omnes lacui adhærentes muniebat : nunc à paucis diebus ad me delatum eſt, Coretacuacin nuncios ſuos miſiſſe ad omnes provincias,& civitates ſibi ſubjectas, nunciatum ſuis vaſallis, eum eis omnia tributa & obſequia, quæ ſibi pręſtare tenentur, ex gratia remittere & nil eidē dent,aut ſolvant,dummodo modis omnibus, quibus poſſēt cōtra Chriſticolas bella gererēt donec eos aut interficerent, aut à provincia expel-

Dominus Temixtitan bello ſe præparat.

expellerent, & ſimiliter bella inferrent om nibus iſtarum provinciarum Incolis, qui no bis amicitia aut fœdere juncti eſſent. Con fido tamen in Deo Opt. Max. nil ad eoru vota ſucceſſurum, verſor tamen maxima i neceſſitate, ut opem feram Indis amicis no ſtris, indies enim confluunt è multis civit tibus & colonijs ad auxilia expoſcenda con tra Incolas è Culva, ſuos & noſtros hoſtes qui illis quantum facere poſſunt bella infe runt, quia nobis amicitia, & fœdere junct ſunt. Ego autem locis omnibus ut anim concipio, opem ferre non poſſum, tamen u dixi, Deo Opt. Max. noſtris exiguis viribu ſupplere placebit, & propediem mittere au xilium ſuum, & quod ex inſula Hiſpana ac cerſitum deſtinavi.

Per ea quæ vidi, & comprehendere va lui circa ſimilitudinem, quam omnes iſtæ provinciæ habent cum Hiſpanijs, tam in fœ cunditate, quàm in magnitudine, & frigo ribus, quæ in illis habentur & multis alijs rebus quibus illi æquiparantur, mihi viſum eſt convenientius nomen eiſdem imponi non poſſe, niſi quod appellentur Nova ocea ni maris Hiſpania, quod nomen Sacræ &, Catholicæ Majeſtatis Veſtræ nomine eiſ dem impoſitum eſt. Supplico, Celſitudo Veſtra dicto nomini aſſentire dignetur, & ita eam nominari committat.

Scripſi Majeſtati Veſtræ (quamvis inculte) omnium quæ in his partibus ſucceſſere ve ritatem, & ea quæ Majeſtatem Veſtram plus ſcire oportet, & alijs meis annexam mitto

ſuppli-

upplicationem, ut illa huc deſtinet virum ui maxime per Majeſtatem Veſtram ſit fi-les adhibenda, qui de omnibus informatio-iem capiat.

Altiſſime ac Potentiſſime Princeps, Deus)ptimus Maximus vitam, & Regalem per-onam, & Potentiſſimum ſtatum Veſtræ Ca-holicæ Majeſtatis conſervet, & augeat per onga tempora, cum augmento majorum Regnorum, & Dominiorum, ut Regale cor uum deſiderat. Ex ſecuritatis finium Novæ Hiſpaniæ maris oceani, triceſima Octobris Milleſimo Quingenteſimo Vigeſimo.

BEATISS. AC SANCTISS. CLEMENTI VII. SACROSANCTÆ ROMANÆ, AC VNIVERSALIS ECcleſiæ Pont. Max. Doctor Petrus Savorgnanus deditiſsimus ſervus, poſt beatorum pedum humillima oſcula, felicitatem.

ITA in rebus humanis compertũ eſſe cernimus Beatiſſ. ac Sanctiſſ. pater, ut præſentia quodammodo ſordere videantur, priſca vero tantum, & vetuſtiora in cœlum uſque laudibus ferãtur: Hinc Liberi patris, hinc Herculis, hinc Salomonis, hinc antiquorum præcipue Ægypti regum celebran-

celebrantur geſta, admirationi ſunt expedi-
tiones, maxime tam longinquę. Hinc Ale-
xander ille Macedo Magni ſortitus eſt no-
men, quoniam ſine viribus magnis, labori-
bus magnis, & animo magno talia perfici ne-
quierint. Cęterum ſi temporum noſtrorum
ęqui judices eſſe velimus, inveniemus noſtr
ętatis geſta non inferiora, ſed longe etiam
admirabiliora eſſe. Quod vel unus nob
oſtendit Ferdinandus Corteſius. Is ſiqui-
dem non maximis, ut priſci illi, copijs, no
claſſe ingenti, ſed navibus ac militibus per
paucis ea permenſus eſt ęquora, ad longin-
quas profectus eſt oras, & tam celebrem mu-
nitamq; & loci natura, ac defenſoribus civi-
tatem expugnavit, ut non ſolum admiratio-
ni, ſed etiam miraculo eſſę poſſit & debeat
Quanta vero induſtria, qua animi magnitu-
dine, quo demum labore, & periculo tam in-
gentia peregerit facta, operęprecium hau
eſt recenſere, quum id manifeſto ex his nar-
rationibus conſtet. Quapropter Ferdinan-
dus Corteſius ęterna non minus, quàm priſci
illi dignus eſt memoria, meritoq; inter magni
nominis viros connumerandus. Sed & Sere-
niſſ. Carolus V. Rom. Electus Imperator
ſemper Auguſtus, & Hiſpaniarum, &c. Rex
invictus merito hanc ob rem maximus habe-
tur, quod ejus auſpicijs & impendijs alter re-
pertus ſit orbis, ſubactę tot gentes, devicti re-
bellantes, tam potens, tam munita, & celebris
tot provinciarum & nationum dominatrix
civitas Temixtitan vi expugnata, ſoloque
ęquata, & tot populi à dęmoniorum cultu,
ac

; nephando ſacrificandorum mortalium ri-
ı prohibiti fuerint, & æterni redemptoris
Iomini noſtri Ieſu Chriſti nomen in igno-
s antea regionibus celebrari, prædicari, an-
unciarique contigerit. Equidem quum tanti
nperatoris invictum nomen per univerſum
m diffuſum eſſet orbem, potentiaque adeo
ınge ac late ſe extendiſſet, ut jam in hoc no-
ro continenti minime contineri poſſet, ne-
:ſſe fuit alias antea ignotas indagare terras,
uo tanti Imperatoris honor, potentiaque
tius clareſceret. Nec Deus Opt. Max. cœp-
s tam mirandis defuit, ſed novas & omni-
us ſæculis hactenus ignotas patefecit oras.
't quemadmodum ante ingens illius in om-
es fines cognitas ſe extendiſſet gloria : ita
:iam per ultimum occidentem ad populos
oos, & per ultimum orientis ſolis peragra-
:t terminum. Quod equidem præcipuum
ıdicium eſt, ſerenitatem ſuam Deo immor-
ıli cordi eſſe, ſine cujus auſpicijs & gratia
:s tam admirandæ vix cogitari, nedum per-
gi potuiſſent. Vnde certiſſima ſpes eſt eum
Deo Imperatorem eſſe electum, ut eo duce
ıortalibus hac depravata ac lutea ætate,
ıundo cæleſtes vires ſuas oſtendat. Addidit
tiam Deus Opt. Max. labenti Chriſtianæ
Reip. religionique Beat. V. tutum præſidium
& levamen, ut unanimes immaniſſimum
Turcharum Tyrannum ovium vobis com-
ıiſſarum cervicibus ſæviſſime imminen-
em, ac reliquos veræ Chriſtianæ fidei ho-
tes feliciter devincatis, proſternatiſque &
acem, ac aurea illa ſæcula à vobis geminis

 Chri-

Chriſtianorum luminibus diu expectat aliquando miſeris mortalibus impartiamin Quod quidem non tam jucundum, quàn admodum eſſet neceſſarium, ut à tot cæd bus, bellis & ærumnis mundus ceſſare, & i ſacroſancta pace quieſcere poſſet. Deus om nipotens Chriſtianæ Reip. Beat. V. di incolumem ſervet. Ex Norimberga die ulti mo Martij. M. D. XXIV.

EIVSDEM DOCTORIS PETRI SAVORGNANI AD LECTOREM, Carmen.

Durior iſta phraſis, fateor, ſtilus undique non eſt
Narranti ſimilis aſpera multa ciens.
Sed quiſnam Domini monitis obſiſtere poſſet,
Mandantis verbo reddere verba ſuo,
At mihi ſi faveat numen, ſi vita manebit,
Omnia erunt ſtudio condecoranda novo,
Interea excipias anguſto hac tempore ſcripta,
Si non facunda, at fortia geſta leges.

ARGV-

ARGVMENTVM.

FERDINANDVS Corteſius natione Hiſpanus, ſacratiſſimi ac potentiſſimi Caroli V.electi Rom. Imp. & Hiſpaniarum, & cætera regis, in nova maris Oceani Hiſpania præfectus, illatas ſibi ab incolis Temixtitan, & aliarum provinciarum, ut magnanimi viri mos eſt, injurias ulciſci deſiderans, à Finium Securitatis quadraginta comitantibus equitibus, & quingentis ac quinquaginta peditibus, novemque campeſtribus tormentis unanimi omnium, aut mori, aut victoria potiri conſenſu decimaquinta Decembris diſceſſit civitatem Teſaico verſus, poſt ardua, & difficilia maximo labore ſuperata montium juga, in hoſtilis patriæ planiciem deſcendit. Obvij fiunt hoſtes, quos fundit, multoſque neci dat. Teſaico civitate egregia, & eleganti potitur, & illius incolæ, una cum Domino, & eorum bonis ad civitatem Temixtitan confugiunt. Civitatem Iztapalapan capit, diripit, comburitque. Incolæ civitatis Otumba & aliarum quatuor civitatum Sacræ Cæſareæ Majeſtati deditionem faciunt, & Corteſij mandata capeſſunt. Potitur & Condiſaluus è Sandoval à Corteſio miſſus provincia Calco. Fratrem Domini civitatis Teſaico, qui baptiſma Chriſti ſuſceperat, & Don Ferdinandus nominabatur, unanimi incolarum conſenſu civitati, & univerſæ provinciæ Aculuacan prefecit. Applicuit civitati Veræ Crucis interim navis aliquibus equitibus & peditibus in ſubſidium

Corteſio, quorum adventu plurimum læ
tur exercitus. Condiſalvo è Sondoval neg
tium dat ad bergantinos à provincia Taſc
tecal ad civitatem Teſaico conducend
quos miro ingenio, ordine, & celeritate
ducendos curavit. Narratur à Corteſio m
dus,quo Hiſpani quidam ab Indis fuerint i
terfecti,& idolis in victimas dati.Comitan
bus Hiſpanis & triginta millibus Indoru
plures colonias, & urbes lacu proximas di
pit & comburit. Et ad civitatem Temixtit
pervenit,colloquium cum hoſtibus habet,
deditionem facere velint,tentat. Quibus d
ditionem facere nolentibus, Teſaico reve
titur. Condiſaluum è Sandoval ad provi
ciam Calco mittit contra hoſtes è Culva, e
rum caſtris potitur & colonias vi capit
igne conſumit, perluſtrat lacus litora Cort
ſius & civitates & colonias juxta illum ſita
quibus ad cingendam obſidione celebre
civitatem præſidia locari poſſint, ex quibu
aliquas comburit. Ab Hiſpanis in Chinan
ta morantibus literas recipit Corteſius ,
quid actum ſit intelligit. Perfectis berganti
nis, incolas è Taſcaltecal, Guaxacingo,
Churaltecal in armis eſſe jubet,ut civitas Te
mixtitan terra lacuque obſidione prematu
Tres creat præfectos, qui tribus præſint ca
ſtris ſeu ſtationibus. Magnanimus auten
Corteſius bergantinos aſcendit, partitus ta
men prius Indos Hiſpanis amicos in tres il
las ſtationes. Quibus conſtitutis Corteſiu
bergantinos aſcendit, innumeram hoſtium
canoarum multitudinem fugat,& aquis mer-
git,

git, plurima intercedunt inter Hiſpanos, & Indos certamina, omnes circumvicinas civitates & colonias, aut capit, aut cõburit, & majorem civitatis portionem occupat, pontes, & loca ubi aqua verſari ſolebat ut pedites & equites tuto ire, & redire poſſint, opplet, & ſemper victoria potiuntur Hiſpani. Vna tamen luce fato neſcitur quo maligniore, non oppletos victoria elati Hiſpani pontes tranſiliere, quo errore Hiſpani plures deſiderati, plurimi vulnerati, & aliqui in captivitatem ducti ſunt; & ab Indis dijs ſuis ſacrificati. Invicto tamen animo Corteſius ea profligatione non conſternatus acrius obſidioni inſtat, & Andream de Tapia deſtinat ad debellandam provinciam Marinalco. Chichime catecle ducis incolarum è Taſcaltecal egregium narrat facinus. Otumienſium precibus victus ad debellãdam provinciam Matalcingo Condiſaluum è Sandoval majorem executorem ire jubet, qui feliciſſime pugnans victoria potitur, & Domini illius una cum provincia Marinalco, & Guyſcon ſacræ Cæſareæ & Cath. Majeſtati ſe ſubdunt. Et hoſtes eruptione facta ſtationes Petri de Alvarado nocte aggrediuntur, & ſtrenue repelluntur, pluries colloquium habet cum incolis civitatis Corteſius, & nunquam modus concordiæ inveniri potuit. Tandem ferro, igneque res agitur. Vltra centum millia hoſtium cæduntur, antequam civitate potiatur Corteſius, & capto Domino civitatis una cum aliquibus è primatibus, civitate (pro majori parte ſolo æquata)
 potitur,

potitur, prædam ingentem dividunt Hiſpa
ni, & quædam ex plumis, mira arte, ingenio
que contexta non partiuntur, ſed ſacræ Cæ
ſareæ, & Cat. Majeſtati donantur. Quorun
aliqua univerſi fere Germaniæ principe
apud Sereniſſ. Ferdinandum Hiſpania
rum prin. & Archiducem Auſtriæ ac Sac
Romani Imperij locum tenentem Genera
lem, virtutum omnium, & ingenuitat
uberrimum fontem, non ſine admiration
conſpexere. Capta civitate plures provin
ciæ obedientiam præſtant, & ad reliquas re
belles ſubigendas, aurifodinis, & partim gē
mis, partim aromatibus affluentibus potitu
Tres in illis regionibus novas Hiſpanorun
locat colonias. Mare del Sur (quod Auſtral
Indicum pelagus putamus) duobus in loci
detegunt, & ad ulteriora perſcrutanda nave
duas (quas Hiſpani caravellas vocant) & ber
gantinos duos, conficiendos curat Cor-
teſius. Videbis præterea plura le-
ctor optime, quæ te mirifice
delectabunt. Et demum
quāta Hiſpana ſit vir-
tus intueberis.

IOHAN-

IOHANNIS ALEXANDRI BRASSICANI LEG. Doctoris, Poëtæ ac Orat. à Cæſa. Laureati, Epigramma.

Juſſit Anaxagoras permultos quærere mundos
Pellei quondam Martia corda regis.
Vere equidem, quoniam ignoti ſunt undique mundi.
Atque orbes claudit plurima terra novos.
Magnus Alexander mundo eſt tantum inclytus uno.
Namq; animi attenti lumina nulla habuit.
Carolus inſano hoc quantum eſt felicior, acri
Nempe oculo mentis regna ſubinde ferens.
Ecce novum mundum, quem nunc Corteſius heros
Repperit, Hiſpano nomine præcipuum.
Ecce hominis quantum indefeſſa induſtria poſſit.
Cæſaris innumeris regna juvare plagis.
Solus Anaxagoram Corteſius intellexit
Illius ignotos quando ita quærit agros.

TERTIA FERDINAND CORTESII NARRATIO.

ALPHONSO de Mendoza oriu do è Medelin, quem ab iſta No Hiſpanio quinta Martij, præter Anni Milleſimi quingenteſimi v geſimi primi expedivi, Relationem Majeſta Veſtræ perferendam tradidi de omnibus, qu in ea ſucceſſerant: quam perfeceram tric ſimo Octobris Anni Milleſimi vigeſimi. quia tempus non erat ſecundum, & etia naves tres naufragium paſſæ erant (quas h bebam, ut una Majeſtati veſtræ dictam rel tionem tranſmitterem, reliquas vero mitt rem ad adducendum præſidium ab inſu Hiſpania) dicti Alphonſi de Mendoza diſce ſus diu prorogatus eſt, quemadmodum etiar latius eædem Majeſtati Veſtræ ſignificavi. E in calce dictæ relationis Majeſtatem Veſtran certiorem feci, quod poſtquam Indi incol celebris civitatis Temixtitan vi nos ab ea ex pulerant, ejecerantque, caſtra moveram con tra provinciam Tepeaca, quæ illis ſubjicie batur, & à Majeſt. Veſtra defecerat: & Hi- ſpanis, qui ſupererant, comitantibus, & Indi nobis amicis, eis bellum moveram, & eo ſervitio Majeſtatis Veſtræ ſubmiſeram. Ac hæc cum proditio tranſacta, maximum dam- num, & illa Hiſpanorum tam recens oppreſ- ſio, noſtris cordibus inſediſſent, conſtitueram aggredi illos è dicta celebri civitate qui fue- rant tantæ cladis autores, & ad hoc incipie bā

præ-

ręparare tredecim bergantinos, ut illis per
acum poſſem dictæ civitatis omne poſſibile
damnum inferre, ſi ipſi perſiſterent in eorum
malo animo. Scripſi quoque Majeſtati Ve-
træ, quod dum dicti bergantini fabricaren-
ur, & dum ego & Indi nobis amici præpara-
bamus eos aggredi, mittebam ad inſulam Hi-
panam, ad adducendum in noſtrum ſubſi-
dium viros, equos, tormenta, & arma: & ad
hoc ſcribebam officialibus Majeſtatis Veſtrę,
qui in ea reſident, & tranſmittebam pecunias
pro omni ſumptu, & expenſis ad dictum prę-
ſidium conducentibus. Et etiam ſignificavi
Majeſtati Veſtræ, quod donec conſequerer
victoriam contra hoſtes, non cogitabam
quieſcere, nec volebam ceſſare, & ad hoc
adhibere omnem poſſibilem diligentiam,
poſthabitis omnibus periculis, laboribus, &
ſumptibus qui evenire poſſent, & ea ſenten-
tia parabam me, ut diſcederem à dicta pro-
vincia Tepeaca.

Similiter ſignificavi Majeſtati Veſtrę, qua-
liter portui civitatis Veræ Crucis applicue-
rat navis Franciſci de Garai locum tenentis,
& gubernatoris inſulæ Iamaica cum maxima
rerum pænuria, qua vehebantur fortę trigin-
ta viri, & retulerant alias duas naves ventis
vela dediſſe, ut proficiſcerentur ad fluvium
Panuco, ubi profligarant præfectum quen-
dam Franciſci de Garai, & timebamus ſi eo
pervenirent, eſſent accepturi aliquid incom-
modi ab accolis dicti fluvij. Et ſimiliter
Majeſtati Veſtræ, ſignificaverā, me illico ſub-
ſequi juſſiſſe navē, ut eas quęreret, & pręterea

eiſdem nunciaret. Et poſtquam ea ſcrip
Deo placuit,quod una ex dictis navibus p
venit ad dictam civitatem Veræ Crucis, q
vehebantur forte centum & viginti milit
& factus fui certior, præfectum illum Fra
ciſci de Garai, qui primo advenerat proflig
tum fuiſſe, & allocuti ſunt præfectum eu
dem, qui interfuerat cladi: & illum monui,
illuc irent, non poſſe id fieri ſine magna ſ
clade,& damno, & dum eſſent in portu cer
ſententia eundi ad dictum flumen, cœp
tempeſtas acri vento comitata, & rudentib
fractis, navem exire coëgit, & portum cep
in ſuperiori littore per leucas duodecim
dicta civitate Veræ Crucis ad portum Sanc
Iuan, & cum è navibus deſcendiſſent, oct
equis, & totidem equabus, quas adduceban
ſubduxerunt navem, quia nimium imbre
accipiebat, & quamprimum hoc audivi, a
eorum præfectum literas dedi, quibus ſigni
ficabam me admodum moleſte tuliſſe mal
quæ eidem evenerant, & qualiter jam com
miſeram Locum tenenti meo in civitate Ve
ræ Crucis relicto,ut ipſi, & hominibus, quo
adduxerat, ſe benignum exhiberet, & eis im-
partiretur omnia neceſſaria, & circumſpice-
ret quid conſtituere vellet, & ſi omnes, aut
aliqui eorum vellent reverti in naves,quę ibi
erant, ut auxilio tutos dimitteret, opibuſque
juvaret. Dictus autem pręfectus, & illi, qui
ſecum erant conſtituerant remanere, & ad
me profecti ſunt. Et de alia navi nil ad nos
allatũ eſt hactenus, & cum hoc tam diu ſit,
multum dubitamus de illius ſalute. Deus
velit,

dit,ut incolumis evaſerit.

Cum conſtituiſſem diſcedere à provincia epeaca mihi allatum eſt, duas provincias, æ appellantur Cecatami, & Xalacingo, æ ſubjiciuntur Domino è Temixtitan, deciſſe. Et cum ad has partes à civitate Veræ rucis ſit tranſitus, in illa aliquos Hiſpanos eci dederant, & incolæ defecerant, & peſſiæ erant intentionis. Et ut tutum eſſet per m iter, & eos aliquantulum punirem, niſi ellent mecum pacifice agere, unum ex præctis, cum viginti equitibus, & ducentis pecitibus expedivi, una cum Indis nobis amiis. Cui Majeſtatis Veſtræ nomine ſerioſe njunxi, ut moneret dictarum provinciarum ncolas, ut ſe concorditer in Majeſtatis Veſtræ vaſallos ſubderent,quemadmodum alias ecerant, & ad hoc omnem poſſibilem induſtriam adhiberet. Et ſi illum pacifice excipere nollent, eis bellum inferret, & eo perfecto, & captis dictis duabus provincijs, cum univerſis militibus reverteretur ad civitatem Taſcaltecal,ubi ipſum præſtolarer, & ſic initio menſis Decembris Anno milleſimo quingenteſimo vigeſimo profectus eſt, ſecutus iter ſuum ad jam dictas provincias, quæ diſtant ab eo loco per leucas viginti.

His perfectis, potentiſſime Domine,medio menſe Decembris dicti anni, diſceſſi à civitate finium Securitatis, quæ continetur in provincia Tepeaca. In eadem præfectum dimiſi cum ſexaginta militibus, quoniam ut eos ibi relinquerem, illius habitatores enixis precibus contenderunt. Et pedites omnes ire juſſi

juſſi ad civitatem Taſcaltecal, ubi berganti
conſtruebantur, quæ abeſt à provincia T
peaca per novem aut decem leucas. Ego a
tem, ea nocte profectus ſum dormitum a
civitatem nomine Chulula, quia ejus hab
tatores adventum meum maxime deſider
bant, morbo enim Variolarum, qui etiam i
colas harum provinciarum (quemadmodu
reliquarum inſularum) corripit, plures illiu
Domini ab humanis exempti fuerant. E
optabant, quod per me & ſuum conſilium &
meum, alij in demortuorum locum ſuffice
rentur. Et cum eo perveniſſemus optime fu
mus recepti, & eo quod ſupra diximus confe
cto negotio. Et poſtquam eorum morem geſ
ſeram voluntati, eiſdē ſignificavi iter meum
eſſe, ut bellum inferrem provincijs Mexico
& Temixtitan, eos rogatos volui, cum eſſen
Majeſtatis Veſtræ Vaſalli, ut ipſi modis om-
nibus ſtuderent amicitiam nobiſcum ma-
nutenere, & nos alios idem facere deceret,
quoad vixerimus. Et quia bellum cum ſu-
pradictis eram habiturus, petij ut mihi viris
auxilio eſſe vellent, & cum Hiſpanis quos
mitterem in eorum provinciam, & qui in ea
degerent, ita agerent, quemadmodum amici
cum amicis agere tenentur. Et promiſſione
ab eis habita, ſe ita facturos, poſt biduum aut
triduum ab ea diſceſſi Taſcaltecal verſus, quę
ſex leucarum ſpacio abeſt: & cum eo perve-
niſſem, comperi omnes Hiſpanos adeſſe, una
cum dictæ civitatis incolis, qui meo adventu
maxime lætati ſunt. Sequenti vero die,
univerſi Domini præfatæ civitatis, & provin-
ciæ,

æ,ut me alloquerentur convenere, & mihi
gnificarunt Magiſcacin, qui primus habe-
ıtur inter reliquos dictæ provinciæ Domi-
os, vitam cum morte commutaſſe, morbo
lo variolarum, & optime cognoſcebant, me
ıortem illius ægre laturum, cum tanta me-
ım junctus eſſet amicitia, tamen eundem
ıperſtitem reliquiſſe filium ſuum, ætatis
uodecim annorum,& eidem paternum Do-
ıinium pertinere, & me enixe rogabant, ut
um,veluti hæredē,Dominum conſtituerē,&
ſe Sacræ M. V.nomine,eorū votis obtēpera-
i, qua ex re plurimū voluptatis adepti ſunt.
Cum perveniſſem ad hanc civitatem,com-
eri bergantinorum magiſtros & fabros lig-
arios, multum properare in perficiendis
ompagibus, tabuliſq; pro eiſdē & opus con-
eniens peregiſſe. Et illico à civitate Veræ
Crucis, ferrum & clavos, quos ibi habebam,
ela, rudentes, & alia neceſſaria ad eos perfi-
iendos adduci curavi. Et quia picem non
ıabebam, eam per Hiſpanos quoſdam, in
lto monte ibi propinquo, colligendam cu-
avi, ut omnia præparamenta ad dictos ber-
antinos perficiendos præſto eſſe poſſent.
Vt poſtquam divino auxilio eſſem in pro-
incijs Mexico & Temixtitan,poſſem curare
os adducendos, quia hæ provinciæ abſunt
er decem aut duodecim leucas à civitate
Taſcaltecal. Et illis diebus quindecim quibus
bi fuimus,negocijs alijs non incubui, ſed ſo-
lum diligentiam adhibui circa dictorum ber-
gantinorum magiſtros, & paranda arma, &
ordinem ponendum circa iter noſtrum.
Duobus

Duobus continuis diebus ante Nativit
tem Domini,reverſus eſt præfectus, cum p
ditibus & equitibus, qui profecti fuerant
provincias Zatami & Xalacingo, & intelle
aliquos ex dictis incolis, cum eis pugnaſſe,
denique aliquos ex eis ſponte, aliquos ve
vi ad concordiam veniſſe. Et adduxeru
mihi aliquos illarum provinciarum proc
res,quibus (non obſtante quod maxima eſſ
digni animadverſione, propter eorum def
ctionem, & Chriſtianorum mortem, qu
mihi fidem adſtrinxerunt, ſe poſt hac futu
ros,optimos & fideles, Majeſtatis Veſtræ va
ſallos)ego ſub Regalis Majeſtatis Veſtræ no
mine p. perci, & ut in patriam reverterentu
dimiſi,& ita conclusimus eo die,quod redur
davit in maximum Majeſtatis Veſtrę ſerv
tium, tam propter pacationem incolarur
jam dictarum provinciarum, quam ſecurita
tem Hiſpanorum, qui erant ituri & rever
ſuri per dictas provincias à civitate Vera
Crucis.

Secundo die Nativitatis in dicta civitat
Taſcaltecal,milites omnes recenſui,& inven
equites quadraginta, pedites quingento
quinquaginta, ex quibus erant octuagint
baliſtis, & pixidibus utentes, & habuimu
octo, aut novem tormenta caſtris commoda
& modicum pulveris. Et partitus equites ir
quatuor turmas, quarum quælibet decem ha-
bebat equites, & peditibus novem prefectos
Verba Corteſ. ad milites Hiſpanos. prępoſui, & cuilibet illorum ſexaginta pedi-
tes aſſcripſi, & omnes inſimul ſum allocutus
& illis commemoravi, qualiter ego, & ipſi
omnes,

ınes,ut Majeſtati Veſtræ inſerviremus,has
ovincias habitandas ſuſceperamus, & ſcie-
nt omnes incolas illarum provinciarum, ſe
Majeſtatis Veſtræ vaſallos ſubjeciſſe, &
ſalli aliquandiu perſeverarant, viciſſim
ına opera inter nos exercendo, & quali-
r incolæ è Culva, qui ſunt habitatores
lebris civitatis Temixtitan, & omnes
colę reliquarum provinciarum eidem ſub-
ctarum, ſine aliqua cauſa, non ſolum defe-
rant à Majeſtate Veſtra, ſed etiam multos
bis amicos, & conſanguineos intereme-
nt,& nos ejecerant ab univerſa ſua provin-
ı. Recordarenturque quot pericula & la-
ores perpeſſi fuiſſent, & circumſpicerent
ıantum ad rem Dei omnipotentis, & Maje-
ıtis Veſtræ faceret, ſi denuo amiſſa recupe-
remus, maxime cum ad hoc juſta movere-
ur ratione, quia bella gerebamus ad incre-
entum Sacroſanctę fidei noſtrę,& in homi-
es Barbaros, & Majeſtatis Veſtræ commo-
ım, & pro tutela corporum noſtrorum.Po-
remo quia plurimi ex incolis dictarum
rovinciarum nobis amici, cœptis noſtris
vebant, qui corda noſtra ardentiora redde-
debebant. Quapropter eos rogatos vole-
ım,ut mœſtum mitterent timorem, & vires
aſſumerent, & quoniam ipſe quoſdam or-
ines Majeſtatis Veſtræ nomine conſtitue-
ım, & ad bellum futurum concernentia, ea
periri, & publicari curavi. Similiter eos
ogatos volebam, ut ea obſervarent & adim-
lerent, quoniam inde plurimum ſervitij
eo opt. Max, & Majeſtati Veſtræ emana-
ret.

ret. Et unanimes polliciti ſunt, ſe ita factu-
ros, & executioni demandaturos, & luben-
animo pro Sacroſancta noſtra fide,& Majeſ
Veſtræ ſervitio mori volebant, aut amiſ
recuperare, & ulciſci proditionem ab incol
è Temixtitan,& eorum confœderatis, cont
nos perpetratam. Et ego Majeſtatis Veſtr
nomine,eiſdem gratias egi immortales,& e
pacto, maxima exultatione & lætitia ad ho
ſpitia noſtra reverſi fuimus.

Sequenti vero die, qui fuit dies Sancti Io-
hannis Evangeliſtæ, omnes Dominos pro
vinciæ Taſcaltecal convenire juſſi.: & poſt
quam convenerant, eiſdem aperui qualite
jam optime cognoſcebant, me ſequenti di
caſtra moturum contra hoſtes,& eorum pro
vinciam ingreſſurum, & optime proſpicie
bant, civitatem Temixtitan expugnari non
poſſe ſine illis bergantinis,quos ibi fabrican-
dos curabam,propterea ab eis petebam,quod
tam fabris lignarijs, quam Hiſpanis, quos ib
dimittebam,omnia neceſſaria impartirentur
eoque modo cum eis agerent, quo nobiſcum
eouſque egerant, & eſſent parati, quando à
civitate Teſaico (ſi omnipotens Deus nos
victoria potiri concederet) mitterem pro
compagibus, tabulis, cæteriſque ornamentis
dictis bergantinis pertinentibus. Et ipſi pol-
liciti ſunt ſe ita facturos, & ſimiliter dixere,
velle eo tunc milites deſtinare mecum, &
quando adducerentur bergantini, ipſimet
Domini volebant in caſtra contra hoſtes,
cum omnibus viribus ſuarum provinciarum
proficiſci, & mori, ubi me mori contingeret,
aut

it vindictam ſumere contra eos è Culva, errimos eorum hoſtes. Et alio die xxviii. ecembris, qui fuit dies Innocentum, comoſito agmine diſceſſi, & ivimus dormitum er leucas ſex à civitate vaſcaltecal, ad coloam quandam Tezmoluca nomine, quę ſubcet Provinciæ Guaxacingo, cujus incolę ſéer habuerunt, & habent nobiſcum eandem nicitiam, & fœdus, quod habẽt incolę è Taaltecal, & ibi quieti nos dedimus ea nocte. Alia relatione catholice Rex M. V. ſignifivi incolas è Mexico & Temixtitan, arma urima cõgerere, & in omnibus ſuis provinjs, innumeras foſſas excavabant, & aggeres, iaq; defenſionũ genera, quo nobis obſiſtere, obeſſe poſſent, præparabant. Quoniam illi m cognoverant, me contra eos caſtra motuim. Et cum hoc præſciſſem, & cognoſcerem, uantum acuti & audaces eſſent ad res bellis, multoties mente revolveram, quà proincia ingredi poſſemus, ut aliqua ex parte icautos offenderemus: & ipſi optime ſcieant, nos triplicem in provinciam ſuam inreſſum cognoſcere, & illorum notitiam haere. Conſtitui ingredi itinere hoc Teſmoluan, quia cum illius aditus ſit aſperior, & mais ſaxis refertus, quam ſint aliorum ingreſium cacumina, arbitrabar eos nobis minus bſtituros, ut in quo cuſtodiẽdo non tantum nvigilarent. Sequenti vero die poſt miſſaum ſolenniã, nos Deo Opt. Max. commenavimus, & à dicta colonia Teſmoluca diſceſimus: & ego frontẽ occupavi, cũ decẽ equiibus, & ſexaginta peditibus levibus, & bello

In provincia Culva exercitum ducit.

aptis. Et perreximus incæptum tenentes it
proximum montē aſcendēdo, omni ordine
apparatu nobis poſſibili, & profecti fuim
dormitum per leucas quatuor à dicta colon
in cacumine montis, ubi ſunt confinia eoru
è Chulva, & quamvis maximi eſſent algore
plurimis lignis (quorum ibi maxima eſt co
pia) ea nocte frigora expulimus. Sequen
die Dominico ſummo mane cœpimus ite
noſtrum proſequi per planiciem ipſius fauci
& deſtinavi quatuor equites, & tres, aut qua
tuor pedites, ut provinciam luſtrarent, & ſe
quentes iter noſtrum, cœpimus deſcender
montem, & ego juſſi equites præire, & poſ
eos immediate pixidibus & baliſtis fulcito
milites, & reliquos ſuo ordine ſubſequi, u
facilius hoſtes incautos offenderemus. Illo
tamen nobiſcum congreſſuros cogitabam
cum certe hoſtes nobis inſidias aliquas, aut
ſtratemata paraviſſe cogitaremus, ut nobis
obeſſe poſſent. Et dum quatuor equites, &
quatuor pedites, ulterius procederent, invenerunt iter obſtruſum arboribus, ramiſque, & plures & magnas inciſas, atque in eo tranſverſas pinos, & cupreſſos offenderunt, quæ videbantur eo inſtanti inciſæ. Et arbitrantes ſequens iter non fore impeditum, proſecuti ſunt incœptum iter, & quanto plus procedebant, tanto magis pinis, & ramis obſtruſum illud comperiebant. Et cum univerſum cacumen eſſet arboribus crebris, & ſepibus maximis refertum, magna cum difficultate procedebant, & cum viderent illud iter, multum eis attulit timoris

& arbi-

arbitrabantur poſt quamlibet arborem
ſtes latere, & etiam,quia ob inciſarum ar-
rum impedimentum equis uti non potuiſ-
nt, & quanto plus progrediebantur, tanto
us pavor augebatur, & cum eo pacto ali-
iamdiu proceſſiſſet, equitum unus reliquos
loquutus eſt. Fratres, ſi vobis rectum ju-
umq; videtur, ulterius non progrediamur,
d pedem referamus,& nunciemus præfecto
ſtro impedimentum quod offendimus, &
riculum quod ſubimus, cum equis uti non
ſſimus. Sin minus, progrediamur, quia
ta mea eſt morti obnoxia, quemadmodum
eterorum omnium, donec huic cœpto fi-
em imponamus. Reliqui reſponderunt,
ptimum eſſe ejus conſilium. Sed illis con-
ltum non videri,reverti antequam aliquem
hoſtibus conſpicerent, aut ſcirent, quouſ-
ue iter progrederetur. Et ſubſequi cœpere.
t cum viderent dictum iter longius progre-
i, ſubſtitere, & peditem mihi ea quæ inve-
erant nunciatum deſtinarunt Et cum col-
caſſem me in fronte cum equitibus, com-
endavimus nos Deo omnipotenti, eo malo
tinere ulterius progreſſi fuimus,& nuncian-
um commiſi illis,qui poſtremo ſequebantur
gmine,ut properarent, quoniam cito perve-
iremus in planiciem. Et quamprimum in-
eni quatuor illos equites, cœpimus progre-
li, multo tamen impedimento & difficulta-
e, & per mediæ leucæ ſpacium,Deo Optimo
Maximo placuit, ut deſcenderemus in pla-
iciem, & eo loci conſtiti,ut reliquos expe-
tarem,quibus,poſtquam advenerant, gratias

 omni-

omnipotenti agerent nunciavi, quod eou
non incolumes pervenire permiſiſſet, un
videre cœpimus omnem provinciam Me
co & Temixtitan, quæ ſunt in lacubus, & c
cum ipſos, quamvis maxima exultatione
aſpiceremus, conſiderantes damnum præ
ritum, quod die eo perpeſſi fueramus, a
quid mœſtitiæ nobis attulit, & omnes un
nimes polliciti ſumus, nunquam ab ea ſi
victoria exire, aut ibi vitam cum morte co
mutare. Et hac ſententia, omnes adeo la
procedebamus, non aliter, quam ſi profic
ſceremur ad rem aliquam voluptuoſa
Et quamprimum hoſtes nos audivere, c
pere per omnem provinciam illico maxim
ſuſcitare fumos. Et denuo Hiſpanos pr
catus ſum, in futurum agerent, quemadm
dum prius egerant, & ſperabam eos facturo
& nullus ab agmine diſcederet, & omn
optimo ordine procederent in itinere. E
jam Indi incipiebant clamare ex aliquibu
habitationibus, & pagis parvis, ſignifican
do incolis, ut in unum convenirent, u
nobis obeſſent in quibuſdam pontibu
& anguſtis itineribus, quæ ibi erant. Ta-
men nos alij tantum acceleravimus, quod
antequam ipſi convenirent, perveneramus
jam ad planiciem. Et cum egrederemur,
oppoſuerunt ſe nobis aliquæ Indorum tur-
mæ. Ego vero juſſi quindecim equites ir-
ruere, & re ipſa irruerunt vulnerando, & abſ-
que læſione aliqua nonnullos ex eis interfe-
cere, & cœpimus proſequi incœptum iter
civitatem Theſ..ico verſus, quæ eſt ex majo-
ribus

bus & elegantioribus quæ ſunt in omnibus
tis provincijs, quamvis omnes aliæ ſint pul-
ıerrimæ. Et cum pedites aliquantulum iti-
eris labore premerentur, & nox jam appro-
inquaret, dormivimus in colonia nuncupa-
ı Coatebeque, quæ ſubjacet dictæ civitati
'heſaico, & abeſt ab ea trium leucarum ſpa-
o, eam vacuam invenimus. Atque cum hæc
vitas, & illius provincia (quæ Aculvacan
icitur) ſit maxima, & tot hominibus refer-
ı, ut facile creditu ſit, quod eo tempore ei-
em inerant centum & quinquaginta millia
ominum, futurum arbitrabamur, ut ea no-
:e nos aggrederentur. Ipſe igitur decem
quitibus fui in primis excubijs, & milites
mnes paratos eſſe juſſi. Sequenti die Lunæ,
ltimo Decembris, profecuti fuimus iter
oſtrum ordine ſolito, & per intervallum
uartæ leucæ, à dicta colonia Coate-
eque, dum perplexi iremus, & colloquere-
ıur, an pacifice nos excepturi, aut bello eſ-
ınt decertaturi, & pro certo eos nobiſcum
ongreſſuros arbitraremur, nobis obvij facti
ınt quatuor Indi ex Primatibus, vexillo au-
:o in virga ponderis quatuor marcarum
ıri: & eo vexillo ſignificabant eos pacem
obis offerre, quam (Deus teſtis eſt) quantum
eſiderabamus, & etiam quantum ea indi-
ebamus, cum eſſemus adeo pauci numero &
enitus diviſi ab omni ſubſidio, & inter ho-
es conſtituti. Conſpectis auté illis quatuor
ıdis (inter quos erat unus, cujus notitiam
ıbebam) juſſi milites omnes ſubſiſtere, &
l eos ſum profectus: & facta ſalutatione,
 retulere,

retulere, ſe nomine Domini illius civitati
adventaſſe, & provinciæ Guanacacin nunc
pati, & ſuo nomine ſupplices rogabant, n
inferrẽ nec inferri paterer damnũ aliquod
ſua provincia, quia damna, quæ nos paſſi er
mus, illis è Temixtitan aſſcribi deberent n
illis. Et ipſi deſiderabant eſſe vaſalli Veſt
Majeſt. & amicitia noſtra cõjungi, & in fut
rum ſemper eſſent obſervaturi noſtram am
citiam, & civitatem ingrederemur, & ex e
rum operibus cognoſceremus, quam men
haberent. Ego vero adhibitis interpretib
reſpondi, eorum adventum mihi cordi fuiſſ
& maxime lætabar eorum pace, & amiciti
& poſtquam excuſationem fecerant cir
oppugnationem contra me in civitate T
mixtitan factam, tamen dixi, eos optime c
gnoſcere, quod per leucas ſex ab eo loco,
civitate Teſaico, in quibuſdam colonijs eid
ſubjectis aliàs mihi interfecerãt equos quir
que, & quadraginta aut quinquaginta ped
tes Hiſpanos, & trecentos Indos è Taſcalt
cal qui erant onuſti, & nobis abſtulerãt mu
tum argenti, auri, veſtium, aliarumq; rerun
Et poſtquam eatenus ſe excuſare non pote
rant, quin ea ſaltem pœna plectendi eſſent u
nobis noſtra reſtituerent, ea condition
(quamvis morte digni exiſterent, cum to
Chriſticolas interfeciſſent) pacem cum illi
inire volebam, cum illi eam expoſcebant
alioqui contra eos proceſſurus omni qu
poſſem rigore. Illi autem reſponderunt
quod quicquid ibi nobis ablatum fuerat, Do-
mini & primates è Temixtitan ſecum expor-
taverant,

:averant, tamen ſe inquiſituros omnia, quæ invenire poſſent, & cuncta reſtituturos. Et petiere, ut ea nocte proficiſcerer ad civitaté, aut in altera è colonijs me collocarem, quæ ſunt tanquam ſuburbia civitatis, quæ dicuntur Coatican & Guaxuta, quæ diſtant per leucam, aut dimidiam à dicta civitate, & ſemper continuantur habitationes. Quod ipſi optabant ſecundum ea quæ poſtea ſucceſſere. Reſpondi, me nolle quieſcere, donec perveniſſé ad dictam civitatem Teſaico. Ipſi dixerunt, irem bonis avibus, & ipſi volebant præcedere, ut diſponerent hoſpitia Hiſpanis & mihi, & ſic diſceſſere. Et cum perveniſſemus ad has colonias, venerunt nobis obviam quidam è primatibus illarum, & benigne nos ſucceperunt, & neceſſaria victui conceſſere. Et in meridie pervenimus ad civitatem, ad domum ubi debebamus hoſpitari, & erat latiſſima domus, & ampla, quæ fuerat genitoris ipſius Guanacaci, Domini ipſius civitatis. Et antequam hoſpitium intraremus, cum omnes eſſemus adhuc juncti, juſſi præconia voce mandari, quod ſub pœna capitali nullus me inconſulto ab hoſpitio diſcederet, & dicta domo, quæ eſt adeo lata, ut in ea commode nos Hiſpani omnes hoſpitari potuiſſemus, etiam ſi in duplo majori eſſemus numero. Et hoc ideo commiſi, ut dictæ civitatis Incolæ confiderent, & Domi morarentur, Videbatur enim mihi, tertiam multitudinis hominum partem, in dicta civitate contineri ſolitam, non conſpicere. Nec apparebant fœminæ, aut pueri, quod nullius ſignum erat quietis.

Eo die qua hanc civitatem ingreſſi fuimu in veſperis novi anni, poſtquam operam d dimus,ut in prædicto hoſpitio nos collocar mus, quamvis admiraremur, conſiderant dictorum incolarum raritatem, & eos, qu videbamus inquietos, credidimus pavor perterritos, non audere comparere, & pe civitatē deambulare, & ea de cauſa aliquan tulum eramus imparati. Et cum ſero eſſe factum, quidam Hiſpani aſcenderunt quæ dam ſubdialia pavimenta, ex quibus pote rant totam civitatem oculis luſtrare. E conſpexere omnes incolas illius diſcedere & cum rebus ſuis ſe lacui committebant, ſui canois, quas incolæ acaler nominant. E aliqui montes aſcendebant, & quamvis commiſiſſem, ut iter eorum impediretur, cum tamen hora eſſet tarda, & nox adveniſſet, & ipſi multum feſtinarent, nil profuit. Et ſic Dominus dictæ civitatis, quem deſiderabam habere pro ſalute noſtra cum primatibus dictæ civitatis, profectus eſt ad civitatem Temixtitan . quæ abeſt ab eo loco per lacum ſex leucis, & omnia bona ſecum apportarunt: & propterea, ut ad vota rem perficerent, quam conceperant, obviam venere illi quatuor, de quibus ſuperius dixi, ut me deturbarent, ne illis damnum inferrem, & ea nocte, tam nos quam ſuam civitatem deſeruere.

Poſtquam fuimus ſpatio trium dierum in hac civitate, abſque aliqua oppugnatione nobis ab Indis illata (quoniam eo tunc ipſi non audebant nos aggredi, & nos alij non

quære-

ıærebamus à longe illos aggredi quia mea
꞉ntentia ſemper extitit, ſi vellent gratioſe
ıecum agere, vellem eos pacifice excipere,
; omni tempore pacem ab eis quærere) allo-
ıtum me venerunt Domini Coatincham,
ıuaxuta, & Autengo, quæ ſunt coloniæ la-
ſſimæ, & ſunt (ut retuli) contiguæ, & hæ-
꞉ntes dictæ civitati, rogantes ut eiſdem par-
꞉rem, quod aufugerant à ſuis colonijs. Et
꞉rte non pugnaverant nobiſcum propria
oluntate, & ipſi conſtituebant, velle omnia
ıbire, quæ Majeſtatis veſtræ nomine eiſdem
ſſem mandaturus. Ego autem, adhibitis in-
꞉rpretibus retuli, illos optime noſſe, à me
꞉mper bene tentos, & quod patriam ſuam
eſeruerant, & in reliquis, ipſimet erant qui
auſam preſtiterant, Sed poſtquam pollice-
antur velle eſſe noſtri amici, juſſi ut domi
uæ remanerent, & adducerent uxores, &
ilios : & quemadmodum ipſorum fuerint
ıpera, ita à me tractandos dixi. Sicque di-
ceſſere, ut conjicere potuimus, non admo-
lum contenti.

Quamprimum Domini è Mexico Temix-
itan, ut omnes alij Domini è Culva (appel-
atione Culva intelliguntur omnes provin-
꞉iæ harum regionum, ſubditæ Domino civi-
atis Temixtitan) audierunt Dominos illa-
꞉um coloniarum obtuliſſe ſe in vaſallos, &
ſubditos V. M. ad eos nuncios deſtinarunt,
quibus ſignificabant, eos minus belle fe-
꞉iſſe, quoniam ſi timore adducti fecerant,
ıptime ſcire deberent, eos eſſe numero in-
ſinito, & maximæ potentiæ ut nos Hiſpanos

omnes cum incolis è Taſcaltecal propedi
eſſent interempturi. Sin autem ideo fe
ſent ne patriam deſererent, eam deſerend
eſſe,& confugiendum ad civitatem Temi
tan. Illi enim majores colonias, & mel
res impartiri vellent in quibus vitam du
rent. Iſti Domini Coatinchan & Guax
apprehenderunt nuncios & eos vinctos m
adduci curarunt,& illico coram me faſſi ſu
ea, quæ Dominorum è Temixtitan nomi
nunciatum venerant. Tamen dixere eo
niſſe nunciatum, ut illuc irent ut mediato
eſſe poſſent, poſtquam noſtra juncti era
amicitia, ſi poſſent res pacifice compon
inter Dominos è Culva & me. Illi auten
Guaxuta, & Coatinchan aſſerebant eo mo
non procedere, & quod illi è Mexico & T
mixtitan omnino bello decertare conſtitu
rant, tamen ſimulavi,quamvis ſic proceder
veritas, me credere nuncijs, quia cupieba
allicere Dominos celebris civitatis ad cap
ſcendam amicitiam noſtram:ex ea enim pe
debat pax, & bellum omnium reliquaru
provinciarum, quæ à Majeſtate Veſtra deſ
cerant. Solvi mandavi dictos nuncios, &
ſignificavi ne timerent, quia eos ad civitater
Temixtitan reverti volebam,& rogabam eo
dicerent Dominis civitatis, me bellum cun
illis non deſiderare, quamvis juſtam ſuſci
piendi adverſum eos belli cauſam haberem
ſed pacem & amicitiam, ut prius habere ſo-
lebamus. Et ut magis eos ad Majeſt. Veſtræ
ſervitium inducerem, eis nunciatum miſi,me
optime cognoſcere,omnes autores belli mihi
illati,

ſiati, jam ab humanis deceſſiſſe. Vt præterita
niſſa haberemus & nollent præſtare cauſam,
it provinciæ ſuæ deſtruerentur & civitates
quia hoc moleſte ferebam. Et ſoluti diſceſ-
ere, promittentes ad me cum reſponſo ſe re-
dituros, Domini Coatincham & Guaxuta &
pſe hoc tam bono opere remanſimus amici,
& fœdere juncti. Et ego nomine Majeſtatis
veſtræ veniam dedi erratis ſuis præteritis, &
ipſi maxime lætati ſunt.

Poſt ſeptem aut octo in hac civitate Teſai-
co conſumptos dies abſque prælio aliquo, aut
controverſia, hoſpitium noſtrum muniendo,
& ordinem ponendo rebus neceſſarijs, & op-
portunis noſtræ tutelæ, & ut hoſtes noſtros
offendere poſſemus, proſpiciens hoſtes con-
tra me non moveri, civitate egreſſus ſum du-
centis Hiſpanis, inter quos erãt XVIII. eque-
ſtres, & triginta, qui baliſtis utebantur: & qui
pixidibus decem, & tribus aut quatuor milli-
bus indis amicis noſtris. Et profectus per
littora lacus, uſque ad civitatem quandam
nomine Iztapalapa: quæ abeſt ſpacio duarum
leucarum à celebri civitate Temixtitan, &
ſex ab hac civitate Teſaico, quę civitas aſcen-
dit ad decem millia habitationum, & ejus
medietas, & forte è tribus portionibus, duæ
ſunt in aquis. Et Dominus, qui erat frater
Domini Muteezuma, quem Indi poſt mor-
tem dicti Muteezuma, Dominum conſtitue-
rant, primus fuerat, qui nobis bellum intule-
rat, & à civitate ejecerat. Et ea propter, &
etiam, quia cognoveram incolas dictæ civita-
tis, in nos malo eſſe animo, illuc ire conſtitui.

Proficiſcitur Corteſius ad civitatem Iztapalapa.

Et

Et cum adventum meum præſenſiſſent, p
duas leucas, antequam eo pervenirem, illi
affuere aliqui Indi milites in planicie, & al
qui in lacu canois vecti, & ſic toto illo ſpati
duarum leucarum, ivimus mixti, ſemper ce
tando, tam contra eos, qui erant in continen
ti, quam eos, qui exibant aquis, donec per
venimus ad dictam civitatem & ante, qua
per duas tertias Leucæ, reſerabant viam ſtra
tam quæ eſt inter Lacum aquæ dulcis, & La
cum aquæ ſalſæ, in obicis ſimilitudinem
quemadmodum ex figura civitatis Temixti-
tan, quam Majeſtati Veſtræ tranſmiſi, vi-
deri potuit. Qua via ſtrata, aut obice aper-
to, maximo impetu aqua exire cœpit à Lacu
aquæ ſalſæ, in lacum aquæ dulcis, quamvis
diſtent dicti Lacus ab invicem majori dimi-
diæ leucæ ſpatio, & non proſpitientes eas
inſidias deſiderio victoriæ, qua potiebamur,
optime tranſivimus, & eos inſequuti fuimus
donec ingreſſi fuimus admixti hoſtibus di-
ctam Civitatem, & cum jam eſſent admoniti
omnes domos in continenti ſitæ erant va-
cuæ, & omnes perſonæ cum rebus ſuis ſe
collocaverant in domibus in lacu ſitis, & ibi
permanſere illi, qui fugiebant & acriter no-
biſcum pugnavere. Tamen omnipotens
tot vires ſuis ſubminiſtrare dignatus eſt,
quod ingreſſi fuerimus, uſque quo aquas in-
grederentur, aliquando ad pectus uſque, &
aliquando nando. Et cœpimus plures do-
mos ex illis, quæ in aquis ſunt conſtitutæ, &
præterea ex illis ultra ſex millia inter viros,
fœminas, & pueros. Quoniam Indi nobis
amici,

mici conſpecta victoria, quam omnipotens
ónceſſerat, nil aliud negotij habebant, niſi à
extris & à ſiniſtris interficere. Et quia nox
ım advenerat, milites collegi, & ignem inje-
ı quibuſdam domibus & dum combureren-
ır, viſum eſt, quod Deus Opt. Max. ſpiritum
ıeum ſuſcitaverit, & in memoriam revocavi
iam ſtratam, aut obicem demolitum, quem
ideram in itinere, & occurrit maximum
amnum in ea re poſitum, & properādo cum
ıeis, ordine poſitis, Civitatem exivi, Cum
ıox eſſet jam obſcura, & perveniſſem ad eam
quam cum jam hora noctis nona eſſe poſſet,
am tantum emanaverat, & labebatur tanto
um impetu, quod eam veloci paſſu tranſivi-
nus, & aliqui ex Indis nobis amicis ſub-
nerſi ſunt, & amiſi omnem prædam à dicta
Civitate ablatam, Et Majeſtati Veſtræ vera
efero. Si ea nocte non tranſiviſſemus, aut
ɔer tres horas plus fuiſſemus morati, nullus
ıoſtrum evaſiſſet. Circumdabamur enim
ıquis, abſque egreſſu aliquo, quo poſſemus
ːxire. Et illuceſcente vidimus Lacum unum
ːſſe plenum ſicuti alterum, & aqua amplius
ıon fluebat, & omnis lacus Salſæ aquæ erat
Canois refertus, quibus vehebantur homi-
nes ad pugnandum, qui arbitrabantur nos
ibi poſſe intercipere, & eo die reverſus ſum
ad civitatem Teſaico, aliquando pugnando
cum illis, qui è lacu exibant, quamvis pa-
rum damni illis poſſemus inferre, quia
illico ad ſuas canoas pedem referebant,
& cum perveniſſem ad civitatem Teſaico,
inveni milites ibi relictos bene tutos,
nec

nec aliquã controverſiam ſuſtinuerant,& e
noſtro adventu,& adepta victoria,maximan
voluptatem adepti ſunt. Sequenti die,poſt
quam eo pervenimus, perijt ille Hiſpanus
qui vulneratus advenerat:& ille fuit primu
quem Indi mihi hactenus interfecerunt.

Sequenti die ad me profecti ſunt quidan nuncij è civitate Otumba, & alijs quatuo civitatibus,eidem contiguis, quæ diſtant pe quatuor,quinque,& ſex leucas à dicta civita te Teſaico, & ſupplices rogarunt,ut illorum præteritis erratis parcerem, præterito bello commiſſis. Ibi enim in Otumba univerſæ vires à Mexico, & Temixtitan convenerant, quando in fugam verſi ab ea diſceſſimus, arbitrantes nos poſſe penitus delere. Et bene cognoſcebant ipſimet incolæ ex Otumba, quod ſe excuſare non poterant, quamvis eo argumento ſe excuſarent, aſſerentes, ſibi hoc fuiſſe commiſſum. Et ut me impellerent,& procliviorem in ſui amicitiam traherent, dixere : Dominos è Temixtitan ad eos nuncios deſtinaſſe, ut ſuam factionem ſequerentur & nullo pacto amicitia mea conjungerentur, aliter contra eos moverent caſtra. & illos deſtruerent : ſed ipſi mallent eſſe vaſalli Veſtræ Majeſtatis, & à me imperata exequi. Reſpondi, eos optime ſcire, qua animadverſione digni exiſterent circa præterita, & ut illis parcerem, & crederem eſſe vero animo dicta, quæ jam mihi expoſuerant,prius ad me ducerent nuncios illos captivos, quos ad eos veniſſe dixerant, & omnes incolas è Mexico, & Temixtitan, qui in ſua provincia reperirentur,

ntur, aliàs eorum erratis non parcerem. Et verterentur domum, & eas inhabitarent, ita ſe gererent,ut cognoſcerem ex illorum ɔeribus, eos Majeſtatis Veſtræ fidos eſſe bditos. Quamvis autem plures alias ra-ɔnes in medium adduxerint, nunquam ta-en à me aliud obtinere potuerunt,& reverſi nt ad ſuam provinciam,pollicentes ſe præ-pta mea & mandata exequi deſiderare, & :inde ſemper extitere & ſunt fideles Maje-ıtis Veſtræ ſubditi.

Alia relatione, fortunatiſſime,& excellen-ſſime Domine,Majeſtati Veſtræ ſignificavi, ıod eo tempore, quo me in fugam verte-ınt, & à dicta civitate Temixtitan expule-ınt, deducebam mecum filium unum & ıas filias ipſius Domini Muteezuma,& Do-inum è Teſaico, qui dicebatur Cacamacin, :duos ejus fratres, & plures alios Dominos, ıos captivos detinebam,& quemadmodum ɔſtes eos omnes interemerant, quamvis eo-ım eſſent nationis, & aliqui ex ipſis Domi-is ſuis, præter fratres duos germanos dicti acamacin, qui bono fato vix evadere va-ıere, quorum alter nominabatur Ipaſuchil, : etiam alio modo Cucaſcacin, quem antea ſajeſtatis Veſtræ nomine, communicato ɔnſilio cum Domino Muteezuma, dictæ vitatis Teſaico, & provinciæ Aculuacan,)ominum conſtitueram. Cum in civitate 'aſcaltecal illum captivum retinerem, ſolu-ıs vinculis aufugit, & ad dictam civitatem 'eſaico reverſus eſt, & jam creaverant in)ominum alium ejus fratrem nomine Gua-

nacacin.

nacacin, de quo ſuperius memini. Aju commiſiſſe interimi dictum Quacuſcac fratrem ſuum hoc pacto. Quoniam quampr mum ingreſſus eſt provinciam Teſaico, cu ſtodes illum captivarunt, & hoc nunciaru Guanacacin eorum Domino, & ipſe etia ſignificavit Domino è Temixtitan, qui u præſenſit dictum Quacuſcacin adventaſſ ratus eſt illum non potuiſſe vincula fregiſſ & fugiſſe, ſed veniſſe noſtro nomine, ut ind nobis aliquid ſignificaret. Illico commiſ dicto Guanacacin, ut interimeret dictun Quacuſcacin ſuum fratrem. Qui ſine dila tione illud executioni mandavit. Alius vero frater, qui erat minor inter illos, qui apud nos remanſit, cum eſſet puer, imbibit noſtros mores, & effectus eſt Chriſtianus, & illi nomẽ impoſuimus. Don Ferdinando, & quando diſceſſi a provincia Taſcaltecal, provincias Mexico, & Temixtitan verſus, eum ibi cum aliquibus Hiſpanis dimiſi, de quo in poſterum, & quæ circa eum ſucceſſerunt. Majeſtati Veſtræ abunde referam.

Regulus quidam ex Idololatra efficitur Chriſtianus.

Sequenti die poſtquam reverſus fueram à civitate Iztapalapa, ad civitatem Teſaico, conſtitui deſtinare Condiſaluum de Sandoval executorem majorem Veſt. Majeſtatis præfectum cum viginti equitibus, & ducentis peditibus, baliſtis pixidibus, & parmis utentibus ad geminos neceſſarios effectus. Vnum, ut comitarentur extra dictam provinciam quoſdam nuncios, quos mittebam ad civitatem Taſcaltecal, ut ſcirem in quo ſtatu eſſent illi tredecim bergantini, qui ibi parabantur,

& ad

ad comparandas alias res oportunas, tam
lictis in civitate Veræ Crucis, quã eorum,
ii mecum erant. Ad alium vero, ut eis pro-
nciæ partem tutam, & ſecuram redderem,
: Hiſpani tutò & ſecuri ire & reverti poſſēt,
iia tunc temporis non poteramus exire
ınc provinciam Aculvacan, niſi trãſiremus
r hoſtium loca. Nec Hiſpani, qui mora-
ıntur in civitate Veræ Crucis & alibi, ad
ɔs ſine maximo diſcrimine proficiſci pote-
nt. Et commiſi dicto executori majori,
ɔſtquam conduxiſſet nuncios ad loca tuta,
rveniret ad provinciam quandam nomine
aloo, quæ fines habet cum hac provincia
ulvacan. Pro comperto enim habebam,
ıod incolæ illius quamvis eſſent factionis
orum è Culva, volebant ſe Mejeſtati Ve-
ræ ſubdere, & non audebant exequi, metu
ijuſdam præſidij, per eos è Culva apud illos
ɔnſtituti: & dictus præfectus diſceſſit, quem
mnes Indi è Taſcaltecal comitati ſunt, qui
rcinas noſtras eo adduxerant, & aliqui qui
lvenerant nobis opem laturi, & aliquid
edæ fuerãt potiti in bello, & quamprimum
ogreſſi ſunt, præfectus, ratus, ſi Hiſpani ex-
emum agmē occuparent, hoſtes eos aggredi
on auderent. Hoſtes verò qui erant in
ɔlonia lacus & in littore illius aggreſſi
ınt agmen eorum è Taſcaltecal & præ-
am omnem abſtulere, & quoſdam ex eis
terfecere, & cum præfectus cum equiti-
us eo pervenit, acriter in hoſtes irruerunt
 vulneraverunt, & interfecerunt multos.
Qui ſuperfuere in fugam verſi, retroceſſere ad

aquas & ad colonias quæ lacui adhærent:
Indi è Taſcaltecal profecti ſunt cum reb
quæ eis ſuperfuerant, in patriam, & pariſ
miter nuncij quos illuc deſtinabam: qui po
quam loco tuto, & abſque omni timore era
conſtituti, dictus Condi ſaluus de Sandov
direxit iter ad dictam provinciam Calco, q
propinqua erat. Et die ſequenti ſumn
mane plurimi ex hoſtibus in unum conven
re, ut eos pugna exciperent, & cum utraq
pars eſſet in campis, noſtri irruerunt in h
ſtes, & equitibus, duo agmina diſſiparu
adeo, quod brevi noſtri victoria potiti ſu
& iverunt comburendo, & eos interficiend
Hoc facto, & eo itinere pacato, illi è Calc
deſcenderunt, & benigne Hiſpanos excep
re, & utraque pars maximam lætitiam con
ſecuti ſunt. Et primates eorum aſſeruer
velle me viſum & allocutum proficiſci, & e
pacto diſceſſere, & dormitum venere ad civi
tatem Teſaico, & cum eo perveniſſent, dict
primates cum duobus filijs Domini dicta
provinciæ Calco, mihi præſto fuere, & dona
runt nobis trecenta auri pondera in fruſta, &
retulere parentem eorum ab humanis ex-
ceſſiſſe, & tempore quo perijt, eis dixerat,
ſe nullum majorem mœrorem perpeti quam
quod moreretur antequam me vidiſſet, &
diu me expectaverat: eiſque mandarat, quod
quamprimum ad hanc provinciam perveni-
rem, me allocutum, & ſalutatum venirent, &
me loco patris obtinerēt, & cum audiverant
meum adventum ad civitatem Teſaico, illico
deſiderabant proficiſci ad me, tamen non auſi
fuerant

uerant metu illorum è Culva, & etiam eo
unc auſi non fuiſſent, niſi ille præfectus
uem deſtinaveram, perveniſſet ad ſuam
rovinciam, & quando reverterentur opus
ore, ut eis impartirer totidem Hiſpanos ut
everti poſſent, & aſſeruerunt me optime
ire, eos nec in bello nec extra mihi unquam
uiſſe hoſtes, & etiam me ſcire, quod eo tem-
ore cum incolæ è Culva oppugnabant for-
ilitium, & domum in civitate Temixtitan &
Hiſpanos quos ibi dimiſeram, quando Cem-
oal profectus ſum allocutum Narbaez, &
tiam exiſtentes in ſua provincia duos Hi-
panos ad cuſtodiam certæ quãtitatis Mayz,
uod colligẽdum mandaveram in dicta pro-
vincia, extraxerant uſque ad provinciam
Guaxocingo, quoniam cognoſcebant incolas
llius nobis eſſe amicos, ne illi è Culva eos
nterficerent, ut omnes inventos extra forti-
litium in civitate Temixtitan interfecerant.
Hæc, & alia multa, flentes protulere. Illis
gratias egi circa eorum bonum in nos ani-
mum, & bona opera, & pollicitus ſum me
omnia facturum, quæ illi cuperent, & à me
bene haberentur. Et hactenus oſtenderunt
ſemper bonum in nos animum, & obediunt
in omnibus, quæ ego nomine Majeſtatis Ve-
ſtræ eis præcipio.

Filij dicti Domini de Calco, & illi qui ſe-
cum advenerant, ibi unius diei moram tra-
xere, & quia cupiebant in patriam reverti,
rogabant, ut illis milites impartirer qui eos
tutos conducerent: & Condiſaluus de San-
doval, quibuſdam comitatus equitibus, &

 peditibus,

peditibus,cum illis profectus eſt,quibus pr
cepi, poſtquam eos in provinciam con
tati eſſent, perveniret ad provinciam T
ſcaltecal, & adducerent quoſdam Hiſpan
qui ibi morabantur, & Don Ferdinandu
fratrem dicti Canamacin, de quo ſuperi
memini, & poſt quatuor, aut quinque di
dictus major Executor reverſus eſt cum d
ctis Hiſpanis, & adduxit dictum don Ferd
nandum. Et inde ad paucos dies audivi,quo
cum eſſet frater dictorum Dominorum,dict
provinciȩ Dominium eidē pertinebat,quam
vis haberet alios fratres, & propter hoc, &
etiam quia dicta provincia erat ſine Domi
no, quia Cacamacin Dominus illius, omni
dimiſerat, & aufugerat ad civitatem Temix
titan,& iſtis de cauſis, & etiam quia erat ma-
xime Chriſtianis amicus, nomine Veſtra
Majeſtatis curavi, ut illum in Dominum ſu-
ſciperent, & incolæ illius civitatis, quamvis
pauci eſſent, illum acceperunt, & poſtea illi
paruerunt, & reverſi ſunt multi ad dictam
civitatem, & provinciam Aculvacham, qui
abierant. & aufugerant, & ſerviebant dicto
Don Ferdinando. Et poſtea cœpta eſt refor-
mari,& habitari dicta civitas.

Hinc ad duos dies poſt hæc, venerunt ad me Domini è Coatinchan, & Guazuta,& aſſeruere,mihi certo proponerē, omnes eorum è Calva vires in me moveri,& contra Hiſpanos, & omnis regio erat hoſtibus referta, ut dicerem illis, an adducerent uxores, & filios ubi ego eram, vel eos in montes deducerent, quoniam ipſi maxime timebant. Ego autem

eos

is forti animo eſſe juſſi, ut non timerent,& mi ſuæ morarentur, nec moverent ſe,quoam nulla re magis oblectabar, quam cum is è Culva pugnam committere, & eſſent rati,& collocarent, diſponerentq; ſuos viles in univerſa provincia, & videndo, aut diendo hoſtes adventare, illico me monent, & ſic diſceſſere animo gerentes ea, æ commiſeram velle exequi.Ego autem,ea cte præparavi milites meos, & vigiles diofui omnibus in locis, ubi opus eſſe coovi, & tota ea nocte nos non dedimus mno, nec alijs negotijs incubuimus, & toea nocte expectavimus, & die alio, arbiantes illud quod nobis retulere illi è Guaita, & Coatinchan eventurum. Sequenti e mihi allatum eſt hoſtes vagari per lacus tora, cogitantes capere poſſe aliquos ex idis è Taſcaltecal, qui ibant, & revertentur ad neceſſaria caſtrorum afferenda, audiveram illos fœdera inivisſe cum duais colonijs. ſubditis civitati Teſaico quæ ant proximæ aquis, ut inde nobis omne ſſibile damnum inferrent, & ad muendum ſe conſtituebant aggeres, foſſas alia varia ad ſui tutelam. Hoc audito, quenti die acceptis duodecim equitibus, icentis peditibus, & duobus parvis cameſtribus tormentis eo, ubi vagabantur hoes, profectus ſum, qui locus abeſt à civite per ſpatium unius leucæ cum dimidia. cum egrederer offendi quoſdam exploraes ab hoſtibus miſſos, & alios qui erant inſidijs collocati, & irruimus in eos,

 & inſe-

& inſecuti aliquos neci dedimus, qui ſupe
fuere aquæ ſe credidere, & partem dictaru
coloniarum igne conſumpſimus, & exulta
tes adepta victoria, reverſi fuimus ad civit
tem. Et die ſequenti, tres primates dictaru
coloniarum, ad me profecti ſunt ſupplic
veniam petentes, roganteſque, ne ulteri
eos deſtruerem, & pollicebantur ſe in poſt
rum nullum ex illis è Temixtitan in eoru
colonias ſuſcepturos, & quia iſtæ non era
perſonæ magni momenti, & erant ſubdi
Don Ferdinando. Majeſtatis Veſtræ nomin
eiſdem veniam dedi. Et alio die, venerun
alij incolæ dictarum coloniarum vulnerat
& male habiti, & nunciaverunt, quod illi
Mexico,& Temixtitan,reverſi fuerant ad eo
rum colonias, & quia in eis non fuere ade
gratioſe excepti,ut prius excipiebantur,mal
eos mulctaverant, & aliquos ex eis captivo
abduxerant, & ſi ego eos non defenderem
omnes abducerent. Et rogabant, ut prom-
ptus, paratúſque exiſterem opem laturus eiſ
dem, ſi forte denuo illuc reverterentur, quo-
niam ipſi certo credebant eos reverſuros
majoribus copijs ad eos ultimæ internecitio-
ni dandos. Et ſolatus eos, commiſi ut attenti,
& parati exiſterent taliter, quod cum illi è
Temixtitan contra eos moverent caſtra,tem-
peſtive ſcire poſſem, ut illis opem ferrem, &
hoc habito reſponſo, ad ſuas colonias reverſi
ſunt.

Homines, quos dimiſeram in civitate Ta-
ſcaltecal, ut bergantinos fabricandos cura-
rent, audiverant portui civitatis Veræ Cru-
cis,

s,applicuiſſe navim, ultra nautas cũ trigin-
i,aut quadraginta Hiſpanis, octo equis, ali-
uibus baliſtis, pixidibus, & pulvere, & cum
dhuc ignorarent, quomodo res in bello eo
rocederet, nec confiderent ad nos poſſe per-
enire, maxime triſtabantur. Erant ibi ali-
ui Hiſpani, qui non audebant ad me profi-
iſci,quamvis plurimum optarẽt tale bonum
ovum ad me deferre. Quamprimum fa-
niliaris meus,quem ibi dimiſeram,hoc audi-
it, aliquos volentes tentare venire eo ubi
go eram,præconia voce nunciari mandavit,
ravi præmiſſa pœna, ne quis ab eo loco di-
cederet, donec à me haberent in mandatis.
Et ſervus meus proſpiciens, me nulla ex re
najori affectum iri lætitia, quam adventu
ſtius navis & præſidij,quod nobis adducebat
(quamvis iter non eſſet tutum) noctu diſceſ-
ſit, & ad civitatem Teſaico pervenit, qua ex
re plurimum cepimus admirationis, illum
eo vivum perveniſſe, & novis hujuſmodi
maxime fuimus lætati, quia ſubſidio pluri-
mum indigebamus.

Eadem die catholice Domine, pervenere
ad civitatem Teſaico quidam probi viri nun-
cij Dominorum è Calco, & ſignificaverunt,
quoniam ſe Majeſtati Veſtræ in vaſallos ob-
tuliſſent, omnes illos è Mexico, & Temixti-
tan contra eos caſtra ſua movere, ut eos de-
ſtruerent,& interimerent. Et ad hoc convo-
caverant, & paratos eſſe juſſerant omnes cir-
cumvicinos ſuos, & rogabant, ut illis opem
ferrem in tali neceſſitate, quia cogitabant ſe
maxime paſſuros, niſi eis opem ferrem. Et

ingenue fateor, Majeſtati veſtræ quemadmodum alias alia relatione Majeſtati Veſtr. ſignificavi, ultra noſtros labores, & neceſſitates, majus onus, & dolor erat, non poſſ opem ferre, & auxiliari amicis noſtris: qui quoniam ſe ſubdiderant Majeſtati Veſtræ, a hoſtibus noſtris è Culva maxime moleſtabantur. Et tametſi ego, & omnes commilitones mei, omnem in eo adhiberemus diligentiam, quoniam videbatur nobis in nullo plus Majeſtati Veſt. complacere, quam ſi ſubditis tuis opem ferremus, & favorem præſtaremus: tamen quia tempus quo illi è Calco ad me profecti ſunt, non permittebat me illis elargiri, quæ deſiderabant. dixi, quod eo tempore volebam mittere ad bergantinos adducendos, & ad id ſe paraverant omnes Incolæ è Taſcaltecal, unde dicti bergantini in fruſtra adduci debebant, & ad hoc cogebar deſtinare aliquam quantitatem equitum, & peditum, & cognoſcebam incolas provinciarum Guaxocingo, Churultecal & Guacachula, eſſe Majeſt. V. vaſallos & nobis amicos, eos adirent, & meo nomine ab eis peterent, cum eis eſſent contermini, illis opem ferrent, & illuc præſidia ſua mitterent, ut tuti interim eſſe poſſent, donec ipſemet eis opem ferrem, quoniam aliter providere non poteram. Et quamvis ipſis ea tam grata non eſſent, quam ſi eiſdem aliquos Hiſpanos fuiſſem impartitus, gratias tamen mihi egere, & à me ut fides adhiberetur, literas meas illis decernerem petiere, & etiam ut ſecurius illud expetere poſſent ab eiſdem, quoniam
inter

ter incolas è Calco, & alias duas provin-
as,cum diverſæ eſſent factionis, ſemper vi-
ıerat controverſia. Et forte dum hoc ne-
ɔcium componerem, advenere nuncij qui-
ım à dictis provincijs Guaxocingo, & Gua-
ıchula, & præſentibus nuncijs è Calco di-
ꝛre, Dominos dictarum provinciarum nul-
. de me nova habuiſſe, poſtquam diſceſſe-
ım a civitate Taſcaltecal, quamvis & vigi-
s ſuos retinerent in montium cacuminibus,
ui univerſæ provinciæ Mexico, & Temixti-
ın ſupereminent, ut cum viderent crebos
ımos (qui ſunt inditia belli) mihi cum ſuis
ıbditis & militibus opem laturi venirent. Et
uia à parvo tempore plures fumos ſolito
iderant, acceſſerant cognituri, quomodo
ıe haberem, & ſi ſubſidio aliquo mihi
ɔpus eſſet, illico comparare poſſent exer-
itum. Ego autem eiſdem gratias egi, &
eſpondi Dei Optimi Maximi auſpicio Hi-
panos omnes, & me recte valere, & ſem-
ɔer victoria potitos eſſe contra Hoſtes no-
tros. Et ultra voluptatem, quam capie-
ɔam ex bono eorum animo, & præſentia,
ɔlus tamen eorum adventu lætabar, ut eos
œdere jungerem illis è Calco qui aderant,
& eos ad id rogabam cum eſſent. Veſtræ
Sacræ Majeſtati vaſalli, ut eſſent boni ami-
ci, & alter alteri opem ferret contra incolas
è Culva, qui iniqui & peſſimi exiſtebant:
& maxime in præſentiarum cum illi è Cal-
co ope eorum indigerent, quoniam inco-
æ è Culva volebant eos aggredi. Et eo
pacto remanſere amici & fœdere juncti,

& conſumptis ibi mecum duobus dieb
omnes diſceſſere, multum læti & contenti,
poſtea ſemper alter alteri opem tulit.

Inde ad tres dies cum ſciremus jam tred
cim bergantinos eſſe perfectos, & homin
qui eos adducere debebant eſſe paratos, mi
Condiſalvum de Sandoval executorẽ majo
rem cum quindecim equitibus & ducent
peditibus, ut eos adducendos curaret. Cu
mandavi ut deſtrueret, & ſolo æquaret am
plam coloniam ſubditam huic civitati Teſai
co, quæ contermina eſt civitati Taſcalteca
Incolæ enim illius neci dederant quinqu
equites, qui proficiſcebantur à civitate Vera
Crucis, ad celebrem civitatem Temixtitan
quando ego in ea oppugnabar, nullo modo
cogitantes talem nobis evenire poſſe prodi-
tionem: & eo tempore, cum primo hac vice
ingreſſi fuimus hanc civitatem Teſaico, inve-
nimus in oratorijs & Meſchitis dictæ civita-
tis coria dictorum quinque equorum cum
pedibus, manibuſque & ferramentis inſuta,
& adeo aptata, quod melius in univerſo ter-
rarum orbe fieri non poſſet, & in ſignum vi-
ctoriæ ipſos, bona multa, & res varias Hiſpa-
norum obtulerunt idolis ſuis, & invenimus
ſanguinem commilitonum, & fratrum no-
ſtrorum ſparſum & ſacrificatum in omnibus
illis turribus & Meſchitis. Fuit res tantæ
mœſtitiæ ut nos reintegrare coëgerit omnes
noſtros labores & ærumnas. Et proditores
illius coloniæ & alij circumvicini, eo tempo-
re cum dicti Chriſticolæ illac tranſiverint,
eos optime excepere, ut illi ſe tutos crede-
rent,

Hiſpani pedes equorum anteriores, manus appellãt

:nt, & in eos majori ſævitia uti poſſent, qua
unquã mortalium aliquis uſus fuerit, quo-
iam dum illi deſcenderent à clivo quodã,&
ifficile emetirentur iter,& equis deſcendere
oacti, freno equos trahentes, & impeditos
oſtes à dextris & ſiniſtris in inſidijs collo-
ati,eo in difficili loco circundederunt. Ex
uibus aliquot interfecerunt, & alios capti-
os tenuere,ut eos ad civitatem Teſaico per-
ucerent,& illos ſacrificarẽt, & corda eorum
pectoribus extraherent,ante ipſorum idola,
& hoc eveniſſe credimus. Quoniam cum
lictus major executor illac tranſivit, quidam
Hiſpani qui ſecum proficiſcebantur, in qua-
lam domo unius coloniæ, quæ conſiſtit inter
civitatem Teſaico & illam coloniam, ubi in-
terfecti ſunt & capti dicti Chriſticolæ in pa-
riete alba ſcriptum invenere. Hic fuit cap-
tivus infortunatus Iohannes Iuſte, qui erat
quidam nobilis ex illis quinque equitibus,
quod ſpectaculum ſine dubio videntibus
maximam cordis attulit mœſtitiam atq; do-
lorem. Quum major exequutor illuc per-
veniſſet, quam primum incolæ illius coloniæ
cognovere ſuum magnum errorem, & faci-
nus, fuga ſalutem quærere cœperunt. Equi-
tes vero,& pedites noſtri,& Indi nobis amici
eos inſequuti ſunt, & multos neci dedere, &
captivas habuere plurimas fœminas, & pue-
ros tot quot potuerunt, & in ſervitutem ab-
duxere. quamvis pietate motus noluit inter-
ficere & deſtruere quantum potuit, & ante-
quam diſcederet ſuperſtites convenire, & in
ſua colonia degere juſſit, & in præſentiarum
habitatur,

habitatur, & erroris ſuis eos maxime pœn
tuit. Et dictus major executor ulterius pro
greſſus eſt, per quinque aut ſex leucas, a
coloniam quandam è provincia Taſcalteca
quæ eſt proximior confinibus è Culva, &
ibi offendit Hiſpanos, & homines adducen
tes bergantinos, & ſequenti die diſceſſit cum
tabulis & compagibus, quas adducebant op-
timo ordine, pluſquam octo millibus ho-
minum. Quod ut erat viſu mirabile, ſic
& cogito eſſe creditu mirabile, portare tre-
decim bergantinos terra, per decem & octo
leucas. Quoniam vera refero Majeſtati
Veſtræ quod ab agmine quod procedebat ad
extremũ, intercedebat intercapedo duarum
leucarum, & cum primum progredi cœpe-
runt, præcedebant octo equites Hiſpani, &
centum pedites. In lateribus vero, ultra
decem millia hominum, è provincia Taſcal-
tecal tuebantur. Quibus præerant Iute-
cad, & Teutipil, qui ſunt duo Domini ex
primatibus provinciæ Taſcaltecal. Extre-
mum defendebant agmen centum Hiſpani
& ultra, pedites, & octo equites, & forte ad
decem millia hominum bello aptorum &
bene compoſitorum, quibus præerat Chi-
chimecatecle, qui eſt ex primatibus illius
provinciæ cum alijs ducibus, quos ſecum
adducebat, qui eo tempore quo diſceſſe-
rant in primo agmine adducebantur tabulæ.
In extremo vero compago. Et ut ingreſſi
ſunt provinciam è Culva, bergantinorum
magiſtri juſſere, quod in primo agmine com-
pago locaretur, & tabulæ eſſent in extremo
agmine,

gmine, quoniam majori futuræ erant im-
ιedimento, ſi eis aliquid eveniſſet. Quod ſi
venire veriſimiliter eſſet futurum in primo
gmine, & Chichimecatecle, qui adducebat
abulas, quemadmodum eouſque cum ſuis
nilitibus fuerat ſortitus primum agmen, du-
æ fuit cervicis, & obſtitit plurimum, & ma-
ime laborarunt, ut extremum locum obti-
ıeret, quia ipſe volebat ſubire diſcrimen,
uod inde evenire poſſet, & hoc conceſſo
tiam nolebat pati, quod in extremo agmi-
e aliquis Hiſpanorum moraretur, cum ſit
ir maximæ fortitudinis, & vigoris, & ipſe
uærebat potiri eo honore. Adducebant
icti duces duo millia hominum onuſtorum
ommeatibus, & eo ordine & ſerie proſecuti
unt iter ſuum, in quo fuere tribus diebus.
Quarta vero luce ingreſſi ſunt hanc civita-
em maximo gaudio & exultatione, & ſtre-
itu tympanorum. Et ego ut eos exciperem,
lis obviam progreſſus ſum. Et ut ſuperius
ixi, illa multitudo tantum extendebatur,
uod ab eo tempore quo primi ingredi cœ-
erunt, intercederet ſpacium ſex horarum,
ntequam noviſſimi ingrederentur, nun-
uam ceſſantibus, qui ordine ingrederentur;
t poſtquam ad illos perveni & gratias egi
lis Dominis de beneficijs in nos collatis,
lis hoſpitia conſignavi, & neceſſaria pro-
ideri curavi, quam fieri potuit optime, &
ꝓſi mihi retulere, deſiderare cum illis è Cul-
a congredi, & viderem quid vellem illis
ıbere, & retulere, eos una cum alijs quos ſe-
um adduxerāt, eo animo veniſſe, & una cum
Hiſpanis,

Hiſpanis,aut mori,aut vindictam ſumere v
lebant. Ego gratias egi & dixi, ut quieti
darent, & cito eorum morem gererem v
luntati.

Poſt quam omnes iſti è Taſcaltecal,
civitate Teſaico quieverant tribus aut qu
tuor diebus qui equidem (comparatione v
rorum,qui in iſtis regionibus habētur) era
ſtrenuiſſimi, in armis eſſe juſſi viginti quin
equites, trecentos pedites & quinquagin
baliſtis,& pixidibus utentes,& ſex parva to
menta campis conducentia,aptari juſſi, & i
ſcijs omnibus quo pergeremus nona diei a
hac civitate diſceſſimus, & mecum vene
Duces prædicti, cum forte triginta millibu
hominum, ſuis agminibus bene compoſiti
ſecundum eorum conſuetudinem,& per leu
cas quatuor ab iſta civitate, cum jā eſſet hor
tarda,offendimus agmen hoſtile,& nos equi
tes irruimus in eos,& in fugam vertimus. Il
vero è Taſcaltecal, cum ſint agiles, nos ſun
ſequuti, & ex hoſtibus multos intereminus
Ea nocte ſub dio ſemper ad omnia parati no
ctem duximus maximis vigilijs, Sequenti die
ſummo mane, incœptum iter proſequi cœpi
mus, & eouſque nulli quo progredi vellem
ſignificaveram, & hoc ideo feceram, qui
cavebam à quibuſdam è Teſaico, qui profi-
ciſcebantur nobiſcum, ne illud incolis è Me-
xico, & Temixtitan ſignificarent quia adhuc
illis non fidebam,& pervenimus ad coloniam
nomine Xaltoca, quæ eſt ſita in medio lacus,
&circū eam invenimus plures,& magnas foſ-
ſas aquarum,& muniebant circum circa dictā

colonjam,

oloniam, ne equites ingredi poſſent, & ho-
:es maxime vociferabant, & conjiciebant in
os fuſtes, & ſpicula. Et pedites, quamvis
nagno labore, eam ingreſſi ſunt, & illos à
olonia expulerunt, & magnam dictæ colo-
iæ partem igne conſumpſerunt, & ea nocte
vimus dormitum per leucam, & orta jam
ice ſecuti noſtrum iter offendimus hoſtes,
: à longe cœpere vociferare, ut ſolent in bel-
o facere, quæ vociferationes ſunt mirabiles
uditu, & nos alij incepimus illos ſubſequi.
Et eos inſequendo pervenimus ad magnam
& pulchram civitatem, quæ dicitur Guanti-
lan, & eam invenimus inhabitatã, ea nocte
bi moram traximus.

Sequenti die ulterius progreſſi, perveni-
nus ad quandam civitatem Tenainca nomi-
ie, in qua nullum obſtaculum invenimus, &
bſque eo quod nos quieti daremus, progreſſi
uimus in aliam civitatem Acapuzalco no-
ninatam, quæ totaliter eſt in circuitu lacus,
iec in ea quievimus, admodum enim deſide-
abam pervenire ad aliam civitatem, quæ
Atacuba dicitur, quæ eſt proxima civitati
Temixtitan, & cum eſſemus illis propinqui,
nvenimus circum circa multas aquarum
oſſas, & hoſtes promptos, paratoſque. Et
quamprimum eos vidimus, & Indi nobis
imici ſimiliter irruimus in eos & ingreſſi ſu-
mus civitatem, & interficiendo eos expuli-
mus à civitate, & ea nocte cum hora eſſet
arda, nil aliud fecimus quam hoſpitio nos
collocavimus, quod erat adeo amplum, ut
commode in eo nos collocare potuerimus.

Sequenti

Sequenti die illuceſcente Indi nobis ami
cœpere civitatem depopulari, & combure
præter hoſpitium ubi hoſpitabamur, &
hoc tali uſi ſunt diligētia, ut combuſta fuer
etiam quarta pars noſtri Hoſpitij,& hoc ide
commiſſum eſt,quoniam alias quando profl
gati diſcedebamus à celebri civitate Temixt
tan, incolæ ipſius, una cum illis è Temixt
tan,in ea nos maxime oppugnarunt,& inter
fecere plures Hiſpanos.

Illis ſex diebus, quibus fuimus in hac civi
tate Atacuba, nullus extitit dies, quo no
fuerimus cum hoſtibus congreſſi, & levi
prælia iniverimus,& Duces illorum è Taſcal-
tecal,& commilitones ſui plurima duella ini-
bant cum illis è Taſcaltecal,& inter ſe acrite
& ſtrenue præliabantur, & inter eos multa
intercedebant, & alter alteri minabatur,&
convitia proferebant adinvicem, quæ ſine
dubio erant ſpectatu digna, & omni hoc tē-
pore mortui ſunt plurimi ex hoſtibus, abſq;
aliqua noſtrorum morte, quia multoties in-
greſſi ſumus ſtratas illas vias & pontes civi-
tatis,quamvis cum tot munimina obtinerent,
acriter reſiſterent, & multoties fingebant ce-
dere, ut civitatem ingrederemur, aſſerendo.
Ingrediamini civitatem, ut in ea vos volup-
tati (ut ſuperiori tempore) dare poſſitis. Ali-
quando dicebant. Cogitatis adeſſe alium
Muteezuma, qui votis ſatiſfaciat. Et dum
ſic iſta fierent, perveni ſemel ad quendam
pontem, quem expugnaveram. & cum ipſi
eſſent ultra illum pontem, ſignificavi meis,
ut quieſcerent, & ſimiliter illi cum ſignum
meum

ıeum conſpexere, innuerunt ſuis,ut ſilerẽt, t eis rotuli quare eſſent effecti fatui,& vellẽt eſtrui,& ſi inter eos comperiretur aliquis ex rimatibus civitatis, illuc accederet, quoiam deſiderabam illum alloqui. Illi vero :ſponſum dedere, omnem illam hominum ıultitudinem,quam ibi videbam eſſe Domios, & propterea ea, quæ vellem in medium roferrem, & cum ego nullum reſponſum ediſſem, cœpere in convitia prolabi, & quiam ex noſtris eis nunciavit eos fame periıros, non permittentibus nobis ut inde exient quæſitum cibaria. Reſponderunt,ſe non ıdigere,& ſi indigerent, manducaturi eſſent os Hiſpanos & Incolas è Taſcaltecal. Et uia iter meum ad hanc civitatem à Tacuba uerat potiſſimum, ut tractarem cum illis è 'emixtitan, & cognoſcerem, quali eſſent inentione, & mora mea ibi nil proderat, poſt ex dies decrevi reverti Teſaico ut properaem ad conficiendos bergantinos,& ut terra. ıarique eos obſidione premerem. Eo die, uo diſceſſimus, venimus dormitum ad civiatem Goaotitan de qua ſuperius memini, & ıoſtes nos ſemper ſunt inſecuti, & nos equies ſæpius in eos irruebamus, & ſic aliqui ıermanſere in noſtra poteſtate. Sequenti lie cœpimus iter noſtrum proſequi, & cum ıoſtes nos diſcedentes proſpicerent,rati ſunt ıos id timore facere : convenere multi ex llis. & nos inſequi cœpere. Cum ego hoc ɔroſpicerem, juſſi pedites anteire, & cum ſiſterent, in extremo eorum agmine eſſent quinque equites & ipſe remanſi cum reliquis

viginti: & juſſi ſex equites ſe collocare in in
ſidijs in quodam loco, & alios ſex in alio,
quinque in alio, & ipſe tribus equitibus i
alio. Et quam primum hoſtes tranſiviſſen
cogitantes nos omnes inſimul anteire, au
dientes vocem (Sancte Iacobe) proſilirent,
eos à tergo aggrederentur. Et cum tempu
affuit proſilivimus, & cœpimus lanceis illo
impetere, & inſequuti fuimus eos per dua
leucas, ſemper in planicie quæ fuit viſu di
gna, & ſic ex illis multi periere, tam à nobi
quam ab Indis noſtris amicis interempti, &
remanſere, & ulterius nos non ſunt inſecuti
Nos vero pedem retulimus, & conſequut
fuimus noſtros, & ea nocte permanſimus in
colonia quadam inſigni Aculman nomine
quæ abeſt duabus leucis à civitate Teſaico.
Vnde diſceſſimus ſequenti die. & in meridie
pervenimus ad civitatem, & fuimus hilari
vultu à majore executore, quē præfeceram,
& ab omnibus reliquis recepti, & maxime lę-
tati ſunt noſtro adventu, quoniam poſtquam
inde diſceſſeramus, nunquam aliquid de no-
bis ad eorum aures pervenerat, nec quid eve-
niſſet, & maxime deſiderabant ſcire. Sequen-
ti die, poſtquam eo perveneramus, Domini &
duces militum è Taſcaltecal à me dimitti pe-
tierunt, & profecti ſunt ad eorum civitatem,
admodum læti aliqua hoſtium præda.

Per dies duos, poſtquam ingreſſi eramus civitatem Teſaico, venerunt ad me aliqui Indi nuncij Dominorum è Calco, & ſignificarunt Dominos ſuos juſſiſſe, ut mihi ſuo nomine nunciarent, quod illi è Mexico &

Temixti-

Temixtitan eos aggredi vellent, & invadere ut eos deſtruerent,& me rogabant, ut eo ſubſidium deſtinarem, quemadmodum alias petierant. Et ego illico curavi mittere Condiſaluum de Sãdoval cum viginti equitibus, & trecentis peditibus, cui præcepi ut properaret, & cum illuc perveniſſet,curaret omnibus modis opem ferre,& favorem poſſibilem præſtare illis Majeſtatis Veſtræ vaſallis, & nobis amicis,& cum eo perveniſſet,comperit plurimos ex provincijs Guaxocingo, & Guacachula conveniſſe & expectare, & compoſitis rebus diſceſſêre, profecturi ad coloniam nomine Guaſtepeque, ubi incolæ è Culva erant collocati, unde damna inferebant incolis è Calco, & hoſtium plures exierunt è quadã colonia,quę erat in itinere,& cum Indi nobis amici eſſent magno numero, fidentes Hiſpanis equitibus inſimul ingruerunt in eos, & caſtris potiti ſunt, & ea in colonia prope Guaſtepeque ea nocte morati ſunt, & poſtera luce diſceſſêre, & cum perveniſſent prope coloniam Guaſtepeque,incolæ è Culva incœpere conſerere manus cum Hiſpanis, tamen brevi eos in fugam verterunt, & eos interficiendo ejecerunt à colonia. Equites vero morati ſunt, ut equis cibum ſubminiſtrarent, & hoſpitarentur, & dum eſſent ita imparati,pervenere hoſtes uſque ad plateam ante hoſpitium exiſtentem vociferando,projiciendo lapides,fuſtes,& ſagittas, & Hiſpani ſumptis armis una cum Indis nobis amicis, eos aggreſſi ſunt,& à dicta colonia denuo expulerunt, & inſecuti ſunt eos per leucæ ſpa-

cium, & interfecere multos ex hoſtibus,& ea nocte admodum laſſi, reverſi ſunt ad dictam coloniam Guaſtepeque,ubi quievere per dies duos. Eo tempore major executor audivit in colonia ulteriori Acapichtla nomine,conveniſſe hoſtium maximam multitudinem, & conſtituit illuc proficiſci viſum, ſi pacifice ſe dedere vellent & pacem vellent quærere.Iſta colonia erat admodum munita, & loco alto ſita, ubi ab equitibus lædi non poterant, & cum Hiſpani illuc perveniſſent, illico hoſtes manus conſerere cœperunt, & è loco alto lapides projicere. Et quamvis multi eſſent ex amicis noſtris, cum dicto majori executore, conſiderantes loci munimen, non audebant hoſtes aggredi, & quã primum dictus major executor, & Hiſpani hoc conſpexere, conſtituerunt, aut mori,aut vi aſcendere in excelſum illius coloniæ, & invocatione Sancti Iacobi incœperunt aſcendere, & Deo optimo maximo placuit, tantum virium eiſdem ſubminiſtrare, quod quamvis maxime obſiſterent & offenderent, aſcenderunt tamen quanquam multi fuerint vulnerati, & cum Indi noſtri amici eos eſſent inſecuti, & hoſtes ſe victos viderent, fuit tanta eorum cædes ex Hiſpanis manibus & illis qui cadebant ab alto, quod omnes illi qui ibi interfuere, affirmant fluvium parvum, qui coloniam illam circundabat, rubicundum mortuorum ſanguine effluxiſſe,& piu morati ſunt, antequam aquam potabilem extrahere poſſent. Cum enim ingens eſſet æſtus,aqua multum indigebant, & cum modum huic negotio

Fluvius quidam interfectorum ſanguine rubet.

negotio impoſuiſſet, dimittens duas eas colonias quietas, & bene condigna caſtigatione mulctatas, quia pacem primo negaſſent, dictus major executor reverſus eſt omnibus comitantibus ad civitatem Teſaico. Et credat. V. S. C. M. hanc fuiſſe inſignem victoriam, in qua Hiſpani optime vires ſuas demonſtrarunt.

Cum incolæ è Mexico, & Temixtitan audivere maximum damnum illatum ſuis ab Hiſpanis & incolis è Calco, conſtituerunt in eos mittere duces quoſdam maximis copijs, quo audito incolæ è Calco mihi ſignificarunt, rogantes, ut illis celerrime præſidium tranſmitterē, & illico expedivi dictum majorem executorem quibuſdam peditibus & equitibus.

Tamen cum eo pervenit, jam hoſtes è Culva & incolæ è Calco, conflixerant acriter hinc inde, ut Deo placuit, ut amici noſtri è Calco victoria fuerint potiti, & neci dedere multos ex hoſtibus, & captivos obtinuere quadraginta, inter quos erat dux quidam ex Mexico & duo alij ex primatibus quos omnes incolæ è Calco conſignarunt dicto majori executori, ut ad me eos adduceret. Quorum aliquos ad me deſtinavit, reliquos ſecum retinuit. Voluit enim morari ad præſidium incolarum è Calco, in quadam colonia infinibus hoſtium è Mexico. Et poſtea dum ei viſum eſt moram ſuam non neceſſariam, redijt Teſaico, & adduxit reliquos captivos, qui apud eum remanſerant. Interim habuimus alia multa levia certamina, & occurſus

cum incolis è Culva, quæ omnia ad evitandam prolixitatem prætermitto.

Cum iter à civitate Veræ Crucis, ad hanc civitatem jam eſſet tutum & poſſent ire, & redire tuti illi è civitate jam dicta, quotidie aliquid à nobis audiebant, & nos ſimiliter ab illis, quod prius fieri non poterat. Et nuncio quodam miſerunt ad me quaſdam baliſtas, pixides, & pulverem: quibus maximam cepimus voluptatem. Et inde ad duos dies, miſerunt alium nuncium, quo nunciarunt portui applicuiſſe naves tres quibus vehebantur multi milites, & equi, & eos illico ad nos erãt tranſmiſſuri. Et cum in tanta eſſemus ſubſidij penuria, nobis à Deo Opt. Max. ſubſidium tranſmiſſum credidimus.

Omnibus modis poſſibilibus inquirebam in noſtram amicitiam allicere incolas è Temixtitan, partim ne eorum cauſa deſtruerentur, partim ut quieſceremus à laboribus præteritorum bellorum. Et maxime, quia cognoſcebã inde provenire maximam utilitatẽ V. Majeſtati: & ubicumque poteram habere aliquem civitatis incolam, illum remittebam, ut illos monerem, quod pacifice deditionem facerent. Et in die Mercurij Sancti Anni M. CCCCCXXI. coram præſto eſſe juſſi primates incolas è Temixtitan, quos illi è Calco captivaverant, & nunciavi an aliquis eorum proficiſci vellet ad civitatem, & meo nomine Dominos illius alloqui, & eos rogare, quod ulterius non quærerent mecum bella gerere, & ſe ſubderent in vaſallos Veſtræ Majeſtatis, ut prius fecerant, quoniam ego illos

llos perdere non cupiebam, ſed in amicos
enere. Et quamvis non libenti animo irent,
quoniam timebant, ſi nuncium illud afferen-
tes irent, eos interficerent, duo tamen ex illis
ire conſtituerunt, & à me literas petiere. Et
quamvis illi non perciperent ea, quæ in eis
continebantur, ſciebant tamen talem vigêre
conſuetudinem, ut cum eo pervenirent in-
colæ civitatis eiſdem fidem adhiberent. Ideo
interpretibus adhibitis eis nota feci, quæ in
dictis literis continerentur, ſcilicet ea, quæ
ipſiſmet impoſueram, & eo pacto diſceſſêre,
& præcepi quinque equitibus, ut eis aſſiſte-
rent, donec ad loca tuta perveniſſent.

Die ſabbati ſancti, incolæ è Calco, & ſui
confœderati, & amici mihi nunciandum cu-
rarunt, incolas è Mexico, contra eos moveri,
& oſtenderunt panno quodam albo pictas
omnes colonias, quæ adverſus eos proficiſce-
bantur, & itinera, quibus proficiſci debebant,
& ſupplicabant, quod omnino ſubſidium eiſ-
dem tranſmitterem, & dixi eis, quod inde ad
dies ſex ſubſidium eiſdem deſtinarem, & ſi
intra hoc tempus neceſſitate aliqua preme-
rentur, mihi ſignificandum curarent, & ego
eiſdem opem eſſem laturus. Tertia die Pa-
ſcatis reverſi ſunt me rogatum, ut celerrime
ſubſidium tranſmitterem, quia citius quam
fieri poterat hoſtes appropinquabant: & ego
eis aperui me velle ire ad opem eis ferendam,
& voce præconia mandari juſſi eſſe in armis
viginti quinque equites, & pedites trecentos.

Die Iovis ante hoc, venere ad civitatem
Teſaico, quidā nuncij è provincijs Tazapan,

Maſcalango, & Neuten, & aliarum pr
vinciarum, & ſignificarunt adventaſſe, ut
dederent in vaſallos Veſtræ Majeſtatis, &
amicitia nobiſcum jungerentur: quonia
ipſi nunquam aliquem ex Hiſpanis inter
merant, & ſe erexerant contra ſervitium V
ſtræ Majeſtatis, & attulere quaſdam veſtes
bombice. Eis gratias egi, & pollicitus ſu
ſi eſſent boni, & fideles, illos bene tractare
& ſic læti reverſi ſunt.

Sequenti die Veneris, qui fuit quintus di
Aprilis, dicti Anni Milleſimi quingenteſi
vigeſimi primi, digreſſus ſum ab hac civit
te Teſaico, comitantibus triginta equitibu
& trecentis peditibus qui erant parati, & i
ea dimiſi triginta equites & trecentos pedi
tes, quibus præfeci Condiſaluum de San
doval executorem majorem, & mecun
exivere ad viginti millia hominum è Teſai
co, & agmine compoſito, ivimus dormitun
ad coloniam provinciæ Calco, Tamanalc
nomine, ubi optime fuimus recepti & ho-
ſpitati, & ibi (quoniam eſt locus munitiſ-
ſimus) poſtquam incolæ è Calco amicitiam
noſtram iniverant, ſemper præſidium te-
nuere, eſt enim in finibus provinciæ è Cul-
va. Poſtera vero die pervenimus ad Calco,
nona hora diei, & nullam moram fecimus,
niſi in alloquendo Dominos illius, & illis
ſententiam meam aperui, quæ erat ſemel
ambire lacum, cum cogitarem, quod eadem
die tranſacta quæ magni erat momenti tre-
decim illi bergantini eſſent perfecti & para-
ti, ut eos lacubus credere poſſemus. Et
cum

ım eſſem allocutus Dominos è Calco, hora
eſperarum diſceſſimus,& devenimus ad eo-
ım coloniam ubi ſe nobis conjunxere ad
uadraginta millia hominum militum nobis
micorum, & ea nocte ibi quievimus. Et
uia incolæ dictæ coloniæ mihi retulere, in-
olas è Culva, me in planicie expectare, juſſi
ı aurora gentes omnes eſſe in armis, & ex-
editas, & ſequenti die poſt miſſarum ſolen-
ia progredi cœpimus, & ego primum agmẽ
ccupavi comitantibus viginti equitibus. In
xtremo vero agmine, remanſere equites
ecem, & eo pacto tranſivimus cacumen
rduum. Poſt meridiem pervenimus ad
ıontem arduum & altum, & in ejus cacu-
ıine erat magna multitudo mulierum &
ıuerorum, & illius latera plena armatis vi-
is, & illico vociferare cœperunt, fumos
ıultos faciendo, in nos tum fundis, tum
bſque fundis multos lapides,ſagittas, jacula
x fuſtes jaciendo, ita quod cum perveniſ-
ent ad nos, multum incommodi ſuſtine-
ıamus. Et quamvis vidiſſemus, quod in
ılanicie non auſi fuerant nos expectare,mihi
ıiſum eſt (quamvis aliud foret iter noſtrum)
ıſſe puſillanimitatem ulterius progredi,
ıriuſquam eis aliquid damni intuliſſemus,
x ut amici noſtri non arbitrarentur nos ex
egnitie illud prætermittere. Circumſpexi
ıontem, qui erat in circuitu fere per leu-
am, & vere tam natura munitus & arduus,
ıt videretur fatuitas velle illum aſcendere &
ıccupare, quamvis eos obſidere poſſem, &
os ad deditionem cogere, non poteram me

continere, & dum ita hærerem, conſtitui
lum aſcendere tribus locis, quos conſpex
ram, & commiſi Chriſtophoro Corral ſign
fero ſexaginta peditum (qui ſemper me c
mitabatur) ut ſuo vexillo in eos irrueret,
aſcenderet locum magis arduum, & quibu
dam militibus pixidibus utentibus, & bal
ſtis, ut eum intrepide ſequerentur.

Et Iohanni Rodriguez à Villa Forti,
Franciſco Verdugo præfectis, & ſocijs ſuis
quibuſdam militibus baliſtis utentibus ali
loco aſcenderent, & Petro Dircio & Andre
à Moniaraz ut alio loco aggrederentur, qu
buſdam paucis militibus, pixidibus, & bal
ſtis utentibus. Et cum audirent pixidis ſo
num omnes conſtituerunt aſcendere, & au
mori, aut victoria potiri. Et cum audiſſen
pixidis ſonum illico montem ſcandere cæpe
re, & hoſtibus cepere duos montis circuitus
& ulterius aſcendere non prævaluere, qui
nec pedibus nec manibus ſe ſuſtinere pote
rant. Erat enim incredibilis aſperitas, &
arduitas dicti montis, & tot lapides manibu
ab alto dejiciebant, qui, quamvis frangeren-
tur maximum damnum inferebant, & fuit
tam ſtrenua hoſtium defenſio, ut duos nobis
interfecerint Hiſpanos, & vulnerarint ultra
viginti, nullo pacto illac tranſire potuimus.
Ego autem, cum viderem impoſſibile eſſe,
plus eo quod feceramus, poſſe efficere, & mul-
tos hoſtium convenire, ut in monte conſti-
tutis opem ferrent, ut omnis planicies eſſet
hoſtibus referta, præfectis mandavi, ut pedē
referrent, & quum deſcendiſſemus eos ag-

greſſi

ſi fuimus, qui erant in planicie eos vul-
ndo,& interficiendo,& duravit perſecu-
pluſquam hora cum dimidia, & quum
ima eſſet hoſtium multitudo, equites
e diſperſi, & poſtquam convenere, factus
b eis certior, qualiter pervenerant per
am ab eo loco, & viderant alium mon-
, maxime refertum gentibus, tamen non
arduum,& in planicie circum circa erant
imæ coloniæ, & duo non defuiſſe ibi,
hic deerant. Primum erat aqua. Aliud,
d cum mons non tam arduus eſſet, non
tum obſiſteret, & quia ſine periculo gen-
illæ non poterant capi,maxima cum mœ-
ia (quum ea victoria potiri non potuiſſe-
s) inde diſceſſimus, & profecti fuimus
mitum in alia colonia apud dictum mon-
n, ubi maxime paſſi fuimus, quia nec ibi
am potuimus comperire, & tota ea die
nos, nec equi, eam attigeramus, & ſic
nſimus ea nocte, audientes hoſtium tym-
na, buccinas,& vociferationes.
Quum illuceret quidam præfecti, & ego
ſpeximus crepidinem, quæ nobis non mi-
s ardua videbatur, quam primus mons.
abebat enim abrupta altiora quidem, non
men aſcenſu ardua, & in illa erant plures
gnæ apti, ut aſcenſum prohiberent. Et
æfecti, & ego cum alijs nobilibus, qui ade-
nt, acceptis parmis pedites eouſque pro-
eſſi fuimus (conduxerant enim equos, ut
ſdem potum exhiberent per leucam ab eo
co) ut ſaltem videremus montis ſitum, &
nde poſſemus illum oppugnare. Et reliqui
quamvis

quamvis nihil eis fuiſſet commiſſum,
ſubſequi cœpere. Et quamprimum pe
nimus ad montem, illi qui erant in abru
illius, arbitrati ſunt me medium velle
gredi, & ea reliquerunt ut ſuis ſubvenir
Ego vero quamprimum conſpexi eor
malum ordinem & cogitans, ſi ea duo
rupta occuparem, poſſem multum eis da
ni inferre : abſque multo ſtrepitu, juſſi p
fectum cum ſuis commilitonibus ut alter
ex eis aſcenderet, occuparetque magis
duum, quod vacuum reliquerant. E
autem reliquis comitantibus montem ſca
dare cœpi, ubi denſiores erant hoſtes :
Deo placuit ut illius gyrum unum occup
verim, & collocavimus nos in loco tam ela
ut pene illum ubi manus conſerebant æqu
ret, quem videbatur impoſſibile vi occupa
poſſe. Saltem ſine maximo periculo & dan
no. Iam præfectus unus collocaverat v
xillum ſuum altiori in parte dicti mont
& inde jaculari cœpit in hoſtes baliſtis
pixidibus. Illi viſo incommodo, quod ſu
ſtinebant & animo volentes futura annu
runt velle facere deditionem, & arma depo
ſuere humi, & ſemper mea extitit ſententia
velle illis oſtendere, nos nolle eos offender
& damnum aliquod inferre, quamvis maxi
ma eſſent pœna digni. Præſertim cum vel
lent eſſe Majeſtatis Veſtræ vaſalli, & eſt gen
tantæ rationis, ut hæc omnia optime perci
piat. Iuſſi ut deſiſterent à damno eis infe
rendo, & cum me allocutum venere, eos læto
vultu recepi, & cum conſpexiſſent, quã gra
tioſ

e ſecum agebamus, illis illud in altero
nte exiſtētibus nunciarunt. Qui quamvis
ores manſiſſent, conſtituerunt tamen ſe
ere in Majeſtatis Veſtræ vaſallos. Et ac-
ere veniam petētes errorum præteritorū.
a colonia apud montem, fuimus per dies
s, & inde vulneratos milites ad civitatem
aico conducendos curavi.

it inde diſceſſi, & decima hora die perve- Viridarium ampliſſ. & elegantiſſ.
ius ad civitatem Guaſtepeque, de qua ſu-
ius memini, & in domo Viridarij Domini
us omnes hoſpitati ſumus, quod virida-
m eſt majus, pulchriuſque omnibus, quæ
o unquam tempore viſa ſunt. Continet
m intra ſe quatuor leucarum circuitum,
o præterlabitur conſpicuus fluvius, & de
o ad locum ad geminarum baliſtarum ja-
m, ſunt Domus cum viridarijs ſuis par-
, varijs arboribus diverſorum fructuum,
herbis & floribus odoriferis. Et certe
ſpectatu dignum videre viridarij hujuſ-
di elegantiam & amplitudinem. Et eo
in eo hoſpitati fuimus, & incolæ nos
nibus poſſibilibus officijs proſecuti fuere.
ſtera autem die diſceſſimus, & octava
ra diei pervenimus ad coloniam magnam
tepeque, in qua nos multitudo hoſtium
pectabat, & cum eo devenimus, viſum
eos nobiſcum velle pacifice agere, ſive
nore quo premebantur, ſive ut nos de-
erent, quia illico ſine aliqua compoſi-
ne fugere cœperunt, & coloniam de-
ere, & ego non curavi in ea moram tra-
re, & cum illis triginta equitibus eos
inſecuti

inſecuti fuimus per leucas duas,donec in
ſimus eos in alia colonia, quæ Giluteq;
cupatur, ubi multos vulneravimus, & c
interfecimus. In ea invenimus incola
modum imparatos. Eo enim perveni
antequam eorum exploratores adveniſ
& aliqui eorum obiere, & cœpimus pl
mulieres, & pueros. Reliqui omnes t
fugæ dedere. Egò moram traxi in ea col
diebus duobus, ratus Dominum illius ve
rum, ut ſe Majeſtati Veſtræ ſubderet, &
non veniſſet, in meo diſceſſu ignem colo
injiciendum curavi, & antequam ab ea di
derem, venerunt ad me quidam alterius
loniæ ulterioris Iaćtepeque nomine, & ſ
plices petiere, ut erroribus ſuis condonar
quoniam volebant Majeſtatis Veſtræ eſſe
ſalli, & ego eos benigne excepi, quonian
eos jam condigne fuerat animadverſum.

Eadem die, qua diſceſſi, perveni ante co
niam quandam munitiſſimam Coadinal
ced, & in ea erant multi viri pugnæ apti,
erat colonia tam munita, & circundata,
monticulis, & anfraćtibus, ut aliqui eor
decem hominum obtinerēt profunditate
& equites non poterant ingredi, niſi lo
duobus, & eos tunc temporis ignorabam
& ut per ea loca ingredi poſſemus cogeb
ambire ſpatium leucæ cum dimidia. Pote
mus etiam ingredi per pontes ligneos, tan
eos extulerant, & erant tam arduo loco co
ſtituti, & tuto, ut ſi fuiſſemus in decuplu
pro nihilo nos habuiſſent. Et dum appr
pinquaremus, jaculabantur in nos plurim
ſagitt

gittas,lapides & fuſtes. Et dum ita conten-
eremus, Indus quidam è Taſcaltecal ab ho-
ibus non conſpectus tranſilijt loco admo-
um difficili. Quamprimum Indi eum con-
ɔexere, rati ſunt Hiſpanos, illac tranſiviſſe,
: hoc pacto tanquam cæci,& admirantes de-
erunt terga fugæ, & Indus ille, & quatuor
ımiliares mei eos inſequebantur, & duo alij
ræfecti, quamprimũ viderunt Indum tran-
:untem, illum ſequuti ſunt, & tranſiverunt.
go autem cum equitibus cœpi ambire ea
ɔca uſque ad montem, ut poſſem invenire
ıgreſſum ad coloniam. Indi hoſtes noſtri
:mper ſagittas & fuſtes in nos jaculabantur,
uia inter nos & eos non intercedebat aliud
iſi anfractus in modum foſſæ, & cum inten-
ı eſſent pugnæ nobiſcum initæ, & iſti adhuc
on conſpexerant illos quinque equites Hi-
ɔanos, aggreſſi ſunt eos incautos à tergo, &
ulnera illis inferre cœperunt. Et quum eos
ım incautos offendiſſent & non cogitantes,
uod à tergo aliquid damni eis inferri poſſet,
ıon enim ad aures ſuas pervenerat, ſocios
:anſitum deſeruiſſe, quo Indus ille & Hiſpa-
i tranſiverant,) erant admirantes,& non au-
ebant conſerere manum, & ex illis interfi-
iebantur aliqui ab Hiſpanis. Et poſtquam
idere veritatem rei,cœpere ſe dare fugæ. Et
ım noſtri ingreſſi erant coloniam, & eam
œperunt comburere, & hoſtes omnes aufu-
iebant,& ita fugiendo,confugiunt ad mon-
em,quamvis multi ex illis perierint.Et equi-
:s Hiſpani multos interemerunt. Et poſt-
uam invenimus ingreſſum in coloniam
circa

circa meridiem, in ea conſtitimus in dom
ſita in quodam viridario. Erat enim ja
colonia penitus combuſta,& hora jam tard
Dominus coloniæ, & aliqui primates cog
tantes quod in loco tam arduo,& tuto ſe tu
ri non potuerant, timentes ne montē aſce
deremus ad eos interficiendos,conſtitueru
venire ſe oblatum in vaſallos Veſtræ Maj
ſtatis. Et ego eos in tales recepi, & mi
polliciti ſunt ſe in futurum velle eſſe noſtr
amicos. Iſti Indi,& alij, qui veniebant ad
ſubjiciendum in vaſallos Veſtræ Majeſtati
poſt combuſtionem domorum, & depopula
tionem bonorum, retulere hanc ſubeſſe cau
ſam, cur tam ſero noſtram injuiſſent amici
tiam, quia credebant luere pœnas errorur
commiſſorum, niſi primo paterentur ſib
damnum inferri, arbitrantes ſi damnum fuiſ
ſent perpeſſi, nos eos ulterius odio proſequ
non deberemus.

Ea nocte dormivimus ea in colonia, & ſe
quenti die ſecuti fuimus iter noſtrum pe
provinciam, & pagos inhabitatos, & ſin
aqua, quam & unius montis cacumina maxi-
mo labore,& ærumnis tranſivimus,& abſque
potu, adeo, quod plurimi ex Indis, qui erant
nobiſcum, ſiti periere. & per ſex leucas ab
illa colonia, ea nocte quievimus in quadam
habitatione, & die illuceſcente iter noſtrum
ſecuti, pervenimus in conſpectum pulcherri-
mæ civitatis Sichimilco nomine, quæ ſita eſt
in lacu aquæ dulcis, & cum illius incolæ ad-
ventum noſtrum diu cognoviſſent, aggeres
multos, & foſſas conſtruxerant, & pontes
extulerant

ꝛtulerant omnium ingreſſuum ad dictam ivitatē, quæ abeſt à celebri civitate Temixtan, tribus, aut quatuor leucis: & in ea erant renui multi, qui, aut civitatem tueri, aut ortem ſubire conſtituerant. Quum eo perꝛniſſem, & milites ſuo ordine collocaſſem, juo deſcendi, & peditibus quibuſdam coitantibus, deveni ad aggerem quendam, iem extruxerant, poſt quem latebat maxia hoſtium copia: & cum cœpimus oppuiare agrem, quia pixidibus & baliſtis utens illis damnum maximum inferebant, eum ꝛſeruere, & Hiſpani ingreſſi ſunt aquas, & lterius progeſſi terram invenere, & dimidiæ oræ intervallo, quo cum eis pugnavimus, ccupavimus potiorem portionem civitatis, hoſtes retrocedentes aſcenderunt ſuas caoas, & nobiſcum certarunt, donec nox ſuervenit, & reliqui quærebant pacem, & alij ropterea à pugna non deſiſtebant, & toties nuerunt paci, nunquam tamen eam executoni, demandarunt, donec fuerimus ab ipſis ideo id faciebant. Primo, ut interea mporis exportarēt, bona & deinde moram terponerent, qua in ſubſidium illis advenrent Incolæ à Meſico, & Temixtitan. Eo ie interfecerunt duos Hiſpanos, qui predæ ratia ab alijs ſejuncti proficiſcebantur, & ierunt in tanta anguſtia, ut nuſquam auilium afferri potuerit. Et ſub veſperam ogitarunt hoſtes, quomodo efficere poſꝛnt, quod nunquam à ſua civitate vivi xire poſſemus, & congregata magna eoum multitudine conſtituerunt nos aggredi

ca parte, qua ingreſſi eramus, & cum eos v
nientes vidimus, admodum admirati fuim
eorum ſtrenuitatem, & velocitatem, quas p
ſe ferebant, & ſex equites & ego, qui parati
res reliquis eramus, in eos irruimus, illi au
equorum ſtrepitu perculſi, terga verterun
& ſic eos fuimus inſecuti extra civitate
plures interficiendo, quamvis fuerimus
maximo periculo quia cum tam acriter p
gnarent, multi ex illis auſi ſunt equites e
pectare ſuis enſibus, & parmis, & cum eſſ
mus mixti illis, & diu fueramus eos inſecu
equus quo ego inſidebam feſſus cecidit, &
cum me peditem hoſtes conſpexiſſent, aliqu
contra ſe moverunt. Ego autem lancea m
tueri cœpi, & Indus è Taſcaltecal (quem op
time cognoſcebam) cum me periculo inclu
ſum, & in eo diſcrimine videret, ut opem fer
ret advolavit, & ipſe cum familiari meo, qu
advenit, ereximus equum, & eo inſtanti ad
venere Hiſpani, & aufugerunt, & ego una c
equitibus, cum eſſemus feſſi, reverſi fuimus i
civitatẽ, & quamvis nox appropinquaret, &
quieti nos dare deberemus, juſſi quod omne
põtes elati, quibus tranſibat aqua obſtrueren-
tur lapidibus, & cæſpitibus qui aderant, ut
equites poſſent civitatẽ ingredi & egredi ſine
labore aut periculo, & inde non diſceſſi do-
nec illa mala itinera optime fuiſſent refecta,
& maximo ordine excubiarum eam noctem
conſumpſimus.

Sequenti die cum omnes incolæ è Mexico,
& Temixtitan cognoſcerent me eſſe in civi-
tate Sichimilco. decrevere nos terra & lacu
modo

modo aliquo circundare; cogitabant enim hos non poſſe evadere. Et ipſe aſcendi turrim idolis eorum dicatam, ut conſpicerem, quo ordine progrederentur & unde nos aggredi poſſent, ut remedium quantum deceret apponerem, & cum omnia præparaſſem, adventavit maxima canoarum copia, quæ aſcēdebant ad bis mille, quibus vehebantur ultra duodecim millia hominum, terra vero procedebat tanta multitudo hominum, ut planiciem omnem operirent, & duces eorum qui præibant habebant in manibus enſes ex noſtris, & clamando eorum provincias, videlicet Mexico Mexico, Temixtitā Temixtitan, proferentes in nos jurgia multa, & minabantur velle nos interficere eiſdem enſibus, quos nobis abſtulerant in civitate Temixtitan, & cum jam declaraſſem, quem locum quilibet præfectus obtinere deberet, & quia continentem verſus erant maximæ hoſtium copiæ, eos aggreſſus ſum equitibus viginti, & Indis quingentis è Taſcaltecal, & diviſimus nos in partes tres, & eis injunxi, quod poſtquam congreſſi eſſent, pedem referrent ad radices unius montis, qui per mediæ leucæ ſpacium aberat, quia pariformiter ibi conſtitebant multi ex hoſtibus. Et ita diviſæ, quælibet turma per ſe aggreſſa eſt hoſtes, & illis profligatis & vulneratis, & multis interfectis retroceſſimus ad radicem montis, & mandavi quibuſdam familiaribus meis peditibus qui mihi ſerviverant, & qui erant agiles, ut experirentur ſcandere montem ab ea parte, ubi aſperior videretur, & ipſe cum equitibus cir-

cumdarem montem ubi locus erat planior & eos ita interciperemus, & ſic evenit, quoniam cum conſpexere Hiſpanos montem aſcendere, rati ſe tuto poſſe fugere, terga verterunt &, obviarunt nobis, qui eramus quindecim equites, & eos aggreſſi fuimus, & ſimiliter illi è Taſcaltecal, ut brevi ſpacio ultra quingentos ex illis fuerint deſiderati, & reliqui omnes evaſere, & aufugerunt in montes. Reliqui ſex equites, forte fortuna ingreſſi ſunt latum & planum iter hoſtes vulnerando, & per leucam & dimidiam è Sichimilco offenderunt agmen hominum belligerorum, qui veniebant hoſtibus opem, laturi, eoſque profligarant, quoſdam vulnerarunt, jam cum in unum conveniſſemus omnes circa decimam diei reverſi ſumus in civitatem Sichimilco, & ingreſſus inveni Hiſpanos multos deſiderantes noſtrum adventum, ut ſcirent quid nobis ſucceſſerat, & mihi expoſuerunt ſe fuiſſe in maximo periculo conſtitutos, & ipſos (ultra etiam vires ſuas) enixos ut hoſtes ejicerent, ex quibus maximam interfecerant multitudinem, & mihi elargiti ſunt duos enſes, quos noſtri Indis abſtulerant, & dixere milites baliſtis utentes amplius nullas obtinere ſagittas : nec pixidibus utentes pulverem. Et dum ſic eſſemus antequam equis deſcenderemus, advenit maximum hoſtium agmen, per amplam ſtratam viam maxima vociferatione, & illico in eos irruimus, & cum ab utroque viæ ſtratæ latere eſſet lacus, ſe in eum projecere, & eo pacto eos fudimus, & ſic militibus conjunctis

admo-

admodum laſſi civitatem fuimus ingreſſi, & univerſam incendi juſſi præter hoſpitium ubi moram trahebamus. Et ſic fuimus tribus diebus in hac civitate & nullo die fuimus ſine pugna. Poſtremo relicta civitate igne conſumpta, & deſtructa diſceſſimus, & certe erat ſpetioſa, in ea enim erant multæ domus & turres ſuis idolis dicatæ ex lapidibus quadratis. Et ne ſim prolixus, prætermitto multa miranda, quæ erant in iſta civitate.

Ea die qua diſceſſi, exivi extra civitatem ad quandam plateam, quæ eſt in continenti, & eſt prope civitatem, qui locus eſt ubi incolæ habent nundinas ſuas, & ordinem ponebam, ut decem equites primum obtinerent agmen decem medium agmen peditum, & ego una cum alijs decem extremum agmen obtinerem. Incolæ vero è Sichimilco ubi nos progredi conſpexere, cogitantes nos eorum timore diſcedere, à tergo aggreſſi ſunt magno clamore, & decem equites una mecum aggreſſi fuimus eos, donec in aquas proſilire coegimus, adeo ut nos ultra non ſint inſecuti, Et eo pacto incœptum iter proſecuti fuimus, & hora decima diei pervenimus ad civitatem Cujoacan, quæ abeſt à Sichimilco duabus leucis, & à civitatibus Temixtitan, Culvacan, Vchilubuzco, Iztapalapa, Cuitagnaca, & Mizqueque (quæ omnes ſunt ſitæ in aquis, & ex iſtis nulla majori leucæ cum dimidia intervallo ab alia diſtat) eam habitatoribus vacuam comperimus, & in ea fuimus hoſpitati in domo Domini ipſius, & ibi fuimus eo die, quo eam ingreſſi

 fuimus

fuimus & ſequenti: & quia perfectis bergantinis conſtitueram obſidere civitatem Temixtitan, volui prius videre ſitum hujus civitatis, & ingreſſum egreſſumque & quo in loco Hiſpani poſſent offendere, aut offendi. E ſequenti die qua pervenerã aſſumptis quinq equitibus & ducentis peditibus, ſic progreſſus ſum ad lacus littora, qui erat prope per viam ſtratam, quæ ingreditur civitatem Temixtitan, & vidimus tot canoas militibus refertas, ut pene infinitus earum eſſet numerus, & devenimus ad aggerem, quem conſtituerant in ipſa ſtrata via, & pedites eum oppugnare cœpere, & quamvis fuerit acris oppugnatio, & multum obſtiterint, & vulnerarint decem Hiſpanos, eum tamen aggerem tandem occuparunt, & multos ex hoſtibus neci dederunt, quamvis baliſtis & pixidibus utentes remanſiſſent ſine pulvere & ſagittis. Et ex eo vidimus dictam viam ſtratam recto tramite aqua procedere ad civitatem Temixtitan par leucam cum dimidia, & eam cum illa quæ tendit ad civitatem Iztapalapa, refertas viris ſine numero. Et conſiderato eo quod videre deſiderabam, quoniam in hac civitate eſſẽ debebat præſidium ex equitibus & peditibus, collegi noſtros, ſic reverſi ſumus comburendo domos, & turres ſuorum idolorum, & ſequẽti die diſceſſimus ab hac civitate ad civitatem Tacuba, quæ abeſt duarum leucarum ſpatio, & pervenimus illuc decima diei hora præliando undequaque.

Hoſtes enim ex aqua prodibant aggreſſuri Indos, qui ſarcinas noſtras afferebant, & inve-

venie-

nitebant ſe deluſos, & ſic nos pacifice pro-
ire permittebant. Et quia, ut dixi, mea
ſententia erat circumire omnem lacum, ut
erluſtrarem & melius cognoſcerem ſitum
rovinciæ, & etiam ut opem ferrem Indis
micis noſtris, nolui moram trahere in civi-
ate Tacuba. Et quum incolæ è Temixtitan
uæ eſt illi propinqua,(extenditur enim tan-
um civitas, ut fere in continentem uſque
rotendatur civitatis Tacuba) conſpexere
os ulterius progredi, animis crevere, & ma-
ima alacritate cœpere aggredi ſarcinas no-
tras, & quum nos equites eſſemus optimo
rdine conſtituti, & in planicie, hoſtibus
damna multa abſque noſtro incommodo in-
ferebamus, & dum modo huc, modo illuc
currerémus, & quum aliquando juvenes qui-
dam familiares domeſtici mei me ſequeren-
tur, una vice ex illis duo non ſunt ſequuti, &
devenerunt eum in locum ubi ab hoſtibus
capti fuerunt. Quapropter rati fuimus,ho-
ſtes in eos maxime animadverſuros ut facere
ſolènt, qua ex re Deus eſt teſtis doloris quem
ſuſtinui, tam quoniam erant Chriſticolæ,
quam,quoniam erant viri ſtrenui, & hoc bel-
lo optime Majeſtati Veſtræ inſerviverant. Et
quum exiviſſemus ab hac civitate, cœpimus
iter noſtrum proſequi per alias colonias cir-
cumvicinas, & appropinquavimus multitu-
dini, & tunc ibi cognovi Indos captivos ha-
buiſſe eos juvenes. Et ut mortem eorum
vindicarem, & quia hoſtes nos inſequeban-
tur majori vociferatione quam dici poteſt,
ego viginti equitibus in inſidijs me collocavi

poſt domos quaſdam.Et quum Indi viderei
reliquos decem equites cum ſarcinis, & rel
quam multitudinem præire, ſemper eos ſ
quebantur per iter quod erat latum & plan
nil ſuſpicantes, & quum aliquos jam tranſiſ
conſpicerem,invocavi nomen Sancti Iacob
& acriter in eos irruimus, & antequam nc
deducerent in foſſas, quæ erant proximæ, e
illis interfeceramus ultra centum, & ex pr
matibus & ſtrenuis,& noluerunt ulterius nc
perſequi.Et ea die ivimus dormitum ad civi
taté Coatinchan laſſi & madefacti, quoniar
multum pluerat, & jam hora erat tarda, &
eam habitatoribus vacuam comperimus, &
ſequenti die incœpimus iter noſtrum proſe
qui, ſemper certando cum aliquo ex Indi
qui nos vociferando aggrediebantur, & ivi
mus dormitum ad coloniam quandã nomin
Gilotepeq;, & eam inhabitatam invenimus
Et alio die hora duodecima diei, devenimus
ad civitatem Aculman, quæ ſubeſt Domino
è Teſaico, ubi ea nocte quievimus, & fuimus
optime ab Hiſpanis recepti, & lætati ſunt
maxime advẽtu noſtro, quoniam poſt meum
ab eis diſceſſum, nil à nobis uſque ad eum
diem,quo illuc devenimus,acceperant,quum
multas ſuſpitiones habuiſſent in civitate, &
habitatores ejuſdem quotidie eis ſignifica-
bant incolas è Mexico, & Temixtitan contra
eos arma moturos, dum ego loca illa perlu-
ſtrarem, & ſic eo die conſtitutum fuit, quod
fuit mirum,in quo Majeſtas Veſtra maximum
adepta eſt commodum multis rationibus,
quas poſtea referemus.

Eo die potentiſſime & inviċtiſſime Domi-
e,moram trahebam in civitate Temixtitan,
b initio quando illuc perveni, ut in prima
elatione Majeſtati Veſtræ ſignificavi, qua-
ter in duobus aut tribus provincijs ad hoc
onſtitutus, pro Majeſtate Veſtra domus
uædam conficiebantur ad culturam, in qui-
us eſſent laboratores & alia conformia pa-
riæ, & ad unam illarum quæ dicitur Chi-
ıanta, miſi duos Hiſpanos, & iſta provincia
ıon ſubjacet incolis è Culva, & in alijs quæ
ubjiciebantur tempore, quo me oppugna-
ant in civitate Temixtitan, interfecerant
os Hiſpanos, qui morabantur in illis lo-
is, & deprædati ſunt omnia quæ in eis con-
inebantur, quæ erant magni momenti da-
a loci comparatione, & ab illis Hiſpanis,
qui remanſere in Chinanta tranſactus fuit
annus, antequam aliquid audiverim, quia
quum omnes illæ provinciæ defeciſſent, ipſi
aliquid intelligere à nobis non poterant,
nec nos ex illis : & iſti incolæ è Chinanta
ſignificarunt (quum eſſent M. V. vaſalli, &
hoſtes incolis è Culva) dictis Chriſticolis,
quæ nullo pacto ab eorum provincia profi-
ciſcerentur, quia incolæ è Culva nos pluri-
mum oppugnarant, & arbitrabantur paucos
aut nullos ſupereſſe, & ſic moram traxere
dicti Hiſpani in ea provincia, & alterum ex
illis qui erat juvenis & Martialis, eorum du-
cem conſtituerunt, & interea temporis cum
eiſdem hoſtes eorum aggrediebatur, & pro
majori parte ipſe & incolæ è Chinanta, victo-
ria potiebantur. Et quum divino auxilio

 aliquan-

aliquantulum nos refeciſſemus, & victori aliqua potiri incepiſſemus contra hoſtes qu nos profligaverant & ejecerant à civitat Temixtitan, incolæ è Chinanta ſignificarun Hiſpanis illis, eos audiviſſe Hiſpanos eſſe i provincia Tepeaca, & ſi deſiderarent ver cognoſcere, & ipſi deſtinarent duos Indos quamvis iter eſſent facturi per multas hoſti les provincias, curarent tamen noctu profi ciſci, & extra conſueta itinera, donec perve nirent ad provinciam Tepeaca, & unus e Hiſpanis, qui erat prudentior ad nos litera deſtinavit tenoris ſubſequentis.

Nobiles Domini, duas, aut tres literas Veſtris Nobilitatibus exaravi, & ignarus ſum an vobis redditæ fuerint, nullum illarum reſponſum habui. Pariformiter dubito hanc ad manus veſtræ pervenire poſſe. Significo Nobilitatibus veſtris, quod omnes Incolæ è Culva defecerunt, & bella gerunt, & pluries nos aggreſſi ſunt, ad laudem tamen omnipotentis Dei victoria fuimus potiti, & cum incolis è Tuxtebeque, & fœdere junctis illis è Culva aſſidue bella gerimus, Illi qui ſubjacent Cæſa. Majeſtati, & ejus ſunt vaſalli, ſunt ſeptem civitates è provincia Tenez, & ego, & Nicolaus ſemper morati fuimus in Chinanta, quæ primaria eſt. Maxime deſiderarent ſcire, ubi locorum comperiatur capitaneus, ut ad illum literas dare poſſemus & illum certiorem facere de omnibus hic geſtis. Et ſi forte mihi ſignificaveritis ubi ſe contineat, & deſtinaveritis viginti aut triginta Hiſpanos, proficiſcerer illuc cum duo-

bus

s incolis harum provinciarum, qui ſimili-
r exoptant capitaneum videre & alloqui,
bene conduceret, quia quum jam tempus
ſtet colligendi caçap, illi è Culva bello non
ermittunt. Dominus cuſtodiat nobiles
eſtras perſonas, ut ipſæmet deſiderant. E
hinanta, quo die Aprilis, ignoro M. D. XXI.
l Domina. V. ſervitium Ferdinandus de
arruntos.

Quamprimum dicti Indi pervenere ad di-
am provinciam Tepeaca cum dicta epiſto-
, præfectus, quem cum Hiſpanis quibuſdam
oi dimiſeram, illico eam ad civitatem Te-
iico mihi perferendam curavit, qua accepta,
naxima repleti fuimus lætitia. Quia (quam-
is fidiſſimum noſſem illorum è Chinanta
nimum) cogitabamus, quod ſi fœdere jun-
erentur incolis è Culva, eos Hiſpanos neci
arent. Quibus illico reſcripſi, ſignificando
mnia, quæ ſucceſſerant, & ſperare juſſi, quod
uamvis undique circundarentur, cito Deo
nuvente futuri eſſent liberi, ut tuto peſſent
ngredi, & egredi.

Poſtquam circuivimus lacum, ex qua in-
pectione plures modos ut dictam civitatem
Temixtitan, tam maritima, quam terriſtri
obſidione cingeremus, concepimus, moram
raxi in civitate Teſaico, parando melius,
uam fieri potuit viros, & arma, & diligen-
iam adhibendo ut perficerentur bergantini,
& quædam machina, qua eos conducerem
uſque ad lacum, quæ machina cœpta eſt fa-
bricari eo inſtanti, quo eo pervenere compa-
ges, & tabulæ ipſorum bergantinorum in
foſſato

foſſato quodam quod erat ante domos ci
tatis, & progrediebatur donec lacum ing
deretur, ab eo loco ubi bergantini collig
ſunt, & dicta machina cœpta eſt, diſtat
ipſo lacu fere per mediæ leucæ ſpaciũ, & hu
operi incubuerunt quotidie ad octo mil
hominum incolarum ex Aculvacan, & Teſa
co. Machina enim illa erat profunditatis g
mini hominis ſtatus. Ita, quod berganti
poterant conduci ad lacum ſine periculo
labore, quod opus fuit maximum & admir
tione dignum. Et perfectis bergantinis, & il
lis machinæ impoſitis vigeſima octava di
Aprilis dicti Anni, recenſui noſtras copia
omnes & comperi octuaginta ſex equites
centum & octodecim milites baliſtis, & pixi
dibus utentes, & ſeptingẽtos & ultra pedite
enſibus & parmis fulcitos, & tria magna fer-
rea tormenta, & quindecim parva tormenta
fuſilis æris, & decem centipondia pulveris.

Hortatur Hiſpanos ut læto animo cum Hoſtibus congrediantur.

Qua luſtratione facta, commiſi Hiſpanis om-
nibus ut cuſtodirent, & adimplerẽt ordines,
quos ego inter eos conſtitueram pro rebus
belli, quantum illis eſſet poſſibile, & læto
animo eſſent, & vires aſſumerent, quum cer-
nerent deum optimum maximum nobis mo-
dum elargiri, viderent ut victoria potiremur
contra hoſtes noſtros, & optime cognoſce-
bant nos quum ingreſſi ſumus civitatem Te-
ſaico non habuiſſe ultra quadraginta equites,
& deum nobis opem tuliſſe melius quam ex-
cogitaramus, & adventaſſe naves equis, viris,
& armis refertas. Quæ omnia ipſi noverant.
& ea etiam imprimis quia quum pugnare-
mus

us pro Sanctæ fidei noſtræ favore & augmento, & ut ad ſervitium Veſtræ Majeſta-; compelleremus tot civitates & provinas quæ jam defecerant, ipſi merito conſtiere deberent, aut eas vincere aut mori. Et ſi reſponderunt & demonſtrarunt ad hoc ſe paratos, & illud deſiderare & diem illum 10 milites recenſui, conſumpſimus magna imorum exultatione, & deſiderio nos viere obſidionem & perficere hoc bellum à ua dependebat omnis pax aut ruina iſtarum rovinciarum.

Sequenti die nuncios deſtinavi ad civitem Taſcaltecal, Guaxacingo & Churultecal, eis ſignificatum, bergantinos jam eſſe erfectos, & me cum omnibus militibus eſſe ccinctum itineri, ut obſidione cingeremus ivitatem Temixtitan. Quapropter eos ogatos volebam, quod cum eos jam certores reddidiſſem, & gentes ſuas paratas aberent, ipſi majoribus & ornatioribus d bellum copijs ad me proficiſcerentur d civitatem Teſaico, ubi eos expectarem ecem dierum ſpacio, & nullo pacto hoc rætermitterent, quoniam eſſet maximum mpedimentum rebus omnibus, quas jam araveram. Quum eo nuncij perveniſſent, c incolæ eſſent parati, optantes congredi um incolis è Culva, Incolæ è Guaxacingo, c Churultecal fecti ſunt ad civitatem Calo, ita enim eiſdem mandaveram, quia illac ngredi debebã, ut civitatem obſidione cinerent. Duces vero incolarum è Taſcaltecal nilitibus ſtrenuis, & bello aptis comitãtibus

ad

ad civitatem Teſaico profecti ſunt per d
quinque, aut ſex ante paſca Spiritus ſan
quod fuit tempore eiſdem aſſignato. Et qu
ſcirem diem, quo appropinquabant, eis o
viam progreſſus ſum magno gaudio, & i
veniebant tam læti, & compoſiti, ut meli
dici non poſſit, & ſecundum numerum à D
cibus nobis relatum, erant ultra quinquagi
ta millia hominum bello aptorum, qui à n
bis optime recepti ſunt, & bene hoſpitati.

Die ſecunda poſt paſca, omnes copias ta
peditum, quam equitum plateam iſtius civ
tatis occupare juſſi ut eas componerem, &
conſignarem præfectis eam quantitatẽ, qua
adducere debebant præſidio trium civitatu
in quibus collocare præſidium conducebat
quæ circumibant civitatem Temixtitan. E
uni præſidio præfeci Petrum de Alvarado, &
ei conſtitui triginta equites, decem & oct
baliſtis & pixidibus utentes, & quinquaginta
pedites enſibus & parmis fulcitos, & ultra
viginti quinque millia virorum bello apto-
rum ex incolis è Taſcaltecal, & illi debebant
caſtra ponere in civitate Tacuba.

Secundo præſidio præfeci Chriſtophorum
Dolid, cui impertitus ſum triginta tres equi-
tes, & octodecim baliſtis, & pixidibus uten-
tes milites, & centum & ſeptuaginta pedites
parmis & enſibus armatos, & ultra viginti
millia hominum ex Indis nobis amicis, &
iſti debebant caſtra ſua ponere, in civitate
Cujoacan.

Tertio vero præſidio præfeci Cõdiſaluum
de Sandoval executorem majorem & illi
conceſſi

onceſſi viginti quatuor equites, quatuor pi-
idibus utentes milites, & tredecim baliſtis,
t centum quinquaginta pedites enſibus &
armis aptos, ex quibus erant illi quinqua-
inta electi juvenes, quos mecum ſemper ha-
ebam, & omnem multitudinem è Guaxa-
ingo, Churultecal, & Calco, quæ aſcendebat
d triginta millia hominum, & iſti proficiſci
lebebāt ad civitatem Iztapalapa, ut eam de-
truerent, ulterius progredi via ſtrata in au-
ilium & opem bergantinorum, & conjun-
ere ſecum præſidio impoſito civitati Cujoa-
an, ut poſtquam ingrederer lacum bergan-
inis, dictus major executor, ſua poneret ca-
tra loco magis commodo & convenienti.

Pro bergantinis, quibus ingredi debebam
acum, dimiſi trecētos homines, ut plurimum
nari aſſuetos & agiles, ita quod quolibet ber-
gantino vehebantur viginti quinque Hiſpa-
ni, & quilibet bergantinus habebat præfe-
ctum ſuum, & nauclerum & ſex milites bali-
tis, pixidibuſque utentes.

Dato ordine ſupradicto duo præfecti, qui
lebebant eſſe cum militibus in civitatibus
Tacuba, & Cujoacan, poſtquam acceperant
nſtructionem omnium agendorum, diſceſſe-
e à civitate Teſaico decima Maij, & iverunt
dormitum ad leucas duas cum dimidia ab ea
n colonia optima Aculman nominanta. Et
ea die cognovi inter prefectos fuiſſe contro-
verſiam circa hoſpitia, illico ea nocte modum
impoſui, omnia pacifica reddidi, & eo quen-
dam deſtinavi qui eos reprehendit, & ſequē-
ti die ab eo loco diſceſſere, & profecti ſunt
ad

ad aliam coloniam Gilotepeque nominatan quam inhabitatam comperere. Ingreſſi enir erant hoſtium provincias, & ſequenti di proſecuti ſunt iter ſuo agmine compoſit & ea nocte quieti ſe tradidere in quadan civitate nomine Guantican, de qua Maje ſtati V. antea mentionem feci, quam pari formiter inhabitatam invenere, & eadem di tranſgreſſi ſunt civitates, & colonias, quibu etiam nulli homines inerant, & hora veſpe rarum civitatem Tacuba ingreſſi ſunt, qua ſimiliter erat inhabitata, & hoſpitati ſunt ir domibus Domini ipſius, quæ ſunt egregiæ & amplæ, quamvis hora jam eſſet ſera, profecti ſunt ad vias ſtratas, quæ ducunt ad civitatem Temixtitan, & decertarunt per tres horas cum incolis civitatis, & cum nox eos aggreſſa eſt, reverſi ſunt abſque aliquo eorum diſcrimine ad civitatem Tacuba.

Sequenti die ſummo mane duo illi præfecti convenere, quibus modis ut illis injunxeram, averterent aquam dulcem, quæ cannalibus ingrediebatur civitatem Temixtitan, & eorum alter profectus eſt ad ortum fluminis, comitatus viginti equitibus, & quibuſdam alijs baliſtis & pixidibus utentibus, qui fluvius aberat quarta portione unius leucæ & ibi incidit fregitque cannales, qui erant ex ligno & ex lapide quadrato, & acriter pugnam cum hoſtibus inivit, qui illum impediebant è lacu & terra, & tandem eos profligavit, negociumque expedivit, ad quod perficiendum adventarat, ſcilicet ut aquam civitate incluſis auferret,

quæ

uæ civitatem ingrediebatur, quod facinus
ıit audens & validum.
Eadē die præfecti aptanda curarunt mala
uædam itinera, poteſque & foſſata, quę ibi
irca lacum comperiebantur, ut equites huc,
t illuc concurrere poſſent. Ad quam rem
efficiendam mora fuit trahenda per tres, aut
uatuor dies, in quibus pluries concurſum
ſt cum incolis civitatis Temixtitan, in qui-
us concurſibus aliqui Hiſpani vulneribus
ffecti ſunt, & plurimi ex hoſtibus interfecti,
z occuparunt plures aggeres & pontes, & in-
erceſſere colloquia, & duella inter incolas
ivitatis, & eos è Taſcaltecal, quod erat dig-
ıum admiratione. Chriſtophorus Dolid
ræfectus, qui præſidio eſſe debebat in civi-
ate Cujoacan cum commilitonibus ſuis di-
ceſſit. Eſt autem Cujoacan per leucas duas
civitate Tacuba. Et præfectus Petrus de
Alvarado remanſit præſidio civitatis Tacu-
a, ubi quotidie pugnam & levia prælia com-
nittebant cum incolis civitatis. Et eo die
uo Chriſtophorus Dolid diſceſſit Cujoacan
erſus, ipſe & ſocij pervenere decima hora
liei, & hoſpitium ſuum poſuere in domib.
Domini ipſius civitatis, & habitatoribus va-
uam civitatem invenere. Et ſequenti die
rofecti ſunt ad viam ſtratam, qua proficiſci-
ur in civitatem Temixtitan, viginti comi-
antibus equitibus, & aliquibus baliſtis uten-
ibus, & forte ſeptem milibus Indis è Taſcal-
ecal, & invenere hoſtes maximo apparatu,
& viam ſtratam demolitam & aggeres mul-
tos fabrefactos & cum illis prælium inivere,
Ee & mil-

& millites baliſtis utentes aliquos vulnerib
confecere, interfecereque, & eo pacto ſec
tum eſt per ſex dies, in quorum quolibet fu
aliqua pugna, & levia prælia. Nocte qu
dam hoſtium vigiles aliqui incolarum civit
tis pervenere vociferatum prope caſtra
excubię Hiſpanorum ad arma conclamaru
& milites caſtris exiere, & nullum ex hoſt
bus invenere, quia multum longe à caſtr
vociferati fuerant, quæ illis aliquid timor
injecerant, & quum noſtri eſſent diviſi in to
partes, cupiebant illi præfecti duorum præſ
diorum meum adventum cum bergantini
tanquam eorum ſalutem, & ea ſpe fuere pe
aliquos paucos dies, donec perveni, ut infr
dicam, & his ſex diebus, milites duorum
caſtrorum quotidie jungebantur, & equite
cum eſſent alter alteri proximi provincij
vagabantur, & aliquos ex hoſtibus vulnerabant, & ex montibus conducebant multum
Maiz ad uſum caſtrorum, quod eſt panis quo
utuntur in his partibus, & eſt perfectius illo,
quod naſcitur in inſulis.

In capitibus ſuperioribus retuli me permanere in civitate Teſaico trecentis militibus Hiſpanis & tredecim bergantinis, quia cum ſcirem præſidia eſſe in locis, ubi caſtra ſua ponere deberent, ego bergantinos aſcenderem, & aliquod canois damnum inferrem, & civitatem luſtrarem, & quamvis admodum deſiderarem terra proficiſci, ut caſtris ordinem imponerem, quum præfecti eſſent, quibus plurimum fidere poſſem rebus, quas injunxeram, & bergantinorum negotium eſſet

multi

multi momenti, & poſtulabat maximum ordinem & ingenium, decrevi eos aſcendere, quia major fortuna, & ſors exſpectabatur aquis, quamvis a principalioribus commilitonibus meis in forma fuerim monitus, ut proficiſcerer cum præſidijs, quum ipſi cogitarent ibi plus periculi eſſe.

Sequenti die poſt feſtum Corporis Chriſti in aurora juſſi exire civitate Teſaico Condiſalvum de Sandoval majorem executorem cum ſuis copijs Iztapalapa verſus, & circa meridiem eo pervenere, quæ aberat ſex leucarum ſpacio, & eam comburere cœpere, & pugnare cum incolis ejuſdem, & quum viderent potentiam, quam habebat dictus major executor (illum enim comitabantur ultra quadraginta millia hominum Indorum nobis amicorum) retroceſſere ad aquas, & canoas aſcenderunt. Et major executor cum omnibus copijs,quas ducebat,collocavit ſe in dicta civitate, & ea die ibi moram traxit exſpectans quid mihi eveniret.

Quum dimiſiſſem majorem executorem, illico bergantinos aſcendi, & velis, remiſque incubuimus, & dum major executor pugnabat, & comburebat civitatem Iztapalapa, devenimus in conſpectum unius collis alti, & muniti, qui eſt prope civitatem Iztapalapa, & totus eſt in aquis,& erat munitiſſimus, cui inſidebat maxima hominum multitudo, tam ex colonijs circumvicinis, quam ex incolis Temixtitan. Iam enim illi optime cognoſcebant, me primò congreſſurum cum incolis è Iztapalapa, & ibi conſtiterant, ut ſe

à nobis tuerētur, & nobis obeſſent ſi poſſent & quum conſpicerent nos eo applicare, vociferare cœperunt, & fumos emittere, ut omnes civitates in lacu conſtitutæ cognoſcerent, & eſſent paratæ. Et quamvis mea ſententia eſſet proficiſci oppugnatum eam partem civitatis Iztapalapa, quæ lacui hæret tamen aggreſſi ſumus exiſtentes in dicto colle, & deſcendi cum centum & quinquaginta hominibus, & quamvis eſſet arduus & excelſus, magna difficultate aſcendere cœpimus, & vi expugnavimus aggeres, quos extruxerant ad ſui tutelam, & ingreſſi fuimus eo modo, ut nullus ex illis evaſerit præter mulieres, & pueros, & hac pugna vulnerarunt viginti Hiſpanos, tamen victoriam conſecuti fuimus.

Quum incolæ ex Iztapalapa fumos emiſiſſent à quibuſdam turribus idolorum (quæ erant conſtitutæ in colle quodam excelſo, & propinquo ſuæ civitati) incolæ è Temixtitan, & aliarum civitatum in lacu conſtitutarum cognovere, me jam ingredi lacum cum bergantinis, moxque tanta canoarum multitudo in unum convenerat, ut nos aggrederentur, & tentatum venirēt, quid eſſent bergantini. Et ut conjicere potui, erant ultra quingentas. Et quum viderem eos ad nos recto tramite adventare, ego & illi qui aſcenderamus collem, bergantinis deſcendimus maxima celeritate, & mandavi bergantinorum præfectis, ut nullo pacto ſe moverent, ut illi in canois exiſtentes aggredi conſtituerent, & crederent nos timore perculſos, non audere

audere eos aggredi. Et ſic cœpere magno impetu dirigere canoas in nos, ad binos tamen baliſtæ jactus remāſere & quievere. Et quum animo volverem, ut primo congreſſu maxima potiremur victoria, & ita faceremus, ut hoſtibus timorem maximum incuteremus, quum ſumma totius belli in eis ſita eſſet, & unde ipſi majora damna pati poterant, & ipſi etiam aqua nobis majus damnum inferre poterant, Deo placuit ut dum alter alterum inſpiceret, terreſtris ventus afflaret admodum nobis favorabilis & ſecūdus, ut in eos invehi poſſemus, & illico juſſi præfectos eas aggredi canoas, & eas inſequi, donec intrarēt in civitatem Temixtitan, quum ventus eſſet ſecundus. Et quamvis illi quantum poterant, aufugerent, irruimus in medios hoſtes, & plures canoas fregimus, & ex hoſtibus multi interfecti & ſubmerſi fuere. Inſecuti fuimus eos per leucas tres, donec eos ingredi coegimus domos civitatis. Et ſic omnipotenti Deo placuit ut potiremur majori & meliori victoria, quam noſmetipſi petieramus, aut optaveramus.

Qui erant in præſidio civitatis Cujoacan, qui melius conſpicere poterant, quo modo bergantinis vehebamur, ut conſpexerunt tredecim bergantinos per aquas, & vento ſecundo potiebamur, & profligabamus omnes hoſtium canoas (ut poſt mihi retulere) fuit res ea maximam eis voluptatē afferens. Vt enim ſuperius dixi, ipſi & præſidio exiſtentes in civitate Tacuba, maxime deſiderabant adventum meum, & optima ratione, quoniam

utrunque præſidium tanta hoſtium multitudine circundabatur, ut miraculoſe omnipotens eis animum adderet, & hoſtium animos minueret, ne exirent aggreſſum eorum caſtra. Quod ſi factum fuiſſet, non poterat eſſe ſine Hiſpanorum damno, quamvis ſemper eſſent parati, & conſtituiſſent aut mori aut victoria potiri, ut illi qui erant ſeparati ab omni genere cujuſlibet ſubſidij, præterquam eo, quod à deo ſibi præſtari ſperabant. Quum illi in præſidio Cujoacan, nos conſpexere canoas inſequētes, cœperunt iter ſuum major pars equitum & peditum quæ aderat civitatem verſus, & acriter pugnarunt cum Indis, qui ſtratam viam occuparunt, & aggeres, quos extruxerant, & pedites & equites multos pontes tranſivere, quos amoverant, & ope bergantinorum, qui proficiſcebantur prope viam ſtratam, Indi è Taſcaltecal nobis amicis, & Hiſpani inſequebantur hoſtes, & eorum aliquos interficiebant & aliqui committebant ſe aquis ab alio latere ubi bergantini non exiſtebant, & eo pacto inſequuti ſunt hoſtes ea victoria ultra leucam, donec pervenerint ad eundem locum, ubi ego cum bergantinis conſtiteram, ut inferius referam.

Quum bergantinis fuiſſemus inſecuti canoas per leucas tres, illæ quæ evaſere, ingreſſę ſunt domos civitatis, & quum jam adveniſſet hora veſperarum ultra juſſi in unum convenire bergantinos, & cum eis pervenimus ad viam ſtratam, & ibi conſtitui proſilire in terram, comitatus triginta Hiſpanis, ut expugnarem duas parvas turres idolis ſuis dicatas, quæ

quæ erant circundatæ muro non multum
edito ex lapidibus quadratis,& quum deſcenderemus, nobiſcum acriter pugnam inivere,
ut eas tuerentur, & tandem magno periculo,
& labore dictas turres cepimus, & illico littori exponenda curavi tria ferrea tormenta
quæ bergantinis conducebam,quia reliquum
ſtratæ viæ ab eo loco ad civitatem (quod intervallum dimidiæ leucæ ſpacium eſſe poterat) hoſtibus refertum erat, & ab utroque latere ſtratæ viæ ubi erat lacus, omnia erant,
canois operta, quibus inerant homines bello
apti. Dirigere juſſi tormentum unum ex
prædictis, per viam illam ſtratam, & illius
emiſſione hoſtibus damni multum illatum
eſt, & tormentum dirigentis ignavia pulvis
igne conſumptus eſt quem ibi habebamus,
quamvis illius non magna eſſet quantitas,
& ſecuta nocte bergantinum Iztapalapa ire
juſſi, ubi conſtiterat major executor, quæ poterat diſtare per leucas duas ut adduceret
omnem pulverem quem habebat. Et quamvis mea ab initio erat ſentẽtia, quamprimum
lacum bergantinis fuiſſem ingreſſus, proficiſci ad civitatem Cujoacan & providere, ut
omnia procederent bono ordine, hoſtibus
inferendo majus damnum quod inferre poſſent:tamen quamprimum eo die deſcendi in
illam ſtratam viam, & eas geminas turres occupavi,conſtitui ibi caſtra ponere,ut bergantini eſſent ibi apud eas turres,& dimidia pars
præſidij impoſiti civitati Cuioacan, & quinquaginta pedites majoris exequutoris ſequenti die eo proficiſcerentur.Et hoc aptato,

ea nocte manſimus vigilantes, eramus enim in maximo periculo conſtituti, & omnis civitatis multitudo illuc confluebat per illam ſtratam viam & lacum, & nocte media advenit maxima hominum multitudo, & canois, & ſtrata illa via ut caſtra noſtra adorirentur. Et certe nobis timorem maximum incuſſere & trepidationem, præſertim quia nocte contingebat, & ipſi nunquam eo tempore congredi ſolent, nec viſum eſt eos aliquando noctu prælia iniviſſe, præterquam in aperta & manifeſta victoria, & cum nos eſſemus parati, cum illis pugnare cœpimus, & ex bergantinis (quilibet enim illorum tormentum parvum habebat) cœpimus emittere in eos tormenta illa, & baliſtis pixidibuſque utentes idem faciebant, & eo pacto non auſi ſunt ulterius progredi, & tantum appropinquarunt, ut aliquid damni nobis intulerint, & eo peracto abſque ulteriori aggreſſu reliquum noctis conſumpſimus.

Sequenti die quum illuceſceret in caſtra noſtra pervenere in ipſa ſtrata via conſtituta, in quibus degebam, quindecim baliſtis, & pixidibus utentes milites, quinquaginta parmis & enſibus, & ſeptem aut octo equites ex præſidio Cujoacan, & quum ipſi adventarunt, jam hoſtes invecti canois, & via illa ſtrata nobiſcum certabant, & tanta erat hominum copia, ut terra & lacu nil aliud præter homines cerneremus, & tot vociferationes & clamores emittebant, ut mundus corruere videretur, & nos cum illis pugnare cœpimus per viam illam ſtratam, & occupavimus pon-

tem

m unum, quem ademerant & aggerem u-
um, quem in ipſius pontis ingreſſu fabrefe-
erant. Et tormentis & equitibus tantum
amni intulimus, ut pene illos ingredi coe-
erimus primas domos civitatis, & quia ab
lio latere ſtratę vię, bergantini duci non po-
erant, multæ erant canoæ, & nobis maxime
rant infenſi ſagittis & fuſtibus, quas jacula-
antur nobis in via ſtrata exiſtentibus, de-
noliri curavi dictæ viæ ſtratæ partem, tran-
re feci bergantinos quatuor, qui poſtquam
anſiverunt, canoas domos civitatis ingredi
oegerunt, ut nullo pacto egredi auderent
lterius. Et alio latere ſtratæ viæ reliquis
cto bergantinis inſidentes milites, pugnam
uibant cum reliquis canois. & truſerunt eas
n domos civitatis, & in medio earũ ingreſſi
unt, quamvis prius ingredi auſi non fuiſſent.
Erant enim multa loca vadoſa, & quæ eos
mpediebant, & quum invenere ingreſſum
rofundum & tutum pugnabant cum exi-
tentibus in canois, & cepere aliquot ex illis,
& combuſſere multas domos illius ſuburbij,
& totum diem illum conſumpſimus certan-
lo modo jam dicto.

Poſtero die major executor cum omnibus
opijs, quas continebat in civitate Iztapala-
pa, tam Hiſpanorum, quam nobis amicorum,
liſceſſit Cujoacan verſus, & inde uſque in
continentem eſt via ſtrata longitudinis leu-
cæ cum dimidia. Et dictus major executor
progrediens per quartam partem unius
eucæ, pervenit ad civitatem quandam,
quæ ſimiliter ſita eſt in lacu, & per plures

illius loca equites ingredi poſſunt, & illi
incolæ cum eo pugnare cœperunt, & ipſos i
fugam vertit dictus major executor, & ex e
multos neci dedit, & deſtruxit totam civit
tem ac igne conſumpſit. Et quia audiverar
Indos demolitos eſſe magnam partem dict
ſtratæ viæ,& gens illa commode tranſire no
poterat, eo ire juſſi duos bergantinos, ut ei
in tranſeundo opem ferrent. Ex quibu
pontem confecere,& illac pedites tranſivere
& poſtquam tranſiverant iverunt hoſpita
tum in civitate Cujoacan. Et major executo
decem comitantibus equitibus ſtrata via per
venit ad caſtra noſtra, & quum eo pervenit
nos certantes cum hoſtibus comperit, & ipſe
una cum illis, qui ſecum advènerant equis
profiliere, & pugnam inivere cum hominibus, qui erant in illa ſtrata via, nos reliquis
commixti eramus, & cum dictus major executor pugnam inire cœpit, hoſtes fuſte ſibi
tranſfixere pedem. Et quamvis ipſum, &
plures alios eo die è noſtris vùlneribus affecerint, tormentis tamen grandioribus, baliſtis,& pixidibus damnum maximum ipſis intulimus, ut nec qui via ſtrata inſidebant, nec
qui canois vehebantur, tantum ut prius appropinquare auderent, & præ ſe ferebant timorem & minus audaciæ ſolito. Et eo modo
fuimus per dies ſex,quibus continuo certavimus cum illis. Et bergantini circumibant
civitatem,comburendo omnes domos, quas
invenire dabatur,& offenderunt altum aquę
ingreſſum quo civitatem circumdare poterant, & omnia illius ſuburbia, & pervenire
ad

interiora civitatis, quod nobis fuit admo-
m proficuum, & eo modo impedivi ad-
ntum canoarum, quia nulla ex illis aude-
t appropinquare caſtris noſtris, per quar-
m portionem unius leucæ.

Alio die Petrus de Alvarado, qui præerat
ilitibus præſidio civitatis Tacuba relictis
e certiorem reddidit, qualiter ab alio latere
vitatis per viam ſtratam, quæ tēdit ad quaſ-
am colonias in continenti ſitas, & per aliam
arvam ſibi contiguam Incolæ è Temixtitan
gredie bantur, egrediebanturq; ad libitum,
credebant quod cum omnes fuerint coacti
x eo loco exirent. Et quamvis ego potius
xoptaſſem eorum egreſſum, quam ipſimet,
uum nos melius damnum eis inferre poſſe-
nus in continenti conſtitutis, quam in forti-
tio, quod in aquis obtinebant, ut tamen un-
lique circundarentur, & in re nulla poſſent
ommodum capere è continenti, majori exe-
utori (quanquam eſſet vulneratus) injunxi,
t caſtra ſua poneret in colonia quadam par-
a, quo perveniebat altera ex vijs ſtratis.
Qui diſceſſit comitantibus viginti tribus
quitibus centum peditibus, & decem &
cto baliſtis & pixidibus utentibus, & mihi
dimiſit quinquaginta illos pedites quos me-
cum ſemper ducere ſolebam, & ſequenti die
eo pervenit, & caſtra ſua locavit eo in loco,
ubi eidem injunxeram, & poſtea civitas Te-
mixtitan obſidione cincta eſt, ut nullus ea
per loca, quibus ſtratis vijs egrediebatur
in continentem, egredi poſſet.

Habebam potentiſſime Domine, in caſtris
in

in illa ſtrata via conſtitutis, ducentos Hiſp
nos pedites, inter quos erant xxv. milit
baliſtis, & pixidibus utentes abſque milit
bus bergantinis cuſtodiendis conſtitutis, q
erant ultra ducentos & quinquaginta,& cu
aliquantulum clauſos hoſtes teneremus,
haberemus multos bello aptos ex Indis n
ſtris amicis, conſtitui ingredi civitatem d
cta via ſtrata, quam maxime poſſem, & be
gantini ab utroque latere eſſent accincti, u
à tergo favorem præſtarent, & juſſi aliqu
equites, & pedites ex illis, qui moram tra
hebant in civitate Cujoacan, ad noſtra ca
ſtra proficiſcerentur, ut nobiſcum civitaten
aggrederentur, & decem equites obſideren
faucem illius ſtratæ viæ, favorem præſtan
tes à tergo nobis pugnantibus, & aliquibu
remanentibus in civitate Cujoacan, quo
niam Incolæ civitatum Sichimilco, Culva-
can, Iztapalapa, Chilubuſco, Mechichal-
cingo, Guitagnaca, & Mizqueque (quæ
erant in lacu ſitæ, & defecerant) favebant
incolis civitatis, volentes nos aggredi à ter-
go, à quibus eramus tuti defendentibus
dictis decem, aut duodecim equitibus, quos
jubebam vagari per illam ſtratam viam, &
totidem ſemper erant in civitate Cujoacan,
& ultra decem millia Indorum nobis ami-
citia junctorum. Similiter injunxi execu-
tori Majori, & Petro de Alvarado, quod
ex ſuis ſtationibus ea die civitatem aggrede-
rentur, quoniam à meo latere occuparem
majorem civitatis partem, quam poſſem,
Et eo modo ſummo mane caſtra egreſſi fui-
mus,

ius, & pedeſtres ſequuti per illam ſtratam
iam, & prope illa hoſtes offendimus, ut
b eis demolitam viæ ſtratæ portionem tue-
entur ad latitudinem Hiſpanæ lanceæ & ad
andem profunditatem in ea extruxerāt ag-
erem, & inter nos ſtrenue pugnavimus,
andem eam occupavimus, & ulterius ſecuti
uimus eos, uſque ad ingreſſum civitatis, ubi
rat turris ſuis idolis dicata,& in radice illius
ons magnus elatus, & per eum progredie-
atur via lata, cum alio aggere admodum
nunito. Quum eo pervenimus, nobiſcum
ertare cœperunt, tamen quum bergantini
ſſent ab utroque latere, ſine periculo occu-
avimus, quem occupare fuiſſet impoſſibile
bſque eorum ope & favore, & quum ipſi
œpiſſent deſerere aggerem, exiſtentes in
ergantinis terram cepere, & nos alij aquas
ranavimus,& ſimiliter incolæ è Taſcaltecal,
Guaxocingo, Calco, & Teſaico, qui erant
ltra octuaginta millia hominum, & dum
apidibus, & lateribus crudis implebamus
ontem illum, Hiſpani occuparunt alium
ggerem qui erat in vico, qui eſt ex princi-
alioribus & latioribus qui ſint in univerſa
lla civitate,& quum ille non fulciretur aqua,
uit occupare facillimum, & inſequuti fui-
mus hoſtes per eundem vicum, donec perve-
nerint ad alium pontem, quem extulerant
præterquam tignum latum, per quod tranſi-
bant, & ingreſſi ſunt per illud & per aquam
tuto,cito eũ occuparunt In alia pontis parte,
alium quoque aggerem magnum conſtruxe-
rāt ex cæſpitibus & lateribus crudis, & quum
eo

eo perveniſſemus,nõ poteramus tranſire, r
nos aquis commiſiſſemus, & iſtud erat ma
mo noſtro periculo, maxime hoſtibus acrit
pugnantibus, & ab utroque dicti vici late
innumera erat hoſtium magno animo e
pavimentis ſub dialibus certantium mul
tudo, & quum illuc pervenere plurimi mi
tes pixidibus & baliſtis utentes, & emiſim
duo tormẽta per vicum illum,illis maximu
inferebamus damnum & quum hoc noſc
rent aliqui ex Hiſpanis, ſe aquis commiſer
& ad aliam ripam tranarunt, & fuimus ce
tantes, antequam eo aggere potiri poſſemu
per horas duas, & quum hoſtes eos tranant
conſpexere, aggerem deſeruere, & ſubdiali
pavimenta, & tradidere ſe fugæ per eum vi
cum, & eo pacto omnis tranſivit multitudo
& ipſe illico dictum pontem opplendum cu
ravi,& aggerem diſjiciendum,& interim Hi
ſpani una cum Indis nobis amicis hoſtes in
ſecuti ſunt per eum vicum ſpatio duorum
baliſtæ jactuum, uſque ad alium pontem qu
eſt proximus foro ex principalioribus civita-
tis hoſpitijs,hunc non ademerant, nec agge-
rem conſtruxerant. non enim arbitrati fue-
rant nos eo die aliquid ex his, quæ acquiſive-
ramus, occupaturos. Nec nos alij cogita-
bamus dimidiam poſſe partem occupare,&
in ipſius fori ingreſſu collocavi tormentum
unum, quod maximum hoſtibus damnum
inferebat,qui erant tot numero,ut eos forum
non caperet, Hiſpani autem quum conſpi-
cerent aquam ibi non contineri, in qua ver-
ſari ſolet periculum, conſtituerunt forum
ingredi,

ngredi, & quum incolæ civitatis conſpexiſ-
ſent decretum executioni demandatum, &
viderent maximam Indorum nobis amico-
rum multitudinem (quamvis eos ſine noſtri
præſentia nihil penderent) dederunt terga
fugæ. Et Hiſpani Indique nobis amici eos
inſecuti ſunt, donec eos ingredi coegerint
ſuorum ambitum Idolorum: qui eſt circun-
datus calce & lapidibus, & ut alia relatione
viſum eſt, habet tam amplum ambitum, ut
in eo collocari poſſit civitas quadringenta-
rum domuum, & iſte ambitus illico fuit ab
eis derelictus, & Hiſpani ac Indi nobis amici
eum occuparunt, & aliquantulum conſtite-
runt in illis turribus. Quum incolæ civi-
tatis vidiſſent equites non adeſſe irruerunt
in Hiſpanos, & vi ejecerunt eos è turribus &
ex ambitu, qua de re videre ſe in maximo pe-
riculo & diſcrimine, quum retrocederent,
conſtitere inferius in ipſius ambitus portici-
bus, & quum hoſtes eos jam acriter vexarēt,
retroceſſere ad plateam, & inde eos expule-
runt, donec eos coegerint ingredi vicum, ita
ut tormentum quod ibi erat, abſtulerint. Et
Hiſpani quum impetum hoſtium ſuſtinere
non poſſent maximo diſcrimine retroceſſe-
re, & re ipſa fuiſſent maximo in diſcrimine,
ni deo placuiſſet, ut eo inſtanti adveniſſent
tres equites, & plateam ingreſſi ſunt. Hoſtes
illis viſis, cogitantes majorem eſſe numerum,
terga fugæ dare cœperunt, & noſtri occupare
impluvium & ambitum de quo ſupra memi-
ni, & in turri eminentiori illius, quæ habebat
ultra centum gradus uſque ad ſummum, decē

aut duodecim ex primatibus civitatis ſe m
nierunt, & quatuor aut quinq; Hiſpani ea
aſcenderunt, & quamvis illi acriter ſe defe
derent, occuparunt tamen eam Hiſpani,
eos omnes neci dedere, & deinde advene
quinque aut ſex alij equites, & noviſſimi u
cum primis inſidias pararunt hoſtibus, &
illis ultra triginta interfecerunt. Et quu
adveſperaſſet juſſi receptui cani,& dum mil
tes retrocederent, tanta hoſtium multitud
ingruebat,quod equitibus opem nôn ferent
bus Hiſpanis, impoſſibile fuiſſet non ſubi
maximum incommodum. Quum tame
anguſtias, vias ſtratas omnes,ubi verſabatu
diſcrimen tempore, quo retrocedebant, op
time aptaſſem, & equites per eas ingredi &
egredi poterant, & quum hoſtes irruerent i
noſtrum poſtremum agmen, noſtri equite
invehebantur in eos, & ſemper aliquos vul
nerabant & interficiebant, & quum vicu
eſſet longus, potuere ter aut quater eo mod
in hoſtes invehi. Et quamvis hoſtes cerne-
rent ſibi damnum maximum inferri, rabid
tamen canes tam acriter in nos irruebant, u
nullo pacto eos ſuſtinere poſſemus, nec obſi-
ſtere,quin nos inſequerentur & omnem eum
diem in hoc conſumpſiſſemus,ſi ipſi jam non
occupaſſent plura ſubdialia pavimenta, quæ
eminêt vico, & ea propter equites maximum
ſubibant diſcrimen, & eo modo devenimus
eadem via ſtrata ad noſtra caſtra, abſque ali-
cujus Hiſpani (quamvis multi fuerint vulne-
rati) amiſſione. Et injectum ignem reliqui-
mus majoribus, & elegantioribus domibus
illius

illius vici, ut alias, quum vicum ingrederemur, ex ſubdialibus pavimentis nobis obeſſe non poſſent. Eodem die major executor, & Petrus de Alvarado cum hoſtibus civitatis acriter certarunt, quilibet è ſuis ſtationibus, & dum certabamus, aberamus unus ab altero per leucam cum dimidia, & per leucam. Tantum enim extendebantur loca habitata civitatis, quamvis minimum intervallum intercederet, & amici noſtri, qui apud eos erant numero infinito acriter certarunt, & retroceſſere in caſtra eo die abſque aliquo ſibi illato incommodo.

Interea temporis Don Fernando Dominus civitatis Teſaico & provinciæ Aculvacan, de quo ſuperius Majeſtati Veſtræ memini, ſtudebat allicere omnes incolas civitatis & provinciæ ſibi ſubjectos, & præſertim primates in noſtri amicitiam, quia eouſque non erant confirmati, ut poſtremo ſe confirmarunt, & quotidie confluebant ad dictum Don Fernando varij Domini, & fratres ſui, ea intentione ut nobis faverent, & pugnam inirēt cum Incolis è Temixtitan, & Mexico. Et quum Don Fernando eſſet adoleſcens & Hiſpanis maxime affectus, & cognoſceret beneficia Majeſtatis Veſtræ ſibi collata, à qua tam latum Dominium ſibi condonatum videret, præſertim quum viderét alios jure ſibi præponi debere, invigilabat quantum eidem fieri poterat, ut omnes ejus ſubditi venirent pugnatum cum incolis civitatis, & ſubirent diſcrimina & labores quos nos patiebamur, & allocutus eſt fratres ſuos qui erant

ſex aut ſeptem numero juvenes bello ap
& injunxit,ut cum omnibus incolis ſibi ſu
ditis venirent nobis opem laturi,& unum
eis nomine Iſtruſuchil (qui eſt annorum v
ginti quatuor) juvenem ſtrenuum dilectu
ab omnibus in ducem deſtinavit,& perver
ad caſtra viæ ſtratæ comitantibus forte tr
ginta millibus hominum, bello aptorum ſu
more bene diſpoſitorum,& ad alia duo caſt
pervenere ultra viginti millia hominum, &
ego benigne eos excepi, & gratias egi de ſu
bono in nos animo, & operibus, Poterit op
time noſſe Veſtra Sacra Ca. Majeſtas,ſi bon
fuerit amicitia noſtri Don Fernandi, & cuju
ſententiæ eſſent illi è Temixtitan, quum
proſpicerent illos in eos invehi, quos pro
ſubditis habebant, pro amicis, affinibus &
fratribus,& etiam pro patribus & filijs.

Poſt duos dies dictæ oppugnationis ſuperius memoratæ, quum dicta ſubſidia adveniſſent, incolæ è Sichimilco, qui ſunt conſtituti in aquis, & quædam coloniæ ex Otumienſibus, qui ſunt montani, & majori numero illis è Sichimilco, & erant aſcripti ſervituti Dominis è Temixtitan, venere oblatum ſe in vaſallos Veſtræ Majeſtatis. Rogantes,ut indulgerem eorum diuturnitati, & eos optime excepi, eorum adventu maxime lætatus. Quoniam ſi incommodum aliquod incolæ è Cujoacan perpeti poterant, ab eis pati poterant.

Quum è latere caſtrorum in via ſtrata conſtitutorum ducibus bergãtinorum igne conſumpſiſſemus plura ſubdialia pavimenta in

iburbijs civitatis, & nulla ex canois compa-
ere auderet, mihi viſum eſt ad caſtrorum
oſtrorum tutelam ſufficere ſeptem bergan-
nos. Ideo conſtitui deſtinare in caſtra
ajoris executoris tres bergantinos, & Petri
e Alvarado tres alios: & commiſi ſerioſe
ræfectis illorum, quum ab amborum caſtro-
ım lateribus, hoſtes ſibi maxime provide-
ent ex continenti ſuis canois, & introduce-
ent aquam, fructus varios, Maiz, & varios
ommeatus, & vagarentur modo huc modo
luc, & ulterius prodeſſent ad auxilium fe-
endum militibus in caſtris exiſtētibus quo-
es vellent aggredi & oppugnare civitatem.
teo profecti ſunt dicti ſex bergantini ad
icta caſtra, quæ res fuit proficua & neceſſa-
ia, quum die noctuque prælia mirabilia in-
er eos intercederent, & capiebāt innumeras
oſtium canoas, & etiam ex illis plures.
Cum prædictis ordinem impoſuiſſem, &
ot copiæ in noſtri ſubſidium & pacifice ad-
eniſſent, ut ſuperius memini: eos ſum allo-
utus, velle ab hinc ad duos dies oppugnare
ivitatem, Propterea tunc comparerent bene
ræparati, & eo tunc cognoſcerem an fidi
ſſent amici. Et ipſi ſe ita facturos polliciti
unt, & ſequenti die juſſi milites eſſe in armis,
ſignificavi hominibus exiſtentibus caſtris
bergantinis, quid conſtituiſſem, & quid
llis agendum eſſet.
Sequenti die poſt miſſarum ſolennia, &
atam præfectis informationem, quid ſibi
ſſet agendum, caſtris noſtris exivi comitan-
ibus equitibus, & trecentis Hiſpanis, & om-

nibus Indis nobis amicis, quorum infin
erat numerus, & quum via ſtrata progre
rer, ad trinos baliſtæ jactus, hoſtes nos
morabantur maximis clamoribus, & qu
tres jam interceſſiſſent dies, quibus ſec
non fuerat certatum, demoliti fuerāt om
quæ oppleveramus expugnatu difficili
quam ante fuerant, & bergantini ab utroc
viæ ſtratæ latere pervenere, & cum eis po
mus propius ire tormentis, pixidibus,
baliſtis multum damni eiſdem inferel
mus.

Hoc proſpicientes in terram proſilivim
& aggerem occupavimus, una cum ponte,
progredi cœpimus, & hoſtes inſequi. At i
muniebant ſe in alijs pontibus & aggerib
quos extruxerant. Quos majori tamen l
bore & diſcrimine, quam alias occupav
mus. Et ejecimus è vico à platea, & m
gnis illis domibus civitatis. Et tunc ir
junxi Hiſpanis, ne ulterius progrederentu
quoniam ego una cum amicis meis opple
bam ſaxis, & lateribus aquarum meatus, i
quibus erat maximus labor. Nam quamvi
huic negotio incumberent decem millia In
dorum nobis amicorum, advenit tamen
hora veſperarum antequam finis eſſet oper
impoſitus, & eo tempore ſemper Hiſpani &
Indi nobis amici decertarunt cum incolis
civitatis, eiſdem inſidias inſtruendo, quibus
plurimi periere, Et ego equitibus comi-
tantibus civitatem peragravi, & in vicis il-
lis, quibus habebatur aqua, vulneravimus
multos, & ita egimus, ut retrocederent nec
ulterius

lterius auderent progredi in continentem.

Cum cognoſcerem incolas civitatis eſſe ebelles, & talem præ ſe ferrent animum, ut ellent aut certe occumbere morti, aut ſe ortiter tueri, duæ ſententiæ inde meo inederunt animo. Vna quod modicas aut nulis ex divitijs,quas nobis incolæ civitatis abulerant, recuperaturi eramus. Altera uod nobis anſam darent, ut eos extremæ nternecioni daremus. Et poſtremam ſenteniam veriorem cogitabamus, quæ nobis maime diſplicebat: & cogitabam modum, quo is timorem incutere poſſem, ut jam reſipiſerent à ſuo errore, & cognoſcerēt damnum, uod illis inferre poſſem: & ſemper combuebam, deſtruebamque turres idolorum & lomorum ſuarum, & ut propius viderent, ac die ignem injiciendum curavi illis magnis domibus in platea conſtitutis, ubi alias, uum nos expulere à civitate, ego & Hiſpani oſpitari ſolebamus, quæ erant adeo amplæ, ut quilibet princeps ſexcentis hominibus in ſuo ſervitio exiſtentibus commode hoſpitari poſſet, & etiam alijs eiſdem adhærentibus, quæ quamvis non eſſent tam amplæ, & aliquantulum minores, erant tamen pulchriores & elegantiores, in quibus Dominus Muteezuma retinebat omnia genera avium, quæ reperiebantur in his provincijs. Et quamvis illud mihi diſpliceret, tamen quum cognoſcerem hoſtibus magis diſplicere, conſtitui eas igne conſumere, quare hoſtes maxime ſunt contriſtati, & ſimiliter reliqui eis fœdere juncti in lacu conſtituti, quoniam

 nun-

nunquam rati ſunt noſtras vires tãtum poſſ
& noſtrum fore tam multos ut eo uſqu
progredi poſſemus, & hoc ſibi multo pl
diſplicuit.

Igne injecto dictis domibus receptui ca
juſſi,& junctis militibus,quoniam hora tar
erat,ad noſtra caſtra devenimus,& quum h
ſtes nos retrocedere viderent, maxima irru
bat multitudo, & extremum agmen noſtru
aggrediebatur, & quum vicus jam eſſet com
poſitus, & equites poſſent ad libitum ire, &
redire, & in eos irruebamus, & ſemper al
quos ex eis vulnerabamus, propterea tame
non deſiſtebant à tergo nos vociferationibu
inſequi. Eo die demonſtrarunt maximun
dolorẽ,præſertim,quum nos ingreſſos eorum
civitatem, & eam igne vaſtantes, & contra
eos pugnantes, & eos inſequentes incolas co-
loniarum Calco,Teſaico, & Sichimilco,ſimi-
liter & Otumienſes (quum quilibet nomen
patriæ pugnando clamaret) conſpexere, ab
alio vero latere eos è Taſcaltecal, qui una
cum reliquis oſtendebant eis incolas ſuæ
civitatis in fruſta conciſos, & ajebant ipſos in
cibum cœnæ illius ſervaturos, & in futurum
prandium, quemadmodum re ipſa faciebant.
Et eo pacto pervenimus in caſtra, ut nos
quieti daremus, ea enim die multum laboris
paſſi fueramus. Septem autẽ bergantini,quos
apud me retinebam eo die ingreſſi ſunt per
æſtuarias foſſas, civitatis, & ex ea multũ igne
conſumpſere. Præfecti vero aliorum ca-
ſtrorum, & ſex alij bergantini, ſtrenue certa-
runt eo die. Et circa ea, quæ eis evenere,
poſſem

poſſem diffuſius enarrare, quæ evitandæ prolixitatis gratia prætermitto, niſi quidã in caſtra ſua victoria potiti receſſere abſq; aliquo eorum diſcrimine.

Sequenti die ſummo mane ordine antedicto, poſt miſſarum ſolennia omnibus copijs ſum in civitatem reverſus, ne hoſtibus tempus daretur evacuandi pontes, & reficiendi aggeres. Et quamvis ſummo mane ſurrexiſſem, nihilominus ex tribus portionibus aquarum & vicorum, qui intercedunt, duæ portiones à caſtris noſtris uſque ad illas magnas domos & plateam erant extructæ, ut præcedenti die, in quibus occupandis fuit maxima difficultas, ut certamen prorogatum fuerit ab octava, uſque ad horam primam poſt meridiem, quo tempore conſumptæ ſunt omnes ſagittæ, & globuli, quos milites baliſtis, & pixidibus utentes attulerant. Et credat Sacra Veſtra Majeſtas, quod maxima ſubibamus diſcrimina, quoties illis dictos pontes eripiebamus, quoniam ut eos occuparemus neceſſe erat natando trãſire, & eo modo non poterant multum viribus uti, quoniam ictibus enſium, & lancearum hoſtes in ripa obſiſtebant ne tranſirent. Tamen quum à lateribus non haberent ſubdialia pavimenta, ex quibus nobis obeſſe poſſent, & ab alio latere in eos ſpicula jaculabamus (non aberamus enim alter ab altero per lapidis jactum) Hiſpani indies augebantur animis, & conſtituebant tranſire, & etiam quoniam videbant meo ſic animo inſidere, & quod aut cadendo, aut ſurgendo non erat aliud faciendum.

Videbitur fortaſſis Majeſtati Veſtræ, quut tot pericula jam dictis pontibus, & aggeribus occupandis ſubiremus, magnæ fuiſſe negligentiæ, poſtquam eos occupaveramus, deſerere, nec manutenere, ne ſingulis diebus talia ſubiremus diſcrimina in illis occupandis, quæ diſcrimina ſine dubio erant maxima. Et certe ſic videbitur abſentibus, tamen ſciat Veſtra Majeſtas, quod nullo pacto fieri poterat, quoniam ut illud executioni mandaretur, è duobus alterum facere cogebamur, quod aut caſtra ibi locaremus in platea, & ambitu turrium Idolorum, aut quod aliqui cuſtodirent nocturno tempore pontes. In utroque maxima diſcrimina, nec vires ſuppeditabant, quoniam ſi caſtra locaremus in civitate, ſingula quaque nocte & hora, cum illi eſſent ſine numero & nos pauci, millies ad arma conclamaretur & certarét nobiſcum, & labores eſſent intolerabiles, & undique nos poterant aggredi. Vt autem nocte pontes cuſtodirentur, ideo fieri non potuit. Hiſpani enim ſub veſperam erant adeo laſſi, & feſſi ex pugna diei, ut milites pontium cuſtodiæ nullo pacto locare poſſemus, & propterea cogebamur quotidie denuo eos occupare, quo civitatem ingrediebamur. Eo die cum tempus conſumpſiſſemus in occupandis illis pontibus & opplendis, non fuit tempus alia gerendi, niſi quod in vico alio, qui progreditur ad civitatem Tacuba, fuerunt occupati duo alij pontes, & oppleti, & plures magnæ & egregiæ domus illius vici igne conſumptæ ſunt, & eo modo

advenit

ivenit hora veſpertina, & tempus retroce-
endi. Et tunc non minori verſabamur in
iſcrimine, quam in occupandis pontibus,
uia cum hoſtes nos retrocedere conſpicie-
ant,tantum animis augebantur, non aliter,
uam ſi victoria potiti fuiſſent, & nos terga
ugæ dediſſemus. Et ad hoc neceſſe erat,
uod pontes eſſent bene oppleti, & materies
quata ſolo vicorum, adeo ut equites ſine
npedimento poſſent ab utraque parte cur-
ere,& cum hoc pacto recederemus,cum tam
roclivi nos inſequerentur, aliquando finge-
amus dare terga fugæ, & nos equites in eos
evertebamur, & ſemper capiebamus duode-
im aut tredecim ex illis ex fortioribus. Eo
nodo & quibuſdam inſidijs, quas ipſis ſem-
per parabamus, lædebantur. Et certe illud
erat pulcherrimum & admiratione dignum,
quoniam cum notiſſimum & notabile eſſet
damnum, quod illis inferebamus ex tali in-
ſecutione, nos tamen inſequi non deſine-
bant, donec viderent nos civitate egreſſos,
& ita reverſi ſumus in caſtra, & præfecti
aliorum caſtrorum, me certum reddiderunt,
qualiter eo die omnia eis proſpera evene-
rant, & multos ex hoſtibus neci dederant,
tam lacu quam terra. Et præfectus Petrus de
Alvarado, qui moram trahebat in civitate
Tacuba, mihi literis ſignificavit occupaſſe
duos aut tres pontes. Quia cum eſſet in via
ſtrata, quæ exit è foro celebris civitatis, & ea
itur ad civitatem Tacuba, tres illi bergantini
quos illi dederam, poterant pervenire ab
uno latere, & appropinquare eidē vię ſtratæ,

non fuerat in tanto periculo, quanto tranſ
ctis diebus, & ab eo latere Petri de Alvara
erant plures pontes, & plures aquarum me
tus in dicta via ſtrata, quamvis non eſſe
ita crebra ſubdialia pavimenta, ut in ali
locis.

Omni eo tempore Incolæ civitatem Izt
palapa Oichilubuzco, Mechicacingo, Culv
can, Mizqueque & Chuitaguaca (quæ ut ſu
perius memini in lacu dulcis aquæ conſtitut
ſunt) nunquam voluerunt mecum pacem
nec etiam eo toto tempore incommodum
aut damnum aliquod ab eis perpeſſi fuera
mus, & quum incolæ è Calco eſſent fidele
Majeſtatis Veſtræ vaſalli, & conſideraren
nos negotium habere cum incolis celebri
civitatis, conjunxere ſecum quibuſdam co
lonijs, quæ lacui hærent, & omne poſſibile
damnum inferebant exiſtentibus in lacu, &
quum cognoſcerent nos ſemper victoria po-
tiri contra incolas è Temixtitan, & conſide-
rantes ſibi illatum Damnum, & quod ſibi in-
ferri poſſet ab amicis noſtris, ſe dedidere, &
pervenere in caſtra noſtra, & ſupplices roga-
verunt, ut præteritis eorum erratis indulge-
rem, & committerem incolis è Calco, & vici-
nis eorum ne ulterius eis damnum inferrent.
Eis mihi placere reſpondi, & me non moleſte
ferre hæc ab aliquo, niſi ab incolis civitatis
Temixtitan, & ut crederem ſuam amicitiam
eſſe ex corde, rogabam poſtquam conſtitue-
ram nunquam obſidionem ſolvere, donec aut
per deditionem, aut per vim civitatem cape-
rem, & ipſi haberent multas canoas, quibus
auxilio

uxilio mihi eſſe poſſent,ut pararent eas om-
ıes,quas poſſent,una cum omni multitudine
ıarum coloniarum, ut impoſterum aquis
nihi auxilio eſſent, & etiam rogabam,quum
Hiſpani haberent paucas,& malas caſulas, &
empora eſſent pluvioſa, ut in caſtris noſtris
abricandum curarent majorum caſularum
ıumerum, & adducerent canoas, quibus ve-
ıi poſſent tigna & lateres ex Domibus civi-
atis proximioribus caſtris,& illi retulere ca-
ıoas, & viros bello aptos eſſe accinctos ad
ıuamlibet diem, & in conſtruendis caſulis
uerunt admodum diligentes, quod ab uno
& ab alio latere illarum duarum turrium il-
ius ſtratæ viæ, ubi ego caſtra metatus fue-
ram, tot ædificarunt, quod à proxima ad no-
viſſimam eſſet intervallum ad tres aut qua-
tuor baliſtæ jactus, & ultra. Et conſideret
Veſtra Majeſtas,latitudinem dictæ ſtratæ viç,
quæ eſt ſita in profundiori loco dicti lacus,&
ab utroque latere dictæ ſtratæ viæ erant lo-
catæ dictæ domus & remanebat tantum va-
cui in ea,ut commode equites, & pedites po-
tuiſſent ad libitum ire, & redire, & in caſtris
continebantur numeratis Hiſpanis, & Indis
qui illis inſerviebant, ultra duo millia homi-
num. Reliqui enim Indi nobis amici hoſpi-
tabantur in Cujoacan, quæ abeſt per leucam
cum dimidia à dictis caſtris, & etiam incolæ
earum coloniarum, multoties nobis impar-
tiebantur aliquos commeatus, quibus maxi-
me indigebamus,& præſertim piſces, & cera-
ſa, quæ ſunt tanta in copia, ut poſſint ſuffice-
re per menſes quinque, aut ſex (quibus con-
tinuan-

tinuantur) hominibus in duplum quam i
iſtis partibus comperiantur.

Quum per duos, aut tres dies ſucceſſiv
ingreſſi fuiſſemus civitatem à latere caſtro
rum noſtrorum, demptis illis alijs tribus au
quatuor, quibus ingreſſi eramus & ſempe
potiti victoria contra hoſtes, & tormentis
pixidibus, & baliſtis plures interficieba
mus, cogitabamus, quod in horas veniren
oblaturi pacem, quam exoptabamus pe-
rinde ac ſalutem propriam, nil tamen nobi
prodeſſe poterat, ut ad eam inducerentur.
Et ut eos majoribus afficeremus incommo-
dis, cogeremuſque eos, ut pacem nobi-
ſcum inirent, conſtitui quotidie ingredi
civitatem, & eam oppugnare omnibus co-
pijs, quas mecum habebam, à quatuor lo-
cis, & adeſſe juſſi omnem multitudinem
civitatum in aquis conſtitutarum, ſuis ca-
nois, & eo die mane comperiebantur in
noſtris caſtris ultra centum millia Indorum
nobis amicorum. Et mandavi tres ber-
gantinos cum dimidia portione canoarum,
quæ aſcendebant ad mille & quingentos nu-
mero, ire ab uno latere & tres alios cum re-
liquis canois ab alio proficiſci, ut circunda-
rent civitatem & eam comburerent, & ma-
jus ſibi poſſibile damnum inferrent. Ego
autem progreſſus ſum primaria via ſtrata, &
invenimus eam ſine impedimento uſque ad
magnas domos & nulli ex pontibus erant
ſublati, & progreſſus ſum uſque ad viam ſtra-
tam, quæ aſcendit ad vicum, quo itur ad civi-
tatem Tacuba, in quo continebantur ſex aut
ſeptem

ſeptem pontes,& ibi curavi præfectum quendam vicum alium occupare ſexaginta aut ſeptuaginta peditibus, & ſeptem equitibus à tergo ut eis præſidio eſſent. Eos comitabantur decem aut duodecim millia Indorum nobis amicorum, & injunxi alteri præfecto,ut alium ſimiliter vicum occuparet, & ipſe cum militibus qui ſupererant ſequutus ſum vicum,quo itur ad civitatem Tacuba, & tres occupavimus pontes, quos opplevimus & reliquos occupandos reliquimus ad diem ſequentem.Erat enim hora tarda, & melius commodiusque ſequenti die occupari poterant, quoniam admodum deſiderabam omnem vicum illum occupare, ut milites Petri de Alvarado ſe nobiſcum conjungere poſſet, & proficiſci poſſent de caſtris ſuis ad noſtra, & bergantini illud idem facerent. Et ille dies fuit nobis maximæ victoriæ , tam aquis, quam continenti, & aliquid prædæ adeptum eſt ab incolis civitatis, & in caſtris Petri de Alvarado, & majoris executoris, non modica potiti ſunt victoria.

Poſtero die reverſus ſum ad civitatem eo ordine, quo die antecedenti, & Deus nobis tandem victoriam conceſſit, ut quacunque meis militibus progrediebar, nullam comperiebam repugnantiam, & hoſtes tanta celeritate pedem referebant, ut eis videretur nos è quatuor civitatis portionibus tres jam occupaſſe, & ex caſtris Petri de Alvarado eos maxime premebant. Et proculdubio eo die, & præcedenti arbitrabar eos nobiſcum pacē inituros quam (adepta victoria & fine) ſemper

ſemper mihi proponebam,& tamẽ nunqua
propterea in eiſdem vidimus ſignum aliquo
pacificum. Et eo die reverſi ſumus maxim
exultatione ad caſtra noſtra, quamvis plur
mum triſtaremur, quum videremus incola
civitatis mori penitus conſtituiſſe.

Illis diebus præteritis Petrus de Alvarad
occupaverat plures pontes, & ut eos noct
tueretur, peditibus & equitibus utebatur, &
reliqui proficiſcebantur in caſtra, quæ abe-
rant fere per leucam. Et quia labor ille era
intolerabilis, conſtituit locare caſtra in fin
viæ ſtratæ, qua proficiſcitur ad civitatem
quod forum eſt latius foro Salamantinæ
civitatis, & porticubus undique circumſep-
tum,& ut poſſent, pervenire ad forum, non
ſupererant occupandi niſi duo aut tres pon-
tes, erant tamen lati & admodum occupatu
difficiles, eo modo fuit per aliquot dies, &
ſemper victoria potitus fuit, & eo die de quo
ſuperius memini,quum videret hoſtes præ ſe
ferre laſſitudinem, & me aſſidue eos acriter
oppugnare, victoria adeo elatus ob pontes &
aggeres occupatos, conſtituit ulterius pro-
gredi & occupare pontem,qui continebat la-
titudinem ſexaginta paſſum viæ ſtratæ de-
molitæ, profunditatem hominis ſtatus cum
dimidio & ultra, & quum audacter incœpiſ-
ſent,eo die bergantini illis maximo fuere ad-
jumento, aquam tranarunt & pontem occu-
parunt, & hoſtes fugientes inſequebantur, &
Petrus de Alvarado properabat locum illum
oppleri, ut equites tranſire poſſent, (& etiam
quoniam eum quotidie commonefaciebam,
tam

m ſcriptis quam verbo,ne palmum quidem
ici occuparet,niſi eſſet tutus, & equites tuto
oſſent ingredi & egredi. Illi enim ſunt,
ii eis bellum inferunt. Et quum incolæ
vitatis conſpicerent, non tranſiviſſe niſi
uadraginta, aut quinquaginta Hiſpanos, &
iquos ex nobis amicis, & noſtros equites
on poſſe tranſire tam tempeſtive, in eos
onverſi ſunt, ut eos cogerent vertere terga
gæ,& projicere ſe aquis,& tenuere tres,aut
uatuor Hiſpanos captivos, quos illico pro-
cti ſunt ad ſacrificandum dijs ſuis, & inter-
cere aliquos ex noſtris amicis, & tandem
etrus de Alvarado in caſtra ſua eſt erverſus.
t quum eo die perveniſſem in caſtra noſtra,
ognovi quæ ei acciderant, maximam inde
œſtitiam contraxi, quum illud eſſet anſam
æbere hoſtibus,ut animis augerentur, &
ederent nos nullo pacto impoſterum aude-
eos aggredi. Ratio cur Petrus de Alva-
do conſtituerat expugnare illum difficilem
cum,ea fuit ut ſuperius,memini,quia vide-
it ſe pro majori parte expugnaſſe difficilia
oſtium loca,& illi aliquem timorem & laſſi-
idinem præ ſe ferebant, & præcipue, quo-
iam exiſtentes in ejus caſtris inſtabant, ut
rum occuparet, illo enim occupato fere
niverſa civitas capta videbatur,& ea omnia
venere ſpe & viribus Indorum qui aderant,
uum exiſtentes in dictis caſtris, conſidera-
nt aſſiduas oppugnationes in civitatem à
e factas, arbitrabâtur me citius illis dictum
rum occupaturum, & propterea dictus Pe-
us de Alvarado maxime ſolicitabatur, &
idem

Equites potiſſimum Indos debellant.

idem mihi eveniebat in noſtris caſtris. H
ſpani enim omnes acriter ſolicitabant, ut
unum ex tribus vicis quibus ingrediebat
quum nullum haberemus obſtaculum, q
occupato minor ſupereſſe labor, & ipſe di
mulabam omnibus modis, quibus potera
quamvis cauſam non aperirem, & hoc id
erat propter diſcrimina, & perturbation
quæ mihi ſeſe offerebant, ante enim ingr
ſum in forum plurima intercedebāt ſubdial
pavimenta, pontes, & viæ ſtratæ demolit
ita quod domus omnes, qua tranſire debeb
mus, erant tanquam inſulæ in medio maris

Quum ſero perveniſſem in caſtra, & cogn
viſſem profligationem Petri de Alvarado, ſ
quenti die ſummo mane conſtitui proficiſ
in ejus caſtra, ut illum erroris præteriti repr
henderem, & cognoſcerem, quæ ipſe occupa
ſet, & ubi caſtrametatus eſſet, & ut illum mo
nerem de omnibus ad tutelam ſuam, & a
hoſtium offenſionem facientibus, & quur
perveni in illius caſtra, maxima fui admira
tione ductus quomodo potuerint tantur
civitatis, & tot malos pontes occupaſſe, &
quum ea vidiſſem, non tanta dignus repre
henſione viſus eſt, quanta prius videbatu
& ordine conſtituto, quid eſſet agendum
in caſtra noſtra eodem die reverſus ſum.

Poſt hæc multoties ingreſſus ſum civita
tem locis ſolitis, & duobus in locis berganti
nis, & canois inſidentes decertabant, & eg
in civitate quatuor in locis, & ſemper victo
ria potiebamur, & multi ex hoſtibus peri
bant, indies enim multitudo ſine numero in
noſtri

oſtri ſubſidium confluebat. Differebam ul-
:rius progredi. Primo, ut viderem ſi hoſtes
uritiem & malum animum quē habebant,
eponerent. Secundo quia noſter ingreſſus
on poterat eſſe ſine maximo diſcrimine. Illi
nim erant admodum conjuncti & alacres,
t mori conſtituerant, & cum Hiſpa-
i rem hanc tam diu differri viderent, & in-
erceſſerant jam viginti dies, quibus nunquã
eſtiterant à pugna, ultra quam credi poteſt,
nihi fuerunt importuni, ut ſuperius dixi, ut
ngrederemur, & forum occuparemus, quo
occupato hoſtibus minimum ſpatij relinque-
batur, ubi ſe tueri poſſent, & ſi deditionem
facere nollent, fame, & ſiti mori cogerentur,
quum potum non haberent, niſi aquæ ſalſæ
illius lacus. Et quum me excuſarem, Veſtræ
Majeſtatis theſaurarius mihi ſignificavit,
omnes in caſtris exiſtentes confirmare, ut fo-
rum occuparem, & ipſi, & aliquibus alijs pro-
bis viris, qui aderãt reſpondi eorũ intẽtionẽ
eſſe optimam, & me id plus alijs deſiderare,
illud tamen non exequebar ob eam cauſam
tantum (quam ipſi ſua ſolicitudine, ut profer-
rem, cogebant) quæ talis erat, quod quamvis
alij bono animo illud agerent, quum tamen
ea in re maximum verſaretur diſcrimẽ, eſſent
multi, qui illud non exequerentur, & tandem
eorum importunitate coactus annui, me fa-
cturum eo in negotio omnia quæ poſſem,
communicato prius conſilio cum militibus
reliquorum caſtrorum.

Poſtero die conveni aliquos ex primati-
bus, & conſtitui facere certiorem majorem

executorem, & Petrum de Alvarado, nos ſ quenti die ingreſſuros civitatem,& laborar ut in forum perveniremus, & ſcriptis d mandavi, quæ per eos eſſent agenda à late civitatis Tacuba, & ultra literas deſtinavi i luc duos meos familiares, ut eos certos fac rent de omni negotio. Et ordo, quo omn procedere deberent, talis erat,ut major exe cutor accederet comitantibus decem equit bus,centum peditibus, & quindecim baliſti & pixidibus utentibus in caſtra Petri de Al varado, & in ſuis caſtris remanerent reliqu decem equites, & componeret inter illos, u ſequenti die quo certamen committi debe bat, collocarent ſe in inſidijs poſt domo quaſdam, & ſarcinas ſuas abducendas cura rent, non aliter quam ſi abirent, ut incola civitatis egrederentur ad eos inſequendum & equites in inſidijs collocati illos à tergo aggrederentur, & dictus major executor tribus bergantinis quos habebat, & tribus alijs Petri de Alvarado illum difficilem tranſitum, ubi Petrum de Alvarado profligarant, & acceleraret in opplẽdo dictum tranſitum, & ulterius progrederentur & occuparet,nullo pacto longius procederent, nec aliquid ulterius occuparent, niſi occupata opplerent & aptarent, & ſi poſſent ſine magno eorum periculo occupare uſque ad forum, omnem darent operam, quoniam ego idem eram facturus, & adverterent quod quamvis ea ſibi nuncianda curarem, non obligabam tamen eos ad occupandum paſſum unum civitatis,ex quo aliquid incommodi ſubire cogerentur.

rentur. Et hoc nunciavi, quoniam cognoſcebam, eos eſſe tales, qui perſonas ſuas eo, ubi juberem, conſtituiſſent, quamvis ſe morituros cernerent. Illi à me expediti profecti ſunt in caſtra, & convenerunt dictos majorem executorem, & Petrum de Alvarado, quibus aperuere omnia, quemadmodum in noſtris caſtris conſtitueramus. Et quoniã illi unicum locum erant oppugnaturi, juſſi ad me mitterent ſeptuaginta, aut octuaginta ex militibus peditibus, ut ſequẽti die mecum civitatem ingrederentur, qui ea nocte dormitum pervenere in caſtra noſtra, ut eis injunxeram.

Ordine jam dicto compoſito ſequenti die poſt miſſarum ſolẽnia, è caſtris noſtris exivere illi ſeptem bergantini, quos comitabantur ultra tria millia canoarum nobis amicarum, & ipſi viginti quinque comitatus equitibus & reliquis quos in caſtris habebam, & illis ſeptuaginta qui advenerant ex caſtris Tacuba, ſecuti fuimus iter noſtrum, & civitatem ſumus ingreſſi. Quam poſtquam fueram ingreſſus, milites hoc pacto diviſi. Erant tres vici in locis occupatis, quibus patebat iter ad forum, quem Indi Tianguizco nominant, totus ille ſitus ubi eſt collocatus Tlatelulco appellatur, & unus ex his tribus vicis erat potior, quo ibatur ad dictum forum. Et theſaurario, & computatori Veſtræ Majeſtatis ſignificavi, ut ingrederentur ſeptuaginta comitati peditibus & ultra quindecim, aut viginti millibus Indorum nobis amicorum, & extremum occuparent agmen ſeptem, aut octo equites, & quotquot pontes aut

aggeres occuparent, illico eos opplerent &
conducerent decem homines ligonibus, ...
alios Indos nobis amicos, qui erant nob...
multum proficui ad opplendos pontes. Re-
liqui duo vici ex vico à Tacuba ingrediunt...
forū, & ſunt anguſtiores, & crebrioribus vi...
ſtratis, pontibus, & vicis aquis plenis, & am-
pliori ex illis ire juſſi præfectos duos, octua-
ginta peditibus, & ultra decem millibus In-
dis nobis amicis, & in fauce illius vici Tacu-
ba dimiſi duo magna tormenta, & illorum
cuſtodiæ impoſui decem equites. Ego au-
tem octo equitibus & centum peditibus
inter quos erant viginti quinque baliſtis &
pixidibus utentes, & infinito numero Indo-
rum nobis amicorum, ſecutus ſum ite...
meum, ut ingrederer alium anguſtum vi-
cum, quantum poſſem: & in fauce illius eſſe
juſſi equites, & juſſi quod nullo pacto ulte-
rius progrederentur aut me ſequerentur, niſi
prius illis mandarem & equo deſcendi, &
venimus ad aggerem, quem extruxerant
ante pontem quendam, & quodam pervo
campeſtri tormento, & militibus baliſtis &
pixidibus utentibus eum occupavimus, &
ultra progreſſi fuimus per demolitam ſtratā
viam duobus vel tribus illis locis, & ultra,
quod tribus illis locis pugnabamus cum in-
colis civitatis. Tanta erat Indorum nobis
amicorum copia, qui aſcendebant ſubdialiā
pavimenta, ut videretur nil nobis damni in-
ferri poſſe, & cum illis occupavimus illos
geminos pontes, aggerem, & vicum. Hiſpani
& Indi noſtri amici ſecuti ſunt eos eodē vico

abſque

abſque mora aliqua & ego remanſi comitantibus forte viginti Hiſpanis in inſula quadã propinqua. Videbam enim Indos quoſdam nobis amicos implicitos cum hoſtibus, & aliquãdo eos retrocedere cogebant, donec ſe aquis committerẽt, & noſtro freti ſubſidio in eos irruebant, & ulterius cuſtodiebamus, ne quibuſdam tranſverſis vicis incolæ civitatis Hiſpanos à tergo aggrederentur, qui eo vico progreſſi fuerant. Qui eo inſtanti mihi nunciandum curarant, ipſos maximam civitatis partẽ occupaſſe, & non longe à platea ipſius fori eos abeſſe,& omnino conſtituerant ulterius progredi, quoniam audiebant pugnam initam è caſtris majoris executoris, & Petri de Alvarado contra hoſtes civitatis, ipſe autem eis denunciandum commiſi, quod nullo pacto pedem moverent, niſi prius pontes eſſent optime oppleti, ut ſi forte retrocedere cogerentur,aqua eos non impediret, cum ipſi ibi omne diſcrimen verſari cognoſcerent, ipſi mihi nunciandum commiſere, omnia eſſe optimo ordine, & quod illuc progrederer,& oculata fide proſpicerem ita eſſe. Ego autem ſuſpitione adductus ne aberrarent, & curam non adhiberent in opplendis pontibus, illuc profectus ſum, & comperi illos tranſiviſſe demolitam portionem unius vici latitudinis decem aut duodecim paſſuum. Aqua autem aſcendebat ad profunditatem geminorum hominis ſtatuum, & eodẽ tẽpore, quum tranſivere, injecerãt ligna,cannaſq;, & cum paulatim tranſirẽt & cupide, materies in profundum non penetrarat & ipſi voluptate

victoriæ,qua potiebantur erant adeo hilares ut cogitarent materiam illam fixam diuturnamque permanſuram. Et eo tempore,quo ad ponte perveni,comperi Hiſpanos, & alios plures ex amicis noſtris terga fugæ dediſſe,& hoſtes tanquam rabidos canes illos inſequētes. Cumque incompoſitum ordinem viderẽ clamare cœpi. Siſtite, ſiſtite & quum eſſem proximus aquæ,eam Hiſpanis, & Indis refertam inveni,ut ne paleam quidem injeciſſe viderent, & hoſtes tanto impetu ferebantur in Hiſpanos, ut eos inſequendo aquis committerent ſe, ut ipſos interficerent, & ex vico illo aqueo adventabant hoſtium canoæ,& Hiſpanos vivos captivabant,& quum res fuiſſet tã repentina, & viderẽ ipſos milites meos interficientes,conſtitui ibi conſiſtere,& certando mori, & in eo, plus proficiebamus opem ferendo manibus quibuſdam infortunatis Hiſpanis, qui ſubmergebantur, ut aquis exirent, & aliqui exibant vulnerati, aliqui vero aquis ſemiſubmerſi, & alij ſine armis, eoſque anteire jubebam, & jam tanta hoſtium multitudo ingruebat, quod me, & duodecim, aut quindecim, qui mecum erant, undique circumdederant, & quum eſſem intentus opem ferendo illis, qui aquis obruebantur, non proſpiciebam,nec memor eram damni, quod evenire poterat,& me Indi aliqui ex hoſtibus ceperant, & abduxiſſent,ſi non affuiſſet præfectus quidam comitantibus quinquaginta militibus,quem mecum ſemper deducere ſolebam, & ope juvenis unius illius ſocietatis, qui poſt deum Op.Max.me à morte ſervavit,

& ut

& ut me ſervaret acerrime pugnando ibi ſuā effudit animam. Interim Hiſpani, qui aufugerant profligati proficiſcebantur ea ſtrata via, & quum eſſet brevis, & anguſta, & aquæ æqualis, quam canes illi ex induſtria fabricaverant, & ea ſtrata via progrediebantur profligati multi ex Indis nobis amicis, iter tantum erat impeditum, & ipſi erant adeo tardi, ut hoſtibus tempus daretur ut ab utroq; latere aquam tranſire poſſent, & capere,& interficere quotquot eis videbatur, & ille præfectus qui mecū erat nomine Antonius equinnones,Diſcedamus, inquit,& incolumen vos ſervemus,cum certi ſimus,quod ſi vos amiſerimus nullus noſtrum evadere poſſet, & vix mecum tantū agere potuit,ut inde diſcederē, & cum hoc videret brachijs mihi annuit, ut reverteremur, & quamvis ipſe plus exoptaſſē mori,quam vivere, prælibati præfecti hortatione, & aliorum commilitonum, qui aderāt cœpimus retrocedere cum hoſtibus certādo enſibus, & parmis noſtris, qui nobis vulnera illatum veniebant. Eo ipſo tempore advenit familiaris meus,& iter aliquantulum aperuit, tamen illico ab humili ſubdiali pavimēto illum gutture percuſſere, ut cadere coegerint, & dum verſarer in tali profligatione, expectans multitudinem tranſire, ut ſe tuto locarent, & nos hoſtium impetum ſuſtineremus, interea advenit quidā familiaris meus equo, ut equitare poſſē,tantū erat luti in ea anguſta via ſtrata, propter ingredientium, egredientiumq; ab aquis multitudinē,ut nullus conſiſtere poſſet,& ipſe equum aſcendi non pugnę

gratia, quoniam ibi erat impoſſibile equite
poſſe pugnam inire, quoniam ſi ea anguſ
ſtrata via ad inſulam progredi potuiſſem, c
periſſem eos octo equites, quos ibi dimiſe
& non potuerãt aliter operari ſed coacti ſu
reverti, & quum reditus eſſet tam diffici
duæ equæ quibus inſidebant duo familiar
mei ex ea anguſta ſtrata via in aquas dilap
ſunt,& alteram hoſtes interemere,alterã ve
pedites quidam tutati ſunt, & tertius juven
familiaris meus Chriſtophorus de Guzma
nomine aſcendit equum quem exiſtentes i
inſula illa mihi adducendum curarant, ut m
in tutum recipere poſſem, & hoſtes eunde
una cum equo priuſquam ad me pervenir
poſſet,interfecere,cujus mors tanto omnibu
exiſtentibus in caſtris fuit dolori, ut in han
uſque diem recens ſit illius mortis mœſtiti
omnibus, qui ſecum juncti erant conſuetu-
dine & cognitione. Ex tot & tantis noſtris
laboribus omnipotẽti Deo placuit, ut ſuper-
ſtites perveneri mus ad vicum, quo Tacuba
pervenitur qui eſt ſpacioſus. Quo poſtquam
milites convenere, extremum agmen novem
comitantibus equitibus occupavi. Hoſtes au-
tem in nos victoria elati tanta ſuperbia fere-
bantur,ut videretur nullum ab eorum mani-
bus poſſe evadere, & meliori modo, quo po-
tui retrocedens theſaurario, & computatori
nunciandum commiſi, ut in plateam multo
ordine convenirent, & illud idem nunciari
juſſi duobus illis præfectis, qui ingreſſi erant
vicum,quo itur in forum, & quilibet eorum
ſtrenue pugnaverat,multos aggeres, & põtes
occu-

occupaverant, quos optime oppleverant, quod effecit ut in reditu damnum nullum fuerint perpeſſi. Et priuſquam theſaurarius, & computator redirent, hoſtes civitatis ex quodam aggere, ubi certabatur, projecerant duo aut tria Chriſtianorum capita, quamvis tunc neſciverint an eſſent ex militibus Petri de Alvarado, vel noſtrorum caſtrorum. Quum conveniſſemus ad plateam, tanta hoſtium multitudo undique confluebat, ut maximum fuerimus paſſi laborem, antequam divertere cogerentur quibuſdam locis, ubi ante hanc profligationem expectare non audebant tres equites, & decem pedites. Et illico in turri quadam excelſa idolis ſuis dicata, quæ erat contigua plateæ, locarunt aromata, ſuffumigationeſque ex gummi quodam quod naſcitur in his regionibus, quod ipſi dijs ſuis offerunt in ſignum victoriæ, & quamvis ipſis impedimento eſſe volverimus, nunquam tamen eos impedire potuimus, quia milites celeri paſſu caſtra noſtra verſus progrediebantur. Ea profligatione hoſtes interfecere triginta quinque, aut quadraginta Hiſpanos, & ultra mille Indos nobis amicos, & vulnerarunt ultra viginti Chriſtianos, & ipſe vulnus accepi in crure. Amiſſum eſt tormentum illud parvum campeſtre, quod conduxeramus, & plures baliſtæ, & pixides, una cum multis armorum generibus. Illi è civitate, illico habita victoria ut majorem executorem, & Petrum de Alvarado exanimatos redderent, omnes Hiſpanos tam vivos quam mortuos, quos ceperant

ad Catebulco, in quo eſt forum, adduxere, quibuſdam turribus altiſſimis foro proxim nudos ſacrificaverunt, & pectora eorũ ap ruere, cordaq; exemerunt, ut idolis ſuis offe rent. Quæ omnia Hiſpani è caſtris Petri c Alvarado optime conſpicere poterant, ab e loco unde decertabant, & quum viderẽt co pora illa nuda alba, cognovere illos eſſe Chr ſtianos, & quãvis propterea maxime fuerir triſtati, & exanimati rediere in caſtra per die octo, eo & die ſequenti hoſtes civitatis buc cinis, & tympanis maximam animorum exul tationem præ ſe ferebant, ut videretur civi tas corruere, & apperuere omnes vicos, 8 pontes in quibus aqua verſatur, ut prius ha buerant, & pervenere, ut ignes, & vigiles ſuo locarent per binos baliſtæ jactus à noſtris ca ſtris, & quum omnes evaſiſſemus profligati vulnerati, & inermes, indigebamus quiete, & refectione. Hac occaſione incolæ civitatis ſpatium habuere tranſmittendi legatos ad plures provincias illis ſubditas nunciatum ſe maxima potitos eſſe victoria, & interfeciſſe plures Chriſticolas, & ſperabant propediem nos penitus delere, & nullo pacto nobiſcum jungerentur, & ut fides ſibi adhiberetur, circumferebant duo equorum, & aliqua interfectorum Chriſtianorum capita, quæ oſtendebant per ea loca, quibus eiſdem conducere videbatur, quæ res multum operata eſt ad contumaciores reddendos, qui defecerant, quam erant antea.

Inde ad duos dies poſt profligationem, cujus fama jã innotuerat, & per omnia circum-

vicina

cina loca vagabatur, incolæ coloniæ no-
ine Quarnaquacar, qui ſubjiciebantur civi-
ti Temixtitan, & ſubdiderant ſe in ami-
ɔs, profecti ſunt in caſtra noſtra, & mihi ſig-
ificarunt incolas coloniæ Marinalco, qui
bi erant contermini, damna plurima illis
ıferre, & provinciam ſuam deſtruebant, &
ınc conjungebant ſe cum incolis provinciæ
uiſco, quæ maxima eſt, & conſtituerant eos
ggredi, ut interficerent, quia ſe Majeſtati
eſtræ ſubdiderant, & nobis juncti fuerant
micitia, & hoſtes affirmabant illis deletis
onſtituiſſe nos aggredi. Et quamvis pro-
igatio, quæ nobis evenerat eſſet recens, &
otius ſubſidio indigeremus, quam alijs ſub-
dium miniſtraremus, quia maxime inſta-
ant, decrevi ſubſidium illis impartiri, quam-
is in ea re plures interceſſerint contradicto-
es, aſſerentes, quod ipſemet me deſtrue-
em, tranſmittendo milites extra caſtra. Ex-
ſedivi cum nuncijs, qui ſubſidium poſtula-
erant, LXXX. pedites & equites decem, qui-
ɔus præfeci Andream de Tapia, cui injunxi
ıt illa ageret quæ ſervitio Maſt. Veſtræ plu-
imum conducere proſpiceret, & tutelæ no-
ſtræ, cum cerneret neceſſitatem, in qua con-
ſtituti eramus, & eundo, & redeundo non
conſumeret ultra decem dies. Et ſic diſceſ-
ſit, & pervenit ad coloniam quandam exi-
guam, quę eſt media inter Marinalco, &
Coadnoacad, ibi offendit hoſtes, qui eos præ-
ſtolabantur, & ipſe una cum Incolis è Coad-
noacad, & illis militibus, quos ſecum addu-
cebat, pugnam inire cœpit, & tam acriter
noſtri

noſtri decertarunt, ut hoſtes in fugam vert
rint, & profligarint, proſecutique ſunt d
nec eos ingredi coegerint coloniam Ma
nalco, quæ ſita eſt in colle admodum ardu
quem equites ſcandere non poterant, & h
viſo deſtructioni ea omnia ſubjecere, qu
in planicie continebantur, & reverſi ſunt
caſtra noſtra hac potiti victoria eo dece
dierum ſpatio eis aſſignato.

Vnus è Dominis provinciæ Taſcalteca
Chichimecatecle nomine, de quo alias m
mini, qui tabulas pro conſtruendis bergant
nis adduxerat, quæ in ea provincia parat
erant, ab initio belli ſemper moram traxit i
caſtris Petri de Alvarado. Quum videret po
dictam profligationem Hiſpanos, ut priu
facere conſueverant, cum hoſtibus non con
gredi, conſtituit ipſe comitantibus ſuis civi
tatem ingredi, eamque oppugnare, dimitten
quadringentos ſagittarios è ſuis ad ponten
quendam ablatum ſatis diſcriminoſum, quē
eripuerat incolis civitatis, quod nunquam
eveniebat ſine ope noſtra, progreſſus eſt
comitatus ſuis maxima vociferatione, invo-
cando ſuam provinciam, & Dominum. Eo
die acriter pugnatum eſt, & undique plures
vulnerati remanſerunt, & perierunt. Et inco-
læ civitatis firmiter arbitrabantur, eos in
cavea clauſos habere, quoniam quum ſit na-
tio, quæ dum retrocedunt eorum hoſtes quā-
vis ipſi victoria non potiantur, animo obſti-
nato inſequuntur, futurum putabant ut in
tranſitu aquarum (ubi certum verſari ſolet
diſcrimen) ſuas ſibi injurias ulciſci liceret, &

prop-

ropterea Chichimecatecle dimiſerat in a-
uæ tranſitu dictos quadringentos ſagitta-
ios, & quum jam retrocederent, hoſtes civi-
atis in eos irruerunt maximo furore, & mi-
ites è Taſcaltecal aquis ſe commiſere, &
avore ſagittariorum tranſivere, & hoſtes cō-
pecta obſiſtentia quievere, & admodum ad-
nirati ſunt audaciam Chichimecatecle.

Poſt dies duos à reditu Hiſpanorum, qui
ella intulerāt incolis è Marinalco, ut Maje-
tas veſtra capitibus præcedentibus videre
otuit, pervenere in caſtra noſtra decem Indi
x Otumienſibus, qui erant ſervituti aſcripti
Dominis è Temixtitan, & ut retuli ſubdide-
ant ſe Veſtræ Majeſtati, quotidie nobis opē
erentes cum hoſtibus certando, & ſignifica-
unt, quemadmodum Domini provinciæ
Matalcingo, qui fines habent cum illis, eis
bellum inferebant, & coloniam quandam
combuſſerant, abduxerantque aliquos è ſuis,
& quantum poterant eos deſtruebant, animo
aggrediendi caſtra noſtra, ut hoſtes civitate
egrederentur, ac penitus nos delerent, & ul-
tra hoc propterea etiam eiſdem fidem adhi-
buimus, quoniam à paucis diebus, quoties
ingrediebamur civitatem pugnandi gratia,
minabantur nobis ducibus illis è provincia
Matalcingo. Quæ quamvis nobis non mul-
tum eſſet nota optime tamen cognoſceba-
mus eſſe latam, & diſtabat viginti leuca-
rum ſpacio à noſtris caſtris, & ad quæ-
relam, quam Otumien. proponebant
contra hoſtes ſuos, petebant, ut illis opem
daremus. Et quamvis petierint tempore
multum

multum difficili,auxilio fidens divino, ut a
daciæ civitatis alas confringerem, qui quo
die nobis minabantur ducibus iſtis, & ſp
præ ſe ferebant ſperare ab eis auxilium,
ſubſidium aliunde adventare non poter
niſi ab eo latere,illuc Condiſaluum è Sand
val majorem executorem deſtinare conſti
decem & octo equitibus, & centum pedi
bus, inter quos unus comperiebatur bali
utens,qui diſceſſit illis comitantibus, & al
Otumienſibus nobis amicis. Et Deus eſt t
ſtis,quibus periculis ſubjiciebantur,& in qu
nos reliqui permanebamus. At cum oport
ret majus animi noſtri robur quam unqua
feceramus demonſtrare & mori certand
diſſimulabamus virium noſtrarum debilit
tem tam cum amicis,quam hoſtibus. Sæpi
tamen optabant Hiſpani ut ſaltem vivi tan
dem evaderent, & ſe victores conſpiceren
contra civitatis incolas, quamvis in ea, & i
omnibus reliquis provincijs nullum fructun
præterea conſequi poſſent. Vnde conjici po
teſt fortuna,& neceſſitas,in quibus conſtitut
eramus corpore vitaque. Major executor e
nocte profectus eſt dormitum ad coloniam
quandam Otumienſium, quæ eſt oppoſita
Matalcingo, & ſequenti die mane diſceſſit,
pervenitque ad ſtationes Otumienſium,quas
derelictas comperit, & pro majori parte
combuſtas, & quum perveniſſet in planiciem
prope fluvium quendam, offendit maximam
multitudinem, qui finem combuſtioni alte-
rius coloniæ impoſuerant. Et quum noſtros
conſpexere, terga fugæ dare cœperunt, &
itinere,

tinere, quo progrediebantur, poſt eos ſe-
quebantur multa onera plena Maiz, & in-
fantium lactentium, quos commeatus cauſa
ſecum adducebant, quæ dimiſerant, quam
primum audivere Hiſpanos adeſſe. Et poſt-
quam tranſivere fluvium, qui ulterius labe-
batur, in planicie ſiſtere cœpere, & Major exe-
cutor equitibus eos aggreſſus eſt eoſque pro-
fligavit, & quum terga fugæ dediſſent, recto
tramite progreſſi ſunt ad ſuam coloniam
Matalcingo, quæ trium leucarum ſpacio abe-
rat, & omnibus tribus leucis continuata eſt
inſecutio, donec coacti ſunt ingredi colo-
niam, & ibi præſtolati ſunt Hiſpanos, & ami-
cos noſtros, qui adventabant interficiendo
eos, quos equites intercludebant, & deſere-
bant, & ea inſecutione mortui ſunt duo mil-
lia hoſtium. Quum pedites perveniſſent ad
locum, ubi equites ſubſtiterant, & noſtri ami-
ci (qui erant ſexaginta millia hominum) cœ-
pere proficiſci ad coloniam, ubi hoſtes ſe op-
poſuere, donec mulieres, & filij, & bona ſua
collocabantur in fortilitio quodam, quod
erat ſitum in altiſſimo colle ibi prope exi-
ſtenti. Quamprimum tamē eos aggreſſi ſunt,
coegerunt ipſos quoque arcem ingredi, quam
habebant in ea ſummitate admodum ardua
munitaque, & deprædati ſunt, & combuſſe-
re coloniam breviſſimo temporis interval-
lo, confugientibus hoſtibus ad arcem.
Et quum hora eſſet jam verſpertina, ma-
jor executor arcem oppugnari non eſt
paſſus, & etiam quia labore erant admo-
dum feſſi, totam enim eam diem certando
con-

conſumpſerant. Et hoſtes eam noctem dux
re maximis vociferationibus,& ſtrepitu tyn
panorum buccinarumque.

Sequenti die ſummo mane major exec
tor milites conducere cœpit, ut aſcendere
collem, pugnaturi contra hoſtes in arce ex
ſtentes, quamvis aliquo timore arbitrant
hoſtes obſtituros.Quum eo pervenere,nem
nem ex hoſtibus offenderunt,& Indi quida
nobis amici colle deſcendebant, & retule
nullũ ex hoſtibus adeſſe,ſed in aurora omn
diſceſſiſſe, & illico in planicie circumquaqu
videre maximam hominum multitudinẽ, &
erant Otumien. & equites rati eſſe hoſtes ad
verſus eos ſunt progreſſi, & vulnerarunt tr
aut quatuor.Et quum idioma Otumien.diffe
rat ab idiomate provinciæ è Culva, eos no
percipiebant,niſi quod armis projectis ad Hi
ſpanos confugiebant,& nihilominus tres au
quatuor vulnerarant. Attamen ipſi optim
cognovere illud eveniſſe, quoniam qui forẽ
illis non innotuerat. Et quum hoſtes no
expectaſſent, Hiſpani ſtatuere reverti pe
aliam eorum coloniam, quæ ſimiliter defece-
rat. Quum tamen tot copias cõtra eos move-
ri cognovere eos pacifice excepere. Et majo
executor Dominum provinciæ allocutus eſt,
eidemque ſignificavit, illum jam optime
ſcire me læto vultu excipere omnes, qui ſeſe
oblatum veniebant in vaſallos V. M. quam-
vis maxime erraſſent. Rogabatque,ut allo-
queretur incolas è Matalcingo. ut ad me
proficiſcerentur, & ſe ita facturum polli-
citus eſt, & inducere incolas è Marinalco

ad

id concordiam. Et major executor ea adepta victoria, in caſtra reverſus eſt, & eo die aliqui ex Hiſpanis pugnabant in civitate, & cives eis nunciaverant, ut interpres noſter illuc proficiſceretur, volebant colloquium habere de pace ineunda, quam (ut poſtea apparuit) nolebāt admittere, niſi recederemus ab univerſa provincia quod ideo effecere, ut aliquot dierum ſpacio eos quieſcere pateremur, & munirent ſe rebus quibuſdam, quibus indigebant, quamvis nunquā eos inveniremus, ut pugnam detrectarent. Et cum per interpretem talia tractarentur, quum noſtri eſſent hoſtibus propinqui (non enim aliud ſpacium intercedebat, niſi pons elatus) ſenex quidam ex hoſtibus é ſinu ſuo eduxit magno intervallo quædam quæ comedit, ut demonſtraret illos nulla adhuc premi neceſſitate, nos enim illis nuncibamus, eos ibi fame perituros. Et amici noſtri ſignificabant Hiſpanis, concordiam eam eſſe ſimulatam, hortantes ut pugnam continuarent. Ea tamen die pugnatum non extitit. Primates enim interpreti injunxere, ut me aloqueretur.

Ad dies quatuor poſt reditum majoris executoris à provincia Matalcingo, Domini illius & Marinalco, & Domini provinciæ Cuiſcon (quæ eſt latiſſima, & etiam defecerat) in caſtra noſtra profecti ſunt, & ut illis parcerem præterita ſupplices rogarunt, & polliciti ſunt ſe velle nobis inſervire, & promiſſa ſua executioni demandarunt, & ſemper hactenus inſerviverunt.

Dum major executor aberat in provincia Matalcingo, hoſtes civitatis conſtituerunt

noćte exire, & aggredi caſtra Petri de Alvar
do, & in aurora ea aggreſſi ſunt, & quum v
giles, & excubiæ eos audivere, ad arma co
clamatum eſt, & illi, qui aderant eos invaſe
Hoſtes auditis equitibus aquis ſe commiſe
& interim noſtri advolarunt, tribuſq
continuis horis pugnatum eſt. Nos ve
exiſtentes in noſtris ſtationibus, audivim
tormenti parvi bombum, quo ille in hoſt
utebatur. Et quia nos ſuſpitione adduceb
mur ne eos profligarent, milites in a
mis eſſe juſſi, ut civitatem ingredere
tur, ut hoſtes animum demitterent in opp
gnando Petrum de Alvarado, & quum In
offenderent hoſtes tam acriter & ſtrenue pu
gnantes, decrevere reverti in civitatem. N
reliqui ad civitatem pugnatum profećti eo d
fuimus.

Eo tempore nos qui vulnerati evaſeram
priori profligatione, priſtinæ reſtituti eram
ſanitati, & civitati Diviti applicuerat nav
Io. Ponci è Leone, quem profligaverant i
provincia inſulæ Floridæ, & habitatores c
vitatis mihi afferendum curarunt pulvere
quendam, una cum aliquibus baliſtis, qu
bus maxime egebamus, & jam favente De
Optimo Maximo, circumcirca nulla era
provincia, quæ nobis non maxime favere
& quum ipſe proſpicerem incolas civitat
tam rebelles, & majori demonſtratione &
certitudine moriendi, quam unquam ali
qua fuerit natio, neſciebam quo modo m
cum eis gerere deberem, quo pacto à tant
diſcrimine & laboribus evadere poſſemus

& quo-

& quomodo illos, & ipſorum civitatem extremæ internecioni non traderemus. Erat enim magis egregia, quam ſit alia in univerſo terrarum orbe. Nec nobis prodeſſe poterat quod illis ſignificabamus, nos ab eo loco non diſceſſuros, & tam è caſtris quam bergantinis non ceſſaturos damnum inferre. Nec quod deſtruxeramus incolas è Matalcingo & Marinalco, & quod neminem in omnibus provincijs habebant, qui eiſdem opem laturus eſſet. Nec habebant, unde ſibi miniſtrari poſſet Maiz, caro, fructus, & aqua. Nec denique res aliqua ad commeatum faciens, & quanto plus & antedictis nota faciebamus, tanto minus animis deficere videbantur. Sed pugnam ineundo, & reliquis omnibus in rebus animoſiores inveniebamus, quam unquam fuiſſent. Et ipſe proſpiciens rem ita agi, & jam præterijſſe ultra dies quadraginta quinque, quibus obſidebamus dictam civitatem, conſtitui ad noſtri tutelam remedium adhibere, ut melius laſſos hoſtes reddere poſſem. Quod fuit hujuſmodi, quod quantum civitatis occupabamus, tantum ab utroque latere ſolo æquaremus, ita ut ne paſſu quidem progederemur, niſi omnia ſolo æquaremus, & loca ubi aqua verſabatur continentem redderemus, quamvis diu in eo moram trahere cogeremur. Et propterea convenire juſſi omnes dominos & primates nobis amicos, & decretum meum illis aperui, ut ad hoc convocarent omnem ruſticanam multitudenem, cum cois ſuis, quæ ſunt valli genera, quibus utuntur in

illis partibus, ut foſſores ligonibus in Hiſpanij. Et ipſi reſponſum dedere, ſe læto animo per fecturos, & decretum eſſe ſanum, & eo maxime ſunt oblectati. Videbatur enim, eum eſſ modum, quo civitas ſolo æquaretur, quo omnes plurimum appetebant.

Interea dum hæc conſtituebantur, tres au quatuor dies præteriere, Incolæ civitatis animo concepere nos aliquid magni contra eo machinari: ipſi quoque per ea, quæ poſtea apparuere, parabant omnia ad ſui tutelam poſſibilia, quemadmodum etiam ſuſpicabamur Et ordine amicis noſtris dato, quod terra, & aquis civitatem oppugnatum ire debebamus ſequenti die poſt miſſarum ſolennia proficiſc cœpimus ad civitatem, & quum perveniſſemu ad tranſitum aquę, & aggerem, qui eſt in initio magnarū domuum in platea conſtitutarum, & eum oppugnare vellemus, incolæ civitatis ut quieſceremus innuerunt, aſſerentes pacem inire velle, & ipſe injunxi noſtris ne ulterius pugnam inirent, & ſignificavi ut illuc dominus civitatis me allocutum adventaret, ſi forte pax componi poſſet, & cum retuliſſent aliquos eum evocatum profectos, me ultra horam detinuere. Ipſi enim revera pacem non exoptabant, & hoc demonſtrarunt, quoniam illico nobis quieſentibus in nos ſagittas, fuſtes, & ſaxa jaculari cœpere. Hoc viſo, aggerem oppugnare cœpimus, eumque occupavimus, & quum plateam ingreſſi fuimus, eam magnis ſaxis refertam invenimus, ne equites veloci paſſu currere poſſent. Solido enim loco equites ſolos timent, & invenimus vicum lapidibus

us ſolis obſtruſum, & alium etiam ſaxis
enum, ne equites eo paſſim currere poſ-
nt. Et ab eo die ita opplevimus eum vicum,
bi aqua verſabatur, & quo ibatur ad plateam,
t nunquam poſtea eum Inde aperire potue-
nt, & poſtea paulatim cœpimus ſolo ęquare
is domos, optime obſtruere, opplereque ea
uæ occupabamus ab aqua, & quum eo die
erveniſſemus ultra centum & quinquaginta
iillia hominum bellatorum, multa geſta ſunt,
t eo pacto die illo pedem retulimus in caſtra,
t bergantini una cum canois amicorum no-
rorum plurimum intulerunt damni civitati,
t ut quieſcerent retroceſſere.

Sequenti die eodem ordine civitatem in-
reſſi ſumus, & pervenimus ad ambitum illum
c periſtillum, ubi ſunt turres ſuorum idolo-
um. Injunxi præfectis nil aliud faciendum
urarent, niſi ut opplerentur vici, in quibus
qua verſabatur, & æquarent malos tranſitus
uos occupaveramus, & Indi nobis amici aliqui
lomos comburerent & ſolo æquarent, reliqui
rent pugnatum contra hoſtes locis ſolitis, &
quites omnes tuerentur ne à tergo adoriren-
ur, & ipſe aſcendi unum ex altioribus idolo-
um turrim, quoniam Indi me optime noſce-
bant, & aſcenſum meum moleſte tulerunt, ab
ea turri animum addebam amicis, & ſuppe-
tias ferendas committebam, quum neceſſitas
ingruebat, quia cum aſſidue pugnarent, hoſtes
aliquando, & aliquando noſtri retrocedebant,
qui illico ſublevabantur à quatuor equitibus,
qui audaciam eiſdem ſubminiſtrabant, ut in
hoſtes irruerent. Eo pacto & ordine civitatem

ingreſſi ſumus quinque aut ſex continuis die-
bus, & in reditu ſemper amicos noſtros antei
re jubebamus, & aliquando in inſidijs collo
cabamus aliquos Hiſpanos in quibuſdam
domibus & equites remanebant, & vi no
retrocedere ſimulabamus, ut eos ad plateam
ingrediendam alliceremus, hoc pacto un.
cum inſidijs peditum quotidie hora veſpertin
aliquos vulnerabamus. Et quodam die e
prædictis in platea continebantur ſeptem au
octo equites præſtolantes hoſtium egreſſum
& cum eos egredi non viderent, ſimularun
recedere, & hoſtes ſuſpitione adducti, ne ii
reditu eos vulnerarent, ut facere conſueve
rant, poſt parietem latebant, & in ſubdiali
bus pavimentis, & eorum innumera erat mul
titudo, & cum hoſtes eos inſequebantur (qu
erant octo, aut novem numero) ipſi ex alto
occupaverant faucem unius vici, non potuer
inſequi hoſtes qui aufugiebant, & reverti co-
acti ſunt, & hoſtes elati, qui eos retrocedere
coegerant, rabide more canum in eos irrue-
bant. Illi vero qui maxima circumſpectione pu-
gnabant, eo ſe recipiebant, ubi damnum pat
non poterant, noſtri damna patiebantur ab eis,
qui in parietibus locati erant, & coacti fuere
retrocedere, & vulnerarunt duos equos, quod
effecit ut eiſdem inſidias ſtruere conſtituerem,
pro ut in futurum Majeſtati Veſtræ referam. Et
eo die hora ſatis tarda devenimus in caſtra, re-
lictis omnibus occupatis tuto ſolo æquatis, &
Incolæ civitatis erant admodum læti, arbitra-
bantur enim nos metu diſceſſiſſe, & ea nocte
nuncios deſtinavi ad majorem executorem, ut

ante

ıte lucem cum quindecim equitibus ex ıis, & Petri de Alvarado venirent in caſtra oſtra.

Poſtero die ſummo mane major executor ı caſtra pervenit comitantibus quindecim quitibus, & ipſe habebam ex equitibus in ræſidio Cujoacan impoſitis viginti quinue, qui aſcendebant ad numerum quadragina equitum, & decem ex illis injunxi, ut lico mane deſcenderent omnibus reliquis editibus comitantibus, & ipſi una cum reliuis pugnam inirent, ſolo æquarent occuparentue omnia quæ poſſent, quoniam ego cum empus retrocedendi adventaſſet, illuc iem comitantibus reliquis triginta equitious, & cum ſcirent majorem civitatis portionem ſolo æquatam quanto poſſent ıoſtes inſequerentur, donec eos ad loca tuta, & vicos, quibus aqua verſari ſolet ingredi cogerent, & ibi morarentur, donec retrocedendi tempus adveniret, & ipſe me una cum illis triginta equitibus à nullo conſpectus in inſidijs collocare poſſem, in quibuſdam magnis domibus, quæ ſunt proximæ reliquis illis magnis in platea conſtitutis. Et Hiſpani executi ſunt mandata mea; & per horam poſt meridiem, aſſumptis illis triginta equitibus civitatem ſum ingreſſus, & quum eo perveniſſem, eos collocavi in illis magnis domibus, ipſi diſceſſi, aſcendique turrim illam excelſam, ut moris erat mei. Et dum ibi moram traherem, Hiſpani aliqui ſepulchrum apperuere, & in eo invenere varias res aureas, ad mille & quingentos Caſtellanos. Et

cum jam adeſſet hora retrocedendi , juſſi m
ximo ordine redire inciperent, & quod equ
tes poſtquam retroceſſiſſent ad plateam, fi
gerent velle eos invadere, non tamen aude
demonſtrarent: & iſtud fieret, quum circun
circa, & in platea iſſet maxima hoſtium mu
titudo. In inſidijs collocati admodum deſid
rabant tempus adventare. Optabant enim re
bene gerere, & jam moleſta erat diuturna m
ra, & ego me illis conjunxi: & jam Hiſpa
tam pedites, quam equites retrocedebant a
plateam, & etiam Indi amici noſtri qui jam ir
ſidias cognoverant. Hoſtes autem tot vocife
rationibus inſequebantur, ut maxima videren
tur potiti victoria: & novem illi equites finge
bant aggredi eos per plateam, & poſtea retroce
debāt, & quum hoc bis ſimulaſſent, hoſtes tan
tum fervorem conceperant, quod uſque a
eorum nates percutiendo venerint, donec eo
perducerent in vicum eum, ubi paratæ eran
inſidiæ, Quum videmus Hiſpanos anteire, &
pixidis emiſſionem audivimus (quod ſignum
nobis paratum habebamus) cognovimus tem-
pus adventaſſe, ut exiremus, & Divi Iacobi
conclamato nomine, illico eos aggreſſi fuimus
& inſecuti fuimus per plateam vulnerando,
ſternendoque, & intercludendo plures, qui ab
amicis noſtris, qui nos ſequebantur, capieban-
tur, ita ut in his inſidijs interfecti fuerint ultra
quingentos ex hoſtibus & ex primatibus ro-
buſtioribus & magis ſtrenuis, & ea nocte ami-
ci noſtri lauta potiti ſunt cœna. Omnia enim
interemptorum cadavera cepere, & in fruſta
attulere, ut eadem in cœna comederent. Tan-

ta fuit

afuit admiratio, quam concepere, quum ſe am repente profligatos conſpexere ut nec loquti fuerint, nec vociferationes emiſerint, omni ea nocte, nec auſi ſunt alicubi incepere cōparere in vicis aut ſubdialibus pavimentis, ubi non eſſent plurimum tuti, & cum nox adventaret, & nos diſcedebamus, apparuit incolas civitatis miſiſſe ſervos quoſdam viſum an recederemus, & quum quodam vico comparere cœperunt, eos aggreſſi ſunt decem, aut duodecim equites inſecutique, & ita egere, ut nullus evaſerit. Concepere hoſtes hac victoria tantum timoris, ut nunquam omni hoc durante bello auſi ſint plateam ingredi, quando recedebamus, quamvis unicus tantum eſſet, in ea eques, nec auſi ſunt Indum aliquem, aut peditem ex noſtris inſequi verentes ne denuo inſidias eis paraviſſemus. Et geſta illius diei una cum victoria, quam omnipotens elargitus eſt, fuit potiſſima cauſa, ut citius civitate potiremur. Incolæ enim illius maximã concepere exanimationem, & amici noſtri animis crevere, & eo pacto profecti fuimus in caſtra certa ſententia acclerandi, ut bellum hoc perficeretur, & nullum prætermittendi diem abſoque ingreſſu in civitatem, donec bellum eſſet confectum. Et eo die nullum accepimus incommodum in caſtris noſtris, eo dempto, quod cum ex inſidijs prodibamus duo equites concurrerunt, & alter eorum cecidit ex equa, & ea recto tramite progreſſa eſt ad hoſtium turmas, qui eam ſagittis impetebant, & vulneribus confoſſa cernens impium ſibi malum illatum ad nos reverſa eſt, & ea nocte mortua eſt, & quamvis

maxime triſtati fuerimus, quum equi & equa maxime faciant ad ſalutem noſtram, tamen non tantum moleſte tulimus, quemadmodum ſi mortua eſſet apud hoſtes, ut re ipſa eventurum putavimus, ſi enim ita eveniſſet majori potiti fuiſſent gaudio, quam premebantur dolore illorum, quos neci dederamus. Eodem die berganti una cum canois amicorum noſtrorum in civitate maximam hoſtium ſtragem commiſere, abſque aliquo ſibi illato incommodo.

Quum ſciremus jam incolas civitatis perterritos pavore, percepimus à duobus ex illis modicæ conditionis, qui nocturno tempore clam civitate egreſſi fuerant, & ad noſtra caſtra pervenerant, quum fame premerentur, quod nocte exibant piſcatum inter domos civitatis. & proficiſcebantur ab ea parte, quam occupaveramus quærentes ligna, olera, & radices, ut eas comederent. Et quum jam plures vicos, ubi aqua verſabatur, oppleviſſemus, aptaveramus plures malos tranſitus, in ipſa aurora civitatem ingredi conſtitui, & omne poſſibile damnum illis inferre, & bergantini aute lucem, & ipſe decem aut quindecim comitantibus equitibus, & quibuſdam peditibus, & Indis amicis noſtris, ingreſſi fuimus, & prius diſpóſuimus ſpeculatores quoſdam, qui, quum jam illuceſceret, ſignum nobis in inſidijs collocatis dedere, & aggreſſi ſumus infinitum numerum, quum tamen major pars eſſet ex miſerabilioribus civitatis, ut plurimum erant uxores, & pueri, & tantum damni illis intulimus locis

illis

lis quibus poteramus progredi per civitatem, it mortui , & captivi aſcenderint ultra octingentos , & bergantini ſimiliter cœperunt plures ex hoſtibus , una cum canois, quibus piſcabantur & maximam civitati ſtragem intulere. Quum duces , & primates civitatis nos ea proficiſci viderunt hora non conſueta , maxime mirati ſunt, ut prius admirati fuerant inſidias præteritas , & nullus eorum auſus eſt nobiſcum congredi , & ſic reverſi fuimus in caſtra maxima præda , & cibo ad uſum amicorum noſtrorum.

Sequenti die ſummo mane in civitatem reverſi ſumus , & quum amici noſtri cernerent bonum ordinem , quem habebamus , ad eam extremæ dandam internecioni , tanta erat indies venientium multitudo, ut numerari non poſſet. Et ea die occupandi vicum, quo progreditur ad Tacubam , finem impoſuimus , & lateribus implendi malos tranſitus, qui in ea continebantur, ita ut milites caſtrorum Petri de Alvarado nobiſcum convenire poſſent in civitate. Et in vico, quo pervenitur in forum , duos alios occupavimu , & eos optime opplevimus , & combuſſimus domos ipſius domini Guautimucin nomine juvenis decem & octo annorum, qui ſecundus erat dominus poſt mortem Domini Muteezuma. In his ædibus hoſtes varia locarant munimina , erant enim ampliſſimæ , & munitæ , aquiſque circumvallatæ. Occupavimus quoque geminos pontes aliorum vicorum , qui ſunt apud vicum, quo progreditur in forum, & oppleti ſunt plures

res mali tranſitus ita ut ex quatuor civitatis illius portionibus, tres occupaveramus, & hoſtes nil aliud agebant, præterquam retrocedere ad loca tutiora, ad domos ſcilicet quæ in aquis conſtitutæ erant.

Poſtero vero die, qui fuit in feſtivitate Sancti Iacobi, ordine jam dicto civitatem ingreſſi fuimus, & ſecuti iter noſtrum vico illo, qui protenditur in forum, & occupavimus vicum latum in quo verſabatur aqua, ubi hoſtes maxime ſe tutos arbitrabantur. Et quamvis morati fuerimus multum in occupando eo vico, & diſcrimina paſſi fuerimus multa, tota ea die tantum efficere non potuimus, ut quum vicus eſſet latus eum penitus oppleverimus, ut equites tranſire poſſent ad alium vicum. Et quum omnes eſſemus pedites, & hoſtes conſpicerent equites non tranſiſſe, multi recentes, & ſtrenuiores ex illis nos aggreſſi ſunt, & quam primum eis obſtitimus, cum nobiſcum plures milites baliſtes utentes haberemus, reverſi ſunt ad ſuos aggeres, & munimina. quæ extruxerant, quamvis multi ex illis ſagittis fuerint confoſſi. Et ulterius omnes Hiſpani pedites utebantur ſuis haſtis, quas picas nominamus in Hiſpanijs, eas enim efficiendas curaveram poſt noſtram profligationem, quę res fuit nobis admodum proficua. Eo die ab utroque latere alijs rebus non incubuimus niſi combuſtioni, & æquationi domorum illius vici, quod erat viſu miſerabile, quum tamen aliud facere non poſſemus, cum ordinem ſequi cogebamur. Quum incolæ civitatis tantam ſtragem, ar vuinam conſpicerent, ut animoſitatem prę ſe ferrent,

rent, Indis nobis amicis dictitabant, ut nihil aliud agerent, quam comburerent, & ſolo æquarent, quoniam futurum eſſet, ut illi nova ædificia conſtruere in poſterum cogerentur, quoniam ſi ipſi victoria potiti eſſent, ita futurum optime noverant, ſin minus, quod ea ad uſum noſtrum conſtruere cogerentur. Et Deo placuit, ut ultimo ſuo dicto res fuerit verificata, quamvis ipſimet ſint qui ea conſtruant.

Alio die ſummo mane ordine ſolito civitatem ingreſſi fuimus, & quum pervenimus ad vicum quem pręcedenti die oppleveramus, eo modo eum invenimus, ut prius reliqueramus, & progreſſi ulterius per geminos baliſtę jactus, occupavimus duas magnas aquarum foſſas, quas effoderant in ipſo ſolido vico, & devenimus ad parvam turrim idolis ſuis dicatam, in ea comperimus quædam Chriſtianorum capita, quos interemerant, & maxima fuimus adducti mœſtitia, & ab ea turri erat rectus vicus ad caſtra Petri de Alvarado, & à ſiniſtro latere erat vicus, quo perveniebatur in forum, in quo jam aqua non continebatur, præterquam in uno vico quem tuebantur, & eo die ulterius non proceſſimus. Certavimus tamen acriter & diu cum hoſtibus, & quum quotidie omnipotens nobis victoria potiri concederet, ſemper ipſi erant inferiores, eo die hora jam ſera reverſi fuimus in caſtra.

Poſtero die quum componeremus nos ingredi civitatem hora nona diei, è caſtris fumum ex geminis altioribus fori, aut Tetebulco turribus exire conſpeximus, & quid eſſet cogitare non poteramus. Et quum videremus fumum

illum majorem eſſe, quam quando ſuffitu idolis ſuis efficiunt, ſuſpicati fuimus milite Petri de Alvarado illuc perveniſſe. Quoc tametſi ita ſe haret, non tamen id verum eſſ poſſe putabamus. Et certe eo die Petrus d Alvarado una cum ejus militibus ſtrenue ſ geſſit. Supererant enim plurimi pontes & aggeres occupandi, & ſemper accedebat ac eos tuendos major civitatis incolarum multitudo, quum tamen conſpicerent nos è caſtris noſtris hoſtes ſtringere, omnibus poſſibilibus modis laboravit, ut forum ingrederetur. Ibi enim erat omnium hoſtium robur, non tamen evaluit ulterius progredi niſi ad conſpectum illius & duas illas turres occupare, & turres alias plures, quę erant prope ipſum forum, quod fuit tam latum quam ambitus multarum turrium civitatis, & equites fuere in maximo labore, & coacti ſunt retrocedere, & dum retrocederent tres equos vulnerarunt & eo pacto Petrus de Alvarado una cum militibus reverſus eſt in ſua caſtra. Nos vero noluimus occcupare eo die pontem unum, & vicum in quo aqua continebatur, qui ſolus occupandus erat ut in forum pervenire poſſemus. Sed tamen incubuimus ut opplerentur quidam mali tranſitus,& in reditu nos acriter preſſere,quamvis eiſdem potius damno ceſſerit.

Sequenti die ſummo mane civitatem ingreſſi fuimus, & quum, donec peveniretur in forum, nil occupandum ſupererat, niſi vicus aqua plenus cum ſuo aggere, qui hærebat turri, de qua ſuperius memimi, cum oppugnare cœpimus, & ſignifer quidam comitantibus

tribus,

tribus, aut quatuor Hiſpanis ſeſe aquis commiſere, incolæ civitatis illico locum deſeruere, & locus oppleri cœptus eſt, ut equites tranſire poſſent, Et dum iſta agerentur, adveni Petrus de Alvarado eodem vico comitatus quatuor equitibus, & gaudium, quo repleti ſunt milites amborum caſtrorum, fuit incomparabile, Illud enim erat iter, & modus cito finem imponendi bello, & Petrus de Alvarado relinquebat præſidia à tergo & à lateribus, tam ut tueretur acquiſita, quam ad ſui defenſionem, & quamprimum tranſitus ille fuit aptatus, una cum aliquibus equitibus forum inſpecturus ſum profectus, & injunxi militibus noſtrorum caſtrorum, quod nullo pacto ulterius progrederentur. Et cum aliquantulum per plateam ſpaciati fuiſſemus perſpeximus porticus, qui cum ſubdialibus pavimentis erant hoſtibus referti, & quum platea eſſet ampla, & equites in ea progredi poſſent, quum equites conſpicerent, appropinquare non audebant, & ego aſcendi illam magnam turrim, quæ foro adjacet, & in ea invenimus oblata Chriſtianorum capita, quos nobis interemerant, & ab ea turri proſpexi quantam civitatis portionem occupaveramus, & proculdubio ex octo portionibus ſeptem occupaveramus, & quum cognoſcerem tantam hoſtium multitudinem tam anguſto loco contineri, maxime cum domus illæ, quas poſsidebant eſſent tam anguſtæ, & quælibet ex ſe ſuper aquas conſtituta, & imprimis maxima apud eos erat

fames,

fames, & quia in vicis inveniebamus extracta cortices, atque radices arborum, conſtitu nolle eos aliquot dierum ſpatio oppugnare, & movere ſibi aliquas conditiones, quibus tant multitudo perire non cogeretur, & mihi cert dolorem incredibilem afferebat damnum, quo illis inferebamus, & aſſidue eos moneri cura bam, ut pacifice nobiſcum agerent, illi autem reſpondebant quod nullo pacto deditionem facere vellent, & quod unicus qui ſupereſſe certando mori deberet, & de omnibus quæ ab eis poſſidebantur, nil ad nos deventurum eſſe, ſed combuſturos ſe omnia & aquis ſubmerſuros ubi non videri poſſent, nec apparere. Ego tamen ne malum pro malo redderem, diſſimulabam, nec eos oppugnari permittebam.

Mira hoſtes pertinacia mortem oppetere, quã deditionem facere malunt.

Quum modicum pulveris ad tormenta obtineremus per dies quindecim antea conſulueramus machinam conſtruere, & cum non adeſſent artifices, qui optime eam conficere callerent, quidam fabri lignarij ſeſe illam perfecturos obtulere, parvam tamen: & quamvis cogitaſſem nil eos boni efficere poſſe, annui tamen ut illam erigerent, & illis diebus, quibus hoſtes tam anguſto loco clauſos tenebamus, perfecta extitit, & eam adduxere locandam loco quodam inſtar theatri, qui eſt in medio plateæ ex calce & lapidibus quadratis ad proceritatem gemini hominis ſtatus cum dimidio, & ab angulo ad angulum intercedere poteſt triginta paſſuum intercapedo, qui locus ab eis paratus extiterat, ut cum aliqui ludi edebantur, ibi ludos & ſpectacula edentes iocarentur, ut univerſi in foro conſtitiut,

ſtituti, & illi qui erant inferius, & in porticibus conſpicere poſſent, quod ederetur: & quum eo illam adduxiſſent trium aut quatuor dierum ſpacium conſumpſere, antequam locaretur, & Indi nobis amici ea machina minabantur incolis civitatis, aſſerendo ea machina omnes interficiendos: & quamvis nil aliud proficiſceret, quemadmodum etiam nil profecit, tamen ſatis erat timor, quem Indi hoſtibus inferebant, cogitantes eos deditionem facturos, & neutrum ſubſecutum eſt, quoniam fabri lignarij machinam non perfecere, nec incolæ civitatis (quãvis maxime timerent) pactum aliquod deditionis demonſtrarunt, & machinæ defectum diſſimulavimus, aſſerentes nos miſericordia moveri, ne omnes penitus interficeremus.

Sequenti die poſt locatam machinam reverſi fuimus in civitatem, & quum jam interceſſiſſent tres aut quatuor dies, quod civitatẽ non oppugnaramus invenimus vicos quibus progrediebamur, mulieribus pueriſque refertos, ac alijs miſerabilibus perſonis, qui fame moriebantur, ſemimortui debileſq; exibant, quæ erat res viſu miſerabilior, quã in univerſo orbe comperiri poſſet, & ipſe amicis noſtris injunxi, ne pacto alquo damnum aliquod inferrent, nullus tamen bello aptus exibat, ut aliquod damnum ſibi inferri poſſet, quamvis videremus eos in ſubdialibus pavimentis veſtibus ſuis coopertos, & inermes. Et ego illo die eos de pace commonendos curavi, & eorum reſponſiones erant

diſſimulationes, & quum majori pro part
diei nos eo pacto protraherent, illis nuncian
dum curavi me eos oppugnare conſtituiſſ
& eorum multitudinem retrocedere mand
rent, alias permitterem amicis noſtris, ut e
interimerent, & ipſi retulere ſe pacem deſi
derare. Ipſis autem reſponſum dedi, m
ibi Dominum non conſpicere, quo cum d
pace agi debebat, & cum adventaſſet, ad eju
adventum ipſis omnem ſalvum conductum
quem poſtulabant, impartiebar, ut de pac
incunda colloqueremur. Sed quum conſpi-
ceremus eſſe illuſionem, & hoſtes omnes ac-
cinctos, quum eos pluries pacifice monuiſ-
ſem, ut eos in anguſtiora deducerem, & il-
los ad extrema locaremus, injunxi Petro
de Alvarado, ut omnibus ſuis copijs ingre-
deretur à latere unius magni vici, quem
hoſtes obtinebant, in quo continebantur
ultra mille domus, & ipſe ab alio latere
pedes ingreſſus ſum comitantibus omni-
bus noſtrorum caſtrorum copijs, equites
enim ibi nil prodeſſe poteramus. Et tam
acriter à nobis, & ab amicis noſtris eſt pug-
natum, ut eum omnem vicum occupave-
rimus, & tam ingens fuit cædes hoſtium
noſtrorum, ut eo die deſiderata, captaque
ſint ultra duodecim millia Indorum, qui-
buſcum Indi nobis amici tãtum ſævitiæ ute-
bantur, ut nulli vitam condonarent, quam-
vis etiam à nobis repræhenderentur, corri-
gerenturque.

Alia ſequenti luce in civitatem reverſi ſu-
mus, & ne pugnam committerent, præcepi,
nec

nec hoſtibus damnum aliquod inferrent, & tum ipſi conſpicerent tantam hominum multitudinem in illos moveri, & cognoſcerent vaſallos ſuos, & eos, quibus præcipere ſolebant, mortem ſibi minari, & ſe ad extremum deductos conſpicerent, & ubi conſiſterent non haberent, niſi ſuper ſuæ civitatis demortuorum cadavera, optantes tandem eximi à tam acri infortunio, clamabant cur jam illos non interficeremus, & maxima celeritate me advocandum nunciarunt, quoniam me alloqui deſiderabant. Et quum Hiſpani omnes finem hujus belli maxime optarent,& moleſte ferrent tantum damnũ, quod illis inferebatur, maxima ſunt affecti lætitia, cogitantes eos pacem cupere, magnoq; gaudio me accerſitum venere, & improbe contenderunt ut accederem ad aggerẽ quendam, in quo erãt aliqui ex primatibus, qui mecum colloqui volebant. Et quamvis iter meum parum profuturum ipſe conſpicerem, conſtitui tamen ire viſum quomodo res ſe haberet, cognoſcebam enim, quod deditio omnis verſabatur in Domino ſolum,& in tribus aut quatuor alijs ex primatibus civitatis, quoniam reliqui (ſive vivere ſive mori contingeret) deſiderabant jam ſe extra eum locum conſtitutos. Et quum perveniſſem ad aggerem, mihi ſignificarunt, quod poſtquam illi me ſolis filium cognoſcerent,& ſol tam brevi ſpacio unius diei, ac noctis circumibat vniverſum terrarum orbem, quare eo brevi ſpacio eos etiam non interficerem, & eos à tot pœnis non eximerem, quia ipſi jam mori

exoptarent, & cœlum aſcendere ad ſuu
Ochilubum, qui eos ibi expectabat, ut eis r
quiem condonaret. Illud eſt idolum, quo
Indi majori proſequuntur veneratione, eg
autem multis reſpondi, ut ad deditionem fa
ciendam allicerem, nil tamen proderat, cu
in nobis ea pacis ſigna viderēt, quæ nunquam
victi præ ſe tulere, quum eſſemus nos auxili
divino victores.

Quum ad extremum hoſtes adduxiſſemu
ut ex jam dictis colligi poteſt, ut eos à mal
eorum propoſito perſuaderemus, quum eo
rum animus eſſet mori, allocutus ſum quen
dam ex primatibus inter eos, quem captivum
habebam, captivumque tenuerat antea pe
duos aut tres dies patruus Don Ferdinand
Domini civitatis Teſaico, dum in civitate
pugnaret: & quamvis eſſet vulneratus, eum
ſum allocutus, ſi vellet in civitatem reverti
& reſponſum mihi dedit velle, & quum ſe-
quenti die civitatem fuiſſemus ingreſſi, illum
cum aliquibus hoſtibus deſtinavi, qui illum
conſignarunt incolis civitatis, & jam illum
fueram allocutus diffuſius, ut colloqueretur
cum Domino civitatis & primatibus de pace
ineunda, & ipſe pollicitus eſt in eo ſe omnia
quæ poſſet effecturum. Incolæ civitatis illum
excepere maxima obſervantia, tanquam ex
primatibus unum, & quamprimum eum
adduxere in conſpectum Guautimucin, &
ſermonem de pace habere cœpit, illico illum
interficiendum & ſacrificandum commiſit.
Et reſponſum, quod nobis dedere illud fuit,
quod maximis vociferationibus advenere,
aſſe-

aſſerentes ſe velle mori, & fuſtes, ſagittas, lapideſque in nos projicere cœpere, & nobiſcum acriter pugnare, & adeo ut nobis equum interficerent jaculo, quod ex enſe quem nobis abſtulerant, fabrefecerant. At equus hic tandem caro eſt illis aſcriptus præcio, plurimi enim ex illis obiere, & eo pacto in caſtra noſtra reverſi fuimus.

Poſtero vero die reverſi ſumus in civitatem, & hoſtes eo redacti erant, ut in civitate Indorum nobis amicorum infinita multitudo pernoctare auderet. Et quum in conſpectum hoſtium deveniſſemus, noluimus cum illis pugnam inire, ſed tantum deambulare per eorum civitatem, cogitabamus nanque quod omni hora, & momento ad nos pacifice proficiſcerentur, & ut ad concordiam eos allicerem, equitando, perveni ad aggerē quendam munitiſſimum, & accerſivi quoſdam ex primatibus mihi notos, qui poſt eam latebant & eis ſignificavi, quod poſtquam ſe profligatos conſpicerent, & ſi vellem unica hora eos delere poſſem nullo ſuperſtite, quare Guautimucin eorum Dominus me allocutum non veniret, cum pollicerer illi me nil incommodi illaturum. Si ipſi, & illi vellent mecum pacifice agere, à me optime exciperentur, haberenturque, & alia cum eis multa ſum locutus, quibus ad lachrymas propenſos reddidi. Et flentes mihi reſponſum exhibuere, ſe optime noſſe errorē ſuum, & exterminium, & ipſi proficiſci volebant allocutum eorum Dominum, & una cum reſponſo illico reverti, ut ab eo loco non

diſcederem. Et diſceſſere, parvoque ſpaci
reverſi fuere, aſſerentes, quum hora eſſet jai
ſera, Dominus illorum non eſſet venturu
me allocutum. Sequenti tamē die procul du
bio in meridie illum adventurum putaban
ut me in platea fori alloqueretur. Et eo mod
profecti fuimus in caſtra, & ego mandavi, u
in quadrato illo in medio plateæ exiſten
paratum haberent ſtratum pro Domino, &
primatibus civitatis, ut ipſe habere ſolent, &
ulterius ſibi epulas pararent, & ita re ipſ
factum extitit.

Sequenti vero die ingreſſi ſumus civitā
tem, & præcepi noſtris copijs, ut paratæ eſſēt
ne ſi hoſtes inſidias pararent, nos incauto
offenderent, & Petro de Alvarado ibiden
exiſtenti idem nunciavi, & quamprimum ii
forum devenimus, nunciandum commiſ
Guautimucin me illum in platea præſtolari,
qui ut apparuit conſtituit ſe illuc non venturum, & deſtinavit quinque ex illis primatibus civitatis, quorum nomina (quoniam ad rem non multum faciunt) impræſentiarum non recenſeo, qui ut advenere mihi ſignificarunt, Dominum illorum me certiorem facere, & rogare per eoſdem, ut illi parcerem, quod eo non advenerat, metu enim me coram comparere non fuerat auſus, & etiam adverſa detinebatur valetudine. Ipſos autem adeſſe & quicquid vellem juberem, quia ipſi illud exequerentur. Et quamvis Dominus eorum non advenerit, plurimum tamen lætati fuimus adventu dictorum primatum. Videbatur enim modus negotio cito finem

imponendi,

imponendi, & ipſe eos hilari vultu excepi, & illico illis cibum, potumque exhibendum commiſi, in quo demonſtrarunt famē, quam ſuſtinebant. Et poſtquam fuerant epulati, eis injunxi, ut Dominum ſuum alloquerentur, nec duceretur metu, & illis fidem meam aſtringebam, quod quamvis in conſpectum meum adventaret, nil eidem nocendum permitterem, nec aliquo pacto detineretur, quoniam ſine illius præſentia nil boni tractari, aut concludi poterat, & mandavi ipſis comeſtibilia quædam exhiberi eorum refocillationis gratia, ut ſecum aſportarent, & eo in negotio promiſere omnia, quæ poſſent ſe effecturos, & ita diſceſſere. Et poſt duarum horarum intervallum, ad me reverſi ſunt afferentes aliquas veſtes ex bombice, quibus ipſi utuntur, & retulere Guantimucin eorum Dominum eo non adventurum, nec venire conſtituerat, & ſe excuſabat verbum cum eo ſe habiturum. Ego autem replicavi, me cauſam ignorare cur timeret coram me comparere, poſtquam videbat me eos, qui cauſam belli dederant & fomenta, optime tractare, & ipſos ire, redireque permittebam, abſque incommodo aliquo, & eos rogabam, illum allocutum reverterentur, & multum adhiberent diligentiæ in illius adventu, poſtquam illi adventus erat proficuus & ipſe illud faciebam ad illius commodum, & ipſi reſponderunt ſe ita facturos, & ſequenti die reverſuros ad me una cum reſponſo. Sicque ipſi receſſere, & nos in caſtra noſtra devenimus.

Poſtero die ſummo mane primates in ca-

ſtra noſtra advenere, & nunciarunt proficiſ
cerer ad plateam civitatis in furo exiſtentem
Dominus namque eorum mecum ibi collo
qui volebat,& ipſe ratus ita futurum, equun
aſcendi, & iter noſtrum proſecuti, eum ii
conſtituto loco per tres, aut quatuor hora
morati ſumus: nunquam tamē eo venire vo
luit,aut coram me comparere. Et quum vi-
derem illuſionem,& eſſet hora jam tarda,nec
ipſe Dominus, nec nuncij revertebantur, In-
dos nobis amicos advocandos commiſi, qu
remanſerāt in ingreſſu civitatis fere per leu-
cam ab eo loco,ubi eramus, quibus præcepe-
ram,ne ulterius progrederētur (incolæ enim
civitatis expoſcerant,ne alloquio de pace in-
eūnda aliquis eorum intereſſet) & moram nō
traxerunt. Similiter illi, qui erant in caſtris
Petri de Alvarado, & cum advenissent, agge-
res quoſdam oppugnare cœpimus, & vicos
aquis refertos, qui adhuc in hoſtium poteſta-
te erant, nullum enim majus illis munimen
ſupererat, & quouſq; nobis viſum eſt ingreſſi
ſumus tam nos, quam Indi nobis amici. Et
quando caſtris exivi,injunxeram Condiſalvo
è Sandoval, ut ingrederetur ab alia parte do-
morum, ubi hoſtes ſe munierant, ita ut eos
circundatos haberemus, pugnam tamen non
iniret, antequam nos prius certare cognoſce-
ret. Quum ita eſſent circundati,& coarctati,
nullum illis patebat iter, niſi per demortuo-
rum cadavera, & ſubdialia pavimenta, quæ
illis adhuc ſupererāt, & propterea non com-
periebant ſagittas,fuſtes, aut lapides, quibus
nobis obeſſe poſſent, nobiſcum proficiſce-
bantur

bantur Indi noſtri amici enſibus parmiſque accincti. Et tanta fuit eo die tam aquis, quam continenti in eos perpetrata cædes, ut cæſa, captaq; fuerint ultra quadraginta millia hominum, & tantus erat infantium, mulierumq; planctus, & vociferatio, ut nullus adeſſet, cui corpietate non moveretur, & nos alij plus negotij habebamus in deturbandis amicis noſtris, ne eos interficerent, & ne tanta uterentur ſævitia, quam in pugnando contra hoſtes, quæ ſævitia nunquam nationi alicui ineſſe viſa eſt, & aliena ab omni humanitate naturali, & ordine quemadmodum in incolis iſtarum provinciarum, Indi nobis amici eo die præda maxima potiti ſunt, quibus nullo pacto obſiſtere poteramus. Nos enim Hiſpani eramus forte noningenti, & ipſi ultra centum, & quinquaginta millia, & impoſſibile erat talem curam adhibere, aut diligentiam, ut rapinæ eorum obſiſteremus, quamvis nos omnia egerimus, quæ potuerimus. Et una ex rationibus cur recuſarē in tale certamē concurrere cum incolis civitatis ea erat, quia ſi villos expugnabamus id, quod poſſidebant aquis ſubmergerēt, & quāvis aquis non ſubmergerēt, amici noſtri omnia, quæ invenirēt, deprædarētur, vel eorum majorē portionē, & propterea arbitrabar: quod parum cederet Majeſtati V. ex tot divitijs, quæ in iſta civitate continebantur, & ſecundum ea, quæ prius pro Celſitudine Veſtra habebā. Et quia hora erat jam tarda, nec fœtorē cadaverum ſuſtinere poteramus, quæ per plures dies jacuerāt in illis vicis, quæ res peſtilentior viſa erat,

quam dici poſſit, in caſtra reverſi fuimus. E
in ſero decrevi, ſequenti die nos ingreſſuro
civitatem, & aptari juſſi tria magna torment
quæ habebamus ut eo adducerentur, Cogita-
bam enim quod cum hoſtes eſſent tam arcta-
ti, ut ſe circum agere non poſſent, quum vel-
lemus ingredi abſque pugna aliqua poſſen
Hiſpanos aquis ſubmergere, quamobren
volebam à longe tormentis aliquid damn
inferre, & inde diſcederent contra nos. Et
pariter injunxi majori executori, ut ſequenti
die paratus eſſet ad ingrediendum cum ber-
gantinis per lacum quendam magnum inter
domos conſtitutum, in quo congeſtæ erant
omnes hoſtium canoæ, & poſſidebant adeo
exiguum numerum domorum, ubi eſſe poſ-
ſent, ut Dominus civitatis, cum aliquibus
primatibus canoæ inſiderent, quum quid age-
rent, neſcirent & eo die conventum fuit, ut
civitatem ingreſſuri eſſemus.

Sequenti die ſummo mane, quum jam illu-
ceſceret, omnes paratos eſſe juſſi, & conduci
tormenta illa magna, & die præcedenti man-
daveram Petro de Alvarado, ut me in platea
præſtolaretur, & hoſtes non oppugnaret, do-
nec illuc pervenirem. Quum jam conve-
niſſemus, & bergantini eſſent parati poſt do-
mos, in quibus erant hoſtes, injunxi, ut quum
pixidis emiſſionem audirent, quadam parte,
quæ occupanda ſupererat, ingrederentur, &
hoſtes ſe aquis committere cogerent verſus
eam partem, ubi bergantini parati eſſe debe-
bant: & illos commonefeci, ut curam adhi-
berent circa Guautimucin, & laborarent
eum

eum vivum capere, quoniam eo inſtanti omne ceſſaret bellum, & ego aſcendi ſubdiale pavimentum. Et antequam pugnam iniremus, quoſdam ex primatibus civitatis allocutus ſum, qui mihi noti erãt, & eis dixi, quænam eſſet cauſa, cur eorum Dominus ad me proficiſci nollet: & poſtquam ſe ad extrema deveniſſe conſpiciebant ipſi anſam non darent, ut omnes perirent, & illum advocarent, & nullo premeretur timore. Et viſum eſt duos ex primatibus eum evocatum eſſe profectos, & poſt puſillum reverſus eſt cum illis unus ex principalioribus inter illos nomine Cyguacoacin, qui erat Dux, & præfectus omnium ipſorum, & ejus conſilio omnia ad bellum pertinentia regebantur, & ego me ſibi benignum exhibui, ut ſpem conciperet, & metum deponeret, & ipſe mihi nunciavit Dominum nullo pacto velle corã comparere, & prius velle ibi mori, & ſe quidem id moleſte ferre, cæterum ego facerẽ quicquid mihi videretur. Quum animum ejus cognoviſſem, dixi ad ſuos reverteretur, ipſeque una cum illis pararent ſe, volebam enim ſecum pugnam inire, & eos ad unum interficere. Et quum in his conventionibus conſumpſiſſemus ultra quinque horas, incolæ civitatis omnes ſtabant ſuper demortuorum cadavera, & aliqui in aquis. Aliqui vero natantes, & aliqui ſubmergebantur eo in lacu, ubi conveniebant canoæ, qui erat latus, tantæ erant eorum ærumnæ ut nullum ſit juditium ad cogitandum ſufficiens, quo pacto eas pati potuerint, & maxima mulierum &

infantum

infantum multitudo ad nos confluebat, & ut
quiſq; primo accederet maxime properabat,
alter alterum in aquas projiciebat, & inter de
mortuorum cadavera ſubmergebantur, & ut
viſum eſt ex aqua ſalſa, quam potabant, ex
fame, & fœtore tanta eos aggreſſa eſt peſti-
lẽtia, ut ultra quinquaginta millia hominum
perierint. Quorum cadavera, ne nos reliqui
egeſtatem eorum cognoſceremus, aquis com-
mittebant, ne bergantini eos offenderent, &
nec extra eos projiciebant, ne nos reliqui in
civitate videremus, & eo pacto in vicis illis
in quibus illi moram trahebant, inveniieba-
mus cumulos cadaverum, ita ut nullus alibi
pedes locare poſſet. Et quum incolæ civi-
tatis confluebant ordinem dederam, ut in
omnibus vicis eſſent Hiſpani, ne amici noſtri
eos miſeros, qui ad nos confugiebant inter-
ficerent qui erant ſine numero, & etiam ſig-
nificavi Ducibus Indorum nobis amicorum,
ut nullo pacto paterentur ad nos confugien-
tes interfici. Et non potuit tantum reſiſti
aut obviari, quin eo die non fuerint inter-
fecti & ſacrificati ultra quindecim millia ho-
minum, & intra hoc tempus omnes primates
civitatis, & reliqui bello apti erant arctati
in quibuſdam ſubdialibus pavimentis, Do-
mibus, & aquis, ubi non poterant diſſimu-
lare, quo minus optime certum illorum
interitum proſpiceremus, & debilitatem.
Quum jam tardam eſſe horam animadverte-
rem, nec deditionem facere vellent, in eos
magna illa tormenta aptari juſſi, ut tentarem
an deditonẽ facerent. Majus enim damnum
paſſi

paſſi fuiſſent, ſi permiſiſſemus Indos amicos noſtros eos aggredi, quam ex tormentis quæ aliquid damni eis intulerunt. Et quum hoc etiam parum prodeſſet, pixidem emitti juſſi, cujus emiſſione illico noſtri occuparunt angulum illum, qui eis ſupererat, & immiſſi ſunt aquis illi, qui in eo continebantur. Reliqui, qui ſuperfuere, abſque pugna deditionem fecere, & bergantini ſimul ingreſſi ſunt lacum illum, & aggreſſi illas canoas, & homines bello apti qui eis vehebantur, pugnam inire non audedant. Et omnipotenti placuit, quod pręfectus quidam ex noſtris Garci Holguin nomine inſecutus eſt canoam, qua ſibi videbatur homines alicujus exiſtimationis vehi, & quum in prora eſſent locati duo aut tres milites baliſtis utentes, ſpicula in exiſtentes in canois jacere parabant. Illi eiſdem annuerunt ea vehi canoa Dominum civitatis, & propterea in eos ſagittas non emitterent. Et ipſi illico illuc advolarunt, ceperuntque dictum Dominum, & eum Guautimucin, & Dominum civitatis Tacuba, & quam plures alios qui ſecum vehebantur. Et illico jam dictus præfectus Garci Holguin, mihi illum, una cum alijs primatibus captivum adduxit ad illud ſubdiale pavimentum, ubi eram quod hærebat lacui Domini civitatis. Qui poſtquam conſederat, cum nullo uſus fuiſſem in eum rigore, proximior mihi factus ſuo idiomate retulit, ſe jam omnia quæ tenebatur exhibuiſſe, ut ſe ſuoſq; tueretur, donec perveniret ad eum ſtatũ. Licere nunc mihi in poſterum de illo ad libitum diſponere. Et appoſuit

manum

manum pugioni cuidam meo. Rogavitque ut illum tranſfigerem & interficerem. Ego autem eum bono animo eſſe juſſi. Et eo capto omnis ceſſavit oppugnatio. Cui Deo Optimo Maximo placuit finem imponere die martis in feſtivitate ſancti Hypoliti XIII Auguſti, M. D. XXI. Ita quod ab eo die quo civitas obſidione cincta eſt,& capta eſt, XXX. Maij. dicti anni, uſque ad expugnationem interceſſerint ſeptuaginta quinq; dies. Quibus Majeſtas Veſtra perſpiciet labores, pericula, & infortunia, quæ ſui vaſalli ſubiere, in quibus quantum eorum perſonas oſtenderunt,ex geſtis ipſis dignoſci poteſt.

Et omnibus illis ſeptuaginta quinque diebus,quibus obſidio continuata eſt,nullus fuit ſine pugna cum hoſtibus, aut magna, aut aliquali, & in die captivitatis dicti Guautimucin, & expugnationis civitatis Temixtitan, poſt coacervata ſpolia, & prædam quam habere potuimus, reverſi fuimus in caſtra gratias agentes Deo de miſericordia qua nos proſecutus fuerat, & de tam optata victoria, qua nos potiri pientiſſime permiſerat.

Fuimus ibi in caſtris tribus, aut quatuor diebus, ordinem adhibendo plurimis rebus, quæ conducebant, & deindo devenimus ad civitatem Cujoacan, ubi hactenus moram traxi incumbendo,ut modum & regimen adhibeam,pacataſque reddam has provincias.

Collecto auro, & alijs rebus,conſilio Majeſtatis Veſtræ officialium illud fundi curavimus, quod fuſum aſcendit ad centum, & viginti millia Caſtellanorum, cujus conſignata

fuit

fuit quinta portio Majeſtatis Veſtræ theſaurario abſq; quinta portione aliarum rerum, quæ Majeſtati Veſtræ pertinebant ſervituti ıſcriptarum, aliarumque rerum, ut diffuſius apparebit in relatione omnium, quæ Majeſtati Veſtræ ſpectaverint, quæ erit ſubſcripta noſtris nominibus. Aurum vero, quod ſuperfuit partitum fuit inter me, & Hiſpanos, prout conſuetudo, ſervitium, & qualitas cujuſque poſtulabat, & ultra prælibatum au-:um, inventa ſunt quædam emblemata aurea, ex melioribus data eſt quinta portio dicto Majeſtatis Veſtræ theſaurario.

In præda, qua potiti fuimus in civitate, habuimus parmas quaſdam aureas, & pinnas, & alia ex plumis fabrefacta tam mirabilia, ut ſcriptis demonſtrari non poſſint, nec eo-:um excellentia compræhendi poteſt, ni videantur, & quum eſſent talia, partiri debere non eſt viſum, ſed illa Majeſtati Veſtræ donari debere. Quapropter commilitones omnes convenire juſſi, & eos rogavi, ut læto animo paterentur, ut ea Majeſtati Veſtræ tranſmitterentur, & portionem eam, quæ eiſdem & mihi obveniebat, Majeſtati Veſtræ condonaremus, & ipſi læto animo annuere, & eo pacto dictum donum Majeſtati Veſtræ tranſmittimus per procuratores, quos concilium hujus Novæ Hiſpaniæ deſtinat.

Quum civitas Temixtitan primas obtineret partes in his provincijs, magnique eſſet nominis, viſum eſt, cuidam potenti Domino maximæ provinciæ nomine Mechuacan (quę ſeptuaginta leucis aberat à civitate Temixtitan)

titan)

titā) innotuiſſe qualiter eam deſtruxeramu
ſoloq; æquaveramus. Et animo volvens Do
minij illius amplitudinem, & inunimé dicta
civitatis, exiſtimavit, quod poſtquā tāta urb
nobis obſiſtere non evaluerat, nihil nobis ob
ſtare poſſit, at metu adductus, legatos quoſ
dam ad me deſtinavit, & ejus nomine mih
adhibitis interpretibus nunciarunt, eorum
Dominum percepiſſe nos magni Domini eſſe
vaſallos, & ſi læto animo ferrem, ipſi, & ſu
quoque cuperent eſſe Majeſtatis Veſtræ va
ſalli, & maxima nobiſcum jungi conſuetudi
ne. Et ipſe reſponſum dedi, id veritate ful
ciri. Nos eſſe vaſallos cujuſdam magni Do-
mini qui erat Majeſtas veſtra, & omnes, qu
eſſe recuſarent, illis bellum inferre conſti-
tueramus, & quod Dominus illorum, & ipſi
optime fecerant. Et cum pauco tempore ac
me cognitio maris Auſtralis Indici delata
eſſet, ab eis informationem cepi, ſi per eorum
provinciam illuc proficiſci poſſem, & ipſi re-
ſponſum dedere, iri poſſe. Quos rogavi, ut
Majeſtati Veſtræ informationem tranſmit-
tere poſſem, circa dictum mare, ut per ſuam
provinciam illuc adducerent duos Hiſpanos,
quos illis conſignarem. Et ipſi retulere ſe
læto animo ita facere velle. Vt tamen poſ-
ſent pervenire ad mare, cogebantur tranſire
per provinciam cujuſdam magni Domini,
quo cum ipſi bella gerebant, & propterea
tunc temporis ad mare proficiſci non pote-
rant.

Dicti legati è Mechuacan apud me moram
traxere per tres, aut quatuor dies, & coram
eis

is equites aliqua levia prælia inire juſſi, ut in
ua provincia iſta recenſerent. Et quum eis
uiſſem emblemata inpartitus quædam, expe-
ivi eos una cum Hiſpanis, ut proficiſcerentur
d dictam provinciam Mechuacan.

Vt ante poſito capite demonſtravi, poten-
iſſime Domine, non diu ante cognitionem
liquam habueram de alio mari Auſtrali In-
lico, & cognoſcebam, quod aberat duobus,
ut tribus locis ad duodecim tredecim, &
juatuordecim dietas ab hoc loco. Et ma-
gno tenebar deſiderio, quum ſcirem ſervi-
ium immenſum Majeſtati Veſtræ ex eo
proventurum, maxime quum omnes ali-
quam habentes ſcientiam, aut aliquam expe-
rientiam in navigationibus Indorum, certo
crediderint, quod ſi forte in his locis detege-
retur mare Auſtrale Indicum, detegeren-
tur plurimæ inſulæ dites auro, & gemmis,
emblematibus, & aromatibus, & detegerentur
multa ſecreta, & admiratione digna, &
hoc affirmant pariformiter omnes periti, &
experimentum habentes in Coſmographia.
Et eo deſiderio, & ut ex hoc Majeſtas Ve-
ſtra à me haberet hoc ſingulare, & memo-
rabile ſervitium, deſtinavi quatuor Hiſpa-
nos, duos ad quaſdam provincias, reliquos
ad duas alias, & cum eis informationem,
quæ itinera tenere deberent, & quum de-
diſſem homines nobis amicos, qui eos con-
ducerent, & cum illis proficiſcerentur, diſceſſe-
re, & eis injunxi, ne ſiſterent donec ad ipſum
mare pervenirent, & ſi illud detegerent, ca-
perent poſſeſſionem illius realem, & etiam cor-

poralem Majeſtatis Veſtrę nomine. Et quidam ex eis profecti ſunt per ſpatium centum & triginta leucarum per plures bonas provincias abſque impedimento, & profecti ſunt ad mare & cepere poſſeſſionem, & in ſignum conſtituere cruces aliquas in illius littore, & inde ad aliquod dies reverſi ſunt cum reſponſione dictę detectionis, & mihi ſigillatim de omnibus informationem dedere, & aliquos ex accolis dicti maris adduxere. Similiter attulere inditia auri ex multis aurifodinis, quę invenere in illis provincijs, per quas tranſivere, quę cum alijs inditijs impręſentiarum Majeſtati Veſtrę tranſmittto. Reliqui vero aliqnantulum diutius morati ſunt, quoniam ipſi emenſi ſunt iter centum & quinquaginta leucarum ab alio latere, donec pervenerint ad dictum mare, & illi ſimiliter cepere dicti maris poſſeſſionem, & attulere latiſſimam informationem illius littoris, & aliqui ex accolis cum illis advenere, & eos, alioſque hilari vultu excepi, & poſt datam ipſis informationem magnæ potentię Majeſtatis Veſtrę ad patrios lares lęti reverſi ſunt.

Alia relatione potentiſſime domine Majeſtati Veſtrę ſignificavi, qualiter eo tempore, quo Indi me profligarunt, & prima vice me à civitate Temixtitan ejecerant, defecerant, à Veſtra Majeſt. omnes provincię dictę civitati ſubjectę, & nobis bella intulerant, & duce hac relatione Majeſtas Veſtra poterit inſpici jubere, qualiter coegimus ad illius regale ſervitium majorem partem provinciarum quę defecerant, & quoniam quędam provin-

cię

cię quę adjacent mari Auſtrali Indico, per decem, quindecim & triginta leucas, poſt defectionem civitatis Temixtitan defecerant, & eorum incolę proditorie interfecerant ultra centum Hiſpanos, & ego donec modum impoſuiſſem huic bello, non habueram vires ad tranſmittendum copias contra eos, & expeditis illis Hiſpanis, qui fuerant reverſi à detegendo mari Auſtrali Indico, conſtitui mittere Condiſaluum de Sandoval majorem executorem comitantibus triginta equitibus & ducentis peditibus, & Indis nobis amicis, & cum aliquibus ex primatibus civitatis Temixtitan, ad illas provincias Tatactetelco, Tuxtebeque, Guatuxto, & Aulicaba. Dato illi ordine, quem obtinere deberent in hac expeditione, cœpit dirigere ſe ad eam executioni demandandam.

Eo tempore locumtenens, quem dimiſeram in civitate Finium Securitatis, que eſt in provincia Tepeaca, venit ad hanc civitatem Cujoacan. Atque me admonuit, qualiter incolæ dictę provinciæ, & aliarum eidem vicinarum M. V. vaſalli damna patiebantur ab incolis provinciæ cujuſdam Guaxacaque nomine & propterea illis bellum inferebant, quoniam noſtra juncti erant amicitia, & quod ultra huic rei remedium imponendum, erat optimum tutam reddere provinciam Guaxacaque, quoniam ea ibatur ad Mare Auſtrale Indicum; & ſi eam pacatam redderemus, eſſet res admodum proficua, tam pro jam dicta, quam pro alijs plurimus cauſis, de quibus poſt hęc referam Majeſtati Veſtræ.

Et dictus locumtenens mihi retulit, ſe optimam habere informationem ſigillatim de omni ea provincia, & paucis illam militibu ſubigere poſſemus. Ille enim dum ipſe in caſtris eſſem contra civitatem Temixtitan, ec profectus fuerat, quoniami ncolæ provincia Tepeaca inſtiterant ut illis bellum inferret quum tamen ipſe non adduxiſſet ultra viginti aut triginta Hiſpanos, illum redire coegerant quamvis non eo ſpacio quo ipſe deſideraſſet & ego audita ejus relatione, eidem equite impartitus ſum duodecim, & pedites Hiſpanos octuaginta, & dictus major executor una cum locum tenente diſceſſere comitantibus ſuis commilitonibus ab hac civitate Cujoacan triceſima Octobris, Anno Milleſimo quingenteſimo vigeſimo primo. Et quum perveniſſent ad provinciam Tepeaca, milites ſuos recenſuerunt, & quilibet diſceſſit ad ſibi commiſſam provinciam, & major executor inde ad viginti dies ad me literas dedit ſe perveniſſe ad provinciam Guatuſco, & quamvis multum timeret aliquam oppreſſionem ab hoſtibus accipi poſſe, quum gens eſſet bello agilis & maximas haberent vires, omnipotenti tamen placuit, ut eum pacifice exceperint & quamvis ad alias non perveniſſet provincias, certe arbitrabatur omnes incolas illarum deditionem facturas Majeſtati veſtræ, & poſt dies quindecim ab eo recepi literas, quibus mihi ſignificavit, illum ulterius profectum, & omnes eas provincias jam eſſe pacatas. Et illi videbatur, ut inde plus fructus caperetur, in ea colo-

coloniam locandam, ut multo ante conſu-
lueramus, admonuitque ut proſpicerem quid
in hoc eſſet per eum agendum. Reſcripſi,
gratias agendo ei de labore in ea expeditione
per eum ſuſcepto ad Majeſtatis Veſtræ commo-
dum, & illi ſignificavi ſententiam ſuam eſſe
optimam circa coloniam deducendam, & man-
davi ut ædificaret civitatem ad Hiſpanorum
habitationem in provincia Taxtebeque, &
nomen ſibi imponeret Medelin, & deſtinavi
nomina judicum & regentium, & aliorum
officialium. Quibus omnibus injunxi, ut
optime proſpicerent, ea quæ commoda eſſent,
& conducerent ſervitio Majeſtatis Veſtræ, &
quod incolæ bene haberentur.

Locumtenens civitatis finium Securitatis,
cum ſuis commilitonibus diſceſſit ad provin-
ciam Guaxaca comitante magna copia homi-
num circumvicinorum nobis amicorum. Et
quamvis incolæ dictæ provinciç ſibi obſiſtere
cœpiſſent, & bis, aut quater cum eis ſtrenue,
& acriter pugnam iniviſſent, tandem ſe paci-
fice dedidere abſque aliquo illorum incom-
modo, & de omnibus ſigillatim ad me ſcripſit,
& mihi ſignificavit provinciam eſſe optimam,
& aurifodinis refertam, & ad me deſtinavit
optima auri indicia, quç una cum alijs Ma-
jeſtati Veſtrç tranſmitto, & ipſe remanſit in ea
provincia expectãs quid ſibi vellem injungere.

Quum ordinem poſuiſſem ad has duas pro-
vincias debellandas, & quum cognoſcerem
optimum eorum eventum, & quum proſpi-
cerem me jam tres collocaſſe Hiſpanorum
colonias, & major pars illorum mecum

degebat in civitate Cujoacan, & quum con
ſuluiſſemus quo in loco aliam locaremus colo
niam circa lacus, quum ea magis indigeremu
ad tutelam, & quietem omnium harum pro
vinciarum & ſimiliter cernentes civitatem
Temixtitan. Quæ erat res tam celebris, &
quam hactenus magnifeceramus, & de qu
meminimus, viſum eſt nobis in ea coloniam
ponere, ſolo enim tota erat æquata, Et eg
fundos partitus ſum illis, qui eam inhabitar
conſtituebant, & nominati ſunt judices, &
regentes Majeſtatis Veſtræ nomine, ut in eju
regnis fieri conſuevit, & dum domus con
ſtruuntur, conſtituimus moram trahere in ha
civitate Cujoacan, ubi impræſentiarum ſu
mus à quatuor, aut quinque menſibus, i
quibus dicta civitas Temixtitan reficitur, &
eſt civitas pulcherrima, & credat Majeſta
Veſtra, quod indies fiet nobilior, & amplior
adeo ut quemadmodum tranſactis temporibus fuit primas, & dominatrix omnium harum provinciarum in futurum quoque fore ſperamus, & fit, fietque ita, ut Hiſpani ſint in ea munitiſſimi, tutique, & multum incolis prævalentes, & adeo, ut nullo pacto ab eis lædi poſſint.

Interim, ut dixi, Dominus provinciæ Tatutepeque (quæ hæret mari Auſtrali Indico, per quam duo illi Hiſpani profecti ſunt ad illud detegendum) deſtinavit ad me quoſdam è ſuis proceribus, & per eoſdem ſe obtulit in Majeſtatis Veſtræ vaſallum, & deſtinavit munera aliqua, videlicet emblemata quædam, & fruſta auri, & alia ex plumis, quæ omnia

con-

onſignata fuere Majeſtatis Veſtræ theſaurario, ; ego gratias egi dictis nunciis de omnibus, uę nomine Domini mihi expoſuerant, & quę-am illi afferenda ſum impertitus & ipſi re-erſi ſunt multum læti.

Similiter eo tempore advenere duo illi Hiſ-ani, qui profecti fuerant ad provinciam Me-huacam, per quam nuncij, quos Dominus lius ad me deſtinaverat, mihi retulerant, tiam ab ea parte iri poſſe ad mare Auſtrale In-ſicum. Sed eundum erat per provinciam ujuſdam eorum hoſtis. Et cum Hiſpanis dvenit frater dicti domini à Mechuacan cum lijs primatibus, & familiaribus, qui aſcende-ant ad mille viros, quos excepi, benignum ſpectum eiſdem exhibendo, & Domini dic-æ provinciæ Calcucin nomine Majeſtatem Veſtram donarunt, quodam munere parma-um ex argento, quæ aſcenderunt ad multas elibras, & rerum aliarum, quæ omnia conſi-gnata ſunt Majeſtatis Veſtræ theſaurario. Et ut modum noſtrum proſpicerent, & Domi-no ſuo nunciare, & recenſere poſſent, in pla-tea quadam convenire juſſi omnes equites, & coram eis concurrerunt, & pręlia levia inivere, & pedites ſuo ordine, & milites aliqui pixides emiſere; & tormentis turrim quandam impetendam curavi, qui admiratio-ne maxima capti fuere circa ea, quę in dicta turri acta ſunt, & etiam quum equos curren-tes videre, & eos adducendos commiſi, ut pro-ficiſcerentur viſum deſtructionem civitatis Temixtitan, quam ubi conſpexere, ejuſque vi-res & munimina, quum ſit in aquis conſtituta

majori affecti ſunt admiratione, & poſt quatuor aut quinque dies poſt multa exhibita ad eorum dominum afferenda munera & pro ipſiſmet, quę ipſi magni faciunt, in patriam læti diſceſcere. Ante hac retuli Majeſt. Veſt. de flumine Panuco, quod eſt in littore infra civitatem Veræ Crucis per quinquaginta aut ſexaginta leucarum ſpacium, ad quod naves Franciſci de Garai bis vel ter profectæ fuerant. Etiam acceperant maximum damnum ab accolis illius ob ſiniſtrum modum, quem adhibuerant præfecti, quos illuc deſtinaverat, in rebus agendus cum dictis Indis. Et ipſe cernens, quod in omni mari Septentrionali Indico eſt maximus portuum defectus, & nullus eſt ſimilis portui illius fluminis, & etiam, quoniam Incolæ illius prius venerant ad me, & obtulerant ſe in vaſallos Veſtræ Majeſtatis, & nunc bella intulerant, & inferunt vaſallis Veſt. Majeſt. & nobis amicis, conſtitui illuc prefectum aliquem deſtinare cum aliquibus militibus, & pacatas reddere omnes illas provincias, & ſi eſſet tellus habitanda, ibi in ripa fluminis coloniam conſtituere. Omnes enim circumvicinos pacatos tutoſque rederem, & quum eſſemus pauci & ſeparati in tres aut quatuor portiones, propterea aliqua ſuberat contradictio, ne ulterius milites ab hoc loco extraherem, partim ut opem ferrem amicis noſtris, partim quoniam poſt expugnationem civitatis Temixtitan, naves advenerant, & adduxerant quoſdam equites, paratos eſſe juſſi viginti quinque equites, & pedites centum & quinquaginta, & præfectum cum illis,

illis, ut irent ad dictum flumen. Et quum hunc præfectum expedirem, venerunt literæ à civitate Veræ Crucis, ad portum illius adveniſſe navim, qua vehebatur Chriſtophorus de Tapia inviſor fundationum inſulæ Hiſpanæ, à quo ſequenti die literas accepi, quibus ſignificavit adventum ſuum ad has partes eam ob cauſam fuiſſe, ut earum regimen Majeſtatis Veſtræ nomine obtineret, & ad id habebat ſuas Regales commiſſiones, quarum copiam nullibi facere volebat, donec nos coram colloqueremur, & eo inſtanti voluiſſet ad me eſſe profectus, quum tamen haberet equos mari afflictos, itineri ſe non commiſerat, & me rogabat, ut ordinem ponerem, quomodo convenire poſſemus, aut ille huc veniendo, aut ego illuc proficiſcendo ad maris littora. Et quum literas ejus accepi, illico reſponſum dedi aſſerens me admodum adventu ſuo lætari, & quod nullus adveniſſe poterat Majeſtatis Veſtræ mandato ad regimen iſtarum provinciarum, quo plus gauderem: partim ob cognitionem, quæ inter nos interceſſerat, partim ob educationem, & vicinitatem, quam habueramus inter nos in inſula Hiſpana. Et quoniam pacatio iſtarum provinciarum non erat firma, & ſolida, ut decebat, & qualibet novitate anſam præberemus incolis provinciarum ad ſtudendum defectioni, & quum frater Petrus Malgerejo ab Vria commiſſarius Cruciatæ interfuiſſet omnibus laboribus noſtris, & optime noſcebat, quo in ſtatu res hic verſarentur, illius adventus Majeſtati Veſtræ plurimum fuit proficuus, & nobis alijs illius

doctrina, & conſilium plurimum profuere. Illum obnixius rogavi, ut laborem ſuſciperet, & dictum Tapia allocutum proficiſceretur, & inſpiceret proviſiones Majeſtatis Veſtræ: & poſtquam ille melius quam aliquis cognoſcebat, quæ facerent ad ejus regale ſervitium, & ad bonum omnium iſtarum provinciarum, quod ipſe conſtitueret cum dicto Tapia ea, quę convenirent, poſtquam cognoſcebat me in nullo deviaturum ab eis: & in hoc eum rogavi præſente Majeſt. Veſtræ theſaurario, & ipſemet idem injunxit. Et ſic diſceſſit profecturus ad civitatem Veræ Crucis, ubi dictus Tapia morabatur. Et ut in dicta civitate, & ubicunque dictus eſſet Tapia, omnia ſibi exhiberentur, commodeque exciperetur, expedivi dictum patrem una cum duobus, aut tribus meis commilitonibus. Et quum illi diſceſſere, præſtolabar eorum reſponſum, & interim aptavi me diſceſſui componendo aliqua, quæ faciebant ad ſervitium Veſtræ Majeſtatis, & ad pacationem, quietemque omnium iſtarum provinciarum.

Inde ad decem, aut duodecim dies, Iuſtitia, & regimen Civitatis Veræ Crucis, mihi ſcripſerunt, dictum Tapiam exhibuiſſe proviſiones Majeſtatis Veſtræ, & gubernatorum ſuorum ſuo Regali nomine, & ipſi paruerant omni, qua decebat, obſervantia, & quo ad executionem, reſponſum dederant, quod cum major regiminis portio apud me hic eſſet, & interfuerant oppugnationi civitatis, ipſi eos certiores redderent, ac omnes facerent, & adimplerent illud, quod plus conducere videbatur

debatur Majeſtatis Veſtræ ſervitio, & bono provinciarum, & quod ex dicta reſponſione, dictus Tapia aliquam conceperit diſplicentiam, & etiam tentaverat quædam ſcandaloſa. Et quamvis illud multim diſpliceret, illis reſpondi rogando, & monendo, quod prius proſpicientes Regale Majeſtatis Veſtræ ſervitium laborarent obſequi dicto Tapiæ, & occaſionem non præberent, quod aliqua oriretur diſſenſio, quoniam accingebam me itineri, ut illum convenirem, & adimplerem Majeſtatis Veſtræ mandata, & id facerem, quod concerneret Majeſtatis Veſtræ ſervitium. Et quum vellem jam diſcedere, & iter illius præfecti ad flumen Panuco abjeciſſem, quum (ſi ipſe diſcederem) neceſſarium eſſet optimum ibi relinquere præſidium procuratores conſilij iſtius Novæ maris oceani Hiſpanię monuerunt me maximis proteſtationibus, quod hinc non recederem. Quoniam à brevi tempore provincię Temixtitan, & Mexico redditę fuerant pacatę, mea abſentia ſeditionem facere poſſent, Vnde eveniret maximum damnum Majeſtati Veſtrę, & inquietaretur provincia. Et in dicta monitione alię plures cauſę, & rationes continebantur, quibus demonſtrabant me impręſentiarum non debere diſcedere, ab hac civitate, & dixere, quod ipſi cum autoritate conſilij proficiſcerentur ad civitatem Veræ Crucis ubi erat dictus Tapia, & inſpicerent proviſiones Majeſtatis Veſtræ, & mandata, & id agerent, quod Regali Majeſtati Veſtrę, conducere viderent.

Et

Et quoniam nobis viſum eſt ita oportere, & dicti procuratores diſcedebant, eiſdem literas dedi ad dictum Tapiam ſignificando ei ea, quæ acta erant, & ipſe committebam vices meas Condiſaluo de Sandoval majori executori, Didaco de Sotto, & Didaco de Valdenebro, qui erant in civitate Veræ Crucis, ut meo nomine inſimul cum Senatu illius, & una cum procuratoribus aliorum Senatuum viderent, exequerenturque id, quod conduceret Majeſtatis Veſtræ ſervitio, & bono provinciarum. Illi enim erat, & ſunt tales, ut ita eſſent facturi. Et quum perveniſſent eo ubi dictus Tapia erat, qui iam iter ingreſſus erat, & pater frater Petrus ſecum proficiſcebatur, monuerunt illum, ut reverteretur & ſimul reverſi ſunt ad civitatem Cempoal, & dictus Chriſtophorus exhibuit mandata, & proviſiones Veſtræ Majeſtatis, quibus omnes obedientiam ea reverentia, qua Majeſtati Veſtræ parere debent, exhibuere: ad ea tamen executioni demandanda Majeſtati Veſtræ ſupplicabant, quoniam id Majeſtatis Veſtræ ſervitio conducere maxime arbitrabantur rationibus, & cauſis in ſupplicatione contentis, quam conſcripſere, ut latius ea geſta ſunt, & procuratores, qui veniunt ex nova Hiſpania afferunt ſubſcriptam manu notarij publici. Poſt multas monitiones hincinde factas inter dictum Tapiam & procuratores jam dictus Tapia navim ſuam aſcendit, quia ita facere monitus fuit, quoniam propter ejus adventum, & manſionem in his provincijs, & quia publicatum erat ipſum gubernatorem, & ca-

& capitaneum harum provinciarum adven- taſſe, ſeditionem faciebant, & incolæ è Mexi- co, & Temixtitan compoſuerant cum iſtis pro- vincijs deficere, & proditionem machinari, à qua evadere fuiſſet difficilius, quam à pri- ma. Quæ fuerat hujuſmodi, quod aliqui ex incolis è Mexico ordinem dederant cum inco- lis earum provinciarum, ad quas ſubigendas deſtinaveram majorem executorem, ut ad me proficiſcerentur maxima celeritate, & ſignifi- carent per littora vagari decem & octo naves magnis copijs, & terram non capere, & quia gens amica eſſe non poſſet, ſi vellem ipſi ſe accingerent, & mecum eo proficiſceren- tur, mihi opem laturi, & ut fidem illis adhiberem navium formas papiro pictas ad me detulere. Et quum hoc ſecreto mihi nun- ciaſſent illico eorum animum agnovi, & fraudem ſubeſſe, & circumventionem, ut me ab hac provincia abducerent, quia cum ali- qui ex primatibus audiviſſent me diſceſſu- rum, & me nunc in provincia continerem, alium ordinem adinvenerant. Omnia ſecum diſſimulavi, & poſtea aliquos carceri man- cipavi, qui hæc machinati fuerant. Ita ut adventus dicti Tapiæ, & quod non habebat notitiam patriæ, & incolarum, maximam ſuſcitaverit ſeditionem, & ſua hic manſio maximo fuiſſet incommodo, ni deus reme- dium apposuiſſet, & plus commodi contu- liſſet Veſtræ Majeſtati, manere in inſula Hiſpa- na, & prætermittere ſuum huc adventum, & prius Majeſtatem Veſtram conſulere, & eidem ſignificare, quo in ſtatu eſſent res harũ provin-

ciarum,

ciarum, poſtquam hæc omnia noverat ex na
vibus, quas ad dictam inſulam Hiſpanan
tanſmiſeram ad ſubſidium evocandum, & luc
clarius cognoſcebat, jam remedium appoſitum
ſcandalo, quod evenerat adventu claſſis Pam-
phili de Narvaez, per ea potiſſimum, quæ pe
conſilium, & regimen Majeſtatis Veſtrę conſti-
tuta fuerant, & eo maxime, quia ab Admiran-
te, judicibus, & officialibus Majeſtatis Veſtrę,
qui reſident in dicta inſula Hiſpana, multoties
prælibatus Tapia monitus fuerat ne daret ope-
ram tranſfretandi ad has provincias, niſi prius
Majeſtas Veſtra certa fieret omnium, quæ in
illis eveniſſent, & ob id adventum ejus ſub
pœnis quibuſdam inhibuere, qui modis qui-
buſdam, quos ſecum tenuit potius conſide-
rans ſuum particulare intereſſe, quam id,
quod ſervitio Majeſtatis Veſtræ conduceret,
tantum effecit, ut inhibitionem jam dictam
ſui adventus revocaverint. Majeſtati Veſtræ
omnia retuli, quando dictus Tapia ab his
oris diſceſſit, ea procuratores, & ego non feci-
mus. Ipſe enim idoneus noſtrarum literarum
exhibitor non videbatur, & etiam ut Maje-
ſtas Veſtra cognoſcat, & credat, quod
in non recipiendo dictum Tapiam Majeſtas
Veſtra commodum maximum conſecuta eſt, ut
latius quando, & quoties neceſſe erit, demon-
ſtrabitur.

Capite quodam anteriori Majeſtati Veſtræ
ſignificavi, qu aliter præfectus ille, quem
deſtinaveram ad ſubigendam provinciam
Guaxaca, eam pacatam obtinebat ibique
præſtolabatur quid illi eſſem mandaturus. Et
quoniam

quoniam eo indigebam, quum eſſet locumtenens, & judex in civitate finium Securitatis, illi literis injunxi, ut octuaginta illos pedites, & decem equites, quos ſecum habebat, Petro de Alvarado conſignaret, quem deſtinabam ad devincendam provinciam Tatutepeque, quæ diſtat per quadraginta leucas à provincia Guaxaca, prope mare Auſtrale Indicum, & bellum inferebant, & damna intolerabilia his, qui ſe ſubdiderant Veſtræ Majeſtati, & incolis provinciæ Tatutepeque, quoniam nobis promiſerant, nos per eorum provinciam proficiſci ad detegendum mare Auſtrale Indicum. Et dictus Petrus de Alvarado diſceſſit ab hac civitate ultima die Ianuarij, inſtantis Anni, & comitantibus militibus, quos hinc abduxit, & illis, quos recepit in provincia Guaxaca, in unum convenere quadraginta equites, & ducenti pedites. Inter quos erant quadraginta pixidibus, & baliſtis utentes, & duo erant illis parva campeſtria tormenta, & inde ad dies viginti literas accepi è dicto Petro de Alvarado, qualiter erat in itinere ad dictam provinciam Tatutepeque, & me certiorem faciebat, ſe captivos habuiſſe quoſdam exploratores, dictę provincię incolas: & quum ab eis informationem cepiſſet, illi retulerant, Dominū Tatutepeque, una cū illius copijs eum in campis pręſtolari, & ibat ea ſententia, ut omnia eidem poſſibilia efficeret, ut pacatam redderet eam provinciam, & ad hoc ultra Hiſpanos ſecum adducebat plures, & belligeros homines. Et cū maximo deſiderio hujus negocij eventum expectarem, die quarta Martij

Martij præſentis Anni literas accepi à dicto Petro de Alvarado, quibus ſignificabat ſe provinciam ingreſſum, & quod tres aut quatuor coloniæ eidem obſiſtere auſę fuerant, in obſiſtendo tamen non permanſerant, & ingreſſus fuerat civitatem Tatutepeque, & ſecundum ea quę apparuerant, fuerat optime receptus & dominus illius voluerat, ut hoſpitaretur in quibuſdam ſuis magnis domibus, quę coopertę erant palea, & quum eſſent ſitę loco non admodum condecenti pro equitibus, eas habitare noluerat. Sed deſcendebat ad aliam civitatis partem quę erat planior, & etiam ideo id fecerat, quia ad aures ejus devenerat, illos conſtituiſſe ipſum, & univerſos ſocios ejus velle eo pacto interficere, & quod cum Hiſpani eſſent in illis domibus, quę erant ampliſſimę, eiſdem ignem injicere, & omnes comburere. Et cum deus illi hoc negotium detexiſſet, deſſimulaverat, & ſecum in planiorem locum adduxerat illius provinciæ dominum, & filium ſuum quos tenuerat, & eos habebat in poteſtate ſua tanquam captivos: & ipſi conceſſerant eidem ultra viginti quinque millia Caſtellanorum, & arbitrabantur ut relatione illius ſubditorum audiverant, illum maximum obtinere theſaurum, & quod omnis illa provincia erat ita pacifica, ut nihil ſupra, & habebant ſuas nundinas & commertia, ut prius facere conſueverant: & illam provinciam aſſerebat eſſe ditiſſimam aurifodinis, & quod eo prę́ſente inditia extraxerant, quę mihi tranſmiſit, & quod per dies tres aut quatuor progreſſus fuerat ad mare, & illius poſſeſſio-

poſſeſſionem Majeſtatis Veſtrę nomine acceperat,& in illius præſentia extraxerant gemmarum inditium, quod ſimiliter mihi tranſmiſit, quod una cum inditijs aurifodinarum Majeſtati Veſtræ deſtino.

Quum Deus omnipotens negotium hoc optime dirigeret, & adimplebatur deſiderium, quo ardeo ad Majeſtati Veſtræ inſerviendum in hoc Auſtrali Mari Indico detegendo, cum res ſit tanti momenti, diligentiſſime providi, quod in uno ex locis tribus, ubi mare detexi, duæ mediocres conſtruuntur caravellæ & duo bergantini. Caravellæ erunt ad detegendum, & bergantini ad legenda littora, & ad hoc deſtinavi duce quodam homine diligenti quadraginta Hiſpanos, inter quos ſunt magiſtri, & fabri lignarij littorum, & tabularum magiſtri, & fabri ferrarij, & homines mari verſari ſoliti, & parari juſſi in civitate Veræ Crucis pro clavis, velis, & alijs facientibus ad dicta duo navigia. Properabimus, quantum nobis fuerit poſſibile, ut perficiantur, æquori committantur. Quod perfectum opus (credat Majeſtas veſtra) erit major res, & ex qua majus commodum Majeſtatis Veſtræ redundabit, quam ex re aliqua, quæ evenerit, poſtquam Indorum loca reperta ſunt.

Cum eſſem in civitate Theſaico, antequam ab ea exirem, ut obſidione cingerem civitatẽ Temixtitan, componendo, & dirigendo ea, quæ erant opportuna ad dictam obſidionem, curam non adhibẽs ad illa quæ per quoſdam machinabantur, ad me profectus eſt unus,

qui huic intererat proditioni, & me certiorem reddidit, amicos aliquos Didaco Velazquez, commilitones meos mihi paraſſe proditionem, ut me interimerent, & jam inter ſe elegerant præfectum, prætorem, & alios officiales, & omnino providerem de remedio, poſtquam videbat, quod ultra ſcandalum inde ſucceſſurum in perſonam meam, certum erat nullum Hiſpanum poſſe evadere, quum eſſemus alter alteri contrarij, & quod propterea non ſolum hoſtes paratos inveniremus, ſed etiam illos, quos nobis amicos arbitrabamur, laboraturos, ut nos omnes ad unum interficerent. Quamprimum tam magnam proditionem detectam conſpexi, gratias Deo Opt. Max. egi, quoniam in eo omne verſabatur remedium, & illico capiendum curavi ex illis unum, qui erat autor, qui ſua ſponte faſſus eſt quod ipſe conſtituerat, compoſueratque cum multis, quos in ſua confeſſione nominavit, ut me interficerent aut caperent, & occuparent regimen provinciarum pro Didaco Velazquez, & veritas erat, illum conſtituiſſe creare præfectum & judicem majorem, & ipſe eſſe debebat major executor, & me aut interficere, aut capere debebant, & in hoc convenerant multi, quos deſcripſerat in copia quadam, quæ inventa eſt in ejus habitatione, quamvis lacerata, cum aliquibus ex dictis, quos ipſe nominavit, cum quibus prædicta tractarat. Et non ſolum hæc acta fuerant, & conſulta in civitate Teſaico, ſed illa jam incœperant, & tractarant, dum incumberemus bello provinciæ Tepeaca. Et audita

illius

illius confeſſione, qui nominabatur Antonius de villa ſanna, qui oriundus erat è Zamora, & quum eam ratam habuiſſet, judex quidã & ego illum morte dignum judicavimus, & ita executum eſt in illius perſonam. Et quamvis in hoc cõperierimus plures conſcios, diſſimulavi ſecum amicabiliter agendo, quia cum caſus mihi pertineret (quamvis aptius dici poſſet Veſtræ Majeſtati) nolui contra eos rigoroſe procedere, quæ diſſimulatio non multum profuit, quoniam poſtea aliqui factionis dicti Didaci Velazquez quæſivere adverſus me pluries inſidiari, & ſecreto multos movere tumultus, & ſcandala, ut plus mihi cavendum fuerit ab illis, quam à noſtris hoſtibus. Deus tamen omnipotens ità direxit omnia, quod abſque aliqua in eos animadverſione, omnis eſt inter nos tranquillitas, & requies, & ſi in poſterum aliquid audiero, in eos animadvertam, prout dictabit juſtitia.

Poſt expugnationem civitatis Temixtitan, dum morarer in civitate Cujoacan, ab humanis exceſſit Don Ferdinandus Dominus civitatis Theſaico, cujus mortem omnes moleſte tulimus, cum eſſet fidelis Majeſtatis veſtræ vaſallus, & Chriſtianis amiciſſimus. Et conſilio, conſenſuque Dominorum, & primatum illius civitatis, & provinciæ Majeſtatis Veſtræ nomine regimen conceſſum fuit fratri ſuo minori, qui baptiſma ſuſcepit, & illum Don Karolum nominavimus, & ut hactenus videri poteſt, ſequitur veſtigia fratris ſui, & admodum delectatur noſtro habitu, & conſuetudine.

Alia Relatione Majeſtati veſtræ ſignificavi, qualiter prope provinciam Taſcaltecal, & Guaxacingo erat mons rotundus,& excelſus, à quo ferme per exibat fumeus globus qui recto tramite ſagittæ velocitate in auras aſcendebat, & quoniam nobis aſſerebant rem eam eſſe periculo plenam, & eos qui ſcandebant mori, juſſi Hiſpanos quoſdam aſcendere, ut conſpicerent, quo modo eſſet mons in cacumine. Et eo tempore,quo aſcenderunt, ille fumeus globus exivit tanto cum ſtrepitu, quod nec potuerint, nec auſi fuerint pervenire ad cacumen montis unde exit ille fumus, & erat ſpacium duorum baſiliſtæ jactuum ab uno ore ad aliud. Eſt enim mons latus in circuitu per tres, aut quatuor leucas, habet talem profunditatem, ut infimam illius partem proſpicere nequiverint & ibi invenere fruſta ſulphuris, quæ fumus expellit. Et dum ſemel ibi eſſent, audivere fumi aſcendentis ſtrepitum, & ipſi deſcenſum accelerarunt, antequam tamen perveniſſent ad medium montis,rotatim adventabant plurima ſaxa, & propterea conſpexere ſe in maximo conſtitutos periculo, & Indi claro illud facinori aſcripſere, illuc proficiſci quo illi aſcenderunt.

Alijs literis Majeſtati Veſtræ ſignificavi, incolas harum provinciarum eſſe majoris capacitatis, & ingenij reliquis incolis aliarum inſularum, & videbantur nobis tantæ intelligentiæ, & rationis quantum mediocriter uni ſufficit. Et propterea tunc mihi non videbatur, ut Hiſpanis inſervire cogerentur, quem-

quemadmodum incolæ aliarum inſularum. Et etiam hoc ceſſante, acquiſitores,& coloniæ locatæ in his partibus ſe ſuſtinere, & alere non poſſent, & nec tunc Indos aſtringeramus, & Hiſpanis aliquod adhiberetur remedium. Mihi videbatur Majeſtatem Veſtram committere, ut ex redditibus, qui hic Majeſtati Veſtræ pertinent, ſublevarentur pro victu, & expenſis factis, & in hoc committeret provideri illud,quod plus conducere videretur ſervitio ſuo,ut de omnibus latius Majeſtati Veſtræ ſignificavi. Et poſtea viſis, & conſideratis maximis, contiuuiſque Majeſtatis Veſtræ expenſis, & quod totius omnibus modis augere debebamus illius redditus, quam cauſam præbere, ut minuerentur, inſpecto etiam longo tempore, quo bello incubuimus, & neceſſitate, debitiſque quibus aſtringebamur, & dilatione, quæ intercedebat, donec Majeſtas Veſtra aliquid poſſet conſtituere, & etiam maxima importunatione M. V. officialium, & omnium Hiſpanorum, fui quaſi coactus Dominos, & incolas harum provinciarum deponere ad manus Hiſpanorum, conſiderando ſervitia, & acta, quæ ipſi Majeſtati Veſtræ exhibuere in his partibus, ut interim dum Majeſtas Veſtra aliud jubeat, vel hoc idem confirmet, dicti Domini, & incolæ Hiſpanis inſerviant, & cuilibet Hiſpano, cui fuerit conceſſus exhibeat ea, quibus indigebit ad ſui ſuſtentationem. Et hic modus fuit initus multorum conſilio, qui optime norunt, & intelligunt mores iſtarũ provinciarũ. Non poteſt haberi

modus melior, & qui plus conveniat, tam ad ſuſtentationem Hiſpanorum, quam ad conſervationem Indorum, & ut bene ſecum agatur, pro ut latius Majeſtati Veſtræ exponent procuratores, qui venient ex hac Nova Hiſpania. Pro rebus, & pagis Majeſtatis Veſtræ, conſignatæ ſunt provinciæ, & urbes meliores, & aptiores. Supplico Majeſtati Veſtræ in hoc providendum committat id quod plus conducere videbitur Majeſtatis Veſtræ ſervitio.

Catholice Domine Deus omnipotens vitam, regalem perſonam, & potentiſſimum ſtatum Veſtræ Cæſareæ Majeſtatis conſervet, augeatque cum incremento majorum Regnorum, & Dominorum, ut regale cor ſuum deſiderat.

Ex civitate Cujoacan, iſtius ſuæ Novæ maris oceani Hiſpaniæ, die quintadecima Maij. Anno Domini. Milleſimo quingenteſimo vigeſimo ſecundo.

Potentiſſime Domine Veſtrę Cæſareę Majeſtatis humillimus ſervus & vaſallus, qui Majeſtatis Veſtræ regales pedes & manus deoſculatur, Ferdinandus Corteſius.

POtentiſſime Domine Veſtræ Cæſareæ Majeſtati Relationem facit Ferdinandus Corteſius illius Præfectus, & juſtitia Major in hac Nova maris Oceani Hiſpania, quemadmodum Veſtra Majeſtas inſpici jubere poterit.

poterit. Nos enim Majeſtatis Veſtræ Officiales tenemur omnia referre,& computum dare de omnibus, quæ evenere in his partibus, & in his literis omnia tranſmittuntur, & ea eſt mera veritas,& propterea non eſt neceſſe, ut nos diffuſius ſcribamus. Sed omnia Relationi dicti præfecti remittemus.

Inuictiſſime, ac Catholice Domine, Deus omnipotens vitam, & regalem Mejeſtatis Veſtræ perſonam, & potentiſſimum ſtatum conſervet,augeatque cum incremento majorum Regnorum, Dominiorumque, ut regale cor ſuum deſiderat. Ex Cujoacan, die. XV. menſis Maij, M. D. XXII.

Potentiſſime Domine Veſtrę Cæſareæ Majeſtatis humiles ſervi,& vaſalli, qui Regales Majeſtatis Veſtræ pedes & manus deoſculantur.

Iulianus Alderete, Alphonſus de Grado, Bernardinus Vazquez de Tapia.

DE FRATRVM MINORVM REGVLARIS OBSERVANTIÆ PROFECTV ET ANIMARVM lucro in HuKetan, ſive Nova Hiſpania, Epiſtola venerandi patris fratris Martini de Valētia cuſtodis ſancti evangelij in terra præmiſſa, ad Reverendum P.F. Matthiam Vveniſſe in generalem commiſſarium Ciſmōtanum eorundē fratrum.

REVERENDE ac digniſſime Pater, frater Martinus de Valentia cuſtodiæ ſancti evangelij cuſtos, & cæteri ordinis minorum regularis obſervantiæ fratres, in hac Nova Hiſpania degentes, filij & ſubditi Reverendiſſimæ paternitatis Veſtræ, obedientiam fidelem cum oſculo manuum. Nos quidem conſtituti ſumus in extremis mundi partibus apud Indos in magna Aſia, ubi Chriſti Evangelium à filijs & ſubditis Veſtris primum cœpit prædicari, & nova fidei ſemina pululare, in arentibus antea ſulcis, quia rivos ejus inebrians gratia ſalvatoris in ſtillicidijs eorum multiplicavit genimina ejus. Nam ut vere loquar non autem hyperbolice, pluſquam decies centena millia Indorum ſunt à filijs Veſtris baptizata, quorum quiſque præſertim illi duodecim, qui miſſi ſunt una mecum à Reverendiſſimo Domino

DominoCardinali ſanctę crucis patre noſtro fratre Frãciſco de angelis, cum eſſet miniſter generalis, pluſquam centum millia baptizavit, omnes illi præter me didicerunt linguam Indorum, imò varias linguas eorundem. Et in eis prædicant, & inſtruunt innumeram multitudinem eorum, & inter eos infantuli, & pueri magnatorum naturalium filij largam nobis ſpem imponunt: qui à fratribus noſtris inſtruuntur, & vita, & moribus religioſe nutriuntur, in noſtris cœnobijs quæ condidimus fere jam viginti, & indies multiplicãtur & conſtruuntur ab eiſdemmet Indis fervida devotione. Et in quolibet habemus in habitaculis contiguis noſtris conventibus pluſquam quingentos pueros, In quibuſdam parum minus, in quibuſdam vero ſatis plures qui jã in doctrina Chriſtiana ſunt inſtructi, & prædicant filij patribus ſuis, & in ambone publice miro modo: & multi ex eis docẽt alios pueros qui canunt horas Dominæ noſtræ quotidie, & ſurgunt illa eadem hora, qua fratres & in ſua eccleſia ſeorſum ad matutinum, & canunt ſolenniter miſſas, ſunt enim tenacis memoriæ valde dociles & perſpicaces, ſunt pacifici, inter eos nunquam eſt rixa, nec jurgium inter eos, loquuntur ſubmiſſa voce, depreſſis oculis, mulieres fulgent incredibili honeſtate, & verecundia fœminea naturaliter ineſt eis. Confeſſiones illorum maxime fœminarum ſunt incomparabilis puritatis & inauditæ claritatis: ſacroſanctum Euchariſtiæ Sacramentum abundanti effuſione lachrymarum

 ſuſci-

ſuſcipiunt, religioſos præcipue minores pro magno ducunt, quia primo eos cognoverunt,& per dei gratiam bonum exemplum ab eis accipiunt, maxime eis obediunt, & ab eis indita jejunia, ac alia exercitia pœnitentialia devotione magna ſumunt, in doctrina Chriſtiana valde proficiunt, & ſatis afficiuntur ad illa quæ ſunt fidei noſtræ catholicæ, & quam propere diſcunt, ea melius quam pueri Hiſpanori. Ad laudem dei cui eſt honor & gloria,in ſecula ſeculorum,Amen. Ex conventu noſtro Thalmanaco prope magnam civitatẽ Meſſicanan, cuſtodiæ ſancti Evangelij. Die duodecima menſis Iunij.Anno Domini Milleſimo quingenteſimo triceſimo primo.

SEQVITVR ALIA LITERARVM COPIA ſub eadem data miſſarum Reverendo patri electo cæteriſque patribus capituli generalis Tholoſani in feſto Pentecoſtes Tholoſæ celebrati. Anno Domini M. D. XXXII. Per Reverendum Patrem,Dominum Epiſcopum illius civitatis magnæ, quæ dicitur Temixtitan Mexico, in HuKetan,& alios patres ibi commorantes.

REVERENDI Patres, notum vobis facimus nos in magnis & aſſiduis laboribus erga infidelium converſionem eſſe occupatos. Ex quibus prævia Dei gratia, per

manus

manus fratrum noſtrorum ordinis Sancti Franciſci de regulari obſervantia, baptizata ſunt pluſquam ducenta quinquaginta millia hominum, quingenta deorum templa ſunt deſtructa, & pluſquam viceſies mille figuræ dæmonum, quas adorabãt, fractæ & combuſtæ. In multis enim locis ſtructa ſunt ſacella & oratoria, in pluribuſque arma decora & fulgida ſanctæ crucis ſunt elevata, & ab Indis adorata. Et, quod horrendum dictu, olim ſolitum erat, videlicet in illa magna civitate Temixtitan, dijs ſuis annuatim ultra viginti millia puerorum puellarumque corda ſacrificare: jam illa humana corda non dæmonibus, ſed altiſſimo Deo per Doctrinam & bonum exemplum fratrum noſtrorum innumeras laudis hoſtias offerunt, unde ſoli ipſi Deo honor & gloria: qui in illis locis à filijs Indorum, quos apud nos habemus, reverenter adoratur, multaque jejunia & diſciplinæ, multiplicatæque orationes, lachrymæ & ſuſpiria ab ipſis fiunt & emittuntur. Multi enim puerorum iſtorum bene legere, ſcribere, canere, & punctuare ſciunt. Aſſidue confitentur, & devotiſſime ſanctum Sacramẽtum recipiunt, parentibus ſuis dei verbum facunde proponunt prout à fratribus habent, ad matutinas horas ſurgunt. Et virginis matris dei, ad quam ſpecialem devotionem habent, integrum officium dicunt, idola parentum ſuorum acutiſſime explorant, & ad fratres noſtros fideliter aſportant. Cujus cauſa à parentibus ſuis aliqui occiſi ſunt, vivunt tamen laureati cum Deo, unaquæque domus

fratrum

fratrum Franciſci habet aliam domum ſibi conjunctam pro pueris docendis ab artificibus Indorum coſtructam cum lectorario, dormitorio, refectorio, & devoto ſacello. Sunt enim valde humiles & fratribus obtemperantes, & eos pluſquam patres diligentes, ſunt caſti, & cum fratribus veraces, ſunt ingenioſi maxime in arte picturæ, & cum Deo tandem ſortiti ſunt animam bonam. Benedictus Deus per omnia. Inter fratres in lingua Indica eruditos, eſt unus laicus Petrus de Gante nomine, illa lingua facundiſſime utẽs. Et ſexcentorum puerorum & amplius curam habens diligentiſſimam, qui quidem frater eſt principalis paranymphus, tradens in diebus feſtivis cum magna ſolemnitate, puellas Chriſtianas bene doctas, talibus pueris in uxores: pro quarum puellarum manutenentia & doctrina, miſit Domina Imperatrix ab Hiſpania ſex mulieres honoratas & doctas, & præcepit per literas, quod fieret una domus tam magna & completa, ut ipſæ mulieres recollectæ ſub diocœſani favore viventes, poſſent habere & docere mille puellas honeſte viventes, & ita demum miro quodam modo ad fidem convertuntur Indi, quando puellæ à fœminis, maſculi à viris religioſis prima fidei rudimenta diſcunt, & poſtremo parentibus ethnicis quæ didicerunt, renarrãt, ut bene dixiſſe de eis videatur David: Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudẽ tuam. Valete in Chriſto & orate, ut quod Deus cœpit, per ſuam clementiam perficiat.

EPITOME

EPITOME CONVERTENDI GENTES INDIARVM AD FIDEM Chriſti, adeoque ad Eccleſiam Sacroſanctam Catholicam & Apoſtolicam, Autore R. P. F. Nicolao Herborn, regularis obſervantiæ ordinis Minorum Generali Commiſſario Ciſmontano.

IN Chriſto ſibi Reverendis longeq́; probatiſſimis ſimul & erudiſſimis patribus Miniſtris ordinis Minorum regularis obſervantiæ, Provinciarum, Franciæ, Franciæ Pariſienſis, Caſtellæ, Saxoniæ S. crucis. Saxoniæ. S. Iohannis baptiſtæ Turoniæ, Turoniæ pictavien. Arragoniæ. Argentinæ. Aquitaniæ Sancti Iacobi. Coloniæ Aggrippinæ. Sancti Bonaventuræ (ſeu provinciæ Provinciæ) Portugaliȩ. Sancti Ludovici, Hiberniȩ, Scotiȩ Concoptionis, Daciȩ, Britanniȩ Angliȩ Granatȩ. Indiarum Inſularum, ſanctȩ Crucis.Burgen. Majoricarum, Angelorum, Pietatis, Sancti Gabrielis, Carthaginenſis, Flandriȩ, Turingiȩ. Inferioris Alemaniȩ, ſibi in Chriſto chariſſimis Patribus & fratribus.

FRATER

FRATER NICOLAVS HERBORN ORDINIS

ejuſdem, partium Ciſmontanarum Generalis Commiſſarius, Chriſti gratiam & miſericordiam optat.

MOX ubi Colonienſe Capitulum (ut vocamus, ut vero alij Synodum) abſolviſſem; Reverendi Patres, redditus eſt mihi liber quiſpiam, quo Ferdinandi Corteſij complures, non ſine multis periculis exantlatæ, & profectiones, & navigationes per mare Oceanum, ad Indos uſque, paucis verbis erant deſcriptæ. Legi obiter: nam per negotia diutius, diligentiuſque in eo verſari non licuit: offendi quoque multa ijs reſpondere, quæ nuper Toloſanis in Comitijs nobis renarrarunt patres, qui civitatem Temixtitan & Tumbenſem incolunt, ac ſuis ſermonibus per dei gratiam ad fidem converterunt, indieſque convertunt, & in vinea Domini deſudant. Reputavi tum deinde altius mecum literas, quas Toloſam Illuſt. Domina Imperatrix ſemper Auguſta, ex Hiſpanijs ad nos tranſmiſit, nos obteſtans, ac requirens, uti viros probos, vita, moribus ac religione probatos ad eam gentem imbuendam deſtinaremus, ſimul & mitteremus quæ nuper apud Indos & Chriſto regũ regi, & Carolo Quinto. Cæſari, Imperatorique Maximo in deditionem venit. Ego vero, qui necdum neque in Gallias neque in Hiſpanias conceſſi, anxius

anxius mecum cogitavi quos maxime, & quales viros eo mitterem. Neque enim temere quibuſlibet, ſed raris, ſed integris, ſed illuſtribus viris id legationis reor committendum. Quandoquidem & Paulus alicubi ſuo Timotheo præcipit, ne cito quibuſlibet manus imponat, ſed delegat multoque judicio antea examinet, quos in Evangelij opus deſtinare decrevit. Nam & ipſe quoſdam ait eſſe qui non ſyncere annuncient, alios qui ſua commoda ſpectent, paucos qui ſe, Timotheum, Titum, & cæteros Evangeliſtas veros & legitimos verbi miniſtros ſequantur. Nec modo id Paulus, ſed & ſacer ille apoſtolicus ſenatus, in deſignando Matthia obſervavit, & in poſteros, juſtiſſimis ſanctionibus ceu per manus à majoribus noſtris adeoq; à Fratrum Minorum primipilo Franciſco patre noſtro ſacerrimo propagatum eſt. Ita enim infit in ea quam noſtis regula: Quicunque fratrum divina inſpiratione voluerint ire inter Saracenos & alios infideles, petant inde licentiam à ſuis miniſtris provincialibus, Miniſtri vero nullis eundi licentiam tribuant niſi eis, quos viderint eſſe idoneos ad mittendum. Qui Franciſci inſtitutum hoc ſeculo miſere ac impie lacerant, arrodunt, peſſundant Lutherani, reſpondeant, atque ſi quid in ijſce verbis eſt, quod calumniari æquiſſimo jure poteſt, digito oſtendant. Id ſi effecerint, diſpeream, ſi non manibus pedibuſque in eorum ſententiam eam, verum ut ſeſe torſerint, nihil ſcio efficient. Stat enim veritas ipſa quovis ariete robuſtior. Quicunque, inquit,

fratrum

frátrum divina inſpiratione voluerint ire inter Agarenos. Recte divina inſpiratione ait, nam & ipſe angelus ſathanę tranſfigurat ſe in angelum lucis, multo maxime id poſſunt miniſtri ejus, pſeudapoſtoli, ſubditici ac nothi fratres. Neque enim omni ſpiritui credendum eſſe præcipit & Ioannes, ſed antea probandi, num ex Deo ſint ſpiritus. Probatio vero ſpirituum quo fieri debeat pacto & alicubi Ioannes de Gerſona, & Franciſcus Picus Mirandulanus, & nos in Monade noſtra paucis ſignis & notis indicavimus.

Quum primis itaque, ut ad rem poſthabitis ambagibus redeamus, proſpiciendum vobis patribus meis, obſervandiſſimis, ut eos, quos mittere cernitis idoneos, ad verba mittatis Franciſci, quibus ait ſi qui divino oraculo admoniti voluerint comigrare ad infidelium partes.. Neque enim humanum, neque Sathanicum oportet eſſe figmētum, quo adduci debent, tam arduum tamque difficile opus ut arripiant, ſed certe divinum, ſed pręcipuum ſed ſummi dei oraculum. Humanum enim voco figmentum, dum quidam novitate rerum ac curioſitate viſendę terrę, cognoſcendi populi, urgét & ut mittantur inſtant. Vno enim verbo tales à Paulo repelluntur: Omnes quęrunt quę ſua ſunt, non quę Ieſu Chriſti, ſua cōmoda ſpectat, quiſquis, non dei gloriam neque hominum ſalutem ſpectat. Qui videlicet eo commigrant ut aurum, ut argentum, ut lapides pręcioſos, quos multos ferunt in ijs regionibus eſſe, corradant, colligant, ditioreſque egrediantur, quam fuerunt ingreſſi.

ingreſſi. Quod malum etſi ſeculi negotijs dediti ſpectare poſſint, tantum tamen abeſſe debet à divini verbi miniſtris, quantum terrena à cœleſtibus. Quæ enim comparatio Chriſti ad Belial, lucis ad tenebras, ſpinarum (ita enim interprætantur divitiæ) ad roſas? Eximendus eſt itaque cupiditatis affectus ac porro evellendus à veris Evangelij miniſtris. Id quod vel Chriſti exemplo docemur, qui eos quos ad prædicandum miſit diſcipulos ſic inſtituit, ut æs è zonis excuteret, peram, baculum, calciamenta, denique omnem commeatum, quo homines ſibi proſpicere ſolent, auferret, detraheret, atque eximeret. Sathanicum vero ſpiritum eum appello, quo multi ſub ovilla pelle lupinam mentem contegunt, quorum in ore Chriſtus ſonat, mens vero atque animus hæreſeos aculeo pungit. Quales pleroſque multos ſuo malo habet, tolerat ac alicubi nutrit Germania. Gallia vero ac Hiſpania è finibus ſuis ceu pernicioſiſſimos reipublicæ hoſtes pellit, ejicit, proſcribit, damnat. Hos minime ad mittẽdum idoneos, non tam ego, quam Chriſtus, & Franciſcus judicat. Attendite, inquit Chriſtus, à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ovium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. Et Paulus: Cavete canes, videte conciſionem, videte operarios malos. Sed & Franciſcus eos qui ſuo inſtituto initiari cupiunt, examinandos de fide præcipit, & eccleſiaſticis ſacramentis, & quod ſint ſtabiles in ea fide quam eccleſia catholica ſuſcepit, quod fideles, & dicto audientes, quod

Mm ſyn-

ſynceriter doceant vitia & virtutes, pœnam & gloriam. Atqui hæc præſtare impoſtores, & hæretici non poſſunt. Qui enim fidei fundamenta in alijs jacient, quum ipſi interim naufragium in fide fecerint, quum ſint à Chriſto alieni, quum eccleſiaſtica ſacramenta, ritus quoque & ceremonias, peſſundaverunt, multiſque modis ſe eccleſiæ hoſtes declaraverunt? Huc huc igitur animos veſtros, ſtudiaque intendite, ut fideles ſint, ut catholici ſint, in fide conſtantes, ſint infracti, ad omnem doctrinæ ventum non nutent, non vacillent, non permoveantur. Fide enim ſtandum eſt, ut ait Paulus. Nam hac vincitur triformis ille Cerberus. Hæc baſis eſt & totius ſpiritualis ædificij lapis angularis. Sancti enim per fidem vicerunt regna, ſubjecerunt Chriſto orbem, alligaverunt dæmones, victores evaſerunt, coronas commeruerũt perpetuas. Nemo itaque qui in fide orthodoxa vacillat, quia majorum noſtrorum religione, decretis, ſacris orgijs, ceremonijs vel latum digitum deflectit, eo mittendus eſt ubi hæc oportuit, doceri, auſpicari & exordiri. Si qui inter veſtra penetralia tales eſſent, ut homines ſumus, nec Noe, nec Chriſto, neque Auguſtino meliores, eos in ſpiritu lenitatis, & veritatis potius ab errore revocabitis, monebitiſq; ut ſuum intellectum in obſequium fidei Catholicæ & apoſtolicæ captivent, ſe non ipſos per falſa adulterinaq; dogmata perdant, quin reſipiſcant, redeantque ad eccleſię premium, & ſi quem errorem imbiberint, eum ad Patrum concilia, placita decretaq; corrigant.

Divinum

Divinum vero ſpiritum quo inſtinctos ac inſtructos voluit eſſe eos, qui ituri eſſent, Sacer Franciſcus, eum puto intellexit, quo apoſtoli imbuti, quamlibet humano judicio imbecilles & abjecti & omnium peripſema haberentur ſolam dei gloriam, lucrum animarum, extirpationem errorum & falſarum religionum ſubverſionem ſpectantes, totum percurrerunt mundum, adierunt Aethiopes, migrarunt ad Græcos, pervenerunt ad Latinos. Niſi enim hunc ſpiritum ductorẽ habuiſſent nemo nõ eos, ut inſanos, ut phanaticos, ut omnibus modis exibilandos, contẽpſiſſet. Verum adfuit eis cæleſte illud numen, tribuit os & ſapientiam, ſubjecit gentes & regna, domuit furentes Tyrannos. Cæterum hic ſpiritus, non ſinit Evangelij miniſtros à veri notione aberrare, ſi modo Chriſto credimus Spiritus veritatis ducet vos in omnem veritatem. Et, in vobis erit, & apud vos manebit. Hujus ſpiritus energiam facile ex Evangelicis & Paulinis literis licet colligere, modo oculatius eaſdem introſpiciamus. Chriſtus equidem præter hoc quod eum veritatis doctorem appellat, notas quaſdam ob oculos in Matthæo & Iohanne ponit, quibus graphice exprimitur, ut non tam veri notione & profeſſione, quam rebus ipſis factiſque illuſtribus, internoſcamus, qui digniores ſunt ad Evangelicam functionem ſuſcipiendum. Ex fructibus, inquit, eorum cognoſcetis eos. Fructus vero appellat Paulus charitatem, pacem, patientiam, benignitatẽ, modeſtiam, continentiam, caſtitatem, & id genus alias

præclaras & ingenuas dotes,quas ſuis Galatis præſcribit Apoſtolus.Eaſdē vere habet & Sapiens quidam,ſeu Philo ille ſit,ſeu alius quiſpiam,quādo teſtatur: hunc ſpiritum eſſe modeſtum,humanum, ſuavē,certum, ſtabilē,ſecurum,omnia proſpicere,benefacere,ac bene mereri de omnib. Si quē jā videritis ijs dotib. inſignē,eū bono animo ac cōcientia ad indos convertendos mittite. Alioqui ſi diſcolos, ſi homines otioſos,ſi carnales miſeritis, parum Chriſto lucri, nihil nobis reportabimus præmij, ſed multum ignominiæ. Secundo loco proſpiciēdum ijs qui miſſi ſunt, ut quam ſynceriter Chriſtū doceant, ea maxime principe loco doceant,quę ſciri facillimum eſt & ſaluberrimum.Ea enim ratio habēda eſt inter eas gentes, quę noviſſimis diebus iſtis Evangelio vim faciunt,recenſq; ſunt inautorati fidei Sacramentis,quæ olim,ſub naſcētis eccleſiæ exordio habita eſt. Vtpote ſimplicibus verbis, ut doceantur ſe non ſuis meritis, ſed ſola dei gratia agnoviſſe Chriſtum, quēadmodum de Romanis ſcribit Pau. Gentes ſupra modum honorate Deum. Cur ita? Nam gratia ſalvati eſtis,ſi autē gratia jam non ex operibus Alioquin gratia jam non eſt gratia. Et itē paulo ante. Quos vocavit non ſolum ex Iudæis,ſed etiam ex gentibus. ſicut in Oze. ait. Vocabo non plebē meam plebem meam: & non dilectam, dilectam, & non miſericordiam conſecutam,miſericordiam conſecutam. Et erit in loco,ubi dictum eſt eis. Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filij dei vivi, Quæ verba,ſi intus excutiamus, proprijſſime Indis cōpetunt.

Paucos

Paucos enim ante annos, imò nonnullis in regionibus hoc eſt, in civitate Tumbes, vix ad ſeſquiannum, primum Evangelij gratia ac lux coruſcare cæpit. Antea enim ſimulachris mutis filias filioſq; ſuos, id quod horrendum eſt dictu, multo tamen magis miſerandum factu, initiati ſunt. Antea ſolem & lunam, & omnem cæli militiam coluerunt, ante pleriq; eorum, ut ratione extorres vitam magis pecudum quam hominum tranſigerunt, alij humanum ſanguinē ſine delectu effuderunt, alij profligata omni honeſtate & verecundia intecto corpore inceſſerunt aliaſq; id genus abominationes perpetraverunt, adeoque à Chriſto alienati, & à veritate, ut præter externam corporis larvam nihil in eis depræhendi poſſet, quod mentem rationemque ſpiraret, ſicque deſperaverunt ſeipſos, ut omni ſeſe immundiciæ traderent. Verum ubi eis Evangelium innotuit, ubi Chriſto manus dederunt, penitet, pudetque veteris in peccatis circumactæ vitæ. Miro enim modo ſeſe ipſos propter ante acta crimina mœrore, triſtitia afficiunt, ſi modo vera ſint quę de ijs vivę vocis oraculo fratres narrarunt, qui hos ad fidē Chriſti converterunt. Sunt igitur modo miſericordiam, ſunt dei gratiam & clementiam conſecuti, eoq; electi, hæredes & teſtamentorum participes facti, qui nuper à Chriſto alieni, qui adulteri, qui idololatræ, qui & rationis & omnis gratiæ benignitatis divinæ fuerunt extorres. Hanc gratiam ſæpe ob oculos revocare oportet, quidve ea efficiat, hoc eſt quod hominem juſtificet,

quod cohæredes regni conſtituat, quod omnis meriti & vitæ ſpiritualis ſit initium, ſemper ſunt commonefaciendi. Maxime autem miſericordia Dei, qua præventi ſunt, qua benedicti, qua cæleſtibus & æternis bonis dignati, eis eſt repetenda & ſedulo inculcanda. Vere enim Indis competit, quod ait Eſaias, niſi Dominus reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma & Gomorra fuiſſemus. Semen quod nobis Indiſque reliquum manſit, eſt Ieſus Chriſtus, qui nos benedictionibus cœleſtibus præveniens, in regnum adoptionis de miſeranda captivitate traduxit. In hoc enim ſemine, quod Chriſtus eſt, benedicentur omnes gentes. Quo benedicti ſunt, abluti ſunt, ſanctificati Chriſtoque inſiticij facti Indi noſtri, eoque non jam longe, neque procul ſunt, ſed prope, ſed cives & domeſtici dei, extructi ſuper fundamentum apoſtolorum & prophetarum, id eſt, ſuper Chriſtum, qui fundamentum eſt, & lapis angularis, cui tota Domus Eccleſiæ innititur. Docendi igitur ſunt, ut porro omnem fiduciam in Chriſtum conſtituant. Quandoquidem ipſe eſt pax noſtra, qui fecit utraque unum. Ipſe eſt ſanctificatio noſtra, redemptio noſtra, ſalus quoque tota. Epiſtol: ad Romanos & Epheſ. ſepicule ijs ob oculos ponenda. Nam tales fere fuerunt olim Romani, & Græci, dum alieni eſſet à Chriſto, quales modo ſunt Indi in magna Aſia. Erunt igitur eodem modo eademque lege ad Chriſtum convertendi, & in fide ſuſcepta obfirmandi.

Fidei

Fidei ſub hæc ſymbolum, quod apoſtolicum vocant, paucis verbis eis eſt explicandum. Quandoquidem in eo ſumma religionis noſtræ graphice depingitur, & quæ credi oportet quemlibet fidelem exprimuntur. Nolo tamen ſi quando id ipſum explicatur ut ſimplicium ingenia argutijs ſcoticis & Occanicis involuantur? Mittantur ejuſcemodi ad ſcholas Theologorum, & eorum hominum, qui ocioſis verbis de ijs perlibenter rixantur, ac ad verbera uſque contendunt. Monet nos non ſemel Paulus, ne quis nos per inanem philoſophiam decipiat, ne quis deprædetur. Monet & ſuum Timotheum. Noli contendere verbis, ad nihil enim utile eſt, niſi ad ſubverſionem audientium. Qui igitur dei eloquia gentibus nuper ad fidem converſis renarrare volet, id neceſſum eſt, ut obſervet, recte tractet, ac breviter adeoque ſynceriter verbum veritati. Id quod facile quiſque præſtabit ſi in ſacris literis, in Doctoribus eccleſiaſticis bene inſtitutus fuerit. Quanquam audiam apud Indos eſſe ex noſtratibus, per quos ceu organa quædam ſpiritus veritatis ſeſe in auditorum & infantium animos transfundit. Qui porro ſimplices, idiotæ, literarum expertes, quales fuere apoſtolorum compluſculi ſub exordio naſcentis eccleſiæ, interim tamen docent, prædicant, operantur in vinea Domini, ſed non ſine ſpiritu Domini. Spiritus enim ſanctus, qui linguas infantium diſertas facit, qui affectus hominum ad ſe rapit, qui ex ore infantium & lactentium ſibi

laudem occinere, ſeque agnoſci voluit, hos regit & imbuit. Novimus enim varias eſſe dotes, varia gratiarum, donorum, & operationum genera. Alij inquit Paulus, per ſpiritum datur ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ, alij fides, alteri prophetia, huic diſcretio ſpirituum, illi interpretatio ſermonum. Hæc omnia operatur unus atque idem ſpiritus dividens ſingulis prout vult. Vnicuique datur manifeſtatio ſpiritus ad utilitatem. Qui hoc ſpiritu imbuti, ſine literarum cognitione Evangelium annunciant, quamvis mea opera, meque doctore non egeant, volo tamen unum obſervent inter docendum, ut videlicet ſemper ſuos ſermones ad majorum noſtrorum placita accommodent, ut ad regulas communis fidei noſtræ errantium animos ac mores redigant exigantque. Non ambulent in mirabilibus ſupra ſe, ſed ſimplicem Chriſti doctrinam ſimplicibus verbis in auditores transfundant. Manifeſtatio enim ſpiritus datur ad utilitatem, nimirum eccleſiæ. Quam vero utilitatem, quam frugem reportabunt auditores catechumeni, ſi altiora te quæſiveris, ſi quidditates rerum, diſtinctionum labyrinthos, intentionum monſtra, naturas communes & alia id genus involucra Chryſippea jactes, prædices, inculces? Certe hæc, etſi eruditis multis arrideant, mihique olim ſic arriſere, ut vix multo negotio ab ijs divelli potuerim, non ſunt tamen puſillis animis, ac infirmis conſcientijs inculcanda. Lacte enim opus habent, non ſolido cibo. Eo hæc diximus, ut intelligant fratres, quos

tranſ-

tranſmiſimus,principia fidei noſtræ ſynceriter,ac ſimpliciter eſſe tradenda, non ſubtiliter,neque ſub obſcure, alioqui & operam & impenſa perdiderint. Vtilitatem itaque, non ſubtilitatem, neque curioſitatem ſpectent, ſiquidem ſymbolum interpretentur. Vtiliſſimum vero erit noſſe, quod unus eſt rerum omnium artifex, qui cœli terræque hominumque & ſpirituum plaſtes eſt. Cui merito omnis honor, laus, gloria, cultus & internus & externus deputandus eſt. Dominum deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies,inquit poſt Moſen Chriſtus. Eo pertinet, quod ratio ſymboli continet, Credo in unum deum patrem omnipotentem,creatorem cæli & terrę. Idola igitur nihil ſunt,opera hominum ſunt, nihil habent divinitatis, nihil præſtare poſſunt ſalutis. Id re ipſa diſcimus, ſi gentium ſimulachra dejicimus, ſi incendio perdimus, ſi in priſtinam formam unde erant effícta redigimus, tum comperiemus ea aurum eſſe, argentum eſſe, & quidvis aliud, quam quod miſeris mortalibus, qui hæc coluere, dæmones perſuaſere. Profuerit non parum multum Lactantij libros de inſtitutionibus divinis, Euſebij Pamphili de præparatione Evangelica & aliorum alios,qui ſuperſtitionem ethnicam denſiſſimis argumentis ſubverterunt, legiſſe & memoria retinere atque reponere.

Quæ ſequuntur mox in ſymbolo, ad Chriſtum ſpectant. Is enim nobis mediator & veluti caduceator miſſus eſt, ut nos per ſanguinem ſuum reconciliaret Deo patri

noſque in filios adoptaret, heredeſque conſtitueret æterni regni. Id etſi alio modo potuiſſent efficere, quam morte filij ſui, noluit tamen clementiſſimus ille pater alium eſſe quam hunc ipſum modum, quem in ſymbolum redigerunt apoſtoli. Et in Ieſum Chriſtum inquiunt, filium ejus unicum, qui conceptus eſt de ſpiritu ſancto, natus ex Maria virgine, paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus & ſepultus eſt. Singula verba, ſingulis canonicæ ſcripturæ ſententijs, ijſque multis, reſpondent. Deinde ſingula verba, certos quoſdam & conjuratos fidei hoſtes hæreticoſque impugnant, explodunt, fundunt, ac confutant. Legendus hoc loci eſſet Iohannes Damaſcenus, qui juſto volumine hac rem abſoluit, pioque lectori ſatis fecit. Atqui, inquiet quiſpiam, cur tam exacte omnia Chriſti myſteria attigere apoſtoli in compendioſa hac fidei formula? Vt eſſent æternum mentibus noſtris inſculpta, ne unquam ſineremus elabi, neque emori eam charitatem, qua Deus nos adamavit, ſicque charos & dilectos habuit, ut non angelum aliquem, neque hominem quempiam, ſed proprium filium ſuum in opus ſalutis noſtræ deſtinaret. Sic (inquit Chriſtus) Deus dilexit mundum, ut filium ſuum unigenitum daret, ut omnis qui credit in illum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Et item Paulus. Deus qui dives eſt in miſericordia, propter nimiam charitatem qua dilexit nos, cum eſſemus peccatis mortui, convivificavit nos in Chriſto, cujus gratia ſalutati eſtis. Et

poſt.

Poſt. Gratia enim dei ſalvati eſtis per fidem, & hoc non ex vobis. Dei enim don: &c. Hoc donum, hæc dei munificientia, perpetuo gentibus eſt proponenda & infigenda. Nam memores non vult eſſe Deus tanti beneficij, quod per filium præſtitit generi humano, quod videlicet noſtri cauſa exinanivit ſemetipſum formam ſervi accipiens, & habitu inventus ut homo, quod prodijt ex utero intemeratæ virginis in mundum, quod habitavit in nobis, quod in terris viſus eſt & cum hominibus converſatus, deinde quod incommoda multa, opprobria convita, contumelias, denique crucem ipſam paſſus eſt. Sublatus enim & in crucem adactus eſt, ut omnibus inclareſceret paterna erga nos clementia, ut nemo de ſua ſalute deſperaret, modo in Chriſtum credat, Chriſto inhæreat, Chriſtum credens & amans imitetur. In hoc enim paſſus eſt, ut ſequamur veſtigia ejus. In hoc ſepultus eſt, ut nos quoq; & moriamur peccatis & ſepeliamur vitijs: Additur ſubinde alius fidei articulus quo Chriſti triumphus & victoria declaratur. Tertia die reſurrexit à mortuis, aſcendit ad cælos, ſedet ad dextram dei patris omnipotẽtis, inde venturus eſt judicare vivos & mortuos. Ferunt ſingulos Apoſtolos ſingulos articulos quaſi ſymbola religionis & fidei in unum quẽdam acervum contuliſſe. Qui id ajũnt, non infideliter rem ipſam attigerunt. Quocirca & nos cum in ea ſententia ſimus, dicamus eos articulos, quos hic aſſutos cernimus, in id adjectos, ut Chriſti regia majeſtas, & dignitas mortalibus omnibus innoteſcat.

teſcat. Quod enim reſurrexit, potentiam ſpiritus declarat ac mortis interitum: id quod multis argumentis & Paulus & Oſeas declarant. Reſurrectionis vero cauſa fuit, ut oſtenderet ſe mortis ac vitæ habere imperium, ut nos in novitate vitæ ambularemus, ut jam non peccatis, ſed gratiæ, ſed miſericordiæ vivamus, omniaque membra noſtra in id conferamus, ut Chriſto vivere, Chriſto mori poſſint. Aſcendens vero in cœlum ſpem fecit miſero ac calamitoſo Adamo ac poſteris ejus eo veniendi, quo ipſe præceſſit, iter oſtendens, & præmonſtrans eis. Et quod David ait: Aſcendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus. Quo ſimul & ſe non tam mortis victorem & expugnatorem, quam novæ vitæ autorem oſtendit. Nemo enim fuit, qui tam glorioſe egerit, quum & ſe à morte & ſuos à miſeranda ſervitute liberaverit.

Hinc illa admirationis vox prodijt, Quis eſt iſte, qui venit de Edom, tinctis veſtibus de boſra? Iſte formoſus in ſtola ſua. Et David, Quis eſt iſte rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio. Nihil enim potentius, niſi morte mortem ſuperare, inferos ſpoliare, eliminare è regno ſuo dæmones, redigere eoſdem in ſervitutem qui hactenus ſuis impoſturis totum orbem dementaverunt. Glorioſius vero quid unquam vel dici vel cogitari potuit, quam eundem ſuapte poteſtate conſcendere cælos, tranſvolare ac tranſilire cælites omnes, eoque dignitatis evehi, ut non modo homines, ſed etiam dæmones,

dæmones, ſed angelicos ſpiritus ſibi ſubjiciantur? Sedere vero ad dexteram patris prædicatur, quod ſit in primis & ſummis paternæ hæreditatis bonis. Ita enim decuit, imo oportuit, ſi æquo jure, ut ita dicã, certandum eſt, repenſare beneficia, ita remunerari filium, qui omnibus ſe inferiorem fecit. Imminutus enim erat, & inferior factus, non ſolum angelis, ſed etiam hominibus multis, ſi externam rerum faciem ſpectemus. Eo factum eſt, ut non jam ſuper homines ſolum, nec modo ſuper dæmones, ſed omnibus omnino ſpiritibus ſuperior ſit, dignior ſit, excelſior ſit. Sede, inquit David in dei perſona, à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Et Paulus fatetur illi tributum nomen, quod eſt ſupra omne nomen. Et alibi, Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus ejus. Quod venturus dicitur & judicaturus vivos & mortuos, vox eſt terroris, ijs qui impie vixerunt: lætitiæ vero ijs, qui probæ ac præclare omnia geſſerunt, Hanc vocem omnibus domibus, angulis, imo fronti noſtræ, manibus, oculis, inſcribamus: Veniet judicare vivos & mortuos. Iudicabit ſiquidem, ſed pro manſuetis terræ, contra infidos, ſed pro juſtis, contra juſticiæ temeratores, ſed pro bonis, contra improbos, & ut in ſumma dicam, ita ſententiam pronunciabit, ut nemo juſtus, nemo malus juſte vel quæri, vel cauſari poſſit. Reddet enim unicuique juxta opera ſua, alteris quidem pœnam, ignominiam, cruciatus æternos, alteris gloriam

laudem

laudem & lætitiam incredibilem. Id eſt, alijs vitam, alijs mortem. Procedent, inquit in Ioanne Chriſtus, qui bona fecerunt in reſurrectionem vitæ, qui vero male egerunt, in reſurrectionem judicij. Vt vere dixit Paulus oportet nos omnes manifeſtari ante tribunal Chriſti ut recipiat unuſquiſq; prout geſſit in corpore proprio, ſive bonum ſive malum. Iam & illum operæprecium eſt ut internoſcamus articulum, Credo in ſpiritum ſanctum, ſanctam eccleſiam Catholicam. Credi poteſt ſpiritus ſanctus procedere à patre & filio, & non niſi in imagine & ſpeculo intelligi, & cognoſci. Hic ſpiritus omnis boni & artifex & largitor eſt. Quē moderari eccleſiam ſanctam catholicam & apoſtolicam eo colligitur, quod Chriſtus ait, Alium paracletum dabo vobis, ut maneat vobiſcum in æternum, ſpiritum veritatis, quem mundus non poteſt accipere. Et item, Non relinquam vos orphanos. Habent itaque hunc ſpiritum in arrabonem juſti, habēt in doctorem veritatis neſcij, habent ductorem devij, habent peracletum triſtes & mœrore confecti. Non deſtitit hic eccleſiam Chriſti moderari, quamlibet ſævierint hoſtes, quamvis in errorem adducere conati ſunt impoſtores & hæretici. Stetit hactenus eccleſia ſupra petram fundata infracta ac immobilis adverſus improborum hominum adſultus. Et porte, inquit, inferorum non prævalebunt adverſus eam. Non prævaluit Herodes, non Nero, non Domitianus, non cæteri tyrāni, & fidei hoſtes, Thurcę, Tartari,

Teucri,

Teucri. Multo minus qui ex nobis prodierunt hæretici, ſchiſmatici & pſeudoapoſtoli, prævalebunt. Stat immobilis ſupra Chriſtum extructa. Stat roborata doctrinis non varijs neque peregrinis,ſed veris & germanis, & omnino talibus quæ ex divinis & canonicis literis deſumptæ ſunt. Stat & divina promiſſione fulta,ob firmata & conſolidata. Ego, inquit Chriſtus, rogavi pro te, ut non deficiat fides tua. Si Chriſtus ſuis prȩcibus obtinuit, quo minus fides eccleſiæ deficeret, mentiuntur hæretici,Rutheni,Huſſitȩ. Vviclefiſtæ, Lutherani horum ſoboles, qui audent obgannire trecentis annis Evangelium perperam prædicatum. Verum ſtat veritas pro nobis, ſtat pro eccleſiæ defenſione. Non, inquit Chriſtus, deficiet fides tua : perinde atque diceret, Maxima incrementa ſumet, dilatabitur enim & ſeſe uſque ad ultimum maris Oceani propagabit, ut vere dixerit David, à Solis ortu uſque ad occaſum magnum nomen ejus. Et Chriſtus, Multi venient ab oriente & occidente, & aquilone,& recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno patris mei. Quo ſimul & Indos & eos qui antichthon inhabitant, ſignificare voluit. Nemo enim à Chriſto excluditur, nemo ab hoc reſpuitur. Vna voce omnes & gentes Barbaras, & Iudæos & Græcos invitat, Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Et item: Ego ſum paſtor bonus. Et alias oves habeo quæ non ſunt ex hoc ovili & illas oportet me adducere, & fiet unum ovile & unus paſtor.

Paſtor

Paſtor Chriſtus eſt, ovile eccleſia eſt una, ad quam adduxit complures, alios per ſe, alios per Apoſtolos, pleroſque per horum ſucceſſores Epiſcopos, martyres & Doctores. Noviſſime vero diebus iſtis, per fratres Minores adducit multos in majore Aſia. Omnes enim in unam navim, adeoque in unam claſſem inſcribuntur. Vna enim eſt eccleſia, unum corpus, unum ovile, cui inſerendi & annumerandi ſumus. Extra hanc eccleſiam nemini ſperanda eſt ſalus. Imo quiſquis extra hanc exiſtit, alienus à Chriſto eſt, hoſtis eſt, prophanus eſt. Id ſi credas, bene quidem habet res, ſi neſcias cæcus es, ſi credere nolis, jam judicatus es. Credit hæc non tam ſcripturis ſanctis quam ijs, quæ ex hac deduci poſſunt, neceſſarioque conſequuntur, eoque ſeptem recipit ſacramenta, ſuſpicit eccleſiaſticas inſtitutiones, obſervat patrum decreta. Moderatur præterea à ſpiritu inviſibili, qui fidelium mentes inhabitat, interim tamen & certis quibuſdam notis internoſcitur, ſacriſque & cæremonijs & ritibus ſeipſam declarat & oſtendit, ſeque ab Iudæorum religione, adeoque à paganiſmo ethnicorum, hac ratione diſtinguit, & diſterminat, quod cultum ſuum uni Deo impendit, & hujus filio regi ſeculorum immortali, & perpetuo triumphatori Chriſto Ieſu. Vna igitur eccleſia & catholicorum congregatio eſt, cujus primarium caput Chriſtus eſt, vicarium Petrus, & hujus ſucceſſores, Clemens, Cletus, Linus, Gregorius, & item alij qui in partem ſolicitudinis ſunt vocati. Nam diviſiones admini-

adminiſtrationum ſunt, idem autem Dominus, qui pro ea qua eſt prudentia, ſingulis ſua munia partitur, atque adminiſtrat. Dedit enim ſuæ eccleſiæ moderandæ quoſdam quidem Apoſtolos, alios autem Doctores, alios vero Evangeliſtas, alteros alteris functionibus præfecit. Qui omnes unam eccleſiam Chriſti ſanguine redemptam ac repurgatam conſtituunt, modo idipſum ſentiant, credant & profiteantur. Eſt & illud non abs re adjectum, Sanctorum communionem. Communionem hanc intra unam eccleſiam exordiri, coaleſcere ac confovere neceſſum eſt. Sunt invicem membra fideles in unum corpus per Chriſtum inſerta. Quorum alij jam è mortali corpore evaſerunt regnantque cum Chriſto, alij hactenus in terris adverſus triformem hoſtem militant, utrique tamen eodem ſpectent oportet, ſi modo bonorum ſpiritualium cupiunt eſſe participes. Neq; enim extra eccleſiæ corpus ſeſe ſacrorum chariſmatum communio diffundit, ut proſit, ut ſalubris ſit, ſed intus eſt, intus operatur, intus agit. Senſit id David, quando ait: Ecce quam bonum & quam jucundum habitare fratres in unum. Sicut ungentum, quod deſcendit à capite in barbam, barbam Aaron, quod deſcendit in oram veſtimenti ejus. Qui igitur volet particeps ſpiritualium bonorum eſſe quibus à Chriſto dignati ſumus, in ſacra ſe monade contineat, neceſſum eſt. Ab hoc enim nobis dona, ab hoc gratia, ab hoc omnia chariſmata ſpiritus ſancti propagantur ac veluti

oleum in oram veſtimenti defluunt. Præ-cipua igitur ſanctorum communio à Chriſt[o] auſpicata eſt, quando nos corporis & ſan-guinis ſui voluit eſſe participes, quand[o] omnibus ex æquo paravit iter adeoque a[d] gloriam viam aperuit, quando pro omnibu[s] mortuus eſt: ut in ſe ipſo vivificaret omne[s] ut omnes, ad ſe per fidem amoremque tra-heret. Hæc ſunt illa bona, quæ nec ocu-lus vidit, nec auris audivit, nec in cor ho-minis intraverunt. Sola fide intelligimu[s] atque capeſſimus omnia. Ipſa enim eſt ſpe-randarum rerum ſubſtantia, argumentum non apparentium. Eſt & alia quædam ſpi-ritualium corporalium rerum communio Qua alij ſibi invicem citro ultroque modo corporalia, modo ſpiritualia communicant, alij preces, ſacrificia bona opera merito, & id genus alia pietatis officia alijs impertiunt. Sic qui catheſiſatur, communicat ei qui ſeſe catheſiſat in omnibus bonis. Sic qui repro-miſſum regnum adepti ſunt ſancti nobis, qui terra preces, ſupplicationeſque communi-cant, ac impendunt, alter enim alterius ſa-lutem, ut propriam, deſiderat, cupit, preca-tur. Sunt enim amici noſtri, ſunt concives noſtri, ſunt in eodem quo nos ſumus corpo-re conſtituti, id eſt in eadem eccleſia, modo cum amicorum omnia ſunt communia, alacri ac voluntario animo nobis ſuos labores, me-rita, preceſque participant.

Quod vero etiamnũ peccatorum remiſſio credenda ſit, multis ſcripturæ locis cogimur, velimus nolimus aſſentire, ac credere. Si enim

Chriſtus

Chriſtus noſtri ob cauſam mortuus eſt, neceſſum eſt eum chirograhum damnationis tuliſſe, neceſſum eſt & ſatis pro noſtris erratis feciſſe, noſque à peccatis purgatos adeoque ab ægyptiaca ſervitute ereptos, in regnum tranſtuliſſe filiorum dei. Id verò efficere non potuit, niſi condonatis delictis, & ære alieno ſoluto. Ob id Paulus alicubi teſtatur Chriſtum pro nobis maledictum factum, imo peccatum ipſum ut nos maledictione peccatoque liberaret, inque regnum adoptionis transferret. Per ſanguinem enim ipſius remiſſa ſunt peccata noſtra àtque condonata, ſi Eſaiæ, ſi Paulo, Ioanniq; credimus. Ejus enim livore ſanati ſumus, ejus ſanguine redempti ſumus, abluti ſumus, ſanctificati ſumus. Id quum ratione humana deprehendi nequeat, fide neceſſum eſt ut intelligamus. Credi igitur à nobis peccatorum remiſſio poteſt non effici, etiam ſi ſine nobis fieri nequeat. Aſſentiat oportet voluntas, atque ſeſe gratiæ accommodet, ſi modo ſalutem, ſi remiſſionem, ſi noxæ condonationem obtinere voluerit. Vocat enim Deus, ſed ita, ut voluntatem ipſam ſuos motus ſinere agat. Prævenit voluntatem, ſequatur ipſa vocantem, aſſentiatur vel impellentem, vel invitantem gratiam. Id ubi fecerit, mox aderit Chriſtus, aderit cooperans gratia, Purgabit ſimul & expiabit delicta noſtra, peccata noſtra. Quanquam id ipſum non nobis ſed gratiæ dono tribuendum ſit, Quemadmodum & Paulus ait: Gratia dei in me vacua non fuit, & gratia dei

ſum id quod ſum. Et non ego, ſed gratia dei mecum. Gratia itaq; eſt, qua redempti ſumus id quod fide non ratione humana colligitur. Credo, inquiunt Apoſtoli, peccatorum remiſſionem: Sequitur. Carnis reſurrectionem. Non inquit animæ reſurrectionem ſed carnis. Nam anima multis etiamnum ethnicis prædicata eſt immortalis, interire vero corpus, ſeu carnem, non ſolum ratio, ſed & rei eventus atque adeo res ipſa edocuit. Nemo enim ex mortalibus perpetuo vixit, niſi Enos & Helias, ſi modo probe ſentiunt qui in ea ſententia ſunt, qua exiſtimant eos vivere vitaleſque auras carpere in paradyſo, qui tamen olim mortem oppetituri ſunt cogente illa lege, qua dicitur, Statutum eſt hominibus ſemel mori. Cæterum qui ſemel fatis ceſſerunt, non ſic evanuerunt, ut in nihilum ſunt redacti, ſed juſtorum animæ in manu dei ſunt, eoque ſe curiores, quo Deo viciniores Corpora vero & ſi in pulveres, cineresque reſoluta ſint, ſuo tamen die reſuſcitabuntur, inque melioris vitæ ſtatum commutabuntur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem & mortale hoc induere immortalitatem. Erit enim, quando & ipſum immortali toga decorabitur, modo ſe honeſte, decore, & in omnibus præclare geſſerit. Verum de hac re Paulus plenis verbis ad Corinthios diſputat. Poſtremo omnium, ubi mors domita victaque fuerit, poſteaquam ſuis dotibus corpus cohoneſtatum fuerit, poſteaquam & animæ unitum & copulatum fuerit, id enim miro quodam

affectu

affectu appetit, & perdius & pernox efflagitat, ut quamprimum fiat, alia nobis vita, aliud domicilium, alia vivendi conſuetudo, parata eſt. Videmus enim deum modo in ænigmate & per ſpeculum, multiſque afficimur dum terrenam hanc domum incolimus incommodis, tum vero ubi evaſerimus has ærumnas, non jam in ænigmate, neque ſub involucris, ſed facie ad faciem contemplabimur. Id ubi contigerit, jam nihil deerit nobis quod optari poſſit, nihil aderit quod incommodare ac obeſſe queat. Erit enim Deus omnia in omnibus. Eoque confitemur futura illa & perpetuo manſura bona, dum dicimus, Et vitam æternam, Amen.

Ad hanc regulam reſpiciendum omnibus qui Chriſto inautorati ſunt, neque ulla ratione ab hac deflectendum, ſi modo ſalutem conſequi voluerimus. Recte igitur ait Athanaſius vir alioqui & vita & eruditione illuſtris: Hæc eſt fides catholica, quam niſi quiſque firmiter & fideliter crediderit, ſalvus eſſe non poterit. Erunt igitur Indorum animi & mores ad hanc exigendi, hacque roborandi adverſus priſtinos errores, quibus ſeſe intelligunt immerſos fuiſſe. Alioqui facile in deſperationem per mali dæmonis adducerentur præſtigia, fierentque noviſſima illorum deteriora prioribus.

Porro poſteaquam ſic jacta fuerint in eis fidei noſtræ initia, docendi ſunt, ut puris mentibus deum optimum Max. pro venia condonationeque precentur peccatorum. Id quo commodius fiat, precatio illa dominica

principe loco eis objicienda eſt. In ea enim & dei gloriam omnibus inclareſcere petimus, & noſtras neceſſitates abunde ſatis exponimus. Id quod tota oratione ſatis conſtare poteſt, ſi introſpicias. Verum de hac re nos alias dicturi ſumus. Nam juſtum volumen exigit, non ſucciſivum & quaſi extemporale opus.

Sæpius ea quæ Chriſtus in monte auditoribus prædicavit, quando Evangelicæ legis perfectionem oſtendit, Indis ſunt proponenda. Nam ex ijs facile diſcent, quales oporteat eſſe Chriſtianos, quam integros, quam compoſitos ac animo ſedatos, quam mites, humiles ſpiritu, miſericordes, & alijs id genus præclaris dotibus adornatos.

Docendi ſunt etiamnum præcepta Decalogi obſervare. Nam idipſum feciſſe Chriſtum, quando adoleſcentulo reſpondit. Si vis ad vitam ingredi ſerva mandata, legimus. Et item, Vos diſcipuli mei eritis, ſi feceritis quæ præcipio vobis. Nec modo id docendi ſolum ſunt, ſed etiamnum ut audiant eccleſiam. Nam qui eccleſiam non audierit, nobis ut ethnicus & publicanus vitandus eſt. Malo tamen eos, qui nuper Chriſto inautorati ſunt, lenitate ac mãſuetudine duci, quam præſcriptis & legibus ac decretis humanis. Queritur Auguſtinus noſtram religionem, quam Chriſtus præceptis voluit eſſe contentam paucis, nimio plus decretis humanis gravari, ut tolerabilior fuerit olim Iudæorum conditio, quam modo ſit Chriſtianorum. Temperandum eſt igitur à legibus, & eouſq; expectan-

expectandum, donec ſua colla ſubjecerint eccleſiæ, qui ab hac ſunt alieni. Quanquam ubi in deditionem eccleſiæ venerint, nollem eos multis decretis onerari, niſi ejuſcemodi ſint, quæ pro carnis maceratione proque dei gloria augenda, inſtituta ſunt. Si enim mox ubi fidem noſtram delibaverint, pontifex illis onus, (quod nunc multi ſuapte te meritate rumpunt) anatarum, Penſionum reſervatarum, quæ magis avaritiam & cupiditatem, quam vel pietatem, vel chriſtianam charitatem ſpirant, impoſuerit: metuendum, ne ſimul cum fide & gentem perdamus. Debet eccleſia miſericordiæ illis ſinum, non crudelitatis exponere.

Debet omne æs in harum converſionē effundere, non ab ijs auferre, non corradere. Ita ad fidē pleroſq; Apoſtoli converterunt, & Divus Laurentius eccleſię theſaurū in uſus pauperum effudit omnē. Diſperſit enim, dedit pauperibus, non corraſit, non ſervavit, ſed diſtribuit miſeris. Docendi ſunt quoque, ut omnis anima ſublimioribus poteſtatibus ſit ſubjecta Poteſtates autē duę in orbe Chriſtiano dignoſcuntur, alia quā eccleſiaſticam vocant, cujus ſummus Pontifex eſt caput, quæ res ſacras adminiſtrat, nempe Evangelium, legē Dei, ſacras hoſtias. Quam quum penes hanc paſcendarum ovium ſit autoritas, enutrire oportet. Nemo enim ſuis ſtipendijs militat unquam. Et Chriſtus: Dignus eſt operarius cibo ſuo. Cavendum tamē ne cupiditate adducti operarij marſupia ſua magis conentur implere, quā ſaluti auditorum proſpicere. Proſpicien-

dum eſt, ne ejuſcemodi ad Indos pergant, qui ſimulatq; terram occupaverint, mox domum addunt domui; agrum agro. Quorũ in album videmus multos religioſos & monachos cõſcriptos. Eſt & alia poteſtas, nempe ſeculi, quæ rempub. gladio armiſq; tutatur, cujus ſupremus monarcha Imperator eſt. Huic ut tributum, ut vectigal moderatum pendant, oportet. Cui tributum, inquit Paulus, tributum, cui vectigal vectigal, cui honorem honorem. Quæ verba certum eſt in ſeculi magiſtratus competere. Scripſit enim ijs qui ſub Romano vixerant imperio, nolens occaſione chriſtianiſmi, & Evangelicæ libertatis, vel negligi vel contemni magiſtratus, niſi ea præciperent, quæ divinis mandatis eſſent contraria. Proinde & Chriſtus ait, Reddite Cæſari quę ſunt Cęſaris, & Deo quę dei ſunt. Caveant tamen ſibi Hiſpani, ne plus nimio populum oneribus, vectigalibuſque gravent, alioqui rebellem ſentient, pertinacemq; ſentient, fietq; illud quod Hieroboam temporibus contigiſſe legimus, Revertere Iſrael in domos tuas, & in tabernacula tua, quia non eſt vobis pars in domo Iſai. Cito enim abjicient jugum, ſi ſe tyrannos, ſi prædones ſenſerint nactos principes. Sin vero patres patriæ, ſi æquitatis & juſticiæ adminiſtratores; non tam ſua, quam ſe ipſos in deditionem dabunt, venientque ſuapte ſponte, & offerent munera & dona, & vectigalia. Nam homines ſunt, humaniter & ducendi & inſtituendi ſunt. Quod ſi ſenſerint ſe humaniter pie, juſte, ac religioſe à præfectis tractari,

quamlibet

quamlibet videantur feroces, quamlibet ſint extorres, noſtra tamen humanitate, noſtra lenitate redibunt ad cor, amicitiæ fœdera inibunt nobiſcum, ſtabunt à nobis, qui hactenus contra nos digladiati ſunt, & erit verum quod phariſæis in Evãgelio objicit Chriſtus, Auferetur à vobis regnum, & dabitur genti facienti fructum ejus. Vt enim olim à Iudæis regnum, & ſacerdotium, quod Chriſtum repudiaverũnt, ablatum eſt: ita metuendum multis Chriſtianis, maxime Germanis noſtris, ne, ubi defectionem à fide admiſerimus, ſimul cum fide & Chriſtũ & imperium omittamus, eoque regnum transferatur, ubi hactenus Chriſtus fuit incognitus, jam autẽ cognoſci incipit, jam coli, jam venerari & glorificari. Germani templa ſubvertunt, eccleſiaſtica ſacramenta plerique conculcant, alij negligunt, alij inceſtis manibus contrectant, Indi contra ſimulachra quidem deorumque portenta demoliuntur, templa deoque ſacra loca extruunt, ſacramenta eccleſiaſtica ſumma religione & veneratione exoſculantur. Sic olim poſtquam perijt Hieruſalem ſuoque malo perdidit Chriſtum, redijt ad Chriſtum Græcia, totaque Latina eccleſia. Faxit deus Opt. ut ſim vates mendax: metuo tamen pluſquam credi poteſt, ne idipſum malum, ſi non opportune proſpiciamus, nos maneat, qui multo quidem tempore agnovimus Chriſtum, degimus ſub eccleſiæ obedientia: hoc vero ſeculo, abjicimus omnia, nec fructus Evangelio dignos ferimus. Dabitur enim genti facienti fructum ejus.

Valete

Valete in Chriſto Ieſu præſtantiſſimi Patres, & diligenter proſpicite rebus omnibus, potiſſimum vero curate, ut id præſtemus omnes quod tam præclaris titulis jactamus. Id eſt, præſtemus atque declaremus nos eſſe fratres de vera, non fucata obſervantia. Id quo poſſimus commodius, noctu atque interdiu precandus eſt Deus, ut qui vocavit nos, ſeu Indiam ſeu Græciam, ſeu Germaniam aliaq; regna Hiſpanicæ Gallicæq; nationis incolimus, ipſe perficiat, confirmet corroboretque.

FINIS.

07868-

c
J623
N945o